ზედამხედველობის დეპარტამენტი

კომერციული ბანკების ადგილზე შემოწმების მეთოდური სახელმძღვანელო

საქართველოს ეროვნული ბანკი

დამტკიცებულია
საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის
2007 წლის 25 სექტემბრის N250 ბრძანებით

ზედამხედველობის დეპარტამენტი

კომერციული ბანკების ადგილზე შემოწმების მეთოდური სახელმძღვანელო

საქართველოს ეროვნული ბანკი
თბილისი • 2007

საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის

ბ რ ძ ა ნ ე ბ ა

2007 წლის 25 სექტემბერი N250

თბილისი

კომერციული ბანკების აღგილზე შემოწმების მეთოდური სახელმძღვანელოს დამტკიცების შესახებ

1. ზედამხედველობის დეპარტამენტის ინსპექტორების მიერ კომერციული ბანკების აღგილზე შემოწმების სამუშაოების ეფექტურად ორგანიზების და წარმართვის მიზნით დამტკიცდეს თანდართული კომერციული ბანკების აღგილზე შემოწმების მეთოდური სახელმძღვანელო.

2. ზედამხედველობის დეპარტამენტის თანამშრომლებმა ბანკების აღგილზე შემოწმებისას იხელმძღვანელონ კომერციული ბანკების აღგილზე შემოწმების მეთოდური სახელმძღვანელოთი

3. ძალადაკარგულადჩაითვალოსსაქართველოსეროვნულიბანკისპრეზიდენტის 1998 წლის 28 დეკემბრის N127 ბრძანებით დამტკიცებული კომერციული ბანკების საქმიანობის ზედამხედველობა-რეგულირების მეთოდური სახელმძღვანელო.

4. ეს ბრძანება ამოქმედდეს ხელმოწერისთანავე.

რ. გოცირიძე

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შესავალი დებულებანი

თავი პირველი
შემოწმების პოლიტიკა და ადმინისტრირება

§ 1 შემოწმების საერთო პოლიტიკა 1
I. ბანკების ინსპექტირების დასაბუთება და შემოწმების განხორციელება 1
II. ბანკების შემოწმების ერთიანი სარეიტინგო სისტემა 2
III. კომპონენტური რეიტინგი 6
IV. საბაზრო რისკისადმი მგრძნობელობა 14
V. რეიტინგის გამჟღავნება და დისკუსიები მენეჯმენტთან 15
VI. შემოწმების პრიორიტეტები და სიხშირის კრიტერიუმები 16
VII. შეზღუდული შემოწმებები და ინსპექტირება 17
VIII. განრიგის შედგენა 19
IX. შემოწმების წინა საქმიანობა 24
X. ინსპექტორების შეხვედრა ბანკის მენეჯმენტთან 25
XI. შეხვედრები სამეთვალყურეო საბჭოსთან 27
XII. რისკზე ორიენტირებული შემოწმების პროგრამა 28
XIII. შემოწმების შესახებ ინფორმაციის სხვა წყაროები და პოლიტიკა 30
XIV. შემოწმების დოკუმენტები 32
XV. შიდა კონტროლისა და შიდა აუდიტის თაობაზე დოკუმენტების გაცნობა 34
§ 2. შემოწმების ადმინისტრირება 36
I. საბანკო ზედამხედველობის საკადრო უზრუნველყოფა 36
II. ინსპექტორის პროფესიონალიზმი და ეთიკის ნორმები 36
III. შემოწმების დაგეგმვა, მასშტაბი და მენეჯმენტი 39

თავი მეორე
კაპიტალი

§ 3. კაპიტალის ანალიზი და მისი ადეკვატურობის სტანდარტები 45
I. კაპიტალის განმარტებები და ცნებები 45
II. საზედამხედველო კაპიტალის ადეკვატურობის სტანდარტები 50
III. კაპიტალის ანალიზი 66
IV. შიდა კონტროლის კითხვარი, აქციებთან დაკავშირებული ოპერაციების მონიტორინგის სისტემის ადეკვატურობის თაობაზე 79

თავი მესამე
აქტივების ხარისხი

§ 4. საკრედიტო პორტფელის ანალიზი, განხილვა და კლასიფიკაცია 82
I. საკრედიტო პორტფელის ანალიზი 82
II. ინსპექტორის მიერ სესხების განხილვა და კლასიფიკაცია 104
§ 5. შეფასების ამოცანები 116
I. შეფასების მინიმალური ამოცანები 117
II. სტანდარტული შეფასების ამოცანები 125

§ 6. სავალო ფასიანი ქაღალდებისა და აქციების რისკის მართვის შეფასება 125
I. შესავალი 125
II. სამეთვალყურეო საბჭოსა და უფროსი მენეჯმენტის მიერ განხორციელებული ზედამხედველობა 125
III. რისკების მართვის შეფასება 129
IV. ჯანსაღი საქმიანობა 135
V. სავალო ინსტრუმენტების კლასიფიკაცია და რეზერვების შექმნა 137
VI. ინვესტიციები საწესდებო კაპიტალში 138
VII. ფასიანი ქაღალდების ბუღალტრული აღრიცხვა 141
§ 7. სავალო ფასიანი ქაღალდების პორტფელის რისკის მართვის შეფასება 142
§ 8. აქტივების ხარისხის რეიტინგი 155

თავი მეოთხე
მენეჯმენტის შეფასება

§ 9. ადმინისტრაციის ადეკვატურობის შეფასება 156
I. შესავალი 156
II. სამეთვალყურეო საბჭოს შემოწმების პროცედურები 158
III. რისკის მართვის სისტემის ადეკვატურობის შესახებ 164
IV. მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის შემოწმების პროცედურები 167
V. მენეჯმენტის ადეკვატურობის შეფასება 169
§10. შიდა კონტროლის სისტემის შეფასების პროცედურები 175
I. მენეჯმენტის შიდა კონტროლის შეფასება 175
II. სამეთვალყურეო საბჭო და მენეჯმენტის ზედამხედველობა 178
III. ძირითადი და გაფართოებული ანალიზი 179
IV. მენეჯმენტის შიდა კონტროლის კითხვარი 184
V. მენეჯმენტის შიდა კონტროლის შეფასების მეთოდოლოგია 192

თავი მეხუთე
მოგება

§ 11. ცნებები და ტერმინთა განმარტებები 198
§ 12. მომგებიანობის შეფასება და ადეკვატურობა 202
§ 13. მომგებიანობის ფინანსური ანალიზი 203
I. შესავალი 203
II. მოგების გაანალიზება 204
§ 14. მოგების ფინანსური ანალიზის პროცედურები 222

თავი მეექვსე
ლიკვიდობა

§ 15. ლიკვიდობის ანალიზი 227
I. ლიკვიდობის ცნება, ფული და მისი ეკვივალენტები 227
II. ფულის შემოდინება-გადინება, მისი დროებითი და ქრონიკული წმინდა გადინება 228
III. ლიკვიდობის რისკის კავშირი სხვა საბანკო რისკებთან და ამ რისკის ადრეული გამაფრთხილებელი ნიშნები 230
IV. აქტივების ლიკვიდობა და ვადიანობა 234
V. ბანკის მიერ სახსრების მოზიდვა, მისი ვალდებულებების შემადგენლობა და ლიკვიდობა 236
VI. ლიკვიდობის მართვა და სამეთვალყურეო საბჭოს და მენეჯმენტის კონტროლი მის მართვაზე 239
VII. ლიკვიდობის მინიმალური საზედამხედველო კოეფიციენტი და ფინანსური ანალიზი 244
§ 16. ლიკვიდობის შემოწმების პროცედურები 249

თავი მეშვიდე
სხვადასხვა შესამოწმებელი საკითხები

§ 17. სასამართლოში საქმეთა წარმოება და სხვა იურიდიული საქმიანობა 263
§ 18. ჰეჯირების შეფასება 267
I. შესავალი და ტერმინთა განმარტებები 267
II. ძირითადი რისკები 269
III. ფორვარდული ხელშეკრულებები საპროცენტო განაკვეთის შესახებ 273
IV. საპროცენტო განაკვეთის სვოპები 275
V. სავალუტო სვოპები 279
VI. ოფციონები 281
VII. ჰეჯირების შემოწმების მიზნები 288
§ 19. გარესაბალანსო ოპერაციები 293
I. შესავალი 293
II. სესხების გაცემაზე ვალდებულებებთან და სარეზერვო აკრედიტივებთან დაკავშირებული რისკების განსაზღვრა 294
III. საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდების ყიდვისა და გაყიდვის ვალდებულებათა შესწავლა 301
IV. სხვა გარესაბალანსო ოპერაციებიდან გამომდინარე პოტენციური სარჩელები 303
V. გარესაბალანსო ოპერაციების შემოწმების პროცედურები 306
§ 20. სალარო ნაშთები საკორესპონდენტო ანგარიშებზე (ფულადი დოკუმენტები) ძვირფასი ლითონები 311
§ 21. საკურიერო მომსახურება, მისი შემოწმების პროცედურები და შედეგები 318
§ 22. საერთაშორისო სესხები / ვაჭრობის დაფინანსება 321
§ 23. უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსება და მისი შემოწმების პროცედურები 324
I. უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსება 324
II. უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების შემოწმების პროცედურები და შედეგები 332
III. უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებასთან დაკავშირებით შიდა კონტროლის კითხვარი 340
§ 24. საერთაშორისო საბანკო აქცეპტები, მისი შემოწმების პროცედურები და შიდა კონტროლის კითხვარი 348
I. საერთაშორისო საბანკო აქცეპტები 348
II. საერთაშორისო საბანკო აქცეპტების შემოწმების პროცედურები 349
III. საერთაშორისო საბანკო აქცეპტების შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი 355
§ 25. საერთაშორისო აკრედიტივები და მათი შემოწმების პროცედურები 360
I. საერთაშორისო აკრედიტივები 360
II. აკრედიტივებთან დაკავშირებით შემოწმების პროცედურები და შედეგები 363
III. საერთაშორისო აკრედიტივების შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი 370
§ 26. საერთაშორისო გარანტიების შემოწმების პროცედურები და შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი 376
I. საერთაშორისო გარანტიების შემოწმების პროცედურები 376
II. საერთაშორისო გარანტიების შემოწმების პროცესში გამოსაყენებელი შიდა კონტროლის კითხვარი 380

§ 27. საერთაშორისო საკრედიტო და სავაჭრო ტერმინოლოგია 384
§ 28. კომპიუტერული მომსახურება და შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი 397
I. კომპიუტერული მომსახურება 397
II. კომპიუტერული მომსახურების შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი 405
§ 29. სახსრების ელექტრონული გადარიცხვა, მისი შემოწმების პროცედურები და შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი 414
I. ელექტრონული გადარიცხვების სისტემა და რისკები 414
II. სახსრების ელექტრონული გადარიცხვის შემოწმების პროცედურები 420
III. სახსრების ელექტრონული გადარიცხვის შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი 432
§ 30. გარე აუდიტი 442
§ 31. შიდა აუდიტის სამსახურის შეფასების პროცედურები 447
I. შიდა აუდიტის სამსახურის შეფასების პროცედურების დანართი N1 458
II. შიდა აუდიტის სამსახურის შეფასების პროცედურების დანართი N2 467

ტექსტში გამოყენებული შემოკლებები:
„სებ“ – საქართველოს ეროვნული ბანკი
„ზდ“ – ზედამხედველობის დეპარტამენტი
„პი“ – პასუხისმგებელი ინსპექტორი
„სშდრ“ – სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი
„გდგ“ – განსაკუთრებული შემთხვევების დაფინანსება
„შაი“ – შიდა აუდიტორების ინსტიტუტი

შესავალი დებულებანი

თავი პირველი
შემოწმების პოლიტიკა და ადმინისტრირება

§ 1. შემოწმების საერთო პოლიტიკა

I. ბანკების ინსპექტირების დასაბუთება და შემოწმების განხორციელება

რა მიზნებს ემსახურება ბანკის ინსპექტირება? მიუხედავად იმისა, რომ ამ კითხვაზე მრავალი პასუხი შეიძლება გაიცეს, აუცილებელია მათგან გამოიყოს რამდენიმე ფუნდამენტალური მიზანი:

პირველი, დეპოზიტორთა ინტერესების დაცვა და ცალკეული ბანკების კეთილსინდისიერებისადმი საზოგადოების ნდობის შენარჩუნება. ამგვარი ნდობა ნამდვილად აუცილებელია, რადგან კლიენტები სისტემის დაფინანსების ძირითად წყაროს წარმოადგენენ და ამის გარეშე ბანკები ვერ შეძლებენ თავიანთი, ყველაზე მთავარი დანიშნულების - ფინანსური მომსახურების განხორციელებას. ერთ-ერთ უმთავრეს განსახილველ საკითხს წარმოადგენს, თუ რამდენად უსაფრთხოდ და გონივრულად იყენებს ბანკი დეპოზიტორების თანხებს. არაჯანსაღი ან საზიანო ფაქტორების არსებობა, რომელსაც შეუძლია საფრთხე შეუქმნას საბანკო სისტემისა და ცალკეული ბანკების მიმართ ნდობას, უნდა გამოვლინდეს ინსპექტორის მიერ ბანკის კაპიტალის ადეკვატურობის, აქტივების ხარისხის, მენეჯმენტის, ლიკვიდობისა და მოგების შეფასებისას.

მეორე, პერიოდულად ადგილზე განხორციელებული შემოწმება წარმოადგენს ბანკის კანონებთან და ნორმატიულ აქტებთან შესაბამისობის დადგენის საუკეთესო საშუალებას.

ამ კითხვაზე გასაცემი მესამე პასუხი ეხება ინსპექტირების როლს კომერციული საბანკო სისტემის ფინანსური მიუკერძოებლობის/პატიოსნების დაცვაში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, შემოწმების პროცესს შეუძლია ხელი შეუწყოს ისეთი სიტუაციების თავიდან აცილებას, როდესაც პრობლემები გამოუსწორებელი რჩება და გარდაუვალი ხდება ხარვეზების დაძლევა სახელმწიფოს მხრიდან მხოლო ძვირად ღირებული ფინანსური გადაწყვეტილებების მიღების საფუძველზე, ან მეანაბრეებისთვის თანხების გადახდითაც კი.

და ბოლოს, შემოწმების შედეგად ინსპექტორი უკეთ ეცნობა ბანკის წინაშე არსებული პრობლემების ბუნებას, მათ სერიოზულობასა და გამომწვევ მიზეზებს, რაც წარმოადგენს კიდეც ჯანსაღი მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარების, რეკომენდაციების მიცემისა და ინსტრუქციების დადგენის საფუძველს. ამრიგად, შემოწმება მთავარ როლს თამაშობს თავად საზედამხედველო პროცესში. ძალზედ მნიშვნელოვანია, რომ ინსპექტორი არა მარტო იცნობდეს ბანკის ძლიერ და სუსტ მხარეებს, არამედ მოამზადოს მაკორექტირებელი

ღონისძიებები ზემოხსენებული სუსტი მხარეების გამოსწორებისა და დეპოზიტორების თანხების დაცვის მიზნითაც.

შემოწმების ფუნქცია მთლიანად არის დამოკიდებული საქართველოს ეროვნული ბანკის (შემდგომში „სებ„) უნარზე დაიცვას საზოგადოების ნდობა საბანკო სისტემისა და ცალკეული ბანკების მიუკერძოებლობისადმი/კეთილსინდისიერებისადმი.

ინსპექტირების პროცესში ბანკის შემოწმების ფუნდამენტური მიზნების მისაღწევად ზედამხედველებს ხელი უნდა მიუწვდებოდეთ ბანკის ყველა ჩანაწერსა და დოკუმენტზე, ბანკის თანამშრომელთა ხელშეწყობით. ამასთან, სებ-ის ინსპექტორებს არ ეკისრებათ პასუხისმგებლობა ბანკის მიერ წარმოდგენილი ინფორმაციების უტყუარობაზე და სიზუსტეზე. კომერციული ბანკის ხელმძღვანელობა პასუხისმგებელია მიწოდებული ინფორმაციის უტყუარობასა და სიზუსტეზე.

საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ ორგანული კანონის VIII თავის თანახმად, „სებ„ უფლებამოსილია განახორციელოს ბანკის ნებისმიერი საქმიანობის საფუძვლიანი შემოწმება. ინსპექტორები უნდა დაუკავშირდნენ სებ-ის ზედამხედველობის დეპარტამენტს (შემოდგომში „ზდ„) იმ შემთხვევაში, თუ მათ შეექმნებათ სერიოზული დაბრკოლებები შემოწმების პროცესში, მათ შორის ბანკის მხრიდან შემოწმებაზე პასუხისმგებელი პირების მიერ უკიდურესი არა-კოოპერირების, ან ბანკის თანამშრომელსა თუ ჩანაწერებზე ხელმისაწვდომობის შეზღუდვის შემთხვევაში.

„სებ„-ის თანამშრომლებმა თავი უნდა აარიდონ ბანკებთან ნებისმიერი ფორმის პოლიტიკურ კავშირებს, რამაც შეიძლება გამოიწვიოს ვარაუდი, რომ შემოწმების პროცესზე, ამა თუ იმ ფორმით, გავლენას ახდენს პოლიტიკური საკითხები ან შეხედულებები, ან ბანკს უჭირავს კონკრეტული პოზიცია ამა თუ იმ პოლიტიკურ ან სამართლებრივ საკითხებთან მიმართებაში. შემოწმების პროცესის მიუკერძოებლობა და ეფექტიანობა დიდად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად დამოუკიდებელია იგი პოლიტიკური შეხედულებების ზეგავლენისა და მათი ნებისმიერი გამოხატულებისგან. კონტაქტებს, რომლებიც ჩნდება ბანკების ინსპექტირებისას, საკანონმდებლო ან პოლიტიკურ პრობლემებთან დაკავშირებით, ემუქრებათ არასწორი ინტერპრეტირების რისკი. მსგავსი სიტუაციების შექმნის შემთხვევაში, სებ-ის თანამშრომლებმა უნდა აცნობონ სებ-ის ხელმძღვანელობას.

II. ბანკების შემოწმების ერთიანი სარეიტინგო სისტემა

ბანკების შემოწმების ერთიანი სარეიტინგო სისტემა (შემდგომში „სს“) წარმოადგენს საერთო საფუძველზე ბანკის სტაბილურობის შეფასებისა და ისეთი ბანკების გამოვლენის საზედამხედველო ინსტრუმენტს, რომელიც განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებს. „სს„ ითვალისწინებს კონკრეტულ ფინანსურ, მენეჯერულ და შესაბამისობის ფაქტორებს, რომლებიც ყველა ბანკს ახასიათებს. ამ სისტემის მიხედვით, „სებ„ ცდილობს უზრუნველყოს ყველა ბანკის კომპლექსური შეფასება და ყურადღება გაამახვილოს იმ ბანკებზე,

რომელთაც ახასიათებთ ფინანსური და ოპერაციული სისუსტეები ან სხვა ნეგატიური ტენდენციები.

„სს„ ასევე წარმოადგენს პრობლემური, ან კონკრეტულ კომპონენტებში ხარვეზების მქონე ბანკების დადგენისა და კლასიფიცირების საჭირო ინსტრუმენტს. სარეიტინგო სისტემა ეხმარება „სებ„-ს ბანკების უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის შეფასებაში და საბანკო ინდუსტრიის ძლიერებისა და სიჯანსაღის შენარჩუნებაში. „სს„ როგორც ასეთი, ეხმარება „სებ„-ს თავისი ფუნქციის შესრულებაში, რაც გულისხმობს ქვეყანაში საბანკო სისტემის სტაბილურობისა და მისადმი საზოგადოების ნდობის შენარჩუნებას.

„სს„-ის თანახმად, თითოეულ ბანკს ენიჭება კომპოზიტური რეიტინგი, რაც ეფუძნება ბანკის ოპერაციების და ფინანსური მდგომარეობის ხუთი ძირითადი კომპონენტის შეფასებასა და რეიტინგს. ეს კომპონენტები, რომელთა კრებსითი სახელია „CAMEL„, ეხება კაპიტალის ადეკვატურობას, აქტივების ხარისხს, მენეჯმენტის უნარს, მოგების ხარისხსა და დონეს და ლიკვიდობის ადეკვატურობას. კომპონენტების შეფასებისას მხედველობაში მიიღება ბანკის მოცულობა და მოდერნიზაცია, აგრეთვე მისი საქმიანობის ბუნება და მრავალფეროვნება, ასევე რისკის პროფილი.

კომპოზიტური და კომპონენტური რეიტინგების მინიჭება ხდება 1-დან 5-მდე ციფრული შკალის საფუძველზე. 1 აღნიშნავს ყველაზე მაღალ რეიტინგს, მუშაობასა და რისკის მართვის უძლიერეს მექანიზმებს, რაც ნაკლებ საზედამხედველო ყურადღებას საჭიროებს, მაშინ, როდესაც 5 აღნიშნავს ყველაზე დაბალ რეიტინგს, უსუსტეს მუშაობასა და რისკის მართვის არაადეკვატურ მექანიზმებს, რის გამოც იგი განსაკუთრებულ საზედამხედველო ყურადღებასა და ღონისძიებებს მოითხოვს.

კომპოზიტური რეიტინგი, როგორც წესი, ძალზე ახლო კავშირშია მინიჭებულ კომპონენტურ რეიტინგებთან. თითოეული კომპონენტური რეიტინგი ეფუძნება ამ კომპონენტის შემადგენელი ფაქტორებისა და მისი სხვა კომპონენტებთან ურთიერთკავშირის ხარისხობრივ ანალიზს. კომპოზიტური რეიტინგის დასადგენად აიღება თითოეული კომპონენტის საშუალო არითმეტიკული. მაგ,: 1+2+1+2+1 = 7. 7 გაყოფილი 5-ზე უდრის 1.4-ს და შესაბამისად, კომპოზიტიური რეიტინგი იქნება 1. ამასთან, გარემოებებიდან გამომდინარე, შესაძლებელია კომპოზიტური რეიტინგი მიღებული იქნას არა მხოლოდ კომპონენტური რეიტინგების ზუსტი საშუალო არითმეტიკულის დაანგარიშებით. კომპოზიტური რეიტინგის მინიჭებისას, ზოგ კომპონენტს შეიძლება უფრო მეტი მნიშვნელობა მიენიჭოს, ვიდრე სხვებს, რაც დამოკიდებულია ამ კონკრეტულ ბანკში არსებულ მდგომარეობაზე. როგორც წესი, კომპოზიტური რეიტინგის მინიჭებამ შეიძლება მოიცვას ნებისმიერი ფაქტორი, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა აქვს ბანკის საერთო მდგომარეობისა და სტაბილურობისთვის. მინიჭებული კომპოზიტური და კომპონენტური რეიტინგების შესახებ უნდა ეცნობოს ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოსა და აღმასრულებელ მენეჯმენტს.

მენეჯმენტის უნარი, რეაგირება მოახდინოს ბიზნეს-გარემოს ცვალებადობასა და მასთან დაკავშირებულ რისკებზე, ან მენეჯმენტის მიერ ახალი

საქმიანობის ან პროდუქტის შემოტანა, ბანკის საერთო რისკის პროფილის შეფასების მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, კომპოზიტური რეიტინგის მინიჭებისას განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მენეჯმენტის კომპონენტს.

თითოეული კომპონენტური რეიტინგის მინიჭებისას მენეჯმენტის უნარი დაადგინოს, შეაფასოს, მონიტორინგი გაუწიოს და გააკონტროლოს ბანკის ოპერაციებთან დაკავშირებული რისკები ასევე მიიღება მხედველობაში. ამასთან, აღიარებული ფაქტია, რომ მენეჯმენტის მუშაობა მნიშვნელოვნად განსხვავდება სხვადასხვა ბანკებში, რაც დამოკიდებულია ბანკების მოცულობაზე, კომპლექსურობაზე და რისკის პროფილზე. ნაკლებად კომპლექსურ ბანკებში, რომლებიც მხოლოდ ტრადიციულ საბანკო საქმიანობას ახორციელებენ და რომელთა სამეთვალყურეო საბჭო და აღმასრულებელი მენეჯმენტი საკუთარი ფუნქციებით აქტიურად არიან ჩაბმული ყოველდღიური ოპერაციების კონტროლსა და მართვაში, შეიძლება ადეკვატური იყოს მართვის საბაზო სისტემა და კონტროლი. კომპლექსურ ბანკებში აუცილებელია უფრო დეტალური მართვის სისტემები და კონტროლი, როდესაც განიხილება ფინანსური საქმიანობის უფრო ფართო მასშტაბები. მათში აღმასრულებელი მენეჯმენტი და სამეთვალყურეო საბჭო უზრუნველყოფილია ყველა იმ ინფორმაციით, რომელიც ესაჭიროებათ მათ ყოველდღიური საქმიანობაზე მონიტორინგისა და მართვის მიზნით. ყველა ბანკს მოეთხოვება საკუთარი რისკების სწორი მართვა. ნაკლებ კომპლექსურ ბანკებს, რომლებიც ნაკლებად სარისკო საქმიანობას ახორციელებენ, არ ესაჭიროებათ დეტალური მართვის სისტემა და კონტროლი, რათა მიიღონ „დამაკმაყოფილებელი„ კომპონენტური ან კომპოზიტური რეიტინგები.

უცხოური ფილიალებისა და სპეციალური ან თემატური შემოწმებებისას გაკეთებული დასკვნები მხედველობაში მიიღება „სს„-ს კომპონენტური და კომპოზიტური რეიტინგების მინიჭებისას. სპეციალური ან თემატური საკითხების მიხედვით ჩატარებულმა შემოწმებამ შეიძლება მოიცვას: „ფულის გათეთრებასთან„ დაკავშირებული საკითხები, საკასო ოპერაციები, შესაბამისობა ნორმატიულ აქტებთან, ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებული ოპერაციები, საინფორმაციო სისტემები, სავალუტო ოპერაციები და სხვა.

კომპოზიტური რეიტინგი ეფუძნება ბანკის მენეჯერული, ოპერაციული და ფინანსური საქმიანობის გულდასმით შეფასებას. კომპოზიტური რეიტინგის განმარტება შემდეგნაირია:

ა. კომპოზიტური რეიტინგი – 1 (დამაკმაყოფილებელი)

ამ ჯგუფში შემავალი ბანკები ყოველმხრივ სტაბილურები არიან და როგორც წესი, მათი კომპონენტების რეიტინგია 1 ან 2. ნებისმიერი სისუსტე ძალზე უმნიშვნელოა და მათი დაძლევა შესაძლებელია სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის ყოველდღიური საქმიანობის მეშვეობით. ასეთ ბანკებს ყველაზე მეტად შეუძლიათ შეინარჩუნონ მდგრადობა ბიზნეს გარემოს ცვალებადობისა და ეკონომიკური არასტაბილურობის პირობებში. ისინი არსებითად იცავენ კანონებსა და ნორმატიულ აქტებს. ბანკის მოცულობასთან,

კომპლექსურობასთან და რისკის პროფილთან მიმართებაში, ამ რეიტინგის ბანკები წარმოაჩენენ ძლიერ მუშაობას და ახორციელებენ რისკის ადეკვატურ მართვას. ასეთი ბანკები ზედამხედველობისას ნაკლებ ყურადღებას საჭიროებენ.

ბ. კომპოზიტური რეიტინგი – 2 (ადეკვატური)

ამ ჯგუფში შემავალი ბანკები არსებითად სტაბილურები არიან. იმისათვის, რომ ბანკმა ეს რეიტინგი მიიღოს, მისი არცერთი კომპონენტი არ უნდა შეფასდეს 3-ზე ნაკლებად. შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ზომიერ სისუსტეს, მაგრამ მათი გამოსწორება დამოკიდებულია სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის უნარსა და ნებაზე. ასეთი ბანკები ადვილად უძლებენ ბიზნეს-გარემოს ცვალებადობას. ისინი არსებითად იცავენ კანონებსა და ნორმატიულ აქტებს. რისკის მართვა დამაკმაყოფილებელია ბანკის მოცულობის, კომპლექსურობისა და რისკის პროფილის თვალსაზრისით. ასეთი ბანკები საჭიროებენ საზედამხედველო რეაგირებას, რომელიც არაფორმალური და ნაკლებად მასშტაბურია.

გ. კომპოზიტური რეიტინგი – 3 (ნაკლებ-ადეკვატური)

ამ ჯგუფში შემავალ ბანკები ქმნიან გარკვეული დონის საზედამხედველო სახის პრობლემას ერთ ან მეტ კომპონენტთან მიმართებაში. ამ ბანკებს ახასიათებთ სუსტი მხარეების მთელი სპექტრი, ზომიერიდან ძლიერამდე. ამასთან, ხარვეზების მასშტაბი, როგორც წესი, არ იწვევს რომელიმე კომპონენტის 4-ზე უფრო მკაცრად შეფასებას. მენეჯმენტს შეიძლება არ გააჩნდეს უნარი ან ნება, რომ ეფექტურად და დროულად განიხილოს სისუსტეები. ამ ჯგუფში შემავალ ბანკებს ნაკლებად გააჩნიათ ბიზნეს-გარემოების ცვალობადობების გაძლების უნარი და უფრო მგრძნობიარენი არიან გარეშე ფაქტორების ზემოქმედებების მიმართ იმ ბანკებისგან განსხვავებით, რომელთა რეიტინგია 1 ან 2. გარდა ამისა, ეს ბანკები შეიძლება მნიშვნელოვნად არღვევდნენ კანონებსა და ნორმატიულ აქტებს. რისკის მართვა შეიძლება არადამაკმაყოფილებელი იყოს ბანკის მოცულობასთან, კომპლექსურობასა და რისკის პროფილთან მიმართებაში. ეს ბანკები საჭიროებენ შედარებით მეტ ზედამხედველობას, რამაც შეიძლება მოიცვას როგორც ფორმალური, ისე არაფორმალური ღონისძიებების გატარება. ამასთან, თუ გავითვალისწინებთ ამ ბანკების სიძლიერესა და ფინანსურ შესაძლებლობებს, მათი გაკოტრება ნაკლებად სავარაუდოა.

დ. კომპოზიტური რეიტინგი – 4 (არაადეკვატური)

ამ ჯგუფში შემავალ ბანკებს არასაიმედო, არასტაბილური მუშაობა და პირობები ახასიათებთ. მათ სერიოზული ფინანსური და მენეჯერული ხარვეზები გააჩნიათ, რაც არადამაკმაყოფილებელ მუშაობას იწვევს. მათ ახასიათებთ პრობლემების მთელი სპექტრი - ძლიერიდან კრიტიკულამდე. სუსტი მხარეები არ არის დამაკმაყოფილებლად განხილული ან გადაჭრილი სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის მიერ. ამ ჯგუფში შემავალ ბანკებს, როგორც წესი, არ შესწევთ უნარი გაუძლონ ბიზნეს-გარემოს ცვალებადობას. ისინი სერი-

ოზულად არღვევენ კანონებსა და ნორმატიულ აქტებს. რისკის მართვა არ შეესაბამება ბანკის მოცულობას, კომპლექსურობასა და რისკის პროფილს. აუცილებელია ამ ბანკების დაწვრილებითი შესწავლა ზედამხედველების მიერ, რაც იმას გულისხმობს, რომ უმეტეს შემთხვევაში პრობლემების გადასაჭრელად გამოყენებულ უნდა იქნას მკაცრი საზედამხედველო ღონისძიებები. ამ ჯგუფის ბანკებმა შეიძლება სერიოზული მნიშვნელოვანი რისკის წინაშე დააყენონ საბანკო სისტემის სტაბილურობა. მათი გაკოტრება შეიძლება აშკარა გახდეს, თუ არ მოხდება პრობლემებისა სუსტი მხარეების სათანადო განხილვა და გადაჭრა.

ე. კომპოზიტური რეიტინგი – 5 (კრიტიკული)

ამ ჯგუფში შემავალი ბანკების მუშაობა და პირობები უკიდურესად არასაიმედო და არასტაბილურია. ისინი ხარვეზებით მუშაობენ. რისკის მართვა არაადეკვატურია ბანკის მოცულობასთან, კომპლექსურობასა და რისკის პროფილთან მიმართებაში. ისინი სერიოზულ საზედამხედველო პრობლემებს ქმნიან. მათი პრობლემების მოცულობა და სიდიდე სცილდება სამეთვალყურეო საბჭოსა და აღმასრულებელი მენეჯმენტის მიერ მათი გაკონტროლების ან გამოსწორების შესაძლებლობას ან ნებას. აუცილებელია სასწრაფო გარე ფინანსური ან სხვა ტიპის დახმარება, რათა ბანკმა სიცოცხლისუნარიანობა შეინარჩუნოს. აუცილებელია მუდმივი საზედამხედველო ყურადღება. ამ ჯგუფის ბანკებმა შეიძლება სერიოზული რისკის წინაშე დააყენონ საბანკო სისტემა. მათი გაკოტრების ალბათობა მაღალია.

III. კომპონენტური რეიტინგი

CAMEL-ის ყოველი კომპონენტის რეიტინიგის აღწერა იყოფა სამ ნაწილად: შესავალი, კომპონენტებთან დაკავშირებული შეფასების ძირითადი ფაქტორების ჩამონათვალი და ამ კომპონენტების ციფრობრივი რეიტინგის მოკლე აღწერა. შეფასების ზოგიერთი ფაქტორი შეიძლება გამეორებული იქნას ერთ ან მეტ კომპონენტში, რათა ხაზი გაესვას კომპონენტებს შორის ურთიერთკავშირს. შეფასების ფაქტორების ჩამოთვლა, CAMEL-ის თითოეულ კომპონენტთან მიმართებაში დიდ აუცილებლობას არ წარმოადგენს.

ა. კაპიტალის ადეკვატურობა

ბანკს მოეთხოვება კაპიტალის დაცვა, რომელიც უნდა შეესაბამებოდეს ბანკის რისკების ხასიათსა და მასშტაბებს და მენეჯმენტის უნარს დაადგინოს, შეაფასოს, მონიტორინგი გაუწიოს და გააკონტროლოს ეს რისკები. კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასებისას აუცილებლად უნდა იქნას გათვალისწინებული საკრედიტო, საბაზრო, სავალუტო და სხვა რისკების გავლენა ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე. ბანკის საქმიანობისთვის დამახასიათებელი რისკების სახეობა და რაოდენობა განსაზღვრავს იმას, თუ რამდენად შეძლებს ბანკი შეინარჩუნოს კაპიტალი მინიმალური მოთხოვნის ზემოთ და სწორად ასახოს ის პოტენციური ნეგატიური გავლენა, რომელიც ამ რისკებმა შეიძლება იქონიონ ბანკის კაპიტალზე.

ბანკის კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასება ეფუძნება შემდეგი ფაქტორების შეფასებას (და არა მხოლოდ):

- კაპიტალის დონე, ხარისხი და ბანკის საერთო ფინანსური მდგომარეობა;
- მენეჯმენტის უნარი განიხილოს დამატებითი კაპიტალის აუცილებლობის საკითხი;
- პრობლემური აქტივების ბუნება, დინამიკა და მასშტაბები, აგრეთვე საკრედიტო და საიჯარო ზარალის რეზერვების ადეკვატურობა და სხვა რეზერვების შეფასება;
- საბალანსო უწყისის შემადგენლობა, მათ შორის არამატერიალური აქტივების, საბაზრო რისკის, კონცენტრაციის რისკის, სავალუტო რისკის და არატრადიციულ საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკების ბუნება და ოდენობა;
- ბალანსგარე უწყისში წარმოდგენილი საქმიანობის რისკის საფრთხე;
- მოგების ხარისხი, სიძლიერე და დივიდენდების მიზანმიმართულობა;
- ეკონომიკური ზრდის პერსპექტივა და გეგმები, აგრეთვე, ზრდის მართვის წარსული გამოცდილება;
- ხელმისაწვდომობა კაპიტალის ბაზარზე და კაპიტალის სხვა წყაროებზე, მათ შორის სხვადასხვა აქციონერების მიერ გაწეული დახმარება.
- ეკონომიკური ვარდნის ან ეკონომიკური ნგრევის ატანის უნარი.

რეიტინგები

• რეიტინგი 1 აღნიშნავს კაპიტალის ძლიერ დონეს ბანკის რისკის პროფილთან მიმართებაში;

• რეიტინგი 2 აღნიშნავს კაპიტალის დამაკმაყოფილებელ დონეს ბანკის რისკის პროფილთან მიმართებაში და იმას, რომ არც მიმდინარე ეტაპზე და არც უახლოეს მომავალში არ იარსებებს კაპიტალის ადეკვატურობასთან დაკავშირებული პრობლემები;

• რეიტინგი 3 აღნიშნავს კაპიტალის დამაკმაყოფილებელზე უფრო დაბალ დონეს, რომელიც სრულად არ შეესაბამება ბანკის რისკის პროფილს; რეიტინგი გამოხატავს გაუმჯობესების აუცილებლობას მაშინაც კი, თუ ბანკის კაპიტალის დონე აღემატება მინიმალურ ან კანონით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს;

• რეიტინგი 4 აღნიშნავს კაპიტალის არასაკმარის დონეს. რისკის პროფილის თვალსაზრისით, შეიძლება საფრთხე შეექმნას ბანკის სიცოცხლისუნარიანობას. შეიძლება საჭირო გახდეს ფინანსური დახმარების გაწევა აქციონერებიდან ან სხვა წყაროებიდან.

• რეიტინგი 5 აღნიშნავს კაპიტალის კრიტიკულად დაბალ დონეს, ანუ ისეთს, რომელიც ემუქრება ბანკის სიცოცხლისუნარიანობას. აუცილებელია დაუყოვნებელი ფინანსური დახმარება აქციონერების ან სხვა წყაროების მხრიდან.

ბ. აქტივების ხარისხი

აქტივების ხარისხის რეიტინგი ასახავს საკრედიტო და საინვესტიციო პორტფელებთან, დასაკუთრებულ უძრავ ქონებასთან, სხვა აქტივებთან და

გარე-საბალანსო ოპერაციებთან დაკავშირებული, არსებული და შესაძლო საკრედიტო რისკების რაოდენობას. იგი ასევე ასახავს მენეჯმენტის უნარს დაადგინოს, შეაფასოს, მონიტორინგი გაუწიოს და გააკონტროლოს საკრედიტო რისკები. აქტივების ხარისხის შეფასებისას გათვალისწინებული უნდა იქნას სესხებისა და საიჯარო დანაკარგების ადეკვატურობა და უნდა შეფასდეს პარტნიორის, ემისანტის ან მსესხებლის დეფოლტის რისკი, საკონტრაქტო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ფაქტიური ან მოსალოდნელი დეფოლტი. ასევე უნდა იქნას გათვალისწინებული ყველა დანარჩენი რისკი, მათ შორის (და არა მხოლოდ) საოპერაციო, საბაზრო, სავალუტო, რეპუტაციის, სტრატეგიული ან შესაბამისობის რისკები, რომლებმაც შეიძლება გავლენა იქონიონ ბანკის აქტივების ღირებულებაზე.

ბანკის აქტივების ხარისხის შეფასება ხდება შეფასების შემდეგი ფაქტორების (და არა მხოლოდ მათ) საფუძველზე:

- სესხების გაცემის სტანდარტების ადეკვატურობა, ჯანსაღი საკრედიტო საქმიანობა და რისკის სწორად დადგენის პრაქტიკა;
- პრობლემის დონე, გავრცელება, სერიოზულობა და დინამიკა;
- კლასიფიცირებული, დაურიცხავი, რესტრუქტურიზებული და უმოქმედო აქტივები როგორც საბალანსო, ისე გარესაბალანსო ოპერაციებისთვის;
- სესხებისა და საიჯარო დანაკარგების რეზერვების ადეკვატურობა და სხვა აქტივების შეფასების რეზერვები;
- გარე საბალანსო ოპერაციებით წარმოქმნილი ან შემცირებული საკრედიტო რისკი, როგორიცაა დაუფინანსებელი ვალდებულებები, საკრედიტო დერივატივები, კომერციული ან სარეზერვო აკრედიტივები და საკრედიტო ხაზები;
- საკრედიტო და საინვესტიციო პორტფელების დივერსიფიკაცია და ხარისხი;
- ფასიანი ქაღალდების გაცემის მასშტაბები და სავაჭრო საქმიანობის პარტნიორების რისკი;
- აქტივების კონცენტრაციის არსებობა;
- საკრედიტო და საინვესტიციო პოლიტიკის, პროცედურებისა და პრაქტიკის ადეკვატურობა;
- მენეჯმენტის უნარი მოახდინოს საკუთარი აქტივების ადმინისტრირება, მათ შორის პრობლემური აქტივების დროული დადგენა და ამოღება;
- შიდა კონტროლისა და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების ადეკვატურობა;
- საკრედიტო დოკუმენტაციის გამონაკლისების მოცულობა და ბუნება.

რეიტინგები

• რეიტინგი 1 აღნიშნავს აქტივების ხარისხისა და საკრედიტო ადმინისტრირების ძლიერ დონეს. ამ რეიტინგით დადგენილი სისუსტეები უმნიშვნელოა, ხოლო რისკი ზომიერია კაპიტალის დაცვასთან და მენეჯმენტის შესაძლებლობებთან მიმართებაში. ამ რეიტინგის მქონე ბანკებში აქტივების ხარისხი მინიმალურ საზედამხედველო პრობლემას წარმოადგენს;

• რეიტინგი 2 აღნიშნავს აქტივების ხარისხისა და საკრედიტო ადმინისტრირების დამაკმაყოფილებელ დონეს. ამ რეიტინგით დადგენილი კლასიფიკაციის და სხვა სისუსტეების დონე და სერიოზულობა შეზღუდულ საზედამხედველო ყურადღებას იმსახურებს. ამ რეიტინგის მქონე ბანკებში რისკის საფრთხე შეესაბამება კაპიტალის დაცვასა და მენეჯმენტის შესაძლებლობებს;
• რეიტინგი 3 ბანკს ენიჭება, როდესაც აქტივების ხარისხი ან საკრედიტო ადმინისტრირება დამაკმაყოფილებელზე ნაკლებია. ასეთ ბანკში დინამიკა შეიძლება სტაბილური იყოს ან აჩვენოს აქტივების ხარისხის გაუარესება ან რისკის საფრთხის ზრდა. კლასიფიცირებული აქტივების დონე და სერიოზულობა, ან სხვა სისუსტეები და რისკები მზარდ საზედამხედველო პრობლემას წარმოადგენენ. ამ რეიტინგის მქონე ბანკებში როგორც წესი, აუცილებელია საკრედიტო ადმინისტრირებისა და რისკის მენეჯმენტის გაუმჯობესება;
• რეიტინგი 4 ენიჭება ისეთ ბანკებს, რომელთაც აქტივების ხარისხის ან საკრედიტო ადმინისტრირების დაბალი დონე გააჩნიათ. ასეთ ბანკებში რისკისა და პრობლემური აქტივების დონე მნიშვნელოვანია, მათი კონტროლი არაადეკვატურია და ბანკებს პოტენციური ზარალის წინაშე აყენებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ თუ არ მოხდება მათი შემოწმება, ისინი ბანკის სიცოცხლისუნარიანობას საფრთხეს შეუქმნიან;
• რეიტინგი 5 ასახავს აქტივების ხარისხისა და საკრედიტო ადმინისტრიების კრიტიკულ დონეს, რაც ბანკის სიცოცხლისუნარიანობისთვის გარდაუვალ საფრთხეს წარმოადგენს.

გ. მენეჯმენტი

მენეჯმენტის რეიტინგი ასახავს სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის შესაძლებლობას დაადგინოს, შეაფასოს, მონიტორინგი გაუწიოს და გააკონტროლოს ბანკის საქმიანობაში არსებული რისკები და უზრუნველყოს ბანკის უსაფრთხო, სტაბილური და ეფექტური მუშაობა მომქმედ კანონებსა და ნორმატიულ აქტებთან შესაბამისობაში. როგორც წესი, საბჭოს წევრები შეიძლება არ იყვნენ აქტიურად ჩაბმული ბანკის ყოველდღიურ საქმიანობაში; მაგრამ მათ უნდა დაადგინონ რისკის მისაღები დონე და უზრუნველყონ სათანადო პოლიტიკის, პროცედურებისა და პრაქტიკის დანერგვა. აღმასრულებელი მენეჯმენტი პასუხისმგებელია პოლიტიკის, პროცედურებისა და პრაქტიკის შემუშავებასა და განხორციელებაზე, რომელშიც დადგენილი იქნება საბჭოს მიზნები, ამოცანები და რისკის ლიმიტები.

ბანკის საქმიანობის ტიპისა და მასშტაბებიდან გამომდინარე, მენეჯმენტმა შეიძლება განიხილოს ზოგიერთი ან ყველა ქვემოთ ჩამოთვლილი რისკი: საკრედიტო, საბაზრო, საოპერაციო, რეპუტაციის, სტრატეგიული, შესაბამისობის, სამართლებრივი, ლიკვიდობის და სხვა რისკები. ჯანსაღ მენეჯმენტს წარმოადგენს: სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის მიერ განხორციელებული აქტიური კონტროლი; კომპეტენტური პერსონალი; ადეკვატური პოლიტიკა, პროცესები და კონტროლი, როდესაც მხედველობაში მიიღება ბანკის მოცულობა და მოდერნიზაცია; სათანადო აუდიტის პროგრამისა და შიდა კონტროლის გარემოს არსებობა; ეფექტური რისკის მონიტორინგისა

და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების არსებობა. ამ რეიტინგმა უნდა ასახოს სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის შესაძლებლობა, რადგან იგი შეეხება ბანკის საქმიანობის ყველა ასპექტს და საფინანსო მომსახურების სხვა სახეობებს, რომელსაც ბანკი ახორციელებს.

მენეჯმენტისა და სამეთვალყურეო საბჭოს შესაძლებლობებისა და მუშაობის კლასიფიცირება ხდება შეფასების შემდეგი ფაქტორების (და არა მხოლოდ მათ) საფუძველზე:

- სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის მიერ ბანკის ყველა საქმიანობის კონტროლისა და დახმარების დონე და ხარისხი;
- სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის უნარი დაგეგმოს და რეაგირება მოახდინოს იმ რისკებზე, რომლებიც შეიძლება გამოიწვიოს ბიზნეს გარემოებების ცვლილებამ, ან ახალი საქმიანობის ან პროდუქტების შემოტანამ;
- შიდა პოლიტიკისა და კონტროლის ადეკვატურობა და მასთან შესაბამისობა, როდესაც ხდება ოპერაციებისა და მნიშვნელოვანი საქმიანობის რისკების განხილვა;
- მენეჯმენტის საინფორმაციო და რისკის მონიტორინგის სისტემების სიზუსტე, დროულობა და ქმედითუნარიანობა, რაც სრულ შესაბამისობაშია ბანკის მოცულობასთან, კომპლექსურობასა და რისკის პროფილთან;
- აუდიტისა და შიდა კონტროლის ადეკვატურობა, რაც გულისხმობს: ეფექტური ოპერაციების ხელშეწყობასა და საიმედო ფინანსური და საზედამხედველო ანგარიშგებების მომზადებას, აქტივების დაცვას და კანონებთან, ნორმატიულ აქტებთან და შიდა პოლიტიკასთან შესაბამისობას;
- შესაბამისობა კანონებთან და ნორმატიულ აქტებთან;
- რეაგირება აუდიტორებისა და ზედამხედველების მიერ გაცემულ რეკომენდაციებზე;
- მენეჯმენტის კვალიფიკაცია და მემკვიდრეობითობის სამართლიანობა;
- რა დონეზე ხდება ზეგავლენა სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტზე და რა მასშტაბითაა კონცენტრირებული მათი უფლებამოსილება;
- საკომპენსაციო პოლიტიკის მიზანდასახულობა და თვითმომსახურების თავიდან აცილება;
- აშკარა სურვილის გამოხატვა, რომ კანონიერად დააკმაყოფილებს საზოგადოებას საბანკო მოთხოვნების შესრულებაში.
- ბანკისა და მისი რისკის პროფილის საერთო მდგომარეობა.

რეიტინგები

• რეიტინგი 1 აღნიშნავს მენეჯმენტის და სამეთვალყურეო საბჭოს ძლიერ მუშაობას და რისკის კარგ მართვას ბანკის მოცულობასთან, კომპლექსურობასა და რისკის პროფილთან მიმართებაში. ყველა მნიშვნელოვანი რისკი თანმიმდევრულად და ეფექტურადაა დადგენილი, შეფასებული, მონიტორინგ გავლილი და გაკონტროლებული. მენეჯმენტმა და სამეთვალყურეო საბჭომ გამოამჟღავნა არსებული და პოტენციური პრობლემებისა და რისკების სწრაფი და წარმატებული განხილვის უნარი;

• რეიტინგი 2 აღნიშნავს დამაკმაყოფილებელ მენეჯმენტსა და სამეთვალყუ-

რეო საბჭოს, აგრეთვე რისკის დამაკმაყოფილებელ მართვას ბანკის მოცულობასთან, კომპლექსურობასა და რისკის პროფილთან მიმართებაში; შეიძლება ადგილი ჰქონდეს უმნიშვნელო სისუსტეებს, მაგრამ ისინი არანაირ საფრთხეს არ უქმნიან ბანკის უსაფრთხოებასა და სტაბილურობას და ხდება მათი განხილვა. როგორც წესი, ხდება მნიშვნელოვანი რისკებისა და პრობლემების ეფექტური დადგენა, შეფასება, მონიტორინგი და გაკონტროლება;

• რეიტინგი 3 აღნიშნავს მენეჯმენტისა და სამეთვალყურეო საბჭოს ისეთ მუშაობას, რომელსაც გაუმჯობესება ესაჭიროება, ან რისკის მართვას, რომელიც, ბანკის საქმიანობის ტიპიდან გამომდინარე, დამაკმაყოფილებელზე ნაკლებია; მენეჯმენტის ან სამეთვალყურეო საბჭოს შესაძლებლობები შეიძლება არ იყოს საკმარისი ბანკის მოცულობასთან, ტიპსა თუ მდგომარეობასთან მიმართებაში. პრობლემები და მნიშვნლოვანი რისკები არაადეკვატურადაა დადგენილი, შეფასებული, მონიტორინგ გავლილი და გაკონტროლბული;

• რეიტინგი 4 აღნიშნავს სუსტ მენეჯმენტსა და სამეთვალყურეო საბჭოს, აგრეთვე რისკის მართვას, რომელიც არაადეკვატურია ბანკის საქმიანობის სახეობიდან გამომდინარე. პრობლემებისა და რისკის საფრთხე ძალზე მაღალია. პრობლემები და მნიშვნელოვანი რისკები არაადეკვატურადაა დადგენილი, შეფასებული, მონიტორინგ გავლილი და გაკონტროლებული; ისინი დაუყოვნებელი ღონისძიებების გატარებას საჭიროებენ სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის მხრიდან, რათა შენარჩუნებულ იქნას ბანკის სტაბილურობა. შეიძლება აუცილებელი გახდეს მენეჯმენტის ან სამეთვალყურეო საბჭოს შეცვლა ან გაძლიერება;

• რეიტინგი 5 აღნიშნავს სუსტ მენეჯმენტსა და სამეთვალყურეო საბჭოს, აგრეთვე რისკის მართვას. მენეჯმენტი და სამეთვალყურეო საბჭო არ ამჟღავნებს პრობლემების გამოსწორების და რისკის მართვისთვის აუცილებელი ღონისძიებების გატარების უნარს. პრობლემები და მნიშვნელოვანი რისკები არაადეკვატურადაა დადგენილი, შეფასებული, მონიტორინგ გავლილი და გაკონტროლებული და ამ ეტაპზე ისინი საფრთხეს უქმნიან ბანკის მუდმივ სიცოცხლისუნარიანობას. მენეჯმენტის ან სამეთვალყურეო საბჭოს შეცვლა ან გაძლიერება აუცილებელია.

დ. მოგება

მოგების რეიტინგი ასახავს მოგების რაოდენობასა და დინამიკას, აგრეთვე იმ ფაქტორებს, რომელთაც შეიძლება გავლენა იქონიონ მოგების მდგრადობასა და ხარისხზე. გადაჭარბებულმა ან არაადეკვატურად მართულმა საკრედიტო რისკმა შეიძლება ნეგატიური გავლენა იქონიოს მოგების როგორც რაოდენობაზე, ისე ხარისხზე, რამაც შეიძლება სახსრების დანაკარგები გამოიწვიოს და მოითხოვოს დამატებითი რეზერვების შექმნა სესხების შესაძლო დანაკარგებზე, ან საბაზრო რისკის მაღალმა დონემ შეიძლება ბანკის მოგება საპროცენტო განაკვეთის ცვალებადობის საფრთხის წინაშე დააყენოს. მოგების ხარისხი შეიძლება შემცირდეს დიდძალ მოგებაზე, არარეგულარულ მოვლენებსა და შეღავათიან საგადასახადო გარემოებებზე არასწორად ორიენტირების გამო. მომავალ მოგებაზე შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს

არასწორმა პროგნოზირებამ, ან კონტროლის დაფინანსების და საოპერაციო ხარჯებმა, არასწორად განხორციელებულმა ან არასწორად რეკომენდირებულმა ბიზნეს სტრატეგიებმა, ან სხვა რისკების არასწორმა მართვამ ან გაუკონტროლებლობამ.

ბანკის მოგების რეიტინგი ემყარება შემდეგი ფაქტორების შეფასებას (და არა მხოლოდ):

- მოგების დონე, მათ შორის დინამიკა და სტაბილურობა;
- ადეკვატური კაპიტალის უზრუნველყოფა გაუნაწილებელი მოგების მეშვეობით;
- მოგების ხარისხი და წყაროები;
- ხარჯების დონე ოპერაციებთან მიმართებაში;
- საბიუჯეტო სისტემების, პროგნოზირების პროცესებისა და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების ადეკვატურობა;
- რეზერვების ადეკვატურობა სესხების შესაძლო დანკარგების რეზერვებისა და სხვა სარეზერვო ანგარიშების გათვალისწინებით;
- მოგების წინაშე არსებული საბაზრო რისკის საფრთხე, როგორიცაა საპროცენტო განაკვეთის, სავალუტო და ფასების რისკები.

რეიტინგები

• რეიტინგი 1 აღნიშნავს ძლიერ მოგებას. მოგება უფრო მეტია, ვიდრე ოპერაციებისთვის და კაპიტალისა და რეზერვების ადეკვატური დონის შენარჩუნებისთვის არის საჭირო მას შემდეგ, რაც მხედველობაში იქნება მიღებული აქტივების, ბანკის განვითარების და სხვა ფაქტორების ხარისხი, რომლებიც მოგების ხარისხზე, რაოდენობასა და დინამიკაზე ახდენენ გავლენას;

• რეიტინგი 2 აღნიშნავს დამაკმაყოფილებელ მოგებას. მოგება საკმარისია ოპერაციების და კაპიტალისა და რეზერვების ადეკვატური დონის შენარჩუნებისთვის მას შემდეგ, რაც მხედველობაში იქნება მიღებული აქტივების, ბანკის განვითარებისა და სხვა ფაქტორების ხარისხი, რომლებიც მოგების ხარისხზე, რაოდენობასა და დინამიკაზე ახდენენ გავლენას. შედარებით სტატიკურმა, თუნდაც კლებადმა მოგებამ შეიძლება რეიტინგი 2 მიიღოს იმ შემთხვევაში, თუ ბანკის მოგების დონე ადეკვატური იქნება ზემოაღნიშნული ფაქტორების შეფასების თვალსაზრისით;

• რეიტინგი 3 აღნიშნავს ისეთ მოგებას, რომელსაც გამოსწორება ესაჭიროება. ასეთი მოგება სრულად ვერ აკმაყოფილებს ოპერაციებს და ვერ უზრუნველყოფს კაპიტალისა და რეზერვების დონის აკრეაციას (შეზრდას) ბანკის საერთო მდგომარეობასთან, ზრდასთან და სხვა ფაქტორებთან, რომლებიც ზეგავლენას ახდენენ მოგების ხარისხზე, რაოდენობასა და დინამიკაზე;

• რეიტინგი 4 აღნიშნავს არასაკმარის მოგებას. ასეთი მოგება არასაკმარისია ოპერაციებისა და კაპიტალისა და რეზერვების საკმარისი დონის შესანარჩუნებლად. ამგვარი რეიტინგის მქონე ბანკებს შეიძლება ახასიათებდეთ წმინდა მოგების ან წმინდა საპროცენტო მარჟის უწესრიგო (ერატიული) მერყეობა, არსებითად უარყოფითი დინამიკა, ნომინალური ან არამდგრადი მოგება, მერყევი ზარალი, ან წინა წელთან შედარებით მოგების მნიშვნელოვანი ვარდნა;

• რეიტინგი 5 აღნიშნავს ისეთ მოგებას, რომელიც კრიტიკულად არასაკმარისია. ბანკს, რომლის მოგების რეიტინგია 5 განიცდის ისეთ ზარალს, რომელიც აშკარად ემუქრება ბანკის სიცოცხლისუნარიანობას კაპიტალის ეროზიის მეშვეობით.

ე. ლიკვიდობა

ბანკის ლიკვიდობის პოზიციის ადეკვატურობის შეფასებისას მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული ლიკვიდობის მიმდინარე დონე და პერსპექტიული წყაროები, აგრეთვე თანხების ადეკვატურობა, რომელსაც მენეჯმენტი იყენებს ბანკის მოცულობასთან, კომპლექსურობასა და რისკის პროფილთან მიმართებაში. როგორც წესი, თანხების მართვამ უნდა უზრუნველყოს ბანკის მიერ იმ დონის ლიკვიდობის შენარჩუნება, რომელიც საკმარისი იქნება ბანკის ფინანსური მოთხოვნილებების დროულად დასაკმაყოფილებლად, აგრეთვე ლეგიტიმური საბანკო მოთხოვნების შესასრულებლად. ამგვარმა მუშაობამ უნდა წარმოაჩინოს ბანკის შესაძლებლობები მართოს დაუგეგმავი ცვლილებები დაფინანსების წყაროებში, აგრეთვე რეაგირება მოახდინოს საბაზრო პირობების ცვლილებებზე, რომლებიც გავლენას ახდენენ აქტივების სწრაფ ლიკვიდაციაზე მინიმალური დანაკარგებით. გარდა ამისა, ფონდების მართვამ უნდა უზრუნველყოს, რომ ლიკვიდობა არ იქნას შენარჩუნებული მაღალი დანახარჯების ხარჯზე, ან დაფინანსების წყაროების არასწორ დაგეგმვაზე, რომელიც შეიძლება არ იყოს ხელმისაწვდომი ფინანსური დაძაბულობის დროს, ან საბაზრო პირობების ნეგატიური ცვლილებებისას.

ლიკვიდობის შეფასება უნდა ეფუძნებოდეს შემდეგ ფაქტორებს (და არა მხოლოდ მათ):

- ლიკვიდობის წყაროების ადეკვატურობა მიმდინარე და მომავალ მოთხოვნებთან შედარებით და ბანკის შესაძლებლობები დააკმაყოფილოს ლიკვიდობის მოთხოვნები ისე, რომ ამან უარყოფითი გავლენა არ იქონიოს საბანკო ოპერაციებსა თუ მდგომარეობაზე;
- ადვილად კონვერტირებადი აქტივების ხელმისაწვდომობა ყოველგვარი ზედმეტი დანახარჯების გარეშე;
- ხელმისაწვდომობა ფულის ბაზარზე და დაფინანსების სხვა წყაროებზე;
- დაფინანსების წყაროების დივერსიფიკაციის დონე, როგორც საბალანსო უწყისში, ისე მის გარეთ;
- ნდობის დონე დაფინანსების მოკლევადიანი, მერყევი წყაროებისადმი, მათ შორის სესხებისა და დეპოზიტებისადმი, გრძელვადიანი აქტივების დასაფინანსებლად;
- დეპოზიტების დინამიკა და სტაბილურობა;
- კონკრეტული აქტივების გაყიდვის შესაძლებლობა;
- მენეჯმენტის უნარი სწორად დაადგინოს, შეაფასოს, მონიტორინგი გაუწიოს და გააკონტროლოს ბანკის ლიკვიდობის პოზიცია, მათ შორის თანხების მართვის სტრატეგიის ეფექტურობა, ლიკვიდობის პოლიტიკა, მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები და გაუთვალისწინებელი დაფინანსების გეგმები.

რეიტინგები

• რეიტინგი 1 აღნიშნავს ძლიერ ლიკვიდობას და თანხების მართვის კარგად განვითარებულ სისტემას. ბანკს გააჩნია საიმედო ხელმისაწვდომობა დაფინანსების საკმარის წყაროებზე, ხელსაყრელი პირობებით და შეუძლია დააკმაყოფილოს მიმდინარე და მოსალოდნელი მოთხოვნები ლიკვიდობასთან დაკავშირებით;

• მისაწვდომობა დაფინანსების საკმარის წყაროებზე მისაღები პირობებით, რათა დააკმაყოფილოს მიმდინარე და მოსალოდნელი მოთხოვნები ლიკვიდობასთან დაკავშირებით. შეიძლება აშკარა იყოს ზომიერი სისუსტეები თანხების მართვაში;

• რეიტინგი 3 აღნიშნავს, რომ ლიკვიდობასა და თანხების მართვას გაუმჯობესება ესაჭიროებათ. მე-3 რეიტინგის მქონე ბანკებს შეიძლება არ გააჩნდეთ თავისუფალი ხელმისაწვდომობა თანხებზე, მისაღები პირობებით, ან შეიძლება გააჩნდეთ მნიშვნელოვანი სისუსტეები თანხების მართვასთან მიმართებაში;

• რეიტინგი 4 აღნიშნავს არასაკმარის ლიკვიდობას ან თანხების არაადეკვატურ მართვას. მე-4 რეიტინგის მქონე ბანკებს შეიძლება არ გააჩნდეთ ან გაუჭიორდეთ საკმარისი ოდენობის თანხების მოპოვება მისაღები პირობებით, რათა დააკმაყოფილონ ლიკვიდობის მოთხოვნები;

• რეიტინგი 5 აღნიშნავს კრიტიკულად არასაკმარის ლიკვიდობასა და თანხების მართვას, რაც საფრთხეს უქმნის ბანკის სიცოცხლისუნარიანობას. მე-5 რეიტინგის მქონე ბანკებს დაუყოვნებლივ ესაჭიროებათ გარე ფინანსური დახმარება, რათა დააკმაყოფილონ ვალდებულებები და ლიკვიდობასთან დაკავშირებული სხვა მოთხოვნები.

IV. საბაზრო რისკისადმი მგრძნობელობა

საბაზრო რისკისადმი მგრძნობელობა ასახავს იმ დონეს, რომლითაც ცვლილებებმა საპროცენტო განაკვეთში, სავალუტო კურსში, საქონლის ფასებში ან აქციების ფასში შეიძლება ნეგატიური გავლენა იქონიონ ბანკის მოგებაზე ან კაპიტალზე. CAMEL-ის ხუთივე კომპონენტის შეფასებისას მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული მენეჯმენტის უნარი დაადგინოს, შეაფასოს, მონიტორინგი გაუწიოს და გააკონტროლოს საბაზრო რისკი, ბანკის მოცულობა, ბანკის საქმიანობის ბუნება და კომპლექსურობა; ბანკის კაპიტალისა და მოგების ადეკვატურობა საბაზრო რისკისადმი საფრთხის დონის გათვალისწინებით.

ბევრი ბანკისთვის საბაზრო რისკის პირველად წყაროს წარმოადგენს არა კომერციული პოზიცია და მათი მგრძნობელობა საპროცენტო განაკვეთისა და სავალუტო კურსის ცვლილებებისადმი. ზოგიერთი ბანკისთვის, კომერციული საქმიანობა საბაზრო რისკის ძირითად წყაროს წარმოადგენს.

საბაზრო რისკისადმი მგრძნობელობა შეფასებული იქნება ყველა კომპონენტის განხილვისას და ეფუძნება შემდეგი ფაქტორების შეფასებას (და არა მხოლოდ):

• ბანკის მოგების ან მისი კაპიტალის ეკონომიკური ღირებულების მგრძნობე-

ლობა საპროცენტო განაკვეთის, სავალუტო კურსის, საქონლის ფასებისა და აქციების ფასების მიმდინარე ნეგატიური ცვლილებებისადმი;
- მენეჯმენტის უნარი დაადგინოს საბაზრო რისკის საფრთხე, შეაფასოს, მონიტორინგი გაუწიოს და გააკონტროლოს იგი ბანკის მოცულობის, კომპლექსურობისა და რისკის პროფილის გათვალისწინებით;
- არაკომერციული პოზიციიდან წარმოქმნილი საპროცენტო განაკვეთის ან სავალუტო კურსის რისკის ბუნება და კომპლექსურობა;
- საჭიროების შემთხვევაში, სავაჭრო და საგარეო (უცხოური) ოპერაციებიდან წარმოქმნილი საბაზრო რისკის საფრთხის ბუნება და კომპლექსურობა;

V. რეიტინგის გამჟღავნება და დისკუსიები მენეჯმენტთან

„სებ„-ის აზრით აუცილებელია CAMEL-ის კომპონენტებისა და კომპოზიტური რეიტინგის შესახებ ინფორმაციის მიწოდება ბანკის მენეჯმენტისთვის. ფინანსური მომსახურების მეშვეობით შეთავაზებული ფინანსური პროდუქტების ფართო სპექტრი კიდევ უფრო ზრდის რისკის მართვის ჯანსაღი პოლიტიკისა და პროცედურების მნიშვნელობას. ასეთ ვითარებაში, შემოწმების პროცესი არ იქნება დასრულებული, თუ იგი ყურადღებას გაამახვილებს მხოლოდ ბანკის მიმდინარე ფინანსურ მდგომარეობაზე და არ შეაფასებს მის შესაძლებლობას მოერგოს ცვალებად ეკონომიკურ, კონკურენტულ და სხვა ფაქტორებს. კომპონენტური და კომპოზიტური რეიტინგების გამჟღავნება ხელს უწყობს შემოწმების შედეგებისა და რეკომენდაციების შესახებ უფრო სრულყოფილი და ღია დისკუსიების წარმოებას და მენეჯმენტს უზრუნველყოფს საჭირო ინფორმაციით, რაც კიდევ უფრო ეფექტურს ხდის რისკის მართვის პროცედურებს.

გარდა ამისა, ღია დისკუსიები CAMEL-ის კომპონენტური რეიტინგების შესახებ შესაძლებლობას აძლევს ბანკებს კიდევ უფრო კარგად გაიგონ რეიტინგების შემუშავების მექანიზმი, ხოლო მენეჯმენტს საშუალებას აძლევს უკეთ განიხილოს კონკრეტულ სფეროებში არსებული ნებისმიერი სისუსტე.

პასუხისმგებელმა ინსპექტორმა, ჯგუფის წევრებთან ერთად, მის მიერ შეთავაზებული კომპონენტური და კომპოზიტური რეიტინგები უნდა განიხილოს აღმასრულებელ მენეჯმენტთან, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში სამეთვალყურეო საბჭოსთან, რაც ზედმიწევნით უნდა იყოს დაახლოებული შემოწმების დასკვნებთან. ინსპექტორებმა მკაფიოდ უნდა განმარტონ, რომ მოცემული რეიტინგები წინასწარი და დროებითია და ისინი სებ-ის მენეჯმენტის მხრიდან საბოლოო დამტკიცებას ექვემდებარებიან.

ინსპექტორებმა უნდა განიხილონ ის ფაქტორები, რომლებიც მათ მიერ კომპონენტური და კომპოზიტური რეიტინგების მინიჭებისას იქნა გათვალისწინებული. ინსპექტორებმა ასევე უნდა მიუთითონ, რომ კომპოზიტური რეიტინგი რიცხობრივ საშუალოს კი არ ეფუძნება, არამედ ეყრდნობა ბანკის საერთო მენეჯერული, ოპერატიული და ფინანსური საქმიანობის ხარისხობრივ შეფასებას.

მენეჯმენტის კომპონენტის რეიტინგი განსაკუთრებით მგრძნობიარე და მნიშვნელოვანი იქნება. მენეჯმენტის ხარისხი ხშირად დაზღვეული ბანკის წარმატებული საქმიანობის ერთადერთ მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს და, როგორც წესი, არის ხოლმე ის ფაქტორი, რომელიც მიანიშნებს, თუ რამდენად კარგად ხდება რისკის დადგენა, შეფასება, მონიტორინგი და კონტროლი. ამ მიზნით, ინსპექტორებმა გულდასმით უნდა განიხილონ და განმარტონ ის ფაქტორები, რომლებიც მხედველობაში იქნენ მიღებული მენეჯმენტისთვის რეიტინგის მინიჭებისას. წერილობითი კომენტარები მენეჯმენტის რეიტინგის შესახებ უნდა მოიცავდეს რისკის დადგენის, მონიტორინგისა და მართვის შესახებ არსებული პოლიტიკისა და პოცედურების ეფექტურობის შეფასებას.

და ბოლოს, მენეჯმენტს უნდა შეახსენონ, რომ კომპოზიტური და კომპონენტური რეიტინგები, იქნება ეს გადმოცემული სიტყვიერად თუ შემოწმების წერილობითი ანგარიშების ფორმით, კონფიდენციალურია და არ უნდა ექვემდებარებოდეს საჯარო გამოქვეყნებას.

VI. შემოწმების პრიორიტეტები და სიხშირის კრიტერიუმები

სებ-ის პირველი პრიორიტეტია იმ ბანკების კონტროლი და ზედამხედველობა, რომლებიც განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებენ. შემოწმების პროცესი ყველაზე კარგად ახორციელებს ამგვარი ბანკების დადგენას. არსებობს შემოწმების რამდენიმე სახეობა, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას სებ-ის მიერ და რომელთაგან თითოეული შეიძლება განხორციელდეს წინასწარი გამოცხადების ან გამოუცხადებლობის საფუძველზე. შემოწმების სიხშირე და სახეობა, როგორც წესი, განისაზღვრება სხვადასხვა ფაქტორების შესაბამისად და მოიცავს შემდეგს:

- ბანკის მოცულობა;
- ბანკის კაპიტალის ადეკვატურობა და სტრუქტურა;
- ყველაზე ბოლო შემოწმების აქტების განხილვა;
- ბანკის მიერ გადმოცემული აქტების განხილვა;
- ბოლო პერიოდში განხორციელებული ცვლილებები ბანკის მნიშვნელოვანი წილის მქონე აქციონერებსა და აღმასრულებელ მენეჯმენტში;
- ბანკის ოპერაციები მოიცავს მნიშვნელოვან რისკს ან უნიკალურ ბიზნეს შესაძლებლობებს;

სრულყოფილი შემოწმების მინიმალურ მოთხოვნებს წარმოადგენენ პროცედურები, რომლებიც აუცილებელია შემოწმების ერთიანი აქტის ძირითადი გვერდების (ნაწილების) შესავსებად და CAMEL-ის რეიტინგის სისტემის კომპონენტების შესაფასებლად. ხშირად შეიძლება საჭირო გახდეს დამატებითი გვერდების შევსებაც. სრულყოფილი შემოწმება ტარდება 18 თვეში ერთხელ, თუ რაიმე გარემოებების გამო სხვა რამ არ არის დადგენილი.

ალტერნატიული შემოწმება შეიძლება ჩატარდეს ალტერნატიული 12 (ან 18) თვის განმავლობაში, თუ სებ გადაწყვიტავს, რომ არ არის აუცილებელი სრულყოფილი ფორმატის ადგილზე შემოწმების ჩატარება. ამასთან, ამგვარი

ალტერნატიული შემოწმება უნდა გავრცელდეს მხოლოდ შემდეგ ბანკებზე: 1 ან მე-2 რეიტინგის მქონე ბანკებზე; სტაბილური და გამოსწორებადი მე-3 რეიტინგის მქონე ბანკებზე, თუ მათი კომპოზიტური რეიტინგი დადასტურებულია დოკუმენტური შემოწმების პროგრამით, ან, სხვა არსებული ინფორმაციის თანახმად, არ შეიმჩნევა რაიმე ნეგატიური ტენდენცია. დროის ხანგრძლივობა ერთი შემოწმების დასრულებიდან მომდევნო შემოწმების დაწყებამდე არ უნდა აღემატებოდეს 12 (ან 18) თვეს.

შემოწმების სიხშირის განრიგთან შესაბამისობის მონიტორინგის მიზნით, შემოწმების დასრულებად ითვლება ბანკისთვის აქტის გადაცემის თარიღი.

იშვიათ შემთხვევებში, მაგალითად ძალზე დიდი და მოდერნიზებული ბანკების შემთხვევებში, ბანკს შეიძლება გამოეყოს რეზიდენტი ინსპექტორი. როგორც წესი, ამას შეიძლება დასჭირდეს ერთი ან ორი ინსპექტორი, რომელიც მუდმივად იქნება ბანკში და მონიტორინგს გაუწევს ბანკის მუშაობასა და საქმიანობას. რეზიდენტი ინსპექტორები კი არ უნდა აფერხებდნენ ბანკის ნორმალურ მუშაობას, არამედ მუდმივად ურთიერთთანამშრომლობდნენ ბანკის მენეჯმენტთან და სხვა თანამშრომლებთან და ეხმარებოდნენ მათ არსებული პრობლემების გადაწყვეტაში. წლის განმავლობაში შეიძლება ჩატარდეს სხვადასხვაგვარი შემოწმება ისე, რომ მინიმუმ 12-18 თვიანი სრულყოფილი შემოწმება იქნას შესრულებული.

VII. შეზღუდული შემოწმებები და ინსპექტირება

ტერმინები „შეზღუდული შემოწმება„ და „ინსპექტირება„ ურთიერთშენაცვლებადი ტერმინებია და შეიძლება განიმარტოს, როგორც ნებისმიერი შემოწმება, რომელიც არ აკმაყოფილებს „სრულყოფილი შემოწმების„ მოთხოვნებს. შეზღუდულ შემოწმებასა და ინსპექტირებას შეიძლება გააჩნდეს ელასტიური ფორმატი და გამოყენებულ იქნას შემდეგი მიზნით:

1. დადგინდეს ცვლილებები ბანკის რისკის პროფილში;
2. მონიტორინგი გაეწიოს შესაბამისობას მაკორექტირებელ პროგრამასთან;
3. შემოწმდეს შესაბამისობა კონკრეტულ კანონებსა და/ან ნორმატიულ აქტებთან;
4. დადგინდეს პროგრესი წინა შემოწმების დროს დადგენილი ხარვეზების მიმართულებით;
5. გამოკვლეულ იქნას ნეგატიური ან არაორდინარული სიტუაციები;
6. შემოწმდეს აქტში გადმოცემული ინფორმაცია;
7. შემოწმდეს შესაბამისობა „სხვა გარემოებებში„ აღწერილ განრიგთან.

შეზღუდულმა შემოწმებამ და ინსპექტირებამ შეიძლება მოიცვას ბანკის საერთო მდგომარეობა, მათ შორის წინა შემოწმების შემდგომ განხორციელებული არსებითი ცვლილებები და ის სფეროები, რომლებიც ნორმალურზე უფრო მეტ რისკს წარმოაჩენენ. შემოწმების ან ინსპექტირების ძირითადი მიზნიდან გამომდინარე, ინსპექტორებმა შეიძლება მიანიჭონ კომპოზიტური რეიტინგი ისეთ სფეროებს, რომლებიც საკმარისად იქნენ განხილული. კომპო-

ნენტური რეიტინიგები, რომელთა შესწავლაც არ მომხდარა, წინა შემოწმების დონეზე უნდა დარჩეს.

სტანდარტული შემოწმების აქტის ფორმის შევსება არ არის აუცილებელი, თუმცა აქტის გვერდები შეიძლება გათვალისწინებული იქნას, თუ ისინი აუცილებელი იქნება დასკვნებისა და რეკომენდაციების დასაზუსტებლად. მემორანდუმში უნდა შევიდეს პასუხისმგებელი ინსპექტორის შედეგები, რომელიც უნდა გადაეცეს ზედამხედველობის დეპარტამენტს. თუ შემოწმების ან ინსპექტირების შედეგები ბანკში უნდა გაიგზავნოს, ისინი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ფორმის (წერილის ან სხვა ფორმატის), რომელიც დეპარტამენტისთვის იქნება მისაღები.

აღნიშნულის გარდა, შემოწმება შეიძლება ჩატარდეს შემდეგ სიტუაციებში:

ა. ახალ ბანკებში

შეზღუდული შემოწმება უნდა ჩატარდეს ბანკის მუშაობის დაწყებიდან პირველი ექვსი თვის განმავლობაში, ხოლო სრულყოფილი შემოწმება – მუშაობის პირველი 12 თვის განმავლობაში. პირველი შემოწმების შემდეგ და მესამე წლიდან (მუშაობის დაწყებიდან) მინიმუმ ერთი შემოწმება მიზანშეწონილია ჩატარდეს ყოველ წელს. გრძელვადიანი შემოწმებები არ უნდა განხორციელდეს მუშაობის დაწყებიდან პირველი სამი წლის განმავლობაში.

ბ. საკონტროლო უფლების შეცვლისას

თუ სებ-მა იცის, რომ საკუთრების უფლების ახალ მფლობელს დამაკმაყოფილებელი მენეჯმენტი და ფინანსური მდგომარეობა აქვს, მაშინ შეიძლება გამოყენებულ იქნას სტანდარტული შემოწმების ინტერვალები. თუ საკუთრების ახალი მფლობელი უცნობია, მაშინ უნდა ჩატარდეს შეზღუდული შემოწმება, საკონტროლო უფლების შეცვლიდან პირველი ექვსი თვის განმავლობაში, სოლო სრულყოფილი შემოწმება უნდა ჩატარდეს ასეთი ცვლილებიდან პირველი 12 თვის განმავლობაში. ამის შემდგომ გამოიყენება სტანდარტული შემოწმების ინტერვალები.

გ. ბანკებში, რომელთაც მიიღეს სებ-ის დახმარება ან ჩაბმული იყვნენ ყიდვა-შეძენაში ან დეპოზიტების გადაცემის ოპერაციებში

იმ ბანკების შეძენა, რომელთა მთლიანი აქტივები ათჯერ აღემატება მიღებული დეპოზიტების ოდენობას და რომელთა კომპოზიტური რეიტინგია 2 ან უკეთესი, შეიძლება გათავისუფლებული იქნას შემდეგი მოთხოვნებიდან:

- ინსპექტირება ან შეზღუდული შემოწმება უნდა ჩატარდეს ოპერაციის თარიღიდან 30 დღის განმავლობაში, რათა განისაზღვროს არსებობს თუ რაიმე მნიშვნელოვანი პრობლემა, რომელიც საჭიროებს გადაჭრას, ასევე განისაზღვროს იცავს თუ არა ბანკი მომქმედ გეგმებსა და ხელშეკრულებებს;
- მეორე ინსპექტირება ან შეზღუდული შემოწმება უნდა ჩატარდეს ოპერაციის თარიღიდან 6 თვის განმავლობაში;
- სრულყოფილი შემოწმება უნდა ჩატარდეს ოპერაციის თარიღიდან 12 თვის განმავლობაში;
- გამოყენებულ უნდა იქნას შემოწმების სტანდარტული სიხშირის განრიგი.

დ. ბანკის შვილობილი საწარმოსა და ფილიალის შემოწმება

ბანკის შვილობილი საწარმოებისა და ფილიალების შემოწმება, როგორც წესი, კოორდინირებული უნდა იქნას ბანკის სრულყოფილი შემოწმების განრიგთან. ამასთან, ისინი, საჭიროების შემთხვევაში, შეიძლება შემოწმდნენ განსაკუთრებული შემოწმების საფუძველზე. კოორდინირებული შემოწმებებისას, საჭიროების შემთხვევაში, ყურადღება უნდა გამახვილდეს საერთო ფინანსური ანგარიშგებების თარიღებზე და უზრუნველყოფილ უნდა იქნას მენეჯმენტთან ერთად შემოწმების შედეგების შესახებ ერთობლივი დისკუსიები.

ე. სპეციალიზებული შემოწმების ინტერვალები

სპეციალიზებული შემოწმებები უნდა ჩატარდეს უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის შემოწმების პარალელურად, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ზედამხედველობის დეპარტამენტი ამას არაპრაქტიკულად ან არაეფექტურად მიიჩნევს. განსხვავებების მიუხედავად, სპეციალიზებული შემოწმება (მათ შორის კომპიუტერული ტექნოლოგიების, ტრასტის, სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ბროკერების/დილერების, მუნიციპალური ფასიანი ქაღალდების, ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო), როგორც წესი, ექვემდებარება შემოწმების იგივე ინტერვალებს, როგორსაც უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის შემოწმებები.

სებ-ს უფლება აქვს კორექტირება შეიტანოს სპეციალიზებული შემოწმებების ინტერვალებში, პარალელური შემოწმების თავიდან აცილების მიზნით ისეთ სიტუაციებში, როდესაც განსხვავებული რეიტინგები ან ალტერნატიული შემოწმებები ისეთ ინტერვალებს იწვევენ, რომელიც პარალელური შემოწმებების განრიგს არ შეესაბამება. კორექტირებები გულისხმობს შემოწმების ციკლის გაგრძელებას 1 ან 2 რეიტინგის მქონე სპეციფიკური სფეროებისთვის. სპეციფიკური სფეროების შემოწმება, რომელთა რეიტინგია 3, 4 ან 5 არ უნდა გაგრძელდეს ერთ-წლიან ინტერვალზე უფრო დიდხანს.

ვ. უცხოური ბანკების ფილიალები

საქართველოში მოქმედი უცხოური ბანკების ფილიალები ისეთივე კრიტერიუმებით უნდა შემოწმდნენ, როგორც ადგილობრივი ბანკები.

VIII. განრიგის შედგენა

პერიოდული ადგილზე შემოწმება აუცილებელია საზედამხედველო პროცესისთვის და შემოწმების პროგრამის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს. გარემოებებიდან გამომდინარე, ასეთი შემოწმებები შეიძლება ჩატარდეს ზედამხედველობის დეპარტამენტის თანამშრომლების ან საქართველოს ეროვნული ბანკის სხვა სტრუქტურული ერთეულების თანამშრომლების მიერ. ამ სფეროში არსებული დივერსიფიცირებული რისკები და ცალკეული ბანკების ცვალებადი მუშაობა და ფინანსური გარემოებები საჭიროებენ უფრო მეტი ყურადღების გამახვილებას უფრო იშვიათ და ნაკლებად სტრუქტურიზებულ ზედამხედველობაზე. აუცილებლობად უნდა იქცეს გამოკვლევები, სატელე-

ფონო საუბრები, შეზღუდული შემოწმებები, კორესპონდენცია და სხვა ფორმის მიზნობრივი კავშირები. ამის მიზანი უნდა იყოს ბანკის პოლიტიკასა და პროცედურებში შეტანილი შესწორებების დადგენა და მოძიება რაიმე სერიოზული ფინანსური პრობლემის განვითარებამდე.

შემოწმების წინა საქმიანობამ უნდა მოიცვას მასში ჩართული ყველა საქმიანობის განსაზღვრა და არა საბანკო შვილობილი საწარმოების მდგომარეობის დადგენა. თუ ამის წინასწარი დადგენა შეუძლებელია, მაშინ ეს უნდა განხორციელდეს შემოწმების დასაწყისშივე, რათა შეფასდეს შვილობილი საწარმოების შემოწმების აუცილებლობა და მასშტაბები.

ზემოაღნიშნულის წარმატება დიდად არის დამოკიდებული დასახული ამოცანების წინასწარ დაგეგმვასა და დასახვაზე.

ა. წინასწარი ზედამხედველობა

ბანკის მიერ სერიოზული პრობლემების თავიდან ეფექტურად აცილების მიზნით, პირობები და გარემოებები, რომლებმაც შეიძლება პრობლემები გამოიწვიონ, ადრევე უნდა დადგინდნენ და გამოსწორდნენ. მაკორექტირებელი ღონისძიება დაუყოვნებლივ, გადაჭარბებული რისკის გაწევისთანავე უნდა გატარდეს. წარსულმა გამოცდილებამ დაგვანახა, რომ თუ მაკორექტირებელი ღონისძიება არ ტარდება მდგომარეობის გაუარესებამდე, მარცხის თავიდან აცილება ყოველთვის გვიანდება. მორალური ზემოქმედება და არაოფიციალური შეთანხმებები, როგორც წესი, საკმარისია იმ შემთხვევაში, როდესაც მიუღებელი რისკის გაწევა ადრეულ ეტაპზევე დგინდება, მაგრამ ოფიციალური ღონისძიება უნდა გატარდეს თუ ამას გარემოებები მოითხოვს, მაშინაც კი, თუ ბანკის რეიტინგია 1 ან 2.

მომავალში განსახორციელებელი ზედამხედველობა, რომელიც უსაფრთხო და არასტაბილური მდგომარეობის ფაქტიურ განვითარებამდე პოლიტიკისა და პროცედურების კრიტიკას გულისხმობს, ინსპექტორების მხრიდან სერიოზულ შესწავლასა და განხილვას საჭიროებს. კრიტიკული შენიშვნები კარგად უნდა იქნან დასაბუთებული და ლოგიკურ და გონივრულ საბანკო სტანდარტებს უნდა ეფუძნებოდნენ. საეჭვო გარემოებებისას, როდესაც შესაძლებელია ფორმალური ქმედების გამოყენება, ინსპექტორებმა კონსულტაციები უნდა მიიღონ ზედამხედველობის დეპარტამენტის მენეჯმენტისგან შემოწმების მიმდინარეობის პროცესში იმ მასალებთან დაკავშირებით, რომლებიც შესაძლო ქმედებებისთვის იქნება აუცილებელი.

ბ. პროცესის დაგეგმვა

1 ან 2 რეიტინგის მქონე ბანკების ინსპექტირების მიზანია სუსტი მხარეების გამოსწორება სერიოზული პრობლემების გამოწვევამდე და ისეთი ფინანსური რისკის წინაშე დადგომამდე, რომელიც სებ-ის ჩარევას გახდის საჭიროს. აქედან გამომდინარე, გაცილებით მნიშვნელოვანია ბანკის შემოწმება ან სხვა სახით ზედამხედველობა იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს ეჭვის საბაბი, რომ მას პრობლემა გააჩნია და არა იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკი უბრალოდ არ შემოწმებულა დროის რაღაც კონკრეტული პერიოდის განმავლობაში. გარდა

ამისა, ფორმალური შემოწმება შეიძლება სულაც არ იყოს ყველაზე ეფექტური საშუალება ბანკის პოტენციური პრობლემების გამოსაკვლევად. მთავარი მიზანია პრობლემის შეფასება, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში, მისი სწრაფად და ყველაზე ეფექტურად გადაჭრის გზების გამოძებნა. ხშირად სატელეფონო საუბარი ან ადგილზე მოკლე ინსპექტირება შეიძლება საკმარისიც კი იყოს. ხანდახან ამგვარი წინასწარი ძალისხმევა მიანიშნებს, რომ აუცილებელია სრულყოფილი ინსპექტირების ჩატარება.

იმისათვის, რომ მოხდეს ხელთ არსებული ყველა ინფორმაციის გათვალისწინება აუცილებელია, რომ ზედამხედველობის დეპარტამენტის მენეჯმენტმა იცოდეს და გააკონტროლოს შემოწმებების დაგეგმვის პროცესი. დეპარტამენტის, მათ შორის ადგილზე შემოწმებისა და ბანკების ინსპექტირების განყოფილებების თანამშრომლებმა, უნდა უზრუნველყონ, რომ შესაბამისი კორესპონდენციისა და სხვა აუცილებელი ინფორმაციის ასლები, რომელთაც შეიძლება გავლენა იქონიონ დაგეგმვის შესახებ გადაწყვეტილებებზე, კარგად იქნეს დოკუმენტირებული და ხელმისაწვდომი. პირებმა, რომლებიც პასუხისმგებლები არიან შემოწმების დაგეგმვაზე, უნდა განიხილონ და გაითვალისწინონ ზემოაღნიშნული ინფორმაცია.

ხელთ არსებული საჭირო ინფორმაციის მიღების წყაროების მრავალფეროვნების გამო, შეუძლებელია ინფორმაციის მოგროვებისა და ანგარიშგების ერთიანი სისტემის შემუშავება. ამასთან, ქვემოთ მოცემული ჩამონათვალი მოიცავს ინფორმაციას, რომელიც შეიძლება მოექცეს ზედამხედველობის დეპარტამენტის ყურადღების ქვეშ და გავლენა იქონიოს პრიორიტეტების დასახვაზე. ზოგიერთ მათგანს, როგორიცაა მაგალითად, მონაწილეობა სებ-ის დახმარებით განხორციელებულ ოპერაციებში ან შეთანხმებებში, შეიძლება გააჩნდეს კონკრეტული საზედამხედველო განრიგი, რომელიც დაკონკრეტებული იქნება თანმდევ დოკუმენტებში. დანარჩენი შეიძლება იყოს უბრალოდ ინფორმაცია, რომელიც თავისთავად შეიძლება წარმოადგენდეს ან არ წარმოადგენდეს პრობლემას, რაც დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ კიდევ რა იქნება ცნობილი ბანკის შესახებ. ამასთან, ეს შეიძლება იყოს ერთგვარი სიგნალი, რომ საჭიროა მომდევნო შესწავლა. ამგვარი მინიშნება არ უნდა იყოს იგნორირებული. ეს ჩამონათვალი, თუნდაც არასრულყოფილი, მიანიშნებს, რომ აუცილებელია წინასწარი ზედამხედველობის ჩატარება. გარდა ამისა, ეს არის ერთგვარი შეხსენება იმ ზოგადი ინფორმაციისა, რომელიც გათვალისწინებულ უნდა იქნას დაგეგმვის პროცესში.

გ. ინფორმაცია, რომელიც გათვალისწინებული უნდა იქნას შემოწმების დაგეგმვისას

ბანკების ეფექტური ზედამხედველობა იწვევს ინფორმაციის მუდმივ მიღებას სხვადასხვა წყაროებიდან, როგოც სებ-ში, ისე მის გარეთ. შესაბამისი რეაგირება, ასეთის არსებობის შემთხვევაში, დამოკიდებულია გარემოებებზე, მიმდინარე საზედამხედველო ღონისძიებებზე, იმაზე, თუ რა არის ცნობილი ბანკის შესახებ და რა შეიძლება გავიგოთ მომდევნო პროცედურებიდან. ზოგიერთ შემთხვევაში, ინფორმაცია წარმოადგენს ე. წ. „წითელ დროშას„, რო-

მელიც დაუყოვნებელ შემოწმებას საჭიროებს. შედარებით ნაკლებად მწვავე სიტუაციებში, ინფორმაცია ინახება და გამოიყენება მომდევნო შემოწმებების დაგეგმვის პროცესში. შესაძლებელია, რომ მოცემული ინფორმაცია მიღებული იქნას ერთზე მეტი წყაროდან. ამგვარად, ქვემოთ ჩამოთვლილი ზოგიერთი მუხლი შეიძლება შევიდეს ერთზე მეტ წყაროში.

დ. ბანკების დოკუმენტური შემოწმება და მონიტორინგი

- დოკუმენტური შემოწმების მონიტორინგის სისტემა;
- ყოვლისმომცველი ანალიტიკური ანგარიშგებები/ფინანსური შუალედური ანგარიშგებები;
- შოკური ტესტირების შედეგები;
- UBPR-ის ანალიზი;
- წლიური ან შუალედური პერიოდის ფინანსური შედეგი;
- აქტივების ან დეპოზიტების სწრაფი ზრდა;
- მნიშვნელოვანი ცვლილებები აქტივების შემადგენლობაში;
- მნიშვნელოვანი ცვლილებები ვალდებულებების შემადგენლობაში;
- ძვირი ფონდების გამოყენება;
- მოგებასთან შედარებით მეტი დივიდენდები;
- გადაჭარბებული ვაჭრობა ფასიანი ქაღალდებით;
- სხვა კოეფიციენტები ან რიცხვები, რომლებიც არაორდინარულია, ან მნიშვნელოვნად შეიცვალნენ;
- არაორდინარულად მაღალი უკუგება აქტივებზე;
- შეცდომების მნიშვნელოვანი ოდენობა ბანკის მიერ წარმოდგენილ ანგარიშგებებში;
- სხვა.

ე. განაცხადები, შენიშვნები ან ბანკის მიერ წარმოდგენილი სხვა მონაცემები

- ცვლილებები მაკონტროლებელ პირებში;
- ცვლილებები სამეთვალყურეო საბჭოსა თუ აღმასრულებელ მენეჯმენტში;
- შერწყმა;
- ახალი შვილობილი საწარმოს შეძენა ან შექმნა;
- მიმღები მხარე სებ-ის მიერ განხორციელებულ ოპერაციაში;
- გარე აუდიტორის შეცვლა;
- მოგებაზე ორიენტირებული ახალი ცენტრი;
- ახლად დაზღვეული ბანკი;
- გაერთიანება 3, 4 ან 5 რეიტინგის მქონე ბანკთან ან ჰოლდინგ კომპანიასთან;
- თანამშრომელთა სამსახურეობრივი დაზღვევის გაუქმება;
- მსხვილი გაფლანგვა;
- სერტიფიცირებული საჯარო ბუღალტრის მიერ გაცემული აუდიტორული დასკვნის განხილვა;
- წარსულში კლასიფიცირებული სესხების მნიშვნელოვანი შემცირება ან გადახდა.

ვ. ნაცნობი მახასიათებლები

- ხელფასები;
- კონკურენტული ხელფასების გადაუხდელობა;
- მომავალ საქმიანობასთან, როგორიცაა მოგება, სესხების მოცულობის ან დეპოზიტების გაზრდა, დაკავშირებული კომპენსაცია;
- ხანგრძლივი და მწვავე ბრძოლა ორგანიზაციის შიგნით, რომელიც მოიცავს ბანკის უფროს ოფიცრებს და/ან საბჭოს წევრებს;
- მნიშვნელოვანი სასამართლო პროცესები ბანკის ან ინსაიდერების წინააღმდეგ;
- მუშაობა კანონებისა და ნორმატიული აქტების დაცვით;
- მენეჯმენტი, რომელიც ნაკლებ საიმედოდ ითვლება;
- თვით-მომსახურებით დაკავებული მენეჯმენტი;
- დომინირებული მენეჯმენტი;
- გამოუცდელი მენეჯმენტი;
- წამყვანი ოფიცრის მნიშვნელოვანი გარე სამსახურეობრივი ინტერესები;
- ბიზნესის წარმოება საეჭვო ფირმებთან;
- დივერსიფიკაციის დეფიციტი ბიზნესის ბუნებაში ან სხვა ბიზნეს სტრატეგიაში.

ზ. სხვა ბანკების შემოწმება

- გათავისუფლებული, არაეთიკური ან მარგინალური ოფიცრის დაქირავება;
- დაბალი ხარისხის მქონე სესხების რეფინანსირება;
- საკორესპონდენტო საბანკო ანგარიშების არასწორი გამოყენება;
- დეპოზიტებზე არსებული საბაზრო საპროცენტო განაკვეთებზე უფრო მაღალი განაკვეთების რეკლამირება;
- ფასებისა და კრედიტების ხარისხის შეკვეცა სესხების საბაზრო წილის გაზრდის მიზნით;
- აქციათა დიდი მარაგი, როგორც ბანკში ჩადებული გირაო;
- მზარდი ან დიდი ოდენობის სესხების მონაწილეობა მჭიდროდ დაკავშირებულ ბანკებს შორის;
- ბანკირი, რომელსაც აქვს ვადაგადაცილებული სესხები სხვა ბანკში.

თ. სხვა ბანკების ზედამხედველები (უცხოეთის ბანკები და ფილიალები)

- საკორესპონდენტო საბანკო ანგარიშების არასწორი მართვა;
- მზარდი ან დიდი ოდენობის სესხების მონაწილეობა მჭიდროდ დაკავშირებულ ბანკებს შორის;
- აქციათა დიდი მარაგი, როგორც ბანკში ჩადებული გირაო;
- გაერთიანება 3, 4 ან 5 რეიტინგის მქონე ბანკთან ან ჰოლდინგ კომპანიასთან;
- მსხვილი გაფლანგვა;
- ბანკირი, რომელსაც აქვს ვადაგადაცილებული სესხები სხვა ბანკში;

- გათავისუფლებული, არაეთიკური ან მარგინალური ოფიცრების დაქირავება;
- სხვა ბანკებში კლასიფიცირებული სესხები.

ი. მედია
- ახალი მთავარი აღმასრულებელი ოფიცერი ან მთავარი საკრედიტო ოფიცერი;
- ნეგატიური რეკლამა;
- წლიური ან შუალედური პერიოდის ფინანსური შედეგი;
- ნეგატიური ეკონომიკური მოვლენა ბანკებში;
- ბუნებრივი კატასტროფა, როგორიცაა წყალდიდობა, ხანძარი ან მიწისძვრა;
- მსხვილი გაფლანგვა;
- მსხვილი ფინანსური ვალდებულება, როგორც მთავარი პროექტის სპონსორი ან წამყვანი ბანკი;
- ბანკირის გარდაცვალება ან გაუჩინარება;
- ახალი ძირითადი საქმიანობის ან განყოფილების გამოცხადება.

კ. ჭორები/დაკვირვებები/სხვა
- გარე აუდიტორის შეცვლა;
- თანამშრომელთა ხშირი ცვლილება;
- მნიშვნელოვანი სასამართლო პროცესები ბანკის ან ინსაიდერების წინააღმდეგ;
- არაორდინალური საქმიანობა ბანკის სააქციო კაპიტალში [ფასების მოძრაობა ქვევით ან ზევით];
- ბანკის რეკლამირება საბაზრო განაკვეთის ზევით;
- მნიშვნელოვანი ცვლილებები აქტივების ან ვალდებულებების შემადგენლობაში;
- საეჭვო ხასიათის დაჯავშნული სესხები;
- საეჭვო ხასიათის მსესხებლებთან მომუშავე ბანკი;
- კონფიდენციალური ან ანონიმური ინფორმაცია.

IX. შემოწმების წინა საქმიანობა

შემოწმების წინ აუცილებელია საფუძვლიანი დაგეგმვა, რათა შემოწმება ეფექტურად განხორციელდეს. შემოწმების წინა დაგეგმვა დაეხმარება გადაწყვეტილებების მიღებას გასაკეთებელ სამუშაოებსა და სპეციალური ყურადღების დასათმობ სფეროებთან დაკავშირებით. იგი ასევე ხელს შეუწყობს იმის განსაზღვრას, თუ რამდენი თანმშრომელია საჭირო და რა ოდენობისა და გამოცდილების პერსონალი ესაჭიროება სამუშაოს ჩატარებას. და ბოლოს, მას შეუძლია ხელი შეუწყოს შემოწმების ეფექტურად განხორციელებას.

გარდა ამისა, შემოწმების წინა პერიოდის განმავლობაში, აუცილებლად უნდა განისაზღვროს აქვს თუ არა ბანკს ფუნქციონალურად რეგულირება-

დი შვილობილი საწარმო ან სხვა ფილიალი. ინსპექტორების რესურსების შესანარჩუნებლად აუცილებელია, რომ სებ-ი, რაც შეიძლება სრულად დაეყრდნოს ფუნქციონალურ მარეგულირებელს, როგორიცაა მაგალითად ფასიანი ქაღალდებისა და ბირჟის მარეგულირებელი კომისია საბროკერო შვილობილი საწარმოებისთვის და დაზღვევის ზედამხედველობის სამსახური შვილობილი სადაზღვეო კომპანიებისთვის. აქედან გამომდინარე, შესაძლებლობის შემთხვევაში, გამოყენებულ უნდა იქნას ამგვარი დაწესებულებების შესაბამისი ფუნქციონალური მარეგულირებლების მიერ განხორციელებული შემოწმებები და არა ამ დაწესებულებების პირდაპირი შემოწმება.

დაგეგმვის წინა პროცესის ნაწილი ასევე ეხება ფილიალების შემოწმების აუცილებლობასა და მასშტაბებს. სებ-ის პრაქტიკაშია ფილიალების საბანკო სისტემის სხვადასხვა ოფისის შემოწმება მხოლოდ საჭიროების შემთხვევაში. ამგვარი გადაწყვეტილებების მიღების უფლება აქვს ზედამხედველობის დეპარტამენტის უფროსს, ან ეს უფლება შეიძლება გადაეცეს რომელიმე კონკრეტული ბანკის პასუხისმგებელ ინსპექტორს.

როგორც წესი, ბანკირებს წინასწარ უნდა შეატყობინონ უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის შემოწმების მიზნით მომავალი ინსპექტირების შესახებ, რათა მათ ჰქონდეთ საკმარისი დრო შემოწმების წინა კითხვარის შესავსებად. უფრო მოკლე პერიოდი დასაშვებია იმ შემთხვევაში, თუ ბანკი არ არის ზედმეტად გადატვირთული, ან თუ ეს დაგეგმვის მოთხოვნებიდან გამომდინარეობს. ამ საერთო პოლიტიკიდან გამონაკლისებმა შეიძლება მოიცვას პრობლემური ბანკები ან სიტუაციები, როდესაც ბანკის მენეჯმენტი და მფლობელობა იდენტურია, ან სიტუაციები, როდესაც ვითარება სწრაფად უარესდება.

ინსპექტორებმა ყველა ღონე უნდა იხმარონ, რომ ჩაატარონ შემოწმების წინა, შემდგომი და სხვა შემოწმების ბევრი პროცედურა, თუ შესაძლებელია დოკუმენტალური, რათა მინიმუმამდე იქნას დაყვანილი ბანკის ნორმალური საქმიანობის შეფერხება. გარდა ამისა, ინსპექტორებმა უნდა გაითვალისწინონ ბანკის ფართობისა და პერსონალის შეზღუდვები და ზოგიერთი ინსპექტორის მუშაობა ბანკის სხვა შესაბამის შენობა-ნაგებობებშიც დაგეგმონ.

X. ინსპექტორების შეხვედრა ბანკის მენეჯმენტთან

ბანკის ეფექტური ზედამხედველობის აუცილებელ ელემენტს წარმოადგენს მუდმივი კავშირი შემმოწმებლებსა და ბანკის მენეჯმენტს შორის. ღია კავშირი უზრუნველყოფს ყველა მოთხოვნის დაკმაყოფილებას და ბანკის ნორმალური მუშაობისთვის ხელის შემშლელი გარემოებების მინიმუმამდე დაყვანას.

შემოწმების წინა შეხვედრებისას, რომელთა მიზანია ინსპექტირების კოორდინირება, განხილულ უნდა იქნას საინფორმაციო მოთხოვნები [მათ შორის საკონტაქტო პირების სახელები], სამუშაო გეგმები და შემოწმების საერთო მასშტაბები. სხვა არაფორმალური შეხვედრები უნდა ჩატარდეს საჭიროებისამებრ, შემოწმების მიმდინარეობის პროცესში, რათა განხილულ იქნას სხვადასხვა საკითხი და მოპოვებულ იქნას მენეჯმენტის მომავალი გეგმები

ადგილობრივი ეკონომიკური და საბანკო მდგომარეობისა და პრობლემების შესახებ. შემოწმების შესახებ დასკვნების გაკეთებამდე, ინსპექტორებმა გულდასმით უნდა განიხილონ მათ მიერ მიღებული შედეგები და რეკომენდაციები აღმასრულებელ მენეჯმენტთან ერთად. ამგვარი შეხვედრები საშუალებას აძლევს მენეჯმენტს რეაგირება მოახდინოს ინსპექტორების დასკვნებსა და რეკომენდაციებზე და დააზუსტოს პოლიტიკა და პროცედურები.

ქვემოთ განხილულ მაგალითებში მოცემულია სიტუაციები, რომლებიც დაარჩარებენ შეხვედრებს და შემოწმების პროცესში ხელს შეუწყობენ დიალოგის გამართვას ინსპექტორებსა და მენეჯმენტს შორის. თითოეული შემოწმების დროს შექმნილი გარემოებები განსაზღვრავს საჭირო შეხვედრების ტიპსა და რაოდენობას, აგრეთვე ამ შეხვედრების დასაგეგმად და ჩასატარებლად აუცილებელ ფორმალობებს.

ა. შემოწმების წინა დაგეგმვა. შემოწმების-წინა სტადიის განმავლობაში პასუხისმგებელი ინსპექტორი [შემდგომში „პი„] უნდა დაუკავშირდეს აღმასრულებელ მენეჯმენტს და მოითხოვოს/მოიპოვოს ინფორმაცია და განიხილოს შემოწმებასთან დაკავშირებული ნებისმიერი პრობლემა.

ბ. პირველი დღე. როგორც წესი, „პი„ და შემმოწმებელთა გუნდი, გაცნობის მიზნით, უნდა შეხვდეს აღმასრულებელ მენეჯმენტს და თანამშრომლებს შემოწმების პირველი დღის განმავლობაში და მოითხოვოს მათგან დამატებითი ინფორმაცია და განიხილოს შემოწმებასთან დაკავშირებული სხვა ზოგადი ინფორმაცია.

გ. წინა შემოწმების საკითხების განხილვა. შემოწმების დასაწყისში, „პი„ უნდა შეხვდეს აღმასრულებელ მენეჯმენტს და განიხილოს ბანკის მიერ წინა შემოწმების დროს გაცემული რეკომენდაციების შესრულების საკითხი, აგრეთვე გარე და შიდა აუდიტორების რეკომენდაციების შესრულების მიმდინარეობა. ეს საშუალებას მისცემს ინსპექტორებს მოიპოვონ მენეჯმენტის მომავალი გეგმები ბანკისთვის დამახასიათებელი პრობლემებისა და საერთო ეკონომიკური მდგომარეობის შესახებ.

დ. სტრატეგიული დაგეგმვა და ბიუჯეტი. „პი„ და მენეჯმენტმა უნდა განიხილონ აქტივებისა და/ან კაპიტალის ზრდის გეგმები, ახალი ბიზნესი ან ბიზნეს პროდუქტები და სხვა სტრატეგიული და საბიუჯეტო საკითხები შემოწმების მიმდინარეობის პროცესში.

ე. საკრედიტო დისკუსიები. მენეჯმენტმა მონაწილეობა უნდა მიიღოს საკრედიტო დისკუსიებში და განიხილოს ნეგატიური კლასიფიკაციები, რომლის დროსაც უნდა გაითვალისწინოს ბანკის მოცულობა და მდგომარეობა.

ვ. წინასწარი მატერიალური შედეგები. როგორც წესი, „პი„-მ აღმასრულებელ მენეჯმენტს უნდა შეატყობინოს ძირითადი შედეგებისა და რეკომენდაციების შესახებ მენეჯმენტის საბოლოო შეხვედრამდე.

ზ. მენეჯმენტის შეხვედრა. როგორც წესი, შემოწმებასთან დაკავშირებული ყველა მთავარი საკითხი განხილული უნდა იქნას აღმასრულებელ მენეჯმენტთან შემოწმების ბოლოს, სამეთვალყურეო საბჭოს შეკრებამდე.

თ. სამეთვალყურეო საბჭოს შეკრება. იმისათვის, რომ ხელი შეეწყოს საბჭოს წევრების მონაწილეობას საკითხების გადაწყვეტაში და მათ მიერ ამ საკითხების კარგად გაცნობას, სამეთვალყურეო საბჭოს შეხვედრები უნდა

დაინიშნოს ზედამხედველობის დეპარტამენტის პოლიტიკის შესაბამისად, რომელსაც ქვემოთ გთავაზობთ.

შეხვედრების რაოდენობისა და სახეობის მიუხედავად, აუცილებელია, რომ ინსპექტორებმა უზრუნველყონ მუდმივი ორმხრივი კავშირის არსებობა. ამგვარი კავშირები საშუალებას აძლევს ორივე მხარეს თავისუფლად გაცვალონ ინფორმაცია და დაჩქარდეს შემოწმების პროცესის ეფექტურობა.

XI. შეხვედრები სამეთვალყურეო საბჭოსთან

იმისათვის, რომ ხელი შეეწყოს საბჭოს წევრების მონაწილეობას სებ-ის მიერ განხორციელებულ საზედამხედველო საქმიანობაში და დაჩქარდეს მათ მიერ ამ საკითხების კარგად გაცნობა და მათი ეფექტურად განხორციელება, შემუშავდა სპეციალური პოლიტიკა, რომლის მიხედვითაც ხდება ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს შეკრება. ბანკის კომპოზიტური რეიტინგი წარმოადგენს ერთადერთ ყველაზე მნიშვნელოვან მაჩვენებელს, რომლის საფუძველზეც ხდება გადაწყვეტილების მიღება იმასთან დაკავშირებით უნდა გაიმართოს თუ არა და როდის ამგვარი შეხვედრები. ქვემოთ წარმოდგენილია დეტალები სებ-ის პოლიტიკასთან დაკავშირებით.

ბანკები, რომელთაც მიენიჭათ, ან უნდა მიენიჭოთ „4„ ან „5„ რეიტინგი

პასუხისმგებელი ინსპექტორი და ზედამხედველობის დეპარტამენტის უფროსი ან მის მიერ დანიშნული პირი უნდა შეხვდეს სამეთვალყურეო საბჭოს [საჭირო ქვორუმით], შემოწმების დროს ან მის დამთავრებისთანავე. დამატებითი შეხვედრები ან სხვა კონტაქტები სამეთვალყურეო საბჭოსთან ან შესაბამის კომიტეტებთან შეიძლება დაიგეგმოს ზედამხედველობის დეპარტამენტის შეხედულებისამებრ.

ბანკები, რომელთაც მიენიჭათ, ან უნდა მიენიჭოთ „3„ რეიტინგი

პასუხისმგებელი ინსპექტორი უნდა შეხვდეს საბჭოს [საჭირო ქვორუმით], შემოწმების დროს ან მის დამთავრებისთანავე. სამმართველოს ოფიცრის წარმომადგენლობას წყვეტს სამმართველოს უფროსი, თავისი შეხედულებისამებრ. დამატებითი შეხვედრები ან სხვა კონტაქტები სამეთვალყურეო საბჭოსთან ან შესაბამის კომიტეტებთან შეიძლება დაიგეგმოს საბანკო ზედამხედველობის დეპარტამენტის უფროსის, ან მის მიერ დანიშნული პირის შეხედულებისამებრ.

ბანკები, რომელთაც მიენიჭათ, ან უნდა მიენიჭოთ „1„ ან „2„ რეიტინგი

პასუხისმგებელი ინსპექტორი უნდა შეხვდეს სამეთვალყურეო საბჭოს ან საბჭოს კომიტეტს შემოწმების დროს ან მის დამთავრებისთანავე, შემდეგ შემთხვევებში: თუ ბოლო ასეთი შეხვედრის შემდეგ გავიდა 24 თვე ან მეტი; CAMEL-ის მენეჯმენტის კომპონენტის რეიტინგია „3„, „4„ ან „5„; ან ნებისმიერი ორი შემოწმების შედეგად მიღებული რეიტინგია „3„, 4„ ან „5„. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ შემოწმებასთან დაკავშირებული საკითხების ირგვლივ

საბჭოს კომიტეტთან შეხვედრა [მთელ სამეთვალყურეო საბჭოსთან შეხვედრის მაგივრად] დასაშვებია მხოლოდ მაშინ, როდესაც კომიტეტი გავლენას ახდენს პოლიტიკაზე, იკრიბება რეგულარულად, მასში შედიან გარედან მოსული წევრები და იგი რეგულარულად არის ანგარიშვალდებული მთელი საბჭოს წინაშე. სხვა ფაქტორები, რომლებიც შეიძლება დაკავშირებული იყოს საბჭოს სხდომის ჩატარება არ ჩატარების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებასთან, მოიცავს: ბოლოდროინდელ ცვლილებებს საკონტროლო მფლობელობაში და/ან აღმასრულებელ მენეჯმენტში, ეკონომიკურ მდგომარეობაში, მენეჯმენტის თხოვნა ჩატარდეს შეხვედრა ბანკთან დაკავშირებულ ნებისმიერ სპეციალურ გარემოებასა თუ ტენდენციასთან მიმართებაში. ზედამხედველობის დეპარტამენტის მონაწილეობა „1„ ან „2„ რეიტინგის მქონე ბანკებთან შეხვედრებში დაიშვება მხოლოდ ამ დეპარტამენტის უფროსის შეხედულებისამებრ.

როდესაც შეკრება იმართება შემოწმების პარალელურად, საბჭოს და/ან კომიტეტის დამსწრე წევრების სახელები უნდა ჩაიწეროს შემოწმების დასკვნებსა და კომენტარებში. იქვე მკაფიოდ და ზუსტად უნდა იქნას წარმოდგენილი შეკრების დროს განხილული საკითხები, მათ შორის მენეჯმენტის მიერ აღებული მაკორექტირებელი ვალდებულებები და/ან მათი რეაგირება. თუ შეკრება გაიმართება, მაგრამ არა შემოწმების პარალელურად, მაშინ უნდა მომზადდეს შეკრების მოკლე მიმოხილვა და მისი ასლი უნდა გაეგზავნოს ან მიეწოდოს ბანკს, საბჭოს მიერ მისი განხილვის, ან საბჭოს მომდევნო შეკრების ოფიციალურ ოქმში შეტანის მიზნით. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ამ შეკრების ჩანაწერებშიც უნდა იქნას მითითებული დამსწრე წევრების სახელები და მენეჯმენტის მაკორექტირებელი ვალდებულებები და/ან მათი რეაგირება.

როდესაც კეთდება დასკვნა, რომ შეხვედრამ საბჭოს კომიტეტთან და არა მთელ სამეთვალყურეო საბჭოსთან კარგად ჩაიარა, კომიტეტის წევრთა შერჩევა უნდა დაეფუძნოს ჯგუფის ფაქტიურ პასუხისმგებლობას და ფუნქციებს და არა მის სახელწოდებას. ნებისმიერ შემთხვევაში, შერჩეულ კომიტეტში უნდა შევიდნენ ის თანამშრომლები, რომლებიც მთელ შტატზე არ მუშაობენ.

საბჭოს სხდომის წარმატება დიდად არის დამოკიდებული ინსპექტორის მომზადებაზე. წერილობითი განრიგი, რომელშიც ჩამოთვლილი იქნება განსახილველი საკითხები და რომელიც უზრუნველყოფს დამხმარე დოკუმენტაციასა და განრიგებს, ყოველთვის უნდა წარმოადგენდეს ისეთ დამხმარე საშუალებას, რომელიც სასარგებლო იქნება შემოწმების კონკრეტული ასპექტების განსამარტავად. შეხვედრისთვის სათანადოდ მოუმზადებლობამ შეიძლება მნიშვნელოვნად შეამციროს შემოწმების საზედამხედველო ღირებულება.

საბჭოს წევრების მხრიდან მონაწილეობის ხელშეწყობის მიზნით, ინსპექტორებმა ინფორმაცია უნდა მიაწოდონ ბანკის მენეჯმენტს იმასთან დაკავშირებით, რომ შემოწმების აქტი [ან მისი ასლები] საბჭოს ყველა წევრს უნდა მიეწოდოს, მათ მიერ გულდასმით და დროულად განხილვის მიზნით. შემოწმების აქტში ასევე უნდა იდოს ფურცელი, რომელსაც ხელს აწერს საბჭოს ყველა წევრი, აქტის გაცნობის შემდგომ. მენეჯმენტს ასევე უნდა შეახსენონ, რომ შემოწმების აქტი კონფიდენციალურია, იგი სებ-ის საკუთრებად რჩება და მის გამრავლებას და გავრცელებას უდიდესი ყურადღებით უნდა მოეკიდონ.

XII. რისკზე ორიენტირებული შემოწმების პროგრამა

რისკის ეფექტური მართვა ყოველთვის მნიშვნელოვანი იყო უსაფრთხო და სტაბილური საბანკო საქმიანობისთვის და იგი სულ უფრო მნიშვნელოვანი გახდა ახალი ტექნოლოგიებისა და პროდუქტებისთვის, ხოლო ფინანსური ოპერაციების მოცულობამ და ტემპმა შეცვალა საბანკო ბაზრის ბუნება. რისკზე ორიენტირებული შემოწმების მიზანია ბანკის უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის ეფექტური შეფასება, მათ შორის რისკის მენეჯმენტის სისტემის, ფინანსური მდგომარეობისა და მომქმედ კანონებსა და ნორმატიულ აქტებთან შესაბამისობის შეფასება, როდესაც ყურადღების გამახვილება ხდება ბანკის უმაღლეს რისკებზე. ინსპექტორის მიერ შემოწმების სიღრმეების განსაზღვრა თითოეულ ფუნქციონალურ სფეროში ძალზე მნიშვნელოვანია რისკზე ორიენტირებული ზედამხედველობის წარმატებით განხორციელებისთვის.

შემოწმების პროცედურები შემუშავდა იმ მიზნით, რომ ინსპექტორები უზრუნველყოფილი ყოფილიყვნენ იმ ინსტრუმენტებით, რომლებიც აუცილებელი იყო რისკის მენეჯმენტზე ყურადღების გასამახვილებლად და შემოწმების სათანადო მასშტაბების დასადგენად. ეს პროცედურები მოიცავდნენ შემოწმების დროს დასასმელ შეკითხვებსა და გასათვალისწინებელ საკითხებს, რომლებიც უშუალოდ ეხებოდა ბანკის მიერ შემუშავებული რისკის მენეჯმენტის სტრატეგიას, მის თითოეულ ძირითად საქმიანობასთან დაკავშირებით. პროცედურები მიუთითებენ ინსპექტორს იმ სფეროების გათვალისწინებაზე, რომლებიც პოტენციურ რისკს შეიცავენ, რაც, თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს ეფექტური საზედამხედველო პროგრამის განხორციელებას.

ყველაზე ეფექტური და ქმედითუნარიანი შემოწმების დროს ინსპექტორებმა ყურადღება უნდა გაამახვილონ ბანკის მენეჯმენტის მიერ რისკების დადგენის, შეფასების, მონიტორინგის და კონტროლის უნარზე. შიდა აუდიტი, გარე აუდიტი, სესხების განხილვა და სხვა მაკონტროლებელი საქმიანობა განუყოფლად უკავშირდება ბანკის მიერ რისკის პროფილის საკუთარ შეფასებას.

ინსპექტორმა, ბანკის რისკის პროფილის განსაზღვრისას, უნდა გაითვალისწინოს ამ ფუნქციების ადეკვატურობა და ეცადოს შეამციროს აუდიტის და მაკონტროლებელი ფუნქციების ტვირთი და მათი დუბლირების შანსი. ბანკის მდგომარეობის შეფასებისას, ოპერაციის ტესტირება შემოწმების საიმედო და სანდო მექანიზმს წარმოადგენს. ოპერაციის ტესტირების ოდენობა, რომელიც აუცილებელია კონკრეტული საქმიანობის შესაფასებლად, დამოკიდებულია იმის ხარისხზე, თუ როგორ ახორციელებს ბანკი რისკების დადგენას, შეფასებას, მონიტორინგსა და კონტროლს საკუთარ საბანკო საქმიანობაში. მას შემდეგ, რაც მოხდება მენეჯმენტის სისტემის ერთიანობის შემოწმება ტესტირების გზით, ბანკის საქმიანობაში რისკების მასშტაბების შესახებ დასკვნა შეიძლება დაეფუძნოს შიდა მენეჯმენტის სისტემას და არა ბანკის წინაშე მდგარი პოტენციური რისკის შეფასებას.

როდესაც ძირითად ანალიზში აღინიშნება მნიშვნელოვანი ხარვეზები ან სისუსტეები, ინსპექტორს შეიძლება მოსთხოვონ შემოწმების პროცედურების გაფართოვება, მაგრამ მხოლოდ იმ ფაქტორებთან მიმართებაში, რომლებიც

ბანკისთვის უდიდეს რისკს წარმოადგენენ. მეორეს მხრივ, თუ რისკი სწორად იმართება, ინსპექტორმა შეიძლება დაასრულოს განხილვა დასკვნების დოკუმენტირების შემდეგ და ნებისმიერი კომენტარი შემოწმების აქტში შეიტანოს.

XIII. შემოწმების შესახებ ინფორმაციის სხვა წყაროები და პოლიტიკა

ამ სახელმძღვანელოს მთავარი მიზანია მიაწოდოს ბანკის სტაბილურობისა და უსაფრთხოების შემოწმების პროცესში გამოსაყენებელ პოლიტიკასთან დაკავშირებული მითითებები და დირექტივები ადგილზე მომუშავე ინსპექტორებს. ასევე შეიძლება შემუშავდეს ცალკეული სახელმძღვანელოები და ინსტრუქციები შემოწმების სხვა სფეროებთან დაკავშირებით, როგორიცაა მაგლითად სატრასტო განყოფილების ოპერაციები, საინფორმაციო სისტემების საქმიანობა, სატრანსფერტო საშუალებები და კლიენტურის დაკმაყოფილება და ა.შ. ეს საკითხები შეიძლება არ შევიდეს ამ სახელმძღვანელოში იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ გაიზარდოს მასალის ორგანიზება, დოკუმენტის მოცულობა გონივრულ ჩარჩოებში მოექცეს და მაქსიმალურად გაიზარდოს ამ სახელმძღვანელოს სარგებლიანობა. ამასთან, ამ საკითხების გამოკლება არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავს იმას, რომ ისინი ნაკლებ საინტერესონი არიან ბანკის უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის შემოწმების პროცესში. პირიქით, ხარვეზებმა საბანკო ოპერაციების ამ ასპექტებში შეიძლება მნიშვნელოვანი გავლენა იქონიოს ბანკის საერთო სტაბილურობაზე. აქედან გამომდინარე, ინსპექტორმა აუცილებლად უნდა იცოდეს ამ სხვა სფეროებში არსებული ნებისმიერი ხარვეზის არსებობისა და მნიშვნელობის შესახებ. შეიძლება შედგეს ცალკე შემოწმების აქტი ან განრიგი ამ ფუნქციების შეფასების მიზნით და სწორედ სებ-ის პოლიტიკა ითვალისწინებს ამგვარი შემოწმებების ჩატარებას ბანკის უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის შემოწმების პარალელურად. საჭიროების შემთხვევაში, შეიძლება დაიშვას გამონაკლისები პარალელურ შემოწმებასთან დაკავშირებით. იმისათვის, რომ უფრო თვალნათელი გახდეს, თუ როგორ ნეგატიურ გავლენას ახდენს ამ საქმიანობაში არსებული სისუსტეები მთელ ბანკზე, ქვემოთ შემოგთავაზებთ სატრასტო ოპერაციების, საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და შესაბამისობის მოკლე მიმოხილვას.

ა. სატრასტო განყოფილება

ბანკის სატრასტო განყოფილება მოქმედებს, როგორც ფიდუციარული [ნდობით აღჭურვილი] პირი, იმ შემთხვევაში, თუ ბიზნესი, რომელსაც ის აწარმოებს ან ფული და ქონება, რომელსაც ის იყენებს, მისი საკუთრება კი არ არის, ან მის სასარგებლოდ კი არ კეთდება, არამედ ეკუთვნის სხვას და მის სასარგებლოდაა გამოყენებული. ამ ტიპის ურთიერთდამოკიდებულება აშკარად საჭიროებს კლიენტურის მხრიდან ბანკისადმი დიდი ნდობის გამოჩენას და მოითხოვს ბანკის მხრიდან მაღალი დონის პასუხისმგებლობის აღებას. სატრასტო განყოფილების შემოწმების ძირითადი მიზანია განისაზღვროს გამოიწვია თუ არა მისმა ოპერაციებმა, ან მისი ანგარიშების ადმინისტრირებამ,

შესაძლო ან გაუთვალისწინებელი ვალდებულებები, ან პირდაპირი ვალდებულებები [რომელთაც დაგეგმილი ზარალი ეწოდება], რომელიც შეამცირებდა ბანკის კაპიტალის ანგარიშებს. თუ ირღვევა სატრასტო ინსტრუმენტების პირობები, თუ არ ხდება შესაბამისობა მოქმედ კანონებსა და ნორმატიულ აქტებთან, თუ არ ხდება დადგენილი ფიდუციარული სტანდარტების დაცვა, მაშინ განყოფილებამ და აქედან გამომდინარე ბანკმა, შეიძლება ზარალი განიცადოს. აშკარაა, რომ თუ ამ ზარალის სიდიდე მნიშვნელოვანი იქნება, შეიძლება საფრთხე დაემუქროს ბანკის სიცოცხლისუნარინობას. ინსპექტორმა, რომელიც სატრასტო განყოფილების შეფასებას აწარმოებს, შეიძლება მიანიჭოს კომპოზიტური რეიტინგი „1„-დან [ყველაზე მაღალი] „5„-მდე [ყველაზე დაბალი], რომელიც განყოფილების ადმინისტრირებისა და მუშაობის საერთო ანალიზზე იქნება დაფუძნებული.

ბ. საინფორმაციო სისტემები

საინფორმაციო სისტემების მომსახურება ამჟამად ბანკის მრავალ სფეროში გამოიყენება, მათ შორის ჩანაწერების წარმოებისას და სხვა ოპერაციებისას. საინფორმაციო სისტემების მომსახურება შეიძლება მიეწოდოს როგორც ბანკის საკუთარი კომპიუტერული სისტემის მეშვეობით, ისე სხვა გზითაც, მაგალითად ბანკმა შეიძლება თხოვოს ამ ფუნქციების განხორციელება სხვა ბანკს, ან მონაცემთა ბაზის დამუშავების სხვა დამოუკიდებელ ცენტრს. ვინაიდან გაიზარდა ბანკების ნდობა კომპიუტერებისადმი, კიდევ უფრო სერიოზული გახდა არასწორი მონაცემების მიღების და საინფორმაციო სისტემების წყვეტით გამოწვეული შესაძლო შედეგების მნიშვნელობა. აქედან გამომდინარე, აუცილებელი გახდა საინფორმაციო სისტემების პოლიტიკისა და პროცედურების კომპლექსური შემოწმება. ამგვარი შემოწმების მთავარი მიზანია განისაზღვროს ავტომატური სისტემის მიერ წარმოებული ჩანაწერების ადეკვატურობა და საიმედოობა. აქედან გამომდინარე, აქცენტი კეთდება შიდა კონტროლის შეფასებაზე. მონაცემთა დამუშავებას რეიტინგს ანიჭებს საინფორმაციო ტექნოლოგიების ინსპექტორი, ოთხი ძირითადი კომპონენტის შეფასების შესაბამისად: აუდიტი, მენეჯმენტი, განვითარება/შეძენა და დახმარება/მიწოდება [„ამგდ„]. მონაცემთა ცენტრის კომპოზიტური ან შემაჯამებელი რეიტინგი ეფუძნება ამ ოთხი ფუნქციის მუშაობის ინდივიდუალურ შეფასებას. გამოიყენება შეფასების შკალა „1„-დან „5„-მდე, სადაც „1„ აღნიშნავს ძლიერ მუშაობას, ხოლო „5„ – კი კრიტიკულად სუსტ მუშაობას.

გ. შესაბამისობა

ეს ტერმინი გახდა ერთგვარი სინონიმი იმ შემოწმებებისა, რომელთა ძირითადი მიზანია ბანკის შესაბამისობის განსაზღვრა სხვადასხვა კანონებსა და ნორმატიულ აქტებთან. ამ მარეგულირებელ შეზღუდვებსა და სტანდარტებთან შეუსაბამობამ შეიძლება გამოიწვიოს არასწორი ქმედებები დაზარალებულ ფიზიკურ პირთა მიმართ და ნეგატიური ასახვა ჰქონდეს ბანკის მენეჯმენტის მუშაობაზე. გარდა ამისა, კანონების დარღვევამ შეიძლება მრავალ შემთხვევაში სამოქალაქო, ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში სისხლის

სამართლის პასუხისმგებლობები გამოიწვიოს. თუ მათი ოდენობა მნიშვნელოვანია, ამგვარმა ზარალმა შეიძლება ნეგატიური ფინანსური გავლენა იქონიოს ბანკზე. როგორც საინფორმაციო ტექნოლოგიების ან სატრასტო ოპერაციების შემთხვევაში, ბანკის შესაბამისობის საერთო სურათი შეიძლება შეფასდეს იგივე ციფრობრივი შკალის გამოყენებით, ანუ „1„-დან „5„-მდე, სადაც „1„ არის ყველაზე კარგი, ხოლო, „5„ – კი ყველაზე ცუდი.

დ. შემოწმების აქტების გაცემა

შემოწმების აქტი ზედმიწევნით კონფიდენციალურია. მიუხედავად იმისა, რომ მისი ასლი მიეწოდება ბანკს, ეს ასლი სებ-ის საკუთრებად რჩება. სებ-ის წინასწარი ნებართვის გარეშე, ბანკის სამმართველოს უფროსებს, ოფიცრებს, თანმშრომლებს და წარმომადგენლებს არა აქვთ აქტის სხვისთვის გადაცემის უფლება. განსაკუთრებულ შემთხვევებში, სებ-მა შეიძლება მისცეს ბანკს აქტის მის ძირითად ჰოლდინგ კომპანიაზე ან მნიშვნელოვან აქციონერებზე გაცემის უფლება.

სებ-ის ნორმატიული აქტები არ კრძალავენ ბანკის თანამშრომლების ან წარმომადგენლების მხრიდან შემოწმების აქტის გაცნობის შესაძლებლობას, თუ ეს საჭიროა მათი სამსახურეობრივი მიზნებისთვის. ბუღალტრებს და იურისტებს, როგორც ბანკის „თანამშრომლებს„ ან წარმომადგენლებს შეუძლიათ გაეცნონ შემოწმების აქტს სებ-ის წინასწარი ნებართვის გარეშე, მაგრამ მხოლოდ იმ ნაწილში, რომელიც მათ უშუალო მუშაობას ეხება. სებ-ს მიაჩნია, რომ „წარმომადგენელი„, როგორც ტერმინი, გულისხმობს ბუღალტერს ან საბუღალტრო ფირმას, რომლიც ბანკის აუდიტს ახორციელებს.

შემოწმების აქტები ყოველთვის მიეწოდება ბანკის წესდებით გათვალისწინებულ ხელმძღვანელობას. აქედან გამომდინარე, უცხოური ბანკების ზედამხედველებს, დაკავშირებული უცხოური ბანკის ფილიალის შემოწმებასთან ერთად, შეიძლება მიეწოდოთ სებ-ის შემოწმების აქტის ასლი.

XIV. შემოწმების დოკუმენტები

ა. შემოწმების შედეგების დოკუმენტირება

შემოწმების შედეგები უნდა იქნას დოკუმენტირებული, რომელსაც უნდა ახლდეს მოკლე რეზიუმე, ბანკის ამოსავალი დოკუმენტები, კომენტარები და შემოწმების სხვა დოკუმენტაცია, რომელიც ეხება მენეჯმენტის მუშაობასა და მდგომარეობას. შემოწმების დოკუმენტებმა უნდა ასახონ გადაწყვეტილებების საფუძვლები და მასთან დაკავშირებული ლოგიკური დასკვნები. დოკუმენტაცია უნდა წარმოადგენდეს შემოწმებისა და კონტროლის პროცედურების წერილობით დადასტურებას, აგრეთვე იმ დასკვნებისა, რომლებიც მუშაობის პროცესში გაკეთდა. ეს უნდა იყოს ერთგვარი წერილობითი დადასტურება იმ ფაქტების თუ შეხედულებებისა, რომლებიც შემოწმების აქტში ფინანსური გრაფიკებისა და კომენტარების სახით არის გაკეთებული. დოკუმენტაცია უნდა იყოს ერთგვარი „შემაჯამებელი განცხადება„, რომელიც მინიმუმ შემდეგს მოიცავს:

- უზრუნველყოფს განხილვის დროს გამოყენებული დოკუმენტაციის შეჯამებას;
- მოკლედ და დეტალურად აღწერს გამოყენებულ პროცედურებს და დასკვნების დროს გაკეთებულ ანალიზს, CAMEL-ის კომპონენტური რეიტინგის მინიჭებასთან, ფულის გათეთრების წინააღმდეგ მიმართულ შემოწმების შედეგებსა და მენეჯმენტთან გამართულ მნიშვნელოვან დისკუსიებთან დაკავშირებით;
- აღწერს მენეჯმენტთან გამართულ ნებისმიერ მნიშვნელოვან დისკუსიას.
- შემაჯამებელ განცხადებებს შეიძლება მრავალნაირი ფორმა გააჩნდეს, მათ შორის ამოსავალი დოკუმენტების ასლებზე გაკეთებული ჩანაწერების, ხელთნაწერი კომენტარების და/ან ელექტრონულად მომზადებული დოკუმენტის, რომელიც ამობეჭდილია და შესაბამის ფაილში ინახება.

ბ. სამუშაო დოკუმენტაციის შინაარსი

ყველა სამუშაო დოკუმენტს უნდა ეწეროს ბანკის სახელი, ადგილმდებარეობა და თარიღი ისინი ხელმოწერილი უნდა იყოს ამ დოკუმენტის შემქმნელი ინსპექტორის მიერ. შემოწმების პროცედურების ჩამონათვალი შეიძლება გამოყენებულ იქნას დასრულებული სამუშაოების დასასაბუთებლად და შემოწმების სამუშაო დოკუმენტაციის ნაწილი უნდა გახდეს. დოკუმენტაცია უნდა მომზადდეს და შენახულ იქნას თითოეულ მნიშვნელოვან სამუშაო დავალებასთან დაკავშირებულ დოკუმენტებთან ერთად. თავად ჩამონათვალი შეიძლება განხილულ იქნას, როგორც უკვე შესწავლილ სფეროებთან დაკავშირებული საბოლოო დოკუმენტაცია, სადაც არა გვაქვს არსებითი შედეგები. პასუხისმგებელი ინსპექტორი უფლებამოსილია დოკუმენტაციის მასშტაბებზე; ამასთან, როგორც უკვე აღინიშნა, ალბათ მინიმალური ოდენობის დოკუმენტაცია იქნება საჭირო შეზღუდული რისკის მქონე სფეროებთან მიმართებაში. ინსპექტორებმა, განსაკუთრებული შემთხვევების გარდა, უნდა გამოიყენონ სტანდარტული ფურცლები, სადაც ალტერნატიული ფორმები, როგორიცაა ბანკის მიერ წარმოებული ავტომატური ფურცლები, უზრუნველყოფენ დროის ეკონომიას და მსგავს ზოგად ინფორმაციას გვთავაზობენ.

ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო შემოწმებისას, სამუშაო დოკუმენტაციამ უნდა უზრუნველყოს შემაჯამებელ განცხადებაში მოცემული დასკვნების დასაბუთება. ამ დოკუმენტებმა, როგორც მინიმუმ, უნდა დაასაბუთოს ინსპექტორის მიერ ბანკის ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო პროგრამისა და პროცედურების, აუდიტისა და შიდა კონტროლის სამსახურების, ბანკის საინფორმაციო და საკომუნიკაციო სისტემების, ნორმატიულ აქტებთან შესაბამისობისა და მათთან დაკავშირებული ტრეინინგების შეფასება.

გ. სამუშაო დოკუმენტების აკინძვა ფაილში

სხვადასხვა საკითხებთან [მაგ: მოგებასთან, კაპიტალთან, საბალნსო უწყისთან და ა.შ.] დაკავშირებული სამუშაო დოკუმენტები გამოყოფილი უნდა იქნას სხვა დოკუმენტებიდან და მოთავსდეს ცალკე ფოლდერებში, კონვერტებში ან პაპკებში [თუ გამოიყენება პაპკები, მთავარ საკითხებთან დაკავშირებული

სამუშაო დოკუმენტები შეიძლება გაერთიანდნენ ერთ პაპკაში და გაუკეთდეთ სათანადო ინდექსაცია საჭირო ინფორმაციის მითითებით]. შიდა რუტინისა და კონტროლის შესაფასებელი დოკუმენტაცია შეიძლება ერთად აიკინძოს და ერთი სათაურის ქვეშ გაერთიანდეს ან განხილულ იქნას ცალკე, მთავარი აქტივების კატეგორიაში. სესხების შესახებ ინფორმაცია ცალკე უნდა გამოიყოს, დალაგდეს ალფავიტის მიხედვით და კარგად შეიკარას.

თითოეულ პაპკაზე, კონვერტზე ან ფოლდერზე სათანადოდ უნდა მიენიშნოს ბანკის სახელი, ადგილმდებარეობა და შემოწმების თარიღი. მასში უნდა იდოს იმ დოკუმენტების ჩამონათვალი, რომელიც თითოეულ კატეგორიასთან დკავშირებით მომზადდა. სამუშაო დოკუმენტების ფოლდერები, კონვერტები ან პაპკები შემდეგ უნდა მოთავსდეს უფრო ფართო ფაილში ან სხვა ცენტრალიზებულ საფაილო სისტემაში. შემოწმების დოკუმენტები სწრაფად უნდა დაბრუნდეს ოფიციალურ შესანახ ადგილზე, შემოწმების დასრულებისთანავე. ზედამხედველის ერთ-ერთ ძირითად მოვალეობას წარმოადგენს საჭირო დოკუმეტების შენახვა სამუშაო დოკუმენტებთან ერთად, მათი განხილვა, დაზუსტება და თანმიმდევრული ორგანიზება. პასუხისმგებელი ინსპექტორი, საბოლოო ჯამში, პასუხისმგებელია შემოწმების აქტზე და თანხმხლებ დოკუმენტაციაზე.

დ. სამუშაო დოკუმენტაციის შენახვა

სამუშაო ფურცლები შენახულ უნდა იქნას მომდევნო ერთი შემოწმების დასრულებამდე იმ შემოწმებიდან, რომლის დროსაც ისინი ამოღებულ იქნა მომქმედი სამუშაო დოკუმენტების პაპკიდან. ფულის გათეთრების წინააღმდეგ ჩატარებული შემოწმების სამუშაო დოკუმენტები შენახულ უნდა იქნას შემოწმების დაწყების თარიღიდან გარკვეული პერიოდის განმავლობაში. სხვა სამუშაო დოკუმენტების შენახვა ერთი შემოწმების შემდეგ, როგორც წესი, უნდა გავრცელდეს იმ ბანკებზე, რომელთა მიმართაც არსებობს ან მოსალოდნელია ადმინისტრაციული ზომების გამოყენება, ან არსებობს სპეციალური დოკუმენტაცია წარსულ შიდა დარღვევებთან დაკავშირებით, ან დოკუმენტები, რომლებიც წარსულ სისხლის სამართლის საქმეებს უკავშირდებიან, ან სხვა ამგვარი სახის დოკუმენტაცია. ვინაიდან სამუშაო დოკუმენტების შენახვა ერთი შემოწმების შემდეგ, როგორც წესი, არასასურველია, ამიტომ, აუცილებლობის შემთხვევაში, შეიძლება შენახულ იქნას მხოლოდ ისეთი მნიშვნელოვანი დოკუმენტები, როგორიცაა მოგების ან საბალანსო უწყისებისამეთვალყურეო საბჭოს ოქმები და სხვა შესაბამისი დოკუმენტაცია.

XV. შიდა კონტროლის და შიდა აუდიტის თაობაზე დოკუმენტების გაცნობა

ინსპექტორის მიერ ჩატარებული აუდიტის პოცედურების დონე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ბანკის მუშაობის დონეზე. იმ ბანკებში, რომელთაც კომპეტენტური აუდიტის განყოფილება [პესონალი] და ადეკვატური აუდიტის პროგრამა გააჩნიათ, შეიძლება საკმარისი იყოს ამ განყოფილების

მიერ ჩატარებული აუდიტის აქტის განხილვა და შეფასება. გარდა ამისა, დეტალურად უნდა გადაისინჯოს ბოლო შემოწმების შემდგომ ჩატარებული გარე აუდიტი, ხოლო ინსპექტორის სამუშაო დოკუმენტაციაში დასაბუთებული უნდა იქნას მენეჯმენტის მიერ გატარებული ღონისძიებები იმ სუსტი მხარეების აღმოსაფხვრელად, რომლებიც აუდიტის აქტებში იყო აღნიშნული.

როდესაც ბანკის შიდა კონტროლი არაადეკვატურად მიიჩნევა, ინსპექტორებმა აუდიტის უფრო ღრმა და ყოვლისმომცველი პროცედურები უნდა გაატარონ. ეს პროცედურები გულისხმობენ ანგარიშების უფრო სიღრმისეულ შესწავლას, ბანკის აქტივების პირდაპირ შემოწმებას, ან აუდიტთან დაკავშირებული სხვა პროცედურების ჩატარებას, რომლებიც საჭიროდ იქნება მიჩნეული. სტანდარტული შემოწმების პროცედურების უკეთ გაგების მიზნით წაიკითხეთ ამ სახელმძღვანელოს შიდა აუდიტისა და შიდა კონტროლის ნაწილი, რაც გამოგადგებათ ბანკის შიდა კონტროლისა და აუდიტის გარემოს უკეთ შეფასებისთვის.

ინსპექტორის მიერ ბანკის შიდა აუდიტისა და კონტროლის პროგრამების შეფასება დასაბუთებული უნდა იქნას სამუშაო დოკუმენტაციაში. შიდა აუდიტისა და შიდა კონტროლის სამუშაო დოკუმენტაციამ, როგორც მინიმუმი, უნდა მოიცვას განხილული სფეროების შემაჯამებელი შეფასება, მათ შორის იმ პროცედურებისა, რომლებიც დაცული იქნა ინსპექტორების მიერ, აგრეთვე მათ მიერ შემუშავებული დასკვნები.

§ 2. შემოწმებების ადმინისტრირება

I. საბანკო ზედამხედველობის საკადრო უზრუნველყოფა

საქართველოს სახელმწიფო, საზოგადოებრივი და ბიზნეს წრეები საქართველოს ეროვნულ ბანკს განიხილავენ როგორც უწყებას, რომელიც, სხვა მოვალეობებთან ერთად, უზრუნველყოფს საბანკო სისტემის უსაფრთხო და სტაბილური სამუშაო პირობების შენარჩუნებას. ამ მოვალეობის შესრულების ძირითად ელემენტს ბანკის შემოწმების პროცესი წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, სებ-ის ინტერესებში შედის უზრუნველყოს შემოწმებების პროფესიული და თანმიმდევრული ადმინისტრირება. ბანკის შემოწმების პროცესის ეფექტურ მენეჯმენტსა და ადმინისტრირებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მაღალი ხარისხის შედეგების მისაღებად, რომელიც საიმედო და სანდო იქნება სხვადასხვა დაინტერესებული მხარისთვის.

გამოცდილი და კვალიფიციური კადრი ზედამხედველობის დეპარტამენტის პრიორიტეტს უნდა წარმოადგენდეს. ეს საჭიროებს კადრების სათანადო მომზადებას ოფიციალური საუნივერსიტეტო პროგრამების მიხედვით, აგრეთვე პერიოდული სპეციალური ტრენინგების გავლას სამსახურებში. აქვე იგულისხმება, რომ თანამშრომლებს უნდა გააჩნდეთ მაღალი დონის პირადი კეთილსინდისიერება და საშუალოზე მაღალი ეთიკური ქცევის ნორმები. ამაში შედის:

- უმაღლესი განათლების დიპლომი შესაბამისი სპეციალობით;
- ბიოგრაფიული მონაცემები, რომელიც ადასტურებს, რომ მას გააჩნია ისეთი დონე, რომელიც შეესაბამება მაღალი პასუხისმგებლობისა და კონფიდენციალობის მქონე პოზიციას.
- ადამიანებთან მუშაობის განსაკუთრებული უნარი ბანკის, სხვა ბიზნესის და სამთავრობო სტრუქტურების წარმომადგენლებთან ურთიერთობა ყველა დონეზე.
- თვისებები, რომლებიც ცხადყოფენ, რომ მას შეუძლია საკუთარი სამუშაოს პროფესიულ დონეზე შესრულება.
- სანდო და პატიოსანი ადამიანის რეპუტაცია.
- წერითი და ზეპირი მეტყველების განსაკუთრებული უნარ-ჩვევები.
- კომპიუტერის მაღალ დონეზე გამოყენება, კერძოდ, სტანდარტული ტიპის პროგრამული უზრუნველყოფის, მათ შორის, Microsoft Word და Excel.

II. ინსპექტორის პროფესიონალიზმი და ეთიკის ნორმები

შემოწმების დროს ინსპექტორებმა პროფესიულად და საქმიანად უნდა იმუშავონ. მათ მკაფიოდ უნდა ესმოდეთ, რომ ისინი წარმოადგენენ „სებ„-ს და მათი ქმედება მნიშვნელოვან, დადებით ან უარყოფით გავლენას იქონიებს „სებ„-ის რეპუტაციაზე. პასუხისმგებელმა ინსპექტორებმა [შემდგომში „პი„] თავად უნდა მისცენ მაგალითი სხვებს და უზრუნველყონ შემოწმების პროფესიულად ჩატარება. ყველა ინსპექტორს უნდა გააჩნდეს შემდეგი პროფესიული თვისებები:

- დროულობა – „პი„-მა უნდა უზრუნველყოს სამუშაო საათების „სებ„-ის პოლიტიკასთან შესაბამისობა. ამ პოლიტიკიდან ნებისმიერი გადახვევა, როგორიცაა, მაგალითად შესამოწმებელი ბანკის სამუშაო საათებთან შეუსაბამობა, დამტკიცებულ უნდა იქნას „პი„-ის მიერ და შეტყობინება უნდა გაეგზავნოს „ზდ„-ს შესაბამის მენეჯმენტს. ინსპექტორები სამუშაოზე უნდა გამოცხადდენ სამუშაო დღის დაწყებისთვის განკუთვნილ დროს და მთელი დღე უნდა დაჰყონ იქ დღიურად დადგენილი ანაზღაურების მისაღებად. თუ რომელიმე ინსპექტორი მუდმივად აგვიანებს სამუშაოზე, ხანგრძლივი დროით მიდის შესვენებაზე, ადრე ტოვებს სამუშაო ადგილს, ან სხვაგვარად ეწევა არაპროფესიონალურ საქმიანობას, ისინი დისციპლინური სასჯელით უნდა დაისაჯონ. ამგვარ საქციელთან გამკლავების ერთ-ერთ ყველა ეფექტურ საშუალებას წარმოადგენს გაცდენილი სამუშაო საათების შესაბამისი თანხის დაქვითვა ხელფასიდან. ამასთან, თუ ამგვარი ქმედება გაგრძელდა, მაშინ უფრო მკაცრი ზომები უნდა იქნას მიღებული, მათ შორის უხელფასო შვებულება გარკვეული პერიოდის მანძილზე, ან სამუშაოდან დათხოვნა.
- გარეგნობა – პირველი შთაბეჭდილება მყარია. გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს პროფესიული ჩაცმა-დახურვის სტანდარტების დაცვას. ტანსაცმელი თანამდებობისათვის შესაფერისი უნდა იყოს, რაც გულისხმობს, რომ პიროვნება სახელმწიფო მოხელისათვის შესაფერისად ჩაცმული უნდა იყოს.

- ქცევა – საქციელი უნდა იყოს პროფესიული, საქმიანი და გუნდური. იგი არ უნდა მოიცავდეს შეურაცხმყოფელ ქმედებებსა და ურთიერთობებს.
- პროფესიული ეტიკეტი – თანამშრომლებს უნდა ექცეოდნენ თავაზიანად, მეგობრულად და საქმიანად. სამუშაოსთან დაკავშირებული საკითხები განხილული უნდა იქნეს მხოლოდ უფლებამოსილ თანამშრომლებთან ერთად.
- მოწევა – უნდა დაიცვან ბანკის მიერ დადგენილი წესები თამბაქოს მოწევასთან დაკავშირებით. მწეველმა ინსპექტორებმა უნდა გამოიჩინონ თავაზიანობა და გაითვალისწინონ სხვა ადამიანების ინტერესები.
- შესვენება – „პი„-მ უნდა განსაზღვროს შესვენებების ნორმები, დრო და ხანგრძლიობა. შესვენება არ უნდა იყოს ზედმეტი რაოდენობის ან ხანგრძლივობის. შესვენებამ ხელი არ უნდა შეუშალოს მიმდინარე სამუშაო პროცესს.
- სადილი – „პი„-მ უნდა განსაზღვროს ინსპექტორების სადილის დრო. მათ შეიძლება ისადილონ ბანკის სასადილო ოთახებში, თუ მათ ამას შესთავაზებენ. თუ შემოწმების პროცესში ბევრი ინსპექტორი მონაწილეობს, მაშინ სადილი ისე უნდა დაიგეგმოს, რომ ყველა ინსპექტორმა ერთდროულად არ დატოვოს სამუშაო ადგილი.
- სატელეფონო საუბრები – შემოწმების დროს მინიმუმამდე უნდა შემცირდეს ოფიციალური ზარების რაოდენობა. პირადი საუბრები არ უნდა დაიშვას განსაკუთრებული აუცილებლობის და იმ შემთხვევების გარდა, თუ ისინი ვერ მოხერხდა შესვენების და სადილობის დროს.
- ბანკის ავტოსადგომის გამოყენება – ინსპექტორებმა შეთავაზების შემთხვევაში შეიძლება გამოიყენონ ბანკის პირადი სარგებლობისთვის გამოყოფილი ავტოსადგომი, რითაც არ უნდა შეიზღუდონ ბანკის თანამშრომლები ან კლიენტები.

ინსპექტორის ეთიკის სტანდარტები

პასუხისმგებლობებიდან გამომდინარე ხშირად ხდება ინსპექტორების ეთიკური და მორალური ღირებულებების გამოცდა სხვადასხვა სიტუაციების დროს. ინსპექტორებმა ყოველთვის უნდა იცოდნენ საკუთარი პოზიცია და ობიექტურად შეაფასონ ნებისმიერი მდგომარეობა, რათა შეამცირონ მაღალი ეთიკური ნორმებიდან გადახვევის ოდნავი შესაძლებლობაც კი, რომელსაც მათგან მოითხოვენ. ამისათვის საჭიროა:

- გამოამჟღავნონ პატიოსნება, კეთილსინდისიერება და მიუკერძოებლობა საკუთარი მოვალეობების შესრულებისას;
- არ ჩაერთონ კრიმინალურ, კორუფციულ, არაკეთილსინდისიერ, ამორალურ ან სხვა საქმიანობაში, რომელიც ზიანს მიაყენებს „სებ„-ს ან საქართველოს მთავრობას;
- თავი შეიკავონ ისეთი საქმიანობის განხორციელებისგან, რომელიც შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს ან ეწინააღმდეგება „სებ„-ის ან საქართველოს მთავრობის ინტერესებს, ან ხელს შეუშლის მათ მიერ საკუთარი მოვალეობების ობიექტურად განხორციელებას;

- არ ჩაერთონ გარეშე საქმიანობაში, რამაც შეიძლება შეასუსტოს მათი გონებრივი ან ფიზიკური შესაძლებლობები და მათ მიერ მოვალეობებისა და პასუხისმგებლობების სათანადოდ შესრულება;
- არ მოითხოვონ ან მიიღონ რაიმე ღირებული კომერციული ბანკის რომელიმე თანამშრომლისგან ან სხვა ორგანიზაციისა თუ პირისგან, მათ შორის, პირადი საჩუქრების ან სარგებლის მიღება, სადილად მიწვევა;
- დაიცვას მათ მიერ მოვალეობების შესრულებისას მოპოვებული ინფორმაცია და გაუფრთხილდეს მას. მათ არ უნდა გამოიყენონ ან გასცენ ეს ინფორმაცია პირადი სარგებლობის ან ნებისმიერი სხვა მიზნით, გარდა კანონით, ნორმატიული აქტებით ან ოფიციალური პოლიტიკით გათვალისწინებული შემთხვევებისა;
- როგოც წესი, თავი აარიდონ ახლო კავშირებს ან სოციალურ ურთიერთობებს ბანკის მენეჯმენტთან, თანამშრომლებთან ან სხვა მათთან დაკავშირებულ პირებთან;
- შემოწმების დროს ან „სებ„-ში საკუთარი მოვალეობების შესრულებისას, არ მოაწყონ დისკუსიები ბანკის მიერ შეთავაზებულ სამუშაოსთან დაკავშირებით. ნებისმიერი დისკუსია ამგვარ თემაზე უნდა გაიმართოს სამუშაო საათების დასრულების შემდგომ. თუ მუშაობის შესახებ შეთავაზება კეთდება ადგილზე შემოწმების დროს ან ამგვარი შემოწმების დასრულებამდე, ინსპექტორმა ამის შესახებ უნდა შეატყობინოს ბანკების ზედამხედველობის დეპარტამენტის მენეჯმენტს.

III. შემოწმების დაგეგმვა, მასშტაბი და მენეჯმენტი

იმისათვის, რომ ბანკის ინსპექტირებისას მის საქმიანობას არ მიადგეს გარკვეული ზიანი, ამისათვის შემოწმებების დაგეგმვა და შემოწმებების მასშტაბების განსაზღვრა უნდა განხორციელდეს სწორად, ასევე განხორციელდეს შემოწმების პროცესის ადმინისტრირება.

ა. ის ძირითადი მოთხოვნები, რომელსაც უნდა აკმაყოფილებდეს შემოწმებელი და შესამოწმებელი ბანკი

• ინტერესთა კონფლიქტი – ინსპექტორებს არ უნდა დაევალოთ ისეთი ბანკის შემოწმება, რომელშიც მუშაობს მათი მეუღლე ან ოჯახის წევრი. ამგვარი დავალების შემთხვევაში, ინსპექტორმა უნდა შეატყობინოს ამის შესახებ „ზდ„-ის მენეჯმენტს და „პი„ გათავისუფლებული იქნას ასეთი სამუშაოს შესრულებისგან.

• ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობა – ბანკები უნდა იყვნენ ინფორმირებულნი იმის თაობაზე, რომ ინსპექტორებს უნდა მიუწვდებოდეთ ხელი თავიანთი შეხედულებისამებრ, ბანკში არსებულ ნებისმიერ ინფორმაციაზე. ინსპექტორებმა კი უნდა დაიცვან მოპოვებული ინფორმაცია და მისი კონფიდენციალობა შემოწმების პროცესში და მისი დასრულების შემდგომ.

ბ. შემოწმების დაგეგმვა

შემოწმების დაგეგმვა იძლევა ერთგვარ დირექტივებს და მას არსებითი მნიშვნელობა აქვს შემოწმების ეფექტურად ჩატარებისთვის. სწორედ შემოწმების პროცესში ხდება გადაწყვეტილებების მიღება კონკრეტული შემოწმების საერთო მიზნებთან, შემოწმების ზოგად მასშტაბებთან, შემოწმების დროს გამოსაყენებელ პროცედურებსა და საკადრო მოთხოვნებთან დაკავშირებით.

• შემოწმების ტიპი – ეს უნდა განსაზღვროს,, ზდ„-ის მენეჯმენტმა შერჩეულ „პი„-თან ერთად.

• „პი„- ის ბრიფინგი – დაგეგმილი შემოწმებზე განკარგულების გაცემის შემდგომ, უნდა შედგეს მისაღები ინფორმაციისა და ბანკის მიერ შესავსები ფორმების ნუსხა, რომელიც უნდა გაეგზავნოს ბანკს და მიეცეს სათანადო დრო შემოწმების დაწყების თარიღამდე მის შესავსებად. შემოწმების დაწყებამდე რამდენიმე დღით ადრე „პი„-მა უნდა დარეკოს ბანკში მათი მხრიდან საჭირო ინფორმაციისა და შევსებული ფორმების თაობაზე წარმოშობილ კითხვებზე, რომელიც ბანკს შეიძლება იმ დროისათვის გააჩნდეს, საპასუხოდ. ასევე უნდა მოხდეს წინასწარ გარკვევა ინსპექტირებისას სამუშაო ადგილის თაობაზე და ბანკის შესაბამისი პერსონალის ხელმისწვდომობის თაობაზე, მათი საჭიროების შემთხვევაში.

• შემოწმების დაკომპლექტება კადრებით – შემოწმების ჩასატარებლად „ზდ„-ის მენეჯმენტმა „პი„-თან ერთად კადრები უნდა შეარჩიოს სწორედ, რაც მოიცავს, როგორც ინსპექტორების რაოდენობის, ასევე შემოწმებისთვის აუცილებელი სხვა ნებისმიერი შესაბამისი კონკრეტული კვალიფიკაციის მქონე თანამშრომლის დადგენას.

• დოკუმენტაციის განხილვა – „პი„-მა, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში სხვა პასუხისმგებელმა პირებმაც, უნდა მოიძიონ ის დოკუმენტაცია, რომელიც მათ დაეხმარებათ შემოწმების მასშტაბების დადგენაში. კერძოდ, სებ-ში შემუშავებული დოკუმენტები, რომლებიც მოიცავენ ადგილზე შემოწმებისა და დოკუმენტური შემოწმების აქტებს და მათთან დაკავშირებულ დოკუმენტაციას, კანონებსა და საბანკო ოპერაციებთან დაკავშირებულ ნორმატიულ აქტებს, აგრეთვე ანალიზის აქტებს, რომელიც შეიცავს შემდეგ საკითხებს: ბუღალტრული აღრიცხვა და ფინანსური ანგარიშგება, საინფორმაციო ტექნოლოგიები და სტრეს-ტესტები. ამასთანავე განხილულ უნდა იქნას სხვა დოკუმენტებიც, მათ შორის ბანკის ანგარიშგება სებ-ისადმი, ბანკის ყოველწლიური აუდიტის აქტები, ბანკის აქციონერების ყოველწლიური ანგარიშები და კორესპონდენცია, რომელიც შემოწმების შემდგომ პერიოდში აღმოჩენილ ნებისმიერ საქმიანობას უკავშირდება, აგრეთვე ის საჯარო დოკუმენტები, როგორიცაა გაზეთებისა და ჟურნალების სტატიები.

• „პი„-ების შეხვედრა – მნიშვნელოვანია ბოლო შემოწმების და დაგეგმილი შემოწმების „პი„-ების და ინსპექტორების შეხვედრა, რათა განხილულ იქნას ბანკთან დაკავშირებული ნებისმიერი კონკრეტული ასპექტი, რომელიც შეიძლება მნიშვნელოვანი იყოს დაგეგმილი შემოწმების პროცესში.

• შემოწმების მასშტაბის დადგენა შემოწმების პროცესის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია. შემოწმების მასშტაბი წარმოადგენს იმ ცენტრალურ

წერტილს, რომელმაც უნდა დააკავშიროს ერთმანეთთან სხვა ნებისმიერი კონკრეტული სფერო. შემოწმების მასშტაბის დადგენისას განხილულ უნდა იქნას რიგი ფაქტორები, რომელთაგან ყველა როდი იქნება გამოკვეთილი ადგილზე შემოწმების დაწყებამდე. აუცილებელია წინასწარი მსჯელობა და მნიშვნელოვანი საკითხების გადაწყვეტა, რათა უზრუნველყოფილი იქნას ყველა საჭირო პროცედურის სწორად ჩატარება და არაეფექტური საქმიანობის თავიდან აცილება. საჭიროა შემოწმების მასშტაბი მოერგოს იმ ინდივიდუალურ გარემოებას, რომელიც არსებობს შესამოწმებელ ბანკში და რომელიც ყოველთვის ყალიბდება შემოწმებამდე და მის განმავლობაში.

• მასშტაბის განსაზღვრის მიზანია დადგინდეს შემოწმების ჩატარების ყველაზე ეფექტური და ქმედითუნარიანი მეთოდი, რათა განისაზღვროს ყველაზე მნიშვნელოვანი რისკები, რომლებიც ნეგატიურ გავლენას ახდენენ ბანკის უსაფრთხოებასა და სტაბილურობაზე, აგრეთვე დადგინდეს კანონებთან შესაბამისობის რეალური სურათი და განისაზღვროს გატარებულ იქნა თუ არა დროული და სათანადო ღონისძიებები ზემოხსენებულთან დაკავშირებით.

• საწყისი მასშტაბი შეიძლება დადგინდეს შემოწმების დაგეგმვის პროცესში და ეს იყოს დოკუმენტური შემოწმება და დისკუსიები ყოფილ „პი„-სთან, ინსპექტორებთან, „ზდ„-ის ხელმძღვანელობასთან და ამ პროცესში დაკავებულ თანამშრომლებთან. გარდა ამისა, საწყისი მასშტაბის დაგეგმვას ხელს შეუწყობს აგრეთვე შიდა და გარე აუდიტის მასშტაბების დადგენა და იმის განსაზღვრა, თუ რამდენად ახორციელებს ბანკი რისკის მენეჯმენტის პროგრამას.

• მაკორექტირებელ მასშტაბს, რომელიც გულისხმობს შემოწმების გაფართოვებას, შემცირებას ან სხვაგვარად დახვეწას, რომელსაც როგორც წესი, ადგილი აქვს ადგილზე შემოწმების დაწყებისთანავე. ამას იწვევს საწყის ეტაპზე მენეჯმენტისგან მიღებული ინფორმაცია და მოწოდებული დოკუმენტების, ფორმების, პოლიტიკისა და პროცედურების განხილვა. გარდა ამისა, არსებულზე მეტად კიდევ უფრო ღრმად უნდა მოხდეს ნებისმიერი ახალი ან გადასინჯული პოლიტიკისა და პროცედურების შესწავლა, შემუშავება და დაცვა.

• შემაჯამებელი [ბოლო] მასშტაბი, როგორც წესი, ხორციელდება შემოწმების დაწყების შემდეგ და მისი მიმდინარეობისას. განხილვის სიღრმე, რომელიც თან ახლავს ყოველ ცალკეულ სფეროს, დამოკიდებული უნდა იყოს ამ სფეროში განხორციელებული საქმიანობის დონეზე. ეს გულისხმობს არა მარტო ოპერაციებთან დაკავშირებულ საქმიანობას, არამედ თანამშრომელთა შენაცვლებადობას, გამოცდილი კადრების დაკარგვას, ახალ პროდუქტებს, ახალ კანონებს, ახალ აღჭურვილობას, როგორიცაა კომპიუტერული მოწყობილობები და ა. შ. საბოლოო მასშტაბი შეიძლება შეიცვალოს შემოწმების მიმდინარეობის დროს, რადგან ზოგიერთ სფეროში გამოვლენილი შედეგები იძლევიან საფუძველს შემოწმების სიღრმისა და მასშტაბების გაფართოვებასა ან შემცირებაზე.

• შემოწმების დაწყების შემდეგ, „პი„ უშუალოდ არის პასუხისმგებელი მთლიან მენეჯმენტსა და ადმინისტრირებაზე. ეს პასუხისმგებლობა გულის-

ხმობს, როგორც ბანკში ეფექტური და პროფესიონალურ დონეზე ჩატარებული შემოწმების უზრუნველყოფას, ისე ნებისმიერი შემოწმების პროცესის თანმხლები მატერიალურ-ტექნიკური და ადმინისტრაციული დეტალების კონტროლს.

• შემოწმების მიზნები უნდა იყოს კონკრეტული, განსაკუთრებით ინსპექტორებისთვის სასურველ და გასაგებ შედეგებთან, კერძოდ კი მათ დასახულ პროგრამებთან მიმართებაში. „პი„-მა უნდა განიხილოს ან მოამზადოს მემორანდუმი ინსპექტორთა ჯგუფისთვის, მათთან შემოწმების წინასწარი მასშტაბებისა და მიზნების დადგენის მიზნით, რომლის დროსაც ყურადღება უნდა გამახვილდეს დაგეგმილი შემოწმების წინა პროცესში აღმოჩენილ ნებისმიერ სპეციფიკურ პრობლემაზე.

• შემოწმების ორგანიზება გულისხმობს მრავალ სფეროს, მათ შორის შეხვედრების დაგეგმვას ბანკის ადმინისტრაციასა და პერსონალთან; სამუშაო ადგილების გამოყოფას ინსპექტორებისთვის და შესამოწმებელი მასალის დადგენას; სამუშაოს პრიორიტეტების დადგენასა და დაგეგმვას; შემოწმების სტატუსის განსაზღვრას; შემოწმების აქტის დაწერას და სამუშაო დოკუმენტაციის მომზადებას, ფაილებში ჩაწყობას, ინდექსაციას და განხილვას.

• დავალებები და სამუშაოს მონიტორინგი იწყება შემოწმებაში მონაწილე თანამშრომლების გამოცდილების განსაზღვრითა და მათი შესაბამისობით შემოწმების სხვადასხვა ასპექტებთან. შემდგომ, თითოეულ ინსპექტორს უნდა განესაზღვროს მისი ძირითადი ფუნქცია. სამუშაოს მოცულობიდან გამომდინარე, ინსპექტორებს უნდა დაეკისროთ კონკრეტული პასუხისმგებლობები, ამ ამოცანებისა და ფუნქციების ეფექტურად განხორციელების მიზნით და საშუალება მიეცეთ გაიუმჯობესონ საკუთარი ადმინისტრაციული და მენეჯმენტის უნარ-ჩვევები. გარდა ამისა, დავალების მიცემისას გასათვალისწინებელია ტრეინინგისა და განვითარების მოთხოვნები. „პი„-მა მონიტორინგი უნდა გაუწიოს ინსპექტორის მუშაობას შემოწმების მთელი პროცესის განმავლობაში, რათა უზრუნველყოფილი იქნას ყველა დასახული მიზნის მიღწევა შემუშავებული გრაფიკის შესაბამისად, თავიდან იქნას აცილებული უმნიშვნელო პრობლემები და არ მოხდეს მათი სერიოზულ პრობლემებად გადაქცევა, შეფასებულ უნდა იქნას ინსპეტორის მიერ შესრულებული სამუშაოს ხარისხი და ოდენობა.

• საერთო დროის ბიუჯეტი და მონიტორინგი გათვალისწინებულ უნდა იქნას საწყის ეტაპზე, ამოცანების დასახვის დროს, ხოლო მათი კორექტირება უნდა განხორციელდეს შემოწმების მანძილზე.

• შემოწმების პროცესში პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს კრიტიკულ კატეგორიებს და განსაზღვროს ერთდროული საქმიანობის ოპტიმალური ვადები. როგორც წესი, ეს შეიძლება გაკეთდეს პროგრამის მიხედვით კატეგორიების მინიჭებით, ერთი ინსპექტორის მიერ, რომელიც სხვებს გაუწევს ზედამხედველობას. ასევე ეფექტური იქნება, თუ დრო ამის საშუალებას იძლევა, რომ ერთმა ინსპექტორმა დაასრულოს ურთიერთდაკავშირებული საქმიანობის განხორციელება, რომლის შედეგად თავიდან იქნას აცილებული სამუშაოს დუბლირება.

• იმისათვის, რომ მინიმუმამდე შემცირდეს ბანკის ხარჯები აუცილებელია, რომ რაც შეიძლება სწრაფად ჩატარდეს შემოწმება. სტაბილური გუნდი,

რომლის თანამშრომლებიც იშვიათად აცდენენ სამსახურს, ხელს შეუწყობს საქმის ეფექტურად განხორციელებას. „პი„-ის პასუხისმგებლობაში შედის დაგეგმვასთან დაკავშირებული ნებისმიერი პრობლემის განხილვა თავის ზედამხედველთან.

• შემოწმების მიმდინარეობის მონიტორინგი საშუალებას იძლევა ადრეულ სტადიაშივე მოხდეს შემოწმების მასშტაბის, კადრების და დასრულების თარიღის კორექტირება, საჭიროების შემთხვევაში. „პი„ ამ სფეროში კორექტირებების გათვალისწინებისთანავე უნდა შეატყობინოს ამის შესახებ თავის ზედამხედველს.

• ინდივიდუალური დროისა და დასწრების გრაფიკი უნდა შემუშავდეს შემოწმების პროცესში ჩართულ ყველა ინსპექტორთან მიმართებაში. ამ გრაფიკებში უნდა აღირიცხოს არა მარტო დასწრება, არამედ ის დრო, რომელიც შემოწმების კონკრეტულ სფეროებზე დაიხარჯა. „პი„-მ უნდა აწარმოოს კონსოლიდირებული დროის გრაფიკი, რომელშიც აღრიცხული იქნება შემოწმების სხვადასხვა სფეროებზე დახარჯული მთლიანი დრო. ეს ერთობ ღირებული ინფორმაციაა, რასაც ორი მიზეზი აქვს. პირველი, იგი შეიძლება გამოყენებულ იქნას მომავალი შემოწმებისთვის აუცილებელი დროისა და კადრების შეფასებისთვის. მეორე, იგი დაეხმარება იმ ინსპექტორების დადგენაში, რომლებიც არ, ან სათანადოდ არ მონაწილეობენ შემოწმების პროცესში, რაც გულისხმობს მათ დასწრებას და ძალისხმევას.

• სამუშაო ადგილზე ტრეინინგი და ინსპექტორების შეფასება უშუალოდ „პი„-ის პასუხისმგებლობაა. ინსპექტორებს სჭირდებათ სახელმძღვანელო მითითებები, რაც მათი გამოცდილებისა და უნარიდან გამომდინარეობს. „პი„ –მ უნდა დასვას შეკითხვები და ეძებოს ისეთი შესაძლებლობები, როდესაც ნაკლებ გამოცდილი ინსპექტორები იმუშავებენ უფრო გამოცდილ ინსპექტორებთან. „პი„ უნდა შეხვდეს ინსპექტორებსაც, განსაკუთრებით ახლებს და მათთან ერთად განიხილოს მათი მუშაობის ხარისხი და მოახდინოს მათი ძალისხმევის სამართლიანი და კონსტრუქციული შეფასება.

• ბანკის მიერ მოთხოვილი ინფორმაციის მიღება და გავრცელება კარგად უნდა იქნას გაკონტროლებული და დოკუმენტირებული. „პი„-მ უნდა უზრუნველყოს ყველა, მათ შორის შემოწმების დაწყებამდე და მისი მსვლელობისას მოთხოვნილი ინფორმაციის დროული მიღება, რათა არ მოხდეს შემოწმების პროცესის შეფერხება. ინფორმაციის მოთხოვნა ისე უნდა დაიგეგმოს, რომ ამით ზედმეტად არ გადაიტვირთონ კონკრეტული ბანკის თანამშრომლები, ან რომელიმე სეგმენტი. ძალზე ხშირად, „პი„-ის შეიძლება უფრო გაუადვილდეს ბანკის საკონტაქტო პირის მეშვეობით მუშაობა, რომელიც პასუხისმგებელია მოთხოვნილ ინფორმაციაზე. უნდა მოხდეს საჭირო საკითხებზე სიის შედგენა, მათი პრიორიტეტების რიგითობით და საკონტაქტო პირისთვის გადაცემა, რაც შეიძლება ადრეულ ეტაპზე, რათა მას საშუალება ჰქონდეს ბანკის სხვა პერსონალთან ერთად დროულად მოამზადოს მოთხოვნილი ინფორმაცია. გარდა ამისა, ბანკის თანამშრომლებს უნდა შეეძლოთ ინსპექტორებისადმი იმ წარმოშობილი კითხვების დასმა, რომელიც დაკავშირებილი იქნება მოთხოვნილ ინფორმაციასთან.

• შუალედური აქტები უნდა შედგეს მნიშვნელოვანი ინფორმაციის გამოჩენისთანავე, რომელიც მიანიშნებს, რომ ბანკი განიცდის უარყოფით ზეგავლენას. ამგვარი აქტები, როგორც წესი, არაოფიციალურია, რომლის ძირითად არსს წარმოადგენს მისი დაუყოვნებელი გაცნობა ბანკის მენეჯმენტისთვის მიუხედავად იმისა, რომ „პი„-ის დასკვნები შეიძლება სრულყოფილად არ იქნას ჩამოყალიბებული ან დასაბუთებული. შუალედური აქტების ინიცირება ხდება „პი„-ის მიერ „სებ„-ის ან „ზდ„-ს მოთხოვნის საპასუხოდ. ძალზე ხშირად, პირველადი აქტის გაცნობა ხდება ზეპირად [სიტყვიერად], რომელსაც დაუყოვნებლივ მოყვება მისი წერილობითი გაფორმება.

• „პი„-მა, როგორც ძირითადმა დამაკავშირებელმა, მთავარი როლი უნდა ითამაშოს მნიშვნელოვან საკითხებზე მოლაპარაკებების პროცესში. ინსპექტორებმა, ბანკის პერსონალმა და „სებ„-ის ზედამხედველობის დეპარტამენტის თანამშრომლებმა უნდა იცოდნენ, თუ როგორ მოახდინონ ინფორმაციის სხვისთვის გაზიარება და გაცნობა. შემოწმების დროს, აუცილებელია, რომ მნიშვნელოვან საკითხებთან დაკავშირებული პასუხები და განცხადებები მხოლოდ ერთი პასუხისმგებელი პირის მიერ იქნას გაცემული. „პი„-მა უნდა მოახდინოს ყოველივე ამის კოორდინირება ამგვარი სიტუაციების დროს.

• ერთობლივი მუშაობისა და პოზიტიური სამუშაო გარემოს შექმნა შემოწმების პროცესში ისე უნდა განხორციელდეს, რომ ურთიერთობებში რაც შეიძლება ნაკლები კონფლიქტი და გაუგებრობა გამოიწვიოს. პოზიტიური სამუშაო გარემო ხელს უწყობს შემოწმებაში მონაწილე ინსპექტორებისა და ბანკის თანამშრომლების პროდუქტიულ მუშაობას. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგჯერ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს შეუთანხმებლობას, სასწრაფოდ უნდა აღიკვეთოს ანტაგონიზმი და პატივმოყვარეობა. საჭიროების შემთხვევაში, მძაფრი დაპირისპირება უნდა გადაიჭრას „პი„-ის ჩარევით. გარდა ამისა, „პი„-მა უნდა მოიწვიოს რეგულარული შეხვედრები ბანკის მენეჯმენტთან და განიხილოს შემოწმებიდან მიღებული შედეგები და შეკითხვები, რათა თავიდან იქნას აცილებული ბანკის თანამშრომლების დროის მონოპოლიზება.

• შემოწმების დასრულებისას, „პი„ არის პასუხისმგებელია შემოწმების აქტის მომზადებაზე. შემოწმების აქტის პროექტი იწერება „პი„-სა და ინსპექტორების მიერ შემოწმების მსვლელობისას და ეს უწყვეტი პროცესია. სასურველია, თუ შემოწმების აქტის საბოლოო პროექტი ბანკშივე, ადგილზე შემოწმების დროს დამთავრდება, რათა ინსპექტორებს ხელი მიუწვდებოდეთ ჩანაწერებზე და ბანკის კომპეტენტურ თანამშრომლებზე. აქტის გარდა საჭიროა სხვა იმ ძირითადი დოკუმენტაციის დამუშავება და შენახვა, რომელიც აქტის დროს იქნა გამოყენებული.

• ბოლო შეხვედრა ბანკის მენეჯმენტთან უნდა განხორციელდეს „პი„-ის მიერ, რომელზეც იგი განაცხადებს ადგილზე შემოწმების დასრულების შესახებ, განიხილავს მოძიებულ მასალებს ან პრობლემებს, პასუხს გასცემს ნებისმიერ შეკითხვას და მიაწვდის ბანკს ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ როდის დასრულდება შემოწმების აქტის განხილვა და მისი ბანკში გაგზავნა. „პი„-მა უნდა უზრუნველყოს, რომ ბანკის ყველა აღჭურვილობა და დასაბრუნებელი დოკუმენტაცია დამაკმაყოფილებელ მდგომარეობაში დაუბრუნდეს ბანკს.

თავი მეორე
კაპიტალი

§ 3. კაპიტალის ანალიზი და მისი ადეკვატურობის სტანდარტი

I. კაპიტალის განმარტებები და ცნებები

შესავალი

1. კაპიტალი ბანკის მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობის ყველაზე მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია, რომელიც უზრუნველყოფს მის არსებობას მომავალში. ადეკვატურად კაპიტალიზირებული ბანკები იზრდებიან და მომხმარებელს სთავაზობენ პროდუქციის და მომსახურების ფართო სპექტრს, რაც მათ კონკურენტუნარიანობას და მომგებიანობას განაპირობებს. ადეკვატურად კაპიტალიზირებულ ბანკებს შეუძლიათ:

- უკეთესად გაუძლონ დროებით უარყოფით ეკონომიკურ პირობებს;
- გაუმკლავდნენ მსესხებლების მხრიდან გადაუხდელი ვალის ზრდას;
- იოლად მოიზიდონ სახსრები ფულის ნაკლებობის შემთხვევაში;
- ერთდროულად გადაჭრან რამდენიმე მნიშვნელოვანი პრობლემა დაგამოიყენონ არსებული შესაძლებლობები;
- მოიზიდონ და შეინარჩუნონ კვალიფიცირებული მენეჯმენტი და თანამშრომლები.

2. სუსტად კაპიტალიზირებული ბანკები ნაკლებად კონკურენტუნარიანი არიან. მათ არსებობას ნებისმიერი პრობლემის წარმოქმნამ შეიძლება შეუქმნას საფრთხე. ცუდად კაპიტალიზირებული ბანკების მფლობელებს მენეჯმენტისგან შეიძლება სურდეთ უფრო მაღალ რისკთან დაკავშირებული საქმიანობის წარმოების დაშვება სესხის გაცემის, ან ინვესტირების თვალსაზრისით. თუ სარისკო პრაქტიკა გაგრძელდება და ბანკი მომგებიანი გახდება, მფლობელი მიიღებს მოგებას. თუ სარისკო ოპერაციები წარუმატებლად დასრულდება, ბანკის კაპიტალი უარყოფითი გახდება და მფლობელები არ დაკარგავენ მნიშვნელოვან ინვესტიციას. დანაკარგების უმეტესობა მოვა ბანკის კრედიტორების წილად, რომელთა შემადგენლობაშიც შეიძლება შედიოდნენ მოქალაქეები, სხვა ბანკები და/ან მთავრობა.

სებ-მა ბანკების საკმარისი კაპიტალით უზრუნველყოფისთვის დაადგინა კაპიტალის მინიმალური სტანდარტები. ბანკს უნდა ჰქონდეს კაპიტალის მინიმალური მონეტარული ოდენობა მანამ სანამ ის დაიწყებს საქმიანობას და მუდმივად უნდა შეინარჩუნოს კაპიტალის ადეკვატურობის ის მინიმალური კოეფიციენტების მინიმალური ოდენობა, რომელიც დადგენილია „სებ„-ის მიერ. ბანკის ზრდასთან ერთად, მთლიანი აქტივების პარალელურად მისი კაპიტალის მინიმალური მოთხოვნებიც იზრდება. თუმცა, ეს სტანდარტები უნდა განვიხილოთ როგორც მხოლოდ მინიმალური მნიშვნელობა. ჩვეულებრივ, ბანკის ფუნქციონირების პროცესში მისი კაპიტალის რაოდენობა მინიმუმს უნდა აღემატებოდეს. საბანკო სფეროში ალბათ არცერთ სხვა ცნებას არ გა-

აჩნია იმდენი განსხვავებული განმარტება რამდენიც კაპიტალს. კაპიტალის ძირითადი განმარტება ძალზე მარტივია - კაპიტალი მთლიანი აქტივების და მთლიანი ვალდებულებების სხვაობის ტოლია.

ბანკის აქტივები ისეთი ღირებული ფასეულობაა, რომელსაც მოაქვს შემოსავალი ან შეიძლება მისი გაცვლა შემოსავალზე. აქტივები ბანკის კონტროლის ქვეშ იმყოფება, რადგან ამ უკანასკნელს მცირე შეზღუდვების გარდა, უფლება აქვს სურვილისამებრ შეიძინოს, გამოიყენოს, და გაყიდოს ისინი.

ბანკის აქტივებიდან მიღებულ შემოსავალზე არსებობს მოთხოვნა. მოთხოვნა შეიძლება იყოს სახელშეკრულებო, რომლის თანახმადაც ბანკმა განსაზღვრული თანხა უნდა გადაუხადოს მოთხოვნის მფლობელს განსაზღვრულ დროს. ასეთ მოთხოვნას ვალდებულება ან ვალი ეწოდება და მის მფლობელებს მიეკუთვნებიან დეპოზიტორები და მევალეები/კრედიტორები. ან მოთხოვნა შეიძლება იყოს ნარჩენი, იმ თვალსაზრისით, რომ ბანკი არ იქნება ვალდებული ოდესმე რამე გადაუხადოს მოთხოვნის მფლობელს. ეს უკანასკნელი მიიღებს იმას, რაც არის დარჩენილი მევალეებისთვის თანხების გადახდის შემდეგ. ამ მოთხოვნას ეწოდება კაპიტალი, ხოლო მის მფლობელებს კი აქციონერები. რადგან აქტივების საერთო რაოდენობას შეესაბამება მისი ღირებულების ტოლი მოთხოვნები, აქტივები უდრის ვალდებულებების და კაპიტალის ჯამს. ეს წარმოადგენს საბალანსო უწყისის ძირითად ბუღალტრულ ტოლობას.

აღნიშნული ცნების პრინციპის შესწავლა მეტად იოლია. თუმცა პრაქტიკულად, ზოგჯერ ძნელია კაპიტალის და ვალდებულებების მკვეთრი განსხვავება. ბანკის ზოგიერთ ვალს ისეთი მახასიათებლები აქვს, რომლებიც კაპიტალს გვაგონებენ. მაგალითად, შეიძლება არსებობდეს ვალის ტიპი, რომლის დაფარვაც შესაძლებელია მხოლოდ ყველა სხვა მევალეების მთლიანად გასტუმრების შემდეგ. ამ ტიპის ვალს სუბორდინირებული ვალი ეწოდება. თუ ხდება ბანკის ლიკვიდაცია და აქტივებს აქვთ ნაკლები ღირებულება ვიდრე ვალდებულებებს, სუბორდინირებული ვალის მფლობელები მიიღებენ თავიანთ საწყის ინვესტიციაზე ნაკლებ თანხას სხვა მევალეებისგან განსხვავებით (აქციონერები საერთოდ ვერ მიიღებენ ვერაფერს). ამგვარად სუბორდინირებული ვალით წარმოდგენილი მოთხოვნები ნაწილობრივ ნარჩენია და ნაწილობრივ სახელშეკრულებო.

ბანკის ყველა აქტივი ხელმისაწვდომია ამ აქტივებიდან მიღებულ შემოსავალზე არსებული ყოველი მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად. აღნიშნული ჭეშმარიტებას წარმოადგენს იმ შემთხვევებშიც, სადაც სპეციფიკური აქტივები გამოყენებულია გირაოდ სპეციფიკური ნასესხები სახსრებისთვის. არაკანონიერია სპეციფიკური აქტივების დაკავშირება სპეციფიკურ ვალდებულებებთან ან კაპიტალთან. მაგალითად, არაზუსტია იმის განცხადება, რომ ბანკის კაპიტალი შედგება აქტივების გარკვეული ტიპისაგან, მაგალითად როგორიცაა ფული. ორი მონეტარული თანხა შეიძლება ტოლი იყოს უბრალო დამთხვევის შედეგად, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ კაპიტალი და ფული ერთი და იგივეა. კაპიტალი უბრალოდ არის სხვაობა აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის, მიუხედავად მფლობელობაში არსებული აქტივების და ვალდებულების ტიპისა.

ჩვეულებრივ, როდესაც საუბარია ბანკის კაპიტალის რაოდენობაზე, იგულისხმება მისი საბალანსო ღირებულება. ბუღალტრული აღრიცხვის წესების საშუალებით დგინდება აქტივების და ვალდებულებების საბალანსო ღირებულება, ხოლო კაპიტალის საბალანსო ღირებულება მათი სხვაობის ტოლია. საბალანსო ღირებულება ნაჩვენებია ბანკის საბალანსო უწყისში. საზედამხედველო კაპიტალის სტანდარტების თანახმად გამოთვლებისთვის გამოიყენება კაპიტალის და აქტივების საბალანსო ღირებულება. ბანკის კაპიტალის საბაზრო ღირებულება მეორე მხრივ, არის თანხა, რომელსაც მყიდველი გადაიხდის ბანკის კაპიტალის ყველა აქციის შესასყიდად. იგი აქტივების და ვალდებულებების საბაზრო ღირებულებას შორის სხვაობის ტოლია. გაკოტრებული ბანკის საბაზრო ღირებულება თითქმის ყოველთვის უარყოფითია.

ბანკის კაპიტალის საბალანსო ღირებულება არასოდეს არ იქნება მისი საბაზრო ღირებულების ტოლი. აქტივების და ვალდებულებების უმრავლესობა ბალანსში აღრიცხულია თვითღირებულებით, რაც ნიშნავს ფულის იმ რაოდენობას, რომელიც ბანკმა გადაიხადა აქტივში ან მიიღო ვალდებულებისთვის. ეს თანხა შეიძლება მნიშვნელოვნად მაღალი ან დაბალი იყოს იმ თანხასთან შედარებით, რომელსაც მყიდველი დღეს გადაიხდის იგივე აქტივში ან ვალდებულებაში.

ბანკის შემმოწმებლისათვის საინტერესოა ბანკის აქტივების და ვალდებულებების საბაზრო ღირებულების ცოდნა. ხშირად მათი განსაზღვრა რთულია და მათი ყოველთვიური ან კვარტალური გადამოწმება ძალზე შრომატევადია. ამიტომ, ანალიტიკოსები იყენებენ კაპიტალის საბალანსო ღირებულებას კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასებისათვის და წყვეტენ თუ რომელი ბანკი იმყოფება უარეს მდგომარეობაში. საყოველთაოდ აღიარებულ ჭეშმარიტებას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ იმ ბანკის კაპიტალის საბაზრო ღირებულება, რომელიც განიცდის ზარალს გაცილებით ნაკლები იქნება მის საბალანსო ღირებულებასთან შედარებით.

საზედამხედველო კაპიტალის შეფასება. კაპიტალის შეფასება, რომელიც გამოიყენება საზედამხედველო კაპიტალის სტანდარტებში შეიძლება განსხვავდებოდეს სააქციო კაპიტალისგან, და მას ეწოდება საზედამხედველო კაპიტალი. მაგალითად, გარკვეული ატივები შეიძლება გამოკლებული იყოს სააქციო კაპიტალიდან. ესენია მაგალითად არამატერიალური აქტივები, რომლებსაც არ გააჩნიათ საიმედო ღირებულება ბანკის გაყიდვის ან ლიკვიდაციის შემთხვევაში. ინვესტიციები სხვა ბანკებში შეიძლება ასევე გამოკლებულ იქნას, რათა ერთი ბანკის კრახმა არ გამოიწვიოს მეორის კაპიტალის შემცირება. ასევე, გარკვეული ვალდებულებები შეიძლება დაემატოს სააქციო კაპიტალს. ჩვეულებრივ, არსებობენ ვალდებულებები, რომლებიც თავიანთი მახასიათებლებით გვაგონებენ კაპიტალს, ასეთია მაგალითად სუბორდინირებული ვალი. დაბოლოს, გარკვეული მუხლები, რომლებიც არ შედიოდა ან გამოკლებული იყო მთლიანი აქტივების გამოთვლიდან შეიძლება დაემატოს სააქციო კაპიტალს. ყველაზე ჩვეულებრივი დასამატებელი მუხლია სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი. ზემოთ აღნიშნული კორექტირებების გამო, საზედამხედველო კაპიტალი შეიძლება უფრო მეტი ან ნაკლები იყოს ვიდრე

სააქციო კაპიტალი.

არსებობს კაპიტალის განსხვავებული მაჩვენებლები, მათ შორის მინიმალური განაღდებული კაპიტალის, პირველადი კაპიტალის, მეორადი კაპიტალის, საზედამხედველო კაპიტალის და სხვა. დღეს მოქმედი მინიმალური კაპიტალის სტანდარტებს საფუძვლად უდევს ბაზელის კომიტეტის მიერ შემუშავებული სისტემა. არსებული სტანდარტი განსაზღვრავს პირველადი კაპიტალის რისკის მიხედვით შეწონილ აქტივებთან და საზედამხედველო კაპიტალის რისკის მიხედვით შეწონილ აქტივებთან თანაფარდობის მინიმალურ მოთხოვნებს. ეროვნულ ბანკს თავისი შეხედულებისამებრ შეუძლია შემოიღოს კაპიტალის ადეკვატურობის ახალი სტანდარტები როგორც მინიმალური განაღდებული კაპიტალისათვის ისე კაპიტალის სხვა მაჩვენებლებისათვის (შემმოწმებელმა უნდა შეამოწმოს კაპიტალის ადეკვატურობის რომელი დებულებაა ძალაში ბანკის ინსპექტირების თარიღზე).

პირველადი და მეორადი (დამატებითი) კაპიტალი. საზედამხედველო კაპიტალი იყოფა პირველად და მეორად კაპიტალად. პირველადი კაპიტალი შედგება კაპიტალის ნაწილისგან, რომელიც აკმაყოფილებს შემდეგ ოთხ მოთხოვნას. პირველი, მისი გამოთვლა ადვილი შესამოწმებელია. მეორე, მისი ღირებულება ემყარება ფაქტიურ საბაზრო ოპერაციებს, როგორიცაა აქტივების შესყიდვა და ვალდებულებების გაყიდვა, რასაც ადგილი ჰქონდა წარსულში. მესამე, მის ღირებულებაზე გავლენას არ უნდა ახდენდეს სასესხო პორტფელთან დაკავშირებული მოულოდნელი დანაკარგები. და ბოლოს, მას არა აქვს სახელშეკრულებო მოთხოვნა ბანკის აქტივებიდან მიღებულ შემოსავალზე. ამგვარად, პირველადი კაპიტალი მეანაბრეებისა და მევალეების დაცვის საშუალებაა ბანკის აქტივების ღირებულების მოულოდნელი შემცირების შემთხვევაში.

საპირისპიროდ, მეორადი კაპიტალი შედგება ისეთი კომპონენტებისგან, რომლებიც მეანაბრეებს ან მევალეებს სრულად არ იცავენ. პირველადი და მეორადი კაპიტალის სპეციფიკური კომპონენტები განხილული იქნება კაპიტალის დებულების განხილვისას.

კაპიტალის ფუნქცია და მნიშვნელობა

კაპიტალი იცავს დეპოზიტორებს და კრედიტორებს ბანკის აქტივების ღირებულების მოულოდნელი შემცირებისაგან. რატომ ხდება ასე? ბანკები შეიძლება იდგნენ სხვადასხვა ტიპის რისკის წინაშე, რასაც შეიძლება შედეგად მოჰყვეს მათი აქტივების დიდი რაოდენობის გაუფასურება. თუ ეს რაოდენობა აღემატება ბანკის კაპიტალს, ბანკი ვერ შეძლებს ყველა მევალის გასტუმრებას და ეს უკანასკნელი განიცდის ზარალს. ასეთ შემთხვევაში მოხდება ბანკის ლიკვიდაცია ან მას შეისყიდის სხვა ბანკი. თუ სხვა ბანკებიც იქნებოდნენ მევალეები, მათი ზარალი შეიძლება ყოფილიყო იმდენად დიდი რომ გამოეწვია ამ უკანასკნელთა კრახი. თუ მთავრობა იქნებოდა ბანკის რომელიმე ვალდებულების გარანტორი, მაშინ მთავრობაც განიცდიდა ზარალს.

ბანკის კრახი ზიანის მომტანია სხვა თვალსაზრისითაც. ბანკები მნიშვნელოვან მომსახურებას უწევენ კლიენტებს, რადგან მათთვის საგადამხდელო

ოპერაციებს ახორციელებენ. ასეთი ტიპის კომერციული მომსახურება სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა ქალაქისა თუ რეგიონისათვის. როდესაც ბანკის ლიკვიდაცია ან გაყიდვა ხდება, მომსახურება წყდება, რაც შესაძლოა ზიანს აყენებს ადგილობრივ ეკონომიკას. ბანკის წარუმატებლობამ ქვეყანაში შეიძლება გამოიწვიოს ეკონომიკური დაღმავლობა, რაც მკვეთრად შეამცირებს კომპანიების და კერძო პირების ლიკვიდობას. ამგვარად, მთავრობა დაინტერესებულია ბანკის კრახის აღკვეთით, მაშინაც კი თუ იგი არ არის ბანკის ვალდებულების უშუალო გარანტორი. კრახისგან თავის დაცვის საუკეთესო საშუალებაა ბანკის აღჭურვა ჭარბი კაპიტალით.

საბანკო სისტემაში კაპიტალის ადეკვატურობის განხილვისას, რისკი წარმოადგენს საკმაოდ მნიშვნელოვან ცნებას და საჭიროებს ზუსტ განმარტებას და ახსნას. როგორც წესი, საბანკო რისკი ფინანსური გადაწყვეტილებების შედეგია. როდესაც ბანკი გასცემს სესხს, მან არასოდეს არ იცის ამ სესხის დაფარვა მოხდება მთლიანად, ნაწლობრივ თუ საერთოდ არ მოხდება. ეს არის გადაწყვეტილება მრავალი შესაძლო შედეგით, რომელთაგან ზოგი დადებითი და ზოგი უარყოფითი შეიძლება იყოს. ბანკის მენეჯერები იღებენ მრავალ ასეთ ფინანსურ გადაწყვეტილებას, რომელსაც მრავალგვარი შედეგი შეიძლება მოჰყვეს. ბანკი დროის ნებისმიერ მომენტში შეიძლება განვიხილოთ როგორც წარსულში მიღებული გადაწყვეტილებების კრებული, რომელთა შედეგებიც ქმნიან მის წმინდა შემოსავალს. წმინდა შემოსავალი შეიძლება შედარებით სტაბილური იყოს ან დროდადრო იცვლებოდეს.

ნებისმიერი ფინანსური გადაწყვეტილებისთვის, შესაძლო შედეგების სპექტრი შეიძლება იყოს ფართო ან ვიწრო. განვიხილოთ ჰიპოთეზური მაგალითი: ბანკმა შეიძლება მოახდინოს 100 ლარის ინვესტირება ობლიგაციაში, საიდანაც შესაძლებელია ერთ წელიწადში 110, 100 ან 90 ლარის მიღება. ან ბანკმა შეიძლება არჩიოს 100 ლარის ინვესტირება ისეთ ობლიგაციაში, საიდანაც შესაძლებელია 200, 100 ან 0 ლარის მიღება. მეორე ობლიგაცია ბანკს საშუალებას აძლევს მიიღოს უფრო დიდი შემოსავალი, მაგრამ ასევე უფრო დიდი ზარალის მიღების შესაძლებლობაც არსებობს. ასევე, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მეორე ფასიანი ქაღალდი უფრო რისკიანია ვიდრე პირველი. კომერციული სესხი უფრო რისკიანია ვიდრე სამთავრობო ობლიგაცია, რადგან ბანკში დაბრუნებული თანხა შეიძლება იცვლებოდეს ან ნულის ტოლი იყოს.

ასევე მნიშვნელოვანია განვასხვავოთ მოსალოდნელი და მოულოდნელი ზარალი. დროთა განმავლობაში, ბანკი დააგროვებს საკმარის გამოცდილებას გარკვეულ სარისკო საქმიანობაში და შეძლებს მიახლოებით გამოთვალოს ზარალი, რომელსაც მიიღებს ამ საქმიანობიდან. მაგალითად, ბანკმა წარსული გამოცდილება შეიძლება გამოიყენოს რათა წინასწარ განსაზღვროს რომ მისი კომერციული სესხების 5%-ის დაბრუნება არ მოხდება. იგი ამ პროგნოზს გამოიყენებს საკრედიტო პორტფელის მოსალოდნელი ზარალის გამოსათვლელად. მოულოდნელი ზარალი არის ის დანაკარგი, რომელსაც ბანკი განიცდის პროგნოზირებული ზარალის ზევით.

არსებობს რამდენიმე გზა ბანკის მიერ მოსალოდნელი ზარალისგან თავის დასაცავად. მას შეუძლია დააწესოს მაღალი საპროცენტო განაკვეთი სესხებ-

ზე, იყიდოს დაზღვევა ან შექმნას სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი მოსალოდნელი ზარალისათვის. მოულოდნელი ზარალისგან თავის დაცვის ერთადერთი გზა არის კაპიტალის ფლობა.

კავშირი რისკსა და კაპიტალს შორის

რთული საკითხია თუ რა რაოდენობის კაპიტალს უნდა ფლობდეს ბანკი. ადვილია იმის განსაზღვრა, რომ ბანკის კაპიტალი გარკვეულად მისი მთლიანი აქტივების პროპორციული უნდა იყოს. თუ ორი ბანკი ეწევა მსგავს საქმიანობას და ერთი ორჯერ დიდია მეორესთან შედარებით, მას უნდა ჰქონდეს ორჯერ მეტი კაპიტალი, რადგან ორჯერ მეტ ინვესტიციას ემუქრება რისკის საფრთხე.

მაგრამ ბანკების საქმიანობა ერთმანეთისგან განსხვავდება და ზოგიერთი მათგანი უფრო მეტ რისკს უქმნის ბანკის კაპიტალს ვიდრე სხვები. ჩვეულებრივ, კომერციული სესხები უფრო მაღალ რისკიანია ვიდრე სამთავრობო ფასიანი ქაღალდები. ერთ ბანკს შეიძლება უპირატესად კომერციული სესხები ჰქონდეს, ხოლო მეორე ფლობდეს სამთავრობო ფასიან ქაღალდებს. ორივე ბანკს შეიძლება ჰქონდეს მთლიანი აქტივების ერთნაირი რაოდენობა, მაგრამ კომერციული სესხების მქონე ბანკს უფრო მეტი კაპიტალი უნდა გააჩნდეს, რადგან ზარალის რისკი (არსებობს შესაძლებლობა, რომ მსესხებლები სრულად არ დაფარავენ ძირითად თანხას) კომერციული სესხებისთვის ჩვეულებრივ უფრო მაღალია ვიდრე სამთავრობო ფასიანი ქაღალდების შემთხვევაში.

ბანკები ერთმანეთისგან შეიძლება ასევე განსხვავდებოდნენ მათი საქმიანობის კონცენტრაციით. თუ ბანკის საკრედიტო პორტფელის დიდი ნაწილი მოდის ერთ სფეროზე ან ერთ გეოგრაფიულ რეგიონში მოქმედ ფირმებზე, იგი ჩვეულებრივ უფრო მეტ ზარალს მიიღებს ვიდრე ის ბანკი, რომლის საკრედიტო პორტფელი უფრო დივერსიფიცირებულია. ამიტომ, ნაკლებ დივერსიფიცირებულ ბანკს მეტი კაპიტალი უნდა ჰქონდეს.

ბანკებს შეიძლება ასევე ემუქრებოდეთ სხვა ტიპის რისკებიც. მაგალითად, ბანკები განიცდიან მნიშვნელოვან ზარალს საპროცენტო განაკვეთების ან სავალუტო კურსის ცვალებადობის გამო. უფრო მეტიც, ყველა რისკი როდია დაკავშირებული ფინანსურ საქმიანობასთან. ბანკი შეიძლება ჩაბმული იყოს სასამართლო პროცესში, რასაც შედეგად შეიძლება მოჰყვეს აქტივების დაყადაღება. ყოველთვის არსებობს თაღლითობის, დატაცების ან დაყაჩაღების რისკი, განსაკუთრებით მცირე ზომის ბანკებში. კაპიტალის ადეკვატური რაოდენობა საჭიროა ყველა აღნიშნული შედეგისგან თავის დასაცავად.

II. საზედამხედველო კაპიტალის ადეკვატურობის სტანდარტები

ნებისმიერი ბანკისთვის არსებობს კაპიტალის დონე, რომლის ქვემოთ შეუძლებელია ბანკის უსაფრთხო და ჯანსაღი ფუნქციონირება. კაპიტალის ეს დონე ცვალებადია სხვადასხვა ბანკებში და დამოკიდებულია ბანკის სიდიდეზე და საქმიანობის რისკიანობაზე. ბანკის ზედამხედველებს შეუძლიათ

თითოეული ბანკის რისკის პროფილის დეტალური ანალიზის განხორციელება და მათთვის კაპიტალის მინიმალური დონის განსაზღვრა. თუმცა პრაქტიკულად, ეს ძალზე დიდ დროს მოითხოვს. ზოგიერთმა ბანკმა შეიძლება ეჭვის ქვეშ დააყენოს კაპიტალის მოთხოვნების დადგენისთვის გამოყენებული მეთოდოლოგია, ან განაცხადოს რომ ეს მეთოდოლოგია არასწორად და არაობიექტურად იქნა მის მიმართ გამოყენებული.

მსოფლიოს მთელი ქვეყნების მთავრობებმა პრაქტიკული გადაწყვეტილების სახით მიიღეს ყველა ბანკისთვის კაპიტალის მინიმალური მოთხოვნების განსაზღვრის შედარებით მარტივი ფორმულა. ეს ფორმულა უმნიშვნელოდ განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყანაში, მაგრამ ემყარება 80-იან წლებში საბანკო ზედამხედველების საერთაშორისო კომიტეტის მიერ შემუშავებულ სისტემას. ამ კომიტეტს ბაზელის კომიტეტი ეწოდება და მისი სხდომები პერიოდულად ტარდება სიახლეების და სისტემის გადამუშავების განხილვისათვის. სებ-ის მიერ განსაზღვრული კაპიტალის მინიმალური სტანდარტები ემყარება ბაზელის კომიტეტის სისტემას.

კაპიტალის ადეკვატურობის კოეფიციენტი წარმოადგენს სებ-ის საზედამხედველო კაპიტალის ადეკვატურობის სტანდარტების საფუძველს. ბანკების პირველადი კაპიტალი და საზედამხედველო კაპიტალი უნდა იყოს შესაბამისად რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივების არანაკლებ 8%-ის და 12%-ის ტოლი. რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივების გამოთვლისას, თითოეული აქტივი მრავლდება შეწონილ რისკზე რომელიც გამიზნულია ასახოს აქტივის შეფარდებითი რისკი. სებ-ის მიერ გამოცემული „ბანკებისთვის კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების შესახებ დებულების„ თანახმად, რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები იყოფა ოთხ კატეგორიად და განისაზღვრება შემდეგნაირად:

პირველი კატეგორიის აქტივები - 0% შეწონილი რისკი - რისკის კოეფიციენტი 0

მეორე კატეგორიის აქტივები – 20% შეწონილი რისკი - რისკის კოეფიციენტი 0.2

მესამე კატეგორიის აქტივები – 50% შეწონილი რისკი - რისკის კოეფიციენტი 0.5

მეოთხე კატეგორიის აქტივები –100% შეწონილი რისკი - რისკის კოეფიციენტი 1.0

საკრედიტო რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივების გაანგარიშებაში არ მონაწილეობენ ის აქტივები, რომლებიც წარმოადგენენ პირველადი და საზედამხედველო კაპიტალის დაქვითვის კომპონენტებს.

საკრედიტო რისკის მიხედვით აქტივების შეწონვისას გაანგარიშებაში აიღება აქტივების წმინდა ღირებულება, გარდა სესხებისა და სესხებზე დარიცხული მისაღები პროცენტებისა, რომლებიც აიღება მთლიანი ღირებულებით.

ა. პირველი კატეგორიის - 0% რისკის მიხედით შეწონილ აქტივებს გა-ნეკუთვნება:

- ბანკში არსებული ნაღდი ფულადი სახსრები ლარებით და „ეგთო„-ს (ეკო-ნომიკური განვითარების და თანამშრომლობის ორგანიზაცია) წევრი ქვეყ-ნების ვალუტით;
- საქართველოს ეროვნულ ბანკში საკორესპონდენტო და მინიმალური რე-ზერვების ანგარიშებზე განთავსებული ფულადი სახსრები;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც პირდაპირ და უპირობოდ გა-რანტირებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც პირდაპირ და უპირობოდ გა-რანტირებულია „ეგთო-ს„ წევრი ქვეყნების ცენტრალური მთავრობების და/ან ცენტრალური ბანკების მიერ;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც უზრუნველყოფილია „ეგთო-ს„ წევრი ქვეყნების ცენტრალური მთავრობების და/ან ცენტრალური ბანკე-ბის მიერ გამოშვებული და გარანტირებული სავალო ფასიანი ქაღალდე-ბით;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც უზრუნველყოფილია ამავე ბანკში დაჯავშნული დეპოზიტებით.

ბ. მეორე კატეგორიის – 20% რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივებია:

- ნაღდ ფულთან გათანაბრებული დოკუმენტების თანხობრივი მოცულობა ლარებით და „ეგთო-ს„ წევრი ქვეყნების ვალუტით;
- მოკლევადიანი და გრძელვადიანი მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომ-ლებიც გარანტირებულია „ეგთო-ს„ წევრი ქვეყნების რეზიდენტი ბანკების მიერ;
- საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს სახაზინო ვალდებულებებით წარ-მოქმნილი მოთხოვნები;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც უზრუნველყოფილია საქარ-თველოს ფინანსთა სამინისტროს მიერ გამოშვებული და გარანტირებული სახაზინო ვალდებულებებით;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც გარანტირებულია საერთაშო-რისო საფინანსო ინსტიტუტების მიერ;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც უზრუნველყოფილია „ეგთო-ს„ წევრი ქვეყნების რეზიდენტ ბანკებში დაჯავშნული დეპოზიტებით;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც არაპირდაპირ გარანტირე-ბულია „ეგთო-ს„ წევრი ქვეყნების ცენტრალური მთავრობების და/ან ცენტრალური ბანკების მიერ და რომლებიც ამ დებულების შესაბამისად კლასიფიცირებული არ არის 0%-იანი რისკის მატარებელი აქტივების კა-ტეგორიაში;
- საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისი ოქროს და სხვა ძვირფასი ლი-თონების ზოდები;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც უზრუნველყოფილია საერთა-შორისო სტანდარტების შესაბამისი ოქროს და სხვა ძვირფასი ლითონების ზოდებით.

გ. მესამე კატეგორიის – 50% რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივებია:

- ნაღდი ფულადი სახსრები და ნაღდ ფულთან გათანაბრებული დოკუმენტების თანხობრივი მოცულობა „ეგთო-ს„ არაწევრი ქვეყნების ვალუტებით;
- მოკლევადიანი და გრძელვადიანი მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც გარანტირებულია საქართველოს რეზიდენტი ბანკების მიერ;
- მოკლევადიანი მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც გარანტირებულია „ეგთო-ს„ არაწევრი ქვეყნების რეზიდენტი ბანკების მიერ;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც პირდაპირ და უპირობოდ გარანტირებულია საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს (ან კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა სახელმწიფო უწყების) მიერ;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც უზრუნველყოფილია საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს (ან კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვა სახელმწიფო უწყების) მიერ გამოშვებული და გარანტირებული სხვა სავალო ფასიანი ქაღალდებით;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც პირდაპირ და უპირობოდ გარანტირებულია საქართველოს და „ეგთო-ს„ წევრი ქვეყნების ადგილობრივი მთავრობების (მუნიციპალიტეტების) მიერ;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც უზრუნველყოფილია საქართველოს და „ეგთო-ს„ წევრი ქვეყნების ადგილობრივი მთავრობების (მუნიციპალიტეტების) მიერ გამოშვებული და გარანტირებული სავალო ფასიანი ქაღალდებით.

დ. მეოთხე კატეგორიის –100% რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივებია:

- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც პირდაპირ და უპირობოდ გარანტირებულია ეგთო-ს„ არაწევრი ქვეყნების მთავრობების და/ან ცენტრალური ბანკების მიერ;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც უზრუნველყოფილია „ეგთო-ს„ არაწევრი ქვეყნების მთავრობების და/ან ცენტრალური ბანკების მიერ გამოშვებული და გარანტირებული სავალო ფასიანი ქაღალდებით;
- გრძელვადიანი მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც გარანტირებულია „ეგთო-ს„ არაწევრი ქვეყნების რეზიდენტი ბანკების მიერ;
- კორპორატიული სავალო ფასიანი ქაღალდები;
- ინვესტიციები იურიდიული პირთა საწესდებო კაპიტალში;
- საერთაშორისო სტანდარტების შეუსაბამო ოქრო და სხვა ძვირფასი ლითონების ზოდები;
- მოთხოვნები და/ან მათი ნაწილი, რომლებიც უზრუნველყოფილია საერთაშორისო სტანდარტების შეუსაბამო ოქროს და სხვა ძვირფასი ლითონების ზოდებით;
- ძირითადი საშუალებები;
- სესხები, რომლებიც ასახული არ არის 0, 20 და 50%-იანი საკრედიტო რისკს დაქვემდებარებული აქტივების კატეგორიებში;
- დანარჩენი აქტივები, რომლებიც ასახული არ არის 0, 20 და 50%-იანი საკრედიტო რისკს დაქვემდებარებული აქტივების კატეგორიებში.

ბალანსგარეშე რისკი. რისკთან დაკავშირებული კაპიტალის სტანდარტები ითვალისწინებენ ნებისმიერ შესაძლო საკრედიტო რისკს, რომელიც შეიძლება წარმოიშვას და არ არის ასახული საბალანსო უწყისში. სებ-ის დებულების თანახმად „ბანკებისთვის კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების შესახებ„ შეწონილი რისკი ბალანსგარეშე მუხლებისთვის განისაზღვრება შემდეგნაირად:

ბალანსგარეშე ვალდებულებების საკრედიტო რისკის მიხედვით შეწონვისათვის ბალანსგარეშე ვალდებულებების კონტრაქტის მთლიანი თანხა გადაიყვანება საბალანსო უწყისის კრედიტ-ექვივალენტურ თანხაში, რომელიც ექვემდებარება საკრედიტო რისკის მიხედვით შეწონვას იგივე კრიტერიუმებით, როგორც საბალანსო უწყისში რიცხული აქტივები.

ბალანსგარეშე ვალდებულებების კონტრაქტის მთლიანი თანხის საბალანსო უწყისის კრედიტ-ექვივალენტურ თანხაში გადაყვანის მიზნით, ბალანსგარეშე ვალდებულებები კრედიტ-კონვერსიის ფაქტორების გათვალისწინებით იყოფა 4 კატეგორიად და თითოეული კატეგორიის ბალანსგარეშე ვალდებულებებს შეესაბამება შესაბამისი კრედიტ-კონვერსიის კოეფიციენტი:

პირველი კატეგორია ბალანსგარეშე ვალდებულებები, საკრედიტო კონვერსიის ფაქტორი 100%, კოეფიციენტი 1.0

მეორე კატეგორია ბალანსგარეშე ვალდებულებები, საკრედიტო კონვერსიის ფაქტორი 50%, კოეფიციენტი 0.5

მესამე კატეგორია ბალანსგარეშე ვალდებულებები, საკრედიტო კონვერსიის ფაქტორი 20%, კოეფიციენტი 0.2

მეოთხე კატეგორია ბალანსგარეშე ვალდებულებები, საკრედიტო კონვერსიის ფაქტორი 0%, კოეფიციენტი 0

ე. პირველი კატეგორია ბალანსგარეშე ვალდებულებები 100%-იანი საკრედიტო კონვერსიის ფაქტორით:

- გაცემული გარანტიები, საბანკო აქცეპტები და სასესხო ვალდებულებები, თუ ამ ვალდებულებების შესრულებამდე დარჩენილი ვადა არ აღემატება ერთ წელს;
- ვალდებულებები აქტივის გაყიდვაზე უკან გამოსყიდვის ვალდებულებით, როდესაც საკრედიტო რისკს იღებს ბანკი და ამ ვალდებულებების შესრულებამდე დარჩენილი ვადა არ აღემატება ერთ წელს.
- ვალდებულებები აქტივების შესყიდვაზე, თუ ამ ვალდებულებების შესრულებამდე დარჩენილი ვადა არ აღემატება ერთ წელს.

მეორე კატეგორია ბალანსგარეშე ვალდებულებები, 50%-იანი საკრედიტო კონვერსიის ფაქტორით

- ვალდებულებები, რომლებიც ექვემდებარება 100%-იან კონვერსიას და რომელთა შესრულებამდე დარჩენილი ვადა აღემატება ერთ წელს.

მესამე კატეგორია ბალანსგარეშე ვალდებულებები, 20%-იანი საკრედიტო კონვერსიის ფაქტორით

- საქონლით უზრუნველყოფილი აკრედიტივები

მეოთხე კატეგორია ბალანსგარეშე ვალდებულებები, 0% საკრედიტო კონვერსიის ფაქტორით

- სხვა ვალდებულებები, რომლებიც უპირობოდ უნდა გაუქმდეს ბანკის არჩევანისამებრ.

ვ. უცხოური ვალუტის კონტრაქტები

ფიუჩერსები, ფორვარდები, სვოპები, ოფციონები, მსგავსი კონტრაქტები და ბალანსგარეშე მუხლები, რომლებიც დაკავშირებულია საპროცენტო განაკვეთთან და სავალუტო კურსთან მოითხოვენ განსაკუთრებულ მიდგომას. ამ ინსტრუმენტებთან დაკავშირებული საკრედიტო რისკი გავლენას ახდენს საქმიანობიდან მიღებულ შესაძლო ზარალზე და არა ბალანსგარეშე ანგარიშების მთლიან რაოდენობაზე.

ფიუჩერსები, ფორვარდები, სვოპები, ოფციონები, სხვა მსგავსი კონტრაქტები და ბალანსგარეშე ვალდებულებები, რომელთა კონტრაქტის ვადა 14 კალენდარულ დღეს არ აღემატება, არ ექვემდებარება რისკის მიხედვით შეწონვას.

ფიუჩერსების, ფორვარდების, სვოპების, ოფციონების და სხვა მსგავსი ბალანსგარეშე მუხლების ხელახალი გაანგარიშებისთვის საბალანსო უწყისის ეკვივალენტურ მუხლებად, შემდეგი საკრედიტო საკონვერსიო ფაქტორები უნდა იქნეს გამოყენებული, რომლებიც განისაზღვრება საწყისი ვადიანობის საფუძველზე:

ვადა კონტრაქტის მიხედვით	კონტრაქტები საპროცენტო განაკვეთზე	კონტრაქტები სავალუტო კურსზე
ერთ წლამდე	0.5%	2.0%
ერთიდან ორ წლამდე	1.0%	5.0%
ყოველ დამატებით წელს	+1.0%	+3.0%

საკრედიტო რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები გაიანგარიშება როგორც, საბალანსო უწყისის აქტივების თითოეული კატეგორია გამრავლებული ამ კატეგორიის აქტივების შესაბამის საკრედიტო რისკის კოეფიციენტზე, დამატებული ბალანსგარეშე ვალდებულებების თითოეული კატეგორია გამრავლებული შესაბამის კრედიტ-კონვერსიის კოეფიციენტზე და მიღებული კრედიტ-ექვივალენტური თანხა გამრავლებული შესაბამის საკრედიტო რისკის კოეფიციენტზე.

საბაზრო რისკი წარმოადგენს ზარალის მიღების რისკს როგორც საბალანსო ისე გარებალანსურ მუხლებზე ბაზარზე ფასების ცვლილების შედეგად. ამჯერად საბაზრო რისკი მოიცავს მხოლოდ სავალუტო რისკს. სავალუტო რისკი გულისხმობს ბანკის უცხოურ ვალუტაში დენომინირებული აქტივების დევალვაციას გაცვლითი კურსის ცვლილების შედეგად, რაც უარყოფითად მოქმედებს მოგებაზე, კაპიტალზე, ლიკვიდობაზე და ბანკის გადახდისუნარიანობაზე. უცხოურ ვალუტაში დენომინირებული ყველა სესხი, დარიცხული

პროცენტები და დებიტორული დავალიანებები ექვემდებარება სავალუტო რისკის მიხედვით შეწონვას გარდა:

• გაცემული სესხებისა და სესხებზე დარიცხული მისაღები პროცენტებისა და/ან მათი ნაწილისა, რომელთა დაფარვის წყაროა სასესხო ხელშეკრულების მოქმედების პერიოდში მსესხებელთა ექსპორტიდან მისაღები ფულადი სახსრები უცხოური ვალუტით და, თუ მსესხებელს აქვს ექსპორტიდან უცხოური ვალუტით მისაღები ფულადი სახსრების დამადასტურებელი დოკუმენტები;

• გაცემული სესხებისა და სესხებზე დარიცხული მისაღები პროცენტებისა და/ან მათი ნაწილისა, რომელთა დაფარვა უზრუნველყოფილია ამავე ბანკში უცხოურ ვალუტაში ფორმირებული დაჯავშნული დეპოზიტებით;

ყველა აქტივი, რომელიც ექვემდებარება სავალუტო რისკის მიხედვით შეწონვას აიღება მთლიანი ღირებულებით და ხვდება 100 პროცენტიანი რისკის კატეგორიაში. საბაზრო რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები გაიანგარიშება უცხოურ ვალუტაში დენომინირებული შეწონვას დაქვემდებარებული აქტივების გამრავლებით სავალუტო რისკის კოეფიციენტზე.

შეჯამება: მთლიანი რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები – რისკის მიხედვით შესაწონი აქტივების მუხლების ნაკრები უნდა შეიცავდეს საბალანსო უწყისში არსებულ ყველა აქტივის და სხვადასხვა ბალანსგარეშე მუხლების შესაბამისი პროცენტული ოდენობების ჯამს, რაც აღნიშნული იყო წინა ქვეთავში. მას შემდეგ, რაც ყოველი მუხლი გამრავლდება შესაბამის შეწონილ რისკზე, შეჯამებულ რაოდენობას ეწოდება მთლიანი რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები. იგი წარმოადგენს რისკთან დაკავშირებული კაპიტალის კოეფიციენტის მნიშვნელს.

ზ. საზედამხედველო კაპიტალი

რისკთან დაკავშირებული კაპიტალის კოეფიციენტის მრიცხველს საზედამხედველო კაპიტალი ეწოდება. მას ზოგჯერ მთლიანი კაპიტალი ეწოდება. როგორც იყო აღნიშნული წინა თავში, საზედამხედველო კაპიტალი შეიძლება მეტი ან ნაკლები იყოს ვიდრე სააქციო კაპიტალი, და იგი იყოფა პირველად და მეორად კაპიტალად.

თ. პირველადი კაპიტალი (საწყისი)

პირველადი კაპიტალის გამოთვლა იწყება სააქციო კაპიტალიდან. როგორც განსაზღვრულია სებ-ის დებულებაში „ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნის შესახებ„ პირველადი კაპიტალი შემდეგი კომპონენტებისგან შედგება:

- საკუთარი ჩვეულებრივი აქციები გამოსყიდულის გამოკლებით
- არაკუმულატიური უვადო პრივილეგირებული აქციები გამოსყიდულის გამოკლებით;
- აქციების ემისიით შექმნილი დამატებითი რეზერვები
- სარეზერვო ფონდები რომელიც შექმნილია წინა წლის გაუნაწილებული მოგებიდან მიღებული თანხებით, რომელიც გამოყენებულ შეიძლება იქნას ზარალის მიღების შემთხვევაში.

- წინა წლების გაუნაწილებელი მოგება (ზარალი)

საზედამხედველო კაპიტალის დაქვითვები პირველადი კაპიტალის გამოთვლის პროცესში – პირველადი კაპიტალის დაქვითვები უნდა შედგებოდეს შემდეგი კომპონენტებისგან:

- ბანკის საწესდებო კაპიტალში ასახული ძირითადი საშუალებების გადაფასების რეზერვიდან, რომელიც აისახება ბანკის განაღდებულ კაპიტალში გადატანილი თანხა;
- არამატერიალური აქტივები

არსებობს სხვადასხვა ტიპის არამატერიალური აქტივი, მაგრამ საბანკო სფეროში ყველაზე გავრცელებული არამატერიალური აქტივია **გუდვილი.**

როდესაც ერთი ბანკი აპირებს მეორის შესყიდვას, იგი ადგენს შესასყიდი ბანკის აქტივების და ვალდებულებების სიას და თითოეულისთვის განსაზღვრავს საბაზრო ფასს. შემდეგ ითვლის სხვაობას ბანკის აქტივების და ვალდებულებების საბაზრო ფასებს შორის. ამ სხვაობას ეწოდება **აქტივების წმინდა ღირებულება**. შემსყიდველი ბანკი წყვეტს რამდენის გადახდას აპირებს აღნიშნული აქტივების და ვალდებულებების შესაძენად. ზოგჯერ, მას სურს, რომ მხოლოდ აქტივების წმინდა ღირებულება გადაიხადოს. თუმცა, უფრო ხშირად იგი აქტივების წმინდა ღირებულებაზე მეტს იხდის. აქტივების წმინდა ღირებულებაზე ზევით გადახდილი თანხის რაოდენობაა გუდვილი. შედეგად, შემსყიდველი ბანკი განაცხადებს რომ მთლიანი ბანკის ღირებულება აღემატება მისი შემადგენელი ნაწილების ღირებულებათა ჯამს. მიზეზი არის ის, რომ გასაყიდი ბანკი წლების განმავლობაში ამყარებდა ურთიერთობებს კლიენტებთან, როგორც მსესხებლებთან ისე დეპოზიტორებთან. რა თქმა უნდა, ნაკლებ ხარჯებთანაა დაკავშირებული სესხის გაცემა არსებულ მსესხებელზე, ვიდრე ახალი მსესხებლების ძებნა და დეპოზიტორებიც, რომლებიც ბანკის კლიენტები იყვნენ დიდი ხნის განმავლობაში შეიძლება დათანხმდნენ დეპოზიტებზე დაბალი საპროცენტო განაკვეთის მიღებას ახალი დეპოზიტორებისგან განსხვავებით.

ამრიგად, გუდვილის შექმნა არის შემსყიდველი ბანკის მიერ რწმენის გამოხატვა, რომ გაგრძელდება ურთიერთობა კლიენტებთან. თუმცა გაურკვეველია, გაგრძელდება თუ არა რეალურად ეს ურთიერთობები. უფრო მეტიც, თუ შემსყიდველ ბანკს აქვს ფინანსური პრობლემები, კლიენტები ბანკს დატოვებენ და გუდვილის ღირებულება გაქრება. ასეთი გაურკვევლობების გამო, ბანკის კაპიტალის ნაწილი, რომელიც გუდვილს შეესაბამება არ შეიძლება განვიხილოთ როგორც კრედიტორების და მთავრობის ზარალისგან დაცვის საშუალება.

ი. მეორადი კაპიტალი.

სებ-ის დებულების „ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნის შესახებ„ თანახმად ბანკის მეორადი კაპიტალი უნდა იყოს საზედამხედველო კაპიტალის დამატებითი წყარო, რომელიც შემდეგი კომპონენტებისაგან შედგება:

- მიმდინარე წლის წმინდა მოგება (ზარალი)
- მიზნობრივი ფონდები

- საერთო რეზერვები, არაუმეტეს საკრედიტო და საბაზრო რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივების 1.25%-ის ოდენობისა;
- პრივილეგირებული აქციები გამოსყიდულის გამოკლებით, გარდა პირველად კაპიტალში ასახული არაკუმულატიური უვადო პრივილეგირებული აქციებისა;.
- ბანკის აქციებში კონვერტირებადი ვალი, იმ პირობით თუ იგი სრულად აკმაყოფილებს სუბორდინირებული ვალის შინაარსს და თუ ასეთი ვალის ბანკის აქციებში კონვერსიის გაუქმება შესაძლებელია მხოლოდ ეროვნული ბანკის წინასწარი წერილობითი თანხმობის მიღების შემთხვევაში და თუ ეს პირობები გათვალისწინებულია ვალის ხელშეკრულებით;
- სუბორდინირებული ვალი, მიღებული მინიმუმ 5 წლით სარგებლობის ვადით და ბოლო 5 წლის განმავლობაში ყოველწლიურად ვალის 20%-ით შემცირებული ოდენობით, იმ პირობით თუ სუბორდინირებული ვალი მიღებულია ყოველგვარი უზრუნველყოფისა და გამოყენებაზე შეზღუდვების გარეშე და რომელიმე მხარის მიერ ასეთი სუბორდინირებული ვალის პირობების შეცვლა და/ან გაუქმება შესაძლებელია მხოლოდ ეროვნული ბანკის წინასწარი წერილობითი თანხმობის მიღების შემთხვევაში და ეს პირობები გათვალისწინებულია ვალის ხელშეკრულებაში.

სპეციალური რეზერვები საბალანსო უწყისში ნაჩვენებია როგორც კონტრაქტივები. **კონტრაქტივი** წარმოადგენს იმ აქტივის კატეგორიიდან გამოკლებულ თანხას, რომელსაც ის მიეკუთვნება. რადგან აქტივები მცირდება გარდაუვალი და მოსალოდნელი ზარალის აღიარების შედეგად, სააქციო კაპიტალი ასევე მცირდება რეზერვის რაოდენობით. საზედამხედველო კაპიტალის გამოთვლისას, საერთო რეზერვების შეზღუდული თანხა შეიძლება უკან დაემატოს მეორად კაპიტალს. ეს თანხა განისაზღვრება ბანკის მთლიანი რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივების მაქსიმუმ 1.25%-ით. მიზეზი, რის გამოც ეს რეზერვი შეიძლება შედიოდეს საზედამხედველო კაპიტალის შემადგენლობაში, არის ის, რომ ის ხელმისაწვდომია საკრედიტო პორტფელში მოსალოდნელი ზარალის შთანთქმისათვის, რომელიც ჯერ არ არის განსაზღვრული. თუმცა, რეზერვებმა არ შეიძლება შთანთქან მოულოდნელი დანაკარგები. შესაბამისად, ისინი არ შეიძლება შედიოდნენ პირველადი კაპიტალის შემადგენლობაში.

მეორადი კაპიტალის მეორე კომპონენტი შედგება ვალდებულებებისგან, რომელთაც კაპიტალის მსგავსი მახასიათებლები გააჩნიათ, როგორიცაა მაგალითად სუბორდინირებული ვალი. სუბორდინირებული ვალი, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, აიტანს მისი წილის პროპორციულ ზარალზე მეტ რაოდენობას ბანკის კრახის ან ლიკვიდაციის შემთხვევაში. თუმცა, მას უნდა ჰქონდეს სხვა მახასიათებლებიც, რომლებიც შეიძლება განვიხილოთ როგორც კრედიტორებისა და მთავრობის დაცვის საშუალება. თუ მას არ გააჩნია ასეთი მახასიათებლები, იგი არ უნდა შედიოდეს მეორადი კაპიტალის შემადგენლობაში.

ბანკს უნდა მიეცეს უფლება გამოტოვოს პროცენტის გადახდის განსაზღვრული რაოდენობა სუბორდინირებულ ვალზე, სანამ ვალის მფლობელები

ბანკს აიძულებენ გაკოტრდეს. გაკოტრება ხანგრძლივი და ხარჯებთან დაკავშირებული პროცესია. ბანკის აქტივების მნიშვნელოვანი ნაწილი შეიძლება განადგურდეს, მაშინაც კი თუ ბანკი პრობლემური ხდება. კლიენტებთან ურთიერთობები გაწყდება. სხვა კრედიტორები და მთავრობა უკეთესად იქნებიან დაცული თუ სუბორდინირებული ვალის მფლობელები იძულებული არიან მიიღონ უფრო მეტი ზარალი გაკოტრების პროცესის დაწყებამდე.

ასევე, სუბორდინირებული ვალი არ უნდა უახლოვდებოდეს დაფარვის ვადას. კაპიტალის ერთერთი მახასიათებელია ის, რომ იგი ხელმისაწვდომია კრედიტორების და მთავრობის დასაცავად მომავალში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, იგი უნდა იყოს სახსრების საკმაოდ უწყვეტი წყარო. ბანკი, რომელსაც ცუდი ფინანსური მდგომარეობა აქვს და იყენებს სუბორდინირებულ ვალს, რომლის ვადის დადგომაც ახლოვდება, რთულ მდგომარეობაშია. არავინ მოისურვებს ახალი სუბორდინირებული ვალის ყიდვას, როცა ძველის დაფარვა მოხდება. ბანკის საზედამხედველო კაპიტალი დაეცემა, და სხვა კრედიტორები და მთავრობა ნაკლებად იქნებიან დაცული ზარალისაგან. ასეთი მდგომარეობის თავიდან ასაცილებლად, მხოლოდ სუბორდინირებული ვალის ნაწილი, რომლის ვადის დადგომამდე სულ ცოტა ხუთი წელია დარჩენილი უნდა შევიდეს მეორადი კაპიტალის შემადგენლობაში. ვადის დადგომისათვის ვალის ეს ნაწილი ნულს უნდა გაუტოლდეს.

დაბოლოს, სუბორდინირებული ვალის რაოდენობა, რომელიც შეიძლება შევიდეს მეორადი კაპიტალის შემადგენლობაში შეზღუდულია პირველადი კაპიტალის 50%-მდე.

საერთოდ, მეორადი კაპიტალი ისეთი ეფექტური არ არის როგორც პირველადი კრედიტორების და მთავრობის დაცვაში ბანკის აქტივების ღირებულების მნიშვნელოვანი შემცირებისას. ამ მიზეზით, მეორადი კაპიტალის რაოდენობა, რომელიც შეიძლება შედიოდეს საზედამხედველო კაპიტალის გაანგარიშებაში განისაზღვრება პირველადი კაპიტალის 100%-ით.

ერთი მუხლი, რომელიც უნდა გამოაკლდეს საზედამხედველო კაპიტალს, არის ბანკის ინვესტიცია სხვა ბანკის აქციებში. არსებობს ორი მიზეზი, რის გამოც ეს ინვესტიციები არ უნდა ღებულობდნენ მონაწილეობას როგორც აქტივები, საზედამხედველო კაპიტალის გაანგარიშებაში. პირველი, თუ ბანკი „ა„ ფლობს „ბ„ ბანკის აქციებს, „ბ„ ბანკის კრახი გამოიწვევს ამ აქციების გაუფასურებას. მაშინ „ა„ ბანკმა უნდა აღრიცხოს ზარალი, რაც გამოიწვევს მისი კაპიტალის შემცირებას. თუ „ა„ ბანკი ცუდად იქნება კაპიტალიზირებული, შეიძლება „ბ„ ბანკთან ერთად განიცადოს კრახი. ბანკებს შორის ისედაც მრავალი კავშირი არსებობს ისეთი პირობების შესაქმნელად, რომ ერთის წარუმატებლობა შეიძლება ამ დამატებითი რისკის გარეშეც გადაეცეს ბანკიდან ბანკს. მეორე, თუ ამ ტიპის ინვესტიცია არ იქნება გამოკლებული სააქციო კაპიტალიდან, ორმა ბანკმა შეიძლება გაზარდოს კაპიტალის აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტი უბრალოდ ერთმანეთის აქციების შესყიდვით.

ამასთანავე, არაკონსოლიდირებული ინვესტიცია შვილობილი საწარმოს საწესდებო კაპიტალში ასევე უნდა გამოაკლდეს საზედამხედველო კაპიტალს.

კაპიტალის კოეფიციენტების გამოთვლის სიმეტრია. რისკთან დაკავშირებული კაპიტალის კოეფიციენტის გამოთვლისას მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს რომ აქტივები, რომლებიც აკლდება საზედამხედველო კაპიტალის გაანგარიშებას, ასევე არ უნდა შედიოდეს მთლიანი რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივების გაანგარიშებაში. ეს ნიშნავს, რომ მათ უნდა მიიღონ ნულოვანი შეწონილი რისკი. მაგალითად, არამატერიალური აქტივები და გადაფასების რეზერვი გამოკლებულია სააქციო კაპიტალიდან პირველადი კაპიტალის გამოთვლისას. ასევე, სესხების შესაძლო დანაკარგების საერთო რეზერვები, რომლებიც უკან ემატება სააქციო კაპიტალს, უნდა შედიოდეს მთლიან რისკის მიხედვით შეწონილ აქტივებში 100%-იანი რისკით.

შენიშვნა: კაპიტალის მოთხოვნები – იშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ ბანკი რომელიც აკმაყოფილებს კაპიტალის მინიმალურ მოთხოვნებს, შეიძლება არ იყოს ადეკვატურად კაპიტალიზირებული. ერთი მიზეზია ის, რომ კაპიტალის ადეკვატურობის სტანდარტები დაწესებულია საკრედიტო და საბაზრო რისკის გათვალისწინებით. არსებობენ სხვა რისკებიც, როგორიცაა მაგალითად საპროცენტო განაკვეთის რისკი, სავალუტო რისკი და ლიკვიდობის რისკი, რომლებიც არაა გათვალისწინებული. თუ ბანკს ექნებოდა რომელიმე ამ რისკთაგანი წარმოდგენილი მნიშვნელოვანი ოდენობით, ზედამხედველი განიხილავდა ბანკისთვის კაპიტალის მოთხოვნის გაზრდის შესაძლებლობას.

კ. ლევერიჯის კოეფიციენტი

კიდევ ერთი კოეფიციენტი, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას კაპიტალის ადეკვატურობის შესაფასებლად არის ლევერიჯის კოეფიციენტი. იგი განისაზღვრება როგორც პირველადი კაპიტალის მთლიან აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტი. ლევერიჯის კოეფიციენტის მნიშვნელში, აქტივები არ არიან რისკის მიხედვით შეწონილი, მაგრამ შეყვანილია მათი სრული საბალანსო ღირებულებით. ბალანსგარეშე მუხლები არ ღებულობენ მონაწილეობას კოეფიციენტის გამოთვლაში. პირველადი კაპიტალის გამოთვლაში სააქციო კაპიტალს გამოკლებული აქტივები არ არიან ჩართული.

ლევერიჯის კოეფიციენტი ისევე მნიშვნელოვანია, ოგორც კაპიტალის ადეკვატურობის კოეფიციენტი. ზოგიერთ ბანკს შეიძლება ჰქონდეს აქტივების დიდი რაოდენობა, რომელთაც აქვთ 0% ან 20% შეწონილი რისკი. ამ შემთხვევაში, მათი რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები შეიძლება წარმოადგენდნენ მათი მთლიანი აქტივების მცირე ნაწილს. მათი საჭირო საზედამხედველო კაპიტალი იქნება მთლიანი აქტივების ძალიან მცირე ნაწილი. მაგალითად, თუ რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები მთლიანი აქტივების 25%-ის ტოლია და კაპიტალი კი რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივების 8%-ია, კაპიტალი იქნება მთლიანი აქტივების მხოლოდ 2%-ის ტოლი. მიუხედავად იმისა, რომ ბანკს ძალიან მცირე საკრედიტო რისკი აქვს, შესაძლებელია რომ მისი მთლიანი აქტივების 2% გაუჩინარდეს თაღლითობის, დატაცების, დაყაჩაღების ან სხვა მიზეზის გამო. ვერცერთი ბანკი ვერ იმუშავებს ასეთი დაბალი ლევერიჯის კოეფიციენტით.

ლ. ხარისხობრივი მოსაზრებები

ბანკის კაპიტალის ადეკვატურობის განსაზღვრის პროცესი იწყება კრიტიკული ცვლადების ხარისხობრივი შეფასებით, რომლებიც პირდაპირ გავლენას ახდენენ ბანკის საერთო ფინანსურ მდგომარეობაზე. სახელდობრ:

ა) აქტივები – მისი ხარისხი, ტიპი, ლიკვიდურობა და აქტივების დივერსიფიკაცია (ბალანსგარეშე ოპერაციების ჩათვლით), ნეგატიურად კლასიფიცირებულ აქტივებთან კავშირში, აუცილებელ ფაქტორებს წარმოადგენენ კაპიტალის და სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ადეკვატურობის განსაზღვრის პროცესში.

ბ) სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი - სესხების შესაძლო დანაკარგების არაადეკვატური რეზერვი მოითხოვს დამატებითი ხარჯების გაწევას მიმდინარე პერიოდში, რაც შეამცირებს მოგების ოდენობას. რადგან საიმედო სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი, რომელიც უნდა შედიოდეს მეორად კაპიტალში შეზღუდულია მთლიანი რისკით შეწონილი აქტივების 1.25%-მდე, დამატებითმა ხარჯებმა შეიძლება გაზარდოს რეზერვის დონე ამ ზღვრულ მნიშვნელობაზე მეტად, და შედეგად, მნიშვნელოვანი რაოდენობა არ შევა მეორადი კაპიტალის შემადგენლობაში.

გ) მოგება – ბანკის მიმდინარე და ისტორიული მოგება ერთ–ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტია, რომელიც განხილულ უნდა იქნას კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასების პროცესში. მაღალი მოგება ბანკს საშუალებას აძლევს დააფინანსოს საკუთარი ზრდა, ბაზარზე შეინარჩუნოს კონკურენტუნარიანობა და ფლობდეს საკმარისი კაპიტალის მტკიცე პოზიციას. აქვე დავძენთ, რომ საგადასახადო ხარჯები აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული მომგებიანობის შეფასებისას. ასევე მნიშვნელოვანია ბანკის სადივიდენდო პოლიტიკა. ჭარბი დივიდენდები უარყოფით გავლენას იქონიებს მოგების საუკეთესო პოზიციაზეც კი და შეასუსტებს კაპიტალს. დაბალი დივიდენდები ამცირებენ ინვესტორების ინტერესს აქციების მიმართ, რაც თავის მხრივ შეიძლება ზიანის მომტანი იყოს თუ ბანკი გადაწყვეტს დამატებითი აქციების გაყიდვას.

დ) ლიკვიდობა და სახსრების მართვა - სხვა თანაბარ პირობებში, რაც უფრო დაბალია ბანკის ლიკვიდობის დონე ან მაღალია საპროცენტო განაკვეთის რისკის საერთო დონე, მით უფრო მაღალი უნდა იყოს კაპიტალის მოთხოვნები. ბანკებს, რომლებიც შეზღუდული ლიკვიდობის მდგომარეობაში იმყოფებიან, შეიძლება არ გააჩნდეთ სხვა ალტერნატივა გარდა ზარალით აქტივების გაყიდვისა იმისათვის, რომ შეავსონ ფულადი სახსრების გადინება, და ასეთი დანაკარგების შთანთქმა მოახდინონ კაპიტალის ანგარიშების საშუალებით. ბანკის ლიკვიდობის პოზიციამ შეიძლება გავლენა იქონიოს საჭირო კაპიტალის დონეზე. მსგავსად ამისა, ბანკებმა,, რომლებიც დგანან საპროცენტო განაკვეთის ჭარბი რისკის წინაშე, შეიძლება განიცადონ კაპიტალის დონის მნიშვნელოვანი კლება, როგორც საპროცენტო განაკვეთის არახელსაყრელი ცვლილების შედეგი.

ე) საბალანსო უწყისის სტრუქტურა – შესწავლილ უნდა იქნეს ბალანსის შედგენილობა, რომელიც გვიჩვენებს, წარმოიქმნა თუ არა ბანკში აქტივების

და/ან ვალდებულებების ზედმეტი კონცენტრაცია და ხომ არ იჩენს მენეჯმენტი რისკისადმი ზედმეტ ტოლერანტობას? ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში არსებობს კაპიტალის შემცირების მაღალი რისკი. ბანკს, რომლიც იჩენს რისკისადმი მიდრეკილებას და რომლის ბალანსში კონცენტრაციის დონე მაღალია, სჭირდება უფრო დიდი მოცულობის კაპიტალი, შესაბამისად: უნდა დადგინდეს როგორც აქტივების, ასევე ვალდებულებათა კონცენტრაცია. ბანკს, რომლის შემოსავლიანი აქტივები არ არის დივერსიფიცირებული, ან რომლის საკრედიტო კულტურაც უფრო ტოლერანტულია რისკის მიმართ, უნდა ჰქონდეს კაპიტალის უფრო მაღალი დონე ვიდრე იგივე სიდიდის ბანკს კარგად დივერსიფიცირებული ნაკლებად რისკიანი ინვესტიციებით. კაპიტალის ადეკვატურობა შეიძლება ასევე გააანალიზდეს ბანკის სადეპოზიტო ანგარიშების ისტორიული და დაგეგმილი ზრდის ტემპის ჭრილში. თუ ბანკი ემსახურება ბაზარს, რომელიც სწრაფი ტემპით ვითარდება და გაუნაწილებელი მოგების ზრდა ჩამორჩება დეპოზიტების ზრდას, ნათელია რომ მენეჯმენტმა უნდა აიღოს პასუხისმგებლობა ყველა შესაძლო ხერხით კაპიტალის გასაზრდელად. ზრდის ტენდენციასთან ერთად, დეპოზიტების სტრუქტურაში ცვალებადი სადეპოზიტო ანგარიშების ან კონცენტრაციების არსებობა ასევე მნიშვნელოვანია. რაც უფრო მაღალია სადეპოზიტო ბაზის არასტაბილურობა, მით უფრო მაღალია საჭირო კაპიტალის დონე.

ვ) ბალანსგარეშე მუხლები და საქმიანობა – ბალანსგარეშე მუხლები დაფინანსების შემდეგ, ექვემდებარება კაპიტალის მიმართ იგივე მოთხოვნებს, რასაც საბალანსო მუხლები. ამ მუხლების მნიშვნელოვანი ნაწილის დროის მოკლე მონაკვეთში დაფინანსების შემთხვევაში ბანკის კაპიტალის დონე საკმარისი უნდა იყოს აქტივების ხარისხის და რაოდენობის შესანარჩუნებლად. ასევე, სასამართლო პროცესი, სადაც ბანკი მოპასუხის როლში გამოდის ან სხვა პირობითი ვალდებულება, შეიძლება მიუთითებდეს კაპიტალის დაცვის აუცილებლობაზე.

ზ) ადგილობრივი მახასიათებლები – კლიენტურის ტიპი და ადგილობრივი ბიზნესის, ინდუსტრიის ან სოფლის მეურნეობის სტაბილურობა და დივერსიფიკაცია, ასევე გასათვალისწინებელი მნიშვნელოვანი გარემოებებია ამ საოპერაციო გარემოს შესაძლო ცვლილება და საბანკო და არასაბანკო კონკურენციის ზეწოლა ფინანსური მომსახურების გაწევის პროცესში მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული.

თ) ურთიერთობა ჰოლდინგურ კომპანიასთან - თუ ბანკი წარმოადგენს ჰოლდინგური კომპანიის შვილობილ საწარმოს და საჭიროებს დამატებით კაპიტალს, ასეთ შემთხვევაში ჩვეულებრივი მიდგომა შეიძლება იქნას გამოყენებული პრობლემის გადასაჭრელად, რაც მდგომარეობს მშობლიური ორგანიზაციის მიერ ნასესხები სახსრების მოზიდვაში შვილობილი ბანკის ახლად გამოშვებული აქციების შესაძენად. ამ პროცესს „ორმხრივ ლევერიჯს„ უწოდებენ. ინსპექტორს რომ შეემოწმებინა მხოლოდ ბანკის ფინანსური დოკუმენტები, ოპერაციის შედეგები მთლიანობაში ხელსაყრელი აღმოჩნდებოდა, რადგან თვალსაჩინო იქნებოდა კაპიტალის ზრდა. ჰოლდინგური კომპანიის პოზიციიდან გამომდინარე, დამატებით კაპიტალიზაციაზე გავლენას იქო-

ნიებდა ვალი და ამ ვალის მომსახურების ძირითადი საშუალება იქნებოდა შვილობილი ბანკის მიერ დივიდენდების გადახდა. ამგვარად, არასათანადო დასკვნები შეიძლება იქნას გამოტანილი, თუ ანალიზი ფოკუსირებული იქნება მხოლოდ შვილობილ ორგანიზაციაზე. კერძოდ, უნდა გაირკვეს შესწევს თუ არა ბანკს უნარი შეინარჩუნოს კაპიტალის ადეკვატური დონე ჰოლდინგური კომპანიის მიერ მოთხოვნილი დივიდენდების გათვალისწინებით.

ი) მენეჯმენტის ხარისხი – მენეჯმენტის უნარი, გამოცდილება, ცოდნა, პატიოსნება და მონაცემები მეტად მნიშვნელოვანია ბანკის კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასებისას. რეალურად ძნელია კაპიტალის ისეთი სტრუქტურის შექმნა, რომელიც გაუძლებს მდგომარეობის გაუარესებას, რომელსაც გამოიწვევს მენეჯმენტის უუნარობა ან უპატიოსნო ქმედება. ჯანსაღი მართვა მოიცავს სესხებთან, ინვესტიციებთან, ოპერაციებთან, შიდა კონტროლთან და აუდიტთან და სხვა ფინანსურ საქმიანობასთან დაკავშირებული პოლიტიკის და პროცედურების ფორმულირებას და დანერგვას. ასეთი პოლიტიკის ნაკლოვანებამ ან იმან, თუ როგორ ხდება მათი განხორციელება, შეიძლება უარყოფითი გავლენა იქონიოს ორგანიზაციის კაპიტალის პოზიციაზე.

კ) ბანკის შვილობილ კომპანიებთან დაკავშირებული ფინანსური და რეპუტაციის რისკი. მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული და გაანალიზდეს შვილობილი კომპანიების ფინანსური მდგომარეობა, მათი ფინანსური ურთიერთოებები ბანკთან და მასზე დამოკიდებულება, ოპერაციები ბანკსა და მის შვილობილ კომპანიებს შორის და ზემოაღნიშნულის შესაძლო გავლენა ბანკის კაპიტალის პოზიციაზე. შესაძლებლობის შემთხვევაში, ანალიტიკოსმა ასევე უნდა გააანალიზოს და განიხილოს კონსოლიდირებული ბანკის კონსოლიდირებული კაპიტალის კოეფიციენტები და ის ფაქტორები, რომლებიც კონსოლიდირებული კაპიტალის კოეფიციენტებს ზრდიან ან ამცირებენ;

მსესხებელს, რომელიც იმავდროულად ბანკის აქციონერსაც წარმოადგენს უფრო მეტი გავლენა აქვთ ბანკზე ვიდრე უბრალო მსესხებელს. ამ გავლენის ბოროტად გამოყენებაც შესაძლებელია. მაგალითად, ბანკის მენეჯმენტი შეძლება დაარწმუნონ რომ სესხი გაიცეს გავლენიან აქციონერზე ხელსაყრელი პირობებით, შემოვლითი გზით, ეს პრაქტიკა ექვივალენტურია სხვა აქციონერებისგან განსხვავებით პრივილეგირებულ აქციონერზე უფრო მაღალი დივიდენდების გაცემისა. აღნიშნული ბანკიდან კაპიტალის გადინების კიდევ ერთი მეთოდია, რომლის აღმოჩენაც არც ისე ადვილია. ეს რა თქმა უნდა უსამართლობაა სხვა აქციონერების მიმართ, რომელთაც შეიძლება არ სურდეთ დამატებითი სახსრების ინვესტირება საჭიროების შემთხვევაში.

მ. რაოდენობრივი მოსაზრებები

ხარისხობრივი ფაქტორების გარდა, არსებობს სხვადასხვა რაოდენობრივი შეფასებებიც, რომლებიც მიუთითებენ კაპიტალის ადეკვატურობაზე. მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია:

ა) კაპიტალის აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტი. ეს კოეფიციენტი სხვა არაფერია, თუ არა ბანკის უნარის განსაზღვრა გაუძლოს უარყოფით ზეგავლენას. მაღალი კოეფიციენტი თავისთავად არ მიუთითებს ბანკის სიმტკიცეზე,

ისევე როგორც დაბალი კოეფიციენტი აუცილებლად არ მიუთითებს ბანკის გარდაუვალ კრახზე;

ბ) კაპიტალის ზრდის ფარდობა აქტივების ზრდასთან. ამ კოეფიციენტის მეშვეობით ხდება ბანკის რესურსების ზრდის და ბანკის კაპიტალის ზრდის ტემპების ერთმანეთთან შედარება. როდესაც ეს მაჩვენებელი ერთზე ნაკლებია, ეს ნიშნავს რომ აქტივები კაპიტალთან შედარებით უფრო სწრაფად იზრდება, ამიტომ კაპიტალის პოზიცია მცირდება და იზრდება ფინანსური ლევერიჯი;

გ) დივიდენდების მოგებასთან ფარდობა. ეს კოეფიციენტი ასახავს მენეჯმენტის გადაწყვეტილებას თუ მოგების რა ნაწილი უნდა გაიცეს აქციონერებზე დივიდენდების სახით და რა ნაწილი უნდა დაემატოს გაუნაწილებელ მოგებას. დივიდენდების მეტად ლიბერალურმა პოლიტიკამ შეიძლება კაპიტალის გამოფიტვა გამოიწვიოს. კოეფიციენტის ანალიზის გონივრული გამოყენება მოიცავს ინდივიდუალური კოეფიციენტების დონის და ცვლილების ტენდენციის გათვალისწინებას და ურთიერთდამოკიდებულებას კოეფიციენტებს შორის. ეს კოეფიციენტები უნდა შეუდარდეს მსგავსი ბანკების ჯგუფის საშუალო მაჩვენებელს და შესწავლილ იქნეს ჯგუფის საშუალოსგან მნიშვნელოვანი გადახრების ცვლილების ტენდენციები.

6. სამომავლო ფუნქციონირება

ხარისხობრივი და რაოდენობრივი ცვლადების მიმდინარე დონე მნიშვნელოვანია, მაგრამ ონსაიტის ანალიტიკოსმა ასევე უნდა გაითვალისწინოს თუ რა მოხდება მომავალში. საკმარისი არ არის მარტო იმის ცოდნა, რომ კაპიტალი ადეკვატურია მიმდინარე კვარტლის განმავლობაში. ის პირობები, რომლებსაც ეს შეფასება ემყარება შეიძლება მნიშვნელოვნად შეიცვალოს მომავალი თვეების ან წლების განმავლობაში. ონსაიტის ანალიტიკოსმა, მოსაზრების ჩამოსაყალიბებლად უნდა განიხილოს ბანკის გეგმა და მასთან დაკავშირებული დაშვებები. ასეთი განხილვა და მიმოხილვა საკმაოდ გონივრულია, რათა შემოწმდეს ბანკის პროგნოზები, შესაბამისობაშია თუ არა ისინი ონსაიტის ანალიტიკოსის მიერ შემჩნეული ისტორიული ფუნქციონირების ტენდენციასთან, დაურიცხავი და ხელახლა შეთანხმებული ვალის მოცულობასთან და სხვა არა-შემოსავლიან ან ნაკლებად რენტაბელურ შემოსავლიან აქტივებთან, სესხებზე მოთხოვნასთან, დეპოზიტების ზრდასთან, კონკურენციასთან, ადგილობრივი ეკონომიკის ძირითად შედგენილობასა და მდგრადობასთან, გაფართოების გეგმებთან, ახალი უფლებების გამოყენების გეგმასთან და სხვა მსგავს ფაქტორებთან. დაბოლოს, გეგმა უნდა იყოს გონივრული და რეალური, ბანკის მენეჯმენტის უნართან დაკავშირებით. მაგალითად, შემოსავლის გაზრდის გეგმა სავალუტო ოპერაციების საშუალებით, შეიძლება სკეპტიკურად იქნას განხილული თუ ბანკის მენეჯმენტს გამოცდილება არ გააჩნია ამ სფეროში. კიდევ უფრო პირობითი გეგმები შეიძლება ვერ განხორციელდეს თუ მენეჯმენტი სუსტია და ამგვარად მომავალში ბანკის ჯანსაღი ფუნქციონირების ალბათობა შემცირებულია.

ო. კაპიტალის განაწილება

ფინანსური ანგარიშგების პერიოდში, ბანკის კაპიტალის ცვლილება გაუტოლდება: ამ პერიოდისთვის მის წმინდა შემოსავალს პლუს ახალი აქციების გაყიდვით მიღებული შემოსავალი, მინუს დივიდენდები და არსებული აქციების რაოდენობა, რომელსაც ბანკი უკან ყიდულობს. ფაქტიურად განსხვავება არ არსებობს დივიდენდების გადახდასა და აქციების გამოსყიდვას შორის. ორივე მეთოდი ფულს უბრუნებს აქციონერებს, რასაც კაპიტალის განაწილება ეწოდება.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, კაპიტალი იმ ფირმებისკენ მიედინება (ბანკების ჩათვლით), რომლებიც ინვესტორებს უკუგების მაღალ კოეფიციენტს სთავაზობენ. წარმატებულ, მომგებიან კომპანიებს შეუძლიათ აქციონერებისთვის სიმდიდრის გადაცემა მაღალი დივიდენდების სახით. ან, ისინი ახდენენ მოგების აკუმულირებას გაუნაწილებელი მოგების სახით და დროდადრო გამოისყიდიან აქციებს ხელსაყრელ ფასად. ყველაზე წარმატებულ კომპანიებში, აქციონერების მხრიდან არ არსებობს არანაირი ზეწოლა დივიდენდების გადახდის ან აქციების ხელახლა შესყიდვის შესახებ. იმიტომ, რომ მათ იციან, მაღალი უკუგების ინვესტიციების ბევრი ალტერნატივა არ არსებობს, ამიტომ ისინი კმაყოფილნი არიან ფირმის კაპიტალში არსებული ინვესტიციების ზრდით.

ჩვეულებრივ ზეწოლა დივიდენდების გადახდასთან დაკავშირებით მაღალია წარუმატებელ და არამომგებიან კომპანიებში. აქციონერებს სურთ გამოიტანონ ფული, რათა ინვესტირება უფრო წარმატებულ კომპანიებში განახორციელონ. კრედიტორებს, მეორე მხრივ, არ სურთ კაპიტალმა რომ კომპანია დატოვოს. ისინი ხშირად შეზღუდვებს აწესებენ კაპიტალის განაწილებაზე, რაც კრძალავს გადახდას იმ შემთხვევაში, თუ ფირმა ზარალს განიცდის. ამ დროს, კაპიტალის მფლობელები იძულებულნი არიან განიცადონ ზარალი.

ასეთ მდგომარეობაში მყოფი ბანკები სხვა დაწესებულებებისგან არ განსხვავდებიან. მათ არ უნდა ჰქონდეთ უფლება გადაიხადონ დივიდენდები ან გამოისყიდონ აქციები როდესაც მოგება ძალიან დაბალი ან უარყოფითია, „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ კანონის„ 30-ე მუხლის, მე-3 (ზ) პუნქტის თანახმად. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, კაპიტალის გადინება ბანკიდან არ უნდა მოხდეს მაშინ, როცა ის ყველაზე მეტადაა საჭირო. კაპიტალი ბანკში უნდა დარჩეს როგორც სახსრების მუდმივი წყარო კრედიტორების და მთავრობის დასაცავად.

III. კაპიტალის ანალიზი

კაპიტალის შემოწმების მიზანია განისაზღვროს კაპიტალის ანგარიშების სისწორე, კაპიტალის პოლიტიკის დივიდენდების და ადეკვატურობის შეფასება და შემოწმების შედეგებიდან გამომდინარე მისი რეიტინგის განსაზღვრა.

კაპიტალის შემოწმების მიზნები	
I.	კაპიტალის პოლიტიკის შეფასება
II.	დივიდენდების პოლიტიკის შეფასება
III.	კაპიტალის ანგარიშების სისწორის განსაზღვრა
IV.	კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასება
V.	კომერციული ბანკებისთვის დადგენილ წესებთან და დებულებებთან შესაბამისობის შეფასება
VI.	შემოწმების შედეგები
VII.	კაპიტალის რეიტინგის განსაზღვრა

ა. კაპიტალის პოლიტიკის შეფასება

საყოველთაოდ მიღებული საბანკო პრაქტიკის თანახმად, ბანკის მენეჯმენტმა უნდა შეიმუშაოს კაპიტალის პოლიტიკა, რომელიც რეგულარულად უნდა განიხილებოდეს და მტკიცდებოდეს ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ. კაპიტალის პოლიტიკა არის დოკუმენტი, რომელიც წარმოაჩენს ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის ფილოსოფიასა და მიზნებს ბანკის კაპიტალთან მიმართებაში.

შემოწმების პროცედურებმა უნდა მოიცვას სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ ყველაზე ბოლოს დამტკიცებული კაპიტალის პოლიტიკის ასლის მიღება მისი შემმოწმებლის მიერ განხილვა და დადგენა თუ რამდენად შეესაბამება ის ბანკის მასშტაბსა და არსებულ ტენდენციებს. შემმოწმებელი უნდა დარწმუნდეს, რომ პოლიტიკაში შედის:

მენეჯმენტის მიზნების აღწერა კაპიტალთან მიმართებაში:

- კაპიტალის მაქსიმალური და მინიმალური დონეების განსაზღვრა და დადგენა;
- არსებული პოლიტიკიდან გადახრის აღნიშვნის და მისი აქცეპტირების პროცედურები;
- შესაძლო გზებისა და ალტერნატიული რესურსების წყაროების ჩამონათვალი, იმ შემთხვევისთვის, თუ
- კაპიტალის დონე დაიწევს დადგენილ ზღვარს ქვემოთ და/ან შეიქმნება რაიმე ფინანსური სიძნელეები;
- კაპიტალის მოცულობის სასურველი ზრდის ტემპი და გაუნაწილებელი წმინდა მოგების ოდენობა.

შემმოწმებელი უნდა დარწმუნდეს იმაში, რომ ეს პოლიტიკა არ არის წინააღმდეგობაში იმ ოფიციალურ დოკუმენტებთან, რომლებიც სავალდებულოა ამ ბანკისთვის (ბიზნეს გეგმასთან, წესებთან და სხვა დოკუმენტებთან).

ბ. დივიდენდების პოლიტიკის შეფასება

ნორმალური საბანკო პრაქტიკა მოითხოვს, რომ ბანკის მენეჯმენტმა შეიმუშაოს დივიდენდების ისეთი პოლიტიკა, რომელიც რეგულარულად გადამოწმდება და დამტკიცდება სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ. საერთოდ, მოგება, რომელიც წარმოადგენს ბანკის კაპიტალის ზრდის ძირითად საშუალებას, გა-

ედინება ბანკიდან დივიდენდების გამოცხადების და გადახდის შემთხვევაში. დივიდენდების პოლიტიკამ ცხადად უნდა უჩვენოს ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოსა და აქციონერებს, თუ როგორ პირობებშია მისაღები დივიდენდების გადახდა. დივიდენდების პოლიტიკის შესაფასებლად შემოწმების პროცედურებმა უნდა მოიცვას:

სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ უკანასკნელად დამტკიცებული დივიდენდების პოლიტიკის ასლის მიღება, მისი განხილვა და ადეკვატურობის შეფასება;

შემმოწმებელი უნდა დარწმუნდეს, რომ პოლიტიკაში:

- ნათლადაა გამოხატული დივიდენდების გადახდისა და/ან გამოცხადების მიზნები;
- ნათლად არის აღნიშნული გადასახდელი დივიდენდების მაქსიმალური და მინიმალური ოდენობა;
- პოლიტიკიდან გადახვევის შემთხვევაში გათვალისწინებულია, სპეციალური პროცედურები და თანხმობის მიღება;

შემმოწმებელი უნდა დარწმუნდეს, რომ ეს პოლიტიკა არ მოდის წინააღმდეგობაში სხვა ოფიციალურ ფინანსურ დოკუმენტებთან, რომლებიც სავალდებულოა ამ ბანკისთვის (წესდება, ბიზნეს გეგმა, სხვა პოლიტიკები და ხელშეკრულებები).

გ. კაპიტალის ანგარიშების სისწორის დადგენა

ბანკის კაპიტალის შემოწმებისას, პირველ რიგში უნდა შეფასდეს მენეჯმენტის მიერ მოწოდებული რიცხობრივი მონაცემების სისწორე. იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკის ფინანსური ანგარიშები შემოწმებულია სანდო და სოლიდური რეპუტაციის მქონე გარე აუდიტორული ფირმის მიერ, ისინი შეიძლება უშუალოდ იქნეს გამოყენებული, თუმცა, ყველაფერი ამით არ ამოიწურება. შემმოწმებელს შეიძლება შეექმნას აუცილებლობა, მოამზადოს სწორი ფინანსური ინფორმაცია შემოწმების თარიღისათვის არსებული მდგომარეობით, რომელსაც იგი შემდგომში გამოიყენებს კაპიტალის კოეფიციენტების გაანგარიშებებისას. ამასთან, უნდა გადამოწმდეს ბანკის მიერ ზედამხედველობის დეპარტამენტისთვის კაპიტალის ანგარიშების შესახებ წარდგენილი ინფორმაცია. აღნიშნულ საკითხში აუცილებელია თანამშრომლობა იმ შემმოწმებელთან, რომელიც ახდენს წმინდა მოგების შეფასებას.

შემოწმების პროცედურები:

• მოპოვებულ უნდა იქნეს უკანასკნელად ჩატარებული აუდიტის დასკვნის ასლი. იმ შემმოწმებელთან ერთად, რომელიც აფასებს ბანკის გარე აუდიტს, დარწმუნდით იმაში, რომ აუდიტორული ფირმა კეთილსინდისიერია და აუდიტის დასკვნის მონაცემები სწორია.

• მიღებულ უნდა იქნეს მთავარი საბუღალტრო წიგნის იმ ჩანაწერთა ასლები, რომლებიც ეხება კაპიტალის ანგარიშებსა და სუბანგარიშებს, როგორც შემოწმების თარიღისათვის, ასევე დროის ყველა იმ პერიოდისთვის, რომლებიც შეისწავლება შემოწმების ჩატარებისას. დამატებითი საბუღალტრო ჩანაწერები უნდა შეიცავდეს ჩვეულებრივი აქციების ანგარიშებს, პრივილე-

გირებული აქციების ანგარიშებს, ნომინალზედა ღირებულების ანგარიშებს, გაუნაწილებელი მოგების ანგარიშებს, კაპიტალის რეზერვის ანგარიშებს, სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ჩათვლით.

• შემმოწმებელი უნდა დარწმუნდეს, რომ საბუღალტრო ინფორმაცია სწორია და არ შეიცავს თანხების უცნაურ ან უჩვეულო მოძრაობას. მენეჯმენტისგან მიღებულ უნდა იქნეს დამადასტურებელი დოკუმენტაცია კაპიტალის ანგარიშებზე აღრიცხული თანხების შესახებ, იმ შემცირებებისა და ზრდის შესახებ, რომლებიც მოხდა შემოწმებებს შორის განვლილი პერიოდის განმავლობაში.

• მიღებულ უნდა იქნეს აქციონერთა ბოლო რეესტრის ასლი.

• უნდა მომზადდეს დიაგრამა, რომელიც აჩვენებს აქციონერთა კაპიტალის ზრდას, ბოლო შემოწმების თარიღიდან გასული დროის განმავლობაში. თუ შემოწმება პირველად ტარდება ბანკში, აქციონერთა კაპიტალის ცვლილება უნდა იყოს ასახული დაფუძნებიდან შემოწმების თარიღამდე. გარდა ამისა, უნდა მომზადდეს ანალოგიური დიაგრამა გასულ და მიმდინარე წელს აქციონერთა კაპიტალში განხორციელებულ ცვლილებებთან დაკავშირებით.

• კაპიტალის რიცხვითი მონაცემები უნდა შეუდარდეს ბანკის ბალანსს, დროის ყოველი პერიოდისათვის, რაც მოითხოვს თანამშრომლობას წმინდა მოგების ანალიზზე პასუხისმგებელ შემმოწმებელთან.

• განხილულ უნდა იქნეს ჩვეულებრივი აქციები, რომ დადგინდეს ბანკი იცავს თუ არა ძირითადი ხელშეკრულებების პირობებს და განისაზღვროს არსებობს თუ არა ჩვეულებრივი აქციების ერთ კლასზე მეტი. თუ არსებობს ერთ კლასზე მეტი აქცია, განხილულ იქნეს ნებისმიერი უპირატესობის ან ხმის უფლების არქონის პირობები. თუ პირობები მოიცავს ასეთ ნიშნებს, უნდა განისაზღვროს, შეიძლება თუ არა ჩვეულებრივი აქციების მოცემული კლასი შედიოდეს პირველადი კაპიტალის შემადგენლობაში.

• უნდა განისაზღვროს, არსებობს თუ არა რაიმე შეთანხმება ბანკის ორ ან მეტ აქციონერს შორის. მაგალითად, შეთანხმების საფუძველზე, ერთმა აქციონერმა შეიძლება შეიძინოს აქციები ბანკის სხვა აქციონერისგან, რომლის თანახმად აქციების შემძენს შეეძლება ამ აქციონერს მოსთხოვოს აქციების უკან გამოსყიდვა თავისევე მოთხოვნით. გარდა ამისა, აქციების შემძენმა პირმა შეიძლება თავის აქციებზე ხმის უფლება მიანიჭოს ძველ ან სხვა აქციონერს.

• უნდა განისაზღვროს, არსებობს თუ არა რაიმე სახის შეთანხმება ბანკსა და არსებულ აქციონერებს შორის. მაგალითად, ბანკის სხვა აქციონერმა შეიძლება მოითხოვოს, რომ ბანკის მიერ შვილობილი საწარმოს შეძენამდე ან სხვა ბანკთან შერწყმამდე აუცილებელი გახდეს მისი წინასწარი თანხმობის მიღება.

• განხილულ უნდა იქნეს ნებისმიერი უვადო და ვადიანი პრივილეგირებული აქცია კაპიტალის ადეკვატურობის მიზნებისათვის, პირველად ან მეორად კაპიტალად სათანადო კატეგორიზაციისათვის, შემდეგი მოთხოვნების გათვალისწინებით:

პირველადი კაპიტალის უვადო პრივილეგირებულ აქციებს უნდა ჰქონდეთ შემდეგი მახასიათებლები:

• არ უნდა ჰქონდეთ ვადიანობა;

• აქციების მფლობელს არ უნდა შეეძლოს საკუთარი სურვილით აქციების მიყიდვა ბანკისათვის;

• არაკუმულატიურობა

პრივილეგირებულ აქციებს, რომლებიც ქველიმიტის გარეშე შედიან მეორადი კაპიტალის შემადგენლობაში, არ გააჩნიათ ზემოთ ჩამოთვლილი, პირველადი კაპიტალის უვადო პრივილეგირებული აქციებისათვის დამახასიათებელი ნიშნები. მაგალითად, კუმულატიური, ან ვადიანი პრივილეგირებული აქციები, რომლებიც არ შედიან პირველად კაპიტალში, უნდა შედიოდეს მეორადი კაპიტალის შემადგენლობაში.

• განხილულ უნდა იქნეს სუბორდინირებული ვალის ინსტრუმენტები, რომლებიც შედიან მეორადი კაპიტალის შემადგენლობაში.

ასეთი ინსტრუმენტების კაპიტალში ჩართვასთან დაკავშირებულ შეზღუდვებთან შესაბამისობის დასადგენად უნდა შემოწმდეს, აღემატება თუ არა ამ ინსტრუმენტების საერთო მოცულობა პირველადი კაპიტალის 50%-ს და გააჩნიათ თუ არა მათ შემდეგი მახასიათებლები:

• არ არიან უზრუნველყოფილი;

• გამოშვებულია მინიმუმ 5 წლით სარგებლობის ვადით და ბოლო 5 წლის განმავლობაში ყოველწლიურად ვალის 20 პროცენტით შემცირებული ოდენობით, იმ პირობით, თუ სუბორდინირებული ვალი მიღებულია ყოველგვარი უზრუნველყოფისა და გამოყენებაზე შეზღუდვების გარეშე;

• (1) ის არ არის დეპოზიტი, (2) ის არ არის მიღებული სახელმწიფოს მიერ, (3) შეუძლებელია მისი პირობების შეცვლა/გაუქმება ეროვნული ბანკის წინასწარი თანხმობის გარეშე, და (4) ბანკის გაკოტრებისა და ლიკვიდაციის შემთხვევაში, მისი დაფარვა მოხდება დეპოზიტორებისა და სხვა კრედიტორების გასტუმრების შემდეგ.

• შემოწმებულ უნდა იქნეს აქვს თუ არა თითოეულ საბალანსო და ბალანსგარეშე მუხლს მინიჭებული შესაბამისი რისკის კატეგორია კაპიტალის ადეკვატურობის შესახებ დებულების მოთხოვნების შესაბამისად. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს მსესხებელს, გირაოს, გარანტიებს და რისკის კატეგორიის მინიჭებას მოთხოვნის ვადების საფუძველზე. მოთხოვნას უნდა მიენიჭოს რისკის კატეგორია ოპერაციის განხორციელების ვადების საფუძველზე. შეამოწმეთ, ამართლებს თუ არა ბანკის დოკუმენტაცია რისკის კატეგორიის მინიჭებას. თუ საჭიროა, გადაიანგარიშეთ რისკით შეწონილი აქტივების ღირებულება.

• უნდა შემოწმდეს, რომ ყველა ბალანსგარეშე მუხლი კონვერტირებული იყოს კრედიტ-ეკვივალენტურ თანხაში კაპიტალის ადეკვატურობის შესახებ დებულების მოთხოვნების შესაბამისად. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს გამოსყიდვის უფლებით გაყიდული აქტივების, ფინანსური და სტენდბაი აკრედიტივების, ბალანსგარეშე ოპერაციებში მონაწილეობის და ვალდებულებების სათანადო აღრიცხვას.

განხილულ უნდა იქნეს კაპიტალის დაქვითვები, როგორიცაა მაგალითად არამატერიალური აქტივები შემდეგი პროცედურების განხორციელებით:

• უნდა შემოწმდეს ადეკვატური ინფორმაციის არსებობა საწყის, საბალანსო ღირებულებასა და ამორტიზაციის მეთოდთან დაკავშირებით;

• შემოწმდეს ხორციელდება თუ არა არამატერიალური აქტივების შემცირება ამორტიზაციის მეთოდის შესაბამისად და იმ შემთხვევაში, თუ საბალანსო ღირებულება აღემატება საბაზრო ღირებულებას, ხდება თუ არა მათ შორის სხვაობის, ან არამატერიალური აქტივის მთლიანად ჩამოწერა;

• დადგინდეს, ახორციელებს თუ არა ბანკი ყველა არამატერიალური აქტივის ხარისხის და დონის კვარტალურ განხილვას;

• შემოწმდეს, ხდება თუ არა გადაფასების რეზერვის და არამატერიალური აქტივების გამოკლება პირველადი კაპიტალიდან.

დ. კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასება

კაპიტალის ადეკვატურობის განსაზღვრისას მხედველობაში მიიღება კაპიტალის დონე ბანკის ფინანსურ მდგომარეობასთან მიმართებაში, პრობლემური და უხარისხო აქტივებისა და ბალანსგარეშე საქმიანობის ბუნება, სიდიდე და მიმართულება; ბანკის ბალანსის შემადგენლობა; ბანკის არსებული და დაგეგმილი ზრდა და ბანკის მენეჯმენტის სიძლიერე. დამატებით გასათვალისწინებელია, ბანკის წმინდა შემოსავლის სიდიდე, ანუ ბანკის უნარი მიიღოს და შეინარჩუნოს საკმარისი მოცულობის წმინდა მოგება, დივიდენდების გაცემის გონივრულობა, მენეჯმენტის მიერ ფინანსურ ბაზარზე დამკვიდრებისა და ფინანსური დახმარების სხვა წყაროების მოძიების უნარი, მენეჯმენტის სტრატეგია კაპიტალის შენარჩუნების ან ზრდის საკითხებში, ბანკის ადგილმდებარეობა და კონკურენტუნარიანობა.

შემოწმების პროცედურები მოიცავს:

• ბანკის საერთო ფინანსური მდგომარეობის შეფასებას, რისთვისაც:

ა) მიღებულ უნდა იქნეს შემოწმების შედეგები შემმოწმებლებისაგან, რომლებიც ამოწმებენ ბანკის საქმიანობის სხვა სფეროებს, აგრეთვე მოპოვებული ნებისმიერი სხვა ინფორმაცია იმ პრობლემების შესახებ, რომლებმაც შეიძლება გავლენა იქონიონ ბანკის კაპიტალზე;

ბ) შესწავლილ უნდა იქნეს ბანკის მიმდინარე და წინა ფინანსური საქმიანობა. გაანალიზდეს ყველა მონაცემები იმ მიზნით, რომ დადგინდეს, ხომ არა აქვს ადგილი არათანაბარ ზრდას ან შემცირებას;

გ) გაანგარიშებულ უნდა იქნეს კაპიტალის და აქტივების ზრდის ტემპი და ყურადღებით განხილული ნებისმიერი პროცენტული თანაფარდობა, როგორც დამოუკიდებლად ისე ერთმანეთთან ურთიერთკავშირში ე. ი. იზრდება თუ არა კაპიტალი აქტივებთან შედარებით. ზრდის ტემპი გამოითვლება შემდეგნაირად: მიმდინარე კვარტლის ბოლოსათვის მთლიან მონაცემებს აკლდება წინა წლის იმავე კვარტლის მთლიანი მონაცემები და იყოფა წინა წლის იმავე კვარტლის მონაცემებზე. (x1-x2/x2) X1 = 200X წლის მიმდინარე კვარტლის მონაცემებია; X2 = 200x-1 წლის მიმდინარე კვარტლის მონაცემებია).

• უახლესი ფინანსური ინფორმაციის გამოყენებით უნდა გააანალიზდეს კაპიტალთან დაკავშირებული შესაბამისი კოეფიციენტები, ეს კოეფიციენტები უნდა შეუდარდეს მსგავსი ბანკების ჯგუფის საშუალო მაჩვენებელს და შესწავლილ იქნეს ჯგუფის საშუალოსგან მნიშვნელოვანი გადახრების ცვლილების ტენდენციები.

• უნდა განისაზღვროს, არის თუ არა კაპიტალი საკმარისი აქტივებსა და ვალდებულებებში ნებისმიერი არასტაბილურობის ან დანაკლისის (რაც იწვევს ლიკვიდობის შემცირებას) კომპენსაციისათვის.

• ბანკის დეპოზიტების და ნასესხები სახსრების ცვლილების ტენდენციების შეფასება, რათა განისაზღვროს ხდება თუ არა კაპიტალის შენარჩუნება ისეთ დონეზე, რომ ბანკმა არ დაკარგოს დეპოზიტორების და კრედიტორების ნდობა.

• აქტივების ხარისხის კაპიტალზე გავლენის შეფასება. კაპიტალის ადეკვატურობა შეიძლება საეჭვო იყოს იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც კაპიტალის კოეფიციენტები მაღალია, ხოლო აქტივების ხარისხი დაბალი;

• შესწავლილ იქნეს საკრედიტო პორტფელის შემოწმების შედეგები. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს არსებულ და პოტენციურ პრობლემურ სესხებს. ასეთი განხილვის საფუძველზე უნდა განისაზღვროს საკრედიტო პორტფელის ხარისხი, ასევე პრობლემური სესხების რა პროცენტულ წილს შეადგენს სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი;

• დადგინდეს ჩამოსაწერი სესხების დაგეგმილი მოცულობა;

• სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის არაადეკვატურობის შემთხვევაში უნდა გააანალიზდეს მიმდინარე და პოტენციური დანაკარგების გავლენა ბანკის კაპიტალის სტრუქტურაზე;

• მოპოვებული და შესწავლილი უნდა იყოს საინვესტიციო პორტფელის შემოწმებლის მიერ მიღებული შედეგები. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს მენეჯმენტის მიმდინარე საინვესტიციო აქტივობასთან დაკავშირებულ რისკის დონეს. განხილვის შედეგად უნდა განისაზღვროს, არის თუ არა შემოწმების შედეგები დამაკმაყოფილებელი;

• განისაზღვროს მენეჯმენტის კომპეტენტურობის დონე, არის თუ არა მენეჯმენტი ჩართული სარისკო საინვესტიციო საქმიანობაში, ახორციელებს თუ არა ბანკი ინვესტიციებს არამყარ ფასიან ქაღალდებში, რადგან ამ უკანასკნელის ღირებულების სწრაფმა ცვლილებამ შეიძლება ნეგატიური გავლენა იქონიოს ბანკის კაპიტალის დონეზე. გარდა ამისა, იმ შემთხვევაში, თუ ბანკი ჩართულია ჰეჯირების ოპერაციებში და/ან შესაფერისი კონტროლის განხორციელებისა და შესაბამისი უზრუნველყოფის გარეშე იძენს ფინანსურ ინსტრუმენტებს (ფასიან ქაღალდებს), ამან შეიძლება მოკლე პერიოდში დიდი დანაკარგები გამოიწვიოს, რაც ნეგატიურად იმოქმედებს ბანკის კაპიტალზე.

• გაანალიზებულ იქნეს ისეთი აქტივები, როგორიცაა სახაზინო ვალდებულებები, რომლებიც საბალანსო უწყისში სათანადოდ არ არის შეფასებული და ნაჩვენებია საბაზრო ღირებულებაზე დაბალი ღირებულებით. სხვაობა საბაზრო ღირებულებასა და თვითღირებულებას შორის შეიძლება დამატებით დამცავ მექანიზმს წარმოადგენდეს ბანკისათვის.

• განხილულ იქნეს დანაკარგების შთანთქმის მექანიზმი, რომელიც შეიძლება შექმნილი იყოს ნებისმიერი სუბორდინირებული ვალის მიერ, რომელიც არ შედის მეორადი კაპიტალის შემადგენლობაში, რადგან პირველადი კაპიტალის მაქსიმუმ 50%-ს უნდა შეადგენდეს.

• გააანალიზებულ იქნეს ბანკის საპროცენტო განაკვეთის რისკი და დადგენილი, უნდა გააძლიეროს თუ არა ბანკმა თავისი კაპიტალის პოზიცია რისკის დონიდან გამომდინარე.

• შეაფასებულ იქნეს გარესაბალანსო მუხლების პოტენციური გავლენა. გარესაბალანსო ანგარიშები წარმოადგენს გარკვეული სახის ვალდებულებებს. ბანკს შეიძლება მოსთხოვონ მათი შესრულება. ამიტომ, ეს ანგარიშები შესწავლილ უნდა იქნეს საბალანსო ანგარიშების მსგავსად. სახელდობრ:

ა) გარესაბალანსო ოპერაციები შესწავლილ უნდა იქნეს ამ საკითხის შემოწმებაზე პასუხისმგებელ შემმოწმებელთან ერთად;

ბ) მოიპოვებულ იქნეს ინფორმაცია გარესაბალანსო ანგარიშების მოცულობისა და სახეობების შესახებ;

გ) უნდა დადგინდეს მომავალი მოთხოვნილება სახსრებზე, ამ სახსრების წყაროები და მათი მიღების ვადები.

• შესწავლილ უნდა იქნეს ბალანსის შედგენილობა, რომელიც გვიჩვენებს, წარმოიქმნა თუ არა ბანკში აქტივების და/ან ვალდებულებების ზედმეტი კონცენტრაცია და ხომ არ იჩენს მენეჯმენტი რისკისადმი ზედმეტ ტოლერანტობას? ვინაიდან ასეთ შემთხვევაში არსებობს კაპიტალის შემცირების მაღალი რისკი. ბანკს, რომლიც იჩენს რისკისადმი მიდრეკილებას და რომლის ბალანსში კონცენტრაციის დონე მაღალია, სჭირდება უფრო დიდი მოცულობის კაპიტალი, შესაბამისად, უნდა დადგინდეს როგორც აქტივების, ასევე ვალდებულებათა კონცენტრაცია, შემმოწმებელთა ჯგუფთან ერთად უნდა განისაზღვროს ბანკის საქმიანობის რისკიანობა.

• შესწავლილ იქნეს ბანკის შემოსავლების დაგეგმვა, რათა განისაზღვროს მიმდინარე და პოტენციური მოგების დონე. შემმოწმებელს უნდა შეეძლოს კაპიტალის უზრუნველყოფის სქემის განსაზღვრა ბანკის მოგებასთან მიმართებაში. დაბალმა შემოსავლებმა შეიძლება პირდაპირი გავლენა იქონიოს კაპიტალზე, რადგან ზარალიან ბანკს არ შეუძლია გაზარდოს, ან შეავსოს თავისი კაპიტალი საკუთარი სახსრებით, შესაბამისად, მოგების ანალიზზე მომუშავე შემმოწმებლისგან მოპოვებულ უნდა იქნეს ინფორმაცია მიმდინარე და მოსალოდნელი წმინდა მოგების რაოდენობის შესახებ, შეისწავლონ, თუ როგორ ხდებოდა მოგების განაწილება წარსულში, ბანკის მენეჯმენტთან ერთად განხილულ უნდა იქნეს მისი გეგმები შემოსავლების დაგროვების შესახებ.

• უნდა შეფასდეს დივიდენდების გაცემის მიზანშეწონილობა. გათვალისწინებულ უნდა იქნეს სხვადასხვა ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ კაპიტალის მიმდინარე (არსებულ) დონეზე და მომავალ მოთხოვნებზე. უნდა განისაზღვროს, გონივრულია თუ არა ბანკის მიერ შემოთავაზებული დივიდენდების ოდენობა. კერძოდ,

ა) მოპოვებულ უნდა იქნეს ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს იმ სხდომების ოქმების ასლები, რომლებშიც ასახულია დივიდენდების გამოცხადება წინა შემოწმებიდან გასული პერიოდის განმავლობაში;

ბ) გაანგარიშებულ უნდა იქნეს დივიდენდების კოეფიციენტი მიმდინარე პერიოდისათვის და შემოწმების აქტში წარმოდგენილი პერიოდის ბოლოსათვის: წლიურად გადაანგარიშებული გაცხადებული დივიდენდები, როგორც წლიურად გადაანგარიშებული წმინდა მოგების პროცენტი.

• უნდა შეფასდეს ბანკის უნარი, მოიპოვოს კაპიტალის დამატებითი წყაროები. იმ ბანკს, რომელსაც არა აქვს უნარი უზრუნველყოს საკმარისი ოდენობის კაპიტალი, გამუდმებით სჭირდება კაპიტალის გარეშე წყაროები. დიდ, დამოუკიდებელ ორგანიზაციებს კაპიტალის ბაზრებიდან სახსრების მოზიდვის მეტი შესაძლებლობა აქვთ. შედარებით მცირე ორგანიზაციები, დამატებითი სახსრების მოპოვებისას ან ახალი აქციების გამოშვებისას, ძირითადად იმედებს ამყარებენ აქციონერებზე, ან ბანკის მაკონტროლებელ ჯგუფზე. აღნიშნულის გათვალისწინებით:

ა) მენეჯმენტისგან მიღებულ უნდა იქნეს კაპიტალის ზრდის გეგმები გარეშე წყაროების გამოყენებით, თუ ეს ინფორმაცია არ არის ჩართული ბანკის კაპიტალის პოლიტიკაში, მოსთხოვეთ მენეჯმენტს მისი მომზადება;

ბ) შემმოწმებელი უნდა დარწმუნდეს იმაში, რომ მენეჯმენტის მიერ მოყვანილი ინფორმაცია შესაბამისობაშია იმ ინფორმაციასთან, რომელიც მოყვანილია ისეთ დოკუმენტებში, როგორიცაა ბანკის ბიზნეს გეგმა.

• პერიოდულად სებ-მა შეიძლება ცვლილებები შეიტანოს კაპიტალის ადეკვატურობის შესახებ დებულებაში მოთხოვნით, რომ მომავალში, გარკვეული ტიპის აქტივებმა (ყველამ ერთად ან ეტაპობრივად), მონაწილეობა არ მიიღონ კაპიტალის გამოთვლაში. ასეთ შემთხვევაში ანალიტიკოსმა უნდა იცოდეს, თუ როდის უნდა განხორციელდეს ამ აქტივების დაქვითვა და უნდა განსაზღვროს სამომავლო დაქვითვების გავლენა ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის პოზიციაზე.

• ანალიტიკოსმა უნდა იცოდეს, მოეთხოვება თუ არა ბანკს საზედამხედველო კაპიტალის კოეფიციენტის გაზრდა იმაზე მეტად, ვიდრე ეს ბანკებს ჩვეულებრივ მოეთხოვებათ. მაღალი კოეფიციენტის მოთხოვნა შეიძლება საჭირო გახდეს იმ რისკების გამო, რომლებიც არაა აღნიშნული საზედამხედველო კაპიტალის სტანდარტებში. მაგალითად, ბანკს შეიძლება ჰქონდეს იმ კომპანიებზე გაცემული სესხების ჭარბი კონცენტრაცია, რომლებიც ეკონომიკის ერთსა და იმავე სექტორში ეწევიან საქმიანობას.

• ინფორმაციის შემოწმების შემდეგ უნდა შედგეს შეხვედრა მენეჯმენტთან, მასთან ერთად ბანკის კაპიტალის მდგომარეობის განხილვის მიზნით, განხილული საკითხებისა და მენეჯმენტის მიერ გაცემული პასუხების შესახებ, ჩანაწერების განხორციელებით.

ე. შემოწმების შედეგები

მას შემდეგ, რაც ინსპექტორი დაასრულებს შემოწმების ყველა პროცედურას და მოიპოვებს საჭირო ინფორმაციას, მან წერილობით უნდა მოამზადოს ბანკის კაპიტალის პოზიციის ადეკვატურობის ანალიზი, რომელმაც უნდა მოიცვას შემდეგი: კაპიტალის და დივიდენდების პოლიტიკის შეფასების შედეგები, კაპიტალის ანგარიშების სისწორის შემოწმების შედეგები, კაპიტალის

ადეკვატურობასთან დაკავშირებული შედეგები. კაპიტალის პოლიტიკის შეფასების შემოწმების შედეგმა უნდა ასახოს ინფორმაცია:

• კაპიტალის პოლიტიკა იყო თუ არა სრული და შეიცავდა ბანკის განაცხადს, ითვალისწინებდეს კაპიტალის მოცულობის რეალურ ზედა და ქვედა ზღვრებს. საქართველოს ეროვნული ბანკის მინიმალური მოთხოვნებისაგან დამოუკიდებლად, ბანკის მენეჯმენტს განხორციელებული აქვს თუ არა ბანკის კაპიტალზე მოთხოვნილების ანალიზი და დასახული რეალური და შესრულებადი მიზნები და ამოცანები.

• აღნიშნული პოლიტიკა წინააღმდეგობაში არ უნდა იყოს ბანკისათვის სავალდებულო სხვა დოკუმენტებთან. თუ პოლიტიკა წარმოშობს კითხვებსა და შენიშვნებს, ის არ შეიძლება ჩაითვალოს ადეკვატურად და მენეჯმენტს უნდა მოეთხოვოს მისი შესწორება.

• პოლიტიკის მიზანია ბანკის მენეჯმენტი უზრუნველყოს აუცილებელი რეკომენდაციებით და უჩვენოს მას მოქმედების მიმართულებანი კაპიტალის ადეკვატურობის უზრუნველყოფის საკითხში. განსაზღვროს, აკმაყოფილებს თუ არა პოლიტიკა თავის დანიშნულებას, როგორც კაპიტალის მართვის ინსტრუმენტი.

• შემმოწმებელმა უნდა განსაზღვროს, არღვევს თუ არა მენეჯმენტი ამ პოლიტიკას და თუ ასეა, რა ზომები იქნა მიღებული.

• დივიდენდების პოლიტიკის შეფასების შემოწმების შედეგები.

• ნათლად და მოკლედ უნდა განისაზღვროს წარმოადგენს თუ არა დივიდენდების პოლიტიკა მენეჯმენტის, სამეთვალყურეო საბჭოსა და აქციონერთა გადაწყვეტილებებს, თუ როდის და როგორ უნდა მოხდეს დივიდენდების გაცხადება და გადახდა.

• უნდა განისაზღვროს, მიზანშეწონილია თუ არა დივიდენდების გადახდა.

• უნდა დადგინდეს, არსებობს თუ არა ისეთი შემთხვევები, როდესაც ხდება პოლიტიკის დარღვევა და თუ ხდება, როგორ და რა ზომებს იღებენ ასეთ შემთხვევაში.

კაპიტალის ანგარიშების სისწორის შემოწმება

• უნდა დადგინდეს კაპიტალის ანგარიშების სისწორე. კაპიტალის ანგარიშების გადამოწმების შემდეგ შემმოწმებელმა შეიძლება განსაზღვროს, შეიცავს თუ არა ბანკის ანგარიშები სწორ ინფორმაციას. ფინანსური ინფორმაციის უზუსტობა არის სერიოზული შეშფოთების მიზეზი. თუ ასეთ შემთხვევებს აქვს ადგილი, ისინი შეიძლება მიჩნეულ იქნას მნიშვნელოვან ხარვეზად და უნდა მოითხოვოთ დაუყოვნებელი ზომების მიღება მენეჯმენტის მხრიდან. შემმოწმებელმა უნდა აღნიშნოს მენეჯმენტის გეგმები ასეთი ზომების მიღებასთან დაკავშირებით.

• უნდა განსაზღვროს, არსებობს თუ არა უცნაური, ან არაჩვეულებრივი მოძრაობა კაპიტალის ანგარიშებზე. წერილობით ანალიზში ახსენით ასეთი მოძრაობის და კაპიტალის მოცულობის ცვლილების მიზეზები.

• უნდა დადგინდეს მეორადი და საზედამხედველო კაპიტალის გამოთვლების სისწორე.

• კაპიტალის ადეკვატურობასთან დაკავშირებული შემოწმების შედეგები

• უნდა განისაზღვროს ბანკის საერთო ფინანსური მდგომარეობა, სახელდობრ:

ა) წარმოიშვა თუ არა ბანკის სხვა სფეროების შემოწმების შედეგად ისეთი საკითხები, რომლებიც იწვევს განსაკუთრებულ შეშფოთებას, საჭიროებს კომენტარს და რომლებმაც შეიძლება ნეგატიურად იმოქმედოს ბანკის კაპიტალზე. თუ არსებობს ასეთი შეშფოთების მიზეზები, მაშინ, შემმოწმებელმა უნდა დაადგინოს მათი სერიოზულობა და მიუთითოს ამის შესახებ თავის ანალიზში;

ბ) ახდენს თუ არა ბანკის მიერ ვალდებულებების შესრულება დადებით, ან უარყოფით გავლენას ბანკის კაპიტალის მდგომარეობაზე;

გ) დადებითია თუ არა კაპიტალის ზრდის ტემპი. ზოგ შემთხვევაში, როდესაც კაპიტალის ზრდა უსწრებს აქტივების ზრდას, ეს კარგ მაჩვენებლად ითვლება. აქტივების ზრდა სასურველია, მაგრამ, როდესაც აქტივები იზრდება უფრო სწრაფად ვიდრე ბანკის კაპიტალი, მენეჯმენტი ყურადღებით უნდა მოეკიდოს ამ ზრდას, რადგან შეიძლება კაპიტალის ოდენობა შემცირდეს იმისათვის, რომ უზრუნველყოს ბანკის ოპერაციების წარმოება. გარდა ამისა, როცა აქტივები კაპიტალზე უფრო სწრაფად იზრდება, ეს შეიძლება მიგვანიშნებდეს იმაზე, რომ მენეჯმენტი ინვესტირებას ახორციელებს არაშემოსავლიან, ან შემოსავლიან უმოქმედო აქტივებში. ინსპექტორი ამ საკითხებს დაწვრილებით უნდა შეეხოს თავის დასკვნაში.

• აქტივების ხარისხის კაპიტალზე გავლენის დასადგენად უნდა განისაზღვროს:

ა) პრობლემური სესხების გავლენა კაპიტალზე. სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის არაადეკვატურობამ საკრედიტო პორტფელის შემოწმების შედეგად რეკომენდირებულ სესხების ჩამოწერასთან ერთად შეიძლება გავლენა იქონიოს კაპიტალის დონეზე. ამასთან, გათვალისწინებული უნდა იქნეს, რომ საყურადღებოდ ან საეჭვოდ კლასიფიცირებულმა სესხებმა შეიძლება მომავალში ნეგატიურად იმოქმედოს ბანკის კაპიტალზე. შემოწმების შედეგად შეიძლება აღმოჩნდეს, რომ უნდა გაიზარდოს კაპიტალი საკრედიტო პორტფელის და სესხების ადმინისტრირების არაადეკვატურობის გამო.

ბ) ის გავლენა, რომელსაც მიმდინარე ინვესტიციები ახდენს კაპიტალზე. თუ საინვესტიციო პორტფელისა და საინვესტიციო საქმიანობის შემმოწმებელი დაადგენს, რომ ბანკი ჩართულია რისკიან საქმიანობაში, მან მაღალი რისკის განეიტრალების მიზნით შეიძლება მიზანშეწონილად მიიჩნიოს კაპიტალის დონის გაზრდა.

• უნდა დადგინდეს, თუ რა გავლენას მოახდენს კაპიტალზე გარე საბალანსო საქმიანობა.

• განსაზღვრეთ გარესაბალანსო საქმიანობის დონე და დაადგინეთ, როდის და რა სახის ვალდებულებები შეიძლება წარმოიშვას და რა პოტენციურ გავლენას იქონიებენ ისინი კაპიტალის მდგომარეობაზე, თუ ამ ვალდებულებათა დაფარვის აუცილებლობა წარმოიქმნება.

• განისაზღვროს ის გავლენა, რომელსაც ბანკის ბალანსის შემადგენლობა ახდენს ბანკის კაპიტალზე. დადგინდეს, მოახდენს თუ არა გავლენას ბანკის

კაპიტალზე აქტივებისა და ვალდებულებების კონცენტრაცია. იმ შემთხვევაში, თუ ბანკის მენეჯმენტი ცდილობს აწარმოოს საქმიანობა ეკონომიკის ერთ სექტორში, მაგ. მშენებლობასა და ნავთობში, ამასთან, ამ სექტორში იმყოფება ბანკის როგორც მეანაბრეთა ასევე მსესხებელთა შემოსავლის ძირითადი წყაროები, ბანკის რისკი ავტომატურად გაიზრდება. აგრეთვე, გაიზრდება რისკი იმ დარტყმებისა, რომელიც შეიძლება განიცადოს ბანკის კაპიტალმა. ასეთ შემთხვევაში, თუ საზედამხედველო კაპიტალის მოცულობა მიჩნეული იქნება არაადეკვატურად, მენეჯმენტს შეიძლება მიეცეს რეკომენდაცია გაზარდოს კაპიტალი.

• უნდა განისაზღვროს არსებული და მომავალი შემოსავლების გავლენა კაპიტალის მოცულობაზე. შესაბამისად:

ა) უნდა დადგინდეს, აპირებს თუ არა მენეჯმენტი, მიმართოს ბანკის წმინდა შემოსავალი კაპიტალის გაზრდის გარდა სხვა მიზნებისთვის და რა გავლენას მოახდენს ეს კაპიტალზე;

ბ) განისაზღვროს, წარმართავს თუ არა ბანკის მენეჯმენტი წმინდა მოგებას კაპიტალის საჭიროებისათვის და ახდენს თუ არა მოგების განაწილება ნეგატიურ გავლენას ბანკის კაპიტალზე;

გ) ანალიზში უნდა მიეთითოს მენეჯმენტის გეგმები შემოსავლების დონის შენარჩუნებასთან დაკავშირებით და განისაზღვროს, რამდენად რეალურია ისინი.

• უნდა განისაზღვროს სტრეს-ტესტის შედეგები.

• განისაზღვროს დივიდენდების გაცემის მიზანშეწონილობა, სახელდობრ:

ა) ახდენს თუ არა ნეგატიურ გავლენას ბანკის კაპიტალზე დივიდენდების გამოცხადება და/ან გადახდა. ახდენენ თუ არა ბანკის აქციონერები დივიდენდების გადახდას თავისთვის, მანამ, სანამ არ დაკმაყოფილდება ბანკის მოთხოვნილება კაპიტალზე;

ბ) ყველა გაანალიზებული ფაქტორის და კაპიტალის მოთხოვნილებათა გათვალისწინებით, დადგენილ უნდა იქნეს მაღალია თუ არა დივიდენდების გადახდის კოეფიციენტი. კოეფიციენტის სიდიდემ შეიძლება აჩვენოს, რომ დივიდენდების მოცულობა არაგონივრულია;

გ) იფარება თუ არა დივიდენდებისათვის განკუთვნილი თანხები მიმდინარე (არსებული) წმინდა შემოსავლის ხარჯზე, ან ხომ არ ხდება მათი დაფარვა ნასესხები სახსრების, ან უჩვეულო და ერთჯერადი შემოსავლების ხარჯზე, მაგ. აქტივების გაყიდვის ხარჯზე. იმ დივიდენდებმა, რომელთა დაფარვა ხდება არა მიმდინარე წმინდა შემოსავლის ხარჯზე, შეიძლება მოახდინონ ნეგატიური გავლენა ბანკის კაპიტალის დონეზე. ეს განსაკუთრებით ეხება ისეთ ბანკებს, რომლებშიც შემოსავლის დონე დაბალია, კაპიტალი არაადეკვატურია და არსებობს სხვა სერიოზული პრობლემები.

• განისაზღვროს, ბანკის მენეჯმენტის უნარი, გამოიძებნოს კაპიტალის დამატებითი წყაროები, სახელდობრ:

ა) რეალურია თუ არა მენეჯმენტის გეგმები, გაზარდოს ბანკის კაპიტალი გარეშე წყაროების ხარჯზე;

ბ) გააჩნია თუ არა მენეჯმენტს რეალური შესაძლებლობა, შეასრულოს ის დასახული ამოცანები, რომლებიც მოცემულია მის სტრატეგიულ გეგმაში.

საბანკო კანონმდებლობასთან და კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტებთან შესაბამისობა

• „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ„ კანონმდებლობისა და სხვა წესების ნებისმიერი დარღვევა უნდა იქნას აღწერილი და შეტანილი შემოწმების აქტში ცალკეული გვერდის სახით - კანონმდებლობისა და წესების დარღვევები.

შემოწმების შედეგები და დასკვნითი წერილობითი ანალიზი

უნდა გადაეცეს შემოწმების ხელმძღვანელს ან დანიშნულ პირს განსახილველად. შემოწმების ხელმძღვანელმა უნდა განიხილოს მთლიანი აქტი შინაარსის და თანმიმდევრულობის თვალსაზრისით. ანალიზში არსებული შეცდომები, რამდენადაც ეს შესაძლებელია უნდა შესწორდეს შემოწმების ჯგუფის ბანკში მივლინების დასრულებამდე.

შემმოწმებლებმა უნდა მოამზადონ სამუშაო დოკუმენტები, სადაც დასაბუთებულია გამოტანილი დასკვნები. ამასთან, დამხმარე დოკუმენტებიდან სამუშაო დოკუმენტებში ინსპექტორს შეუძლია ჩაინიშნოს მენეჯმენტთან დისკუსიის შედეგები ან ე. წ „წითელი ალმები„ ანუ ის სფეროები, რომლებზეც ყურადღება უნდა გამხვილდეს მომდევნო შემოწმებებისას. სამუშაო დოკუმენტები მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისითაც, რომ ისინი შეიძლება გამოყენებულ იქნას, როგორც შემდეგი შემოწმების საწყისი წერტილი.

IV. შიდა კონტროლის კითხვარი აქციებთან დაკავშირებული ოპერაციების მონიტორინგის სისტემის ადეკვატურობის თაობაზე

ბანკის სისტემა დოკუმენტირებული უნდა იყოს მოკლედ და სრულყოფილად.

1. ასრულებს თუ არა ბანკი კაპიტალის ინსტრუმენტებთან დაკავშირებული ხელშეკრულებების პირობებს?

კი ☐ არა ☐

2. მიანიჭა თუ არა დირექტორთა საბჭომ უფლებამოსილება ბანკის შესაბამის ოფიცრებს რომ:

კი	არა	
☐	☐	ხელი მოაწერონ აქციის სერტიფიკატებს?
☐	☐	შეინახონ გამოუშვებელი აქციების სერტიფიკატები?

☐ ☐ აწარმოონ სააქციო ჟურნალი და ჩანაწერები?

☐ ☐ აქციების სერტიფიკატების გამოშვებამდე, მოწმდება თუ არა კაპიტალის ოპერაციები ერთზე მეტი პირის მიერ?

☐ ☐ აქციების სერტიფიკატებსა და ობლიგაციებზე მუშაობენ თუ არა ის პირები, რომლებიც არ აწარმოებენ ამ ოპერაციების გატარებას?

☐ ☐ აწარმოებს თუ არა ბანკი აქციების სერტიფიკატების წიგნს, სადაც სერტიფიკატები სერიულადაა დანომრილი?

☐ ☐ ხორციელდება თუ არა აქციების სერტიფიკატების წიგნის წარმოება ორმაგი კონტროლის ქვეშ?

☐ ☐ კრძალავს თუ არა ბანკის პოლიტიკა ცარიელი სააქციო სერტიფიკატების ხელმოწერას?

☐ ☐ აწარმოებს თუ არა ბანკი აქციონერების ჟურნალს, რომელიც აჩვენებს თითოეული აქციონერის მფლობელობაში არსებული აქციების მთლიან რაოდენობას?

☐ ☐ აწარმოებს თუ არა ბანკი აქციების გადაცემის ჟურნალს, სადაც მითითებულია სახელი, თარიღი და ოპერაციის თანხობრივი მოცულობა?

☐ ☐ აუქმებს თუ არა ბანკი გადაცემული აქციების სერტიფიკატებს?

3. წარმოებს თუ არა გამოუშვებელი აქციების, ან ობლიგაციების მატერიალურ-ტექნიკური მარაგების:

კი არა

☐ ☐ შენახვა ორმაგი კონტროლის ქვეშ?
☐ ☐ პერიოდული დათვლა მათ შენახვაზე პასუხისმგებელი პირის გარდა სხვა პირის მიერ?

კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასება
შიდა კონტროლის კითხვარი

როდესაც გადაცემას აქვს ადგილი:

კი არა

☐ ☐ წარმოებს თუ არა აქციების ან ობლიგაციების გადაცემა და მაშინვე გაუქმება?

☐ ☐ წარმოებს თუ არა გადაცემული აქციების, ან ობლიგაციების შემოწმება, რათა განისაზღვროს მოხდა თუ არა დროული განაწილება და ახალი აქციები ან ობლიგაციები შესაბამისობაშია თანხობრივად?

დასკვნა

☐ ☐ ადეკვატურია თუ არა კაპიტალის შიდა კონტროლის მექანიზმები კომპოზიტური შეფასების საფუძველზე, რაც დასტურდება ზემოთ მოცემულ კითხვებზე გაცემული პასუხებით?

თავი მესამე
აქტივების ხარისხი

§ 4. საკრედიტო პორტფელის ანალიზი, განხილვა და კლასიფიკაცია

I. საკრედიტო პორტფელის ანალიზი

ინსპექტორის მიერ საფინანსო დაწესებულების საკრედიტო პორტფელის განხილვის მიზანია ბანკის საკრედიტო ოპერაციების საერთო შეფასება თითოეული საკრედიტო ფუნქციის მონაცემთა კონსოლიდაციის გზით. ასეთი შეფასების განსახორციელებლად ტარდება ოთხი საწყისი შეფასება: ბანკის სესხების საბოლოო დაბრუნებადობა, მენეჯმენტის ხარისხი, საბანკო წესებთან და დებულებებთან შესაბამისობა, მენეჯმენტის მიერ საკრედიტო პორტფელთან დაკავშირებული რისკის მართვის მიზნით გამოყენებული პოლიტიკის და პროცედურების ადევატურობა.

კომერციული ბანკის ფინანსური მდგომარეობის შეფასება ხორციელდება შემოწმების თაობაზე განკარგულებაში დაფიქსირებული თარიღისთვის არსებულ მონაცემებზე დაყრდნობით. აღნიშნული თარიღის შემდგომ პერიოდში განხორციელებული ტრანზაქციები (მოთხოვნების დაფარვა და ა.შ.) შემოწმების შედეგებზე გავლენას არ იქონიებენ.

საკრედიტო პორტფელის და საკრედიტო ფუნქციის მიმოხილვა და შეფასება ბანკის შიგნით წარმოადგენენ ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორებს, რომლებიც განხილულ უნდა იქნას ბანკის აქტივების ხარისხის და ფინანსური მდგომარეობის საერთო შეფასებისას. ბანკში წარმოშობილი საკრედიტო რისკის უდიდესი ნაწილი დაკავშირებულია საკრედიტო პორტფელთან. მცირე გამონაკლისების გარდა, სუსტი მართვის ან სხვა პირობების შედეგად, საკრედიტო პორტფელში არსებული პრობლემები განაპირობებენ ბანკების წარუმატებლობას. სესხის გაცემის და თვით სესხების ადმინისტრირების პროცესი არის ბანკის რისკის მართვის ძირითადი ნაწილი. ამგვარად, საკრედიტო ფუნქცია და მასთან დაკავშირებული საქმიანობები უფრო დიდი ყურადღებით უნდა შემოწმდეს ბანკის სხვა სფეროებთან შედარებით. შემმოწმებლები განიხილავენ ცალკეულ სესხებს მათი ხარისხის დასადგენად, მაგრამ ამ პროცესის ჭეშმარიტი მიზანი არის ბანკის მენეჯმენტის უნარის განსაზღვრა განახორციელოს საკრედიტო პორტფელის ადმინისტრირება. სესხების განხილვის შედეგად ბანკის მდგომარეობის და მენეჯმენტის ხარისხის შესახებ გამოტანილ დასკვნებს მნიშვნელოვანი ყურადღება ექცევა ბანკის საბოლოო შეფასებისას. სესხები შეადგენენ უმეტესი ბანკების აქტივების სტრუქტურის ძირითად ნაწილს. მომგებიანობის ზრდის მოთხოვნა, ლიკვიდობასთან დაკავშირებული მოსაზრებები და ცვალებადი საკრედიტო მოთხოვნები გაართულებენ პორტფელის შესწავლას, რადგან კონკურენტული მიზნების მიღწევა ხშირად დაბალანსებული უნდა იყოს.

საკრედიტო პორტფელის შეფასება უფრო ფართო ამოცანაა ვიდრე ცალკეული სესხების მიმოხილვა. მთლიანი სასესხო ანგარიშების გონივრულ მართვას და ადმინისტრირებას, სესხის გაცემის და ამოღების პოლიტიკების ჩათვლით, უპირველესი მნიშვნელობა ენიჭება დამაკმაყოფილებელი ფუნქციონირების უზრუნველყოფის საქმეში.

საუკეთესო ბანკები თავიანთ საკრედიტო საქმიანობას წარმართავენ იმ სისტემების საშუალებით, რომლებიც უზრუნველყოფენ სესხების სიჯანსაღეს, დაბრუნებადობას და ბანკის ფულადი სახსრების მომგებიან ინვესტირებას. საკრედიტო რისკის მართვის პროცესი ოთხი ეტაპისაგან შედგება, მათ შორის:

- სესხის გაცემა, სადაც განისაზღვრება ბიზნესის შესაძლებლობები და ხდება საკრედიტო რისკის შეფასება, დამტკიცება და დოკუმენტურად გაფორმება;
- დებიტორების და პორტფელის კონცენტრაციის ზედამხედველობა, სადაც რისკის მონიტორინგი ხორციელდება;
- დავალიანების ამოღება;
- საკრედიტო რისკის განხილვა, რომელიც მოიცავს დამოუკიდებელ შემოწმებას სესხის გაცემის სტადიიდან მის ამოღებამდე.

ეს ეტაპები მხარდაჭერილი უნდა იქნეს ბანკის პოლიტიკით, პროცედურებით, კონტროლის მექანიზმებით და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემებით.

ა. საკრედიტო პოლიტიკა

საკრედიტო პოლიტიკა ნათლად უნდა განსაზღვრავდეს და აღწერდეს დაწესებულების საკრედიტო პორტფელის ამოცანებს, როგორც ეს განსაზღვრულია სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ. ასეთი პოლიტიკა იძლევა ეფექტური ზედამხედველობის განხორციელების საშუალებას სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების და ხელმძღვანელობის მხრიდან, რადგან საკრედიტო პოლიტიკის ფორმულირება და მისი განხორციელების კონტროლი მათი ფუნქციაა. წერილობითი პოლიტიკის არსებობა მნიშვნელოვანია სათანადო საკრედიტო პრაქტიკის დანერგვისათვის. პოლიტიკის არარსებობისას საკრედიტო ოფიცრებმა შეიძლება მიიღონ გადაწყვეტილება ყოველგვარი მითითების გარეშე და არაგონივრულად გასცენ სესხი (ბანკის ბუნების და ოფიცრის ტექნიკური კომპეტენტურობის გათვალისწინებით). ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ დამტკიცებული წერილობითი საკრედიტო პოლიტიკის არსებობა მიუთითებს სესხის გაცემის მიმართ სერიოზული და გონივრული მიდგომის არსებობაზე; წერილობითი საკრედიტო პოლიტიკის არმქონე ბანკებმა შეიძლება წარუმატებლობა განიცადონ საერთო მიმართულების ან კონკრეტული მითითებების განსაზღვრაში. ასეთი სისუსტის არსებობა უნდა აღინიშნოს ადგილზე შემოწმების პროცესში.

ინსპექტორებმა, რეკომენდაციებისა და მოთხოვნების საფუძველზე, ხელი უნდა შეუწყონ საკრედიტო პოლიტიკის დახვეწას, რომელიც დამტკიცებული უნდა იყოს სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ. პერიოდულად უნდა მოხდეს

პოლიტიკის განახლება ბანკის კონკურენტული სტრატეგიების ცვლილების ან კლიენტთა ცვალებადი მოთხოვნების შესაბამისად. ბანკის საკრედიტო პორტფელის შემადგენლობა უმეტესწილად დამოკიდებულია იმ საზოგადოების ეკონომიკურ მდგომარეობაზე, რომელსაც ბანკი ემსახურება. არსებობს გარკვეული სფეროები, რომლებიც გათვალისწინებული უნდა იყოს ნებისმიერ საკრედიტო პოლიტიკაში, ბანკის სიდიდის და ადგილმდებარეობის მიუხედავად.

ბ. საკრედიტო პოლიტიკის შინაარსი

მიუხედავად იმისა, რომ პოლიტიკა შინაარსით და სტრუქტურით განსხვავებული იქნება სხვადასხვა ტიპის ბიზნესში, საკრედიტო პოლიტიკაში სულ ცოტა განხილული უნდა იყოს შემდეგი საკითხები:

საკრედიტო პოლიტიკის ამოცანები – ნებისმიერი საკრედიტო პოლიტიკის ამოცანა ზოგადად მიმართულია აქციონერების გრძელვადიანი უკუგების მაქსიმიზაციისაკენ, ადეკვატური ლიკვიდობისა და რისკის დივერსიფიკაციისაკენ, პოლიტიკისა და პროცედურების ერთგვაროვნების უზრუნველყოფისაკენ, კანონებთან და დებულებებთან შესაბამისობის უზრუნველყოფისაკენ და საზოგადოების კანონიერი საკრედიტო მოთხოვნების დაკმაყოფილებისაკენ. პოლიტიკა ფუნქციონირებს როგორც ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ შედგენილი ინსტრუქციების ნაკრები, რომელიც მითითებებს აწვდის მენეჯმენტს ყოველდღიურ საკრედიტო და სესხების ადმინისტრირების საქმიანობაში.

საკრედიტო პოლიტიკის პასუხისმგებლობის სფეროები – სამეთვალყურეო საბჭო პასუხისმგებელია საკრედიტო პოლიტიკის შექმნაზე, დამტკიცებაზე, დანერგვასა და განხილვაზე. მის მიერ საკრედიტო პორტფელის მონიტორინგი, როგორც ეს განსაზღვრული უნდა იყოს პოლიტიკაში, ხორციელდება ხელმძღვანელობის კონტროლის მეშვეობით საკრედიტო კომიტეტის სხდომებზე დასწრებისას. საკრედიტო ოფიცრები ინდივიდუალურად არიან პასუხისმგებელი საკრედიტო პორტფელის შესაბამისობაზე არსებულ პოლიტიკასთან. ეს პასუხისმგებლობები ზოგადად განსაზღვრული უნდა იყოს საკრედიტო პოლიტიკაში.

საბანკო მიზნების მიღწევის სტრატეგიები – სამეთვალყურეო საბჭომ შეიძლება განსაზღვროს ფინანსური და საოპერაციო საქმიანობის გეგმიური მაჩვენებლები, როგორიცაა ლიკვიდობის კოეფიციენტები, კაპიტალის კოეფიციენტები, პორტფელის შემადგენლობა, ბანკის შიდა საკრედიტო ლიმიტები და სხვა მსგავსი მაჩვენებლები, რომლებიც წარმართავენ მენეჯმენტის ყოველდღიურ საქმიანობას.

უფლებამოსილება – საკრედიტო პოლიტიკა უნდა განსაზღვრავდეს პრუდენციულ ლიმიტებს საკრედიტო ოფიცრებისთვის უზრუნველყოფილ და არაუზრუნველყოფილ კრედიტებთან დაკავშირებით (გამოცდილებიდან და უნარიდან გამომდინარე). საკრედიტო პოლიტიკა უნდა აღწერდეს მეთოდს, რომლის საშუალებითაც მოხდება სესხების დამტკიცება და შემდგომ სამეთვალყურეო საბჭოსთვის ანგარიშგების წარდგენა.

ინსაიდერებზე გაცემული სესხები – ინსაიდერებზე გაცემული სესხები უნდა ექვემდებარებოდეს იმავე სტანდარტებს, რასაც ნებისმიერ მსესხებელზე გაცემული სესხები და შესაბამისობაში უნდა იყოს პრუდენციულ საბანკო ნორმატივებთან. უფელბამოსილებასა და დაფინანსებაზე დაწესებული კონტროლის სისტემების საშუალებით პოლიტიკამ უნდა უზრუნველყოს, ინსაიდერებზე გაცემული კრედიტების იურიდიულ ნორმებთან და სესხის გაცემის სტანდარტებთან შესაბამისობა.

გამონაკლისები – საკრედიტო პოლიტიკა იძლევა ძირითად სქემას იმ კრედიტებისათვის, რომლებსაც სამეთვალყურეო საბჭო სასურველად მიიჩნევს. ამან არ უნდა შეზღუდოს ბანკი კრედიტის გაცემისგან შემარბილებელი გარემოებების შემთხვევაში, თუკი საკრედიტო ოფიცერი თვლის, რომ მოცემული სესხი განხილვის ღირსია, მიუხედავად იმისა, რომ ის შეიძლება არ იყოს შესაბამისობაში ბანკის საკრედიტო პოლიტიკასა და პროცედურებთან. პოლიტიკის პარამეტერების ფარგლებს გარეთ ნებისმიერი კრედიტის დამტკიცების შემთხვევაში, გამონაკლისის მიზეზი წერილობითი ფორმით დასამტკიცებლად უნდა წარედგინოს შესაბამის სტრუქტურას (სამეთვალყურეო საბჭოს). სამეთვალყურეო საბჭომ უნდა განიხილოს და დაამტკიცოს ყველა გამონაკლისი გარკვეული პერიოდულობით.

შემოწმების შენიშვნა – გამონაკლისების სიხშირე შეიძლება მიუთითებდეს სესხის გაცემის სტანდარტების შესუსტების შესახებ ან პოლიტიკის შეცვლის აუცილებლობის შესახებ, რათა უზრუნველყოს დამატებითი მოქნილობა ჯანსაღი და უსაფრთხო საკრედიტო პარამეტრების შენარჩუნებით. ხშირი გამონაკლისების მიზეზების შეფასების შემდეგ უნდა მომზადდეს შესაბამისი რეკომენდაციები.

გეოგრაფიული ლიმიტები – სამეთვალყურეო საბჭოს პოლიტიკა უნდა მოიცავდეს ბანკის ჩვეულებრივი საქმიანობის არეალს და იმ გარემოებებს, როდესაც მენეჯმენტმა შეიძლება გასცეს კრედიტი აღნიშნული არეალის ფარგლებს გარეთ.

სასურველი/არასასურველი სესხები – სამეთვალყურეო საბჭომ უნდა დანერგოს პოლიტიკა, რომელიც განსაზღვრავს ბანკის საკრედიტო საქმიანობის სფეროებს და ამ სფეროებში მითითებებს სხვადასხვა ტიპის კრედიტების გაცემის შესახებ. ამასთან, უნდა იყოს აღწერილი დაკრედიტების იმ ტიპების აღწერა, რომლის განხორციელებაც არ სურს სამეთვალყურეო საბჭოს.

უზრუნველყოფა – პოლიტიკა უნდა განსაზღვრავდეს უზრუნველყოფის (უძრავი ქონება, ავტომანქანა და ა.შ) ღირებულების ლიმიტებს გასაცემი თანხის მაქსიმალური ოდენობის შესახებ. პოლიტიკა ასევე უნდა განსაზღვრავდეს სხვადასხვა ტიპის უზრუნველყოფის შეფასების მეთოდებს და თითოეული უზრუნველყოფილი სესხისთვის საკრედიტო ფაილის მოთხოვნებს.

სესხის ფასწარმოქმნა – სესხის ფასწარმოქმნა არაზუსტი მეცნიერებაა, რომელზეც მრავალი ფაქტორი ახდენს გავლენას. როცა სესხის ფასწარმოქმნა იცვლება ფულადი სახსრების ღირებულების და მოსალოდნელი ინფლაციის პროგნოზირებული განაკვეთის გამო, პოლიტიკამ უნდა განსაზღვროს განაკვეთის დადგენის სტანდარტები. სულ ცოტა, სესხებზე დადგენილი საპროცენტო განაკვეთი საკმარისი უნდა იყოს რომ დაფაროს:

- გასესხებული სახსრების თვითღირებულება;
- ბანკის საკრედიტო მომსახურების ხარჯები (ზედნადები ხარჯების ჩათვლით);
- შესაძლო დანაკარგები;
- მოგების მარჟა.

პერიოდული განხილვა (ყოველთვიური ან უფრო ხშირი) საშუალებას იძლევა მოხდეს განაკვეთების კორექტირება თვითღირებულების, კონკურენტული ფაქტორების, ან გარკვეული ტიპის კრედიტებთან დაკავშირებული რისკების ცვლილების შესაბამისად. კონკრეტული მითითებები სხვა დანარჩენი ფაქტორებისათვის, როგორიცაა საკომპენსაციო საბალანსო მოთხოვნები და საკომისიო (ერთეულები) ასევე შეიძლება ახდენდეს გავლენას სესხების ფასწარმოქმნაზე.

კრედიტების კონცენტრაციები – საკრედიტო პოლიტიკამ უნდა უზრუნველყოს მენეჯმენტის მიერ საკრედიტო პორტფელის დივერსიფიკაციის შენარჩუნება, სექტორზე გაცემული მთლიანი სესხების მინიმალური და მაქსიმალური კონცენტრაციის დონეების (როგორც მთლიანი საკრედიტო პორტფელის პროცენტი) განსაზღვრით. როდესაც სისუსტე შეიმჩნევა გარკვეულ სექტორში, ეს გავლენას ახდენს ამ სექტორში გაცემულ თითოეულ სესხზე. როდესაც შესუსტებულ, ცვალებად ან გაუარესებული მდგომარეობის მქონე სექტორზე გაცემული სესხების ხვედრითი წილი მთლიან საკრედიტო პორთფელში ზომიერია ან მაღალი, ბანკი მნიშვნელოვან ზეგავლენას განიცდის. პოლიტიკა უნდა ასახავდეს სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ დამატებითი რისკის შეფასებას სხვადასხვა კონცენტრაციების შემთხვევაში და განსაზღვრავდეს რომელი კონცენტრაციები უნდა იქნას თავიდან აცილებული ან შეზღუდული. მისაღები კონცენტრაციებისათვის საკრედიტო პოლიტიკის დადგენილი მაქსიმუმი არ უნდა აღემატებოდეს პრუდენციული საბანკო ნორმატივებით დადგენილ შეზღუდვებს.

ვადაგადაცილებული სესხების ამოღება და ჩამოწერა – პოლიტიკა ნათლად უნდა განმარტავდეს კრედიტების ამოღებაზე პასუხისმგებელი საკრედიტო ოფიცრის მიერ შესასრულებელ პროცედურებს. პოლიტიკა უნდა აღწერდეს სისტემას, რომელსაც მენეჯმენტი იყენებს ვადაგადაცილებულ სესხებთან მიმართებაში, ასევე კლიენტთა შეტყობინების/დავალიანების ამოღების პროცედურებს, რომლებიც უნდა იყოს სისტემური, კარგად დოკუმენტირებული და მტკიცე. ეს ბანკის საკრედიტო საქმიანობის ყველაზე მნიშვნელოვანი სფეროა. როდესაც სესხის გაცემა ხდება, მნიშვნელოვანია რომ ხელმძღვანელობა და სამეთვალყურეო საბჭო ინფორმირებული იყოს ვადაგადაცილებული სესხების ამოღებისა და მათი სტატუსის შესახებ. საკრედიტო პოლიტიკა უნდა განსაზღვრავდეს დაუფარავი დავალიანებების შესახებ არსებული ინფორმაციის სამეთვალყურეო საბჭოსთვის წარდგენის კრიტერიუმებს და პროცედურებს. სამეთვალყურეო საბჭოსთვის წარდგენილი ანგარიშგებები უნდა შეიცავდეს საკმარის ინფორმაციას რისკის ფაქტორის, დანაკარგების პოტენციალის და ალტერნატიული ღონისძიებების შესახებ. უფრო მეტიც, უნდა განისაზღვროს მითითებები, რათა უზრუნველყოფილ

იქნას, რომ ყველა ანგარიში წარდგენილი და განხილული იყოს სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ ან სესხების ჩამოწერის შემთხვევაში სამეთვალყურეო საბჭოს განსაკუთრებული კომიტეტის მიერ.

კატეგორიის მიხედვით განაწილება – სხვადასხვა სასესხო კატეგორიებზე ლიმიტების (როგორც ხვედრითი წილი მთლიან სესხებში) დაწესება ჩვეულებრივი მოვლენაა. თუმცა პოლიტიკამ უნდა განსაზღვროს ლიმიტები პრუდენციული საბანკო ნორმატივების შესაბამისად. მაგ., ერთ ინსაიდერზე გაცემული კრედიტების მთლიანი ოდენობა, ერთ აუტსაიდერზე გაცემული სესხების მთლიანი რაოდენობა, ყველა ინსაიდერზე გაცემული სესხების მთლიანი ოდენობა და გრძელვადიანი ლიკვიდობის კოეფიციენტი. ბანკის საკრედიტო საქმიანობის დახვეწასთან ერთად, დამატებითი ლიმიტები, როგორიცაა სესხების შეფარდება დეპოზიტებთან, აქტივებთან და კაპიტალთან, (კრედიტების კონცენტრაციებთან კავშირში) მენეჯმენტს მიაწვდის დამატებით ინსტრუმენტს პორტფელის ეფექტური მართვისათვის.

სესხების გაყიდვა და შესყიდვა – სესხების გაყიდვის ან შესყიდვის განხორციელების აუცილებლობა დაკავშირებულია მრავალ ფაქტორთან, მათ შორის ლიკვიდობასთან, პოლიტიკასთან ან პრუდენციული საბანკო ნორმატივების ლიმიტებთან, კონკრეტული სექტორის კონცენტრაციებთან, არსებულ კლიენტთან საქმიანი ურთიერთობების შენარჩუნების სურვილთან ან აქტივების და ვალდებულების ფუნქციის მართვის სამართლებრივ სტრატეგიასთან. უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ჭარბ შესყიდვას შეიძლება მოჰყვეს კრედიტების მიუღებელი კონცენტრაცია. პოლიტიკა უნდა განსაზღვრავდეს შესაბამის ლიმიტებს. პოლიტიკაში განხილული უნდა იყოს და ხორციელდებოდეს უსაფრთხო და ჯანსაღი ფუნქციონირების შემდეგი სტანდარტები:

გაყიდვა, რომელიც ბანკის მიერ უნდა განხორციელდეს შემდგომი მოთხოვნის უფლების გარეშე, რაც იმას ნიშნავს, რომ:

- გამყიდველი და მყიდველი ბანკები იზიარებენ რისკებს და ხელშეკრულებით გადასახდელ თანხებს პროპორციულად;
- გამყიდველი ბანკი უნდა იყოს ზოგადად პასუხისმგებელი საწყისი საკრედიტო ფაილის წარმოებაზე, მონაწილე ბანკისთვის ყველა სათანადო დოკუმენტის გაგზავნით;
- კავშირი მონაწილე ბანკებს შორის უნდა იყოს ორმხრივი, მდგომარეობის გაუარესების დროული აღნიშვნით. პრობლემურ კრედიტებთან დაკავშირებული გეგმები შეიძლება განხორციელდეს გამყიდველი ბანკის მიერ ან ორივე ბანკის შეთანხმებული მოქმედებით.

შესყიდვა, რომლის დროსაც ყველა შესყიდული კრედიტი უნდა ექვემდებარებოდეს იგივე საკრედიტო პარამეტრებს, როგორც იმ შემთხვევაში, თუ ბანკი მოახდენდა კრედიტის გაცემას:

- მეთოდი, რომელიც გამოყენებული იქნება სესხების მომსახურებისათვის ნათლად უნდა იყოს განსაზღვრული გამყიდველ და მონაწილე ბანკებთან კავშირში;
- უნდა განისაზღვროს მითითებები ინფორმაციის ტიპთან და გამყიდველი ბანკისგან საჭირო ინფორმაციის სიხშირესთან დაკავშირებით, რათა ინფორმაცია სრულად იყოს წარმოდგენილი კრედიტის სტატუსის შესახებ.

მაქსიმალური ვადიანობა – სესხების გაცემა უნდა მოხდეს დაფარვის რეალური გეგმის, დაფარვის სავარაუდო წყაროსთან დაკავშირებული ვადიანობის, სესხის მიზნობრიობის და უზრუნველყოფის მოხმარების ვადის გათვალისწინებით. სპეციფიკური პროცედურები უნდა შემუშავდეს სესხის თითოეული ტიპისათვის, მაგ., კომერციული სესხებისათვის, იპოთეკური სესხებისათვის, ფიზიკურ პირებზე გაცემული სესხებისათვის და ა.შ.

სესხის რაოდენობის გირაოს ღირებულებასთან ფარდობის მაქსიმალური კოეფიციენტი – საკრედიტო პოლიტიკა მისაღები გირაოსათვის უნდა განსაზღვრავდეს პროცედურებს, ისევე როგორც გირაოს სანაცვლოდ გაცემული სესხის ოდენობას (პროცენტულად). ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა უნდა განსაზღვრავდეს მიითებებს გირაოს ღირებულების შეფასებისათვის და განახლების ან გადავადების შემთხვევაში მისი ხელახალი შეფასებისათვის.

სხვა – საკრედიტო პოლიტიკა უნდა განსაზღვრავდეს იმ სესხების ტიპებს, რომლებსაც მენეჯმენტი სასურველად ან დაუშვებლად თვლის. მენეჯმენტმა უნდა განსაზღვროს შესაბამისი პოლიტიკა, პროცედურები და საინფორმაციო სისტემები, რათა უზრუნველყოს ბანკის საკრედიტო საქმიანობის საპროცენტო განაკვეთის რისკზე გავლენის ანალიზი, მონიტორინგი და მართვა. ამ თვალსაზრისით, ყურადღება უნდა მიექცეს ბალანსგარეშე ინსტრუმენტებს, რომლებიც შეიძლება დაკავშირებული იყოს საკრედიტო შეთანხმებებთან, ვალდებულებების, აკრედიტივების ან სვოპების ჩათვლით.

დ. საკრედიტო ფაილები

საკრედიტო პოლიტიკამ უნდა განსაზღვროს თუ რა ინფორმაციის წარმოდგენა მოეთხოვება მსესხებელს განაცხადის შეტანისას და რა ინფორმაცია უნდა წარმოადგინოს მსესხებელმა კრედიტის დაფარვამდე. პოლიტიკაში აღნიშნული უნდა იყოს, რომ სიდიდის მიუხედავად ყველა მსესხებლისათვის იწარმოება საკრედიტო ფაილები და მასში უნდა შედიოდეს შემდეგი დოკუმენტები:

- მსესხებლის საქმიანობის იდენტიფიკაცია;
- მსესხებლის წარსული და მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობის ამსახველი დოკუმენტები; მსესხებელზე გაცემული ყველა სესხის მიზნობრიობა, დაფარვის წყარო და დაფარვის პროგრამა;
- გირაო, მისი ღირებულება და შემფასებელი. მსესხებელთან ურთიერთობაზე პასუხისმგებელი ოფიცერი ასევე უნდა აწარმოებდეს საკრედიტო ფაილებს. საკრედიტო ფაილის შემადგენლობაში უნდა შედიოდეს ყველა ფინანსური დოკუმენტი, გირაოს შემოწმების დოკუმენტები, სარეკომენდაციო წერილები, ძველი საკრედიტო განაცხადები, კორესპონდენცია და შეფასების დოკუმენტები.

იმ შემთხვევებში, როდესაც სხვადასხვა სახის სესხები მოითხოვენ ინფორმაციის განსხვავებულ ნაკრებს, საკრედიტო პოლიტიკა ნათლად უნდა განსაზღვრავდეს ბანკის მიერ გაცემული სესხების შესახებ საჭირო ინფორმაციას, როგორც ეს განსაზღვრულია ქვემოთ მოყვანილ მაგალითებში:

სამომხმარებლო და იპოთეკური სესხები – სესხის გაცემის დროს ჩვე-

ულებრივ ყურადღება ექცევა ისეთ ფაქტორებს, როგორიცაა მსესხებლის შემოსავალი და სამსახურის სტაბილურობა, საკრედიტო ისტორია (თუ ხელმისაწვდომია), ვალის სიმძიმე, რომელიც განისაზღვრება როგორც სესხი/მევალის წმინდა შემოსავალი და სესხი/გირაო თანაფარდობა.

აქტივებით გამყარებული საკრედიტო საქმიანობა – მაშინ როცა ფინანსური ინფორმაცია ასრულებს გარკვეულ როლს სესხის გაცემის პროცესში, გირაო (განსაკუთრებით ისეთი აქტივები, როგორიცაა დებიტორული დავალიანება, მარაგები, მანქანები და მოწყობილობა) საკრედიტო გადაწყვეტილების მიღების მნიშვნელოვანი კომპონენტია. ჩვეულებრივ განახლებად (რევოლვერულ) საკრედიტო ხაზებთან დაკავშირებული საკრედიტო გადაწყვეტილებები ემყარება მსესხებლის არსებულ გირაოს, სადაც გადავადება ან გადახდა დამოკიდებულია უფრო გირაოს ხელმისაწვდომობაზე ვიდრე გადახდისუნარიანობაზე. ასეთი ტიპის საკრედიტო საქმიანობის წარმატება მდგომარეობს მსესხებლის საბალანსო უწყისის მთლიანობაში და გირაოს არსებობაში (რომელიც ყოველთვიურად ან უფრო ხშირად ხორციელდება), მის ღირებულებისა და ლიკვიდურობის მონიტორინგში. რამდენადაც სესხის დაფარვა დამოკიდებულია უფრო გირაოზე, ვიდრე ფულის მიმოქცევაზე, გირაოს ღირებულების განსაზღვრა მეტად მნიშვნელოვანია.

ფაქტორინგი – ფაქტორინგი არის ბანკის კლიენტის დებიტორული დავალიანების შესყიდვა შემდგომი მოთხოვნის უფლების გარეშე. ჩვეულებრივ, ბანკი ასეთ დავალიანებას დისკონტით იძენს. ფაქტორინგი განსხვავდება დებიტორული დავალიანების დაფინანსებისაგან იმით, რომ ბანკი იღებს ამ დავალიანებასთან დაკავშირებულ საკრედიტო და ამოღების რისკს; დებიტორული დავალიანების (აქტივებით გამყარებული) დაფინანსების დროს აღნიშნული რისკები კლიენტიდან ბანკზე არ გადადის. ტიპიური ფაქტორინგული ხელშეკრულებით ბანკი იძენს კლიენტის დებიტორულ დავალიანებას. იმის გამო, რომ ბანკი საკუთარ თავზე იღებს საკრედიტო რისკს, ბანკის საკრედიტო განყოფილებამ უნდა აწარმოოს საკრედიტო ფაილი კლიენტის თითოეული დებიტორისათვის, რომლის განახლებაც უნდა მოხდეს განუწყვეტლივ, რამდენადაც შესყიდვები და გადახდა ხორციელდება დებიტორთა მიერ. ამასთან, თითოეული კლიენტის დებიტორს უნდა ჰქონდეს მინიჭებული საკრედიტო ხაზი. შეძენილი დებიტორული დავალიანების ვადიანობა და თითოეული დებიტორის ინდივიდუალური საკრედიტო ხაზის ხელმისაწვდომობა აუცილებელია აქტივების გასაანალიზებლად.

კომერციული იპოთეკური და სასოფლო-სამეურნეო სესხები – მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა დაეთმოს სესხის დაფარვის პროცესში წარმოებული ბიზნესის ფინანსურ სიძლიერეს, მომგებიანობას და ფულადი სახსრების მიმოქცევას. რადგან გირაო არის სესხის დაფარვის მეორადი წყარო, ბიზნესის ფინანსური მდგომარეობის და მომგებიანობის მონიტორინგი (ბიზნესის ტიპიდან გამომდინარე, შეიძლება იცვლებოდეს ყოველთვიურად ან ყოველწლიურად) მნიშვნელოვანი ფაქტორია ასეთი ტიპის კრედიტების ჯანსაღი ადმინისტრირების პროცესში. სხვა მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, როგორიცაა სასოფლო-სამეურნეო კრედიტებისთვის გირაოს შემოწმების დოკუმენტაცია

ან შემოსავლიანი კომერციული იპოთეკური კრედიტებისთვის საიჯარო/ქირის ინფორმაცია შეიძლება ასევე საჭირო იყოს სესხების ადმინისტრირების პროცესში. ბანკი შეიძლება ითხოვდეს ხელშეკრულებას, რომლის თანახმადაც ბიზნესმა უნდა შეინარჩუნოს ფინანსური მდგრადობა, წარმოადგინოს პერიოდული ფინანსური დოკუმენტები და სხვა საჭირო ინფორმაცია.

ფინანსური დოკუმენტები – რადგან მსესხებლის მიერ წარმოდგენილ ფინანსურ დოკუმენტებში არსებული მონაცემები შეიძლება იცვლებოდეს კრედიტის ტიპიდან გამომდინარე, საკრედიტო პოლიტიკა უნდა განსაზღვრავდეს მოთხოვნებს ფინანსურ დოკუმენტებთან დაკავშირებით (ბიზნესისა და ფიზიკური პირებისათვის). კერძოდ, წლიური და შუალედური საბალანსო უწყისების მოთხოვნა, მოგება-ზარალის და ფულადი სახსრების მიმოქცევის უწყისები, დოკუმენტი კაპიტალის ანგარიშების ცვლილების შესახებ, აგრეთვე ნებისმიერი დამხმარე ინფორმაცია უნდა იყოს წარმოდგენილი. გაცემული კრედიტის ტიპის ან მოთხოვნილი ფინანსური დოკუმენტების მიუხედავად, გონივრული საკრედიტო პრაქტიკა მოითხოვს რომ საკრედიტო ოფიცერმა მოიპოვოს ახალი ფინანსური დოკუმენტები მსესხებლისთვის სესხის განახლებამდე, ვადის გაგრძელებამდე ან დამატებითი თანხის გაცემამდე.

საკრედიტო პოლიტიკის და პროცედურების განხილვის და შეფასების შემდეგ, ინსპექტორი მომზადებულია განიხილოს და შეაფასოს ბანკის მიერ გაცემული ინდივიდუალური სესხები და გაარკვიოს იცავს თუ არა მენეჯმენტი საკრედიტო პოლიტიკას. ინსპექტორმა უნდა ჩაინიშნოს საკრედიტო პოლიტიკის შეუსრულებლობის ყველა შემთხვევა და მზად უნდა იყოს მენეჯმენტთან მათ განსახილველად.

ბანკებს შეიძლება ჰქონდეთ ცალკე საკრედიტო პროცედურები, რომლებიც დაწვრილებით მითითებებს შეიცავენ ცალკეული ტიპის სესხებთან დაკავშირებული პოლიტიკის დანერგვისათვის და მოიცავენ საკრედიტო ადმინისტრირების გარკვეულ სფეროებს. პროცედურები ძირითადად ეხება ბიზნესის ტიპებს, მსესხებელთან დაკავშირებულ სათანადო ფინანსურ ინფორმაციას, საკრედიტო ფაილების წარმოებას, სესხის დაფარვის გრაფიკებს, პროცედურების გატარებას, პერიოდულ განხილვას, წარმოებულ და გასავრცელებელ ანგარიშგებებს.

ბანკის პოლიტიკა და პროცედურები უნდა მოიცავდეს სესხის წარმოების ყველა საფეხურს. ესენია: საწყისი სტადია, გამოკვლევა და ანალიზი, დამტკიცების პროცედურები, განახლება და ვადის გაგრძელება, დოკუმენტაცია, გირაოს კონტროლი და შემოსული თანხის განაწილება. სისტემებსა და პროცედურებში ყურადღება გამახვილებული უნდა იყოს საკრედიტო ანალიზზე, გირაოს შეფასებაზე, საკრედიტო გადაწყვეტილებაზე და დამტკიცების შემდგომ განხილვის სისტემაზე. საკრედიტო ანალიზის პროცესში ფულადი სახსრების მიმოქცევის სრულყოფილი შესწავლის მეშვეობით ყურადღება უნდა გამახვილდეს მსესხებლის სამომავლო ფინანსური მდგომარეობის განსაზღვრაზე. როდესაც საკრედიტო გადაწყვეტილება ემყარება გირაოს ღირებულებას, დამოუკიდებელი დროული შეფასება სავალდებულოა საკმარისი უზრუნველყოფის არსებობის ჩათვლით.

ჩვეულებრივმა მსესხებელმა საკუთარი საქმიანობიდან უნდა მიიღოს შემოსავალი, რათა დაფაროს დავალიანება საკრედიტო ხელშეკრულების შესაბამისად. ზოგიერთი მსესხებელი საქმიანობის წარმართვის მიზნით იყენებს ნასესხებ სახსრებს, იმ მოცულობით რომლის მომსახურებაც შესაძლებელია არსებული ბიზნესით. მსესხებელზე კრედიტის გაცემა ხდება ჩვეულებრივი საბანკო ურთიერთობებიდან გამომდინარე კონკრეტული ბანკის ან სხვა ბანკების მიერ. სესხის განახლება და გახანგრძლივება, სათანადო დასაბუთების შემთხვევაში, უნდა ექვემდებარებოდეს იგივე პროცედურებს, როგორც ახალი ოპერაცია ავტომატური დამტკიცების გარეშე. აღნიშნული უნდა მოიცავდეს საფუძვლიან, ხელახალ შეფასებას და საკრედიტო ანალიზს.

ე. კონცენტრაციები

კრედიტების კონცენტრაცია არის სესხის გაცემა ერთ მსესხებელზე, დაკავშირებული მსესხებლების ჯგუფზე, ერთ სფეროში ან ეკონომიკურ სექტორში დასაქმებულ მსესხებლებზე ან ბანკის ჩვეულებრივი საქმიანობის სფეროს გარეთ დაკავებულ მსესხებლებზე.

რისკის ჭარბი კონცენტრაცია ერთ მსესხებელზე, დარგზე თუ ეკონომიკურ სექტორზე, ქვეყანაზე თუ საქმიანობაზე წარმოადგენს ბანკის დანაკარგების ერთ–ერთ ძირითად მიზეზს. ისტორიულად, ბანკები კრახს განიცდიდნენ, რადგან დიდი ოდენობის კრედიტებს გასცემდნენ კლიენტთა ჯგუფზე, უძრავი ქონების ან სამომხმარებლო ბაზრებზე ან სპეკულაციურ ოპერაციებში მონაწილეებზე, რომელთა საქმიანობაც დაკავშირებული იყო სავალუტო ოპერაციების მაღალ რისკიანობასთან. მსხვილ მსესხებლებზე დიდი მოცულობის კრედიტების გაცემის შეზღუდვა ერთგვარი ზომაა, რომელსაც შეიძლება დადებითი გავლენა ჰქონდეს იმ თვალსაზრისით, რომ კრედიტები ხელმისაწვდომი გახდება მსესხებელთა ფართო ჯგუფისათვის.

კრედიტების კონცენტრაციის ეკონომიკური ნორმატივის უკან არსებული პრინციპი არის რისკების დივერსიფიკაცია. რამდენადაც სესხები ჩვეულებრივ შეადგენენ ბანკის აქტივების დიდ ნაწილს, რისკის კონცენტრაცია ძირითადად უტოლდება კრედიტის კონცენტრაციას, კერძოდ ცალკეულ კლიენტზე და დაკავშირებულ მხარეებზე გაცემულ კრედიტს. ეს ხშირად იწვევს:

- ისეთი კრედიტის გაცემას, როდესაც ბანკის მენეჯმენტმა შეიძლება დაკარგოს ობიექტურობა მსხვილ მსესხებლებზე კრედიტის გაცემის თვალსაზრისით, რომლებმაც შეიძლება მიიღონ კრედიტი ხელსაყრელი პირობებით და დაბალი საპროცენტო განაკვეთით და ამგვარად მენეჯმენტმა უარი უთხრას კრედიტის გაცემაზე სხვა ეფექტურ და სიცოცხლისუნარიან პროექტებს.
- პრობლემური სესხების დიდი მოცულობის წარმოშობას – როდესაც ბანკი დიდი ოდენობის თანხებს გასცემს ერთი მსესხებლის დასაფინანსებლად (ან ერთმანეთთან დაკავშირებული მსესხებლების ჯგუფის), ამ უკანასკნელის კრახმა შეიძლება ბანკზე უარყოფითი გავლენა იქონიოს. ბანკი შეიძლება იძულებული გახდეს გასცეს კრედიტი წარუმატებელ მსხვილ მსესხებელზე, რათა გაუხანგრძლივოს მას არსებობა „მარადმწვანე„ სესხების მუდმივი

განახლების გზით, რათა თავიდან აიცილოს საკუთარი გადახდისუუნარობა.

კრედიტების გაცემაზე შეზღუდვების დაწესება მიზნად ისახავს ერთი მსესხებლის, დაკავშირებული ჯგუფის, ან ეკონომიკური ან გეოგრაფიული სექტორის დაფინანსებით გამოწვეული რისკის შეზღუდვას. მსხვილმა მსესხებლებმა, რომელთაც სურთ დიდი მოცულობის თანხების სესხება, უნდა აიღონ სინდიკატური კრედიტები სხვადასხვა ბანკებისაგან.

ეკონომიკურ სექტორში კონცენტრაციას აქვს ადგილი, თუ ბანკის აქტივები კონცენტრირებულია კონკრეტულ ეკონომიკურ სექტორში, როგორიცაა უძრავი ქონება, სოფლის მეურნეობა ან საცალო ვაჭრობა. ეს ბანკს მგრძნობიარეს ხდის ფასების ცვლილების მიმართ. მაგალითად, სასაქონლო ფასების შემცირებას მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს ბანკის მიერ სასაქონლო ვაჭრობის ან წარმოების დაფინანსებაზე. აქტივების დივერსიფიკაციის გარკვეული დონე, უცხოურ ვალუტაში განხორციელებული ინვესტიციების ჩათვლით, შეამცირებს ასეთი კონცენტრაციების რისკს.

ბანკები ხშირად იღებენ თავიანთ მოგებას ბაზრის გარკვეულ სეგმენტებში კონცენტრაციის შედეგად. ბანკის უნარი დაიცვას თავი რისკისაგან დამოკიდებულია კაპიტალის ადეკვატურობაზე, მენეჯმენტის ხარისხზე, ტექნიკურ ექსპერტიზასა და გამოცდილებაზე, რომელსაც იგი იყენებს ბაზარზე ადგილის დამკვიდრებისას. ბანკს უნდა ჰქონდეს რისკის მონიტორინგის და კონტროლის ადეკვატური და ეფექტური შიდა სისტემა.

ვ. მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები სესხების ადმინისტრირებისათვის

ვადაგადაცილებულ სესხებთან და გადახდასთან დაკავშირებული პრობლემების დროული გამოვლენისათვის და ამ ფაქტის შესახებ სათანადო რგოლისთვის ინფორმაციის მისაწოდებლად, ბანკებმა უნდა გამოიყენონ მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები, რომლითაც განახორციელებენ ანგარიშგებას შემდეგ საკითხებთან დაკავშირებით:

- სესხები, რომელთა დაფარვის ვადა მოახლოვდა;
- ვადადამდგარი და გადაუხდელი სესხები და პროცენტები;
- ვადაგადაცილებული გადასახდელების ვადიანობის დინამიკა;
- დავალიანების მქონე კლიენტებთან დაკავშირებული სხვა რისკები;
- სესხების განახლება, ვადის გაგრძელება და ახალი გრაფიკის შედგენა;
- სესხებზე გადასახდელი პროცენტის სტატუსი;
- სესხის ხარისხი კლასიფიკაციის კატეგორიის მიხედვით;
- ჩამოწერილი სესხები და დარეზერვების ტენდენციები.

სესხის გაცემამდე ან განახლებამდე, ბანკის პოლიტიკა მსესხებლისგან უნდა მოითხოვდეს საკუთარი რესურსებით, ან მესამე მხარის საშუალებით სესხის დაფარვის უნარის დემონსტრირებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში მსესხებლის მდგომარეობა შეიძლება გაუარესდეს და ბანკს დასჭირდეს სესხის ამოღებაზე ზრუნვა. აღნიშნული კრედიტის ადმინისტრირების პროცესის გადამწყვეტი სტადიაა ის ეტაპი, სადაც სესხები, რომლებიც პრობლემურად არ

ითვლებოდნენ, უნდა დაექვემდებარონ მონიტორინგს, რესტრუქტურიზაციას ან ლიკვიდაციას დადგენილი პოლიტიკისა და პროცედურების შესაბამისად. თუ არსებობს სესხის სრული ამოღების ალბათობა, ბანკმა უნდა სცადოს რისკის ხარისხის გაუმჯობესება მსესხებლის ვალის რესტრუქტურიზაციით და დამატებითი გირაოს საშუალებით. თუ ფინანსური მდგომარეობის გაუარესება შეუქცევადია, ბანკმა უნდა დაიწყოს აქტიური მოქმედება ძირითადი თანხის და პროცენტის ამოსაღებად. აღნიშნული გულისხმობს სასამართლო პროცესის წარმართვას, დაყადაღებას ან დასაკუთრებას. ამ სტადიაზე სესხი გადაყვანილ უნდა იქნას ნეგატიურ კატეგორიაში ან მოხდეს მისი კლასიფიცირება და დარეზერვება ამოსაღები ღირებულების ასახვით.

ზ. პორტფელის შედგენილობა

ბიზნესზე და კერძო პირებზე კომერციული და საწარმოო მიზნით გაცემულ სესხებს ჩვეულებრივ „კომერციულ სესხებს„ უწოდებენ, რომლებიც შეიძლება იყოს უზრუნველყოფილი ან არაუზრუნველყოფილი, გრძელვადიანი ან მოკლევადიანი.

მოკლევადიანი საბრუნავი კაპიტალის შევსების მიზნით გაცემული და სეზონური სესხები წარმოადგენენ დროებით კაპიტალს. ისინი გამოიყენება სეზონური მოთხოვნების დასაფინანსებლად და მათი დაფარვა სეზონის ბოლოს ხდება მარაგებისა და დებიტორული დავალიანების ფულად ქცევით. ასეთი სესხები შეიძლება არ იყოს უზრუნველყოფილი; საბრუნავი კაპიტალის შევსების მიზნით გაცემული მრავალი სესხი გაიცემა დებიტორული დავალიანების და/ან მარაგების გირაოს ქვეშ. ფირმები, რომლებიც მოღვაწეობენ წარმოებაში, დისტრიბუციაში, საცალო ვაჭრობაში და მომსახურებაზე ორიენტირებულ ბიზნესში, იყენებენ მოკლევადიან სესხებს საბრუნავი კაპიტალის შესავსებად.

გრძელვადიანი ბიზნეს სესხები ძირითადად განკუთვნილია კაპიტალური აქტივების, როგორიცაა ქარხნები და მოწყობილობები, შესაძენად. გრძელვადიან სესხებთან უფრო მეტი რისკია დაკავშირებული ვიდრე მოკლევადიანთან, რადგან სესხი უფრო ხანგრძლივი პერიოდის განავლობაში რჩება დაუფარავი. უფრო მაღალი პოტენციური რისკის გამო გრძელვადიანი სესხები ჩვეულებრივ გირაოთია უზრუნველყოფილი და საჭიროებს ძირითადი თანხის რეგულარულ გადახდას, რათა ძირითადი თანხის ოდენობა შემცირდეს დროთა განმავლობაში. ზოგიერთ შემთხვევაში ბიზნეს სესხები შეიძლება გამოყენებული იყოს დროთა განმავლობაში აკუმულირებული და გადაუხდელი სეზონური სესხების ლიკვიდაციისათვის. ასეთი სესხი შეიძლება წარმოადგენდეს მსესხებლის წარსულ საოპერაციო პრობლემას და შეიძლება აღმოჩნდეს ამ პრობლემის გადაჭრის ყველაზე ეფექტური გზა.

დებიტორული დავალიანების საფუძველზე სესხის გაცემა კომერციული დაკრედიტების სფეციფიკური სფეროა, სადაც მსესხებელი სესხის მისაღებად დებიტორულ დავალიანებას იყენებს როგორც გირაოს. კომპანიებს, რომლებიც დებიტორული დავალიანების საშუალებით იღებენ სესხს, მიეკუთვნებიან სწრაფად მზარდი კომპანიები, რომლებიც საჭიროებენ დაფინანსებას წლის

განმავლობაში ისეთი ოდენობით, რაც მნიშვნელოვნად აღემატება მათ მიერ არაუზრუნველყოფილი სესხის მოზიდვის შესაძლებლობას, ასევე არასეზონური კომპანიები, რომელთა საბრუნავი კაპიტალი არასაკმარისია საკრედიტო ხაზის პერიოდული დაფარვისათვის და კომპანიები, რომლებიც წარსულში იღებდნენ არაუზრუნველყოფილ სესხებს, მაგრამ ამას ველარ ახერხებენ სესხის გაცემის სტანდარტების გამო.

ასეთი ტიპის დაფინანსებას რამდენიმე უპირატესობა გააჩნია როგორც მსესხებლის, ასევე კრედიტორისათვის. მსესხებლის პოზიციიდან გამომდინარე, ეს არის საქმიანობის დაფინანსების და გაფართოების ეფექტური გზა, რადგან საგირავნო ბაზა ფართოვდება გაყიდვების ზრდასთან ერთად, რაც საშუალებას აძლევს მსესხებელს გამოიყენოს დისკონტი შესყიდვისას, ასევე უზრუნველყოფს რევოლვერულ და განვრცობად საკრედიტო ხაზს და გადახდილი პროცენტი შეიძლება არ აღემატებოდეს იმ თანხას, რომელიც გადახდილი იქნებოდა არაუზრუნველყოფილი სესხის ფიქსირებული ოდენობისათვის.

ბანკის პოზიციიდან გამომდინარე, არსებობს რამდენიმე ხელსაყრელი გარემოება. იგი გასცემს შედარებით მაღალ-მომგებიან სესხს, აფინანსებს ბიზნესს და ახალ კლიენტებს. ის ასევე ამცირებს დანაკარგების რისკს, როცა გაცემული თანხა დაკავშირებულია გირაოს-დებიტორული დავალიანების პროცენტულ ნაწილთან, რაც საშუალებას აძლევს ბანკს ურთიერთობა შეინარჩუნოს ძველ კლიენტებთან, რომლებიც თავიანთი ფინანსური მდგომარეობის გამო ვერ იღებენ არაუზრუნველყოფილ სესხებს.

ბანკის საკრედიტო პოლიტიკამ, რომელიც ეხება დებიტორული დავალიანების სანაცვლოდ გაცემულ სესხებს, ყურადღება უნდა გაამახვილოს ფინანსური ინფორმაციის მოპოვებაზე და საკრედიტო ხელშეკრულების გაფორმებაზე, რომელიც განსაზღვრავს პროცენტულ რაოდენობას, მისაღებ დებიტორულ დავალიანებას, ერთი დებიტორული დავალიანების მაქსიმალურ ოდენობას, რომელიც გირაოს შემ ადგენლობაში უნდა შედიოდეს, ანგარიშების შესახებ ინფორმაციას პერიოდების მიხედვით, და დებიტორული დავალიანების მისაღებ განმარტებას, რომელიც ითვალისწინებს „ბრუნვას„ ანგარიშებზე.

ფაქტორინგი – ფაქტორინგი დებიტორულ დავალიანებაზე დამყარებული საკრედიტო საქმიანობის კიდევ ერთი ფორმაა, მაგრამ კლიენტის დებიტორული დავალიანების მოცულობის საფუძველზე სესხის გაცემის ნაცვლად, ბანკი კლიენტისგან ყიდულობს ცალკეულ დებიტორულ დავალიანებას დისკონტით. ფაქტორინგით ხდება დებიტორული დავალიანების შესყიდვა შემდგომში მისი გამოსყიდვის მოთხოვნის უფლების გარეშე, რაც იმას ნიშავს, რომ ხდება დებიტორული დავალიანების შესყიდვა როგორც არის – კლიენტისგან გამოსყიდვის მოთხოვნის უფლების გარეშე, იმ შემთხვევაში თუ დებიტორი ვალს არ გადაიხდის. ბანკი მთლიანად იღებს საკრედიტო რისკს თითოეული დებიტორული დავალიანებისათვის. ფაქტიურად, ბანკი აფინანსებს ბანკის კლიენტის მომხმარებელს.

მაგალითად, კომპანია „A„ ყიდის 1,000,000 ლარის საქონელს შეთანხმების საფუძველზე, რომ მყიდველი დავალიანებას დაფარავს 90 დღის განმავლო-

ბაში. შემდეგ კომპანია ბანკს მიჰყიდის ამ დავალიანებას 950,000 ლარად. ბანკი კი „A„კომპანიის მომხმარებლისგან 90 დღეში მიიღებს 1,000,000 ლარს. ეს დისკონტი ბანკის წლირად გადაანგარიშებული საპროცენტო განაკვეთის (21%) ეკვივალენტურია.

ბანკის უნარი, შეისყიდოს დებიტორული დავალიანება მიყიდვის უფლების გარეშე, ეფუძნება მის უნარს მიიღოს ჯანსაღი საკრედიტო გადაწყვეტილება დებიტორული დავალიანების ხარისხთან დაკავშირებით. ამგვარად ბანკი ასრულებს გამყიდველის საკრედიტო და საბუღალტრო განყოფილებების მოვალეობებს. ამიტომ აუცილებელია ბანკს ჰქონდეს სათანადო პოლიტიკა და პროცედურები დებიტორული დავალიანების ფაქტორინგის მართვისათვის, რაც გულისხმობს საკრედიტო ინფორმაციის მოპოვებას, მისაღები ან დამაკმაყოფილებელი დებიტორული დავალიანების განსაზღვრას, დებიტორული დავალიანების მაქსიმალურ ვადიანობას, ნებისმიერი ერთი წყაროდან შესყიდულ მაქსიმალურ დებიტორულ დავალიანებას, ამოღების პრაქტიკას, შეფასების მექანიზმს და მოთხოვნასთან დაკავშირებულ სასურველ შეთანხმებას.

ოვერდრაფტი – ოვერდრაფტის წარმოქმნა ხდება მაშინ, როდესაც დეპოზიტის მფლობელი თავისი საბანკო ანგარიშიდან დახარჯავს დეპოზიტის ოდენობაზე მეტ თანხას. ამის გამო საბანკო ანგარიშზე წარმოიქმნება უარყოფითი ნაშთი ანუ ოვერდრაფტი.

ოვერდრაფტების გამოყენება დაფინანსების მიზნით მართებული არ არის. ეს განსაკუთრებით ეხება ისეთ შემთხვევებს, სადაც ფულადი სახსრები საჭიროა ხანგრძლივი ვადით. ოვერდრაფტების, როგორც დაფინანსების საშუალებად გამოყენებასთან დაკავშირებული პრობლემა იმაში მდგომარეობს, რომ დაფარვის თარიღი და ვადა არ არის განსაზღვრული, ასევე სუსტი სტრუქტურის მქონე სესხების ადმინისტრირება რთულია. ამასთან სესხი, რომელსაც არასათანადო სტრუქტურა აქვს, პრობლემებთან იქნება დაკავშირებული დაფარვის თვალსაზრისით თუ საკრედიტო პერსონალი მუდმივ კავშირში არ იმყოფება მსესხებელთან. უპირატესობა ყოველთვის უნდა მიენიჭოს სპეციფიკურ და შეთანხმებულ საკრედიტო პირობებს, ვიდრე თანხის გაცემას ყოველგვარი სტრუქტურის გარეშე.

სასოფლო-სამეურნეო სექტორზე გაცემული სესხები – ზოგადად სასოფლო-სამეურნეო ტიპის სესხები იყოფა ორ ძირითად კატეგორიად. ესენია სეზონური, საშუალო და გრძელვადიანი სესხები.

სეზონური სესხების გამოყენება ხდება მარცვლეულის, საწვავის, ქმიური ნივთიერებების შესაძენად, ასევე მუშახელის და წლიური მოსავლის წარმოებასთან დაკავშირებული სხვა ხარჯების გასაწევად. დაფარვა ჩვეულებრივ დამოკიდებულია კარგ მოსავალზე ან საქონლის გაყიდვაზე. გრძელვადიანი სესხები ჩვეულებრივ გამოიყენება მანქანა-დანადგარების, სანაშენე პირუტყვის, მეწველი საქონლის შესაძენად და უძრავი ქონების დამატებით შესყიდვის ან შეკეთებისათვის. ამ სესხების დაფარვა ხდება დამატებითი საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლით. არსებობს სასოფლო-სამეურნეო დაკრედიტებასთან დაკავშირებული ორი ძირითადი რისკი, ესენია არახელსაყრელი კლიმატური პირობები და პროდუქციის ფასის ცვლილება. ეს ფაქტორები ზოგად ეკონო-

მიკურ გაურკვევლობასთან ერთად, რომელიც ნებისმიერ ბიზნესს ემუქრება, ბანკებისთვის აუცილებელს ხდის სასოფლო-სამეურნეო სესხების სათანადო სტრუქტურის უზრუნველყოფას, რათა განხორციელდეს კერძო პირის არსებული და სამომავლო გადახდისუნარიანობის შეხამება. ეს ნიშნავს გადახდის პირობების შეხამებას მსესხებლის ფულის ნაკადის შემოდინების დროსთან და მოცულობასთან, რაც ემყარება მოსავლის აღების, ფასების, ხარჯების და საპროცენტო განაკვეთების პროგნოზირებას.

ბანკის სასოფლო-სამეურნეო დაკრედიტების პოლიტიკაში ყურადღება გამახვილებულ უნდა იქნას სულ ცოტა შემდეგ სფეროებზე: საკრედიტო ინფორმაციის მოპოვებაზე, სესხებისთვის გირაოთი უზრუნველყოფის აუცილებლობის ფაქტორებზე, გირაოს მისაღებ ღირებულებაზე, გირაოსთან დაკავშირებულ ადეკვატურ დოკუმენტაციასა და შესაბამის საკრედიტო პირობებზე.

ბანკთაშორისი სესხები – ბანკთაშორის ბაზარზე გაცემული სესხები ხშირად ბანკის კრედიტების დიდ პროცენტულ ნაწილს შეადგენს. ეს სესხები წარმოადგენენ ჭარბი ლიკვიდობის მქონე ბანკების სახსრების განაწილებას იმ ბანკებზე, რომელთა დაფინანსების მოთხოვნილებას არ შეესაბამება სადეპოზიტო წყაროები. დაფინანსების ეს ტიპი მრავალი ბანკისთვის მათი ვალდებულებების დაფინანსების ძირითადი წყაროა.

ბანკთაშორის ბაზარზე სესხები არ არიან „რისკისგან თავისუფალი„ როგორც ეს ხშირად ითვლება, და ბანკირებმა, ისევე როგორც საბანკო ზედამხედველებმა, უნდა გაითვალისწინონ ბაზარზე არსებული რისკი. როცა მოკლევადიანი სესხის გაცემა ხდება, ეს ოპერაცია შეიძლება გადაიზარდოს გრძელვადიან ოპერაციაში. საბანკო ზედამხედველმა ყურადღება უნდა გაამახვილოს იმ ფაქტზე, რომ კრედიტორმა ბანკმა შეიძლება დაუშვას, რომ მსესხებელი ბანკის ფინანსური მდგომარეობა ეჭვს არ იწვევს სათანადო კვლევის და ანალიზის გარეშე. ასეთ შემთხვევაში, კრედიტორი ბანკი შეიძლება უნებურად აღმოჩნდეს გაუთვალისწინებელი რისკის წინაშე.

ინსპექტორებმა უნდა ურჩიონ ბანკის მენეჯმენტს ბანკთაშორისი დაკრედიტების მართვის პოლიტიკის დანერგვა. ეს პოლიტიკა უნდა განიხილავდეს ისეთ საკითხებს, როგორიცაა ერთჯერადად გაცემული სესხის მაქსიმალური ოდენობა, ერთ ნებისმიერ ბანკზე გაცემული სესხის მაქსიმალური ოდენობა, ერთ ბანკზე გაცემული სესხის მაქსიმალური ოდენობა, მისაღები და დამტკიცებული მსესხებლების სია და სესხის სათანადო პირობები. როგორც ნებისმიერი სხვა ტიპის დაკრედიტების შემთხვევაში, მსესხებლის მდგომარეობის სრულყოფილი საკრედიტო ანალიზი აუცილებელია როგორც სესხის გაცემამდე, ასევე მის შემდეგ. ანალიზში რა თქმა უნდა ყურადღება გამახვილებული უნდა იყოს მსესხებლის გადახდის უნარზე. ნათლად უნდა იყოს განსაზღვრული დაფარვის პირველწყარო და ასევე განსაზღვრული უნდა იყოს დაფარვის ალტერნატიული წყაროები, თუ პირველწყარო არ არის რეალიზებული ან არ არის საკმარისი. ბანკთაშორისი სესხების უმრავლესობა არ არის უზრუნველყოფილი. გირაოთი უზრუნველყოფა არ ცვლის საფუძვლიან საკრედიტო ანალიზს, კრედიტორმა ბანკმა უნდა განიხილოს გირაოს მოთხოვნის შესაძ-

ლებლობა თუ საკრედიტო შეთანხმებებს განმეორებადი ხასიათი აქვთ. ეს საკითხი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს მაშინ, როცა მოკლევადიანი კრედიტი გრძელვადიანად იქცევა. როდესაც გადაწყვეტილების მიღება ხდება გირაოს გარეშე, სესხის გაცემის შესახებ კრედიტორ ბანკს უნდა შეეძლოს გადაწყვეტილების ლოგიკური დასაბუთების წარმოდგენა, რომელიც ემყარება ბანკის მიერ ჩატარებული მსესხებლის საკრედიტო ანალიზის დასკვნებს.

როდესაც ბანკს არა აქვს ჩამოყალიბებული ბანკთაშორის დაკრედიტებასთან დაკავშირებით ოფიციალური პოლიტიკა, ან არ ახორციელებს საკრედიტო ანალიზს ბანკებისთვის კრედიტის გაცემამდე და მის შემდეგ, ინსპექტორმა ეს საკითხი უნდა განიხილოს მენეჯმენტთან ერთად და სათანადო შენიშვნა ჩაოაყალიბოს შემოწმების აქტში. მნიშვნელოვანია ინსპექტორმა განუმარტოს მენეჯმენტს, რომ მათი შენიშვნები მიმართული არ არის იქით რომ მენეჯმენტმა ეჭვი შეიტანოს მსესხებელი ბანკის ფინანსურ მდგრადობაში, არამედ ისინი მიმართულია იქით, რომ მენეჯმენტმა გააცნობიეროს ბანკთაშორის ბაზარზე დაკრედიტების რისკი და მიიღოს სათანადო ზომები მის შესამცირებლად.

ხელახალი გაყიდვის ხელშეკრულებით შესყიდული ფასიანი ქაღალდები – ხელახალი გაყიდვის ხელშეკრულებით შესყიდულ ფასიან ქაღალდებს, ხშირად ხელახალი გაყიდვის ხელშეკრულებებს, ან უკუ რეპოს უწოდებენ. ეს ოპერაციები წარმოადგენენ უზრუნველყოფილი დაკრედიტების კიდევ ერთ ფორმას. ამ ოპერაციებში ბანკი (კრედიტორი) თანახმაა იყიდოს ფასიანი ქაღალდები, ჩვეულებრივ სახაზინო ვალდებულებები, და როგორც იგივე ოპერაციის ნაწილი, თანახმაა მომავალში ხელახლა გაყიდოს ეს ფასიანი ქაღალდები გამყიდველ ბანკზე (მსესხებელი ბანკი) განსაზღვრულ დღეს, გარკვეული თანხის საფასურად. თანხა, რომლითაც ფასიანი ქაღალდების მიყიდვა ხდება მსესხებელ ბანკზე ჩვეულებრივ საწყისი გაყიდვის ფასია და დარიცხული პროცენტი იმ პერიოდისათვის, რომლის განმავლობშიც სესხებას ჰქონდა ადგილი.

მაგალითად, დავუშვათ რომ ბანკი ახორციელებს უკუ რეპო ოპერაციას. მეორე ბანკთან ხელშეკრულების მიხედვით გამყიდველი ბანკი (მსესხებელი) ყიდის 1,000,000 ლარის ღირებულების სახაზინო ვალდებულებებს 900,000 ლარად, მყიდველ (კრედიტორი) ბანკზე 30 დღის ვადით. შეთანხმებული საპროცენტო განაკვეთია 10%. ძირითადი თანხის და პროცენტის გადახდა უნდა მოხდეს ვადის დადგომისას. ხელშეკრულებაში განსაზღვრული უნდა იყოს, რომ კრედიტორი ბანკი გაყიდის ფასიან ქაღალდებს მსესხებელ ბანკზე 30 დღის გასვლის შემდეგ. თანხა, რომლის გადახდაც მოხდება ვადის დადგომისას 907,500 ლარის ტოლია ანუ ძირითადი თანხას 900,000 ლარს პლუს პროცენტი 7,500 ლარი. ეს ოპერაცია სხვა არაფერია თუ არა ერთი ბანკის მიერ მეორესთვის უზრუნველყოფილი სესხის გაცემა. ამ შემთხვევაში სახაზინო ვალდებულებების ნომინალური ღირებულება ფასების დაწესების საფუძველს არ წარმოადგენს; ნასესხები თანხა, ვადა და საპროცენტო განაკვეთი წარმოადგენს ფასების დაწესების საფუძველს.

გირაოთი უზრუნველყოფილ დაკრედიტებასთან დაკავშირებული მოსაზრებები ჩვეულებრივ ხელახალი გაყიდვის ხელშეკრულებებსაც ეხება. მყიდ-

ველი (კრედიტორი) ბანკი კმაყოფილი უნდა იყოს იმით, რომ გამყიდველი (მსესხებელი) ბანკი შეძლებს ფასიანი ქაღალდების გამოსასყიდი სახსრების მოპოვებას. ამ ტიპის დაკრედიტებასთან დაკავშირებული პოლიტიკის მითითებები უნდა ეხებოდეს ერთ გამყიდველზე გაცემული თანხის მაქსიმალურ ოდენობას, ისევე როგორც გირაოს მისაღებ ოდენობას. გამოყენებულ უნდა იქნას გირაოსთან დაკავშირებული უსაფრთხოების ზომები, რაც შეესაბამება ყველა ტიპის ლიკვიდურ გირაოს.

ასეთი შეთანხმებით მფლობელობაში არსებული ფასიანი ქაღალდები არ უნდა იქნას განხილული საბანკო აქტივების ნაწილად; ისინი არ წარმოადგენენ ბანკის საინვესტიციო პორტფელის ნაწილს. ეს არის სხვა ბანკზე გაცემული სესხი, რომლის ანგარიშგებაც ხდება როგორც გამსესხებელი ბანკის აქტივი. აღნიშნული ოპერაციები ფინანსურ დოკუმენტებში აისახება როგორც ბანკებზე გაცემული სესხები. ასეთი ტიპის ოპერაციები არ მოითხოვენ ბუღალტრულ გატარებებს არცერთი ბანკის საინვესტიციო პორტფელში, ხოლო გამყიდველი ბანკი აგრძელებს ფასიანი ქაღალდების პროცენტის ამოღებას და აღნიშნულ თანხებს აწვდის მყიდველ ბანკს.

თ. სესხებთან დაკავშირებული პრობლემები

შეუძლებელია სესხებთან დაკავშირებული პრობლემების გამომწვევი ყველა მიზეზის ჩამოთვლა, მაგრამ ამ პრობლემების უმრავლესობა შეიძლება მივაწეროთ ერთ ან რამდენიმე ქვემოთ ჩამოთვლილ მიზეზს.

საკუთარი თავის დაფინანსება – დაკავშირებულია მრავალ მნიშვნელოვან პრობლემასთან. ეს ფაქტი ძირითადად ვლინდება კრედიტების ზედმეტი ოდენობით გაცემაში დირექტორებზე ან მსხვილ აქციონერებზე, ან მათთან დაკავშირებულ პირებზე, ვინც ბოროტად იყენებს საკუთარ თანამდებობას, რათა მოიპოვოს ფულადი სახსრები გაუმართლებელი სესხების (ან ზოგჯერ საკომისიოს, ხელფასის ან საქონლისა და მომსახურებისათვის მიღებული თანხების) სახით. ის ოფიცრები, რომლებიც დანიშნული არიან თანამდებობაზე სამეთვალყურეო საბჭოს ან აქციონერების მიერ შეიძლება ვერ ახერხებდნენ აღნიშნული კრედიტების შეფასებას იგივე პრინციპებით, როგორც ჩვეულებრივ მსესხებლებზე გაცემული სესხების შემთხვევაში. ასეთ დროს მენეჯმენტი გამალებით იცავს არაჯანსაღ სესხებს ან სხვა ქმედებას, რაც მფლობელთა ინტერესების დაკმაყოფილებაში მდგომარეობს. ასეთ შემთხვევაში პრობლემის მიზეზი ბანკის შიგნით შეიძლება წარმოიშვას.

ზედმეტი ყურადღების გამახვილება მოგებაზე – საკრედიტო პორტფელი ჩვეულებრივ ყველაზე მნიშვნელოვანი შემოსავლიანი აქტივია. მოგების ფაქტორმა არასოდეს არ უნდა გადაწონოს ჯანსაღი ფუნქციონირების პრინციპი და არ უნდა მოხდეს გაუმართლებელი რისკის მატარებელი კრედიტების გაცემა ან არადამაკმაყოფილებელი გადახდის პირობების დაწესება. არაჯანსაღი სესხების გაცემა ჩვეულებრივ უფრო ძვირი შეიძლება დაუჯდეს ბანკს ვიდრე, მათგან მიღებული შემოსავალი.

საკრედიტო პრინციპების დათმობა – ბანკის მენეჯმენტმა შეიძლება სრულიად შეგნებულად გასცეს ზედმეტი რისკის მატარებელი სესხები არა-

დამაკმაყოფილებელი პირობებით და დაარღვიოს დაკრედიტების ჯანსაღი პრინციპები. ამის მიზეზი შეიძლება იყოს გაუბედაობა იმ პირთა მიმართ, რომელთაც წამყვანი პოზიციები უკავიათ ბანკში ან აქვთ გავლენიანი კავშირები (ინტერესთა კონფლიქტი). საკუთარის ინტერესებიდან გამომდინარე ქმედებამ, მომხვეჭელობის სურვილმა და კონკურენტულმა ზეწოლამ შეიძლება გამოიწვიოს საკრედიტო პრინციპების დარღვევა.

არასრული საკრედიტო ინფორმაცია – სრული საკრედიტო ინფორმაციის მოპოვება არის მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის განსაზღვრის ერთადერთი მისაღები და ზუსტი მეთოდი. საკრედიტო ინფორმაციის არარსებობა კრედიტების „პრობლემურობის„ მნიშვნელოვანი მიზეზია. წინა წლების შესახებ ფინანსური დოკუმენტები, საოპერაციო დოკუმენტები, და სხვა სტატისტიკური მონაცემები ხელმისაწვდომი უნდა იყოს. სხვა აუცილებელი ინფორმაცია, როგორიცაა სესხის მიზნობრიობა და დაფარვის წყარო, ანგარიშგება პროგრესის შესახებ, შემოწმებები და მემორანდუმი გარე ინფორმაციის და სესხების განხილვის შესახებ, წარმოდგენილი უნდა იყოს ბანკის საკრედიტო ფაილებში. ასეთი ინფორმაციის გარეშე კრედიტის სათანადო ადმინისტრირება და კრედიტის ზუსტი შეფასება შეუძლებელია.

წარუმატებლობა დაფარვის ხელშეკრულების მოპოვებასა და განხორციელებაში – აღნიშნული წარმოადგენს სესხის პრობლემურობის მნიშვნელოვან გამომწვევ მიზეზს. ყველაზე ჩვეულებრივი და ზოგადად უარყოფითი შემთხვევაა, როდესაც ბანკს ხელშეკრულება აქვს გაფორმებული მსესხებელთან დაფარვის ან სესხის პროგრესული ლიკვიდაციის შესახებ, მაგრამ ვერ ახერხებს ძირითადი თანხის ამოღებას. სასესხო დანაკარგების შესწავლა უჩვენებს, რომ მრავალ შემთხვევაში, ამორტიზაცია არასოდეს იყო ძირითადი თანხის იმ ნაწილის ტოლი, რის გადახდასაც დაეთანხმა მსესხებელი. ხელსაყრელი სესხება და დაკრედიტება მოითხოვს სესხის თანმიმდევრულ დაფარვას.

თვითკმაყოფილება – ქვემოთ ჩამოთვლილი შემთხვევები ყოველთვის უნდა იქნას თავიდან აცილებული:

- ძველ და ნაცნობ მსესხებლებზე ზედამხედველობის შესუსტება;
- მსესხებლისგან მიღებულ ზეპირ ინფორმაციაზე დაყრდნობა, საიმედო ფინანსური ინფორმაციის წარმოდგენის ნაცვლად.
- ცნობილი საკრედიტო სისუსტეების ოპტიმისტური წარმოდგენა, წარსულში დაძლეული მსგავსი საფრთხის გამო.

ზედამხედველობის არარსებობა – მრავალი სესხი, რომელიც გაცემის პროცესში სტანდარტულია, პრობლემური ხდება და იწვევს დანაკარგებს საკრედიტო პერსონალის მხრიდან ეფექტური ზედამხედველობის არარსებობის გამო. ეს თითქმის უცვლელად არის სესხის არსებობის განმავლობაში მსესხებლის საქმიანობის არცოდნის შედეგი.

ტექნიკური არაკომპეტენტურობა – ბანკის შიგნით საკრედიტო პერსონალის წარმომადგენლებს უნდა გააჩნდეთ ტექნიკური უნარი გაანალიზონ ფინანსური დოკუმენტები, მოიპოვონ და შეაფასონ სხვა საკრედიტო ინფორმაცია, დაიცვან ბანკი სესხების გაცემისას და მათზე ზედამხედველობის განხორციელებისას. საკრედიტო არაკომპეტენტურობის შემთხვევაში, გაუთვალისწინე-

ბელ დანაკარგებს ექნება ადგილი, ამიტომ ეს ფაქტი მენეჯმენტმა სათანადოდ უნდა განიხილოს სამეთვალყურეო საბჭოსთან ერთად.

რისკების სუსტი შერჩევა – ბანკების უმრავლესობას გააჩნია რამდენიმე მსხვილი სესხი ან შედარებით პატარა სესხების დიდი რაოდენობა, რომლებიც მთლიანობაში უმნიშვნელოა ბანკისათვის, რომლებსაც არსებული სისუსტეების გამო განიხილავენ, როგორც არამარტო გამართლებულ სესხებს, არამედ როგორც გამონაკლისებს საკრედიტო პოლიტიკიდან. ვინაიდან ეს სესხები განიხილება როგორც გადახვევა ჯანსაღი საკრედიტო პრინციპებიდან და თუ მათი მთლიანი მოცულობა ზომიერია, ინსპექტორი არ უნდა იყოს შეშფოთებული ამ ფაქტით. მაგრამ როდესაც აღიარებული თუ აუღიარებელი გამონაკლისი წესის სახეს იღებს, მაშინ მნიშვნელოვანი პრობლემები წარმოიქმნება. ქვემოთ მოცემულია სესხების ძირითადი ტიპების სია, რომლებიც შეიძლება მოხვდეს რისკების ცუდი შერჩევის კატეგორიაში:

- ბიზნესის დასაფუძნებლად გაცემული სესხები, როცა ბანკი აფინანსებს საჭირო კაპიტალის განსაკუთრებით დიდ მოცულობას.
- სესხები, რომლებიც გაცემულია ბიზნესის წარმატებული წარმართვის მოლოდინის და არა არსებული რეალობის საფუძველზე.
- სესხები, რომლებიც გაცემულია ფასიანი ქაღალდების და საქონლის სპეკულაციური შესყიდვისათვის.
- გირაოთი უზრუნველყოფილი სესხები უზრუნველყოფის ადეკვატური მარჟის გარეშე.
- უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული ოპერაციების განსახორციელებლად გაცემული სესხები, რაც უზრუნველყოფილია უმნიშვნელო კაპიტალით.
- სხვა სარგებლის მისაღებად გაცემული სესხები, როგორც ბანკში მნიშვნელოვანი სადეპოზიტო ნაშთების შენარჩუნების საშუალება.
- მორალური რისკით შესუსტებული სესხები.
- ადგილობრივი კორპორაციის არასაბაზრო აქციების შესაძენად გაცემული სესხები უშუალოდ ამ კორპორაციაზე გაცემულ სესხებთან ერთად. ბანკმა შეიძლება თავი იძულებულად ჩათვალოს და დააფინანსოს კორპორაცია დადგენილ ლიმიტებზე მეტად, სასესხო დანაკარგების თავიდან ასაცილებლად.
- სესხები, რომლებიც დამოკიდებულია პრობლემურ სალიკვიდაციო ღირებულების მქონე გირაოზე. ასეთი სესხების ზომიერი მოცულობა, როდესაც ბანკის მენეჯმენტი აღიარებს არსებულ სისუსტეს, შეიძლება იწვევდეს გარკვეულ პრობლემებს. თუ აღნიშნული მიიღებს წესის სახეს, ის ბანკს უკვე სერიოზულ პრობლემებს შეუქმნის.

ჭარბი დაკრედიტება – ეს პუნქტი უნდა გაერთიანდეს ტექნიკურ არაკომპეტენტურობასთან. ჯანსაღი ფინანსური რისკის მატარებელი მსესხებლისთვის ჭარბი კრედიტის გაცემა ისევე სერიოზულია, როგორც არაჯანსაღი რისკის მატარებელი მსესხებლის შემთხვევაში. სესხები, რომელთა რაოდენობა აღემატება მსესხებლის დაფარვის უნარს არაჯანსაღია. არსად არაა ტექნიკური კომპეტენტურობა და საღი აზრი საჭირო ისე, როგორც მსესხებლისთვის უსაფრთხო, სესხის მაქსიმალური დონის განსაზღვრისას.

კონკურენცია – ბანკებს შორის კონკურენციას საზოგადოებაში გავლენის მოსაპოვებლად შეიძლება შედეგად მოჰყვეს საკრედიტო პრინციპების დათმობა და არაჯანსაღი სესხების გაცემა. არაჯანსაღი სესხის ღირებულება ყოველთვის გადაწონის ნებისმიერ დროებით სარგებელს.

ი. ვადაგადაცილებული სესხები

ვადაგადაცილებული სესხების დიდი მოცულობა თითქმის ყოველთვის მიუთითებს სესხის გაცემის ან ამოღების პრაქტიკის სისუსტეზე ან ორივეზე ერთად. ვინაიდან სესხის განახლების და გაცემის პოლიტიკა ყოველი ბანკისათვის განსხვავებულია, ბანკების ვადაგადაცილებული სესხების კოეფიციენტების (მთლიანი ვადაგადაცილებული სესხები/მთლიანი სესხები) მარტივი შედარება შეიძლება ყოველთვის ისეთი მიზანშეწონილი არ იყოს, როგორც კონკრეტულ ბანკში ცვლილების ტენდენციის ანალიზი. ვადაგადაცილებული სესხების შეფასების პროცესში ინსპექტორმა უნდა გაითვალისწინოს შესაძლო სეზონური და ეკონომიკური პირობების გავლენა. ინსპექტორმა გულდასმით უნდა განიხილოს ვადაგადაცილებული სესხების შემადგენლობა და მისი მოცულობის მიზეზები, საკრედიტო პორტფელის ხარისხთან, მენეჯმენტის კომპეტენტურობასთან და ეფექტურობასთან დაკავშირებით ნებისმიერი გადაწყვეტილების მიღებისას.

სესხი არის ვადაგადაცილებული, როცა მსესხებელი ვერ ახერხებს ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადებში ძირითადი თანხის ან პროცენტის მომსახურებას. საზედამხედველო და საანგარიშგებო მიზნებისათვის სესხი ითვლება ვადაგადაცილებულად, როცა ძირითადი თანხის ან პროცენტის გადახდის ვადა დამდგარია და ის გადაუხდელია 30 დღის ან მეტი ხნის განმავლობაში.

ოვერდრაფტები სადეპოზიტო ანგარიშებზე და სხვა ტიპის კრედიტები წინასწარ განსაზღვრული დაფარვის პროგრამის გარეშე განიხილება უმოქმედოდ შემდეგ გარემოებებში:

- გაცემული თანხა აღემატება საკრედიტო ხაზით გათვალისწინებულ ლიმიტს და გადაუხდელია 30 დღის ან უფრო ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში, ან საკრედიტო ხაზი ვადაგასულია 30 დღის ან მეტი ხნის განმავლობაში;
- პროცენტის გადახდის ვადა დამდგარია და გადაუხდელია 30 დღის ან უფრო ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში;
- ანგარიში არააქტიური იყო 30 დღის განმავლობაში და დეპოზიტები არასაკმარისია პერიოდის განმავლობაში გადაუხდელობის გამო ძირითად თანხას დამატებული პროცენტის თანხის ჯამური ოდენობის დასაფარავად.

კ. ვადაგადაცილების სტატუსის კატეგორიები

დოკუმენტალური ზედამხედველობის გაადვილების მიზნით ბანკის ანგარიშგებებში წარმოდგენილი ვადაგადაცილებული სესხები იყოფა შემდეგ ჯგუფებად:

1-დან 30 დღემდე
30-დან 60 დღემდე
60-დან 90 დღემდე
90-დან 120 დღემდე
120-დან 150 დღემდე
150 დღეზე ზევით

გასათვალისწინებელია, რომ სესხის ძირითადი თანხა და არა ვადაგადაცილებული გადასახდელი უნდა იქნას გამოყენებული ვადაგადაცილებული ვალდებულებების მთლიანი თანხის გაანგარიშებაში. ცალკე კატეგორიად უნდა გამოიყოს ის სესხები, რომლის პირობებიც იქნა გადახედილი.

შემოწმების აქტებში და ოფსაიტის ანგარიშგებებში წარმოდგენილი ვადაგადაცილების მაჩვენებლები უნდა მოიცავდეს ყველა ვადაგადაცილებული სესხის რაოდენობას და მთლიან ნაშთებს ლარებში. ვადაგადაცილებული გადასახდელების ჩვენება ლარებში არ წარმოადგენს ფასეულ ინფორმაციას ანალიტიკური თვალსაზრისით, რადგან მაჩვენებლებზე გავლენას ახდენს სესხის სტრუქტურის მიხედვით ცვალებადი გადასახდელი თანხები. ამასთან, ინსპექტორისთვის აუცილებელია სესხის განახლების შესახებ ბანკის პოლიტიკის და განახლებამდე პროცენტის ამოღების პროცედურების შესწავლა (სანამ განსაზღვრავდეს ვადაგადაცილებულ სესხს), რამდენადაც ასეთი პრაქტიკა მნიშვნელოვნად იცვლება ბანკების მიხედვით. აღნიშნული მნიშვნელოვანია არამარტო იმის გასარკვევად, თუ რომელი სესხია ნამდვილად ვადაგადაცილებული, არამედ ასეთი პოლიტიკის სიჯანსაღის შეფასების თვალსაზრისით. განახლების სტანდარტები უნდა ემყარებოდეს სესხების თანმიმდევრულად დაფარვის მიღწევას და არა ვადაგადაცილებული სესხების დაბალი კოეფიციენტის შენარჩუნებას სესხების გაუმართლებელი გაცემით ან განახლებით.

ინსპექტორებმა ანალიზის განსახორციელებლად საჭირო ინფორმაცია შეიძლება მიიღონ ვადაგადაცილებული სესხების წყაროს განსაზღვრით განყოფილების ან ფილიალის მიხედვით. ვადაგადაცილებული სესხების ამსახველი ცხრილების მიღება სასურველია, თუკი ის დაეხმარება ინსპექტორს პრობლემის წყაროს გამოვლენაში ან ბანკზე ზედამხედველობის განხორციელების პროცესში.

ლ. დარიცხვა, შეწყვეტილი სესხები

დარიცხვის შეწყვეტა ნიშნავს, რომ სესხი გადატანილია საკასო მეთოდით აღრიცხვაზე ფინანსური ანგარიშგების მიზნებისათვის. საქართველოს საბანკო დაწესებულებებისათვის ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმის თანახმად, 30 დღეზე მეტი ხნით ვადაგადაცილებული დარიცხული მიუღებელი პროცენტები ჩამოიწერება კონტრგატარებით შემოსავლების ანგარიშიდან და გადაიტანება გარესაბალანსო ანგარიშზე. დარიცხვაშეწყვეტილი სტატუსის მინიჭების შემდეგ, ვალის ნებისმიერი მომსახურება პირველად ეხება გარესაბალანსო ანგარიშზე დარიცხულ პროცენტს, რისი სრულად დაფარვის შემდეგ ბანკს შეუძლია მოუხსნას სესხს დარიცხვაშეწყვეტილი სესხის სტატუსი.

მ. სესხის განხილვის სისტემები

სებ-ი ბანკებისგან მოითხოვს სესხების განხილვის სრულყოფილი პოლიტიკის შემუშავებას, რომელიც ხელს შეუწყობს მენეჯმენტს პრობლემური კრედიტების აქტიურ განსაზღვრასა და მონიტორინგში. განხილვის პოლიტიკა უნდა მოიცავდეს სესხის განხილვის პროცედურების მასშტაბს, სიხშირეს და ფორმას. ასევე, უნდა იქნას განსაზღვრული განხილვის და ანგარიშგების პასუხისმგებლობა.

საკრედიტო რისკის წარმატებული მართვა ნაწილობრივ კონტროლთან არის დაკავშირებული. საკრედიტო ოფიცრების მიერ განხორციელებული მუდმივი ზედამხედველობის გარდა, ბანკის მენეჯმენტს სჭირდება სესხების შიდა განხილვის ფუნქციის შექმნა. ამ ფუნქციის ორგანიზაცია დამოკიდებულია თითოეული ბანკის საკრედიტო ოპერაციების სიდიდესა და სირთულეზე. საქმიანობის ეფექტური წარმართვისათვის, სესხების განხილვის ფუნქციის მეშვეობით:

- სესხის განხილვის პროცესი დამოუკიდებელი უნდა იყოს;
- უზრუნველყოფილი უნდა იქნას ანგარიშგების წარდგენა სამეთვალყურეო საბჭოს ან მენეჯმენტის ზედა რგოლებისათვის, რომლებიც უშუალოდ არ არიან ჩართული სესხებთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში;
- უზრუნველყოფილი უნდა იქნას საკრედიტო პორტფელის ადეკვატური განხილვა;
- სამუშაო პროგრამის განხორციელება კვალიფიციური და სათანადოდ მომზადებული თანამშრომლებით.

სესხის განხილვის ამოცანები ერთი და იგივეა სებ-ისა და ბანკებისათვის, კერძოდ კი ეს არის საკრედიტო პორტფელში არსებული რისკის შეფასება ამ რისკის მართვის გაუმჯობესების მიზნით.

განხილვის პროცესი უნდა მოიცავდეს: ბანკის პოლიტიკასთან და პროცედურებთან შესაბამისობის შეფასებას; საკრედიტო პროცესში არსებულ სისუსტეებს; საკრედიტო ოფიცრების ჩვევებს, უნარსა და საქმიანობას; გაროს შეფასებას და დოკუმენტაციის ადეკვატურობას; რეალური დაფარვის გრაფიკების არსებობას და მათ განხორციელებას; მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის და ეკონომიკური ფუნქციონირების ანალიზს; არსებული სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ადეკვატურობას და მსესხებლის მიერ პროცენტის დაფარვის სტატუსს; კრედიტებთან დაკავშირებული რისკების სათანადო კლასიფიკაციას.

ბანკის სესხების განხილვის პოლიტიკა უნდა მოითხოვდეს იმ სესხების წერილობითი სიის შემუშავებას და წარმოებას, რომლებიც საჭიროებენ განსაკუთრებულ ყურადღებას (საყურადღებო სესხების სია). სია უნდა მოიცავდეს როგორც ნეგატიურად კლასიფიცირებულ სესხებს, ისე პოტენციურ პრობლემურ სესხებს. ასეთებს მიეკუთვნება არანეგატიურად კლასიფიცირებული სესხები, რომლებიც მოითხოვენ გაძლიერებულ მომსახურებას ან მონიტორინგს მსესხებლის ინდივიდუალური მახასიათებლების, მისი საქმიანობის, კრედიტუნარიანობის გამო. საყურადღებო სესხების სია არის მნიშვნელოვანი

ინსტრუმენტი, რომელიც მენეჯმენტის ყურადღებას ამახვილებს ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან საკითხებზე. ასევე, სრული და კარგად დოკუმენტირებული სია დადებითად ახასიათებს მენეჯმენტს, იგი გვიჩვენებს თუ რამდენად კარგად ახერხებს მენეჯმენტი პრობლემური სესხების იდენტიფიცირებას და მართვას. აღნიშნული სია შეიძლება გამოყენებულ იქნას ინსპექტორების მიერ როგორც ორმაგი შემოწმების მექანიზმი, და საშუალებას აძლევს მათ იგი შეადარონ სესხების საკუთარ მიმოხილვას, რათა შეაფასონ შიდა განხილვის პროცედურების ეფექტურობა. სია ასევე მნიშვნელოვანია სშდრ-ს ადეკვატუობის შეფასებისათვის.

ყველა ბანკს უნდა ჰქონდეს „საყურადღებო სესხების სია„. პატარა ბანკებში პროცესს შეიძლება წარმართავდეს აღმასრულებელი დირექტორი ან საკრედიტო ოფიცერი, რომელიც განსაზღვრავს ნეგატიურ სესხებს და პოტენციურ პრობლემურ სესხებს, და ადგენს სიას რომ გააფართოვოს მენეჯმენტის მიერ ამ სესხების მონიტორინგის უნარი. სია ასევე მოკლედ უნდა გადმოსცემდეს მიზეზებს, თუ რატომ არის სესხები ჩამოთვლილი. კრედიტების სტატუსის შესახებ ინფორმაცია პერიოდულად უნდა ხსენდებოდეს სამეთვალყურეო საბჭოს. დიდ ბანკებში პროცესი შეიძლება ხორციელდებოდეს სესხების განხილვის ცალკე განყოფილების მიერ. თუ სესხის განხილვის ფუნქცია ხორციელდება, პროცესი უნდა იყოს სრულყოფილი და მოიცავდეს ზემოთ ჩამოთვლილ ელემენტებს გარკვეული ფორმით.

II. ინსპექტორის მიერ სესხების განხილვა და კლასიფიცირება

სესხის ანლიზის და შეფასების მიზნით ინსპექტორმა უნდა მოიპოვოს ძირითადი ინფორმაცია მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის, კრედიტის მიზნობრიობის, ვადების და ვალის თანმიმდევრული დაფარვის შესაძლებლობის შესახებ. მონაცემების მოპოვებასთან დაკავშირებული პროცესი შეიძლება იცვლებოდეს ბანკის სიდიდის და სირთულის მიხედვით, ასევე ბანკის მიერ გამოყენებული ჩანაწერების ტიპის მიხედვით.

სესხების დიდი რაოდენობის გამო, აუცილებელია ყურადღების გამახვილება უფრო დიდი საკრედიტო ხაზების სიჯანსაღეზე. შედარებით პატარა სესხები, რომლებიც შემოსავლიანია, შეიძლება გამოტოვებულ იქნას ინდივიდუალური შეფასებიდან. განსახილველი სესხის მინიმალური ოდენობა დამოკიდებულია ცალკეული ბანკების მახასიათებლებზე. სესხის მოცულობა უნდა იყოს საკმარისად მცირე, რომ შესაძლებელი გახადოს მთლიანი საკრედიტო პორტფელის ზუსტი შეფასება, მაგრამ არც ისე მცირე მოცულობის რომ ზედმეტად დატვირთოს ინსპექტორი. პროცედურა ინსპექტორს არ უშლის ხელს პატარა სესხების გაანალიზებაში, რომლებიც ინარჩუნებენ საკმაო მდგრადობას ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში, არიან ვადაგადაცილებული, გირაოს მოკლებული, და არსებული მახასიათებლების გამო ექვემდებარებიან შემდგომ შემოწმებას. უმეტეს შემთხვევებში უნდა მოხდეს განხილული სესხების პროცენტული მაჩვენებლის, აქტივების ხარისხის და მენეჯმენტის უნარის შეფასების შედარება წინა შემოწმების მონაცემებთან.

თითოეული შემოწმების დროს უნდა იქნას გაანალიზებული შემდეგი სესხები და საკრედიტო ხაზები:

- წინა შემოწმების დროს კლასიფიცირებული სესხები ან საკრედიტო ხაზები;
- ბანკის პრობლემური სესხების სიაში წარმოდგენილი სესხები, თუ ასეთი არსებობს;
- ბანკის ვადაგადაცილებული სესხების სიაში არსებული სესხები, თუ ასეთი არსებობს, ან განსზღვრულია ინსპექტორის მიერ;
- მაღალ რისკთან დაკავშირებული სხვა მნიშვნელოვანი სესხები, რომლებზეც ინსპექტორი ამახვილებს ყურადღებას სამეთვალყურეო საბჭოს სხდომის ოქმების, აუდიტის დასკვნის და სხვა წყაროების განხილვის შედეგად;
- ბანკის ინსაიდერებზე, მათთან დაკავშირებულ პირებზე და სხვა ბანკის ინსაიდერებზე გაცემული სესხები.

სესხების განხილვის პროცესის პროცედურები და განსახორციელებელი ღონისძიებების ჩამონათვალი მოცემულია ამ თავის ბოლოს.

ა. აქტივების კლასიფიკაცია

თითოეული სესხის შეფასებას ბანკი რეგულარულად ახორციელებს და მას სებ-ის ინსპექტორები განიხილავენ შემოწმების პროცესში. სესხების და აქტივების კლასიფიკაცია უნდა ემყარებოდეს მონაცემებს ცალკეული სესხის შესახებ, რომელიც სულ ცოტა უნდა მოიცავდეს:

- მსესხებლის საერთო ფინანსური მდგომარეობის და რესურსების შესახებ ინფორმაციას, ფულადი სახსრების მიმდინარე და გრძელვადიანი მიმოქცევის ჩათვლით;
- მსესხებლის საკრედიტო ისტორიას;
- ინფორმაციას მსესხებლის ან ორგანიზაციის ხელმძღვანელის საიმედოობის შესახებ;
- სესხის დანიშნულებას გადახდის წყაროსთან კავშირში;
- გადახდის მეორადი წყაროების ტიპებს, როგორიცაა გარანტორი, გირაოს ღირებულება და ფულადი სახსრების მიმოქცევა, როდესაც ისინი გადახდის პირველად წყაროს არ წარმოადგენენ. (ეჭვის ქვეშ უნდა იქნეს დაყენებული გადახდის მეორად წყაროებზე ზედმეტად დამოკიდებულება, და უნდა გადაისინჯოს ბანკის პოლიტიკა, რომელიც უშვებს ასეთი პრაქტიკის არსებობას).

რაც უფრო ხანგრძლივი დროითაა სესხი გაცემული ან სახელშეკრულებო უფლება ფულადი სახსრების მიღების შესახებ, მით უფრო დიდი რისკი არსებობს იმისა, რომ ნეგატიური მოვლენების გამო მსესხებელი ვერ შეძლებს სესხის დაბრუნებას. მსესხებლის გადახდისუნარიანობისადმი რწმენა ემყარება მის წარსულ ფინანსურ საქმიანობას, ისევე როგორც, მისი სამომავლო საქმიანობის პროგნოზს. მსესხებლის წარუმატებლობა შეასრულოს დასახული ფინანსური გეგმები არის სისუსტე, მაგრამ აუცილებლად არ ნიშნავს იმას, რომ გაცემული სესხი განიხილებოდეს როგორც საყურადღებო ან იყოს ნე-

გატიურად კლასიფიცირებული. მეორე მხრივ, ვალის დასაფარად ფულადი სახსრების საკმარისი რაოდენობის გენერაციის უუნარობა სისუსტეს წარმოადგენს, რაც საფრთხეში აგდებს ვალის გადახდას და ბევრ შემთხვევაში იმსახურებს ნეგატიურ კლასიფიკაციას. ადგილზე შემოწმების პროცესში სესხის შესაფერისი კლასიფიკაციის განსაზღვრისას ინსპექტორმა უნდა გაითვალისწინოს საოპერაციო მონაცემების კლება, გირაო, თავდებობა, ინდოსანტი ან გარანტორი.

საბანკო სისტემის სტაბილურობის უზრუნველყოფის მიზნით ეროვნული ბანკი განსაზღვრავს აქტივების კლასიფიკაციის სტანდარტებს. ეროვნულ ბანკს თავისი შეხედულებისამებრ შეუძლია შეიტანოს ცვლილებები აღნიშნულ სტანდარტებში, ასევე შემოიღოს დამატებითი სტანდარტები კლასიფიკაციის მიზნით. აქტივების კლასიფიკაციის შესახებ სებ-ის N 350 დებულების შესაბამისად, ბანკებმა სათანადოდ და ზუსტად უნდა გაანალიზონ თავიანთი საკრედიტო პორტფელი და თითოეულ სესხს ისევე როგორც სხვა აქტივებს მიანიჭონ რეიტინგი საკრედიტო რისკის მიხედვით. არსებობს კლასიფიკაციის ხუთი კატეგორია:

ა. ა. სტანდარტული სესხები

- სესხი კლასიფიცირდება „სტანდარტულად„ თუ მისი ძირითადი თანხის და პროცენტის მუდმივად გადახდა დროულად წარმოებს, ამასთან, მსესხებლის კაპიტალი და გადახდის უნარი სტაბილურია. ეს კლასიფიკაცია მისაღებია, როდესაც მსესხებელი ფინანსურად ძლიერია და აქვს საკმარისი კაპიტალი, რათა შეამციროს უარყოფითი ზეგავლენა მოულოდნელი მოვლენებისაგან, ასრულებს მომგებიანობასთან დაკავშირებულ თავის მიზნებს და აქვს საკმარისი ნაღდი ფული, რათა დროულად დააკმაყოფილოს ყველა ვალდებულება, მათ შორის აღნიშნული აქტივიც.
- „სტანდარტულად„ კლასიფიცირებული სესხისთვის მიღებული გირაო ან იპოთეკა გამოყენებული იქნება როგორც უსაფრთხოების დამატებითი კომპონენტი, თუმცა მაინც საჭიროა მისი სწორად რეგისტრაცია და დოკუმენტურად დადასტურება.
- ბიზნესისათვის გაცემული სესხის შემთხვევაში, ზემოთ მოყვანილ ფინანსურ მახასიათებლებთან ერთად მსესხებელმა უნდა დაამტკიცოს, რომ მისი ბიზნეს-გეგმა რეალურია და პრაქტიკულად განხორციელებადი, და რომ მისი ძირითადი პროდუქცია და მარკეტინგული სტრატეგია სტაბილურია და კონკურენტუნარიანი.
- „სტანდარტულად„ კლასიფიცირებული სესხი წარმოადგენს ნორმალურ მდგომარეობას, მაგრამ ყველა კომერციულ ბანკს მაინც მოეთხოვება საერთო რეზერვის შექმნა თითოეული „სტანდარტულად„ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 2%-ის ოდენობით.

ა. ბ. საყურადღებო სესხები

სესხი კლასიფიცირდება საყურადღებოდ თუ ქვემოთ მოყვანილი რომელიმე შემთხვევა სახეზეა:

- იგი ადეკვატურად არის დაცული, მაგრამ პოტენციურად სუსტია. მიუხედავად იმისა, რომ სესხის გაცემის დროს მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობა და გადახდის უნარი სტაბილური ჩანდა, შემდეგში გამოჩნდა განსაზღვრული ნაკლოვანებები და ტენდენციები. იმ შემთხვევაში, თუ ისინი არ გამოსწორდება, შესაძლოა გაჩნდეს ეჭვი მსესხებლის მიმართ, გააგრძელოს სესხის დროული დაფარვა. ასეთი სესხი ქმნის გაუმართლებელ საკრედიტო რისკს, მაგრამ არა ისეთს, რომ მიენიჭოს კლასიფიკაცია „არასტანდარტული„, იმიტომ, რომ საკრედიტო რისკი მოცემულ მომენტში მცირეა. ასეთი ნაკლოვანებების მაგალითებია ისეთი შემთხვევები, როდესაც საკრედიტო დოკუმენტაცია (ან მათი ნაწილი) დაკარგულია, არასრული ან მოძველებულია; როდესაც ბანკს არ ძალუძს აქტივების შესაბამისად მართვა ან მსესხებელთან სათანადო ურთიერთობა, ან როდესაც მთლიანად უზრუნველყოფილი სესხის შემთხვევაში, გირაო ან იპოთეკა დოკუმენტურად არ არის სწორად გაფორმებული, გადაცემული ან რეგისტრირებული, ანდა როდესაც არსებობს ინფორმაცია გირაოს ან იპოთეკის საეჭვო მდგომარეობასთან ან მის მონიტორინგთან და კონტროლთან დაკავშირებით;
- ბანკის განმეორებითი მოთხოვნის მიუხედავად მსესხებელმა ვერ მოახერხა ფინანსური ანგარიშგებების, მათ შორის საბალანსო უწყისის ან მოგება-ზარალის უწყისის, ან სამუშაო ან ბიზნეს-გეგმის მიწოდება, რაზეც არსებობდა შეთანხმება;
- მოსალოდნელია ისეთი მოვლენები მსესხებლის საქმიანობაში ან წარმოებაში, ან ისეთი მიმართულებები ბაზარზე, რომელთა გამოც შესაძლოა, რომ მსესხებლის მომავალი მოგება ან ბიზნესი გახდეს არასტაბილური, ანდა აღმოჩნდეს მნიშვნელოვნად გაუარესებული;
- გირაოსთან ან იპოთეკასთან დაკავშირებული დოკუმენტაცია არ არის სწორად გაფორმებული, ან როდესაც გირაო ან იპოთეკა არ არის სწორად რეგისტრირებული, და ამ ორიდან რომელიმეს თან ერთვის გადახდის პირველადი წყაროს საშუალებით ამ ვალის სათანადო დაფარვის უნარის დაქვეითება;
- სესხის ვადაგადაცილებული პროცენტი დაუფარავია და დამატებულია ძირითად თანხაზე;
- ნებისმიერი შეთანხმებული გადახდა ვადაგადაცილებულია 30 დღეზე ნაკლები პერიოდით. თუმცა ასეთი ვადაგადაცილება არ არის ამ კლასიფიკაციის ერთადერთი ან ძირითადი მიზეზი.

ყველა კომერციულ ბანკს მოეთხოვება სპეციალური რეზერვის შექმნა თითოეული „საყურადღებოდ„ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 10%-ის ოდენობით.

ა. გ. არასტანდარტული სესხები

სესხი კლასიფიცირდება „არასტანდარტულად„ თუ სახეზეა ქვემოთ მოყვანილი რომელიმე შემთხვევა:

- იგი არაადეკვატურად არის დაცული მსესხებლის კაპიტალითა და გადახდის უნარით, ანდა გირაოს ან იპოთეკის ღირებულებით. „არასტანდარტუ-

ლად„ კლასიფიცირებულ სესხს გააჩნია ისეთი სისუსტეები ან პრობლემები, რომლებიც საფრთხეს უქმნის დავალიანების დაფარვას ან საეჭვოს ხდის მთლიან გადახდას;

- სესხის გადახდის ძირითადი წყაროები, მათ შორის კაპიტალი და მოგება, არ არის საკმარისი ვალის დასაფარად. ამიტომაც ბანკმა უნდა გამოიყენოს გადახდის სხვა წყაროები, როგორიცაა გირაოს ან იპოთეკის გაყიდვა, მსესხებლის სხვა აქტივების გაყიდვა ან მსესხებლის სხვა ვალ(ებ)ის რესტრუქტურიზაცია. ამასთან, არსებობს სხვა ისეთი მნიშვნელოვანი უარყოფითი პირობები, როგორიცაა: ღირებულების მქონე და რეალიზებადი გირაოს ან იპოთეკის არარსებობა, მსესხებლის აუხსნელი და ხანგრძლივი არყოფნა, ან საკუთარი ბიზნესისადმი უყურადღებობა.

საბლანკო ან ნაწილობრივ უზრუნველყოფილ სესხს, როდესაც მისი ძირითადი თანხის ან პროცენტის გადახდა ვადაგადაცილებულია სულ ცოტა 30 ან მეტი დღით, უნდა მიეცეს „არასტანდარტული„ სესხის კლასიფიკაცია, თუმცა ასეთი ვადაგადაცილება არ არის ასეთი კლასიფიკაციის ერთადერთი ან ძირითადი მიზეზი;

მთლიანად უზრუნველყოფილ სესხს, როდესაც მისი ძირითადი თანხის ან პროცენტის გადახდა ვადაგადაცილებულია სულ ცოტა 60 ან მეტი დღით, უნდა მიეცეს „არასტანდარტული„ სესხის კლასიფიკაცია, თუმცა ასეთი ვადაგადაცილება არ არის ამ კლასიფიკაციის ერთადერთი ან ძირითადი მიზეზი.

ყველა კომერციულ ბანკს მოეთხოვება სპეციალური რეზერვის შექმნა თითოეული „არასტანდარტულად„ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 30%-ის ოდენობით.

ა. დ. საეჭვო სესხები

სესხი კლასიფიცირდება „საეჭვოდ„ თუ მას აქვს „არასტანდარტულად„ კლასიფიცირებული სესხის მახასიათებლები, მაგრამ არსებულ პირობებში მისი გადახდა საეჭვოა ერთ-ერთი ისეთი სისუსტის გამო, როგორიცაა: გარკვეული და მნიშვნელოვანი ფაქტორის არსებობა, რომლიდან გამომდინარეც მოსალოდნელია ნაწილობრივი გადახდა უახლოეს პერიოდში და ამიტომ „უიმედო„ კლასიფიკაციის მინიჭება მოცემულ მომენტში საჭირო არ არის, სანამ ფაქტები უფრო არ გაირკვევა. „გარკვეული და მნიშვნელოვანი„ ფაქტორები მოიცავს ისეთ ფაქტორებს, როგორიცაა სესხის მიმდინარე ნაწილობრივი გადახდა ან გირაოს (იპოთეკის) დასაკუთრებისა და გაყიდვის პროცედურების დაწყება და განხორციელება უახლოეს მომავალში, ასევე დამატებითი გირაოს ან იპოთეკის ჩადების შესაძლებლობა, რითაც სესხი მთლიანად უზრუნველყოფილი გახდება.

საბლანკო ან ნაწილობრივ უზრუნველყოფილ სესხს, როდესაც მისი ძირითადი თანხის ან პროცენტის გადახდა ვადაგადაცილებულია სულ ცოტა 90 ან მეტი დღით, უნდა მიეცეს „საეჭვო„ სესხის კლასიფიკაცია, თუმცა ასეთი ვადაგადაცილება არ არის ამ კლასიფიკაციის ერთადერთი ან ძირითადი მიზეზი.

მთლიანად უზრუნველყოფილ სესხს, როდესაც მისი ძირითადი თანხის ან პროცენტის გადახდა ვადაგადაცილებულია სულ ცოტა 120 ან მეტი დღით,

უნდა მიეცეს „საეჭვო„ სესხის კლასიფიკაცია, თუმცა ასეთი ვადაგადაცილება არ არის ამ კლასიფიკაციის ერთადერთი ან ძირითადი მიზეზი.

ყველა კომერციულ ბანკს მოეთხოვება სპეციალური რეზერვის შექმნა თითოეული „საეჭვოდ„ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 50%-ის ოდენობით.

ა. ე. უიმედო სესხები

სესხი კლასიფიცირდება „უიმედოდ„ თუ ქვემოთ მოყვანილი რომელიმე შემთხვევა სახეზეა:

- მსესხებლის გადახდისუუნარობის გამო შეუძლებელია მისი ამოღება ან ამოღებადი თანხა იმდენად მცირეა, რომ იგი ბანკის ბალანსზე არ უნდა დარჩეს;
- გირაოს ან იპოთეკის მიუხედავად, მისი ძირითადი თანხის ან პროცენტის გადახდა ვადაგადაცილებულია 150 დღით;
- 150 დღეზე ნაკლები პერიოდით ვადაგადაცილების მიუხედავად, მსესხებლის შესახებ მოპოვებულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით, სესხის ამოღება მთლიანად შეუძლებელია ან ამოსაღებად მოსალონდელი თანხები არ შეესაბამება ამოღებისათვის დახარჯულ დროსა და ხარჯებს.

სესხების დანაკარგები ბალანსზე აისახება იმ საანგარიშგებო პერიოდში, როდესაც დადგინდა, რომ მათი ამოღება შეუძლებელია. მათი საბუღალტრო აღრიცხვა უნდა შეწყდეს და ისინი უნდა ჩამოიწეროს ამავე პერიოდის ბალანსიდან.

ბანკებმა ძალისხმევა უნდა მიმართონ „უიმედოდ„ კლასიფიცირებული სესხების კანონიერად ამოღებისაკენ სათანადო ზომების გამოყენებით, ყველა არსებული გირაოს ან იპოთეკის დასაკუთრებასთან და გაყიდვასთან დაკავშირებული (კანონმდებლობით გათვალისწინებული) პროცედურების დაცვის ჩათვლით.

ყველა კომერციულ ბანკს მოეთხოვება სპეციალური რეზერვის შექმნა თითოეული „უიმედოდ„ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 100%-ის ოდენობით.

ბ. დასკვნების წარმოდგენა

თითოეული ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხისათვის, რომელსაც ბანკის მენეჯმენტი აპროტესტებს და ოდენობის მიხედვით, 5 უმსხვილეს სესხს განეკუთვნება (საყურადღებო, არასტანდარტულ, საეჭვო და უიმედო კატეგორია - სულ 20) და ინსაიდერებზე გაცემული ყველა ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხებისათვის, ინსპექტორები ამზადებენ წერილობით დასკვნას კლასიფიკაციის დასასაბუთებლად. შენიშვნები უნდა იყოს მოკლე და ნათელი, მაგრამ არ უნდა იქნას გამოტოვებული მნიშვნელოვანი ინფორმაცია. სესხებთან დაკავშირებული შენიშვნები უნდა შედგებოდეს შემდეგი ელემენტებისაგან:

- იდენტიფიკაცია – მითითებული უნდა იყოს მსესხებლის სახელი, პროფესია და საქმიანობა. ხელშეკრულებაზე ხელისმომწერი პირები და გარანტორები უნდა იყვნენ მითითებული.

- აღწერა – ვალი აღწერილ უნდა იქნას სესხის ტიპის, რაოდენობის, წყაროს და პირობების ჩათვლით. ისტორია, მიზნობრიობა და დაფარვის წყარო ასევე განხილულ უნდა იქნას.
- გირაო – გირაოს მოკლე აღწერა ტიპის, ღირებულების და შეფასების მეთოდის, შეფასების თარიღის და გირაოს მდგომარეობის ჩათვლით.
- ფინანსური ინფორმაცია – მოკლედ უნდა იქნას აღწერილი და გაანალიზებული მსესხებლის ფინანსური დოკუმენტები, რათა წარმოდგენილ იქნას მისი ფინანსური მდგომარეობა და კრედიტუნარიანობა.
- პრობლემების შეჯამება – ბანკის წინაშე არსებული პრობლემების შეჯამება მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის, გირაოს, გარანტორების და სხვა სათანადო ფაქტორების გათვალისწინებით.
- მენეჯმენტის გეგმები – ყოველთვის უნდა იყოს წარმოდგენილი მენეჯმენტის მოსაზრება სესხთან დაკავშირებით და ასევე გეგმები ბანკის პოზიციის გაუმჯობესების შესახებ სესხთან/მსესხებელთან მიმართებაში.

გ. ძირითად თანხაზე დამატებული დაუფარავი პროცენტი

პროცენტის კაპიტალიზაცია წარმოადგენს პროცესს, სადაც დაუფარავი პროცენტი ემატება გადასახდელ ძირითად თანხას სესხის დაფარვის ვადის დადგომისას. პროცენტის კაპიტალიზაცია მოიცავს გადაუხდელ პროცენტს, რომლის რეფინანსირება ან პროლონგაცია ხდება ახალ საბანკო კრედიტად. ბანკს უნდა გააჩნდეს კონკრეტული პოლიტიკა ძირითად თანხაზე დამატებულ პროცენტთან დაკავშირებით და განსაზღვრული უნდა ჰქონდეს მინიმალური სტანდარტები მსესხებლის მოქმედებასთან დაკავშირებით. კრედიტების უმრავლესობისათვის, გადაუხდელი პროცენტის დამატება ძირითად თანხაზე არ უნდა იქნას დაშვებული, გარდა შემთხვევებისა, როცა:

- მსესხებელს შესწევს ვალის დაფარვის უნარი საკუთარი საქმიანობიდან გამომდინარე;
- პროცენტის კაპიტალიზაცია მოსალოდნელი იყო საწყისი სესხის დამტკიცების დროს და წარმოადგენდა მსესხებლის დაგეგმილი დროებითი ფულადი სახსრების მიმოქცევის ნაკლებობის ნაწილს;
- ვალი კარგადაა უზრუნველყოფილი;
- დაფარვა, დამატებული პროცენტის ჩათვლით, მოსალოდნელია დაზუსტებული სამომავლო თარიღისათვის;
- განაკვეთები და პირობები შესაბამისობაშია მსგავსი სესხების ბაზართან;
- ეჭვს გარეშეა ძირითადი თანხის და პროცენტის დაფარვა.

მიმდინარე ანგარიშებზე ოვერდრაფტებისათვის და სხვა წინასწარი დაფარვის პროგრამის არმქონე კრედიტებისათვის, სადაც პროცენტი ჩვეულებრივ ანგარიშზეა დამატებული, პერიოდის განმავლობაში ანგარიშზე შეტანილი დეპოზიტები საკმარისი უნდა იყოს მოცემული პერიოდისათვის პროცენტის დასაფარად.

ბანკებში, სადაც პროცენტი არასწორად იქნა დამატებული სესხის თანხაზე, პროცენტს მიენიჭება „უიმედო„ კლასიფიკაცია. უფრო მეტიც, ასეთ

შემთხვევებში, პროცენტის დამატების საკითხი კრიტიკულ შენიშვნას იმსახურებს ინსპექტორის შენიშვნებისა და დასკვნების ნაწილში.

დ. პრობლემური ვალის რესტრუქტურიზაცია

რესტრუქტურიზებული სესხი არის სესხი, რომლის ვადები და პირობები შეიცვალა (ძირითადად მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესების გამო), რაც გამოიხატება საპროცენტო განაკვეთის ან ძირითადი თანხის შემცირებაში, ან გადაუხდელი პროცენტის ძირითად თანხაზე დამატებაში.

ბანკის მსესხებლების წინაშე არსებულმა ფართოდ გავრცელებულმა ფინანსურმა სიძნელეებმა შეიძლება გამოიწვიონ ვალის რესტრუქტურიზაცია. ეს ხშირად გულისხმობს მსესხებლისთვის საკრედიტო პირობების შეცვლას. შეიძლება საჭირო გახდეს გირაოს ოდენობის გაზრდა, დაფარვის გრაფიკის გახანგრძლივება, საპროცენტო განაკვეთის, დარიცხული პროცენტის, ძირითადი თანხის შემცირება, კრედიტის შემდგომი გაგრძელება ან ნაწილობრივ დაფარვა დაყადაღების ან ბანკზე აქტივების გადაცემის გზით.

ბანკირები პრობლემური ვალის რესტრუქტურიზაციას მაშინ მიმართავენ, როდესაც მსესხებლები სიძნელეების გამო ვერ ასრულებენ თავიანთ ფინანსურ ვალდებულებებს. როცა ხდება სესხების ნეგატიურად კლასიფიცირება და ბანკებს ესაჭიროებათ სესხებზე შესაძლო დანაკარგების რეზერვის დიდი ოდენობით შექმნა, ზოგიერთმა ბანკმა შეიძლება განახორციელოს პრობლემური ვალების რესტრუქტურიზაცია. ეს ამცირებს დარიცხვაშეწყვეტილი სესხების გავლენას მათ წმინდა მოგებაზე. აღნიშნული ჭეშმარიტებას წარმოადგენს განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც სესხების მართვა დაკავშირებულია ვალის მომსახურების პერიოდთან. მაგალითად, თუ დარიცხული პროცენტის ვადაგადაცილებამ 30 დღე ან მეტი შეადგინა, მაშინ სესხზე დარიცხვა უნდა შეწყდეს. დარიცხვის შეწყვეტის წმინდა მოგებაზე გავლენის თავიდან ასაცილებლად, ბანკებმა შეიძლება განახორციელონ პრობლემური ვალის რესტრუქტურიზაცია, გადაუხდელი პროცენტის ძირითად თანხაზე დამატება ან დაფარვის პირობების შეცვლა. აღნიშნული „კოსმეტიკური აღრიცხვის„ მაგალითია, რომელსაც ბანკირები ახორციელებენ ჭეშმარიტი სასესხო დანაკარგების მოგვიანებით აღიარების მიზნით.

ე. ბანკის მიერ პრობლემური ვალის რესტრუქტურიზაციის აღრიცხვა

პირობების მოდიფიკაცია: როდესაც ვალის პირობები იცვლება, ბანკს არ შეუძლია ვალის საბალანსო ღირებულების შეცვლა, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა საბალანსო ღირებულება აღემატება ახალი პირობებში მთლიანი სამომავლო ფულადი ნაკადების წმინდა მიმდინარე ღირებულებას (ახალი პირობების თანახმად დარიცხული პროცენტის ჩათვლით). ვალის მიმდინარე ღირებულება გამოითვლება ფულადი ნაკადების საწყისი ეფექტური საპროცენტო განაკვეთით დისკონტირების საფუძველზე.

დებიტორების შეცვლა: როდესაც პრობლემური ვალის ჩანაცვლება ხდება სხვა ბიზნესის, კერძო პირის, ან სამთავრობო ორგანიზაციის კრედიტუნარია-

ნობით, აღრიცხვა უნდა განხორციელდეს ოპერაციის არსის შესაბამისად. თუ შემცვლელი ან დამატებითი დებიტორი კონტროლდება ან იმყოფება საწყისი დებიტორის კონტროლის ქვეშ (მშობლიური კომპანია/შვილობილი კომპანია), ბანკი განაგრძობს ვალის როგორც „რესტრუქტურიზებული პრობლემური ვალის„ აღრიცხვას. თუ რესტრუქტურიზაციის შემდეგ, შემნაცვლებელი ან დამატებითი დებიტორი და საწყისი დებიტორი დაკავშირებული არიან ორგანიზაციული, სატრასტო ან სხვა ურთიერთობებით, რაც უზრუნველყოფს საწყისი დებოტორის სახსრების გარკვეული ნაწილის ბანკში შემოდინებას (მიუხედავად იმისა, რომ მიმღები შეიძლება იყოს შემცვლელი ან დამატებითი დებიტორი) , მაშინ ბანკმა ვალი უნდა აღრიცხოს როგორც „რესტრუქტურიზებული პრობლემური ვალი„. თუ შემცვლელ ან დამატებით დებიტორს არ აქვს საწყის დებიტორთან რაიმე ურთიერთობა, მაშინ ბანკს შეუძლია აღრიცხოს რესტრუქტურიზებული ვალი ჭეშმარიტი საბაზრო ღირებულებით.

3. რესტრუქტურიზებული სესხების კლასიფიკაცია

ყველა რესტრუქტურიზებული სესხი უნდა ექვემდებარებოდეს რისკის შეფასებას ობიექტური კრიტერიუმების შესაბამისად, იმ დროისათვის როდესაც გადავადების პროცედურა დასრულდება. ამ სესხების განხილვა პერიოდულად უნდა ხორციელდებოდეს.

როდესაც რესტრუქტურიზაცია ხდება ვალის საწყის პირობებთან შედარებით უფრო ლიბერალური პირობებით რეზერვი იქმნება დამატებით იმ რეზერვებისაგან, რომელთა ფორმირებაც შეიძლება მიზანშეწონილად ჩაითვალოს ობიექტური ანალიზის საფუძველზე. საწყისი ვალის კლასიფიკაცია უნდა განხორციელდეს კლასიფიკაციის არსებული სტანდარტების შესაბამისად, როგორც არასტანდარტული, საეჭვო და უიმედო.

თუ საწყისი დებიტორი ფლობს შემცვლელ ან დამატებით დებიტორს ან დაკავშირებულია მასთან, მაშინ საწყისი სესხის კლასიფიკაცია არ შეიძლება შეიცვალოს, თუ ვალის შემდგომი მომსახურება ახალი მსესხებელის მიერ არ იძლევა სესხის ხელახალი კლასიფიკაციის საფუძველს. თუ შემცვლელ ან დამატებით დებიტორს მხოლოდ ლიკვიდური აქტივების გირაოს სახით შეთავაზების უნარი შესწევს, მაშინ სესხების კლასიფიკაცია უცვლელი რჩება. რეზერვი შეიძლება შემცირდეს გირაოს „ჭეშმარიტი ღირებულებით„. თუ შემცვლელი ან დამატებითი დებიტორი სრულიად არ არის დაკავშირებული საწყის მსესხებელთან, მაშინ სესხების კლასიფიკაციის კრიტერიუმები გამოყენებული იქნება შემცვლელი ან დამატებითი დებიტორის მიმართ. აღნიშნული ხორციელდება მსესხებლის უნარის შესაბამისად დაფაროს სესხი ბიზნესის ნორმალური მსვლელობის პროცესში. თუ ახალ დებიტორს შესწევს უნარი მთლიანად გადაიხადოს ვადაგადაცილებული პროცენტი, მაშინ სესხის კლასიფიკაციის გაუმჯობესება შეიძლება შესაბამისად განხორციელდეს. სესხების კლასიფიკაციის განხილვა და რეკლასიფიცირება მოხდება (შემცვლელი ან დამატებითი დებიტორის) კლასიფიკაციის მომავალი განხილვისას, ვალის მომსახურების გამოცდილების შესაბამისად.

ზ. ბანკის პოლიტიკა სესხის რესტრუქტურიზაციასთან დაკავშირებით

თითოეულ ბანკს უნდა ჰქონდეს პოლიტიკა, რომლის თანახმადაც მოხდება სესხის რესტრუქტურიზაციის დაშვება. რესტრუქტურიზაციის პოლიტიკა წამოადგენს ბანკის საერთო საკრედიტო პოლიტიკის ნაწილს და მოიცავს ვალის ამოღების, სესხის დაბრუნების, ჩამოწერის საკითხებს. პრობლემური ვალის რესტრუქტურიზაციასთან დაკავშირებით, ბანკის საკრედიტო პოლიტიკაში ნათლად უნდა იყოს განსაზღვრული სესხებზე დარიცხვის შეწყვეტის, დაუფარავი პროცენტის, ადეკვატური რეზერვების შექმნის, პრობლემური აქტივების ღირებულების განსაზღვრის ხარისხობრივი და რაოდენობრივი კრიტერიუმები. მითითებები უნდა იქნას შემუშავებული პრობლემური ვალის რესტრუქტურიზაციის მექანიზმებთან და ინსტრუმენტებთან დაკავშირებით. აღნიშნული უნდა შეესაბამებოდეს კრედიტის ბუნებას, დამტკიცების პროცესს, გადაწყვეტილების მიღების პროცესს, აღრიცხვის პროცედურებს, ანგარიშგების მოთხოვნებს და მენეჯმენტის ზედამხედველობას. დამატებითი პროცედურები უნდა განისაზღვროს სამეთვალყურეო საჭოს მიერ იმ ღონისძიებებთან დაკავშირებით, თუ მსესხებელს რესტრუქტურიზაციის შემდგომ არ შესწევს ვალის მომსახურების უნარი. პოლიტიკის შესაბამისი ნაწილები უნდა დაურიგდეს ყველა ოფიცერს საკრედიტო, საბუღალტრო, შიდა აუდიტის, კონტროლის და სხვა სათანადო განყოფილებებში. რესტრუქტურიზებული სესხები შეტანილ უნდა იქნას ბანკის საყურადღებო სიაში.

დოკუმენტური შემოწმების ანალიტიკოსმა უნდა განახორციელოს პრობლემური ვალის რესტრუქტურიზაციის მონიტორინგი რეგულარულად და განიხილოს პრობლემური ვალის რესტრუქტურიზაციის გავლენა ბანკის შემოსავალზე და მისი საკრედიტო პორტფელის ხარისხზე. ადგილზე შემოწმების ინსპექტორებმა შემოწმების პროცესში უნდა განიხილონ ყველა მნიშვნელოვანი სესხის რესტრუქტურიზაცია, რათა განსაზღვრონ ხდებოდა თუ არა აღრიცხვის სათანადო პროცედურების შესრულება და რამდენად ადეკვატურია და შესაბამისობაშია პოლიტიკა სებ-ის მითითებებთან.

თ. სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ადეკვატურობა

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების შემოღებასთან ერთად, აუცილებელი ხდება სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის არსებობა, რომელსაც ზოგჯერ ცუდი ვალების რეზერვსაც უწოდებენ. საკრედიტო პორტფელში ყოველთვის არსებობს დანაკარგი, რომელიც არ არის იდენტიფიცირებული, ამასთან აუცილებელია მისი შეფასება, რათა განხორციელდეს სესხების შესაძლო დანაკარგების ადეკვატური რეზერვის შექმნა. ბანკებმა აქტივებად უნდა განიხილონ მხოლოდ ის სესხები და დებიტორული დავალიანება, რომელთა ამოღებაც შესაძლებლად განიხილება.

საქართველოში ყველა ლიცენზირებულ ბანკს მოეთხოვება ჰქონდეს სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი, რომელიც ადეკვატური იქნება საკრედიტო პორტფელთან, გარე საბალანსო საკრედიტო ინსტრუმენტებთან (როგორიცაა სარეზერვო აკრედიტივები და სასესხო ვალდებულებები) დაკავშირებული დანაკარგების დაფარვისათვის.

საზედამხედველო პოლიტიკის მიზნებისათვის, ამოუღებელი სესხების საპროგნოზო მაჩვენებელი გვიჩვენებს სესხების იმ ოდენობას, რომლის ჩამოწერის ალბათობაც არსებობს საკრედიტო პორტფელში, შეფასების თარიღის მდგომარეობით არსებული ფაქტების და გარემოებების გათვალისწინებით. შეფასებული სასესხო დანაკარგები სათანადოდ უნდა ჩამოიწეროს სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ანგარიშიდან ე.ი უნდა მოხდეს სესხის ანგარიშის დაკრედიტება და რეზერვის ანგარიშის დადებეტება, როდესაც დასტურდება, რომ ცალკეული სესხების ან მათი ნაწილის ამოღება შეუძლებელია.

ბანკის მენეჯმენტის და სამეთვალყურეო საბჭოს პასუხისმგებლობაში შედის სასესხო დანაკარგების რეზერვის ადეკვატურ დონეზე შენარჩუნების უზრუნველყოფა. ბანკის ფინანსური დოკუმენტების სებ-ში წარდგენის მიზნით, შეფასების თარიღის მდგომარეობით არსებული ფაქტების და გარემოებების გათვალისწინებით, ყველა „უიმედოდ„ კლასიფიცირებული სესხის ან სესხის ნაწილის ჩამოწერის შემდეგ ადეკვატური რეზერვი არ უნდა იყოს შემდეგი პუნქტების ჯამზე ნაკლები:

- „საყურადღებოდ„, „არასტანდარტულად„ და „საეჭვოდ„ კლასიფიცირებული სესხებისთვის, რეზერვის ოდენობა უნდა იყოს შეფასებული სასესხო დანაკარგების ტოლი ამ სესხების არსებობის დარჩენილი პერიოდის განმავლობაში: სებ-ის დებულება მოითხოვს მინიმუმ 10%-იან რეზერვს საყურადღებო სესხებისათვის, 30%-იან რეზერვს არასტანდარტული სესხებისათვის და 50%-იან რეზერვს საეჭვო სესხებისათვის ; თუმცა, თუ შეფასებული დანაკარგები სესხების არსებობის დარჩენილი პერიოდის განმავლობაში უფრო მაღალია ვიდრე აუცილებელი მინიმუმი, მაშინ რეზერვის უფრო დიდი ოდენობა იქნება საჭირო.
- „სტანდარტულად„ კლასიფიცირებული სესხებისთვის რეზერვი განისაზღვრება მინიმუმ 2%-ის ოდენობით, თუმცა იმ ბანკებში, სადაც სესხის გაცემის პრაქტიკა სუსტია, და პოტენციური დანაკარგები უფრო მაღალია, რეზერვის რაოდენობა მინიმალურზე მაღალი უნდა იყოს.
- სესხებზე შესაძლო დანაკარგების რეზერვის შეფასება უნდა იყოს კონსერვატიული, გამომდინარე იქიდან, რომ საკრედიტო დანაკარგების შეფასებების უმრავლესობა მიახლოებითი ხასიათისაა. რეზერვების ადექვატურობა უნდა შეფასდეს არანაკლებ თვეში ერთხელ.

მენეჯმენტის მიერ რეზერვის შეფასება კონსერვატიული უნდა იყოს და ითვალისწინებდეს მოსალოდნელი საკრედიტო დანაკარგების შეფასების უზუსტობას. რეზერვის ადეკვატურობა უნდა ფასდებოდეს არანაკლებ თვეში ერთხელ.

რეზერვის ადეკვატურობის შეფასებისას ინსპექტორები განიხილავენ ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის და პრაქტიკის ადეკვატურობას, გირაოს ნორმებს, ბანკის უნარს ამოიღოს პრობლემური სესხები, სესხებთან დაკავშირებული დოკუმენტაციის ადეკვატურობას, მსხვილი კონცენტრაციების არსებობას, ეკონომიკური მდგომარეობის ზოგად მახასიათებლებს, კერძოდ კი, ერთ ან რამდენიმე სფეროში მსხვილი მსესხებლის კონცენტრაციებს.

ბანკის მენეჯმენტს უნდა გააჩნდეს პოლიტიკა, რომელიც განსაზღვრავს სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ადეკვატურობაზე პასუხისმგებელ პირს, განსახილველ ფაქტორებს, ანალიზის განხორციელების სიხშირეს, ჩამოწერილ და ამოღებულ სესხებთან დაკავშირებულ აღრიცხვის პროცედურებს, სამეთვალყურეო საბჭოს წინაშე პერიოდული მონაცემების ანგარიშგებას და სებ-ის წინაშე ადეკვატურ ფინანსურ ანგარიშგებას.

§ 5. შეფასების ამოცანები

I. შეფასების მინიმალური ამოცანები

შემმოწმებელმა უნდა განსაზღვროს აქტივების ხარისხის კომპონენტური რეიტინგი, საკრედიტო რისკის ოდენობა, საკრედიტო რისკის მართვის ხარისხი და სშდ რეზერვის ადეკვატურობა.

შემოწმების დასაწყისში, მენეჯმენტთან ერთად განხილულ უნდა იქნეს შემდეგი საკითხები:

– ცვლილებები საკრედიტო პორტფელის ადმინისტრირებაში;

– ცვლილებები საკრედიტო განყოფილების მენეჯმენტის ან თანამშრომლების შემადგენლობაში;

– საკრედიტო პროდუქტების, მარკეტინგის, სესხების შესყიდვის გზების (მესამე მხარესთან ურთიერთობების ჩათვლით), პოლიტიკის ან პრაქტიკის, ან სესხების ზრდის ცვლილებები.

– საკრედიტო პოლიტიკასთან, კრედიტებსა და გირაოსთან დაკავშირებით დაშვებული გამონაკლისების ცვლილება.

– კრედიტების ხარისხზე მოქმედი გარე ან შიდა ფაქტორები.

შემმოწმებელთა ჯგუფის მიერ მოპოვებულ და განხილულ უნდა იქნეს შემდეგი ინფორმაცია და დოკუმენტები:

– ზედამხედველობის დეპარტამენტის დოკუმენტური შემოწმების შედეგები და წინა შემოწმების შედეგები;

– UBPR და off საიტის მონიტორინგის სხვა ინსტრუმენტები;

– ვადაგადაცილების და დარიცხვის შეწყვეტის ანგარიშგებები;

– პრობლემური და „საყურადღებო“ სესხების ჩამონათვალი;

– ინსაიდერებზე გაცემული სესხების ჩამონათვალი;

– ანგარიშგებები კრედიტების კონცენტრაციების, მათ შორის 40 უმსხვილესი დებიტორის შესახებ;

– სშდ რეზერვის ანალიზი;

– წინა შემოწმების შემდგომ არსებული სესხების განხილვის ანგარიშგებები და ნებისმიერი პასუხები;

– ნებისმიერი „სხვა აქტივების“ ანგარიშების დეტალები, რომლებიც მნიშვნელოვანია ფინანსური დოკუმენტებისათვის;

– განიხილეთ მთლიანი სესხების 80%, რომელიც სასურველია მოიცავდეს

მინიმუმ ხუთ ახლად გაცემულ სესხს;

– ინსაიდერებზე გაცემულ დიდი მოცულობის სესხებს;

– ვადაგადაცილებულ და დარიცხვაშეწყვეტილ სესხებს;

– ადრე გაკრიტიკებულ და ბანკის პრობლემურ და „საყურადღებო“ სესხების სიაში არსებულ სესხებს.

ნიმუშის მოცულობა უნდა ემყარებოდეს საკრედიტო პორტფელის სეგმენტებით განსაზღვრულ საერთო რისკს და ცვლილების ტენდენციებს. მიმოხილვის მიზანია იმის განსაზღვრა, დასტურდება თუ არა სესხების საშუალებით ნებისმიერი ცვლილება ბანკის მიერ რისკების შერჩევაში, ბანკის სესხების გაცემის პრაქტიკაში, კრედიტების ადმინისტრირებაში, რისკის შეფასების კრიტერიუმებში, ან საკრედიტო რისკის მართვის ნებისმიერ სხვა ასპექტში. ეს შეიძლება მიღწეულ იქნას საკრედიტო ფაილების, დოკუმენტების დამტკიცების და საკრედიტო კომიტეტის ოქმების განხილვით. საკრედიტო ფაილის დოკუმენტაციის განხილვა შეიძლება ჩვეულებრივ შემოიფარგლებოდეს სესხების კლასიფიკაციის შესახებ შენიშვნების შეჯამებით და მისი დამადასტურებელი ფაქტებით. სესხების განხილვა და შედეგების შეჯამება უნდა მოხდეს ადგილზე შემოწმების პროცესში.

თუ ბანკის საქმიანობა, მისი რისკის პროფილი ან რისკის კონტროლი მნიშვნელოვნად შეიცვალა, ან თუ გამოიკვეთა არსებითი საკითხები, შემოწმების მინიმალური ამოცანების შესრულების მიუხედავად, შემოწმების მასშტაბი უნდა გაფართოვდეს და მოიცვას სესხების მეტი რაოდენობა, სტანდარტული შეფასების შესაბამისი ამოცანები ან სხვა გაფართოებული პროცედურები.

II. სტანდარტული შეფასების ამოცანები

ამოცანა 1. განისაზღვროს აქტივების ხარისხის მიმოხილვის მასშტაბი.

– განიხილეთ წინა შემოწმების ინფორმაცია, რათა განისაზღვროს ნებისმიერი ადრე არსებული პრობლემა, რომელიც მოითხოვდა შემდგომ ყურადღებას;

– თუ წინასწარ არ იქნა წარმოადგენილი, მოიპოვეთ და განიხილეთ ის ანგარიშგებები, რომლებსაც ბანკის მენეჯმენტი იყენებს საკრედიტო პორტფელის ზედამხედველობის მიზნით, რომელიც მოიცავს, მაგრამ არ შემოიფარგლება შემდეგით:

- სესხების საწყისი ბალანსი;
- რისკის შეფასების ანგარიშგება;
- ვადაგადაცილების და დარიცხვის შეწყვეტის ანგარიშგებები;
- პრობლემური და „საყურადღებო“ სესხების ჩამონათვალი, გამოსასწორებელი პროგრამის ჩათვლით;
- კრედიტების კონცენტრაციების ანგარიშგებები;
- ინსაიდერებზე გაცემული სესხების ჩამონათვალი;
- ოვერდრაფტების ჩამონათვალი;
- სშდრ – ის უახლესი ანალიზი;
- ანგარიშგებები საკრედიტო პოლიტიკასთან, სესხის გაცემის სტანდარტებ-

თან, კრედიტებთან და გირაოსთან დაკავშირებული გამონაკლისების შესახებ;
- მონიტორინგის შედეგები;
- სესხების უკანასკნელი მიმოხილვა, ბანკის ოფიცრებისგან მიღებული პასუხების ჩათვლით.

– შემმოწმებელთა მიერ განხილულ იქნეს UBPR და off საიტის მონიტორინგის სხვა ინსტრუმენტები და მოთხოვნილი ინფორმაცია საკრედიტო პორტფელის მოცულობის, შემადგენლობის, ცვლილების ტენდენციების და ნებისმიერი ბალანსგარეშე რისკის შესაფასებლად. განხილვას საჭიროებს:
- სესხების მიმდინარე და დაგეგმილი ზრდა ბანკის კაპიტალთან და მოსალოდნელი რისკის ლიმიტებთან კავშირში;
- მაღალი ზრდის სფეროები;
- ანგარიშგებები პორტფელის შიდა მართვის შესახებ (გამონაკლისები საკრედიტო პოლიტიკასთან, კრედიტებთან, გირაოსთან, კრედიტების კონცენტრაციასთან დაკავშირებით და ა.შ.) ;
- ნაკისრი და დაუფინანსებელი სასესხო ვალდებულებები;
- აქტივების ხარისხის გაუარესების ნიშნები;
- საკრედიტო პორტფელის რისკის მახასიათებლებთან დაკავშირებული ნებისმიერი სხვა ინფორმაცია შემდეგის ჩათვლით:

– ადგილობრივი/სახელმწიფო ეკონომიკური მაჩვენებლები;

– სხვა ადგილობრივ ფინანსურ დაწესებულებებში არსებული ტენდენციები;

– დაგეგმილი ან უკვე დაწყებული ახალი პროდუქტები.

– მენეჯმენტთან დისკუსიის დროს შემმოწმებელმა უნდა განსაზღვროს:
- მნიშვნელოვნად შეიცვალა თუ არა საკრედიტო პროდუქტები, საკრედიტო პრაქტიკა (სესხის გაცემის და რისკის შერჩევის სტანდარტები, დაკრედიტების ჩვეულებრივი სფეროს გარეთ სესხების გაცემა და ა.შ), ან მომსახურების გაწევის გზები.
- ახდენენ თუ არა გარე და შიდა ფაქტორები გავლენას კრედიტების ხარისხზე (მაგ. ადგილობრივი მრეწველობის შესუსტება ან გაფართოება, საკრედიტო განყოფილების მენეჯმენტის და თანამშრომელების შეცვლა, კრედიტების კონცენტრაციის ცვლილება, პროდუქტების ცვლილება).

– ბანკის საკრედიტო პრაქტიკის შესასწავლად შემმოწმებელი უნდა გაეცნოს საკრედიტო კომიტეტის სხდომის ოქმებს, მან უნდა მოიპოვოს ბანკის მიმდინარე საკრედიტო პოლიტიკა და განიხილოს წინა შემოწმების შემდეგ მომხდარი ნებისმიერი ცვლილება.

შენიშვნა: პოლიტიკა უმთავრესად გამოყენებულ უნდა იქნას, როგორც სახელმძღვანელო სესხების ნიმუშების შევსებისას და გამონაკლისების განსაზღვრისას.

– შემოწმების პროცესში გამოიყენეთ ბანკის ანგარიშგებები, რათა ბანკის საკრედიტო პორტფელიდან შეარჩიოთ შესაბამისი სესხების ნიმუშები. განიხილეთ:
- დოლარში გაცემული დიდი მოცულობის სესხები;

- ნაყიდი ან გაყიდული სესხების (ნაწილობრივი ან მთლიანი) კონცენტრაცია;
- სესხების მნიშვნელოვანი კონცენტრაცია;
- ახალი საკრედიტო და სეზონური პროდუქტები, ან სწრაფად მზარდი პორტფელები;
- ინსაიდერებზე და შვილობილ კომპანიებზე გაცემული სესხები;
- „სტანდარტულ“ კლასიფიკაციაზე დაბალი შეფასების მქონე სესხები;
- სტრუქტურული თვალსაზრისით, უწინ სუსტად შეფასებული სესხები, სესხები რომლებიც მიეკუთვნებიან საკრედიტო პოლიტიკიდან, რისკის შერჩევიდან და სესხის გაცემის სტანდარტებიდან დაშვებულ გამონაკლისებს;
- მაღალი რისკის მატარებელი საკრედიტო პროდუქტები, როგორიცაა გირაო/სესხის ღირებულებასთან მაღალი ფარდობის მქონე იპოთეკური სესხები;
- ისეთი ბიზნესის ან დარგის დასაფინანსებლად გაცემული სესხები ან კრედიტების კონცენტრაციები, რომლებიც ავლენენ სისუსტის ნიშნებს ან დაკავშირებული არიან მაღალ რისკთან;
- პრობლემური სესხების სიაში არსებული სესხები და ადრე კლასიფიცირებული სესხები, მნიშვნელოვნად ვადაგადაცილებული სესხები, დარიცხვა შეწყვეტილი, პრობლემური და რესტრუქტურიზებული სესხები.

შენიშვნა: სესხები, რომელთა დეტალური შესწავლა არ ხდება, განხილულ უნდა იქნას სესხების აღწერის მომზადების გარეშე.

სესხის ნიმუშის მოცულობა და შემადგენლობა უნდა შეესაბამებოდეს პორტფელისათვის დამახასიათებელ საკრედიტო რისკს (რისკის ოდენობის, ხარისხის და მიმართულების ჩათვლით), რისკის ადეკვატურ მართვას, ბანკის მდგომარეობას და აქტივების ხარისხის განხილვის ამოცანებს.

რამდენადაც საკრედიტო რისკი ბანკის მოგებას და კაპიტალს აყენებს უდიდესი რისკის წინაშე, სესხები კი ბანკების უმრავლესობაში წარმოადგენენ აქტივების უდიდეს კონცენტრაციას, სებ-ი ჩვეულებრივ ამოწმებს საკრედიტო პორტფელების მნიშვნელოვან პროცენტულ ნაწილს. ინსპექტორები იყენებენ სტატისტიკური შერჩევის მეთოდს და შერჩევას ახდენენ სებ-ის ხელმძღვანელობასთან შეთანხმების შესაბამისად.

სტაბილურ, კარგად მართულ ბანკში, სადაც წარმოდგენილია ცვლილების რამდენიმე ნიშანი, შემმოწმებლებმა უნდა შეარჩიონ ახალი გაცემული, სტანდარტულად შეფასებული კრედიტების მცირე რაოდენობა, რათა განსაზღვრონ კრედიტების ხარისხის და საკრედიტო რისკის მართვის ადეკვატურობა.

თუ ადგილი აქვს მნიშვნელოვან გამონაკლისებს სესხის გაცემის პრაქტიკიდან ან რისკის შერჩევის პროცესში, ან თუ წარმოდგენილია ნაკლოვანებები ბანკის რისკის იდენტიფიკაციის ან კრედიტების ადმინისტრირების პროცესში, შემმოწმებელმა უნდა განავრცოს შესასწავლი ნიმუში, რათა განსაზღვროს პრობლემის გამომწვევი მიზეზები, მათი სერიოზულობა და გავლენა კრედიტების ხარისხზე. დამატებითი ნიმუშები შეიძლება ასევე საჭირო იყოს მაშინ,

როცა ბანკები განიცდიან მნიშვნელოვან ზრდას, სესხების ან პროდუქტების ნაკრები იცვლება, კრედიტები ან ეკონომიკური მდგომარეობა უარესდება, იცვლება სტრატეგიული მიმართულება ან პერსონალი, ან საკრედიტო პორტფელის მართვა სათანადოდ არ ხორციელდება. დამატებითი ნიმუში მიმართული უნდა იყოს ისეთი საკრედიტო სფეროებისკენ, რომლებმაც განაპირობეს სესხების გაფართოებული შესწავლა.

ნიმუშში წარმოდგენილი სესხების ტიპები ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც ის ფაქტი, თუ პორტფელის რა ნაწილი იქნა განხილული. ნიმუში მიმართული უნდა იყოს პორტფელში წარმოდგენილი უპირატესი რისკისკენ. რაც უფრო მაღალი რისკი ემუქრება ბანკს, მით უფრო სრულყოფილი უნდა იყოს ტესტირების პროცესი.

ამოცანა 2. სესხების დამოუკიდებლად ტესტირებით შემმოწმებელმა უნდა განსაზღვროს საკრედიტო პორტფელში წარმოდგენილი საკრედიტო რისკი, რისთვისაც:

– უნდა გაანალიზოს კრედიტები და განიხილოს სესხები, რათა განსაზღვროს რისკის დონე თითოეული სესხისათვის. ანალიზი უნდა მოიცავდეს დაკავშირებული ვალის მიმოხილვას.

– დოკუმენტურად იქნეს დასაბუთებული თითოეული სესხის შეფასება.

– ცალკეული კრედიტების ანალიზის პროცესში შემმოწმებლის მიერ შედგენილ იქნეს სტრუქტურული სისუსტეების მქონე სესხების სია. მაშინ როცა სტრუქტურულად სუსტი სესხების შესწავლა ჩვეულებრივ მოითხოვს სულ ცოტა 10 ახალი სესხისგან შემდგარი ნიმუშის განხილვას, ბანკის საკრედიტო პორტფელის მნიშვნელობიდან და ახალი სესხების მოცულობიდან გამომდინარე, შემმოწმებლებმა უნდა მიიღონ გადაწყვეტილება სესხების რაოდენობის ცვლილების შესახებ.

– უნდა შედგეს იმ სესხების სია, რომელთათვისაც შემმოწმებლის ან მენეჯმენტის შეფასების უნარი შეზღუდული იყო სესხის ან გირაოს შესახებ წარმოდგენილი ინფორმაციის უკმარისობის გამო. განხილულ უნდა იქნეს:

- გამონაკლისების ნიმუშები ან მათი ძირეული მიზეზები;
- გამონაკლისების კავშირი საკრედიტო პროცესთან;
- გავლენა საკრედიტო რისკზე.

– პორტფელის ანალიზის პროცესში განხილულ უნდა იქნეს:

- პორტფელის მოცულობა და ზრდის ტემპი;
- პროდუქტების, მარკეტინგული ხერხების, სესხის გაცემის სტანდარტების, ოპერაციების და ტექნოლოგიების ცვლილება;
- პროდუქტის მიხედვით ვადაგადაცილების და დანაკარგების დონე და ცვლილების ტენდენციები;
- გავლენა საკრედიტო რისკზე;
- სესხის გაცემის, ვადაგადაცილების, განახლების და რესტრუქტურიზაციის დონე და ცვლილების ტენდენციები.

– აღნიშნულის გარდა:

- შესწავლილ უნდა იქნეს ვადაგადაცილებული სესხები და განხილული მე-

ნეჯმენტთან ერთად (თუ დასაბუთებული არ არის, სესხების დეტალური აღწერა არ უნდა მომზადდეს).

- საჭიროების შემთხვევაში განხილულ უნდა იქნეს პოლიტიკა და კონტროლის მექანიზმები და განსაზღვრული სესხების რესტრუქტურიზაციის პრაქტიკა.

– შემმოწმებელმა უნდა განსაზღვროს საკრედიტო პორტფელში არსებული რისკი, რისკის შეფასების პროფილის, სესხის გაცემის და რისკის შერჩევის პრაქტიკის, კონცენტრაციების, საკრედიტო პოლიტიკის გამონაკლისების, საკრედიტო და საგირავნო გამონაკლისების, ფასწარმოქმნის, გირაოს, ანალიზის ადეკვატურობის და კრედიტების ადმინისტრირების პრაქტიკის, ეკონომიკური მაჩვენებლების და ა.შ გათვალისწინებით.

ამოცანა 3. სხვა აქტივებთან დაკავშირებული საკრედიტო რისკის რაოდენობის განსასაზღვრავად საჭიროების შემთხვევაში მოპოვებულ და განხილულ უნდა იქნეს შემდეგი კომპონენტების სია:

- სხვა უძრავი ქონება;
- დასაკუთრებული აქტივები;
- ფულადი სახსრები;
- არსებითი ნაშთების მქონე სხვა აქტივების ანგარიშები;

– თუ სხვა უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული საკრედიტო რისკის დონე მნიშვნელოვანია, შემმოწმებელმა უნდა განიხილოს მისი ნიმუში, რათა განსაზღვროს იყენებს თუ არა მენეჯმენტი აღრიცხვის სათანადო სისტემას. განიხილოს:

- დანაკარგების მიღების და აღიარების დრო;
- ხარჯების აღრიცხვა;
- კაპიტალის წინაშე არსებული რისკი ან სხვა უძრავი ქონებისთვის შექმნილი რეზერვების ადეკვატურობა.

– ინვესტიციებზე მომუშავე შემმოწმებლისგან მოპოვებულ უნდა იქნეს კლასიფიცირებული ინვესტიციების ჩამონათვალი და ინვესტიციების ხარისხთან და შედგენილობასთან დაკავშირებული სხვა სათანადო მონაცემები.

– ბანკის მენეჯმენტთან საუბრის დროს და ზემოთ მოყვანილი აქტივების განხილვის საფუძველზე შემმოწმებელმა უნდა განსაზღვროს, რომელი კომპონენტების კლასიფიცირება და ჩამოწერა უნდა მოხდეს.

ამოცანა 4. შემმოწმებელმა უნდა განსაზღვროს სშდრ – ს ადეკვატურობა, რისთვისაც უნდა

– შეაფასოს სშდრ-ს ნაშთის განსასაზღვრად გამოყენებული მეთოდი. მის მიერ განხილული უნდა იყოს:

- მართვის პროცესის მიზანშეწონილობა;
- დამხმარე დოკუმენტაციის ხარისხი და ადეკვატურობა;
- აქტივების ხარისხის განხილვის შედეგები;
- სებ-ის შესაბამისი მითითებები.

– თუ სშდრ მეთოდოლოგია არ არის სრულყოფილი, შემმოწმებელი უნდა

გაესაუბროს უფროს შემმოწმებელს, რათა დამოუკიდებლად განსაზღვროთ სშდრ ნაშთის ადეკვატურობა. თუ სშდრ არაადეკვატურია შემმოწმებელმა უნდა:

- გამოთვალოს დარეზერვების ხარჯების რაოდენობა სშდრ-ს მისაღებ დონემდე გასაზრდელად;
- ბანკის მენეჯმენტს მიუთითეთ საზედამხედველო ანგარიშგებაში შესატანი კორექტირებების შესახებ;
- გაუზიაროს შედეგები შემოწმების ჯგუფის სხვა წევრებს.

ამოცანა 5. განსაზღვროს საკრედიტო რისკის მართვის სისტემების ხარისხი.

რისკის საკითხებზე მომუშავე მენეჯერებთან საუბრის, შიდა და გარე აუდიტის დასკვნების და სესხების განხილვის ანგარიშგებების საშუალებით, შემმოწმებელმა უნდა:

– განსაზღვროს კრედიტების რაოდენობა, ბუნება და გირაოსთან დაკავშირებული გამონაკლისები, პოლიტიკიდან დაშვებული გამონაკლისები, რისკის შეფასების ცვლილება, ან სესხებთან დაკავშირებული სხვა მონაცემები მოითხოვენ თუ არა განსაკუთრებულ ყურადღებას კრედიტების ადმინისტრირების ფუნქციის ხარისხის თვალსაზრისით.

– განსაზღვროს, ადეკვატურია თუ არა საკრედიტო განყოფილების მენეჯმენტი და პერსონალი საკრედიტო პორტფელში არსებული რისკების ეფექტური კონტროლისათვის. განიხილეთ:

- შტატების რაოდენობა;
- პერსონალის გამოცდილება;
- საკომპენსაციო სისტემები.

– საკრედიტო რისკის თვალსაზრისით უნდა შეფასდეს მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების დროულობა, სისრულე, სიზუსტე და შესაბამისობა. ასევე განხილულ უნდა იქნეს ანგარიშგებების წყაროები, ანგარიშგებების მომზადებაზე დაწესებული კონტროლი და ის, თუ რამდენად დამოუკიდებლად მოწმდება ანგარიშგებების სიზუსტე. რისკის მართვის ანგარიშგებები უნდა მოიცავდეს მე-2 და მე-3 ამოცანებში განსაზღვრული საკრედიტო რისკის ძირითად წყაროებს.

– ჩამოთვლილი ამოცანების განხორციელების შედეგების გამოყენების საშუალებით, შემმოწმებელი უნდა მოეთათბიროს უფროს ინსპექტორს და შემოწმების ჯგუფის სხვა წევრებს რათა გამოტანილ იქნეს წინასწარი დასკვნები პორტფელში არსებული რისკის მართვის სისტემების ადეკვატურობის შესახებ. განხილულ უნდა იქნეს:

- არსებული რისკის შესწავლასა და აღიარებაში არსებული სისუსტეები;
- მტკიცებულება, რომ რისკის შეფასება არ ხდება დროულად და ზუსტად;
- რამდენად ზუსტად და სათანადოდ აწარმოებს მენეჯმენტი არსებული რისკის მონიტორინგს;
- რისკის ლიმიტების დადგენის და კონტროლის უუნარობა.

– შეაფასებულ უნდა იქნეს ბანკის შიდა კონტროლის სისტემა საკრედიტო

ფუნქციასთან დაკავშირებით. შემმოწმებლებმა ასევე უნდა გაითვალისწინონ საკრედიტო ფუნქციასთან დაკავშირებული სხვა კონტროლის სისტემები.

ამოცანა 6. ზემოთ ჩამოთვლილი ამოცანების განხორციელების შედეგად მიღებული შედეგების საფუძველზე შემმოწმებელმა უნდა განსაზღვროს, მნიშვნელოვანია თუ არა ბანკის რისკი აქტივების ხარისხიდან გამომდინარე.

საკრედიტო რისკის ოდენობასთან, საკრედიტო რისკის მართვის ხარისხთან, მთლიან საკრედიტო რისკთან და საკრედიტო რისკის მიმართულებასთან დაკავშირებით შემუშავებული უნდა იყოს წინასწარი დასკვნები. საჭიროების შემთხვევაში უნდა გაკეთდეს შენიშვნები.

უფროს ინსპექტორთან და სხვა შემმოწმებლებთან კონსულტაციების შემდეგ უნდა განსაზღვროს ნებისმიერი მნიშვნელოვანი რისკი, რომელიც განხილულ უნდა იქნეს რისკის შეფასების დასკვნებში.

ამოცანა 7. შემმოწმებლებმა უნდა განსაზღვრონ მაკორექტირებელი ღონისძიებების განხორციელებისათვის უნდა მოხდეს პროცედურების გაფართოება თუ გეგმის შემუშავება. შესაბამისად განხილულ უნდა იქნეს:

- შესწევს თუ არა მენეჯმენტს ბანკის წინაშე არსებული რისკების ადეკვატური მართვის უნარი;
- შესწევს თუ არა მენეჯმენტს ბანკის ფუნდამენტალური პრობლემების გამოსწორების უნარი;
- აუცილებელია თუ არა ბანკის სისუსტეებთან დაკავშირებით სტრატეგიის შემუშავება და განიხილეთ სტრატეგია ზედამხედველობის დეპარტამენტთან ერთად.

ამოცანა 8. აქტივების ხარისხის განხილვის დასახელება.

– შემმოწმებელთა ჯგუფმა მენეჯმენტს უნდა წარმოუდგინოს და მასთან ერთად განიხილოს კრედიტებთან და გირაოსთან დაკავშირებული გამონაკლისების სია, სტრუქტურული სისუსტეების მქონე სესხები, კლასიფიცირებული აქტივები, განსაკუთრებულად გამოყოფილი აქტივები და სესხების აღწერა.

– ზემოთ ჩამოთვლილი პროცედურების განხორციელების შედეგების და შემოწმების ნებისმიერი სხვა შედეგების გამოყენებით შემოწმების აქტისათვის უნდა მომზადდეს შენიშვნები (მაგ., აქტივების ხარისხთან, კონცენტრაციებთან დაკავშირებით).

– შემმოწმებელმა ასევე უნდა განაახლოს და მოაწესრიგოს სამუშაო დოკუმენტები;

– უფროს ინსპექტორთან ერთად მოამზადოს წინასწარი დასკვნები შემდეგ საკითხებთან დაკავშირებით:

- საკრედიტო რისკის ოდენობა;
- საკრედიტო რისკის მართვის ხარისხი;
- საკრედიტო რისკის ან ნებისმიერი სხვა რისკის დონე და მიმართულება.

§ 6. სავალო ფასიანი ქაღალდებისა და აქციების რისკის მართვის შეფასება

I. შესავალი

შემმოწმებლებს მოეთხოვებათ ადეკვატურად შეაფასონ რისკის მართვის პროცესი, რომელსაც ორგანიზაცია ფასიანი ქაღალდების შეძენისა და მართვის მიზნით იყენებს. ამგვარი ანალიზის დროს, შემმოწმებლებმა უნდა შეაფასონ სტაბილური რისკის მართვის პროცესის ოთხი ძირითადი ელემენტი:

- საბჭოსა და უფროსი მენეჯმენტის მიერ განხორციელებული ზედამხედველობა;
- რისკის მართვის ადეკვატური პოლიტიკა და ლიმიტები;
- რისკის მართვის და ანგარიშგების სათანადო სისტემები;
- ყოვლისმომცველი შიდა კონტროლი.

ბანკში რისკის მართვის შეფასებისას, შემმოწმებლებმა უნდა გაითვალისწინონ ფასიანი ქაღალდების პორტფელის ტიპი და მოცულობა. შემმოწმებლების დასკვნა მთავარ როლს ასრულებს ბანკის ფასიანი ქაღალდების რისკის მართვის პროცესის ადეკვატურობის შეფასებისას. მიუხედავად იმისა, თუ როგორია დილერის ან პარტნიორის (ოპერაციაში მონაწილე მეორე მხარე) მიერ კონკრეტულ ოპერაციასთან დაკავშირებით ნაკისრი პასუხისმგებლობისა, სამართლებრივი თუ სხვა, საბოლოოდ მაინც შემძენი ბანკი არის პასუხისმგებელი მისი მონაწილეობით განხორციელებულ ოპერაციებთან დაკავშირებული რისკების დადგენასა და მართვაზე. ბანკის მიერ ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებული რისკების ადეკვატური დადგენის, მონიტორინგისა და შეფასების განუხორციელებლობა წარმოადგენს არასაიმედო და არაჯანსაღ საბანკო პრაქტიკას, რაც შეიძლება იყოს არაკომპეტენტურობის ან გარედან მიღებული არაადეკვატური კონსულტაციების შედეგი.

II. სამეთვალყურეო საბჭოსა და უფროსი მენეჯმენტის მიერ განხორციელებული ზედამხედველობა

სამეთვალყურეო საბჭო პასუხისმგებელია ბანკის მიერ გაწეული რისკის დონეზე. შესაბამისად, საბჭომ უნდა დაამტკიცოს ზოგადი ბიზნეს-სტრატეგია და ძირითადი პოლიტიკური კურსი, რომელიც რისკის, მათ შორის ფასიანი ქაღალდების რისკის, გაწევას უკავშირდება. კერძოდ, საბჭომ უნდა დაამტკიცოს მენეჯმენტის მიერ განსახორციელებელი საზედამხედველო პოლიტიკა და მკაფიოდ განსაზღვროს ფასიანი ქაღალდებისათვის დასაშვები რისკი, შეიმუშაოს საოპერაციო ლიმიტები. გარდა ამისა, საბჭომ აქტიური მონიტორინგი უნდა გაუწიოს ორგანიზაციის მუშაობასა და რისკის პროფილს და მისი სხვადასხვა ფასიანი ქაღალდის პორტფელს. დირექტორებმა პერიოდულად უნდა განიხილონ ინფორმაცია, რომელიც საკმარისად დეტალური და

დროული იქნება მათ მიერ მთელი ორგანიზაციის, კონკრეტულად კი ფასიანი ქაღალდების წინაშე მდგარი საკრედიტო, საბაზრო და ლიკვიდობის რისკის დასადგენად და შესაფასებლად. საბჭომ პერიოდულად უნდა მოახდინოს ორგანიზაციის ბიზნეს-სტრატეგიისა და მნიშვნელოვანი რისკების, მართვის პოლიტიკისა და პროცედურების ხელახალი შეფასება, გაამახვილებს რა განსაკუთრებულ ყურადღებას ორგანიზაციის ფინანსურ მიზნებსა და რისკისადმი ამტანობაზე.

ა. პოლიტიკა, პროცედურები და ლიმიტები

ბანკებს უნდა გააჩნდეთ დოკუმენტურად გაფორმებული პოლიტიკა და პროცედურები, რომლებშიც მკაფიოდ იქნება ჩამოყალიბებული მათი მიდგომა ფასიანი ქაღალდების მართვისადმი. ეს პოლიტიკა უნდა შეესაბამებოდეს ბანკის საერთო ბიზნეს სტრატეგიას, კაპიტალის ადეკვატურობას, ტექნიკურ გამოცდილებას და მის ზოგად მზადყოფნას რისკის გაწევასთან დაკავშირებით. მათ უნდა დასახონ შესაბამისი მიზნები და მითითებები როგორც ინსტრუმენტების შეძენასთან, ისე პორტფელის მართვასთან დაკავშირებით. პოლიტიკაში მკაფიოდ უნდა იყოს განსაზღვრული ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებული პასუხისმგებლობები და უფლებამოსილებები.

ა.ა.მიზნების დაკონკრეტება

ბანკებმა ფასიანი ქაღალდები შეიძლება სხვადასხვა ძირითადი, თუ დამატებითი მიზნით გამოიყენონ, მათ შორის მოგების მიღების, დაფინანსების შესაძლებლობების შექმნის, ლიკვიდობის უზრუნველყოფის, რისკის ჰეჯირების, რისკის გაწევისა და სხვა მიზნებით. ბანკებმა მკაფიოდ უნდა განსაზღვრონ თავიანთი მიზნები და დაადგინონ მათი განხორციელებისთვის აუცილებელი ფასიანი ქაღალდების ტიპები. აუცილებელია მიზნების დადგენა როგორც შესაბამისი პორტფელის და ინსტიტუციონალურ დონეზე. ამ მიზნების საფუძველზე უნდა მოხდეს ცალკეული ინსტრუმენტის შეძენა და ბანკის ფასიანი ქაღალდების პორტფელის, სტრატეგიისა და პროგრამების მუშაობისა და ეფექტურობის პერიოდული შეფასება.

ა.ბ. შეზღუდვების, მითითებებისა და ლიმიტების დადგენა

ბანკის პოლიტიკაში მკაფიოდ უნდა განისაზღვროს ამ ორგანიზაციის რისკისადმი ამტანობა (ტოლერანტობა) და დადგინდეს მისი მზადყოფნა ფასიანი ქაღალდების პორტფელთან დაკავშირებული საკრედიტო, საბაზრო და ლიკვიდობის რისკის გასაწევად. ნებადართული ინსტრუმენტებისა და საქმიანობის სახეების განსაზღვრა რისკისადმი ამტანობის (ტოლერანტობის) დადგენის მნიშვნელოვან საშუალებას წარმოადგენს. განაცხადში მკაფიოდ უნდა იყოს განსაზღვრული დასაშვები ინსტრუმენტები, ან მათი სახეობები და ბანკის მიერ ამ ინსტრუმენტების შესაძლო გამოყენების მიზეზები. განაცხადში ასევე უნდა იყოს დადგენილი გამოყენებული ინსტრუმენტებისა და პორტფელებისათვის დასაშვები საკრედიტო ხარისხის, საბაზრო რისკისადმი მგრძნობელობისა და ლიკვიდობის მახასიათებლები. მაგალითად, საბაზრო

რისკის შემთხვევაში, პოლიტიკა უნდა შეეხოს ფასისადმი მგრძნობელობის დასაშვებ დონეს, ან დაფარვის ვადის ცვალებადობას, ინსტრუმენტისა და პორტფელის მახასიათებლების გათვალისწინებით. ბანკის ფასიანი ქაღალდების პორტფელის ბუნებისა და შესაძლებლობების დონიდან გამომდინარე, ლიმიტები შეიძლება დადგინდეს ბიზნესის ცალკეული სექტორის, პორტფელის, ინსტრუმენტების ტიპისა თუ კონკრეტული ინსტრუმენტებისთვის.

ა.გ. ახალი პროდუქტის განხილვა

ბანკის პოლიტიკა უნდა მოიცავდეს ნებისმიერი ახალი პროდუქტის ეფექტურ განხილვას. ბანკმა არ უნდა დაიკავოს მნიშვნელოვანი პოზიცია ახალ ინსტრუმენტთან მიმართებაში მანამ, სანამ უფროსი მენეჯმენტი და ყველა შესაბამისი თანამშრომელი (მათ შორის შიდა კონტროლის, იურიდიული, ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის განყოფილებებიდან) არ გაეცნობა პროდუქტს და არ ჩართავს მას ბანკის რისკის მართვის და კონტროლის სისტემაში. ბანკის პოლიტიკაში უნდა განისაზღვროს ტერმინები „ახალი პროდუქტი“ და „მნიშვნელოვანი პოზიცია“, ამ ბანკის მოცულობასთან, კომპლექსურობასთან და შესაძლებლობებთან შესაბამისობაში. ბანკებმა არ უნდა შეიკავონ თავი ინსტრუმენტის „ახალ პროდუქტად“ განსაზღვრისგან. ანგარიშსწორების ფორმულასა თუ შედარებით მარტივ ან სტანდარტულ პროდუქტებში მცირედი ცვლილებების შეტანამ შეიძლება მნიშვნელოვნად შეცვალოს ფასიანი ინსტრუმენტის რისკი და ამით მათი ახალ პროდუქტად კლასიფიცირება გამართლებული იქნება.

ბ. რისკის შეფასებისა და რისკის ანგარიშგების სისტემები

რისკების შეფასებისა და მონიტორინგის მკაფიო პროცედურები რისკის ჯანსაღი მართვის საფუძველს წარმოადგენს. ბანკის მიერ ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებული საკრედიტო, საბაზრო, ლიკვიდობისა და სხვა რისკების შეფასების სისტემა უნდა იყოს არა მარტო ყოვლისმომცველი და ზუსტი, არამედ პრაქტიკულიც. ბანკებმა უნდა შეიმუშავონ რისკის შეფასების მკაფიო სტანდარტები, ფასიანი ქაღალდების როგორც შეძენის, ისე შემდგომი მართვის მიზნით.

ბ.ა. შეძენის სტანდარტები

ბანკებს, რომლებიც ფასიანი ქაღალდებით ან დერივატივებით საქმიანობას ეწევიან, უნდა შეეძლოთ ინსტრუმენტების რისკების შეფასება მათ შეძენამდე. ნებისმიერი ოპერაციის განხორციელებამდე, ბანკმა უნდა შეაფასოს ინსტრუმენტი, რათა უზრუნველყოს მის მიერ სხვადასხვა მიზნის, რისკისადმი ამტანობისა და ბანკის პოლიტიკით გათვალისწინებული მითითებების შესრულება. საკრედიტო, საბაზრო და ლიკვიდობის რისკების შეფასება მკაფიოდ და ადეკვატურად უნდა იყოს დოკუმენტირებული თითოეულ შეძენასთან მიმართებაში. დოკუმენტირება უნდა შეესაბამებოდეს ინსტრუმენტის თვისებებსა და სახეობას.

ბ.ბ. პორტფელის მართვის სტანდარტები

ბანკებმა პერიოდულად უნდა განიხილონ ინსტრუმენტების, პორტფელების, ინსტიტუციონალური პროგრამებისა და სტრატეგიების შესრულება და ეფექტურობა. ამგვარი განხილვა უნდა განხორციელდეს მინიმუმ კვარტალში ერთხელ და უნდა შეფასდეს აკმაყოფილებს თუ არა ბანკის ფასიანი ქაღალდების პორტფელი პოლიტიკით გათვალისწინებულ სხვადასხვა მიზანს, რისკისადმი ამტანობასა და მითითებებს. უნდა აღინიშნოს, რომ რისკის ეფექტური შეფასება მოითხოვს ფასიანი ქაღალდის პერიოდულ გადაფასებას. შესაბამისად, პერიოდული გადაფასება სრულად უნდა იქნას დოკუმენტირებული. შესაძლებლობის შემთხვევაში გამოყენებულ უნდა იქნას ფაქტიური საბაზრო ფასები. შედარებით ნაკლები ლიკვიდობის, ან კომპლექსური ინსტრუმენტების მქონე ბანკებმა, რომელთა ფასიანი ქაღალდების პორტფელი შეზღუდულია, დილერების ან პარტნიორების [ოპერაციაში მონაწილე მეორე მხარის] მიერ მოწოდებული, სათანადოდ დოკუმენტირებული პერიოდული ფასები და ანალიზი უნდა გამოიყენონ. ბანკებმა უნდა გააცნობიერონ, რომ ინდიკატური ფასები და მოდელირებული შეფასებები შეიძლება განსხვავდებოდეს ოპერაციების რეალურად განხორციელებისას დაფიქსირებული ღირებულებისგან.

ბ.გ. რისკის ანგარიშგება

რისკის ზუსტი, ინფორმატიული, და დროული მართვის საინფორმაციო სისტემის არსებობას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. ანგარიშგების ფორმები ისეთი სიხშირით უნდა მიეწოდებოდეს მენეჯმენტს რომ მათ შეძლონ ბანკის რისკის პროფილის ცვალებადობის, მის პოლიტიკით გათვალისწინებულ მიზნებსა და შეზღუდვებთან შესაბამისობის დადგენა. მართვის ანგარიშგების ფორმაში რისკის შეფასების ტექნიკური და რაოდენობრივი ფორმატი ისეთი ფორმით უნდა შეცვალოს, რომელიც ადვილად წასაკითხი და გასაგები იქნება უფროსი მენეჯმენტისა და დირექტორებისთვის, რომელთაც შესაძლოა არ გააჩნდეთ სპეციფიური ტექნიკური ცოდნა ორგანიზაციის მიერ გამოყენებული ყველა ფინანსური ინსტრუმენტის შესახებ.

ბ.დ. მენეჯმენტის შეფასება და განხილვა

მენეჯმენტმა რეგულარულად უნდა განიხილოს ბანკის მიდგომა რისკებისადმი და რისკების მართვის პროცესი. ეს გულისხმობს რისკებისა და ლიმიტების დაცვის შეფასების მიზნით გამოყენებული მეთოდოლოგიის, მოდელებისა და დაშვებების რეგულარულ შეფასებას. რისკის შეფასების ელემენტების სათანადო დოკუმენტირებას არსებითი მნიშვნელობა აქვს განხილვებისთვის. ლიმიტები უნდა შედარდეს ფაქტიურ რისკებს. რისკის შეფასების არსებული მექანიზმის ადექვატურობის განხილვისას გათვალისწინებულ უნდა იქნას ბანკის ფასიანი ქაღალდების პორთფელი, წარსული საქმიანობა და კაპიტალის მიმდინარე პოზიცია.

გ. კომპლექსური შიდა კონტროლისა და აუდიტის პროცედურები

ბანკებს უნდა გააჩნდეთ ადეკვატური შიდა კონტროლი, რათა უზრუნველყონ საინვესტიციო საქმიანობაში გამოყენებული მართვის პროცესის ქმედითობა. შიდა კონტროლი გულისხმობს: პროცედურებს, დამტკიცებას, შედარებას, განხილვას და სხვა მექანიზმებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ ბანკის მიერ ამ სახის საქმიანობისთვის შემუშავებული რისკის მენეჯმენტთან დაკავშირებული მიზნების განხორციელებას. სათანადო შიდა კონტროლმა უნდა განიხილოს რისკის მართვის პროცესის სხვადასხვა ელემენტი, მათ შორის პოლიტიკისა და პროცედურების დაცვა, რისკის დადგენის ადეკვატურობა, რისკის შეფასება და ანგარიშგება. საინვესტიციო საქმიანობასთან დაკავშირებით შიდა კონტროლის მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს მენეჯმენტის მიერ განხორციელებული კომპლექსური შეფასება და განხილვა. მენეჯმენტმა უნდა უზრუნველყოს რისკის მართვის პროცესის სხვადასხვა ელემენტის რეგულარული განხილვა და შეფასება იმ პირების მიერ, რომლებიც დამოუკიდებლები არიან მათ მიერ შესაფასებელი ფუნქციისგან. მიუხედავად იმისა, რომ ლიმიტების დაწესების პროცედურები და მუშაობის პროცესში მათი გამოყენება შეიძლება ყველა ბანკში განსხვავებული იყოს, აუცილებელია, რომ მენეჯმენტმა განახორციელოს პერიოდული განხილვები, რათა დადგინდეს, თუ რამდენად ასრულებს ბანკი საკუთარ საინვესტიციო და რისკის მართვის პოლიტიკასა და პროცედურებს. აუცილებელია შესაბამისი მენეჯმენტის დაუყოვნებელი რეაგირება ნებისმიერ პოზიციაზე, რომელიც დადგენილ ლიმიტებს აღემატება; ამ პრობლემის გადაჭრა უნდა მოხდეს დამტკიცებული პოლიტიკით გათვალისწინებული პროცესის შესაბამისად. რისკის მართვის პროცესის პერიოდული განხილვა ასევე უნდა შეეხოს შეძენილ ინსტრუმენტებში, ლიმიტებსა და შიდა კონტროლში განხორციელებულ ნებისმიერ მნიშვნელოვან ცვლილებას, რომელსაც ბოლო განხილვის შემდგომ ჰქონდა ადგილი.

III. რისკების მართვის შეფასება

ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებული საკრედიტო, საბაზრო, ლიკვიდობის, საოპერაციო და სამართლებრივი რისკების მართვის ჯანსაღი სისტემის ძირითადი ელემენტების შეფასებას განსაკუთრებული ყურაღება უნდა დაეთმოს.

ა. საკრედიტო რისკი

ფართო გაგებით, არის ისეთი რისკი, როდესაც ფასიანი ქაღალდების გამომშვები ან პარტნიორი ვერ ასრულებს თავის ვალდებულებას ბანკის წინაშე. ბანკის პოლიტიკამ უნდა აღიაროს საკრედიტო რისკი, როგორც ბანკის ფასიანი ქაღალდებით ოპერაციების დროს მის წინაშე მდგარი მნიშვნელოვანი რისკი. შესაბამისად, პოლიტიკამ უნდა განსაზღვროს საკრედიტო რისკზე შეზღუდვები, რისკისადმი ამტანობა და ლიმიტები სათანადო ინსტრუმენტების, პორტფელის და ინსტიტუციონალურ დონეებზე. ზოგადი პოლიტიკის თანახმად, ბანკმა არ უნდა შეიძინოს ფასიანი ქაღალდები მანამ, სანამ იგი არ

შეაფასებს გამომშვები მხარის ან პარტნიორის კრედიტუნარიანობას და არ დაადგენს, რომ რისკი ბანკის პოლიტიკას შეესაბამება. ზემოაღნიშნულიდან წარმოქმნილი საკრედიტო რისკი შეძლებისდაგვარად სრულად უნდა ჩაირთოს მთელი ბანკის საკრედიტო რისკის საერთო პროფილში. საკრედიტო რისკის მართვისას, ბანკებმა ასევე უნდა გაითვალისწინონ ანგარისწორებისა და წინა-საანაგარიშსწორებო საკრედიტო რისკი. წინასაანგარიშსწორებო რისკი არის ზარალის რისკი, რომელიც ოპერაციის მიმდინარეობის დროს პარტნიორის მხრიდან კონტრაქტის ან ხელშეკრულების შეუსრულებლობამ შეიძლება გამოიწვიოს. ფულადი ინსტრუმენტების უმეტესობისთვის, ამ რისკის ხანგრძლივობა შემოიფარგლება ოპერაციაზე შეთანხმების მიღწევის საათებიდან ან დღეებიდან დაწყებული და ანგარიშსწორების განხორციელებამდე. ანგარიშსწორების რისკი არის ზარალის რისკი, როდესაც ბანკი ასრულებს კონტრაქტით გათვალისწინებულ საკუთარ ვალდებულებებს [თანხების ან ფასიანი ქაღალდების ავანსირებით] პარტნიორის მიერ ვალდებულებების დაფარვამდე. ანგარიშსწორების შეუსრულებლობა შეიძლება გამოიწვიოს პარტნიორის გაკოტრებამ, საოპერაციო პრობლემებმა, ბაზარზე ლიკვიდობის შეზღუდვებმა და სხვა ფაქტორებმა. ანგარიშსწორების რისკი წარმოიქმნება იმ დროიდან, როდესაც შეუძლებელი ხდება გამავალი საანგარიშწორებო ინსტრუქციის ანულირება შემომავალი ანგარიშსწორების საბოლოო მიღებამდე. რისკი თან ახლავს ნებისმიერ სავაჭრო პროდუქტს.

როგორც ტრადიციული საბანკო ოპერაციების შემთხვევაში, დამოუკიდებელმა საკრედიტო განყოფილებამ უნდა განახორციელოს სავარაუდო პარტნიორთან დაკავშირებული საკრედიტო რისკის შეფასება. მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული საკრედიტო რისკის მართვის მიზნით შემუშავებული მითითებები, რათა უზრუნველყოფილი იქნას ლიმიტების დამტკიცება მხოლოდ იმ პარტნიორებისთვის, რომლებიც შესაბამის საკრედიტო კრიტერიუმებს აკმაყოფილებენ. საკრედიტო რისკის მართვის ფუნქციაა შეამოწმოს, დამტკიცებულია თუ არა ლიმიტები კრედიტების ისეთი სპეციალისტის მიერ, რომელსაც ხელმოწერის უფლებამოსილებები გააჩნია. შესაბამისად, შემმოწმებლებმა უნდა უზრუნველყონ, რომ ბანკის პარტნიორის საკრედიტო რისკის შეფასების პოლიტიკა საკმარისად იყოს განსაზღვრული და ადეკვატურად გამოხატავდეს პარტნიორებისა და ინსტრუმენტების კონკრეტული სახის რისკის პროფილებს. პოლიტიკაში ზუსტად უნდა იყოს ჩამოყალიბებული:

- პარტნიორთა ტიპები, რომლებიც განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებენ;
- ამგვარი პარტნიორებისგან ინფორმაციის მიღების სიხშირე;
- ჩასატარებელი ანალიზის სახეობები და სიხშირე, მათ შორის ნებისმიერ სტრეს-ტესტის ანალიზის აუცილებლობა და სახეობა;
- რა სახით უნდა მოიცავდეს მიღებული ინფორმაცია და ჩატარებული ანალიზი კონკრეტული პარტნიორის რისკის პროფილს. რისკის ეფექტური მონიტორინგის სისტემა გულისხმობს ლიმიტის დაწესებას რისკზე, რომლის გაწევასაც ორგანიზაცია აპირებს, აგრეთვე, ლიმიტ-დაწესებული რისკის მუდმივ მონიტორინგს და ადეკვატურ კონტროლს, რომელიც, დაწესებული

ლიმიტის გადაჭარბების შემთხვევაში, რიკის შესამცირებელი კომპლექსური ღონისძიებების გატარებას უზრუნველყოფს. სადეპოზიტო დაწესებულებებმა, პარტნიორის შერჩევისა და შენარჩუნებისას, მინიმუმ შემდეგი უნდა გაითვალისწინონ:

- ფასიანი ქაღალდების დილერისა და მისი შვილობილი საწარმოებისა და ფილიალების მიერ ვალდებულებების შესრულების უნარი, რასაც ადასტურებს მათი კაპიტალის სიძლიერე, ლიკვიდობა და საოპერაციო შედეგები;
- დილერის ზოგადი რეპუტაცია ან ფინანსური სტაბილურობა და მისი სამართლიანი და პატიოსანი ურთიერთობები კლიენტებთან;
- სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების მარეგულირებლებისა და ფასიანი ქაღალდების ინდუსტრიიდან მიღებული ინფორმაცია.

ბანკის საკრედიტო პოლიტიკაში მითითებული უნდა იყოს მის მიერ პორტფელში არსებული თითოეული სახის ფასიანი ქაღალდის ხარისხი და რაოდენობა. პოლიტიკაში მოცემული უნდა იყოს საკრედიტო რისკის დივერსიფიკაციისა და კონცენტრაციის ლიმიტები, რომლებიც განსაზღვრავენ კონცენტრაციას ერთ ან დაკავშირებულ ემიტენტსა და პარტნიორზე რომელიმე გეოგრაფიულ გარემოში, ან მსგავს ვალდებულებებზე. პოლიტიკაში ასევე უნდა განიხილებოდეს ისეთი პროცედურები, როგორიცაა მზარდი მონიტორინგი და ზარალის შემაჩერებელი ლიმიტები, რომლებიც კრედიტის ხარისხის გაუარესებას უკავშირდება. საკრედიტო რისკის ჯანსაღი მართვა საჭიროებს საკრედიტო რისკის შემუშავებას ისეთი პერსონალის მიერ, რომელიც შეძენის ფუნქციისგან დამოუკიდებელი იქნება. ემიტენტისა და პარტნიორის საკრედიტო ხაზების სანქციონირებისას, ამ პერსონალმა ისეთი სტანდარტები უნდა გამოიყენოს, რომელიც შესაბამისობაში იქნება ბანკში სხვა საქმიანობის დროს გამოყენებულ სტანდარტებსა და ბანკის ერთიან პოლიტიკასა და კონსოლიდირებულ რისკთან.

ბ. საპროცენტო განაკვეთის რისკი

საპროცენტო განაკვეთის რისკი არის შესაძლებლობა, რომ საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებები ნეგატიურ გავლენას მოახდენენ ფინანსური ინსტრუმენტის ან პორტფელის ღირებულებაზე, ან მთლიანად ბანკის მდგომარეობაზე. მიუხედავად იმისა, რომ საპროცენტო განაკვეთის რისკი ყველა სახის ფინანსურ ინსტრუმენტში შეიძლება წარმოიქმნას, იგი ყველაზე დამახასიათებელი მაინც სავალო ინსტრუმენტებისთვის არის. ზოგადად, გრძელვადიანი ინსტრუმენტების ღირებულება უფრო მგრძნობიარეა საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებებისადმი, ვიდრე მოკლევადიანი ინსტრუმენტების ღირებულება. სავაჭრო საქმიანობაში რისკი შეიძლება წარმოიქმნას ღია ან არაჰეჯირებული პოზიციებიდან და ერთმანეთის დასახურად შექმნილ პოზიციებს შორის არასრულყოფილი კორელაციიდან. გადაფასების რისკი ხშირად საპროცენტო რისკის ყველაზე აშკარა წყაროს წარმოადგენს, რომელიც ბანკის იმ აქტივებისა და ვალდებულებების მოცულობების შედარების საფუძველზე იზომება, რომელთა გადაფასებაც ერთსა და იმავე პერიოდში ხდება. ერთმანეთის და-

სახურად შექმნილ პოზიციებს შორის ან ჰეჯირებულ ინსტრუმენტებს შორის არასრულყოფილმა კორელაციამ, საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებისას, როგორც საშემოსავლო განაკვეთების მრუდის გასწვრივ, ისე ერთი და იგივე ვადიანობის ან გადაფასების კატეგორიებს შიგნით, შეიძლება საპროცენტო განაკვეთის მნიშვნელოვანი რისკი გამოიწვიოს. შემოსავლის განაკვეთების მრუდის რისკი შეიძლება წარმოიქმნას ისეთ პორტფელებში, რომლებშიც გრძელი და მოკლე პოზიციები კარგად არიან ჰეჯირებული საპროცენტო განაკვეთების საერთო დონის ცვლილების მიმართ, მაგრამ არა საშემოსავლო განაკვეთების მრუდის ფორმის ცვლილების შემთხვევაში, როდესაც სხვადასხვა ვადიანობის საპროცენტო განაკვეთები სხვადასხვა ოდენობით იცვლება. არასრულყოფილი კორელაცია ერთმანეთის დასახურად შექმნილი პოზიციების საპროცენტო განაკვეთებსა და საბაზრო ღირებულებებს შორის, ვადიანობის ან გადაფასების კატეგორიების ჭრილში, ასევე შეიძლება იყოს მნიშვნელოვანი რისკის წყარო. ამგვარი საბაზო რისკი წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც ერთმანეთის დასახურად წარმოქმნილ პოზიციებს სხვადასხვა და ნაკლებად სრულყოფილი კორელაციის მქონე კუპონური ან ძირითადი [ნორმატიული] განაკვეთები გააჩნიათ. მაგალითად, სამთვიან ბანკთაშორის დეპოზიტებზე, სამთვიან ევროდოლარებსა და სამთვიან სახაზინო ვალდებულებებზე სამთვიანი საპროცენტო განაკვეთია დაწესებული. ამასთან, ამ სამთვიან განაკვეთებს შორის არ არსებობს სრულყოფილი კორელაცია და დროთა განმავლობაში შეიძლება შეიცვალოს სპრედი მათგან მიღებულ შემოსავლებს შორის. შესაბამისად, სამთვიანი სახაზინო ვალდებულებები, რომელთა დაფინანსება შეიძლება ევროდოლარებში გაცემული სამთვიანი დეპოზიტებით მოხდეს, ერთმანეთის დასახურად შექმნილ არასრულყოფილ ან ჰეჯირებულ პოზიციებს წარმოადგენს.

გ. უცხოური ვალუტის რისკი

უცხოური ვალუტის რისკი არის შესაძლებლობა, რომლის დროსაც საკურსო განაკვეთის ცვლილებებმა შეიძლება უარყოფითი გავლენა იქონიონ ბანკის ფასიანი ქაღალდების პორტფელზე და აქედან გამომდინარე მის ფინანსურ მდგომარეობაზე. უცხოური ვალუტის კურსს შეიძლება ძალზე დიდი და მოულოდნელი მერყეობა ახასიათებდეს, როდესაც კურსის ცვალებადობასთან დაკავშირებული რისკის დადგენა და მართვა განსაკუთრებულად რთულდება. მიუხედავად იმისა, რომ ძალზე დიდი მნიშვნელობა აქვს საკურსო განაკვეთის აღიარებას კონკრეტული საბაზრო რისკის მქონე ფაქტორად, უცხოური ვალუტის ინსტრუმენტების ღირებულების დადგენისას აუცილებელია როგორც სპოტ კურსის, ისე საპროცენტო განაკვეთების კარგი ცოდნა. ნებისმიერი ფორვარდული პრემია ან დისკონტი უცხოური ვალუტის ღირებულებაში, ადგილობრივ ვალუტასთან მიმართებაში, უმეტესწილად ამ ქვეყნებში არსებული საპროცენტო განაკვეთების საფუძველზე განისაზღვრება.

დ. საბაზრო რისკი

საბაზრო რისკი არის ის საფრთხე რომელიც ექმნება ბანკის ფინანსურ მდგომარეობას საკუთარი ფასიანი ქაღალდების პორტფელის საბირჟო კურ-

სის ნეგატიური ცვლილებების შედეგად, ამ პორტფელის ლიკვიდაციამდე ან დაფარვამდე. საბაზრო რისკი იზომება ცალკეული ინსტრუმენტის, პორტფელის, ან მთლიანად ბანკის შემოსავლებზე, ან ეკონომიკურ ღირებულებაზე განაკვეთების, ან ფასების ცვლილებით გამოწვეული ეფექტის შეფასებით. ბანკებმა უნდა მართონ და აკონტროლონ საკუთარი საბაზრო რისკები შემოსავლებისა და ეკონომიკური ღირებულების მეთოდების გამოყენებით. ორი, ყველაზე გავრცელებული საბაზრო რისკის ფაქტორია საპროცენტო განაკვეთი და უცხოური ვალუტის კურსი. ფინანსური ინსტრუმენტისა და ინსტრუმენტთა პორტფელის საბაზრო რისკი შეიძლება იყოს ერთი ან ორივე ფაქტორის ფუნქცია, ამასთან საბაზრო რისკი, ხშირ შემთხვევაში, შეიძლება მნიშვნელოვნად კომპლექსური იყოს.

დ.ა. საბაზრო რისკის ძირითადი საზომები

ძირითადი საზომები ახდენენ ინსტრუმენტის ან პორტფელის ღირებულების მგრძნობელობის შეფასებას მთავარ რისკ ფაქტორებში ცვლილების მიმართ, ასეთებია შემოსავლიანობა და ხანგრძლივობა. რისკ ფაქტორებში ცვლილების ვარიანტები შეიძლება განისაზღვროს როგორც თვითნებურად (მაგალითად დააკვირდით ისტორიულ ცვლილებებს და წარმოიდგინეთ, რომ მომავალში მათი მოხდენის ალბათობა იგივეა, რაც მათი წარმოქმნის ისტორიული სიხშირე), ისე სტატისტიკურად, რისკ ფაქტორში ცვლილების შესახებ ისტორიული მონაცემების ანალიზის საფუძველზე. სტატისტიკურ დასკვნაში სცენარის არჩევა ხდება დროის განსაზღვრული პერიოდში მისი მოხდენის ალბათობის საფუძველზე. მარტივი სტატისტიკური მაჩვენებელი, რომელიც ალბათობის განსაზღვრისას გამოიყენება, არის სტანდარტული გადახრა, ეს უკანასკნელი ახასიათებს შემთხვევითი სიდიდის ცვალებადობას, მაგალითად ფინანსური ინსტრუმენტის საბაზრო ფასი. სტანდარტული გადახრის მოცულობა, შემთხვევითი სიდიდის განაწილებასთან ერთად, საშუალებას აძლევს ანალიტიკოსს მოახდინოს რისკის შეფასება კონკრეტული სცენარის მოხდენის ალბათობის დადგენის საფუძველზე. უნდა აღინიშნოს, რომ ბანკებს, რომლებიც აქტიურ ოპერაციებს ახორციელებენ სავალო ინსტრუმენტებით, უნდა გააჩნდეთ ისეთი კვალიფიციური პერსონალი, რომელიც ზემოხსენებულ სტატისტიკურ ანალიზსს განახორციელებს.

სტრეს-ტესტირება – ყოველდღიური რისკის შესაფასებლად გამოყენებული სტატისტიკური მეთოდები აჯამებენ რისკებს, რომელთაც ბაზრის ყველაზე შესაძლო პირობებში აქვთ ადგილი. ბაზრის მოწილეებმა პერიოდულად უნდა განახორციელონ მოდელირება, რათა დაადგინონ საკუთარი პორტფელების მდგომარეობა საგანგებო პირობებში. ამგვარი სტრეს-ტესტირების სტრუქტურა დეტალურად უნდა იქნას ჩამოყალიბებული რისკის მართვის პოლიტიკაში, ხოლო უფროსმა მენეჯმენტმა რეგულარულად უნდა მოახდინოს შედეგების შეფასება. უნდა მოხდეს დაშვებების კრიტიკული შესწავლა, ხოლო მონაცემთა ბაზაში უნდა აისახოს ბაზარზე მიმდინარე ცვლილებები.

საბაზრო რისკის ლიმიტები – ბანკის სავაჭრო საქმიანობისთვის დამახასიათებელი რისკის კონტროლის ერთ-ერთ ყველაზე ფუნდამენტურ საშუ-

ალებას წარმოადგენს. ბანკებმა უნდა დააწესონ საბაზრო რისკის იმგვარი ლიმიტები, რომლებიც კონკრეტული რისკების მახასიათებლებთან იქნება დაკავშირებული და უფროსი მენეჯმენტისა და სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ დაშვებული რისკის დონესთან იქნება შესაბამისობაში. ამგვარი ლიმიტები უნდა განაწილდეს საქმიანობის თითოეულ უბანზე და ცალკეულ მაკლერს (ბროკერს) შორის და ადვილად გასაგები იყოს ყველა შესაბამისი პარტნიორისთვის. შიდა კონტროლმა უნდა უზრუნველყოს, რომ ლიმიტების მიმართ დაშვებული გამონაკლისები დროულად გამოაშკარავდეს და ადეკვატურად იქნას განხილული მენეჯმენტის მიერ. ქვემოთ წარმოდგენილია რამდენიმე ლიმიტი, რომელსაც ფინანსური დაწესებულებები იყენებენ:

- ლიმიტები ნეტო და ბრუტო პოზიციებზე – ლიმიტები შეიძლება დაწესდეს ბრუტო პოზიციებზე, ნეტო პოზიციებზე, ან ორივეზე ერთად. ლიმიტები ბრუტო პოზიციებზე ზღუდავენ მოცემული ინსტრუმენტის გრძელი ან მოკლე პოზიციების მოცულობას. მეორეს მხრივ, ლიმიტები ნეტო პოზიციებზე ცდილობენ აღიარონ გრძელი და მოკლე პოზიციების ბუნებრივი გადახურვა. ორგანიზაციებმა, საკუთარი რისკების მართვისას, ორივე ტიპის ლიმიტი უნდა გამოიყენონ.
- მაქსიმალურად დასაშვები ზარალი („სტოპ-ზარალი“) – ლიმიტები შეიძლება დაწესდეს პოზიციაში გადაჭარბებული ზარალის აკუმულირების თავიდან აცილების მიზნით. ამგვარი ლიმიტების მიღწევის შემთხვევაში, აუცილებელია უფროსი მენეჯმენტის რეაგირება პოზიციის ჰეჯირების ან ლიკვიდაციის მიზნით.
- ვადიანობის გეპის ლიმიტები – ამგვარი ლიმიტები საშუალებას აძლევენ ორგანიზაციას გააკონტროლოს საპროცენტო განაკვეთების არასასურველი ცვლილებებით გამოწვეული რისკი იმ პერიოდში, რომელიც ამ ორგანიზაციის გეგმითაა გათვალისწინებული.
- მერყევი (ცვალებადი) ან არალიკვიდური ბაზრების ლიმიტები. – მენეჯმენტმა შეიძლება გადაწყვიტოს ვაჭრობის ლიმიტირება ან განსაკუთრებით ცვალებად ბაზრებზე, სადაც შეიძლება მოხდეს ზარალის სწრაფი აკუმულირება, ან არალიკვიდურ ბაზრებზე, სადაც მენეჯმენტი შეიძლება იძულებული გახდეს გასწიოს ზარალი დაუფარავი პოზიციის დასახურად.

ე. ლიკვიდობის რისკი

ფასიანი ქაღალდებით ოპერირებისას ბანკები დადგნენ ორი ტიპის ლიკვიდობის რისკის წინაშე: სპეციფიკურ პროდუქტებთან/ბაზრებთან დაკავშირებული რისკები და მათი საქმიანობის საერთო დაფინანსებასთან დაკავშირებული რისკები. ამ ორიდან პირველი – ბაზრის ლიკვიდობის რისკი, არის რისკი, რომ ორგანიზაცია ფინანსური ინსტრუმენტების ბაზრის არასაკმარისი სიღრმისა და არასტაბილურობის გამო ადვილად ვერ გაყიდის ფასიან ქაღალდებს ან ვერ დახურავს ფასიანი ქაღალდებისგან შექმნილ პოზიციას წინა საბაზრო ან მასთან მიახლოებული ფასით. მეორე, ესაა დაფინანსება-ლიკვიდობის რისკი, ანუ ბანკის მიერ საკუთარი ვალდებულებების ანგარიშსწორების თარიღზე დაუფარაობის რისკი. ვინაიდან ლიკვიდობის რისკის არცერთი ტიპი არ არის

დამახასიათებელი მხოლოდ ფასიანი ქაღალდებით ოპერაციებისთვის, მენეჯმენტმა ეს რისკები უფრო გლობალურად, ორგანიზაციის საერთო ლიკვიდობის ფონზე უნდა შეაფასოს. როდესაც ხდება დასაშვები ფასიანი ქაღალდების შერჩევა კონკრეტული მიზნის მისაღწევად, ორგანიზაციებმა მხედველობაში უნდა მიიღონ მოცემული ინსტრუმენტების ბაზრის სიდიდე, ინტენსივობა, ლიკვიდობა და ის ეფექტი, რომელიც ამ მახასიათებლებმა შეიძლება იქონიონ მიზნის მიღწევაზე. ზოგიერთი ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ლიკვიდობამ შეიძლება აბსოლუტურად არაშესაფერისი გახადოს ისინი დასახული მიზნების მისაღწევად. გარდა ამისა, ორგანიზაციებმა უნდა გაითვალისწინონ ის ეფექტი, რომელიც საბაზრო რისკმა შეიძლება იქონიოს სხვადასხვა ტიპის ინსტრუმენტების ლიკვიდობაზე. ორგანიზაციის დაფინანსების რისკი კიდევ უფრო მეტ ყურადღებას იმსახურებს, როდესაც მისი არა-რეალიზებული ზარალი მატერიალური [არსებითი] ხდება. აქედან გამომდინარე, ეს რისკი კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასებისას ერთერთი ფაქტორი უნდა იყოს. სუსტი ლიკვიდური პოზიციის მქონე ორგანიზაციები უფრო მეტად დგანან ამ ზარალის აღიარებისა, ბუღალტრული და საზედამხედველო კაპიტალის შემცირების საშიშროების წინაშე.

ვ. საოპერაციო და სამართლებრივი რისკები

საოპერაციო რისკი არის საინფორმაციო სისტემებში ან შიდა კონტროლში არსებული ხარვეზების გამო გაუთვალისწინებელი ზარალის გამოწვევის რისკი. საოპერაციო რისკის გამომწვევ კონკრეტულ წყაროს შეიძლება წარმოადგენდეს არაადეკვატური პროცედურები, ადამიანური შეცდომა, სისტემის გაუმართაობა ან თაღლითობა. ფასიანი ქაღალდებით ოპერაციების განმახორციელებელი ბანკის წინაშე მდგარ ერთ-ერთ ყველაზე სავარაუდო პრობლემას წარმოადგენს არასწორად შეფასებული ან კონტროლირებული საოპერაციო რისკი. ფასიანი ქაღალდებით ოპერაციებთან დაკავშირებული საოპერაციო რისკის გაკონტროლების უპირველესი საშუალებაა ადეკვატური შიდა კონტროლი. შიდა კონტროლს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს და უზრუნველყოფს ოპერაციების განმახორციელებელი პირების გამოყოფას იმ პირებისგან, რომლებიც კონტრაქტების დამუშავებაზე, ოპერაციების დამოწმებაზე, სხვადასხვა საკლირინგო ანგარიშებზე, ბუღალტრული აღრიცხვის მეთოდოლოგიაზე და გადაფასებაზე არიან პასუხისმგებელნი. ბანკებს უნდა გააჩნდეთ დამტკიცებული პოლიტიკა, რომელიც სამართლებრივ მოთხოვნებთან და ბანკის შიდა ნორმატიულ აქტებთან იქნება შესაბამისობაში და რომლებშიც დაკონკრეტებული იქნება მოთხოვნები ოპერციებსა და ოფიცილურ პროცედურებთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი დოკუმენტების შენახვისა და დაცვის შესახებ. სამართლებრივი რისკის არის რისკი, რომ ბანკის მიერ გაფორმებული კონტრაქტები არ არის იურიდიული ძალის მქონე ან სწორად დოკუმენტირებული. ამგვარი რისკი ბანკის იურიდიული საბჭოს მიერ შემუშავებული პოლიტიკის თანახმად უნდა იქნას ლიმიტირებული და მართული. ბანკში უნდა არსებობდეს მინიმუმ ისეთი სახელმძღვანელო მითითებები და პროცესები, რომლებიც უზრუნველყოფენ პარტნიორთან გაფორმებული ხელშეკრულებების აღსრულე-

ბადობას. შემმოწმებლებმა, ცალკეული ოპერაციების დამთავრებამდე, უნდა დაადგინონ ადეკვატურად ახდენს თუ არა ბანკი საკუთარი ხელშეკრულებების აღსრულებადობის შეფასებას. ბანკებმა ასევე უნდა დაადგინონ, აქვს თუ არა შემხვედრ მხარეს (პარტნიორს) საკმარისი უფლებამოსილება სავარაუდო კონტრაქტის გაფორმებაზე და არის თუ არა ხელშეკრულების პირობები იურიდიულად მყარი.

IV. ჯანსაღი საქმიანობა

კაპიტალის ბაზრები და სავაჭრო ოპერაციები მნიშვნელოვნად განსხვავებულია სხვადასხვა საფინანსო ორგანიზაციაში, რაც სავაჭრო ოპერაციის მოცულობაზე, სავაჭრო და მმართველობით გამოცდილებაზე, ორგანიზაციის სტრუქტურაზე, თანამედროვე კომპიუტერულ სისტემაზე და ორგანიზაციის ორიენტირებსა და სტრატეგიაზე, ისტორიულ და მოსალოდნელ შემოსავლებზე, წარსულ პრობლემებსა და ზარალზე, რისკებზე და სავაჭრო პროდუქციისა და საქმიანობის დახვეწილობაზეა დამოკიდებული. ამგვარად, ერთი რომელიმე ორგანიზაციის რისკის მართვის სავარაუდო პრაქტიკა, პოლიტიკა და პროცედურები შეიძლება არ იყოს აუცილებელი მეორე ორგანიზაციაში. გვახსოვს რა ეს ფაქტები, საფინანსო ორგანიზაციის ჯანსაღი საქმიანობის ჩამონათვალი იმ საფინანსო ორგანიზაციებში, რომლებიც აქტიურად მონაწილეობენ კაპიტალის ბაზრებსა და სავაჭრო ოპერაციებში, ასე უნდა გამოიყურებოდეს:

- ყველა ორგანიზაციას უნდა გააჩნდეს რისკის მართვის ისეთი ფუნქცია, რომელიც დამოუკიდებელი იქნება ვაჭრობაში დაკავებული პერსონალისგან.
- ყველა ორგანიზაციას უნდა გააჩნდეს რისკის მართვის ისეთი პოლიტიკა, რომელსაც ყოველწლიურად დაამტკიცებს სამეთვალყურეო საბჭო. პოლიტიკაში განსაზღვრული უნდა იყოს ნებადართული ინსტრუმენტები, სარისკო საქმიანობის პარამეტრები, ლიმიტების სტრუქტურა, ლიმიტ-ზემოთ დამტკიცების პროცედურები და განხილვის სიხშირე. გარდა ამისა, ყველა ორგანიზაციას უნდა გააჩნდეს ლიმიტთან დაკავშირებული პოლიტიკის და ფასწარმოქმნის პერიოდული განხილვის პროცესი, ცვალებადი ბაზრის პირობებში. ზოგიერთ ბაზარზე, შესაძლოა გამართლებული იყოს ამგვარი ფაქტორების ხშირი და მაღალი დონის განხილვა.
- ყველა ორგანიზაციას უნდა გააჩნდეს ახალ პროდუქციასთან დაკავშირებული პოლიტიკა, რომელიც ამგვარი ოპერაციებთან შეხებაში მყოფი ყველა სტრუქტურის (მაგალითად რისკის მართვის, კრედიტების მართვის, ბუღალტრული აღრიცხვის, საზედამხედველო ანგარიშგებების, Back-Office-ის, აუდიტის, ნორმატიულ აქტებთან შესაბამისობის) განხილვასა და დამტკიცებას საჭიროებს. ეს პოლიტიკა, ახალი პროდუქტის დანერგვამდე, დასაბუთებული უნდა იყოს აუდიტის მასალებით.
- ყველა ორგანიზაციას უნდა გააჩნდეს მეთოდოლოგია, რომელიც მოახდენს ორგანიზაციის პორტფელის სტრეს-ტესტირებას მთავარ რისკ ფაქტორებში ცვლილებაზე რათა დამუშავდეს მოვლენათა განვითარების ყველაზე

ცუდი სცენარი, რომელსაც უფროსი მენეჯმენტი განიხილავს. ორგანიზაციის ლიმიტების სტრუქტურამ უნდა გაითვალისწინოს სტრეს-ტესტის შედეგები.

- ყველა ორგანიზაციას უნდა გააჩნდეს მართვის ინტეგრირებული საინფორმაციო სისტემა, რომელიც საბაზრო რისკებს გააკონტროლებს და ყოვლისმომცველ ანგარიშგებას უზრუნველყოფს. სისტემის სტრუქტურა რისკის დონესა და სავაჭრო საქმიანობის სირთულეს უნდა შეესაბამებოდეს. ყველა ორგანიზაციას უნდა გააჩნდეს ფინანსური მონაცემების გამოყენების ადეკვატური სისტემა, რომელიც რისკის პოზიციების შეფასებასა და მონიტორინგს განახორციელებს და მიმდინარე ეტაპზე გამოყენებული ინსტრუმენტების მრავალფეროვნებას დაამუშავებს. ოპერაციების დამუშავებასა და მონიტორინგში ხელით (არაკომპიუტერული) ჩარევა მინიმუმამდე უნდა იქნას დაყვანილი.
- რისკის მენეჯმენტს ან კონტროლის ფუნქციას უნდა შეეძლოს რისკის მართვის შესახებ ანგარიშის წარმოდგენა, რომელშიც აღნიშნული იქნება სავაჭრო საქმიანობასთან დაკავშირებული პოზიციები, ლიმიტები და ზედმეტობა. ეს ანგარიში უნდა გაეგზავნოს უფროს მენეჯმენტს, რომელიც განიხილავს, ხელს მოაწერს და დაუბრუნებს მას კონტროლის განყოფილების თანამშრომლებს.
- ყველა ორგანიზაციას უნდა ჰყავდეს საშუალო დონის და უფროსი მენეჯმენტის წარმომადგენელი საბროკერო ოთახში, ან მის გარეთ. ისინი კარგად უნდა იცნობდნენ ბაზრის სისტემასა და საკრედიტო რისკს. გარდა ამისა, მათ კარგად უნდა ესმოდეთ ბროკერების მიერ გამოყენებული ფასწარმოქმნის მეთოდები.
- ყველა ორგანიზაციას უნდა ჰქონდეს ინფორმაცია რაოდენობრივად დაუდგენელი რისკების შესახებ (როგორიცაა საოპერაციო რისკები), უნდა შეეძლოს მათი შეფასება და გააჩნდეს სახელმძღვანელო მითითებები და სავაჭრო პრაქტიკა, რათა შეძლოს მათი გაკონტროლება.
- ყველა ორგანიზაციას, რომელიც მაღალი დონის საბროკერო საქმიანობას ახორციელებს, უნდა შეეძლოს წარმოაჩინოს, რომ მას შეუძლია სტრატეგიებისა და პოზიციების დროული კორექტირება, სწრაფად ცვალებადი საბაზრო პირობებისა და კრიზისული მდგომარეობის შესაბამისად.
- ფასიანი ქაღალდებით დიდი მოცულობის ოპერაციების განხორციელების შემთხვევაში ორგანიზაციის რისკის მართვის სამსახურს უნდა შეეძლოს არსებული რისკების ერთ დღეში განხილვა/შეფასება.
- მართვის საინფორმაციო სისტემებმა უნდა უზრუნველყონ საკმარისი ინფორმაციის მიწოდება საბაზრო და საკრედიტო რისკებთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების მისაღებად, აგრეთვე ოპერატიული მონაცემები, მათ შორის რენტაბელობის, დაუფარავი მუხლებისა და ანგარიშსწორების შესახებ.
- პერიოდულად უნდა განხორციელდეს განხილვები, რაც უზრუნველყოფს შესაბამისობას ფედერალურ და უცხოური ფასიანი ქაღალდების შესახებ კანონებსა და მარეგულირებელ სახელმძღვანელო მითითებებთან.

- ყველა ორგანიზაციას უნდა გააჩნდეს კომპენსაციის სისტემა, რომელიც ხელს არ შეუშლის რისკის კონტროლის სისტემის მიუკერძოებლობის შენარჩუნებას.

შემმოწმებლებმა ყოველწლიურად უნდა განახორციელონ რისკის მართვის კომპლექსური განხილვა, რომელშიც ხაზგასმით იქნება აღნიშნული მოვალეობათა გამიჯვნისა და მონაცემთა ერთობლიობის უტყუარობის შესახებ. ახალი პროდუქტებისა და მოდელების დანერგვისას აუცილებელი დამატებითი ტესტირების ჩატარება. პერიოდულად უნდა მოხდეს დირექციისა და დამხმარე პერსონალის მიერ გამოყენებული მოდელების ხელახალი შეფასება ზუსტი შედეგების მიღების მიზნით.

V. სავალო ინსტრუმენტების კლასიფიკაცია და რეზერვების შექმნა

არსებობს ორი ტიპის სავალო ინსტრუმენტი: საინვესტიციო და სუბ-საინვესტიციო ხარისხის. საინვესტიციო ხარისხის მქონე სავალო ინსტრუმენტებს აქვთ იგივე რაოდენობის საკრედიტო რისკი რაც სტანდარტულ სესხებს, რომლებზეც საუბარია საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2000 წლის 29 დეკემბრის N 350 ბრძანებით დამტკიცებული „კომერციული ბანკების მიერ აქტივების კლასიფიკაციის და შესაძლო დანაკარგების რეზერვების შექმნისა და გამოყენების წესში„. ბანკებს უფლება აქვთ შეიძინონ მხოლოდ საინვესტიციო ხარისხის მქონე სავალო ფასიანი ქაღალდები. სავალო ინსტრუმენტები კლასიფიკაციის იგივე სტანდარტებს ექვემდებარებიან, როგორსაც სესხები. შესაბამისად, ფასიანი ქაღალდების კლასიფიკაცია უნდა განხორციელდეს მათთვის დამახასიათებელი საკრედიტო რისკის მოცულობის საფუძველზე. ქვემოთ მოცემულ ცხრილში შეჯამებულია როგორც ფასიანი ქაღალდების მახასიათებლები, ისე თითოეული კატეგორიისთვის საჭირო რეზერვი.

N	კატეგორია	მახასიათებლები	საჭირო რეზერვი (დაუფარავი ნაშთის %)
1	საიმედო	საკრედიტო რისკის იგივე მახასიათებლები, რაც საიმედო სესხებს	2
2	საყურადღებო	საკრედიტო რისკის იგივე მახასიათებლები, რაც საყურადღებო სესხებს	10
3	არასტანდარტული	საკრედიტო რისკის იგივე მახასიათებლები, რაც არასტანდარტულ სესხებს	30
4	საეჭვო	საკრედიტო რისკის იგივე მახასიათებლები, რაც საეჭვო სესხებს	50
5	უიმედო	საკრედიტო რისკის იგივე მახასიათებლები, რაც უიმედო სესხებს	100

VI. ინვესტიციები საწესდებო კაპიტალში

საწესდებო კაპიტალში განხორციელებული ინვესტიციები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ ბანკის მოგებასა და ბიზნეს ურთიერთობებზე. მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი სახის ინვესტიციებს შეუძლიათ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანონ ბანკის მოგების ფორმირებაში, როდესაც ბაზარზე პირობები ხელსაყრელია, მათ ამავდროულად შეუძლიათ ბაზრის, ლიკვიდობისა და სხვა რისკების გამოწვევა რაც ზრდის მოგებისა და კაპიტალის არასტაბილურობას. შესაბამისად, საწესდებო კაპიტალში წარმატებული ინვესტიციების განხორციელებისათვის აუცილებელია ინვესტიციებისა და რისკების მართვის ჯანსაღი სისტემა. საბანკო ორგანიზაციებს შეუძლიათ სხვადასხვა მახასიათებლებისა და რისკის ინვესტიციების განხორციელება. საწესდებო კაპიტალში ინვესტიციებს შეუძლიათ უზრუნველყონ საწარმოთა ასამუშავებლად საჭირო საწყისი ან ადრეულ სტადიაზე აუცილებელი თანხები, ან მათი მეშვეობით შეიძლება დაფინანსდეს ცვლილებები საკუთრების ფორმებში, ბაზარზე ბიზნესის გაფართოვება და საწარმოთა შეძენა და შერწყმა.

საბანკო ორგანიზაციები ასევე შეიძლება დაინტერესდნენ უკვე მომქმედი საწარმოებით, მათში გრძელვადიანი ინვესტირების განხორციელების მიზნით. ფასიანი ქაღალდების ინვესტიციები შეიძლება წარმოდგენილი იყოს პირდაპირი, ანუ კომპანიის ჩვეულებრივი, პრივილეგირებული ან სხვა სახის აქციების ფორმით და არაპირდაპირ – იმ საინვესტიციო ფონდის აქციების შეძენით, რომელთაც ინტერესი აქვთ სხვა კომპანიებში. იმ მსხვილი და კომპლექსური საბანკო ორგანიზაციების საინვესტიციო საქმიანობა და შეფასების მეთოდები, რომელთაც გააჩნიათ მნიშვნელოვანი ინვესტიციები სხვა ორგანიზაციების საწესდებო კაპიტალში, პერიოდულად და დამოუკიდებლად უნდა განიხილებოდეს შიდა აუდიტორების ან აუტსაიდერი მხარეების მიერ. შედარებით პატარა ნაკლებად კომპლექსურ დაწესებულებებში, რომელთა ინვესტიციები საწესდები კაპიტალში არამატერიალურია, ამასთან რესურსები შეზღუდული, ინვესტიციების დამოუკიდებელი აუდიტის ჩატარება შეიძლება ვერ ხორციელდებოდეს შესაბამისად, უნდა იქნას გამოყენებული ალტერნატიული კონტროლისა და დაბალანსების მეთოდები.

კერძო ორგანიზაციების საწესდებო კაპიტალში ინვესტიციების შეფასების სტანდარტულ მეთოდს წარმოადგენს შემოსავლების შიდა განაკვეთი [„შშგ“]. „შშგ“-ს გამოყენებას ერთი მნიშვნელოვანი უპირატესობა გააჩნია რენტაბელობის ტრადიციულ შეფასებასთან შედარებით: იგი ითვალისწინებს როგორც ფინანსურ ნაკადებს, ისე ფულის დროით ღირებულებას, რის გამოც შეფასება უფრო ზუსტია. „შშგ“ აფასებს, როგორც ინვესტირებული კაპიტალის ზრდის დონეს, ისე იმ დროს, რომელიც ზემოაღნიშნული კაპიტალის ზრდას დასჭირდა. თუ ინვესტირებული კაპიტალის ზრდას თავისი წვლილი შეაქვს შემოსავლიანობის მაჩვენებლის ზდრაში, დროის ეფექტი უკუპროპორციულად არის დაკავშირებული შემოსავლიანობის მაჩვენებელთან. როდესაც ინვესტიციებიდან მიღებული ფინანსური ნაკადების დღევანდელი ღირებულება უდრის ამ ინვესტიციაზე გაწეული დანახარჯების დღევანდელ ღირებულებას,

ანუ მათი წმინდა ღირებულება '-ის ტოლია, სადისკონტო განაკვეტი უდრის შემოსავლების შიდა განაკვეთს.

საწესებო კაპიტალში მნიშვნელვანი ინვესტიციების მქონე საბანკო ორგანიზაციებს უნდა გააჩნდეთ საკუთარი პოლიტიკა, პროცედურები და დოკუმენტები, ხოლო მათი სისტემები შემდეგს უნდა ემსახურებოდეს:

- დასაშვები ინვესტიციების სახეობებისა და მოცულობის განსაზღვრა;
- სხვადასხვა ტიპის ინვესტიციებში თანხების განთავსების მიზანშეწონილი პერიოდი;
- პორტფელის დივერსიფიკაციის პარამეტრების განსაზღვრა;
- თითოეული ინვესტიციისა და ერთობლივი პორტფელის საბაზრო ღირებულების მონიტორინგსა და შეფასებას;
- ბაზრის, საკრედიტო, კონცენტრაციისა და სხვა რისკების დადგენას და მართვას;
- კანონებსა და ნორმატიულ აქტებთან შესაბამისობის უზრუნველყოფას.

პორტფელის დივერსიფიკაციის პოლიტიკაში დადგენილი უნდა იქნას დაბანდებული ინვესტიციების რისკის პროფილისთვის დამახასიათებელი ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა სამრეწველო, დარგობრივი, გეოგრაფიული და საბაზრო ფაქტორები. სახსრების განთავსების სავარაუდო პერიოდთან დაკავშირებით პოლიტიკაში დაკონკრეტებული უნდა იყოს ინვესტიციების ლიკვიდაციის ზოგადი კრიტერიუმები და ინსტრუქციები წარუმატებელი ინვესტიციებიდან თანხების ამოღების შესახებ. გადაწყვეტილება წარუმატებელი ინვსტიციების ლიკვიდირების შესახებ უნდა გაკეთდეს ინდივიდუალური გარემოებებიდან გამომდინარე, რომლის დროსაც გათვალისწინებული იქნება ყველა ფაქტორი. ამასთან, გამოიყენება ისეთი პოლიტიკა და პროცედურები, რომელიც გულისხმობს წარუმატებელი, ან პორტფელში ხანგრძლივი დროის განმავლობაში არსებული ინვესტიციების უფრო ხშირ განხილვასა და ანალიზს.

პოლიტიკაში განსაზღვრული უნდა იქნას ერთობლივი რისკი, რომლის გასაწევადაც ორგანიზაცია მზად არის, ინვესტიციის სახეობებისა და ბუნების მიხედვით. რისკების ლიმიტების დაცვისას მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული როგორც დაუფინანსებელი, ისე დაფინანსებული ვალდებულებები. მართვის ადეკვატურ და დეტალურ საინფორმაციო სისტემას [„მსს"] არსებითი მნიშვნელობა აქვს ფასიანი ქაღალდების ინვესტიციების მართვისთვის, რაც საშუალებას აძლევს სამეთვალყურეო საბჭოს აქტიური მონიტორინგი გაუწიოს ფასიანი ქაღალდების ინვესტირებას დასახული მიზნების, სტრატეგიებისა და პოლიტიკის განხორციელების ჭრილში. „მსს"-ს ანგარიში შეიძლება აუცილებელი იყოს ისეთი საბანკო ორგანიზაციებისთვის, რომლებიც საწესდებო კაპიტალში ინვესტირებას ახორციელებენ. წლიურ ანგარიშებში შემდეგი საკითხები უნდა იქნას განხილული:

- სტრატეგიული გეგმა, რომელშიც დეტალურად იქნება მითითებული ლიმიტები როგორც ქვეყნების ისე დარგობრივ ჭრილში, დასაშვები კონცენტრაცია, შემოსავლიანობასთან დაკავშირებული მიზნები და საინვესტიციო გეგმები;

- ბიუჯეტი, რომელშიც ასახული იქნება შესრულების შედეგები და გეგმიური ორიენტირები და დადგენილი იქნება მომდევნო წლის განმავლობაში მოსალოდნელი ინვესტიციები;
- წლიური შესრულების განხილვა, რომელშიც მკაფიოდ იქნება დადგენილი შემოსავლის წყაროები (როგორიცაა არარეალიზებული მოგება და ზარალი, შემოსავალი დივიდენდებიდან ან რეალიზებული მოგება და ზარალი).

ყოველთვიური და კვარტალური ანგარიშები უნდა მოიცავდნენ:

- ანგარიშს პორტფელის შეფასების შესახებ, რომელიც უზრუნველყოფს მოკლე ანოტაციას ყოველ მატერიალურ ინვესტიციასთან მიმართებაში, არარეალიზებული მოგების ან ზარალის ანგარიშს და ინვესტიციის ლიკვიდაციის სავარაუდო განრიგს;
- პორტფელის ანალიზსა და სტატისტიკურ მონაცემებს, მათ შორის პორტფელის მოგებას ან ზარალს მოცემული პერიოდისთვის და ნებისმიერი ჰეჯირების სტარტეგიას;
- ნებისმიერი სტრეს-ტესტის ანალიზს;
- კონცენტრაციის ანალიზს სექტორების, დარგების, გეოგრაფიული ადგილმდებარეობისა და ინვესტიციების ტიპის მიხედვით;
- ანგარიშებს ნორმატიულ აქტებთან შესაბამისობის შესახებ;
- მენეჯმენტის და ინვესტიციების კომიტეტის ანგარიშებს, რომელიც შეიცავს ინფორმაციას ახალ ოპერაციებზე ნაკისრი ვალდებულებების, კორპორატიული გეგმების შეცვლის, ან მათ დამტკიცების თაობაზე;
- საინვესტიციო პორტფელის გადასინჯვა ექვს თვეში ერთხელ, რომელიც წარმოადგენს ფასიანი ქაღალდების პორტფელის სრულყოფილ განხილვას, ხდება აქტივების ხარისხის (ღირებულების) განსაზღვრა, ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი, მენეჯმენტის შეფასება, მომავალი გეგმების დასახვა, სუსტი და ძლიერი მხარეების დადგენა და გასვლის სტრატეგიის შემუშავება.

VII. ფასიანი ქაღალდების ბუღალტრული აღრიცხვა

ფასიანი ქაღალდების ბუღალტრული აღრიცხვა განასხვავებს სავაჭრო პორტფელს, გასაყიდ პორტფელს, შვილობილი და მეკავშირე საწარმოებში ინვესტიციებს. სავაჭრო/გასაყიდად ხელმისაწვდომი ინვესტიციების პორტფელი ფასდება საბაზრო ფასის მიხედვით, იმ აქციების გარდა, რომელთაც მომქმედ ბაზარზე კოტირებული ფასი არ გააჩნიათ და რომელთა რეალური ღირებულების დადგენა არასაიმედოა. ყველა ინვესტიცია ექვემდებარება გაუფასურებაზე ტესტირებას, მათი მდგომარეობის დადგენის მიზნით. ფინანსური აქტივი გაუარესებულად ითვლება, თუ მისი საბალანსო ღირებულება მის სავარაუდო ამოღებად ღირებულებაზე მეტია. რაც შეეხება შვილობილ და მეკავშირე საწარმოებში ინვესტიციებს, ისინი შეიძლება იყოს:

- გატარებული თვითღირებულებით;
- აღრიცხული კაპიტალის მეთოდით;

- გასაყიდად ხელმისაწვდომი, ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტი 39-ის „ფინანსური ინსტრუმენტები აღიარება და შეფასება“ შესაბამისად.

§ 7. სავალო და ფასიანი ქაღალდების პორტფელის რისკის მართვის შეფასება

ბანკის მიერ საწესდებო კაპიტალში ინვესტიციების განხორციელებასა და ფლობასთან დაკავშირებული რისკების მართვის პროცესის შესაფასებლად აუცილებელია შეფასდეს სამეთვალყურეო საბჭოსა და უფროსი მენეჯმენტის მიერ განხორციელებული ზედამხედველობის ხარისხი, რისკებს მართვის პოლიტიკა და პროცედურების ადეკვატურობა, რისკებს შეფასებისა და რისკების ანგარიშგების სისტემების შესაბამისობა და შიდა კონტროლის სისტემის ეფექტურობა. აღნიშნულის შესაბამისად, შემოწმების მიზნებს წარმოადგენს:

ა. საკრედიტო რისკთან დაკავშირებით:

- საკრედიტო რისკების მართვის ფუნქციის ორგანიზაციული სტრუქტურის განხილვა;
- სავალო ინსტრუმენტების საკრედიტო რისკების მართვის პოლიტიკისა და პროცედურების ადეკვატურობის შეფასება;
- ამ პოლიტიკის მიერ ფაქტიური ოპერაციების ასახვის უზრუნველყოფა;
- ორგანიზაციის საკრედიტო რისკების დადგენა;
- იმის განსაზღვრა, თუ რამდენად სწორად დაინერგა ორგანიზაციის საკრედიტო რისკების შეფასების სისტემა და ადეკვატურად აფასებს თუ არა ორგანიზაცია საკრედიტო რისკს;
- მაკორექტირებელი ღონისძიებების რეკომენდირება, როდესაც პოლიტიკა, პროცედურები, პრაქტიკა, შიდა კონტროლი ან მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები არაადეკვატურია.

ა.ა. საკრედიტო რისკთან დაკავშირებული შემოწმების მიზნებიდან გამომდინარე შემოწმების პროცედურებმა უნდა მოიცვას:

• საკრედიტო რისკების მართვის ორგანიზაციის განხილვა.

- შეამოწმოს, რომ ორგანიზაციის საკრედიტო რისკის მართვის ფუნქციას გააჩნია, მაკლერებისა და ბროკერებისაგან დამოუკიდებელი ანგარიშგების სისტემა;

- განსაზღვროს, გააჩნია თუ არა საკრედიტო რისკის კონტროლის განყოფილების თანამშრომლებს საკმარისი უფლებამოსილება მაკლერებისა და ბროკერების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების შემოწმებაზე;

- დადგინდეს, მონაწილეობს თუ არა ორგანიზაციის საკრედიტო რისკის მენეჯმენტი ახალი პროდუქტის შესახებ დისკუსიებში.

• სავალო ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ბანკის საქმიანობის, ასევე მის წინაშე არსებული რისკების საფრთხის მასშტაბების, სფეროს და მოცულობის დადგენა;

- რისკების მართვის შესახებ ორგანიზაციის მიერ მომზადებული ყველა აქტის ასლის მოპოვება და ამ ინფორმაციაზე დაყრდნობით შემმოწმებელმა შეაფასოს თუ რამდენად კარგად ესმის საკრედიტო რისკების მართვის პერსონალს ის ფინანსური ინსტრუმენტები, რომლებსაც ორგანიზაცია ახორციელებს, ასევე როგორ აფასებენ არსებულ და პოტენციურ რისკებს.

• მოპოვებულ და შეფასებულ უნდა იქნეს სავალო ინსტრუმენტებთან დაკავშირებული რისკების მართვის პოლიტიკისა და პროცედურების ადექვატურობა. შესაბამისად, შემმოწმებელმა უნდა:

- განიხილოს საკრედიტო რისკების პოლიტიკა, პროცედურები და ლიმიტები. განსაზღვროს ადეკვატურად განიხილავს თუ არა რისკების შეფასების მოდელი და მეთოდოლოგია ყველა დადგენილ საკრედიტო რისკს და შეეფერებიან თუ არა ისინი ორგანიზაციის საქმიანობას. განიხილოს მიმდინარე და მოსალოდნელი საფრთხის შეფასებისთვის გამოყენებული მეთოდოლოგია;

- განსაზღვროს რამდენჯერ ხდება ემიტენტისა და პარტნიორის (შემხვედრი მხარის) მიერ საკრედიტო პირობების ანალიზი და განხილვა, რაც წელიწადში არანაკლებ ერთხელ უნდა გაკეთდეს;

- შეაფასოს, წარმოაჩინა თუ არა მენეჯმენტმა განხილვების დროს კრედიტუნარიანობის ვარდნის დადგენის უნარი;

- განსაზღვროს აქვს თუ არა საკრედიტო რისკის მენეჯმენტს პრობლემების გადაჭრის უნარი იმ პარტნიორებთან, რომელთა საკრედიტო ხარისხი გაუარესდა;

- შეამოწმოს დაუწესდათ თუ არა ლიმიტები პარტნიორებს გარიგების განხორციელებამდე. თუ ორგანიზაცია ეყრდნობა ერთჯერად მტკიცებას, შემოწმდეს არის თუ არა დამტკიცების პროცესი ისეთივე ოფიციალური, როგორიც პარტნიორის ლიმიტების შემთხვევაში.

• მოპოვებულ უნდა იქნეს მენეჯმენტის მთელი ინფორმაცია საკრედიტო რისკის ანალიზის შესახებ.

- განისაზღვროს, არის თუ არა ანალიზი ყოვლისმომცველი, ზუსტი და მიუკერძოებელი;

- განხილულ იქნას შეფასების მეთოდები;

- განხილულ იქნას სტრეს-ტესტები საკრედიტო ხარისხის ცვლილებების ანალიზის ფონზე, მათ შორის მაკროეკონომიკური პირობების შეცვლით გამოწვეული კრედიტების გაუარესება;

- განისაზღვროს ზუსტად აისახება თუ არა მენეჯმენტის ანგარიშებში რისკები და მიეწოდება თუ არა აქტები სათანადო მენეჯმენტს.

• შემმოწმებელმა უნდა განიხილოს დოკუმენტაცია, რომელიც ასაბუთებს, რომ საკრედიტო რისკის მენეჯმენტი მკაცრად იცავს საკუთარ პროგრამას. მაგალითად, მოპოვებულ იქნას დამტკიცებული წერილობითი დოკუმენტაციის ასლები ლიმიტების გადაჭარბების შესახებ, ან ერთჯერადი დოკუმენტის ასლი. განისაზღვროს მათი დროულობა.

• შემმოწმებელმა ბანკს უნდა მისცეს რეკომენდაცია მაკორექტირებელი ღონისძიების გატარების შესახებ, როდესაც პოლიტიკა, პროცედურები, პრაქტიკა, შიდა კონტროლი და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები არაადეკვატურია.

ბ. შემოწმების მიზნები საბაზრო რისკთან დაკავშირებით მოიცავს:

- საბაზრო რისკის მართვის ფუნქციის ორგანიზაციული სტრუქტურის შეფასებას;
- სავალო ინსტრუმენტებთან დაკავშირებული საბაზრო რისკის მართვის პოლიტიკისა და პროცედურების ადეკვატურობის შეფასებას, სავალო ინსტურმენტების კლასიფიკაციის სიზუსტის დადგენას და მათთვის დამახასიათებელ საკრედიტო რისკის კომპენსაციის მიზნით შექმნილი რეზერვების ადეკვატურობის დადგენას;
- ბანკის საბაზრო რისკის დადგენას;
- საბაზრო რისკების შეფასების სისტემის სწორად დანერგვას და ამ რისკების ადეკვატურ შეფასებას;
- მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების განხილვას საბაზრო რისკების კომპლექსური შესწავლის მიზნით;
- მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარების რეკომენდირებას პოლიტიკის, პროცედურების, პრაქტიკის, შიდა კონტროლისა და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების არაადეკვატურობის შემთხვევაში.

ბ.ა. შემოწმების პროცედურები საბაზრო რისკთან დაკავშირებით

საბაზრო რისკის მართვის ორგანიზაციის განხილვა.

- შემოწმდეს, რომ ორგანიზაციის საბაზრო რისკების მართვის ფუნქციას გააჩნია მაკლერებისა და ბროკერებისაგან დამოუკიდებელი ანგარიშგების სისტემა;

- განისაზღვროს, გააჩნია თუ არა საბაზრო რისკის კონტროლის განყოფილების თანამშრომლებს საკმარისი უფლებამოსილება მაკლერებისა და ბროკერების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების შემოწმებაზე;

- განისაზღვროს, ჩართულია თუ არა საბაზრო რისკის მენეჯმენტი ახალი პროდუქტის შესახებ დისკუსიებში.

• ორგანიზაციის საქმიანობის დადგენა სავალო ფასიანი ქაღალდების ბაზრებზე.

- ბანკის მიერ სავალო ინსტრუმენტების გამოყენების და მიზნის განსაზღვრა;

- ბანკის წინაშე არსებული რისკის საფრთხის მასშტაბების, სფეროს და მოცულობის განსაზღვრა. დადგენა იმ პროდუქტებისა, რომლის ბაზარსაც ბანკი ქმნის;

- შეფასდეს, რამდენად გამოამჟღავნა საბაზრო რისკის კონტროლის განყოფილების პერსონალმა საკუთარი ცოდნა საფინანსო დაწესებულების მიერ სავაჭროდ გამოტანილ პროდუქტებთან მიმართებაში და რამდენად ესმით მათ მიმდინარე და პოტენციური საფრთხე.

• უნდა დადგინდეს და შეფასდეს საბაზრო რისკის მართვის პოლიტიკისა და პროცედურების ადეკვატურობა სავალო ინსტრუმენტებთან დაკავშირებით, რისთვისაც:

- განხილულ უნდა იქნეს საბაზრო რისკის პოლიტიკა, პროცედურები და ლიმიტები. განისაზღვროს, ადეკვატურად განიხილავს თუ არა რისკის შეფასების მოდელი და მეთოდოლოგია ყველა დადგენილ საბაზრო რისკს და შეეფერება თუ არა იგი დაწესებულების საქმიანობას;

- შემოწმდეს დაწესებულია თუ არა საბაზრო რისკის საფრთხის ლიმიტები გარიგების განხორციელებამდე. იმ შემთხვევაში, თუ ბანკი ეყრდნობა ერთპიროვნულ გადაწყვეტილებებს, შემოწმდეს, კარგად არის თუ არა დოკუმენტირებული გადაწყვეტილების მიღების პროცესი;

- განხილულ იქნეს ბუღალტრული აღრიცხვისა და გადაფასების პოლიტიკა და პროცედურები. განისაზღვროს ადეკვატურია თუ არა გადაფასების პროცედურები.

• შემმოწმებლებმა მოიპოვოს მენეჯმენტის მთელი ინფორმაცია საბაზრო რისკის ანალიზის შესახებ.

- განისაზღვროს არის თუ არა ანალიზი ყოვლისმომცველი, ზუსტი და მიუკერძოებელი;

- განხილულ იქნეს შეფასების და მოდელირების მეთოდები;

- განხილულ იქნეს სტრეს-ტესტები საბაზრო პირობების ცვლილებათა ფონზე;

- განისაზღვროს ზუსტად აისახება თუ არა მენეჯმენტის ანგარიშებში რისკები და მიეწოდება თუ არა ეს აქტები მენეჯმენტის სათანადო დონეებს.

• დადგინეს, იცავს თუ არა საფინანსო დაწესებულება საკუთარ შიდა პოლიტიკასა და პროცედურებს.

- განისაზღვროს ადეკვატურად აკონტროლებს თუ არა დაწესებული ლიმიტები საბაზრო რისკებს;

- განისაზღვროს, იცის თუ არა მენეჯმენტმა ლიმიტების გადაჭარბების შესახებ და ატარებს თუ არა იგი შესაბამის ღონისძიებებს საჭიროების შემთხვევაში.

• გაიცეს რეკომენდაცია მაკორექტირებელი ღონისძიების გატარების შესახებ, როდესაც პოლიტიკა, პროცედურები, პრაქტიკა, შიდა კონტროლი და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები არაადეკვატურია.

გ. შემოწმების მიზნები ლიკვიდობის რისკთან დაკავშირებით მოიცავს:

- ლიკვიდობის რისკის მართვის ფუნქციის ორგანიზაციული სტრუქტურის შეფასებას;
- არალიკვიდურ ბაზრებზე ვაჭრობის შედეგად ორგანიზაციის წინაშე მდგარი საფრთხისა და პოტენციური რისკის დადგენას;
- ორგანიზაციის პოტენციური რისკების განსაზღვრას ლიკვიდური ბაზრის მოულოდნელად არალიკვიდურად გადაქცევის შემთხვევაში;

- საფინანსო დაწესებულების უფროსი მენეჯმენტისა და დირექტორატის მიერ ორგანიზაციის სავაჭრო საქმიანობასთან დაკავშირებული ბაზრის ლიკვიდობის პოტენციური რისკების საფრთხის დადგენას;
- ორგანიზაციის სავაჭრო საქმიანობასთან დაკავშირებული ბაზრის ლიკვიდობის პოტენციური რისკების საფრთხის განსაზღვრას;
- მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების მიერ მოწოდებული ბაზრის ლიკვიდობის რისკის საფრთხის ანალიზის ყოვლისმომცველობის, სიზუსტისა და მიუკერძოებლობის უზრუნველყოფას;
- ორგანიზაციის მიერ ლიკვიდობის რისკის მართვის სისტემის განხორციელების სისწორისა და მის მიერ საფრთხის შეფასების ადეკვატურობის დადგენას;
- იმის დადგენას, თუ რამდენად იცის მენეჯმენტმა ლიმიტების გადაჭარბების შესახებ და ატარებს თუ არა იგი შესაბამის ღონისძიებებს საჭიროების შემთხვევაში;
- მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარების რეკომენდირებას პოლიტიკის, პროცედურების, პრაქტიკისა და შიდა კონტროლის არაადეკვატურობის შემთხვევაში.

გ.ა. შემოწმების პროცედურები ლიკვიდობის რისკთან დაკავშირებით უნდა ასახავდეს:

• ლიკვიდობის რისკის მართვის ორგანიზაციის განხილვა;

- შემოწმებას იმისა, რომ ორგანიზაციის ლიკვიდობის რისკის მართვის ფუნქციას გააჩნია მაკლერებისა და ბროკერებისაგან დამოუკიდებელი ანგარიშგების სისტემა;

- დადგენას, რამდენად საიმედოა საფინანსო დაწესებულების ლიკვიდობის რისკის კონტროლის განყოფილების პერსონალი ბროკერებისა და მაკლერების გადაწყვეტილებების შესამოწმებლად;

- განსაზღვრას, ჩართულია თუ არა ლიკვიდობის რისკის მენეჯმენტი ახალი პროდუქტის შესახებ დისკუსიებში.

• შემმოწმებლის მიერ უნდა დადგინდეს ბანკის სავაჭრო საქმიანობა და მასთან დაკავშირებული საბალანსო და ბალანს-გარეშე ინსტრუმენტები და მოპოვებული ბანკის მიერ რისკების მართვის შესახებ მომზადებული ყველა აქტის ასლი იმის დასადგენად, თუ რამდენად გამოამჟღავნეს ლიკვიდობის რისკის კონტროლის განყოფილების თანამშრომლებმა იმ პროდუქტების ცოდნა, რომლითაც ორგანიზაცია ვაჭრობს და რამდენად ესმით მათ მიმდინარე და პოტენციური რისკების საფრთხე.

• მოპოვებულ და შეფასებულ იქნეს სავაჭრო საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკების მართვის პოლიტიკისა და პროცედურების ადეკვატურობა. განხილულ იქნეს:

- ბაზრის ლიკვიდობის რისკის პოლიტიკა, პროცედურები და ლიმიტები;

- ბაზრის ლიკვიდობის გაუთვალისწინებელი გაუარესების შემთხვევაში სამოქმედო გეგმა, თუ ასეთი არსებობს.

• მოპოვებულ იქნეს მენეჯმენტის ინფორმაცია ბაზრის ლიკვიდობის რისკის ანალიზის შესახებ.

- განისაზღვროს ანალიზის ყოვლისმომცველობა, სიზუსტე და მიუკერძოებლობა;

- განხილულ იქნეს დაშვებები ნორმალური ბაზრის პირობებში;

- განხილულ იქნეს სტრეს-ტესტები, რომლებშიც გაანალიზებულია შესყიდვისა და გაყიდვის ფასებს შორის სპრედის ზრდა და განსაზღვრეთ ამ დაშვებების (ვარაუდების) მიზანშეწონილობა;

- განისაზღვროს, ზუსტად აისახება თუ არა მენეჯმენტის ანგარიშებში რისკები და მიეწოდება თუ არა ეს აქტები მენეჯმენტის სათანადო დონეებს.

- უნდა განისაზღვროს, იქონია თუ არა ბაზარზე ბოლო დროინდელმა არასტაბილურობამ რაიმე გავლენა ბანკის სავაჭრო საქმიანობაზე. თუ მოახდინა, გაიგეთ რა რეაგირება მოახდინა ამაზე ბანკმა.
- უნდა დადგინდეს, იცავს თუ არა საფინანსო დაწესებულება შიდა პოლიტიკასა და პროცედურებს.
- უნდა განისაზღვროს, შეესაბამება თუ არა დაწესებული ლიმიტები ორგანიზაციის საქმიანობის დონეს. დადგინდეს, იცის თუ არა მენეჯმენტმა ლიმიტების გადაჭარბების შესახებ და ატარებს თუ არა შესაბამის ღონისძიებებს საჭიროების შემთხვევაში.
- უნდა დადგინდეს, აქვს თუ არა ორგანიზაციას აუდიტის ჟურნალი, რომელშიც განხილულია რისკის საფრთხე და რა სიხშირით ახდენს მენეჯმენტი მათ დამტკიცებას.
- გაიცეს რეკომენდაცია მაკორექტირებელი ღონისძიების გატარების შესახებ, როდესაც პოლიტიკა, პროცედურები, პრაქტიკა, შიდა კონტროლი და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები არაადეკვატურია.

დ. შემოწმების მიზნები საოპერაციო და სისტემურ რისკებთან დაკავშირებით მოიცავს:

- აუდიტის ფუნქციის მასშტაბებისა და ადეკვატურობის დადგენა მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემებისა და ანგარიშგების ჭრილში.
- მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემებისა და ანგარიშგების თვალსაზრისით პოლიტიკის, პროცედურებისა და შიდა კონტროლის ადეკვატურობის განსაზღვრა.
- ავტომატურ საინფორმაციო სისტემებთან მხოლოდ უფლებამოსილ მომხმარებელთა დაშვების უზრუნველყოფა.
- კომპიუტერული სისტემების, საკომუნიკაციო ქსელისა და პროგრამული უზრუნველყოფის გამოყენების შეფასება, მათი მეშვეობით სავაჭრო საქმიანობის დახმარებისა და კონტროლის უნარის დადგენის მიზნით.
- თანამშრომლების მიერ ავტომატური საინფორმაციო სისტემებისა და ანგარიშგების პროცესების ფუნქციის სათანადოდ გაგების განსაზღვრა და სრული დოკუმენტირება.
- სტრატეგიული დაგეგმარების მიზნით მენეჯმენტის მიერ წარმოდგენილი ინფორმაციის ადეკვატურობის დადგენა.
- ოპერაციების შესახებ შემაჯამებელი ანგარიშების ადეკვატურობის შეფასება.

- მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარების რეკომენდირება პოლიტიკის, პროცედურების, შიდა კონტროლის ან მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების არაადეკვატურობის შემთხვევაში.

დ.ა. შემოწმების პროცედურები საოპერაციო და სისტემურ რისკებთან დაკავშირებით მოიცავს:

- შიდა და გარე აუდიტის აქტების მოპოვება მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემებსა ["მსს"] და ანგარიშგებასთან დაკავშირებით. დასკვნებისა და მენეჯმენტის პასუხების განხილვა და იმის განსაზღვრა იქნა თუ არა გატარებული სათანადო მაკორექტირებელი ღონისძიება;
- "მსს"-ს პოლიტიკა და პროცედურების განხილვა;
- სისტემის ფუნქციონალური მახასიათებლების მიმოხილვის მოპოვება, ამ სისტემის გადახედვა მის ადმინისტრატორთან ერთად. განისაზღვროს გამოიყენება თუ არა "პაროლები" და არის თუ არა ავტომატური სისტემა შეზღუდული უკვე დამტკიცებული მომხმარებლებისთვის;
- პოლიტიკისა და პროცედურების სახელმძღვანელო მითითებების განხილვა მენეჯმენტის ანგარიშგების მოთხოვნებთან დაკავშირებით;
- განსაზღვრა იმისა, ხორციელდება თუ არა შესაბამისი აუდიტი ინფორმაციის დამუშავების კომპიუტერულ და არაკომპიუტერულ პროცესებზე, რათა აუზრუნველყოფილ იქნას მონაცემთა შეფასება და მათი ერთობლიობა ფუნქციონალური გამოყენების მიზნით. განისაზღვროს, როგორ ახდენენ კონტროლის განყოფილების თანამშრომლები აქტის შინაარსის დამტკიცებას და კარგად ესმის თუ არა ამ აქტის შემდგენელს მისი შინაარსი;
- განსაზღვრა, ადეკვატურად არის თუ არა დოკუმენტირებული რისკის მართვის შესახებ ანგარიში შეტანილი მასალებით [მონაცემთა ბაზა, ორგანიზაციის გარედან მონაცემთა მიწოდება, ეკონომიკასთან და ბაზართან დაკავშირებული პროგნოზები], გამოთვლითი მექანიზმებითა და მიღებული შედეგით [აქტის ფორმა, განმარტებები]. შეაფასეთ ამ დოკუმენტაციის სიზუსტე და ყოვლისმომცველობა.
- განისაზღვროს იძლევა თუ არა მიღებული ანგარიშგებები (რისკის მართვის, ფინანსური მდგომარეობის და საოპერაციო კონტროლის) სრულ სურათს რის საფუძველზეც მოხდება გაწეული საქმიანობის შეფასება და სტრატეგიული დაგეგმარება.
- გაიცეს რეკომენდაცია მაკორექტირებელი ღონისძიების გატარების შესახებ, როდესაც პოლიტიკა, პროცედურები, პრაქტიკა, შიდა კონტროლი და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები არაადეკვატურია.

ე. შემოწმების მიზნები

სამართლებრივ რისკთან დაკავშირებით უნდა განისაზღვროს:

- ადეკვატურად არის თუ არა დადგენილი ბანკის შიდა პოლიტიკასა და პროცედურებში პოტენციური სამართლებრივი რისკები და უზრუნველყავით დოკუმენტაციის, პარტნიორებისა და პროდუქტების სათანადო შესწავლა სამართლებრივი კუთხით.

- დაწესებულია თუ არა სათანადო მოთხოვნები დოკუმენტაციაზე და არსებობს თუ არა პროცედურები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ოპერაციების სწრაფ დოკუმენტირებას.
- ადეკვატურად განიხილავს თუ არა ორგანიზაციის შიდა პოლიტიკა და პროცედურები პარტნიორთან დაკავშირებული ოპერაციების შესწავლის აუცილებლობას.
- ადეკვატურად განიხილავს თუ არა ორგანიზაციის შიდა პოლიტიკა და პროცედურები ახალი პროდუქტების დამტკიცებას, მათ შორის მოთხოვნას იურიდიული საბჭოს მიერ საკითხის სათანადოდ განხილვასთან დაკავშირებით.

ე.ა. შემოწმების პროცედურები სამართლებრივი რისკთან დაკავშირებით მოიცავს:

• პოლიტიკისა და პროცედურების ასლების მოპოვებას, რომლებშიც მოცემულია ახალი პროდუქტების შესახებ სათანადო იურიდიული დასკვნები. შესაბამისად უნდა დადგინდეს:

- მოითხოვს თუ არა ორგანიზაცია ახალი პროდუქტების, ასევე არსებული პროდუქტების გადასინჯვისა და მოდიფიცირების სამართლებრივ შეფასებას, როგორც პროდუქტის შესწავლის პროცესის შემადგენელ ნაწილს?

- უზრუნველყოფენ თუ არა პროცედურები განსხვავებული იურისდიქციის ტერიტორიაზე, ან პარტნიორების ახალი ჯგუფებისთვის შეთავაზებული პროდუქტების განხილვას ?

• ახალი პარტნიორების შესწავლასთან დაკავშირებით მოიპოვეთ პოლიტიკისა და პროცედურების ასლების მოპოვება. უნდა დადგინდეს:

- მოითხოვს თუ არა ორგანიზაცია ახალი პარტნიორების შესწავლას, რათა უზრუნველყოფილი იქნას პარტნიორის ადეკვატური უფლებამოსილება სავარაუდო ოპერაციაში მონაწილეობაზე?

- გულისხმობენ თუ არა ორგანიზაციის პროცედურები ამავე ბანკის მიერ პარტნიორისთვის რეკომენდირებული თუ ფორმირებული ნებისმიერი ოპერაციის ვარგისიანობის შეფასებას?

- უზრუნველყოფენ თუ არა ბანკის პროცედურები პარტნიორის უფლებამოსილების შემდგომ გადასინჯვას ახალი ოპერაციების დანერგვისას?

• დოკუმენტირების შესახებ პოლიტიკისა და პროცედურების ასლების მოპოვება. ყურადღება უბდა მიექცეს:

- დააწესა თუ არა ორგანიზაციამ მოთხოვნები სავაჭრო სფეროში ნებისმიერი ოპერაციის დოკუმენტირების შესახებ?

- მოითხოვს თუ არა ორგანიზაცია ხელშეკრულებების ახალი ფორმების სამართლებრივ შესწავლას?

- ვინ არის უფლებამოსილი დაამტკიცოს ხელშეკრულებების ახალი ფორმების გამოყენება?

- როგორ უზრუნველყოფს ბანკი პარტნიორებთან და ახალ პროდუქტებთან დაკავშირებული დოკუმენტების დროულ გაფორმებას?

- აქვს თუ არა ორგანიზაციას დოკუმენტების მართვის ადეკვატური სისტემა, რაც საშუალებას მისცემს მას თვალი ადევნოს დასრულებულ და მუშა-

ობის პროცესში მყოფ [დაუმთავრებელ] დოკუმენტაციას? როგორ ადევნებს ორგანიზაცია თვალს ჯერ კიდევ დაუმთავრებელ დოკუმენტაციას?

- რა ტიპის კონტროლი არსებობს ბანკში მნიშვნელოვანი დოკუმენტაციის, მაგალითად იურიდიული დასკვნის შესრულებასთან დაკავშირებით? (დოკუმენტაცია არ ითვლება გაფორმებულად ოპერაციაში მონაწილე ორივე მხარის წარმომადგენელი სათანადო პირების ხელმოწერამდე).

- რეალურად, ხდება თუ არა მნიშვნელოვანი დოკუმენტაციის დროული შესრულება?

- ვინ არის უფლებამოსილი დაუშვას გამონაკლისები იმ მოთხოვნებიდან, რომლებიც მიმდინარე ეტაპზე არსებობს დოკუმენტაციასთან დაკავშირებით.

- უზრუნველყოფენ თუ არა პროცედურები დოკუმენტაციის გადასინჯვას მათი ბანკის პოლიტიკასთან შესაბამისობის დადგენის მიზნით?

- ვინ განიხილავს დოკუმენტაციას?

• გირაოსთან დაკავშირებული პოლიტიკისა და პროცედურების ასლების მოპოვება და გაცნობა. უნდა დადგინდეს:

- აქვს თუ არა ბანკს სახელმძღვანელო მითითებები იმასთან დაკავშირებით, თუ როდის და რომელი იურისდიქციიდან უნდა იქნას მოპოვებული გირაოს აღსრულებასთან დაკავშირებული იურიდიული დასკვნა საკრედიტო რისკის მართვის მიზნით ოპერაციის განხორციელებამდე?

- ვინ განიხილავს ზემოხსენებულ იურიდიულ დასკვანას?

- ვინ ღებულობს გადაწყვეტილებას იმასთან დაკავშირებით, თუ როდის არის საიმედო [სანდო] გირავნობა ბანკისთვის, საკრედიტო რისკის მართვის მიზნით?

- ითვალისწინებენ თუ არა პროცედურები ბანკის მიერ საიმედოდ მიჩნეული იურიდიული დასკვნების პერიოდულ გადასინჯვას?

ვ. სააქციო კაპიტალში ინვესტიციების შემოწმების მიზნები

- დადგენილ იქნეს რამდენად მონაწილეობს ბანკი სააქციო კაპიტალში განხორციელებულ ინვესტიციებში; განსაზღვრულ იქნეს ჩადებული ინვესტიციების ტიპები და განხორციელებული საქმიანობა; განისაზღვროს რა მატერიალური [არსებითი] მნიშვნელობა აქვს ზემოხსენებულ ოპერაციებს ორგანიზაციის მოგებისა და კაპიტალის თვალსაზრისით.
- დადგენილ იქნეს და შესაძლებლობის შემთხვევაში, დაანგარიშებულ იქნეს ბანკის მიერ სააქციო კაპიტალში ინვესტირებით გამოწვეული მატერიალური რისკები.
- განისაზღვროს ესმის თუ არა სამეთვალყურეო საბჭოსა და უფროს მენეჯმენტს ბანკის მიერ სააქციო კაპიტალში ინვესტირებით გამოწვეული რისკის პროფილი.
- განისაზღვროს რამდენად თანმიმდევრულია, მკაფიოდ გასაგები, შესაბამისობაშია ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებთან საწესდებო კაპიტალში ინვესტიციების ბუღალტრული აღრიცხვისა და შეფასების პოლიტიკა და პრაქტიკა.

- დადგინდეს სათანადო ოდენობითა და დროულად არის თუ არა კორექტირებული ინვესტიციების შეფასება.
- შეფასდეს პორტფელის შეფასების ხარისხი და დროულობა;
- შეფასდეს პოლიტიკის, პროცედურებისა და პროცესების ადეკვატურობა და ქმედითუნარიანობა, რათა უზრუნველყოფილი იქნას შესაბამისობა საქციო კაპიტალში ინვესტირებასთან დაკავშირებით მომქმედ კანონებთან, ნორმატიულ აქტებთან და სახელმძღვანელო მითითებებთან.
- შეაფასეთ ბანკის პოლიტიკის, პროცედურების, სისტემებისა და შიდა კონტროლის სტრუქტურა, რომელიც მიზნად ისახავს საინვესტიციო რისკების შეფასებას, მონიტორინგსა და კონტროლს.
- დადგინდეს შეესაბამება თუ არა ბანკის მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები ("მსს") და ანგარიშგების მექანიზმები სააქციო კაპიტალში ინვესტირების მასშტაბებს, კომპლექსურობასა და ტიპს.
- დადგინდეს შიდა და გარე რისკების მართვის ადეკვატურობა და აუდიტის დასკვნები.
- დადგინდეს, არის თუ არა სააქციო კაპიტალში ინვესტირებაზე მომუშავე პერსონალი კომპეტენტური და კარგად მომზადებული ამ საქმიანობისთვის, შემუშავებულია თუ არა ეთიკის ნორმები და ხდება თუ არა მათი დაცვა; არის თუ არა კომპენსაციასთან დაკავშირებული საკითხები სათანადოდ დოკუმენტირებული და რამდენად ადეკვატურია საკომპენსაციო სქემები.
- განისაზღვროს სააქციო კაპიტალში ინვესტირების შესახებ შიდა და საჯარო ინფორმაციის ადეკვატურობა და გაიცეს რეკომენდაციები საჭიროების შემთხვევაში მისი გაუმჯობესების შესახებ.
- გაიცეს რეკომენდაციები მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარების შესახებ ისეთ შემთხვევებში, როდესაც პოლიტიკა, პროცედურები, პრაქტიკა, შიდა კონტროლი ან მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები ხარვეზებს მოიცავენ ან შეინიშნება კანონების, წესების ან ნორმატიული აქტების დარღვევა.

ვ.ა. შემოწმების პროცედურები ინვესტიციებთან დაკავშირებით მოიცავს:

ინვესტიციების პირდაპირი და არაპირდაპირი კომპონენტებით შემადგენლობის შეფასება. დადგენილ იქნეს ნებისმიერი კონცენტრაცია ემიტენტის და დარგობრივ ჭრილში;
- განისაზღვროს საქმიანობა წარიმართება სუბიექტის იურიდიული სტატუსის თუ ფუნქციონალური მიმართულებით;
- ბანკის მიერ სააქციო კაპიტალში სხვადასხვა ტიპის ინვესტირების ბუღალტრული აღრიცხვის სისწორის შეფასება;
- შეფასებულ იქნეს ბანკის მიერ მოცემულ წელს განხორციელებული ჩამოწერები, ფასდაკლებები, ფასმატებები და ანაზღაურებები წარსული დინამიკისა და მიმდინარე საბაზრო პირობების ფონზე;
- განისაზღვროს იმ ფაქტორების სისწორე, რომლებიც ბანკმა გაითვალის-

წინა საკუთარი ფასიანი ქაღალდების შეფასების კორექტირების შესახებ გადაწყვეტილების მისაღებად და შეფასებულ იქნეს, რამდენად მკაფიოდ გადმოსცემს საბანკო ორგანიზაციის პოლიტიკა საწესდებო კაპიტალში ინვესტიციების პერმანენტული გაუფასურების გარემოებებსა და კრიტერიუმებს;

- განისაზღვროს, თან ახლავს თუ არა შეფასების შესახებ გადაწყვეტილებებს საკმარისი ოდენობის დოკუმენტაცია;
- შეფასებულ იქნეს ბანკის პოლიტიკის, პროცედურების, სისტემებისა და შიდა კონტროლის ადეკვატურობა ორგანიზაციის სააქციო კაპიტალში ინვესტირებასთან დაკავშირებული სირთულეებისა და რისკის პროფილის კუთხით. დადგენილ იქნეს, არის თუ არა ეს პოლიტიკა, პროცედურები, სისტემები და კონტროლი საკმარისი იმისათვის, რომ:
  - ასახოს ყველა შესაძლო ინვესტიციის ტიპი და ოდენობა;
  - უზრუნველყოს სხვადასხვა ტიპის ინვესტიციების ფლობის შესაბამისი პერიოდი;
  - განსაზღვროს პორტფელის დივერსიფიკაციის პარამეტრები;
  - განახორციელოს თითოეული ინვესტიციისა და მთლიანი პორტფელის საბაზრო ღირებულების მონიტორინგი და შეფასება;
  - დაადგინოს და მართოს საბაზრო, საკრედიტო, კონცენტრაციისა და სხვა რისკები;
  - დაადგინოს, მონიტორინგი გაუწიოს და შეაფასოს გარიგებების და ურთიერთოებების [მათ შორის პირობითი ანაზღაურებების ან პროცენტების] შედეგად წარმოქმნილი პირობები, თანხები და რისკები თითოეულ იმ კომპანიაში, რომელშიც საბანკო ორგანიზაციას ინტერესი გააჩნია;
  - უზრუნველყოს კორპორატიული გამიჯვნა ბანკის და თითოეულ კომპანიას შორის, რომელშიც საბანკო ორგანიზაციას ინტერესი გააჩნია და დაიცვას ბანკი და მისი სადეპოზიტო ინსტიტუტების შვილობილი საწარმოები თითოეული ასეთი კომპანიის მიერ განხორციელებული ოპერაციებისა და ფინანსური ვალდებულებების გამო წარმოქმნილი სამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან.
- უნდა დადგინდეს საინვესტიციო სტრატეგია და მისი შესაბამისობა ორგანიზაციის რისკის პროფილთან და მთლიან საინვესტიციო სტრატეგიასთან.
- განხილულ და შეფასებულ უნდა იქნეს საინვესტიციო პროცესის ადეკვატურობა საინვესტიციო მემორანდუმებისა და პორტფელის პერიოდული განხილვის მეშვეობით, რათა მოიძიოს ინფორმაცია, მათ შორის:
  - ინვესტიციების აღწერა, რომელიც მოიცავს საქმიანობისა და საინვესტიციო პორტფელის ტიპებს;
  - ფინანსური მდგომარეობა და ტენდენციები;
  - მიმდინარე შეფასება, გასვლის სტრატეგია, შემოსავლების შიდა განაკვეთი და რისკის შეფასება.
- შეფასებულ იქნეს არსებული ინვესტიციებიდან გასვლის სტრატეგიის მიზანშეწონილობა;

- შეფასებულ იქნეს, არის თუ არა “მსს” საკმარისად ძლიერი ამ ბანკის საინვესტიციო საქმიანობის მოცულობისა და კომპლექსურობისთვის. ახორციელებს თუ არა “მსს” სათანადო მონიტორინგს და ყველა მნიშვნელოვანი (მატერიალური) რისკის ანგარიშგებას?
- საჭიროების შემთხვევაში, მოთხოვნილ იქნეს “მსს”-ს შესაძლებლობების დემონსტრირება.
- დადგენილ უნდა იქნეს, შემოიღო თუ არა მენეჯმენტმა სამოქმედო პროცედურები, რომლებიც მოახლოებული პრობლემების ან არანორმალური მდგომარეობის შესახებ ანგარიშგების შემთხვევაში უნდა განხორციელდეს.
- უნდა დადგინდეს არსებობს თუ არა კომპენსაციასთან დაკავშირებული მკაფიო პოლიტიკა და პროცედურები.
- უნდა განისაზღვროს, თუ რამდენად მონაწილეობს ბანკი დაკრედიტებაში ან სხვა საინვესტიციო გარიგებებში პორტფელის კომპანიებთან ერთად. უნდა დადგინდეს, ხორციელდება თუ არა ეს გარიგებები იმ ვადებითა და პირობებით, რომლებიც, ორგანიზაციის თვალსაზრისით, მიზანშეწონილი და გონივრულია.
- უნდა განისაზღვროს ბანკის მიერ სააქციო კაპიტალში ინვესტირების შესახებ საჯაროობის სრულყოფილება და სისწორე, ამ საქმიანობის მატერიალურობისა (არსებითობისა) და რისკის პროფილის თვალსაზრისით.
- მიეცეს მენეჯმენტს რჩევები ინფორმაციის საჯაროობასთან დაკავშირებულ ნებისმიერ არსებით პრობლემაზე და ურჩიეთ, საჭიროების შემთხვევაში, მიიღოს კონსულტაციები ფასიანი ქაღალდებისკვალიფიციური ექსპერტისგან (მრჩევლისგან).

§ 8. აქტივების ხარისხის რეიტინგი

აქტივების ხარისხის რეიტინგის განსაზღვრისას შემმოწმებელმა, პასუხისმგებელმა ინსპექტორმა და სხვა შემმოწმებლებმა ერთობლივად უნდა მიიღონ მონაწილეობა გადაწყვეტილების მიღებაში. განხილულ უნდა იქნას შემდეგი ფაქტორები:

– რისკის შერჩევის და სესხის გაცემის სტანდარტების ხარისხი, კრედიტების ადმინისტრირების პრაქტიკის სიჯანსაღე და რისკის იდენტიფიკაციის პრაქტიკის ეფექტურობა.

– საკრედიტო პორტფელის რისკის რეიტინგის პროფილი სტანდარტულად შეფასებული სესხების, პრობლემური სესხების დონის, განაწილების, სერიოზულობის და ცვლილების ტენდენციის, ნეგატიურად კლასიფიცირებული, რესტრუქტურიზებული, ვადაგადაცილებული და უმოქმედო აქტივების ჩათვლით, როგორც საბალანსო ისე გარესაბალანსო ოპერაციებისათვის.

– სშდრ და სხვა რეზერვების ადეკვატურობა;

– გარესაბალანსო ოპერაციებით წარმოშობილი ან შემცირებული საკრედიტო რისკი, როგორიცაა დაუფინანსებელი ვალდებულებები, კომერციული

და სარეზერვო სტენდბაი აკრედიტივები და საკრედიტო ხაზები;

– საკრედიტო და საინვესტიციო პორტფელების დივერსიფიკაცია და ხარისხი;

– სავაჭრო ოპერაციების დროს შემხვედრი მხარის რისკის ოდენობა;

– აქტივების კონცენტრაციის არსებობა;

– საკრედიტო და საინვესტიციო პოლიტიკის, პროცედურების და პრაქტიკის ადეკვატურობა;

– მენეჯმენტის მიერ აქტივების სათანადო ადმინისტრირების უნარი, პრობლემური აქტივების დროული იდენტიფიკაციის და ამოღების ჩათვლით.

– შიდა კონტროლის და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების ადეკვატურობა;

– პოლიტიკიდან დაშვებული გამონაკლისების მოცულობა და ბუნება, რისკის შერჩევის სტანდარტების გამონაკლისების ჩათვლით;

– საკრედიტო დოკუმენტაციასთან და გირაოსთან დაკავშირებული გამონაკლისების მოცულობა და ბუნება.

შენიშვნა: რეიტინგის განსაზღვრის პროცესში ინსპექტორმა უნდა განიხილოს მენეჯმენტის მიერ საკრედიტო რისკის, როგორც მიმდინარე, ისე დაგეგმილი დონის იდენტიფიკაციის, შეფასების, მონიტორინგის და კონტროლის უნარი.

თავი მეოთხე
მენეჯმენტის შეფასება

§ 9. ადმინისტრაციის ადეკვატურობის შეფასება

I. შესავალი

მენეჯმენტის შეფასება ადგილზე შემოწმების პროცესში წარმოადგენს ყველაზე რთულ და ამავდროულად მნიშვნელოვან ამოცანას. რამდენადაც საბანკო საქმიანობა დაკავშირებულია სხვადასხვა რისკის მართვასთან, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება რისკების მართვის სისტემას, რომლის საშუალებითაც ხორციელდება რისკებზე მონიტორინგი და კონტროლი. ბანკის მენეჯმენტის სრული შეფასება მოიცავს ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს, აღმასრულებელი დირექტორების, სპეციფიკურ საბანკო ოპერაციების წარმართვაზე პასუხისმგებელი პირების, მაგ., განყოფილებების უფროსების, ასევე ბანკის შიდა კონტროლის ფუნქციის, შიდა აუდიტის და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების შეფასებას. რამდენადაც მენეჯმენტის და სამეთვალყურეო საბჭოს გადაწყვეტილებები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ საბანკო ოპერაციების ყოველ ასპექტზე, მენეჯმენტის თითოეული კომპონენტი მეტისმეტი ყურადღებით უნდა შეფასდეს. ბანკის ფინანსური მდგომარეობა შეიძლება არ მიუთითებდეს მენეჯმენტის ხარისხზე, თუმცა კრიტიკული მდგომარეობა ძირითადად ასახავს ბანკის მენეჯმენტის შესაძლებლობებს. იშვიათ შემთხვევებში ბანკის ფინანსური მდგომარეობა შეიძლება იყოს დამაკმაყოფილებელი ნაკლებად კომპეტენტური მენეჯმენტის არსებობის პირობებში. ასეთ დროს, გარე ფაქტორი, როგორიცაა ძლიერი ეკონომიკა გაცილებით მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის შენარჩუნებაში, ვიდრე მენეჯმენტის მართვის უნარი.

საერთოდ, მენეჯმენტის შეფასება ხდება ბანკის ყველა მნიშვნელოვანი ოპერაციის შესახებ შემოწმების მასალების მოგროვების და ბანკის მენეჯმენტთან, განყოფილებების უფროსებთან და ადმინისტრაციასთან მათი სიღრმისეული განხილვის შემდეგ. შემმოწმებლის მიერ ბანკის მიერ განხორციელებული ოპერაციების შესწავლა მეტად მნიშვნელოვანია მენეჯმენტის შემოწმების პროცესში.

შემოწმების პროცესში მენეჯმენტის შეფასების მიზნები	
1.	შეაფასეთ სამეთვალყურეო საბჭოს ადეკვატურობა;
2.	განსაზღვრეთ წერილობითი ფორმით წარმოდგენილი ამოცანების, პოლიტიკის და პროცედურების თანმიმდევრულობა აქტივებთან, ვალდებულებებთან და საოპერაციო საკითხებთან მიმართებაში;

3.	შეაფასეთ მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების ადეკვატურობა;
4.	შეაფასეთ მენეჯმენტის ადეკვატურობა;
5.	განსაზღვრეთ, რა ტიპის პოლიტიკის დაცვა ხორციელდება ამ სისტემაში;
6.	განსაზღვრეთ, რამდენად ადეკვატურად გეგმავს მენეჯმენტი სამომავლო საქმიანობას და განვითარებას სტრატეგიული გეგმის საშუალებით;
7.	შეაფასეთ ბანკის საკადრო პოლიტიკა, რამდენადაც ის კავშირშია მენეჯმენტთან;
8.	შეაფასეთ მენეჯმენტის გამოცდილება;
9.	განსაზღვრეთ, აქვს თუ არა მენეჯმენტს შექმნილი ისეთი სისტემები, რომლებიც ხელს უწყობს ბანკის ეფექტურ ფუნქციონირებას და კომუნიკაციებს, ყველა ფილიალის ჩათვლით;
10.	შეაფასეთ მენეჯმენტის გადაწყვეტილების სისწორე და სიჯანსაღე;
11.	გააკეთეთ პროგნოზი, თუ როგორი იქნება მენეჯმენტის გავლენა ბანკის სამომავლო მდგომარეობაზე.
12.	განსაზღვრეთ რისკის მართვის ადეკვატურობა, რამდენადაც ის დამოკიდებულია:
12.1	მოქმედი ადმინისტრაციისა და მენეჯმენტის კონტროლზე;
12.2	ადეკვატურ პოლიტიკასა და ლიმიტებზე;
12.3	რისკის ადეკვატურ მართვაზე, მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემებზე;
12.4	შიდა კონტროლისა და შიდა აუდიტის პროცედურებზე.
13.	შეაჯამეთ შემოწმების შედეგები

II. სამეთვალყურეო საბჭოს შემოწმების პროცედურები

მენეჯმენტის შეფასება იწყება სამეთვალყურეო საბჭოს შეფასებით, რომელიც პასუხისმგებელია ადექვატური ხელმძღვანელობის უზრუნველყოფაზე ბანკის აქციონერების წინაშე, მათი ინტერესების დაცვის მიზნით. ბანკის სამეთვალყურეო საბჭო უნდა იყოს დამოუკიდებელი ბანკის საქმიანობის მართვის პროცესში, რადგან სამეთვალყურეო საბჭო პასუხისმგებელია მენეჯმენტის სათანადოდ ფუნქციონირებაზე. ამიტომ, მან მხოლოდ მარტივად კი არ უნდა დაამტკიცოს მენეჯმენტის რეკომენდაციები, არამედ ყურადღებით უნდა განიხილოს ისინი. სამეთვალყურეო საბჭოს მუშაობის ეფექტურობის განხილვისას გათვალისწინებული უნდა იქნეს ის ფაქტორი, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები არ იმყოფებოდნენ მენეჯმენტის, ცალკეული დირექტორების ან აქციონერების გავლენის ქვეშ. ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია ადმინისტრაციის დივერსიფიკაცია, რაც გულისხმობს იმ პირთა საბჭოს წევრთა შემადგენლობაში შეყვანას, რომლებიც არ წარმოადგენენ ბანკის აქციონერებს ან მათი ოჯახის წევრებს. ინსპექტორებმა უნდა შეამოწმონ. თუ რამდენად ასრულებს სამეთვალყურეო საბჭო შემდეგ მოვალეობებს:

ა. კომპეტენტური აღმასრულებელი მენეჯმენტის შერჩევა და შენარჩუნება

ვინაიდან, ბანკის აღმასრულებელი მენეჯმენტი წარმართავს ბანკის ყოველდღიურ საქმიანობას, ძალზე მნიშვნელოვანია ისეთი კვალიფიცირებული კადრების შერჩევა და დანიშვნა, რომლებიც შეძლებენ ბანკის ეფექტურ მართვას. სამეთვალყურეო საბჭო ასევე პასუხისმგებელია ისეთი თანამშრომლების სამუშაოდან დათხოვნაზე, რომლებიც ვერ აკმაყოფილებენ კომპეტენტურობის მოთხოვნებს. ზოგიერთ ბანკში სამეთვალყურეო საბჭო განსაზღვრავს ბანკის პასუხისმგებელ მუშაკთა ხელფასებს, მან აგრეთვე უნდა განიხილოს და დაამტკიცოს ბანკის პრეზიდენტის ხელფასი. მენეჯმენტის ზედა რგოლის მნიშვნელობის გათვალისწინებით, სამეთვალყურეო საბჭომ ასევე უნდა უზრუნველყოს ხელმძღვანელების შემცვლელთა შერჩევაც.

ბ. ბანკის საქმიანობის ზედამხედველობა

ეფექტური ზედამხედველობა მოითხოვს, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები იყვნენ საკმარისად ინფორმირებული ბანკის საქმიანობის შესახებ. ამისათვის სავალდებულოა სამეთვალყურეო საბჭოს/დირექტორატის სხდომებზე წევრთა დასწრება. კერძოდ, საქმიანობის ეფექტური წარმართვისათვის წევრი უნდა დაესწროს სხდომათა 75%-ს მაინც. შედარებით უფრო მნიშვნელოვანი სფეროები, რომლებიც საჭიროებენ პოლიტიკისა და ამოცანების განსაზღვრას შემდეგია: ინვესტიციები, სესხები, აქტივების და ვალდებულებების მართვა, მოგების დაგეგმვა, ბიუჯეტის შედგენა, კაპიტალის დაგეგმვა, ლიკვიდობა და საკადრო საკითხები. დასახული მიზნების მისაღწევად ბანკს უნდა გააჩნდეს მენეჯმენტის მძლავრი საინფორმაციო სისტემა, რადგან ზუსტი და დროული ინფორმაცია წარმოადგენს ეფექტური ზედამხედველობის ძირითად ფაქტორს. მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების ეფექტურობის შეფასების პროცედურები მოყვანილია ამ თავის II ნაწილში (მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის ადეკვატურობის შეფასება). ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები ასევე პასუხისმგებელნი არიან საბანკო საქმიანობის საბანკო კანონმდებლობასთან შესაბამისობის უზრუნველყოფაზე. იმისათვის, რომ საბანკო ნორმატივებისა და წესების დარღვევის ნებისმიერი შემთხვევა რეაგირებულ და დაუყოვნებლივ გამოსწორებული იქნეს, ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს წევრები მუდმივად უნდა იყვნენ ინფორმირებული განახლებული ინფორმაციის თაობაზე, რომელიც შეეხება საბანკო კანონმდებლობას და ნორმატივებს.

გ. ჯანსაღი პოლიტიკის ფორმირება და განხორციელება

სამეთვალყურეო საბჭოს მთავარი მიზანია ბანკის პრეზიდენტისთვის/გენერალური დირექტორისთვის ბანკის მართვის შესახებ მკაფიო ამოცანების და პოლიტიკის მიწოდება. ამასთან, სამეთვალყურეო საბჭომ უნდა უზრუნველყოს შესაბამისობა ამოცანებთან და პოლიტიკასთან. აღნიშნული ხშირად მიიღწევა ბანკის საქმიანობის ძირითადი სფეროების შესახებ პოლიტიკის ფორმირების, სტრატეგიული გეგმის და ბიუჯეტის გამოყენებით. სტრატეგიულ გეგმაში განხილულ უნდა იქნას გრძელვადიანი და, ზოგ შემთხვევაში, მოკლევადიანი მიზ-

ნები და ამოცანები, ასევე ის, თუ როგორ შეფასდება დასახული მიზნებისა და ამოცანების შესრულების ხარისხი. პოლიტიკისა და პროცედურების მიზანია, ბანკის მიერ გაწეული რისკების სწორი მართვის და დაწესებული ლიმიტების დაცვის უზრუნველყოფა.

დ. თვითმომსახურების პრაქტიკის თავიდან აცილება

როგორც აღმასრულებელმა მენეჯმენტმა, ისე ბანკის სამეთვალყურეო საბჭომ თავიდან უნდა აიცილოს მიკერძოების ან პრივილეგიებით სარგებლობის ნებისმიერი შესაძლებლობა. ბანკის ადმინისტრაციის წევრებზე და მათთან დაკავშირებულ პირებზე გაუმართლებელი სესხების გაცემა ბანკისთვის უნდა იყოს სერიოზული საკითხი უსაფრთხო და ჯანსაღი ფუნქციონირების თვალსაზრისით. როდესაც წევრი იწყებს მიკერძოების გამოჩენას, მას როგორც ადმინისტრაციის წევრს აღარ შეუძლია სარგებლობის მოტანა ბანკისათვის. სხვა ტიპის თვითმომსახურების პრაქტიკა, რაზეც ინსპექტორმა უნდა გაამახვილოს ყურადღება არის შემდეგი:

- სამეთვალყურეო საბჭოს წევრისათვის არაკანონიერი სარგებლის მიცემა დაფინანსების მიღების ან გარკვეული მომსახურებით სარგებლობის მიზნით;
- ბანკის სახსრების გამოყენება სესხების მისაღებად ან სხვა საქმიანობის წარმართვისათვის;
- ინტერესთა კონფლიქტი.

ე. შიდა კონტროლისა და აუდიტის პროცედურები

სამეთვალყურეო საბჭომ უნდა მოითხოვოს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის ყოველწლიური, დამოუკიდებელი გარე აუდიტის ჩატარება გარე აუდიტის შესახებ სებ-ის მოთხოვნათა შესაბამისად. დამოუკიდებელი ნიშნავს იმას, რომ აუდიტორული ფირმა არ უნდა იყოს დაკავშირებული ბანკთან რაიმე შიდა კავშირით, განსაკუთრებით სესხების თვალსაზრისით (არც ფირმა და არც მისი აუდიტორი). ამისთან, სამეთვალყურეო საბჭო დამატებით პასუხისმგებელია ბანკის შიგნით ადეკვატური შიდა კონტროლის გარემოს უზრუნველყოფაზე რაც, როგორც წესი, მიიღწევა შიდა აუდიტის ფუნქციის საშუალებით. ოპტიმალურ შემთხვევაში შიდა აუდიტის ფუნქციები გამიჯნული უნდა იყოს ბანკის ყოველდღიური სასესხო საქმიანობისა და საბანკო ოპერაციებისაგან. თუმცა, შტატების შეზღუდვის შემთხვევაში, ბანკმა შეიძლება მიზანშეწონილად მიიჩნიოს ისეთი შიდა მეთვალყურეობის სისტემის გამოყენება, როდესაც ერთი განყოფილების (მაგ. სესხების გაცემის განყოფილების) თანამშრომელი ამოწმებს საბანკო ოპერაციებს სხვა განყოფილებაში (მაგ. სალაროში). ნებისმიერ შემთხვევაში, აუდიტის ჩატარების შედეგები პირდაპირ უნდა მოხსენდეს სამეთვალყურეო საბჭოს და არა ბანკის თანამშრომელს.

ვ. სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების ეფექტურობის შეფასება

ბანკის ფუნქციონირებაში სამეთვალყურეო საბჭოს წევრის მონაწილეობის შესაფასებლად გამოიყენება ორი მეთოდი:

- სამეთვალყურეო საბჭოს/დირექტორატის სხდომების ოქმების შესწავლა, სამეთვალყურეო საბჭოსთვის ყოველთვიურად მომზადებულ დოკუმენტაციასთან ერთად (ეს ასევე აადვილებს მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის ადეკვატურობის შეფასებას);
- შერჩეულ წევრთა გამოკითხვა ბანკის მენეჯმენტის ზედა რგოლის წარმომადგენლების დასწრების გარეშე. შემმოწმებელმა თვითონ უნდა შეარჩიოს წევრები და არ უნდა იყოს დამოკიდებული მენჯმენტის შესაძლო მიკერძოებულ არჩევანზე.

ზ. სამეთვალყურეო საბჭოს/დირექტორატის სხდომები და ოქმები

იმისათვის, რომ სამეთვალყურეო საბჭო იყოს აქტიური და ინფორმირებული დიდი მნიშვნელობა აქვს რეგულარული სხდომების ჩატარებას. სამეთვალყურეო საბჭომ, სულ ცოტა, უნდა განიხილოს ის დოკუმენტები, რომლებიც შეეხება ბანკის ფინანსურ მდგომარეობას და ბანკის მოგებას, საინვესტიციო პორტფელს, საკრედიტო საქმიანობას, ვადაგასული და პროლონგირებული, ჩამოწერილი და ამოღებული, დიდი მოცულობის ახალი სეხების და ინსაიდერებზე გაცემული სესხების ჩათვლით. ამასთან, სამეთვალყურეო საბჭომ დამატებით, ყოველწლიურად უნდა განიხილოს და დაამტკიცოს ბანკის ყველა პოლიტიკა, მათ შორის (ბანკის ქონების, თანამშრომლების) დაზღვევასთან დაკავშირებული პოლიტიკა მისი მიღების და განახლების პარალელურად. სამეთვალყურეო საბჭომ ასევე უნდა შეისწავლოს აუდიტის შედეგები და შემოწმების აქტები. წევრთა ინფორმირების უზრუნველსაყოფად მათ უნდა მოეთხოვოთ გარკვეული დოკუმენტის ხელმოწერა, იმის დასადასტურებლად, რომ გაეცნენ შემოწმების შედეგებს. რადგან ადმინისტრაციის წევრები პასუხისმგებელი არიან ბანკის უსაფრთხო და ჯანსაღ ფუნქციონირებაზე, მათ უნდა წამოიწყონ ღონისძიებების განხორციელება ნაკლოვანებათა გამოსასწორებლად. ასევე, მათ მოვალეობებში შეიძლება შედიოდეს ბანკის მონაწილეობით მიმდინარე სასამართლო პროცესებისა და სამომავლო საქმიანობის შესახებ ინფორმაციის განხილვა. ყოველთვის უნდა არსებობდეს ზუსტი ჩანაწერები ადმინისტრაციის მიერ განხორციელებული ღონისძიებების შესახებ, რათა დოკუმენტირებულ იქნას მისი საქმიანობა და ასევე ინფორმაცია მეწოდოს ადმინისტრაციის იმ წევრებს, რომლებიც სხდომას არ ესწრებოდნენ. სხდომის ოქმები უნდა ასახავდეს შემდეგს: ადმინისტრაციის მიერ ისეთი თემების განხილვას, როგორიცაა მომგებიანობა, სესხების ხარისხი და სხვა ყველა ისეთი მნიშვნელოვან საკითხების განხილვა, რომლებიც არ განიხილება ჩვეულებრივ სხდომებზე, თითოეული წევრის დასწრება სხდომაზე. შემმოწმებლებმა ყურადღებით უნდა განიხილონ ადმინისტრაციის სხდომის ოქმები, ისევე როგორც სხდომისათვის მომზადებული დოკუმენტების პაკეტი, რათა დარწმუნდნენ, რომ წევრები იღებენ ადეკვატურ ინფორმაციას ჯანსაღი გადაწყვეტილებების მისაღებად.

თ. სამეთვალყურეო საბჭოს შერჩეულ წევრთა გამოკითხვა

შერჩეულ წევრთა გამოკითხვა წარმოადგენს ძალზე ეფექტურ საშუალებას

იმის გასარკვევად, თუ რომელი წევრები არიან ჩართული საბანკო საქმიანობაში და რამდენად არიან გარკვეული ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაში. ასევე შესაძლებელია მენეჯმენტის შესახებ ისეთი ინფორმაციის მოპოვება, რისი მიღებაც შეუძლებელია ანგარიშგებების განხილვით ან ოფიციალური შეხვედრებით. იმისათვის, რომ ადმინისტრაციის წევრთა გამოკითხვა იყოს ნაყოფიერი, შეიძლება გამოყენებულ იქნას შემდეგი კრიტერიუმები: ისეთი წევრების შერჩევა, რომელსაც არ ეკუთვნის საკონტროლო პაკეტი, ან, რომელიც ნაკლებად ან საერთოდ არ არის ფინანსურად დაკავშირებული ბანკთან. გამოკითხვის მიზანია შემდეგის გარკვევა: როგორია წევრის მონაწილეობა ბანკის კონტროლში, ცალკეული წევრების და მენეჯმენტის წარმომადგენლების ეფექტურობა, და სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების ცალკეული ჯგუფის ნებისმიერი ზედმეტი ან არასათანადო გავლენა.

ი. სამეთვალყურეო საბჭოს კომიტეტები (არსებობის შემთხვევაში)

ბანკის სიდიდის ზრდასთან ერთად სუსტდება სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ ბანკის საქმიანობის ადეკვატური მონიტორინგის უნარი. შესაბამისად, ეფექტურობის გაზრდის მიზნით, სამეთვალყურეო საბჭო იძულებულია გადასცეს თავისი სამუშაოს ნაწილი შესაბამის კომიტეტებს. ასეთ შემთხვევებში დიდ როლს თამაშობს ადმინისტრაციის ყოველი წევრის კომპეტენტურობა, თუ რომელი კომიტეტის დაარსებაა აუცილებელი, ვინ იქნება ამა თუ იმ კომიტეტის წევრი და რა უფლებამოსილება მიენიჭება ამ კომიტეტს. ეს უფლებამოსილება შეიძლება განსხვავებული იყოს სხვადასხვა ბანკების შემთხვევაში. არ არსებობს რაიმე გამოკვეთილი სტანდარტი სამეთვალყურეო საბჭო, როგორც წესი, ყოველთვიურად აწყობს სხდომებს, მაშინ როდესაც კომიტეტის სხდომები შეიძლება ჩატარდეს უფრო იშვიათად, ან მხოლოდ აუცილებლობის შემთხვევაში. სამეთვალყურეო საბჭო ქმნის შემდეგ კომიტეტებს:

ი.ა. აღმასრულებელი კომიტეტი

ამ კომიტეტს შეიძლება მოქმედების უფლება მიეცეს იმ შემთხვევაში, თუ არ ხერხდება ადმინისტრაციის წევრთა მოწვევა, მაგ.: თუ აუცილებელია გადაწყვეტილების მიღება სხდომებს შორის. აღმასრულებელი კომიტეტები, როგორც წესი, იქმნება დიდ ბანკებში და ისინი ათავისუფლებენ სამეთვალყურეო საბჭოს ფინანსური ანგარიშგებების და ოპერაციული საქმიანობის დეტალური განხილვისაგან. აღმასრულებელი კომიტეტი ჩვეულებრივ პასუხისმგებელია იმაზე, თუ რამდენად პასუხობს ბანკის ინსაიდერებთან და მფლობელებთან ურთიერთობა საბანკო ნორმატივების მოთხოვნებს.

ი.ბ. აუდიტის კომიტეტი

კომიტეტი განიხილავს შიდა და გარე აუდიტის დასკვნებს, ეროვნული ბანკის მიერ ჩატარებული შემოწმების აქტებს და ამზადებს მათზე პასუხს. კომიტეტი სრული მოცულობით ამოწმებს ბანკის საფინანსო, სამეურნეო და ადმინისტრაციულ საქმიანობას, ბანკის აღრიცხვა-ანგარიშგების პრაქტიკას, ადგენს მათ შესაბამისობას მოქმედ კანონმდებლობასთან, პოლიტიკასა და

პროცედურებთან. სტრუქტურული დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფის მიზნით აუდიტის სამსახური ანგარიშვალდებული უნდა იყოს ბანკის სარევიზიო კომისიის წინაშე, რომელიც ვალდებულია უზრუნველყოს სამსახურის ობიექტურობა და დამოუკიდებლობა სამეთვალყურეო საბჭოსა და დირექტორატისაგან.

ი. გ. საკრედიტო კომიტეტი

საკრედიტო კომიტეტმა უნდა განიხილოს (შეამოწმოს), სესხის გაცემის სტანდარტები და არსებული სესხების მდგომარეობა, უზრუნველყოს საკრედიტო პოლიტიკის და პროცედურების ადეკვატურობა და დაცვა. მან უნდა შეამოწმოს საკრედიტო საქმიანობის შესაბამისობა საბანკო ნორმატივებთან და შექმნას მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს ისეთი სესხების გაცემას, რომელთა შესახებ გადაწყვეტილების მიღება აღემატება კრედიტების გაცემაზე პასუხისმგებელი ცალკეული მუშაკის უფლებამოსილებას (სამეთვალყურეო საბჭოს დამტკიცების გარეშე). გარდა ამისა, საკრედიტო კომიტეტმა უნდა განიხილოს ყველა მნიშვნელოვანი მოცულობის მქონე (სიდიდე დგინდება სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ და გამოხატულია ლარებში), საკრედიტო ოფიცრის მიერ დამტკიცებული სესხი დაფინანსებამდე და დაფინანსების შემდეგ. თუ ბანკი იყენებს სესხის შიდა განხილვის ფუნქციას, ანგარიშგება უნდა მოხდეს საკრედიტო კომიტეტის წინაშე, მენეჯმენტის ზედა რგოლის ან ცალკეული საკრედიტო ოფიცრის მხრიდან არასათანადო გავლენის თავიდან ასაცილებლად. დამატებით მოვალეობებში ასევე შეიძლება შედიოდეს სშდრ რეზერვის ადეკვატურობის მონიტორინგი.

ი. დ. ინვესტიციებისა და აქტივების/ვალდებულებების მართვის კომიტეტი

ეს კომიტეტი ახორციელებს ბანკის საინვესტიციო პოლიტიკის, პროცედურების და ბანკის საკუთრებაში მყოფი ფასიანი ქაღალდების პორტფელის მონიტორინგს, რათა უზრუნველყოს დივერსიფიკაციის, საკრედიტო რისკის, მომგებიანობის, ლიკვიდობის შესაბამისობა საბანკო ნორმატივებთან და ლიმიტებთან. აქტივების/ვალდებულებების მართვის კომიტეტი ასევე ამოწმებს ბანკის ბალანსს, განსაკუთრებით საპროცენტო განაკვეთებს და აქტივებისა და ვალდებულებების გადაფასებას, რათა დაეხმაროს ბანკის მენეჯმენტს აქტივების შეძენის კოორდინირების და დაფინანსების წყაროების გამოძებნის პროცესში.

ი.ე. რისკების მართვის კომიტეტი

რისკების მართვის კომიტეტი უფლებამოსილია და პასუხისმგებელი რეკომენდაციები მოამზადოს და მისცეს ბანკის გენერალურ დირექტორს მინიმუმ ქვემოთ მოცემულ საკითხებზე:

ა) რისკების მართვის პოლიტიკის ფორმულირება და მასში შესატანი ნებისმიერი ცვლილება, მათ შორის რისკების მართვის სტრატეგია და გაუთვალისწინებელ გარემოებათა გეგმა, რომელიც გამოწვეულია გარეშე ანომალიური

ფაქტორებით. ამგვარ ფორმულირებას ერთობლივად უზრუნველყოფენ ბანკის შესაბამისი სტრუქტურული ერთეულებისა და რისკების მართვის ქვედანაყოფის ხელმძღვანელები.

ბ) გაუმჯობესებასა ან მიღწევებზე რისკების მართვის რეგულარულ გამოყენებაში, რაც გამოწვეულია ბანკის გარე თუ შიდა მდგომარეობის ნებისმიერი ცვლილებით, რამაც შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს ბანკის კაპიტალის ადეკვატურობაზე და რისკის პროფილზე და ამგვარი გამოყენების ეფექტურობის შეფასების შედეგები;

გ) ჩვეულებრივი პროცედურებისგან განსხვავებულ (არატიპიურ) ბიზნეს-გადაწყვეტილებებთან დაკავშირებით, როგორიცაა ბიზნესის მნიშვნელოვანი გაფართოვება, რომელიც განსხვავდება ბანკის ადრე დამტკიცებული ბიზნეს–გეგმისგან, ან რისკის გაწევა დადგენილი ლიმიტის გადაჭარბებით. ამ გარემოებებთან დაკავშირებით რეკომენდაციები უნდა მომზადდეს ბანკის ბიზნესის აუცილებლობების და იმ კონკრეტულ ოპერაციასა თუ ოპერაციებთან დაკავშირებული ანალიზის საფუძველზე, რომლებიც ბანკის მიერ დადგენილი პროცედურებიდან გადახვევას საჭიროებენ.

ი.ვ. სხვა კომიტეტები

ბანკის საქმიანობის სპეციფიკიდან გამომდინარე, სამეთვალყურეო საბჭომ შეიძლება აუცილებლად მიიჩნიოს სპეციალური კომიტეტის შექმნა იმ საკითხებთან დაკავშირებით, რომლებსაც გააჩნიათ განსაკუთრებული მნიშვნელობა მათი ბანკისათვის. მაგ. ტრასტი, ფილიალების მართვის, ახალი მიმართულებების, საკადრო რესურსების ან მონაცემთა ელექტრონული დამუშავების კომიტეტი.

როგორც ადმინისტრაციის შემთხვევაში, კომიტეტების მიერ განხორციელებული მნიშვნელოვანი ღონისძიებების ამსახველი ოქმების წარმოება რეგულარულად უნდა ხდებოდეს და წარედგინებოდეს სამეთვალყურეო საბჭოს. სამეთვალყურეო საბჭო ჩვეულებრივ სრული შემადგენლობით განიხილავს ოქმებს, სხდომის ჩატარების პროცედურების შემადგენელი ნაწილის სახით.

III. რისკის მართვის სისტემის ადეკვატურობის შეფასება

მიუხედავად იმისა, რომ რისკების მართვის სისტემა იცვლება ბანკის სიდიდის და სირთულის მიხედვით, რისკების მართვის სისტემა ყოველი ბანკის საქმიანობის შემადგენელი ნაწილია. სამეთვალყურეო საბჭო/დირექტორატი პასუხისმგებელია დასაშვები რისკის დონის განსაზღვრასა და შესაბამისი პარამეტრების დადგენაზე. რისკის ადეკვატური იდენტიფიკაციის, მონიტორინგის და კონტროლის უუნარობა სერიოზული სისუსტეა და მოითხოვს დაუყოვნებელი მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარებას და ზედამხედველობის დეპარტამენტის მხრიდან გაძლიერებულ მონიტორინგს.

ცალკეული ბანკის რისკების მართვის სისტემის ადეკვატურობის შეფასებისას, შემმოწმებელი კარგად უნდა გაერკვეს ბანკთან დაკავშირებულ რისკში, რათა შეაფასოს ბანკის მიერ რისკების მართვის ადექვატურობა. ძირითადად,

საბანკო საქმიანობაში ჩართული პატარა ბანკებისათვის, სადაც მენეჯმენტის ზედა რგოლი უშუალოდ მონაწილეობს ბანკის ყოველდღიურ საქმიანობაში, ძირითადი სისტემების არსებობა შეიძლება საკმარისი იყოს. სხვადასხვა საქმიანობაში ჩართული, მენეჯმენტის დეცენტრალიზებული სტრუქტურის მქონე კომპლექსური ბანკისათვის, სადაც ხელმძღვანელობა არ მონაწილეობს ბანკის ოპერაციებში, უფრო რთული სისტემებია საჭირო.

რისკების მართვის სისტემის შემოწმების პროცედურები მოიცავს:

1. სამეთვალყურეო საბჭოს და აღმასრულებელი მენეჯმენტის აქტიური კონტროლს

ა. სამეთვალყურეო საბჭოს საქმიანობა განხილულ უნდა იქნეს შემდეგი მიმართულებით:

– დაამტკიცა თუ არა საბჭომ საერთო საქმიანობის სტრატეგია (სტრატეგიული ბიზნეს – გეგმა)?

– შეიმუშავა და დაამტკიცა თუ არა საბჭომ დასაშვები რისკის მნიშვნელოვანი პოლიტიკები?

–. ახდენს თუ არა საბჭო რისკების საზღვრების პერიოდულ გადასინჯვას, რათა შესაბამისობაში იყოს ბანკის სტრატეგიის და საბაზრო პირობების ცვლილებასთან?

– შეესაბამება თუ არა საბჭოს ცოდნა და გამოცდილება ბანკის სიდიდეს და საქმიანობის მასშტაბს?

ბ. ბანკის მენეჯმენტის (ხელმძღვანელობა) განხილვა შემდეგი მიმართულებით:

– დანერგა თუ არა მენეჯმენტმა ბანკის სტრატეგია სამეთვალყურეო საბჭოს/დირექტორატის მიერ დამტკიცებული მიმართულების შესაბამისად?

– სრულად მონაწილეობს თუ არა ბანკის მენეჯმენტი ბანკის საქმიანობაში და იცნობს თუ არა ბანკის საქმიანობის ყველა სფეროს, ისევე როგორც ამ სფეროებთან დაკავშირებულ რისკებს?

– აქვს თუ არა შემუშავებული მენეჯმენტს უფლებამოსილების და ანგარიშვალდებულების ხაზები ბანკში ძლიერი საკომუნიკაციო სისტემის უზრუნველყოფისათვის?

– უზრუნველყოფს თუ არა მენეჯმენტი ბანკს კომპეტენტური საკადრო რესურსით?

– შესწევს თუ არა მენეჯმენტს რისკის ცვალებადი გარემოს მიმართ რეაგირების უნარი?

2. ადეკვატური პოლიტიკას და ლიმიტებს

– შეესაბამება თუ არა პოლიტიკა ორგანიზაციის სიდიდეს, ოპერაციების სირთულეს და ბანკის მენეჯმენტის სტრუქტურას. თუ ორგანიზაციის კომპლექსურობის დონე იზრდება და მენეჯმენტის ზედა რგოლი ნაკლებადაა ჩაბმული ყოველდღიურ საბანკო საქმიანობაში საბანკო პოლიტიკა და პროცედურები უნდა გახდეს უფრო დეტალური.

– შეესაბამება თუ არა არსებული პოლიტიკა და ლიმიტები მენეჯმენტის უნარს და ბანკის საერთო ფინანსურ მდგომარეობას?

– ნათლად განსაზღვრავს თუ არა პოლიტიკა პასუხისმგებლობის სფეროებს?

– ითვალისწინებს თუ არა პოლიტიკა ახალი საქმიანობის განხილვას, რათა უზრუნველყოფილ იქნას ყოველი გაწეული რისკის მონიტორინგი და კონტროლი?

3. რისკების მართვის და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემებს

– იძლევა თუ არა მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემა საკმარის მონაცემებს ბანკის წინაშე არსებული ყველა ძირითადი რისკის მონიტორინგის და კონტროლისათვის?

– არის თუ არა რისკებზე მონიტორინგის მიზნით გამოყენებული მონაცემთა წყაროები და დაშვებები სათანადო, ადეკვატურად დოკუმენტირებული და ხდება თუ არა მათი საიმედოობის რეგულარული შემოწმება?

– არის თუ არა ანგარიშგებები საკმარისად დეტალური, რომ ზუსტად მოახდინონ რისკების მონიტორინგი, უზრუნველყონ პოლიტიკით დაწესებული ლიმიტების და ამოცანების დაცვა და ხდება თუ არა ანგარიშგებებში დაგეგმილი და ფაქტიური მონაცემების შედარება?

– არის თუ არა მენეჯმენტისა და ადმინისტრაციისათვის წარდგენილი ანგარიშგებები დროული, ზუსტი და საკმარისი იმისათვის, რომ მოხდეს უარყოფითი ტენდენციების იდენტიფიკაცია და ბანკის წინაშე არსებული რისკების შეფასება?

4. შიდა კონტროლის და აუდიტის პროცედურებს

– მოწმდება თუ არა შიდა კონტროლის სისტემა დამოუკიდებელი შიდა ან გარე აუდიტორების მიერ? თუ ბანკის სიდიდის გამო გაუმართლებელია შიდა ან გარე აუდიტორის დაქირავება, განიხილება თუ არა შიდა კონტროლის სისტემები ბანკის იმ პერსონალის მიერ, რომელიც დამოუკიდებელია შესამოწმებელი ფუნქციისაგან?

– შეესაბამება თუ არა შიდა კონტროლის სისტემა ბანკის მიერ გაწეული რისკის სიდიდეს, დონესა და სერიოზულობას?

– უზრუნველყოფს თუ არა შიდა კონტროლის სისტემა კანონისა და საბანკო საქმიანობის წესების დაცვას, ფინანსური და რისკის ანგარიშგების ზუსტ სტრუქტურას?

– ექვემდებარება თუ არა ბანკი დამოუკიდებელ გარე აუდიტორულ ყოველწლიურად შემოწმებას?

– შეიცავს თუ არა ბანკის აუდიტის ფუნქცია (შიდა ან გარე აუდიტი) შიდა კონტროლის სისტემის მიმოხილვას და საინფორმაციო სისტემის შემოწმებას?

– შიდა აუდიტის შემთხვევაში, დამოუკიდებელია თუ არა აუდიტის ფუნქციები?

– იხილავენ თუ არა ადმინისტრაცია ან აუდიტის კომიტეტი აუდიტის ფუნქციების ეფექტურობას?

IV. მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის შემოწმების პროცედურები

მენეჯმენტის ეფექტური საინფორმაციო სისტემა იძლევა ორგანიზაციის ეფექტური მართვისთვის აუცილებელ ინფორმაციას. ის გამოიყენება ბანკის დირექტორატის, სამეთვალყურეო საბჭოს და ყველა დონის პერსონალის მიერ, ბანკში წარმოებულ ოპერაციათა სხვადასხვა ასპექტის შემოწმებისა და ბანკის რისკების მართვის მიზნით.

ფინანსური აღრიცხვის ყოველდღიური სისტემა მეტად მნიშვნელოვანია აღრიცხვის წარმოებაზე ძირითადი კონტროლის შენარჩუნების უზრუნველსაყოფად. რამდენადაც ყველა მნიშვნელოვანი ფინანსური გადაწყვეტილება ემყარება ამ ანგარიშგებებს, კონტროლის სათანადო სისტემები უნდა შემუშავდეს ინფორმაციის სისწორის უზრუნველყოფის მიზნით.

მენეჯმენტის მიერ ადეკვატური საინფორმაციო სისტემის უზრუნველსაყოფად, მინიმუმ შემდეგი ზომები უნდა იქნეს მიღებული:

- უნდა მოხდეს სამეთვალყურეო საბჭოსადმი წარდგენილი ანგარიშგების განხილვა და შედარება, რათა წევრებმა დროულად და სრულად მიიღონ ინფორმაცია ყველა ძირითადი საბანკო ოპერაციის შესახებ, მაგ: საინვესტიციო საქმიანობა, სესხების გაცემა და ვადაგადაცილების სტატუსი, მომგებიანობა, კაპიტალის პოზიცია, ლიკვიდობა, საპროცენტო განაკვეთების განსხვავება;
- უნდა განხორციელდეს ბანკის მომგებიანობის განხილვა მიმდინარე საპროცენტო განაკვეთების ჩათვლით, ბიუჯეტის შესრულება და თუ შესაძლებელია ბანკის განყოფილებების მომგებიანობის ანალიზი;
- მომზადებული უნდა იქნეს სავალუტო ოპერაციებთან დაკავშირებით დროული სულ ცოტა ყოველკვირეული ანგარიშგებები ნებისმიერი გრძელი ან მოკლე პოზიციის ჩათვლით და ვალუტების მიხედვით;
- უნდა განხორციელდეს ბანკის კაპიტალის პოზიციის პრუდენციულ საბანკო ნორმატივებთან შესაბამისობის, აქციონერებზე გასაცემი პროგნოზირებული დივიდენდების, განვითარების ფონდის, ზრდისთვის აუცილებელი დაგეგმილი მოგების, კაპიტალის გაუმჯობესების ხარჯების გაანალიზება;
- მომზადებული უნდა იქნეს ბანკის ლიკვიდობის პოზიციასთან დაკავშირებული ანგარიშგებები, რომელმაც უნდა მოიცვას სებ-ის სარეზერვო მოთხოვნებთან შესაბამისობა, ყველა მნიშვნელოვანი აქტივების და ვალდებულებების ვადიანობა, მაგ. სესხების და ინვესტიციების, დეპოზიტების და ნასესხები სახსრების, დაფინანსების საჭიროების პროგნოზირება გრძელვადიანი სტრატეგიული ამოცანებისათვის და ლიკვიდობასთან დაკავშირებულ საბანკო ნორმატივებთან შესაბამისობა;
- მომზადებული უნდა იქნეს საიმედო და დეტალური ანგარიშგებები ყველა ფილიალისათვის. კარგმა საინფორმაციო სისტემამ დეტალურად უნდა აჩვენოს ფილიალების საქმიანობა და უზრუნველყოს ფილიალების მომგებიანობის შესწავლის შესაძლებლობა. ფილიალის შესახებ ინფორმაციის

საიმედოობა მეტად მნიშვნელოვანია ბანკის ოპერაციების მართვისა და ეფექტური მონიტორინგისათვის;

- მომზადებული უნდა იქნეს ბანკის საკრედიტო საქმიანობის შესახებ დეტალური ანგარიშგება, ე.ი. იფორმაცია ვადიანი, ვადაგასული და ვადადამდგარი, ჩამოწერილი და ამოღებული სესხების, ინსაიდერებზე გაცემული სესხების, სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ადეკვატურობის შესახებ. უნდა არსებობდეს საკრედიტო საქმეებში დაშვებული გამონაკლისების სია, სესხების ამოღების მიზნით განხორციელებული იურიდიული ღონისძიებების ჩათვლით. ასევე მითითებული უნდა იყოს, თუ რამდენად ასრულებს ბანკი საბანკო ნორმატივებს;
- მომზადებული უნდა იქნეს შემაჯამებელი ანგარიშგება საპროცენტო განაკვეთისადმი მგრძნობიარე პოზიციის შესახებ. მასში აღწერილი უნდა იყოს ყველა აქტივის და ვალდებულების ვადიანობის სტრუქტურა, ფასწარმოქმნის და ვადიანობის ნებისმიერი შეუსაბამობა, ერთ თვემდე ვადიანობის მქონე მნიშვნელოვანი აქტივები ან ვალდებულებები და მენეჯმენტის მიერ ნებისმიერი შეუსაბამობის გამოსასწორებლად დასახული ღონისძიებები.
- აუცილებლობის შემთხვევაში, შემმოწმებელმა უნდა შეამოწმოს სხვა ანგარიშგებები, გარესაბალანსო და სალაროს ოპერაციების (სალაროს დანაკლისების ჩათვლით), და სტრატეგიული გეგმის განხორციელებისას მიღწეული პროგრესი.

V. მენეჯმენტის ადეკვატურობის შეფასება

ბანკის მენეჯმენტი პასუხისმგებელია ბანკის ოპერაციებზე, აქტივების ხარისხზე და სამომავლო საქმიანობის დაგეგმვაზე. ამრიგად, მენეჯმენტი უნდა შეფასდეს როგორც მისი მომავალი გეგმების, ისე ბანკის მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობის მიხედვით. სამომავლო გეგმების შესწავლისას, შემმოწმებელმა უნდა შეაფასოს ის ღონისძიებები, რომლებსაც მენეჯმენტი გაატარებს ბანკის ხელმძღვანელ მუშაკთა ცვლის მოსამზადებლად. მიუხედავად იმისა, რომ ძალზე მნიშვნელოვანია მენეჯმენტის მიერ შესრულებული მუშაობის შეფასება, ასევე მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, თუ რა სამუშაოებს გეგმავს იგი მომავალში. ზედამხედველების მიერ მენეჯმენტის სამომავლო გეგმების შეფასებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან ბანკების ზედამხედველობის დეპარტამენტის ძირითადი ამოცანა არის პრობლემების თავიდან აცილებისათვის სწორი მიმართულების დასახვა, ვიდრე უკვე წარმოქმნილ პრობლემებზე უარყოფითი რეაგირების გამოხატვა.

მენეჯმენტის ეფექტურობის და მისი გავლენის შესწავლისას, ძალზე მნიშვნელოვანია შეფასდეს მენეჯმენტის სტრუქტურა. შემოწმების პროცესში გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ სხვადასხვა სიდიდის და სირთულის ბანკების მენეჯმენტს მოეთხოვება შესაბამისი გამოცდილებისა და კვალიფიკაციის სხვადასხვა დონე. შემმოწმებელს უნდა ესმოდეს, რომ ბანკის მენეჯმენტის მუშაობაზე ახდენს გავლენას არა მხოლოდ შემმოწმებელები,

იმისათვის, რომ გამოასწოროს ნაკლოვანებები და განახორციელოს მაკორექტირებელი ღონისძიებები, არამედ განიცდის კლიენტების, აქციონერთა და კონკურენტთა გავლენას. არსებობს რიგი საკითხები, მათ შორის, კლიენტებს (მეანაბრეებს) სურთ მაღალი საპროცენტო განაკვეთის მიღება დეპოზიტებზე, აქციონერები მოითხოვენ უკუგებას თავიანთ ინვესტიციებზე, რომლებიც მენეჯმენტმა უნდა აწონ-დაწონოს და შეუსაბამოს ისინი იმ მოთხოვნებს, რომელსაც უყენებს მზარდი კონკურენცია. ხშირად მენეჯმენტისთვის რთულია მართვა კონკურენციის პირობებში, აგრეთვე დაგეგმვის და მენეჯმენტსა და ადმინისტრაციას შორის კორდინაციის გარეშე ბანკისათვის თითქმის შეუძლებელია თავისი გრძელვადიანი მიზნების მიღწევა. ამ მიზნების ეფექტურად მიღწევისათვის, მენეჯმენტს მკაფიოდ უნდა ესმოდეს ბანკის მდგომარეობა ფინანსურ ბაზარზე. ამასთან, მენეჯმენტმა უნდა სცადოს გამოიყენოს ბანკის ძლიერი მხარეები, რათა მიაღწიოს თავისი მდგომარეობის განმტკიცებას და საქმიანობის გაფართოებას.

შემმოწმებელმა უნდა გამოიყენოს შემოწმების ყველა პროცედურა იმისათვის, რომ შექმნას ბანკის თითოეულ სტრუქტურაში მენეჯმენტის ძლიერი და სუსტი მხარეების ნათელი სურათი და წარმოადგინოს ბანკის სამომავლო მდგომარეობა. თითოეული კომპონენტის შეფასებასთან ერთად მაგ: აქტივების ხარისხი, მოგება და ა.შ. შემოწმება იძლევა მენეჯმენტის კომპეტენტურობის, გაწეული საქმიანობის, წერილობით პოლიტიკასა და პროცედურებთან შესაბამისობის დადგენის საშუალებას.

შემმოწმებელმა უნდა შეაფასოს მენეჯმენტისათვის დადგენილი ხელფასების დონე, რომელიც უნდა შეუდარდეს მსგავსი სიდიდის ბანკში არსებულ ხელფასებს. ეროვნული ბანკის მიერ აღმასრულებელი მენეჯმენტისათვის დაწესებული ხელფასების კონტროლი გარკვეულად შეზღუდულია, განსაკუთრებით კი იმ შემთხვევაში, თუ ბანკის ფინანსური მდგომარეობა დამაკმაყოფილებელია. თუმცა, შემმოწმებლებმა უნდა გააფრთხილონ მენეჯმენტის წარმომადგენლები (ძირითადად უფრო სიტყვიერად და არა შემოწმების აქტში აღნიშვნით), რომ ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესების შემთხვევაში სებ-ი პირველ რიგში მოითხოვს მაღალი ხელფასების შემცირებას, როგორც ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გაუმჯობესების ერთ-ერთ საშუალებას. ამასთანავე ინსპექტორებმა უნდა აცნობონ მენეჯმენტს, რომ მიუხედავად ბანკის დამაკმაყოფილებელი ფინანსური მდგომარეობისა, მოგების ნებისმიერი გაუარესება დამაკმაყოფილებელ შეფასებაზე ქვემოთ (3 ან ნაკლები), მოითხოვს მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარებას, აღმასრულებელი მენეჯმენტისთვის გადახდილი ხელფასების შემცირების ჩათვლით.

მენეჯმენტის ზედა რგოლი პასუხისმგებელია ბანკის კადრების კვალიფიკაციაზე და ცვლაზე. პერსონალის სწავლებას და კვალიფიკაციის ამაღლებას სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს ბანკის შემდგომი ფუნქციონირებისათვის. შემმოწმებელმა უნდა განიხილოს აღნიშნული საკითხები მენეჯმენტის საერთო ხარისხის შეფასების თვალსაზრისით. კადრების ეფექტური მართვის ნიშნებია:

- სტრატეგიული გეგმა
- სამუშაოს დეტალური აღწერა;
- შტატების გაზრდისა ან შემცირების წინდახედული დაგეგმვა;
- პერსონალის სწავლება და კვალიფიკაციის ამაღლება;
- ბანკის პერსონალის ფუნქციების შესრულებადობის შემოწმება;
- ძლიერი საკომუნიკაციო სისტემის უზრუნველყოფა.

სტრატეგიული გეგმა არის მენეჯმენტის მიერ შემუშავებული ბანკის სამომავლო განვითარების მონახაზი. სტრატეგიულ გეგმაში განხილული უნდა იყოს გრძელვადიანი და ზოგ შემთხვევაში მოკლევადიანი მიზნები და ამოცანები, ისევე როგორც მათი შესრულების პროცესში მიღწეული პროგრესის შეფასება. სტრატეგიული გეგმისა და ბიუჯეტის ეფექტურობა კლებულობს, თუ არ არსებობს მიზნის მიღწევის მონიტორინგის სისტემა. სხვადასხვა ბანკში შეიძლება განსხვავებული სტრატეგიული გეგმა არსებობდეს, რაც დამოკიდებულია ბანკის სიდიდესა და საქმიანობაზე, მაგრამ ყოველი მათგანი უნდა მოიცავდეს შემდეგს:

- ბიუჯეტის და/ან მოგების გეგმას;
- კაპიტალის გეგმას ,რომელშიც ნაჩვენები იქნება კაპიტალის ის ოდენობა, რომელიც აუცილებელია მიმდინარე და მომავალი ოპერაციების უზრუნველსაყოფად. ასევე იმ ხარჯების გეგმას, რომლებიც დაკავშირებული იქნებიან თავისუფალი სახსრების გამოყენებასთან;
- ბანკის შიგნით შემუშავებულ ყველა პროექტსა და პროგნოზს;
- დოკუმენტურად გაფორმებულ გეგმებს, რომლებიც ეხება ბანკის საერთო განვითარების მიმართულებას. ოპტიმალურ შემთხვევაში, საერთო გეგმა გამყარებული უნდა იყოს ბანკის სხვადასხვა განყოფილების მიერ წარდგენილი წერილობითი გეგმებით, რომლებშიც გაშიფრული იქნება ყოველი სტრუქტურული ერთეულის როლი ბანკის საერთო განვითარებასა და მართვაში;
- ბანკის ზრდას და გაფართოებას;
- აქტივების მოცულობისა და სტრუქტურის ცვლილებებს;
- დაფინანსების წყაროების ცვლილებებს.

ბანკის მენეჯმენტი ვალდებულია იქონიოს კონტროლის და ინფორმაციის მძლავრი სისტემები, რომელიც კავშირშია ფილიალების ქსელთან. ინფორმაცია ფილიალების ფინანსური მდგომარეობისა და საქმიანობის შესახებ მნიშვნელოვანია, როგორც მენეჯმენტის, ისე შემმოწმებლისათვის, ამისათვის უნდა არსებობდეს მენეჯმენტის ძლიერი საინფორმაციო სისტემა. მენეჯმენტმა უნდა შექმნას ფილიალების მართვის შემდეგი პროგრამები, რომლებიც უნდა შეესაბამებოდეს სათაო ოფისის პროგრამას:

- საშტატო მოთხოვნები;
- ბანკის ფილიალის პერსონალის სწავლების, კვალიფიკაციის ამაღლების და შეფასების პროგრამა;
- სათაო ოფისის ხელმძღვანელობის წინაშე ანგარიშგების სისტემა.
- სათაო ოფისში მონაცემთა გადაცემის სიხშირე.

რადგან ყველა ფილიალი ვალდებულია გაატაროს მენეჯმენტის პოლიტიკა,

ფილიალის ხელმძღვანელი მონაწილეობას უნდა იღებდეს და/ან სრულად იყოს ინფორმირებული სათაო ოფისის პოლიტიკის, სტრატეგიული მიმართულებების და დეპოზიტებზე/სესხებზე საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებების შესახებ.

– მენეჯმენტის შემოწმების პროცედურები ითვალისწინებს შემდეგი ინფორმაციის მოპოვებას:

- მარკეტინგული გეგმის თაობაზე;
- პასუხისმგებელი მუშაკების და განყოფილებათა უფროსების ავტობიოგრაფიის ან შრომის წიგნაკის თაობაზე;
- თითოეული აღმასრულებელი პირისათვის გადახდილი ხელფასის ან სხვა კომპენსაციის ჩამონათვალი;
- მენეჯმენტის გეგმა, მენეჯმენტის თანმიმდევრული ცვლილების ჩათვლით.
- ბანკის ადმინისტრაციული სახელმძღვანელოს განხილვას და პოლიტიკის ნაწილზე ასლების მიღებას.
- მენეჯმენტის გეგმის განხილვა და იმ დოკუმენტების ასლების მიღება, რომელიც ეხება შტატების შემცირებას ან გაზრდას, დამატებით მისაღები ან გასათავისუფლებელი თანამშრომლების რაოდენობას.

– იმ შეთხვევაში, თუ ადმინისტრაციული ინსტრუქციები და/ან მენეჯმენტის გეგმა არ არის გაფორმებული წერილობითი სახით, შემმოწმებელი უნდა გაესაუბროს შესაბამის ხელმძღვანელ მუშაკებს და/ან ადმინისტრაციის წევრებს, რათა განსაზღვროს არაოფიციალური (ადმინისტრაციული ინსტრუქციების ნაცვლად) პროცედურების არსებობა ამგვარი საკითხების გადაწყვეტისთვის და მოსალოდნელი საკადრო ცვლილებები (მენეჯმენტის წერილობითი გეგმის ნაცვლად).

– სხვადასხვა თანამშრომლების ფუნქციური პასუხისმგებლობის დონეების განსაზღვრა და გარკვევა იმისა, ემთხვევა თუ არა უფლებამოსილებები ორგანიზაციული სტრუქტურის სქემას.

– ბანკის მარკეტინგის გეგმის განხილვა სპეციალური პროგრამების განხორციელების თვალსაზრისით, მაგ. საქმიანობის გაფართოების, ახალი ბაზრების ათვისებისა და რეკლამის წარმოების მხრივ.

– ბანკის საშტატო განაკვეთების განხილვა და ანალოგიური სიდიდისა და სირთულის ბანკის შესაბამის მონაცემებთან შედარება. განისაზღვროს, უხდის თუ არა ბანკი ხელფასებსა და პრემიებს უმოქმედოდ მყოფ პასუხისმგებელ მუშაკებს და დირექტორებს.

– განისაზღვროს, არსებობს თუ არა აღმასრულებული პერსონალისა და ხელმძღვანელ მუშაკთა მატერიალური წახალისების გეგმა (პრემიები) და დაადგინეთ მისი მიზანშეწონილობა.

– მენეჯმენტის საქმიანობა ზედა რგოლის მენეჯმენტის ცვლილებისათვის კადრების მომზადების თვალსაზრისით საკითხის განხილვა. განხილვა უნდა მოიცავდეს მენეჯმენტის ქვედა რგოლების ხარისხის შეფასებას და წინსვლის პოტენციალს.

– მას შემდეგ, რაც მოხდება აქტივების ხარისხის, მოგების, კაპიტალის,

ლიკვიდობის, აქტივ/ვალდებულებების მართვის პროცედურების დასრულება, დამხმარე შემმოწმებლებთან ერთად უნდა იქნეს განხილული შემდეგი საკითხები:

- როგორია მათი აზრი ბანკის თანამშრომელთა საერთო მორალურ დონეზე;
- შესამოწმებელ სფეროში თანამშრომელთა ტექნიკური პროფესიონალიზმი;
- პასუხისმგებელ მუშაკთა გავლენა მათი საქმიანობის სფეროში არსებულ პირობებზე;
- მენეჯმენტის ზედა რგოლის როლი (გავლენა) ბანკის საქმიანობის თითოეულ სექტორში.

– ბანკის მიერ დოკუმენტურად გაფორმებული პოლიტიკისა და მიზნების განხილვასთან ერთად:

- გააანალიზებულ უნდა იქნეს არსებული პოლიტიკა და განსაზღვრული ნებისმიერი შეუსაბამობა მართვის თვალსაზრისით.
- განხილულ იქნეს შიდა კონტროლის წესებიდან და საბანკო პოლიტიკიდან დაშვებული ნებისმიერი გამონაკლისი და ბანკის სხვა სფეროების შემოწმებასთან დაკავშირებული ნებისმიერი კრიტიკული შენიშვნა.
- განხილულ იქნეს ბანკის აქტივების განაწილების მიზანშეწონილობა ბანკის დაფინანსების წყაროების გათვალისწინებით, ასევე ბანკის კაპიტალის პოზიციის შეფასება აქტივების ხარისხთან, ზრდისა და განვითარების გეგმებთან კავშირში.

– მენეჯმენტის შესაბამის წარმომადგენლებთან გასაუბრება იმ მიზნით, რომ დადგენილ იქნეს მათი კვალიფიკაცია. გამოკითხვა უნდა ჩატარდეს ისეთი ფორმით, რომ მოპოვებულ იქნას ინფორმაცია შემდეგის განსასაზღვრელად:

- ინფორმაციის წყაროები, რომლებსაც მენეჯმენტი იყენებს ბანკის მიმდინარე საქმიანობის წარმართვისათვის;
- ქვედა რგოლის მუშაკების სუსტი და ძლიერი მხარეები;
- მენეჯმენტისა და პასუხისმგებელ მუშკთა საკადრო ცვლილებების პრაქტიკა;
- მენეჯმენტის მიერ გამოყენებული კონტროლის სხვადასხვა მეთოდები, მაგ., მაკორექტირებელი ღონისძიებები, პოლიტიკის დაცვა;
- სამუშაოს მოცულობის განმსაზღვრელი ფაქტორები და პერსონალის ეფექტურობა;
- პერსონალის საერთო კრებების სიხშირე და ბანკის საკომუნიკაციო სისტემების ეფექტურობა;
- მენეჯმენტის მიერ შემუშავებული პროგნოზები და წინადადებები მოცემული წლისათვის;
- დირექტორებთან თანამშრომლობის ბუნება და ხარისხი.

– ზემოთ ჩამოთვლილის განხილვის და ნებისმიერი სხვა მიზანშეწონილი პროცედურების შესრულების შემდეგ, შემმოწმებელმა უნდა უპასუხოს შემდეგ კითხვებს (ჩვეულებრივ ეს კითხვები გამოიყენება მოპოვებული ინფორმაციის შესაჯამებლად, რითაც დგება ფაქტობრივი მასალა მენეჯმენტის შესახებ შემმოწმებლის კომენტარების დასასაბუთებლად):

- ჩამოყალიბებულია თუ არა ბანკის მართვის მიზნები?
- აწარმოებს თუ არა ბანკი საკადრო მოთხოვნის პროგნოზირებას?
- ხდება თუ არა ბანკში კვალიფიცირებული პერსონალის დაწინაურება?
- იღებენ თუ არა მონაწილეობას ხელმძღვანელი მუშაკები ახალი კადრების შერჩევაში და აქვთ თუ არა კანდიდატის მიღების ან მის მიღებაზე უარის თქმის უფლება?
- წარმოებს თუ არა იმ პირთა სწავლება, რომლებმაც უნდა დაიკავონ მაღალი თანამდებობა?
- არის თუ არა ხელფასები კონკურენტული?
- ეთათბირება თუ არა მენეჯმენტის ზედა რგოლი ადმინისტრაციას სამომავლო მდგომარეობის შესახებ?
- ეთათბირება თუ არა დირექტორატი სამეთვალყურეო საბჭოს და/ან სთავაზობენ თუ არა მას პოლიტიკის გადაწყვეტილებების სფეროებს?
  – იღებს თუ არა მენეჯმენტის ზედა რგოლი:
- მოკლე ანგარიშგებებს ყოველდღიური მდგომარეობის შესახებ?
- ყოველდღიურ ანგარიშგებებს ლიკვიდობის შესახებ?
- აქტივების ჩამონათვალს (საყურადღებო ან უფრო დაბალი კლასიფიკაცია) მინიმუმ ყოველთვიურად?
- მოგება-ზარალის უწყისს მინიმუმ ყოველთვიურად მაინც?
- რეგულარულად ტარდება თუ არა ბანკის თანამშრომელთა კრებები?
- იყენებს თუ არა ბანკი მიღწეული პროგრესის შესახებ ანგარიშგების სისტემას განსაკუთრებული პროექტების შემთხვევაში?

§ 10. შიდა კონტროლის სისტემის შეფასების პროცედურები

I. მენეჯმენტის შიდა კონტროლის შეფასება

ბანკის შიდა კონტროლის სისტემის რისკის თვალსაზრისით შეფასებისას ინსპექტორებმა შეიძლება გამოიყენონ წინამდებარე სტანდარტები, რათა შეაფასონ მენეჯმენტთან და შიდა კონტროლის სისტემასთან დაკავშირებული რისკები. სტანდარტები წარმოადგენენ კონტროლისა და მუშაობის მეთოდების ერთობლიობას, რომლებიც უნდა განხორციელდნენ იმ მიზნით, რომ უზრუნველყოფილ იქნას ბანკის სტაბილური და უსაფრთხო მუშაობა და მისი მიზნების განხორციელება. დაკავშირებული რისკები წარმოადგენენ ბანკის წინაშე მდგომ პოტენციურ საშიშროებას იმ შემხვევაში, თუ არ მოხდება სტანდარტების მიღწევა და შენარჩუნება. სტანდარტების მთავარი მიზანია, რომ დაეხმარონ ინსპექტორს მნიშვნელოვანი ფუნქციების ანალიზში. შესაძლებელია, რომ თითოეულმა ბანკმა არ გაითვალისწინოს ყველა სტანდარტი. ანუ, ესენი შეიძლება არ წარმოადგენდნენ კონტროლისა და მუშაობის ყველა იმ სტანდარტს, რომელთა განხორციელებაც აუცილებელია თითოეული ბანკისთვის. რისკის შეფასებისას ინსპექტორებმა უნდა განაგრძონ საკუთარი განსჯის გამოყენება.

სტანდარტები	დაკავშირებული რისკები
მენეჯმენტი და კონტროლი	
დამოუკიდებელი სამეთვალყურეო საბჭო ან კომიტეტი ანიჭებს პასუხისმგებლობას, გადასცემს უფლებამოსილებას და აწესებს პოლიტიკას, რომელიც უზრუნველყოფს ანგარიშვალდებულებისა და კონტროლის საფუძვლებს.	დამოუკიდებელი კონტროლის ნაკლებობამ შეიძლება გამოიწვიოს სუსტი კონტროლის გარემო.
მენეჯმენტისა და თანამშრომლების უფლებამოსილებებისადა პასუხისმგებლობების მიმართულება მკაფიოდ არის გამოკვეთილი და გაგებული მთელი პერსონალის მიერ.	არასწორმა ან ხარვეზებიანმა საორგანიზაციო სტრუქტურამ შეიძლება პრობლემების გამოუსწორებლობა გამოიწვიოს.
სამეთვალყურეო საბჭოსა და აღმასრულებელ მენეჯმენტს გააჩნია საჭირო ცოდნა, გამოცდილება და ტრეინინგი საკუთარი მოვალეობების შესასრულებლად.	არაკვალიფიციური სამეთვალყურეო საბჭო და მენეჯმენტის გუნდი შეიძლება არაქმედითუნარიანი იყოს.
სამეთვალყურეო საბჭოს გააჩნია მენეჯმენტის შენაცვლებადობის გეგმა, ოფიციალურად ან არაოფიციალურად.	მენეჯმენტის არაადეკვატურმა შენაცვლებადობამ შეიძლება დაანგრიოს ბანკის ოპერაციები და ნეგატიურად იმოქმედოს მის ფინანსურ მდგომარეობაზე.
სამეთვალყურეო საბჭო იყენებს ეფექტურ დაგეგმვას და სწორ სტრატეგიას ახორციელებს.	დაგეგმვის არაადეკვატურმა პროცესმა შეიძლება სუსტი მუშაობა და შესაძლებლობების ხელიდან გაშვება გამოიწვიოს. მენეჯმენტმა შეიძლება რეაგირება არ მოახდინოს ეკონომიკურ, სამრეწველო და მარეგულირებელ გარემოში არსებულ ცვლილებებზე.
სამეთვალყურეო საბჭო აწესებს პოლიტიკასა და პროცედურებთან დაკავშირებულ კონტროლს, რათა უზრუნველყოს დირექტივების შესრულება.	კონტროლის უკმარისობამ შეიძლება ხელი შეუშალოს ორგანიზაციის მიზნების განხორციელებას. ბანკი შეიძლება დადგეს უფრო დიდი რისკის წინაშე, თუ არ განხორციელდება ის პოლიტიკა და პროცედურები, რომელიც ძირითად რისკებს უკავშირდებიან. სამეთვალყურეო საბჭომ და მენეჯმენტმა შეიძლება არ იცოდეს შეუსაბამობების შესახებ და შეიძლება არ მოხდეს მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარება.
მენეჯმენტი გადასცემს შეტყობინებას, რომ დაცული იქნება მიუკერძოებლობისა და ეთიკის ღირებულებები. მენეჯმენტი ახორციელებს აუდიტორრებისა და სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ რეკომენდირებულ მაკორექტირებელ ღონისძიებებს.	თვითმომსახურების პრაქტიკამ და ინტერესთა კონფლიქტმა შეიძლება შელახოს ბანკის რეპუტაცია და გაზარდოს სამართლებრივი რისკისა და ზარალის საშიშროება.
მენეჯმენტი ინარჩუნებს სისტემას, რომელიც ეფექტურად აფასებს და მონიტორინგს უტარებს რისკებს.	კაპიტალი, აქტივების ხარისხი, მოგება და ლიკვიდობა შეიძლება დაზარალდეს მაღალი რისკის გამო.

არსებობს ისეთი პროცესი, როდესაც გარანტირებული ინფორმაციის დადგენა, დამუშავება და მოხსენება საინფორმაციო სისტემების მიერ. ხდება ინფორმაციის ეფექტური მიწოდება ორგანიზაციის მიერ.	არასაკმარისი ან არადროული ინფორმაცია ხელს უშლის პირებს მათი მოვალეობების ეფექტურად განხორციელებაში.
მენეჯმენტი ან კომიტეტი ატარებენ შიდა კონტროლის მონიტორინგს, მათ შორის თვალს ადევნებენ კანონებთან, ნორმატიულ აქტებთან და პოლიტიკასთან შესაბამისობას.	არაეფექტურმა მონიტორინგმა შეიძლება გამოიწვიოს სუსტი შიდა კონტროლი, რომელსაც იარსებებს ოპერატიული ზარალის დიდი ალბათობა.
მენეჯმენტი ან კომიტეტი ატარებს პოლიტიკასა და პროცედურებს.	პოლიტიკისა და პროცედურების გაუტარებლობამ შეიძლება პრობლემებისა და ბანკის არასწორი მენეჯმენტისადმი არასაკმარისი რეაგირება გამოიწვიოს.
სარევიზიო კომისია იმუშავებს აუდიტის ეფექტურ პროგრამას	ოპერატიული სისუსტეები შეიძლება არ იქნას აღმოჩენილი. ფინანსური ან საზედამხედველო ანგარიშგება შეიძლება არასაიმედო იყოს. კანონებთან, ნორმატიულ აქტებთან და შიდა პოლიტიკასთან შესაბამისობას შეიძლება საფრთხე შეექმნეს.

ინსპექტორებმა უნდა შეაფასონ ქვემოთ მოცემული ძირითადი ანალიზის მნიშვნელობა და განსაზღვრონ საჭიროა თუ არა გაფართოვებული ანალიზის ჩატარება. ძირითადი ანალიზის ფაქტორებზე ნეგატიურმა პასუხებმა შეიძლება არ მოითხოვოს გაფართოვებული ანალიზის ჩატარების აუცილებლობა და პირიქით, ძირითადი ანალიზის ფაქტორებზე გაცემულმა დადებითმა პასუხებმა ხელი არ უნდა შეუშალონ ინსპექტორებს, რომ მათ გაფართოვებული ანალიზის გამოყენება ჩათვალონ საჭიროდ.

ა.ძირითადი ანალიზის გადამწყვეტი ფაქტორებია:

- სამეთვალყურეო საბჭო ადეკვატურ ზედამხედველობას უწევს თუ არა ბანკის საქმიანობას და უზრუნველყოფს თუ არა მენეჯმენტის ინტენსივობასა და შენაცვლებადობას?
- მენეჯმენტმა დააწესა თუ არა ადეკვატური კონტროლი მთელ ორგანიზაციაში?
- მენეჯმენტი რეაგირებს თუ არა აუდიტორებისა და საზედამხედველო ორგანოების რეკომენდაციებზე?
- სწორად ხორციელდება თუ არა შიდა საქმიანობა?
- მენეჯმენტის შესაძლებლობები საკმარისია თუ არა ბანკის ტიპის, მოცულობისა და პირობებისთვის?
- დადგენილი და შეფასებულია თუ არა მთავარი რისკები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ბანკის წარმატებასა და წარუმატებლობაზე?
- ადეკვატურია თუ არა პოლიტიკა და პროცედურები, თუ გავითვალისწინებთ ბანკის კომპლექსურობასა და მოცულობას?
- არსებობს თუ არა ადეკვატური კონტროლი, რომელიც უზრუნველყოფს

ბანკის შესაბამისობას პოლიტიკასთან და სამართლებრივ და მარეგულირებელ მოთხოვნებთან?

- არსებობს თუ არა ეფექტური საინფორმაციო და საკომუნიკაციო სისტემები, რომელიც საშუალებას მისცემს კადრებს განახორციელონ საკუთარი მოვალეობები?
- არსებობს თუ არა სათანადო სისტემები, მათ შორის აუდიტი, რომელიც მონიტორინგს გაუწევს ბანკის საქმიანობას?

ბ. გაფართოვებული ანალიზის გადამწყვეტი ფაქტორებია:

ბ.ა. უმნიშვნელოა თუ არა მენეჯმენტის ხარვეზები ან პრობლემები?

ბ.გ. აქვს თუ არა მენეჯმენტს უნარი და მონდომება, რომ განახორციელოს მაკორექტირებელი ღონისძიებები არსებული პრობლემებისა და ხარვეზების გამოსასწორებლად?

ეს პროცედურული ანალიზი არ წარმოადგენს ყველა შესაძლო ქმედებას, რომელიც შემოწმების დროს უნდა განხორციელდეს. აქ მოცემული საკითხები არ არის ყოვლისმომცველი და შეიძლება დამატებების შეტანა. ბევრი ეს პროცედურა ერთზე მეტ სტანდარტს და დაკავშირებულ რისკებს ეხება. იმისათვის, რომ შემოწმების პროცესი წარმატებული იყოს, ინსპექტორებმა უნდა შეინარჩუნონ ღია ურთიერთობები ბანკის მენეჯმენტთან და განიხილონ პრობლემები მათი წარმოშობისთანავე.

შემმოწმებელმა უნდა განიხილოს:

- სამეთვალყურეო საბჭოსა და კომიტეტის წინა შემოწმების შემდგომი პერიოდის ოქმები, აგრეთვე სამეთვალყურეო საბჭოს ყველაზე ახალი და წლის ბოლო შემაჯამებელი პაკეტები, რათა განსაზღვროს მათ მიერ განხორციელებული ზედამხედველობის ადეკვატურობა და მასშტაბები. უნდა განხორციელდეს მნიშვნელოვანი დეტალების დოკუმენტირება და განხილული იქნეს შემდეგი საკითხები:

- დირექტორთა დასწრება;
- წინა შემოწმების შემდგომი პერიოდში განხორციელებული ცვლილებები;
- სამეთვალყურეო საბჭოს დამოუკიდებლობა აღმასრულებელი მენეჯმენტისგან;
- სამეთვალყურეო საბჭოს წევრის, აქციონერის ან აღმასრულებელი მენეჯმენტის მიერ განხორციელებული დომინანტური კონტროლი;
- ბანკის დირექტივებსა თუ საქმიანობაში შეტანილი მნიშვნელოვანი ცვლილებები;
- მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემების ადეკვატურობა;
- პოლიტიკის განხილვა და დამტკიცება;
- ბანკის სტრატეგიული გეგმა.

- წინა შემოწმების შემდგომი პერიოდის ცვლილებები ბანკის მენეჯმენტში ან დირექტორატში და შეისწავლოს მენეჯმენტის შენაცვლებადობის გეგმები (რომელიც შეიძლება იყოს ოფიციალური ან არაოფიციალური). შესაბამისად უნდა:

- შეფასდეს მენეჯმენტის ცვლილების გავლენა ბანკის ოპერაციებზე;
- მოპოვებულ იქნეს ახალი აღმასრულებელი ოფიცრებისა და დირექტორების ბიოგრაფიული მონაცემები.

- წინა შემოწმების აქტები, სამუშაო დოკუმენტაცია და კორესპონდენცია მენეჯმენტთან დაკავშირებულ კომენტარებთან მიმართებაში.

II. სამეთვალყურეო საბჭო და მენეჯმენტის ზედამხედველობა

მენეჯმენტის საქმიანობის შემოწმებისას ყურადღება უნდა გამახვილდეს მენეჯმენტის შესაბამისობაზე ინტერესთა კონფლიქტთან და მოსალოდნელ ქცევასთან დაკავშირებით, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს მისი გაცნობიერება და გაგება მთელს ორგანიზაციაში.

სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის საქმიანობის შემოწმების დროს უნდა განისაზღვროს:

შეესაბამება თუ არა ოპერატიული გამოცდილება ბანკის მოცულობას, კომპლექსურობასა და რისკის პროფილს;

- კვალიფიციურნი არიან თუ არა აღმასრულებელი პირები და ასრულებენ თუ არა ისინი დაკისრებულ მოვალეობას;
- სათანადოა თუ არა ორგანიზაციული სტრუქტურა შემდეგის გათვალისწინებით:
  - ბანკის მოცულობა და კომპლექსურობა;
  - ორგანიზაციის სტრატეგიული გეგმა.
- რამდენად ეყრდნობა სამთვალყურეო საბჭო და მენეჯმენტი გარე აუდიტორებსა და კონსულტანტებს;
- გაატარა თუ არა მენეჯმეტმა სათანადო ღონისძიებები უსაფრთხოებისა და სტაბილურობის შესახებ სებ-ის წესებთან, ნორმატიულ აქტებთან ან სახელმძღვანელო მითითებებთან შესაბამისობის მიზნით.
- ადეკვატურად განიხილავს თუ არა მენეჯმენტი მიუკერძოებლობის საკითხს ქცევის კოდექსში, ეთიკაში, პოლიტიკასა და მოქმედების გეგმებში.

– შემმოწმებლებმა უნდა განიხილონ და შეაფასონ შემდეგი:

- სპეციფიკური სახელმძღვანელო მითითებები ინტერესთა კონფლიქტთან და პერიოდულ ტრეინინგთან, მათ შორის მისაღებ და მიუღებელ ბიზნეს პრაქტიკასთან დაკავშირებით.
- შესაფერისი გამოსასწორებელი ღონისძიებები პოლიტიკიდან გადახვევებთან დაკავშირებით.
- ატარებს თუ არა მენეჯმენტი ადეკვატურ და დროულ ღონისძიებებს აუდიტორებისა და მარეგულირებელი ორგანოების რეკომენდაციების შესასრულებლად.
- მინიმუმამდე დაყავს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭოს ოპერატიული მენეჯმენტის მიერ პოლიტიკისა და პროცედურების დარღვევის შესძლებლობა, ეფექტური მონიტორინგისა და დაწესებული ინსტრუქციების მეშვეობით.

- როგორც სამეთვალყურეო საბჭოს ისე აღმასრულებელი მენეჯმენტის ხელფასებისა და ანაზღაურების სისწორე.

  – შემმოწმებლებმა უნდა განიხილონ და შეაფასონ შემდეგი:
- სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ კადრების ანაზღაურების დამტკიცება, მათ შორის ინდივიდუალური ხელფასები და დახმარებები;
- სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების კომპენსაციის დამტკიცება, მათ შორის ინდივიდუალური ხელფასები და დახმარებები;
- ბანკის მიერ სიცოცხლის დაზღვევის პოლისის შეძენა;
- არსებობს თუ არა თვითმომსახურების პრაქტიკა ან ინტერესთა კონფლიქტი.
- აქვთ თუ არა ინსაიდერებს არასათანადო გავლენა კლიენტურის საქმიანობაზე;
- გასცემენ თუ არა ინსაიდერები საკუთარ თანხებს კლიენტურასა თუ მსესხებლებზე;
- შეესაბამება თუ არა ინსაიდერებზე გაცემული პრივილეგიები ან დახმარებები გაწეულ მომსახურებას;
- ადგილი ჰქონდა თუ არა გარე აუდიტორების ან იურიდიული საბჭოს ცვლილებას და რატომ.

III. ძირითადი და გაფართოვებული ანალიზი

ძირითადი ანალიზის განხორციელებისას განხილულ უნდა იქნეს გარე და შიდა ფაქტორები, რომლებმაც შეიძლება გავლენა იქონიონ ბანკის მიზნების განხორციელებაზე, დადგინდეს და გაანალიზდეს რისკები და ცვალებად გარემოებებზე რეაგირების საფუძვლები.

ა. შემმოწმებელმა აღნიშნულის გათვალისწინებით უნდა:.

ა.ა. განიხილოს მენეჯმენტის მიერ რისკების გაწევასთან დაკავშირებული პრაქტიკა. შეაფასოს მენეჯმენტის შესაძლებლობები შემდეგ სფეროებში: აქტივებისა და ვალდებულებების მართვა; განვითარება, ზრდა; არატრადიციული საბანკო მომსახურება; დეპოზიტების სტრუქტურა, განაკვეთები და პროდუქტები; ნებისმიერი სხვა სფერო და განსაზღვროს:

- არის თუ არა მენეჯმენტის მიერ რისკის გაწევასთან დაკავშირებული საქმიანობა კონსერვატიული, ზომიერი ან აგრესიული;

- არსებობს თუ არა კონტროლი, რომელიც შეარბილებს რისკის გაწევასთან დაკავშირებულ ნებისმიერ პრობლემას.

- არსებობს თუ არა რაიმე არსებითი ცვლილება მენეჯმენტის მიერ რისკების გაწევის პრაქტიკაში. მაგალითად, ცვლილებებს შეიძლება ადგილი ჰქონდეს შემდეგ სფეროებში: სესხების გაცემა ახალ მსესხებლებზე, სასესხო პორტფელების შეერთება, ფასიანი ქაღალდების პორტფელის ვადიანობის განაწილება, ახალი სასესხო პროდუქტები, აქტივების ზრდა.

ა.ბ. დაადგინოს ეფექტურად გეგმავს თუ არა მენეჯმენტი შემდეგ საკითხებს:

- სტრატეგიული გეგმა, ბიუჯეტის პროცესი, მოგების დაგეგმვა და ზრდა-განვითარების პროგნოზირება;
- დაგეგმვის პროცესში ჩართული პირები;
- ვარაუდების მიზანშეწონილობა;
- რევიზიების სიხშირე;
- ახალი სტრატეგიული ინიციატივების გამოკვლევა, როგორიცაა ახალი პროდუქტები და ინვესტიციები, ფილიალების გაფართოვება, შერწყმა და შეძენა.

ა.გ. განსაზღვროს აფასებს თუ არა მენეჯმეტნი რისკებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ დასახული მიზნების წარმატებით განხორციელებასა თუ განუხორციელებლობაზე. რისკების შეფასებისას გათვალისწინებული უნდა იქნას შემდეგი საკითხები:

- რისკების გარეშე წყაროები, როგორიცაა:
  - ტექნოლოგიური ცვლილებები;
  - კონკურენტების ქმედებები;
  - ეკონომიკური გარემოებები;
  - პოლიტიკური და მარეგულირებელი გარემოებები;
  - ბუღალტრული აღრიცხვის მტკიცებულება.
- რისკის შიდა წყაროები, როგორიცაა:
  - ძირითადი მენეჯმენტისა და კადრების შენარჩუნება;
  - თანხების ხელმისაწვდომობა;
  - საინფორმაციო სისტემები;
  - კორპორატიული რესტრუქტურიზაცია;
  - სწრაფი ზრდა;
  - ახალი პროდუქტები ან ბიზნეს სიახლეები.
- დადგენილი რისკების მნიშვნელობა, მათი შესაძლო გავლენა ბანკზე და მენეჯმენტის მიერ რისკების შესამცირებლად გადადგმული ნაბიჯები.

ა.დ. განსაზღვროს განსახვავდება თუ არა შემოწმებისას დადგენილი რისკები მენეჯემენტის მიერ დადგენილი რისკებისგან.

ა.ვ. განსაზღვროს სხვა პოლიტიკის ადეკვატურობა, მათ შორის ნებისმიერი თანამშრომლის სამსახურისადმი ერთგულების პოლიტიკა.

ა.ზ. განსაზღვროს ნებისმიერი საკითხი სამსახურებრივი ვალდებულებების დარღვევასთან დაკავშირებით.

ა.თ. გასაზღვროს არის თუ არა პოლიტიკა, პროცედურები და პრაქტიკა ბანკის მოცულობის, კომპლექსურობისა და რისკის პროფილის ადეკვატური.

ა.ი. განსაზღვროს არსებობს თუ არა კონტროლი, რომელიც უზრუნველყოფს შესაბამისობას დაწესებულ პოლიტიკასთან და განხილულ იქნეს ის ღონისძიებები, რომლებიც გატარდა დაკავშირებულ რისკებთან მიმარებაში.

ა.კ. განსაზღვროს ინარჩუნებს თუ არა მენეჯმენტი კონტროლისა და უსაფრთხოების ეფექტურ სისტემებს იმ საქმიანობის საწინააღმდეგოდ, რომლებიც ბანკს რისკის წინაშე აყენებენ.

შემმოწმებლებმა უნდა განიხილონ შემდეგი საკითხები:

- უფლებამოსილების მისაღებად აუცილებელი მოთხოვნები;

- ერთობლივი დაცვის ორგანიზება;
- ორმაგი კონტროლი;
- ვალდებულებების განაწილება.

ა.ლ. განსაზღვროს აქვს თუ არა ბანკს ეფექტური კორპორატიული ბიზნესის აღდგენისა და გაუთვალისწინებელ გარემოებათა დაგეგმვის შესაძლებლობა, ინახავს თუ არა ბანკი სარეზერვო ფაილებს კრიტიკული აუცილებლობისთვის.

ა.მ. განიხილოს ატარებს თუ არა მენეჯმენტი სათანადო ღონისძიებებს მომქმედ კანონებთან და ნორმატიულ აქტებთან შესაბამისობის მიზნით.

ა.ნ. განსაზღვროს არსებობს თუ არა ისეთი საინფორმაციო სისტემა, რომელიც მოახდენს შიდა და გარეშე ინფორმაციის დადგენას, მოპოვებას და ანგარიშგებას.

- შეფასებულ იქნეს ადეკვატურია თუ არა ეს სისტემა მაღალი რისკის მქონე სფროებში;
- რეგულარულად განიხილავს თუ არა მენეჯმენტი საინფორმაციო სისტემების სიზუსტეს;
- განხილულ იქნეს ყოველკვარტალური ანგარიშგებების ადეკვატურობა.

ა.პ. შეაფასოს საკმარისია თუ არა პერსონალისადმი მიწოდებული ინფორმაცია მათ მიერ მოვალეობების შესასრულებლად.

ა.ჟ. განსაზღვროს არსებობს თუ არა ისეთი სისტემები, რომლებიც მონიტოინგს უწევენ იმ არსებით რისკებს, რომლებიც თან ახლავს ნებისმიერ ძირითად საქმიანობას, რომელსაც ბანკი ახორციელებს. მონიტორინგის შედეგიდან გამომდინარე შეფასდეს შემდეგი რისკები:

- საკრედიტო რისკი;
- საბაზრო რისკი;
- საოპერაციო რისკი;
- სამართლებრივი რისკი;
- რეპუტაციის რისკი.

ა.რ. განსაზღვროს არის თუ არა გამოყოფილი შიდა აუდიტის სამსახური ბანკის სხვა სტრუქტურული დანაყოფებისგან, რომელიც სებ-ის ნორმატიული მოთხოვნების გარდა, უნდა დასაბუთდეს შემდეგნაირად:

- აუდიტის სამსახური გამოყოფილია ორგანიზაციულ სტრუქტურებში არსებული ოპერაციებიდან;
- აუდიტის თანამშრომლებს ეკრძალებათ ნებისმიერი საქმიანობის განხორციელება ბანკის ოპერატიულ პერსონალთან ერთად, როგორიცაა მთავარი დავთრის მომზადება, ყოველდღიური შედარებები და ორმაგი კონტროლი;
- აუდიტორის ანგარიშგების პროცედურები ოპერატიული პერსონალის გავლენისგან დამოუკიდებელია;

აუდიტის სამსახური უშუალოდ მხოლოდ სამეთვალყურეო საბჭოსა და სარევიზიო კომისიის წინაშე არის ანგარიშვალდებული; აუდიტორი პერიოდულად ხვდება მათ, რათა ერთობლივად განიხილონ აუდიტორული დასკვნა.

ა.ს. განსაზღვროს რამდენად სწორადაა შემუშავებული შიდა აუდიტის გეგმა, რომელიც უნდა ხასიათდებოდეს შემდეგი ნიშნებით:

- აუდიტის გეგმა უნდა იყოს დამტკიცებული;
- ბანკის ყველა საქმიანობა უნდა ექვემდებარებოდეს აუდიტს;
- საჭიროების შემთხვევაში მოზდეს აუდიტორული პროცედურების განახლება;
- აუდიტორმა პერიოდულად უნდა მიაწოდოს სამეთვალყურეო საბჭოს ანგარიში ბანკში მიმდინარე პროგრესის შესახებ;

ა.ტ. განსაზღვროს ადეკვატურია თუ არა შიდა აუდიტის დასკვნები.

აუდიტის დასკვნებისათვის საჭირო ამონაწერების სათანადო შენახვა ხორციელდება;

- აუდიტის სამუშაო დოკუმენტაციაში დამტკიცებულია აუდიტის პროცედურებიდან მნიშვნელოვანი გადახვევები;
- სამუშაო დოკუმენტაცია მიცავს იმ დოკუმენტს, რომ აუდიტის მენეჯერებმა განიხილეს სამუშაო დოკუმენტაცია შედეგებისა და საბოლოო დასკვნების გაკეთების მიზნით;
- ყველა მნიშვნელოვანი გადაუწყვეტი პრობლემა აღნიშნულია სამუშაო დოკუმენტაციაში და მა ს მოიცავს აუდიტის დასკვნა;
- აუდიტის დასკვნის დაცვაზე პასუხისმგებლობა ენიჭება სათანადო კადრებს.

ა.უ. ადეკვატურია თუ არა აუდიტის სამსახურის ანგარიშგებითი პროცედურები.

აუდიტორი გადასცემს ოფიციალურ აქტებს სარევიზიო კომისიას ყველა არსებით სისუსტესა თუ სხვა არადამაკმაყოფილებელ საკითხთან დაკავშირებით;

- სამეთვალყურეო საბჭო ან სარევიზიო კომისია ეხმარება აუდიტის თანამშრომლებს აუდიტთან დაკავშირებული პრობლემების გადაჭრაში;
- სამსახურის მენეჯერები იღებენ ვალდებულებას, რომ გაატარებენ განსაკუთრებულ ღონისძიებებს აუდიტის დასკვნაში აღნიშნული პრობლემების გადასაჭრელად;
- აუდიტორული დასკვნები მოიცავს სამსახურში არსებულ შეფასებას კონტროლის ქმედითუნარიანობის შესახებ;
- აუდიტორი აწარმოებს ოფიციალურ ჩანაწერებს ყველა აუდიტორულ ან საზედამხედველო რეკომენდაციაზე.

ა.ფ. განსაზღვროს არიან თუ არა აუდიტის სამსახურის თანამშრომლები კომპეტენტურნი, ანუ, შეესაბამება თუ არა მათი აკადემიური მდგომარეობა და გამოცდილება ბანკის მოცულობასა და კომპლექსურობას.

ა.ქ. განიხილოს ბანკის გარე აუდიტის პროგრამა და განსაზღვროს აკმაყოფილებს თუ არა იგი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის, აგრეთვე სებ-ის ნორმატიული აქტების, წესებისა და ინსტრუქციების მოთხოვნებს.

ბ. გაფართოვებული ანალიზისას გამოყენებული პროცედურები კონცენტრირებული უნდა იქნან იმ პრობლემებზე, რომლებიც ძირითადი ანალიზისა და გადამწყვეტი ფაქტორებისას იქნა დადგენილი. ძირითად ანალიზსა და გადამწყვეტ ფაქტორებთან დაკავშირებული პრობლემების განხილვისას აუცილებლად გამოიყენება გაფართოვებული ანალიზი. ძირითადი ანალიზისას

გამოყენებული ინსტრუქციები შეიძლება ამ შემთხვევაშიც იქნას გამოყენებული. აღნიშნულის გათვალისწინებით შემმოწმებელმა უნდა:

ბ.ა. დაადგინოს, რატომ არ იქნა მიღებული ეთიკის პოლიტიკა. გაიგოს როგორი რეაგირება მოახდინა მენეჯმენტმა ინსპექტორების რეკომენდაციებზე.

ბ.ბ. განსაზღვროს სხვა მოდულებში დადგენილი ინსაიდერების დარღვევების მნიშვნელობა.

ბ.გ. დაადგინოს, რატომ არა აქვს ბანკს ვალდებულებების დარღვევისას გამოსაყენებელი დაზღვევის მექანიზმი და განიხილოს ის ღონისძიებები, რომლებსაც მენეჯმენტი ატარებს ამგვარი დაზღვევის არარსებობით გამოწვეული შედეგების გამოსასწორებლად.

IV. მენეჯმენტის შიდა კონტროლის კითხვარი

ამ კითხვარის მიზანია დაეხმაროს ინსპექტორებს ბანკის შიდა კონტროლის სისტემის ხარისხის შეფასებაში. შევსების შემთხვევაში ეს ფურცელი უნდა დაურიგდეს ყველა ინსპექტორს, რაც დაეხმარება მათ შიდა კონტროლის სისტემის საერთო შეფასებაში. ამ ფურცლის გამოყენება არ არის სავალდებულო. შიდა კონტროლის სისტემის ხარისხი, ანუ "შიდა კონტროლის რეიტინგი" უნდა განისაზღვროს როგორც „ძლიერი", ან „დამაკმაყოფილებელი", ან „სუსტი".

შიდა კონტროლის ჩატარების თარიღი: _____
ბანკის სახელი: _____
პასუხისმგებელი ინსპექტორი _____
შიდა კონტროლის რეიტინგი: _____
მენეჯმენტის პასუხი: ___ დიახ ___ არა; ვეთანხმები პასუხს: ___ დიახ __ არა
პასუხი ადეკვატურია: _____ დიახ _____ არა

მენეჯმენტის მიერ განხორციელებული კონტროლი და კონტროლის კულტურა	პასუხი			კომენტარი
ხელმძღვანელობა	**დიახ**	**არა**	**არ ეხება**	
1. პერიოდულად განიხილავს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო პოლიტიკასა და პროცედურებს, რათა უზრუნველყოს სწორი კონტროლის დაწესება?				
2. არსებობს თუ არა სისტემა, რომელიც მონიტორინგს გაუწევს პოლიტიკასა და პროცედურებთან შესაბამისობას და მოახსენებს სამეთვალყურეო საბჭოს დარღვევების შესახებ?				
3. შეუსაბამობების შემთხვევაში, ატარებს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო სათანადო ღონისძიებებს და უზრუნველყოფს თუ არა ეფექტურ ქმედებებს ტესტირების მეშვეობით?				
4. უზრუნველყოფს თუ არა მენეჯმენტი სამეთვალყურეო საბჭოსა და მის წარმომადგენლებს ბანკის ჩანაწერებზე სრული ხელმისაწვდომობით?				

5. ღებულობს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო კოლექტიურ გადაწყვეტილებებს და არის თუ არა იგი კონტროლირებადი ერთი რომელიმე პირის მიერ?				
6. ღებულობს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო სათანადო ინფორმაციას ბანკის ბუღალტრული აღრიცხვის, საინფორმაციო და საკომუნიკაციო სისტემებიდან დროული გადაწყვეტილებების მიღებუის მიზნით?				
7. ღებულობს თუ არა სამეთველყურეო საბჭო ადეკვატურ ინფორმაციას შიდა რისკის შეფასების პროცესზე?				
8. განიხილავს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო საკითხს ბანკის შიდა და გარე აუდიტორების კვალიფიკაციისა და დამოუკიდებლობის შესახებ?				
9. მოახსენებენ თუ არა ბანკის შიდა და გარე აუდიტორები თავიანთი შედეგების შესახებ სარევიზიო კომისიას?				
10. პერიოდულად აფასებენ თუ არა შიდა და/ან გარე აუდიტორები ბანკის შიდა კონტორლის სისტემის ადეკვატურობას?				
11. ეცნობება თუ არა ყველა თანამშრომელს პოლიტიკა შიდა კონტროლისა და სწორი ქცევის მნიშვნელობის შესახებ?				
12. არსებობს თუ არა ბანკში ქცევის ან ეთიკის პოლიტიკა?				
13. გამოხატავს თუ არა მენეჯმენტი საკუთარი ქმედებებითა და პოლიტიკით კომპეტენტურობისა და მიუკერძოებლობის აუცილებლობას და ქმნის თუ არა იგი ნდობის კლიმატს ბანკში?				
14. არსებობს თუ არა ბანკში აუდიტის ან კონტროლის სხვა სისტემა, რომელიც პერიოდულად შეამოწმებს ბანკის შესაბამისობას ქცევის კოდექსთან ან ეთიკის პოლიტიკასთან?				
15. მკაფიოდ არის თუ არა განსაზღვრული უფლებამოსილებები, პასუხისმგებლობები და ანგარიშვალდებულება და ხდება თუ არა გადაწყვეტილებების მიღება და ღონისძიებების გატარება შესაბამისი ხალხის მიერ?				
16. სწორად არის თუ არა კოორდინირებული გადაწყვეტილბების მიღება და ღონისძიებების გატარება ბანკის სხვადასხვა სფეროში?				
17. მოახსენებს თუ არა დირექტორთა საბჭო სამეთვალყურეო საბჭოს შიდა კონტროლის სისტემის მასშტაბებისა და მუშაობისა და კაპიტალის შეფასების პროცედურების შესახებ მინიმუმ წელიწადში ერთხელ?				

18. შექმნილია თუ არა ბანკში ფულის გათეთრების წინააღმდეგ ბრძოლის ოფისი, რომელი მონიტორინგს გაუწევს და მოახსენებს საეჭვო ოპერაციების შესახებ „უკანონო შემოსავლების ლეგალიზაციის აღკვეთის ხელშეწყობის შესახებ" საქართველოში მომქმედი კანონის შესაბამისად?				
რისკის აღიარება და შეფასება				
19. ახალი პროდუქტების ან საქმიანობის დაგეგმვისას, სწორად აფასებს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო და მენეჯმენტი რისკებს?				
20. განიხილავს და სწორად აფასებს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო და მენეჯემტი კონტროლის საკითხებს ახალი პროდუქტების ან საქმიანობის დაგეგმვისას?				
21. აქვს თუ არა ბანკს მკაფიო მიზნები და ხდება თუ არა მათი გაცნობა ბანკის თანამშრომლებითვის, რათა მათ ჰქონდეთ სწორი მითითებები რისკის შეფასებასთან და კონტროლის საკითხებთან დაკავშირებით?				
22. მკაფიოდ ესმის თუ არა მენეჯმენტს და ბანკში მომუშავე სხვა თანამშრომლებს თუ რა სახის რისკებია მისაღები ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოსთვის?				
23. ჩართულია თუ არა აუდიტის პერსონალი ან კონტროლის სხვა ექსპერტები დისკუსიებში, როდესაც ბანკი აპირებს ახალი პროდუქტებისა და საქმიანობის დანერგვას?				
24. ხდება თუ არა მნიშვნელოვანი შიდა და გარე ოპერატიული, ფინანსური, შესაბამისობისა და სხვა რისკების დადგენა და შეფასება ყოველდღიურად? (მნიშვნელოვანი რისკები შეიძლება იყოს მაგალითად საბაზრო, საკრედიტო, ლიკვიდობის, ტექნოლოგიური, სამართლებრივი, ჯანმრთელობის, უსაფრთხოებისა და გარემოს დაცვითი, რეპუტაციისა და ბიზნესის პატიოსნების რისკები).				
25. რთავს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო და მენეჯმენტი აუდიტის პერსონალს ან შიდა კონტროლის სხვა ექსპერტებს რისკის შეფასების პროცესში?				
26. არის თუ არა საკმარისი თანამშრომელი, რომელიც იქნება კომპეტენტური და მცოდნე, რათა მართოს ბანკის მიმდინარე და მომავალი საქმიანობა და არიან თუ არა ისინი აღჭურვილი ადეკვატური რესურსებით?				
კონტროლი და მოვალეობების განაწილება				
27. არსებობს თუ არა პოლიტიკა და პროცედურები, რომელიც უზრუნველყოფს აუცილებელი გადაწყვეტილებების მიღებას და მათ სათანადო დამტკიცებას?				

28. მომდინარეობს თუ არა პროცესები, რომლებიც უზრუნველყოფენ სათანადო ოპერაციების დამოუკიდებელ შემოწმებას მიუკერძოებლობის უზრუნველყოფის მიზნით?				
29. მიმდინარეობს თუ არა პროცესი, რომელიც უზრუნველყოფს როგორც საბალანსო ისე ბალანს-გარე უწყისებში აქტივებისა და ვალდებულებების ნაშთების დამოუკიდებელ შედარებას?				
30. სათანადოდ არის თუ არა გამოყოფილი რისკის გაწევასთან დაკავშირებული ძირითადი საქმიანობა შედარების პროცესისგან?				
31. მიმდინარეობს თუ არა პროცესები, რომლებიც უზრუნველყოფენ პოლიტიკის დარღვევების მინიმუმამდე დაყვანას და გამონაკლისების მოხსენებას მენეჯმენტისადმი?				
32. უზრუნველყოფს თუ არა წამყვანი პერსონალის საშვებულებო პოლიტიკა მათ არ ყოფნას მინიმუმ ორი კვირიანი თანმიმდევრული პერიოდის განმავლობაში?				
33. არსებობს თუ არა სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს მოვალეობების პერიოდულ როტაციას?				
34. ხაზგასმით არის თუ არა აღნიშნული ბანკის ორგანიზაციულ სტრუქტურაში მოვალეობების განაწილებისა და ბანკის აქტივებზე ორმაგი კონტროლის შესახებ?				
35. არსებობს თუ არა სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს პერსონალის მიერ მოვალეობების განაწილებას?				
ბუღალტრული აღრიცხვა, საინფორმაციო და საკომუნიკაციო სისტემები				
36. ახდენს თუ არა ბუღალტრული აღრიცხვის სისტემა ბანკის ოპერაციების სწორ დადგენას, გაერთიანებას, ანალიზს, კლასიფიკაციას, გატარებასა და ანგარიშგებას „ფასს“-ის შესაბამისად?				
37. ხდება თუ არა ანგარიშგებების მომზადება ოპერატიული, ფინანსური, მენეჯერული და შესაბამისობათან დაკავშირებული მიზნით, რომელიც საკმარისი იქნება ბანკის სწორი მართვისა და კონტროლისთვის?				
38. უზრუნველყოფს თუ არა ბუღალტრული აღრიცხვის, საინფორმაციო და საკომუნიკაციო სისტემები ბანკის მიერ რისკის გაწევას პოლიტიკის ჩარჩოებში?				

39. ღებულობს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო და მენეჯმენტი დროულ, შესაბამის და საიმედო ანგარიშგებებს ბიზნესის მიზნების საწინააღმდეგო ფაქტებისა და ამასთან დაკავშირებულიო რისკების შესახებ, რომელიც უზრუნველყოფს მათ ბანკისშიგნიდან და გარედან მიღებული იმ ინფორმაციით, რომელიც აცილებელია გადაწყვეტილების მიღებისა და მენეჯმენტის მიერ განხილვის განსახორციელებლად? (ამან შეიძლება მოიცვას ანგარიშგებები მუშაობის მიმდინარეობისა და ცვლილებების მაჩვენებლების შესახებ, აგრეთვე ხაროსხობრივი ინფორმაცია, როგორიცაა კლიენტურის კმაყოფილება, თანამშრომელთა დამოკიდებულებ და ა .შ.).				
40. ხდება თუ არა ინფორმაციის საჭიროებისა და ამასთან დაკავშირებული საინფორმაციო სისტემების ხელახალი გადაფასება მიზნების და დაკავშირებული რისკების ცვლილებების, ან ხარვეზების აღმოჩენის პარალელურად?				
41. ესმის თუ არა ყველა თანამშრომელს თავისი როლი კონტროლის სისტემაში?				
42. ესმის თუ არა ყველა თანამშრომელს, თუ როგორ უკავშირდება მათი საქმიანობა სხვებისას?				
43. ესმის თუ არა ყველა თანამშრომელს საკუთარი პასუხისმგებლობა მათ მიერ განხორციელებულ ქმედებებზე?				
44. არსებობს თუ არა საკომუნიკაციო არხები იმ პირებისთვის, რომელთაც სურთ მოახსენონ კანონების ან ნორმატიული აქტების საეჭვო დარღვევების, ან სხვა უწესრიგობების შესახებ?				
თვით-შეფასება ან მონიტორინგი და ხარვეზების გასწორება				
45. ჩართულია თუ არა მიმდინარე პროცესები ბანკის საერთო ბიზნეს ოპერაციებში და განიხილავს თუ არა მათ უფროსი მენჯმენტი, რომელიც მონიტორინგს უწევს პოლიტიკის, პროცესებისა შიდა კონტროლთან დაკავშირებული პროცესებისა და საქმიანობის ეფექტურ განხორციელებას და რისკის მენეჯმნტს? (ამგვარმა პოცესებმა შეიძლება მოიცვან კონტროლის თვით-შეფასება, პერსონალის მიერ პოლიტიკასთან და ქცების კოდექსთან შესაბამისობის დადასტურება, შიდა აუდიტი ან მენეჯმენტის განხილვებთან დაკავშირებული სხვა საკითხები).				
46. უწევს თუ არა მონიტორინგს ეს პროცესები ბანკის შესაძლებლობას მოახდინოს რისკების გადაფასება და ეფექტურად მოარგოს კონტროლი მის მიერ ბანკის მიზნებში და ამოცანებში, ბიზნესში და გარე ფაქტორებში შეტანილ ცვლილებებს?				

47. არსებობს თუ არა ისეთი პროცედურები, რომლებიც უზრუნველყოფენ, რომ რისკში და კონტროლის შეფასებაში შეტანილი ცლილებების საპასუხოდ ადგილი ექნება სათანადო ცვლილებებსა და ქმედებებს?				
48. არსებობს თუ არა სპეციფიკური შემთხვევები, როდესაც მენეჯმენტი მონიტორინგს უწევს და სამეთვალყურეო საბჭოს მოახსენებს განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე რისკისა და კონტროლის საკითხების შესახებ?				
49. განიხილავს თუ არა სამთვალყურეო საბჭო იმ ღონისძიებებს, რომელსაც მენეჯმენტი ახორციელებს კონტროლთან დაკავშირებული არსებითი სისუსტეების განსახილველად და ადასტუებს, რომ ეს ღონისძიებები ობიექტური და ადეკვატურია?				
50. დროულია თუ არა აუდიტის აქტები გადაწყვეტილებების მიღებისა და სათანადო ღონისძიებების განსახორციელებლად?				
51. განიხილავს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო აუდიტის შედეგებს?				
52. ამტკიცებს თუ არა სამეთვალყურეო საბჭო შიდა კონტროლის სისტემას?				
53. პერიოდულად განიხილავს თუ არა სამთვალყურეო საბჭო კონტროლის სისტემას?				
54. არის თუ არა დარგობრივი მენეჯმენტი ანგარიშვალდებული იმ შემთხვევაში, თუ დამაკმაყოფილებლად ან ეფექტურად არ რეაგირებს კონტროლში არსებულ სისუსტეებზე?				

V. მენეჯმენტის შიდა კონტროლის შეფასების მეთოდოლოგია

ბანკის საერთო შიდა კონტროლის სისტემის შეფასებისას ინსპექტორებმა უნდა გაითვალისწინონ ძირითადი მახასიათებლები; აუდიტის პროგრამას არ მოეთხოვება ყველა მახასიათებლის დაკმაყოფილება იმისათვის, რომ მიენიჭოს კონკრეტული რეიტინგი: “ძლიერი”, “დამაკმაყოფილებელი” ან “სუსტი”. ეს ძირითადი მახასიათებლები, როგორც წესი, ენიჭებათ რეიტინგების განსახვავების მიზნით, ხოლო ინსპექტორები ვალდებული არიან შეუსაბამონ ისინი ბანკის მოცულობას, საქმიანობის ტიპს და რისკის პროფილს და ამის საფუძველზე შეიმუშავონ საერთო რეიტინგი.

ა. **ძლიერი** შიდა კონტროლის სისტემა ორგანიზაციაში როგორც წესი, ყველაზე მაღალი დონის პატივისცემას ინარჩუნებს, რასაც მუდმივად ადასტურებს სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის მიდგომები, ქმედებები და მხარდაჭერა. შიდა კონტროლის სისტემის როლი მკაფიოდ არის ჩამოყალიბებული და ჩართული რისკის მენეჯმენტში, ახალი პროდუქტისა და მომსახურიების განვითარებაში, სტრატეგიის ცვლილებაში და ორგანიზაციულ

და სტრუქტურულ ცვლილებებში. სახელდობრ:

ა.ა. სამეთვალყურეო საბჭო პასუხისმგებელია ბანკის საერთო ბიზნეს სტრატეგიისა და მნიშვნელოვანი პოლიტიკის დამტკიცებასა და პერიოდულ განხილვაზე; ბანკის ძირითადი რისკების გაცნობიერებაზე, ამ რისკების მისაღები დონის დაწესებაზე და მენეჯმენტის მიერ ამ რისკების დადგენის, შეფასების, მინიტორინგისა და კონტროლისთვის აუცილებელი ღონისძიებების გატარების უზრუნველყოფაზე; ორგანიზაციული სტრუქტურის დამტკიცებაზე და იმის უზრუნველყოფაზე, რომ უფროსი მენეჯმენტი მონიტორინგს უწევს შიდა კონტროლის სისტემის ქმედითუნარიანობას. სამეთვალყურეო საბჭო პასუხისმგებელია ეფექტური და ადეკვატური შიდა კონტროლის სისტემის შექმნასა და შენარჩუნებაზე.

ა.ბ. უფროსი მენეჯმენტი პასუხისმგებელია:

- ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ დამტკიცებული პოლიტიკისა და სტრატეგიების განხორციელებაზე;
- ისეთი პროცესების შემუშავებაზე, რომელიც დაადგენს, შეაფასებს, მინოტირნგს გაუწევს და გააკონტროლებს ბანკის მიერ გაწეულ რისკებს;
- ისეთი ორგანიზაციული სტრუქტურის შენარჩუნებაზე, რომელიც ზუსტად განსაზღვრავს პასუხისმგებლობებს, უფლებამოსილებებსა და ანგარიშვალდებულებებს;
- გადაცემული უფლებამოსილებების ეფექტურად განხორციელების უზრუნველყოფაზე;
- ეფექტური შიდა კონტროლის პოლიტიკის შემუშავებაზე;
- შიდა კონტროლის სისტემის ადეკვატურ და ეფექტურ მონიტორინგზე.

ა.გ. სამეთვალყურეო საბჭო და უფროსი მენეჯმენტი პასუხისმგებელია მაღალი ეთიკური და მიუკერძოებლობის სტანდარტების ხელშეწყობაზე და ორგანიზაციის შიგნით ისეთი კულტურის შექმნაზე, რომელიც ყველა რგოლის თანამშრომელს ხაზგასმით აჩვენებს შიდა კონტროლის მნიშვნელობასა და აუცილებლობას. საბანკო ორგანიზაციის ყველა თანამშრომელს ესმის საკუთარი როლი შიდა კონტროლის პროცესში და სრულად არის ჩაბმული ამ პროცესებში.

ა.დ. არსებითი რისკები, რომელთაც შეიძლება ნეგატიური გავლენა იქონიონ ბანკის მიზნების განხორციელებაზე უკვე აღიარებულია და მუდმივ შეფასებას განიცდის. ეს შეფასება მოიცავს ბანკისა და კონსოლიდირებული საბანკო ორგანიზაციის წინაშე მდგარ ყველა რისკს (საკრედიტო რისკი, საბაზრო რისკი, საპროცენტო განაკვეთის რისკი, ლიკვიდობის რისკი, საოპერაციო რისკი, სამართლებრივი რისკი და რეპუტაციის რისკი). შიდა კონტროლის გადასინჯვა ხდება მაშინ, როდესაც საჭიროა ნებისმიერი ახალი ან ადრე გაუკონტროლებელი რისკების სათანადო განხილვა.

ა.ე. კონტროლი არის ბანკის ყოველდღიური საქმიანობის განუყოფელი ნაწილი. ბანკში შექმნილია კონტროლის სათანადო სტრუქტურა და კონტროლი ხორციელდება ბიზნესის ყველა დონეზე, მათ შორის (და არა მხოლოდ):

- უმაღლესი დონის განხილვები;
- სათანადო კონტროლი სხვადასხვა განყოფილებასა თუ სამმარვთელოში;

- ფიზიკური კონტროლი;
- დამტკიცებებისა და უფლებამოსილებების სისტემა;
- შემოწმებისა და შედარების სისტემა.

არსებობს მოვალეობების სათანადო გადანაწილება, ხოლო პერსონალი არ არღვევს დაკისრებულ პასუხისმგებლობებს. ნებისმიერი სახის ინტერესთა კონფლიქტის შესაძლებლობა დადგენილია, მინიმუმამდეა დაყვანილი და დეტალურ და დამოუკიდებელ მონიტორინგს ექვემდებარება.

ა.ვ. შემუშავებულია შიდა საფინანსო, საოპერაციო და შესაბამისობის ადეკვატური და ყოვლისმომცველი მონაცემები, აგრეთვე საგარეო ბაზრის ინფორმაცია იმ მოვლენებსა და გარემოებებზე, რომლებიც გადაწყვეტილების მიღებას სჭირდება. ეს ინფორმაცია არის საიმედო, დროული, ხელმისაწვდომი და ხდება მისი თანმიმდევრული მიწოდება.

არსებობს ინფორმაციის საიმედო სისტემა, რომელიც მოიცავს ბანკის ყველა მნიშვნელოვან საქმიანობას. ეს სისტემები, მათ შორის ინახავს და იყენებს მონაცემებს ელექტრონული ფორმით, არის უსაფრთხო, ხდება მათი დამოუკიდებელი მონიტორინგი და დაცვა ადეკვატური მექანიზმებით.

ბანკს აქვს ეფექტური საკომუნიკაციო არხები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ყველა თანამშრომლის მიერ იმ პოლიტიკისა და პროცედურების სრულ გაცნობიერებასა და დაცვას, რომლებიც შეესაბამება მათ მოვალეობებსა და პასუხისმგებლობებს.

ა.ზ. შიდა კონტროლის მონიტორინგი ბანკში მუდმივად ხორციელდება. ძირითადი რისკების მონიტორინგი ბანკის ყოველდღიური საქმიანობის ნაწილს წარმოადგენს. გარდა ამისა, ადგილი აქვს ბიზნეს ხაზების პერიოდულ შეფასებას, ამასთან, ბანკს აქვს შიდა აუდიტის სამსახური, რომელიც ფუნქციონირებს საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის მიერ დადგენილი მოთხოვნათა შესაბამისად.

შიდა კონტროლის სისტემის ეფექტურ და ყოვლისმომცველ შიდა აუდიტს ახორციელებს ოპერატიულად დამოუკიდებელი, სათანადოდ მომზადებული და კომპეტენტური კადრები. შიდა აუდიტის სამსახური, როგორც შიდა კონტროლის სისტემის მონიტორინგის ნაწილი, ანგარიშვალდებულია უშუალოდ სამეთვალყურეო საბჭოს ან სარევიზიო კომისიის, აგრეთვე უფროსი მენეჯმენტის წინაშე, რომელიც პასუხისმგებელია მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარებაზე.

შიდა კონტროლის ხარვეზები, დროულად უნდა ეცნობოს სათანადო დონის მენეჯმენტს და განხორციელდეს სათანადო ღონისძიებები მათი სწრაფად გამოსწორებისათვის. შიდა კონტროლის მნიშვნელოვანი ხარვეზების შესახებ უნდა ეცნობოს სამეთვალყურეო საბჭოს ან სარევიზიო კომისიას, აგრეთვე უფროს მენეჯმენტს, რომელიც პასუხისმგებელია მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარებაზე.

ბ. **დამაკმაყოფილებელი** შიდა კონტროლის სისტემა როგორც წესი, ადეკვატური დონის პატივისცემას იმსახურებს ორგანიზაციაში და იგი გამაგრებულია მენეჯმენტისა და სამეთვალყურეო საბჭოს ქმედებებით. შიდა კონტრო-

ლის სისტემის როლი საერთო რისკის მენეჯმენტში და ახალი პროდუქტისა და მომსახურების დანერგვაში ცვლის სტრატეგიას, ხოლო ორგანიზაციული და სტრუქტურული ცვლილებები შეიძლება შეზღუდული იყოს, მაგრამ ეფექტურად განხორციელდეს. კერძოდ:

ბ.ა. სამეთვალყურეო საბჭო, როგორც წესი, ეფექტურად ახორციელებს დაკისრებულ პასუხისმგებლობას. არსებობს საერთო ბიზნეს სტრატეგიისა და მნიშვნელოვანი პოლიტიკის დამტკიცებისა და განხილვის ადეკვატური პროცედურები. სამეთვალყურეო საბჭო პასუხისმგებელია ბანკის ძირითადი რისკების გაცნობიერებაზე, ამ რისკების მისაღები დონის დაწესებაზე და მენეჯმენტის მიერ ამ რისკების დადგენის, შეფასების, მინიტორინგისა და კონტროლისთვის აუცილებელი ღონისძიებების გატარების უზრუნველყოფაზე; ორგანიზაციული სტრუქტურის დამტკიცებაზე და იმის უზრუნველყოფაზე, რომ უფროსი მენეჯმენტი მონიტორინგს უწევს შიდა კონტროლის სისტემის ქმედითუნარიანობას.

ბ.ბ. მენეჯმენტი სათანადოდ აცნობიერებს და ახორციელებს ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ დამტკიცებულ პოლიტიკასა და სტრატეგიებს; ძირითადი რისკების დადგენის, შეფასების, მონიტორინგისა და კონტროლის პროცესი ჯანსაღია. შეიძლება ადგილი ჰქონდეს უმნიშვნელო სისუსტეებს, თუ გავითვალისწინებთ გაწეული რისკების კომპლექსურობას, მაგრამ ისინი ადვილი გამოსასწორებელია. საბოლოოდ, მენეჯმენტის ძალისხმევა შეინარჩუნოს ორგანიზაციული სტრუქტურა, რომელიც მკაფიოდ განსაზღვრავს პასუხისმგებლობებს, უფლებამოსილებებს და ანგარიშვალდებულებით ურთიერთობებს, ადეკვატურია.

ბ.გ. ბანკში არსებული საერთო კონტროლის კულტურა, როგორც წესი, ასახავს სამეთვალყურეო საბჭოსა და უფროსი მენეჯმენტის ვალდებულებას შიდა კონტროლზე. ბანკის პერსონალს კარგად ესმის საკუთარი როლი და მათ სტიმულს აძლევს სამეთვალყურეო საბჭოსა და უფროსი მენეჯმენტის ეთიკური და მიუკერძოებლობის სტანდარტები.

ბ.დ. რისკის აღიარებისა და შეფასების პროცესები სათანადოა, თუ გავითვალისწინებთ ბანკის ოპერაციების მოცულობასა და კომპლექსურობას. არსებობს ზედამხედველობის სათანადო მექანიზმი. ზედამხედველობა პერიოდულად ასაბუთებს და ამოწმებს რისკის მენეჯმენტის სისტემის ეფექტურობას. შეიძლება არსებობდეს უმნიშვნელო სისუსტეები, მაგრამ მათი გამოსწორება ადვილია. საჭიროების შემთხვევაში ხდება შიდა კონტროლის გადასინჯვა და ნებისმიერ ახალ ან ადრე გაუკონტროლებელ რისკებზე რეაგირება.

ბ.ე. არსებობს სათანადო კონტროლი მთელს ორგანიზაციაში, ყველა დონეზე და სამსახურში. ამაში შედის სხვადასხვა საქმიანობა, როგორიცაა დამტკიცება, უფლებამოსილებების მინიჭება, დადასტურება, შემოწმება, შედარება, ოპერატიული მუშაობისა და აქტივების უსაფრთხოებაზე ზედამხედველობა. ზოგადად, არსებობს იმის გარანტია, რომ სამეთვალყურეო საბჭო და მენეჯმენტი მართავს და აკონტროლებს რისკებს, რომელთაც შეიძლება ნეგატიური გავლენა იქონიონ ბანკის ოპერატიულ მუშაობასა თუ ფინანსურ ზარალზე.

თანამშრომელთა მოვალეობები და პასუხისმგებლობები ადეკვატურად არის განაწილებული, რათა მოხდეს შეცდომებისა და დარღვევების შესაძ-

ლებლობის მინიმუმამდე დაყვანა. განსაზღვრულია უფლებამოსილება და ანგარიშვალდებულება, თუმცა აუცილებელია მათი დახვეწა.

ბ.ვ. საინფორმაციო სისტემები უშვებენ საიმედო და სანდო ანგარიშგებებს, რომლებიც მოიცავენ საოპერაციო, ფინანსურ და შესაბამისობასთან დაკავშირებულ ინფორმაციას, რომელიც შესაძლებელს ხდის ბიზნესის წარმართვასა და კონტროლს. მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემებს ხელს უწყობს კომპანიის მოკლევადიანი დირექტივები და ინიციატივები.

საინფორმაციო სისტემები ხელს უწყობენ არა მხოლოდ ბანკში წარმოებული მონაცემების დამუშავებას, არამედ ინფორმაციას გარე მოვლენებზე, საქმიანობასა და გარემოებებზე, რაც ხელს შეუწყობს ბიზნესთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების მიღებას.

საინფორმაციო და საკომუნიკაციო სისტემები საშუალებას აძლევენ პერსონალს გაიგოს საკუთარი როლი კონტროლის სისტემაში, აგრეთვე ისიც, თუ რა კავშირშია მათი როლი სხვებთან და რა ვალდებულებები აკისრიათ მათ.

ბ.ზ. ბანკის შიდა კონტროლის მონიტორინგი ჯანსაღია. პრობლემების გამოსწორება ადვილია ნორმალური მუშაობის პროცესში. მენეჯმენტი რეაგირებს ხარვეზების აღმოჩენისთანავე და ატარებს სათანადო დამხმარე და მაკორექტირებელ ღონისძიებებს. კონტროლის სისტემაში არ არსებობს აშკარა ხარვეზები. კონტროლის სისტემები საშუალებას აძლევს მენეჯმენტს დროულად აღმოაჩინოს და გამოასწოროს შეცდომები და დარღვევები.

ადეკვატური შიდა აუდიტის სამსახური შიდა კონტროლის სისტემის მონიტორინგის ნაწილს წარმოადგენს და შიდა აუდიტის სამსახური დროულად მოახსენებს სარევიზიო კომისიას და მაკორექტირებელ ღონისძიებებზე პასუხისმგებელ უფროს მენეჯმენტს საკუთარი მუშაობის შედეგების შესახებ. აუდიტის თანამშრომლების დონე და გამოცდილება ადეკვატურია და სრულად შეესაბამება ბანკის მოცულობასა და საქმიანობას.

გ. **სუსტი** შიდა კონტროლის სისტემა როგორც წესი, არ წარმოადგენს ორგანიზაციის განუყოფელ ნაწილს. შიდა კონტროლის სისტემას არა აქვს სამეთვალყურეო საბჭოსა და მენეჯმენტის სრული მხარდაჭერა. შიდა კონტროლის სისტემის როლი გაურკვეველია და არ გამოიყენება რისკების მართვაში, ახალი პროდუქტისა და მომსახურების განვითარებაში, სტრატეგიულ, ორგანიზაციულ და სტრუქტურულ ცვლილებებში.

გ.ა. სამეთვალყურეო საბჭო არ ასრულებს თავის პასუხისმგებლობას, არ ამტკიცებს და პერიოდულად არ განიხილავს ბანკის საერთო ბიზნეს სტრატეგიასა და მნიშვნელოვან პოლიტიკას. გარდა ამისა, სამეთვალყურეო საბჭო არ ატარებს დროულ ან სათანადო ღონისძიებებს და არ რეაგირებს საბაზრო ან მარეგულირებელი ხასიათის ცვლილებებზე. სამეთვალყურეო საბჭო ვერ მართავს ბანკის მიერ გაწეულ ძირითად რისკებს და ვერ აწესებს ამ რისკების მისაღებ დონეს. ის ვერ უზრუნველყოფს უფროსი მენეჯმენტის მიერ შიდა კონტროლის სისტემის ქმედითუნარიანობის მონიტორინგს.

გ.ბ. არსებობს სერიოზული ხარვეზები სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ დამტკიცებული სტრატეგიის განვითარებასა და პოლიტიკაში, აგრეთვე იმ ორგანიზა-

ციული სტრუქტურის შენარჩუნებაში, რომელშიც მკაფიოდ არის განსაზღვრული პასუხისმგებლობები, უფლებამოსილებები და ანგარიშვალდებულებითი ურთიერთობები. გარდა ამისა, არსებობს სერიოზული სისუსტეები:

- ოპერაციების კონტროლში;
- პოლიტიკისა და პროცესების საკომუნიკაციო და სამონიტორინგო დირექტივების უზრუნველყოფაში;
- ისეთი პროცესების განვითარებაში, რომლის დროსაც მოხდება ბანკის მიერ გაწეული რისკების დადგენა, შეფასება, მონიტორინგი და კონტროლი.

გ.დ. სამეთვალყურეო საბჭოსა და უფროს მენეჯმენტს არ ესმის ან ურჩევნია იგნორირება გაუწიოს მაღალ ეთიკურ და მიუკერძოებლობის სტანდარტებს და ორგანიზაციის შიგნით დაამკვიდროს ისეთი კულტურა, რომელიც ბანკის მთელს პერსონალს დაანახვებს შიდა კონტროლის მნიშვნელობას. ბანკის პერსონალს არ ესმის საკუთარი როლი შიდა კონტროლის პროცესებში.

გ.ე. არსებითი რისკები, რომლებიც ნეგატიურ გავლენას ახდენენ ბანკის ოპერაციებზე დროულად არ იქნა აღიარებული და შეფასებული. ბანკის რისკის შეფასება არ მოიცავს ბანკის წინაშე მდგარ ყველა რისკს, მაგალითად საკრედიტო რისკს, ქვეყნისა და ტრანსფერტების რისკებს, საბაზრო რისკს, საპროცენტო განაკვეთის რისკს, ლიკვიდობის, საოპერაციო, სმართლებრივ და რეპუტაციის რისკებს. არ ხდება შიდა კონტროლის განახლება, რათა მან შეძლოს ნებისმიერი ახალი ან ადრე არსებული გაუკონტროლებელი რისკების სათანადო განხილვა.

გ.ვ. კონტროლი არ წარმოადგენს ბანკის ყოველდღიური საქმიანობის განუყოფელ ნაწილს და/ან კონტროლის პროცედურები არ არის დადგენილი საქმიანობის ყველა დონეზე. არ არსებობს ან ცუდად მუშაობს კონტროლის ძირითადი სტრუქტურები და საქმიანობა, როგორიცაა მოვალეობების განაწილება, დამტკიცება, შემოწმება, შედარება და ოპერატიული მუშაობის განხილვა.

შიდა საფინანსო, ოპერატიული და შესაბამისობის შესახებ მონაცემები და ყველა საგარეო ინფორმაცია, რომელიც დაკავშირებულია გადაწყვეტილებების მიღებასთან არ არის ადეკვატური და ყოვლისმომცველი.

არ არსებობს საიმედო ინფორმაცია, რომელიც მოიცავდა ბანკის ყველა მნიშვნელოვან საქმიანობას. სისტემები, რომლებიც ფლობენ და იყენებენ ელექტრონულ მონაცემებს არ არის დამოუკიდებლად კონტროლირებული და სათანადოდ მხარდაჭერილი.

არ არსებობს ინფორმაციის ადეკვატური მიწოდება ბანკის მენეჯმენტის დონეებს შორის, განსაკუთრებით არსებობს ზედა დონის ინფორმაციის მიწოდების პრობლემა. ბანკს არა აქვს ეფექტური საკომუნიკაციო არხები, რათა უზრუნველყოს ყველა თანამშრომლის მიერ პოლიტიკისა და პროცედურების გაგება და მათთან შესაბამისობა, რაც ნეგატიურ გავლენას ახდენს მათთვის დაკისრებული მოვალეობების შესრულებაზე. გარდა ამისა, არ ხდება საჭირო ინფორმაციის დადგენა და ისეთი ფორმით და ისეთ ვადებში მიწოდება, რომელიც საშუალებას მისცემდა პერსონალს განეხორციელებინა მათზე დაკისრებული მოვალეობები.

მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები, რომლებმაც ხელი უნდა შეუწყონ სტრატეგიული ინიციატივის განხორციელებას განიცდიან სერიოზულ ხარვეზებს ან საერთოდ არ არსებობენ.

გ.ზ. ბანკის შიდა კონტროლის საერთო ქმედითუნარიანობის მონიტორინგი სერიოზულ ხარვეზებს განიცდის ან საერთოდ არ არსებობს. ბანკის მიერ ძირითადი რისკების მონიტორინგი არ წარმოადგენს ბანკის ყოველდღიური საქმიანობის განუყოფელ ნაწილს. არ ხდება ბიზნეს ხაზების პერიოდული შეფასება.

შიდა კონტროლი და/ან შიდა აუდიტის სამსახური ვერ ახორციელებს რისკების ეფექტურ შემცირებას. შიდა აუდიტის სამსახურის თანამშრომლები არ არიან დამოუკიდებლები და მიუკერძოებლები. ისინი არ არიან კომპეტენტურები.

მენეჯმენტმა ან არ გამოიჩინა ინიციატივა ან სუსტად ასახა თავის ჩანაწერებში პრობლემების გადაჭრისთვის აუცილებელი მაკორექტირებელი ღონისძიებები. ხშირად არ ხდება შეცდომების აღმოჩენა ბანკის შიგნით, ხოლო როდესაც ადგილი აქვს შიდა კონტროლის ხარვეზების დადგენას, არ ხდება მათი დროული გაცნობა ბანკის მენეჯმენტის შესაბამისი დონისთვის. მაკორექტირებელი ღონისძიებები ხშირად არაეფექტურია და/ან მენეჯმენტი მათზე არ რეაგირებს.

მუდმივი დარღვევების ან შეუსაბამობების შესაძლებლობა მაღალია, ვინაიდან არ არსებობს მაკორექტირებელი ღონისძიებების პროგრამა, ან საჭიროა უფრო მეტი დრო ამგვარი პროგრამის განსახორციელებლად.

თავი მეხუთე
მოგება

§ 11. ცნებები და ტერმინთა განმარტებები

ბანკის მოგება და კაპიტალი ერთმანეთს აძლიერებენ. კაპიტალის მტკიცე პოზიცია ბანკის მომგებიანობას აძლიერებს ორი გზით. პირველი, კაპიტალი ბანკისათვის წარმოადგენს უპროცენტო ფულადი სახსრების წყაროს. თუ ბანკი გაზრდის თავის კაპიტალს ახალი აქციების გამოშვებით და მიღებულ შემოსავლებს გამოიყენებს ვალდებულებების დასაფარად, მისი საპროცენტო ხარჯები შემცირდება. მეორე, კრედიტორებს ურჩევნიათ დააფინანსონ კარგად კაპიტალიზირებული ბანკები სუსტად კაპიტალიზირებულ ბანკებთან შედარებით. შედეგად, უკეთესად კაპიტალიზირებული ბანკები იხდიან უფრო დაბალ საპროცენტო განაკვეთს თავიანთ ნასესხებ სახსრებზე და ამით საპროცენტო ხარჯებს ამცირებენ. კარგად კაპიტალიზირებულ ბანკებს ასევე შეუძლიათ ნაკლები ოდენობის ლიკვიდური აქტივებით ფუნქციონირება, რადგან მათ ადვილად შეუძლიათ ნასესხები სახსრების მოზიდვა საჭიროების შემთხვევაში. მათ შეუძლიათ განათავსონ უფრო მეტი ინვესტიციები მაღალი საპროცენტო განაკვეთის მომტან აქტივებში და გაზარდონ საპროცენტო შემოსავალი.

თავის მხრივ, სტაბილური მოგება აძლიერებს ბანკის კაპიტალის პოზიციას. მომგებიან ბანკს შეუძლია თავისი წმინდა მოგება გამოიყენოს კაპიტალის გაზრდისთვის ან წმინდა მოგების ნაწილი გამოიყენოს აქციონერებზე დივიდენდების გასაცემად. ასეთ შემთხვევაში, აქციონერებს აქვთ მეტი შესაძლებლობა მიიღონ უფრო დიდი უკუგება, ვიდრე მსგავსი სახის ინვესტიციებიდან და დაინტერესებული არიან დამატებითი აქციების შეძენით.

ამ თავში მრავალი ცნებაა და ამიტომ მნიშვნელოვანია ტერმინოლოგიის თანმიმდევრული და სწორი გამოყენება.

მოგების ცნება ყველასთვის გასაგებია, იგი შემოსავლისა და ხარჯების სხვაობის ტოლია. შემოსავალი, ხარჯები და მოგება განისაზღვრება დროის გარკვეული პერიოდისათვის.

შემოსავალი არის ბანკის აქტივების ზრდის ერთ-ერთი წყარო, რასაც თან არ ახლავს ბანკის მთლიანი ვალდებულებების მატება. მაგალითად, ბანკი იღებს საპროცენტო შემოსავალს სესხებიდან, რაც ზრდის მის ფულად სახსრებს. შემოსავლის განმარტებიდან გამომდინარე, ადვილი შესამჩნევია, რომ სხვაობა აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის იზრდება, როცა ხდება შემოსავლის მიღება. რამდენადაც კაპიტალი წარმოადგენს სხვაობას აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის, კაპიტალი იზრდება როდესაც ხდება შემოსავლის მიღება.

ხარჯი წარმოადგენს ბანკის აქტივების შემცირების ერთ-ერთ მიზეზს, რასაც თან არ ახლავს ბანკის მთლიანი ვალდებულებების კლება. მაგალითად, ბანკმა ხელფასი უნდა გადაუხადოს თანამშრომლებს, რაც ამცირებს მის ფულად სახსრებს. ხარჯები ასევე წარმოადგენს ბანკის მთლიანი ვალ-

დებულებების ზრდის მიზეზსაც, რასაც არ მოყვება ბანკის აქტივების მატება. მაგალითად, ბანკმა შეიძლება გაზარდოს კლიენტის დეპოზიტი მისთვის პროცენტის გადახდის შემთხვევაში. სხვაობა აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის მცირდება, როდესაც ადგილი აქვს ხარჯების გაწევას; ამგვარად, ხარჯები ამცირებენ კაპიტალს.

მოგების, შემოსავლის და ხარჯების ზემოთმოყვანილი განმარტებები ეკონომიკური ცნებებია. არსებობს ამ სამი ტერმინის ბუღალტრული ცნებებიც, რომლებიც ეკონომიკურის მსგავსია. თუმცა, არსებობს არსებითი სხვაობაც. მაგალითად, ეკონომიკური თვალსაზრისით, კაპიტალი იზრდება მაშინვე, როდესაც შემოსავლის მიღება ხდება. სააღრიცხვო პერიოდში შემოსავლის და ხარჯების მუხლების გატარება განუწყვეტლივ ხდება, მაგრამ კაპიტალის ჯამური ცვლილება აღირიცხება მხოლოდ პერიოდის ბოლოს, როდესაც დავთრები იხურება.

ზოგჯერ, კაპიტალი იზრდება ან მცირდება, მაგრამ აღრიცხვის პოლიტიკა არ უშვებს, რომ კაპიტალის ცვლილების მიზეზი აღირიცხოს როგორც შემოსავალი ან ხარჯი ბანკის მოგება-ზარალის უწყისში. ასეთ შემთხვევებს არარეგულარული ხასიათი აქვთ და ძირითადი ბიზნესის (საქმიანობის) შემადგენელ ნაწილს შეიძლება არ წარმოადგენდნენ. ბუღალტრებმა გადაწყვიტეს, რომ შესაძლოა მცდარი იყოს ასეთი მუხლების შეტანა მოგება-ზარალის უწყისში. საბანკო სფეროში აღნიშნულის თვალსაჩინო მაგალითი გადაფასების რეზერვია. ბანკის შენობების და აღჭურვილობის საბაზრო ფასის ზრდა შესაძლოა საბალანსო უწყისში აღირიცხოს როგორც აქტივების და კაპიტალის ზრდა, თუმცა, ზრდის ოდენობას ჩვეულებრივ მთლიან შემოსავალში არ თვლიან.

გარკვეულ შემთხვევებში ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები (ბასს) უშვებს, რომ შემოსავალი აღირიცხოს მის ფაქტიურ მიღებამდე და მოითხოვს ხარჯების აღრიცხვას უშუალოდ მათ გაწევამდე. აღრიცხვის ამ სახეობას დარიცხვა ეწოდება. ეკონომიკური თვალსაზრისით შემოსავლის მიღება და ხარჯების გაწევა განუწყვეტლივ ხდება. სინამდვილეში, რა თქმა უნდა, ფაქტობრივი მიღება და გადახდა დროის გარკვეული შუალედებით ხდება. ამ შუალედების განსაზღვრა ხდება მხარეთა მიერ ოპერაციების განხორციელებისას, მაგრამ მათ რეალური ეკონომიკური მნიშვნელობა არ გააჩნიათ. დარიცხვა, მიუხედავად გადახდის გრაფიკებისა, არის შემოსავლების და ხარჯების განუწყვეტელი ხასიათის აღიარების მეთოდი.

დარიცხვის ყველაზე მნიშვნელოვან მაგალითებს საბანკო სფეროში საპროცენტო ხასიათის შემოსავლები და ხარჯები წარმოადგენენ. დავუშვათ საფინანსო ორგანიზაცია იღებს 200 ლარის საპროცენტო შემოსავალს კომერციული სესხიდან 30 ივნისს და 31 დეკემბერს, მაგრამ ფინანსურ დოკუმენტებს ამზადებს ყოველი კვარტლის ბოლოს. ლოგიკური იქნებოდა 100 ლარის ოდენობის საპროცენტო შემოსავლის გატარება ყოველკვარტალურად. 31 მარტს ორგანიზაციას შეუძლია 100 ლარი გაატაროს საპროცენტო შემოსავლის სახით, მიუხედავად იმისა, რომ ამ თანხის მიღება ჯერ არ მომხდარა. რამდენადაც ფაქტიურად არ მომხდარა აღნიშნული თანხის მიღება, 100 ლარი გატარდება საბალანსო უწყისში როგორც დარიცხული მისაღები პროცენტი.

200 ლარის მიღება მოხდება 30 ივნისს. ამ დროისათვის, ორგანიზაციას გატარებული ექნება კვარტალური საპროცენტო შემოსავალი 100 ლარის ოდენობით, 200 ლარი როგორც ფულადი სახსრების ზრდა საბალანსო უწყისში და დარიცხული მისაღები პროცენტის კლება 100 ლარის ოდენობით.

არასწორი იქნებოდა 200 ლარის ოდენობის საპროცენტო შემოსავლის გატარება იმ კვარტლების ბოლოს, რომლებიც მთავრდება 30 ივნისს და 31 დეკემბერს და სხვა კვარტლებში არაფრის გატარება. ამგვარად რომ მომხდარიყო საპროცენტო შემოსავლის გატარება, მაშინ ის კვარტლები, რომლებიც მთავრდება ივნისის და დეკემბრის ბოლოს უფრო მომგებიანი გამოჩნდებოდა იმ კვარტლებთან შედარებით, რომლებიც მთავრდება მარტის და სექტემბრის ბოლოს, მიუხედავად იმისა, რომ ორგანიზაციის საერთო მომგებიანობა უცვლელია კვარტლიდან კვარტლამდე. საპროცენტო შემოსავლის და ხარჯების დარიცხვა იძლევა ორგანიზაციის ძირითადი მომგებიანობის შესახებ გაცილებით უფრო ჭეშმარიტ სურათს, ვიდრე მათი გატარება უშუალოდ შემოსავლის მიღებისას. თუმცა, საპროცენტო შემოსავლის დარიცხვა წარმოშობს კითხვას იმის შესახებ, თუ როგორია ორგანიზაციის მიერ ამ შემოსავლის მიღების ალბათობა. ორგანიზაციამ არ უნდა მოახდინონ პროცენტის დარიცხვა, როცა არ არსებობს მსესხებლის მიერ პროცენტის გადახდის შესაძლებლობა.

დარიცხვის საწინააღმდეგოა მომავალი პერიოდის შემოსავლების და ხარჯების ცნება. ამ შემთხვევაში, შემოსავალი და ხარჯები აღირიცხება მას შემდეგ, რაც შემოსავალი მიღებულია და ხარჯები გაწეული. ხარჯებს, რომელთა აღრიცხვა გადადებულია ზოგჯერ უწოდებენ წინასწარ გადახდილ ხარჯებს. მიზანი იგივეა, რაც დარიცხვის შემთხვევაში. დავუშვათ, რომ ბანკმა საოფისე ფართის წლიური ქირა წინასწარ უნდა გადაიხადოს. პირველ იანვარს ის იხდის 400 ლარს. რამდენადაც ბანკი შენობას წლის განმავლობაში იყენებს, ლოგიკური იქნება 100 ლარის ოდენობით საოფისე ხარჯების გატარება კვარტალურად. არამართებული იქნებოდა 400 ლარის ხარჯის სახით გატარება კვარტლის ბოლოს 31 მარტს, რადგან მაშინ ბანკის მომგებიანობა ამ კვარტალში უფრო დაბალი იქნებოდა სხვა კვარტლებთან შედარებით.

ბანკებმა არ უნდა მოახდინონ იმ შემოსავლის დარიცხვა, რომლის მიღების შესაძლებლობაც არ არსებობს. მაგრამ ყოველთვის არსებობს ცდუნება, რომ გავზარდოთ მიმდინარე მოგება. ასევე, ბანკებმა ხარჯების გატარება შორეული მომავლისთვის არ უნდა გადადონ. ეს ასევე ზრდის მიმდინარე მოგებას. ყოველთვის არსებობს იმის ალბათობა, რომ მომსახურება რომლისთვისაც წინასწარ არის გაწეული ხარჯი, შეიძლება უსარგებლო გახდეს მომავალში. მომავალი პერიოდის შემოსავლის და ხარჯების ბოროტად გამოყენების ჩვეულებრივი მაგალითია საორგანიზაციო ხარჯები. ბანკისთვის ახალი ტიპის საქმიანობის წამოწყება დიდ ხარჯებთანაა დაკავშირებული. ამის გამო ბანკმა შეიძლება გაახანგრძლივოს ხარჯების აღიარება ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე, მაგალითად 10 ან 15 წლის განმავლობაში. შესაძლოა ახალი საქმიანობა წარმატებული არ იყოს. მიმდინარე მოგების და კაპიტალის ოდენობის ზედმეტი რაოდენობით აღრიცხვის თავიდან ასაცილებლად, ხარჯების აღიარება დროის უფრო მოკლე შუალედებით უნდა ხდებოდეს.

საშუალო აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტი[1] წარმოადგენს გარკვეული პერიოდის განმავლობაში აქტივებიდან მიღებული საპროცენტო შემოსავლის შეფარდებას აქტივების საშუალო ღირებულებასთან. ამიტომ ის წარმოადგენს სხვადასხვა აქტივების საშუალო შეწონილი საპროცენტო განაკვეთს. ანალოგიური ცნებაა საპროცენტო ხასიათის **ვალდებულებების კოეფიციენტი**, რომელიც წარმოადგენს ვალდებულებებზე გადახდილი საპროცენტო ხარჯის შეფარდებას ვალდებულებების საშუალო ღირებულებასთან. ის გამოიყენება საშუალო შეწონილი საპროცენტო განაკვეთის შესაფასებლად, რომელსაც ბანკი იხდის ვალდებულებებზე.

რადგან ბანკები მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან სიდიდით, შემოსავლებისა და ხარჯების მუხლები იშვიათად ანალიზდება თანხობრივი ოდენობით. საჭირო ხდება საერთო საზომი ერთეულის არსებობა. ჩვეულებრივ, მაგრამ არა ყოველთვის, კოეფიციენტის გამოსაყვანად მოგებისა და ხარჯების მუხლებს ყოფენ საშუალო მთლიან აქტივებზე. თუ საანგარიშგებო პერიოდი ერთ წელზე ნაკლებია, წლიური მნიშვნელობის მისაღებად კოეფიციენტები მრავლდება სათანადო რიცხვზე. მაგალითად, კვარტალური კოეფიციენტები მრავლდება ოთხზე, ხოლო კოეფიციენტების გამოსაყვანად ნახევარი წლისთვის მრავლდება ორზე. შემდეგ, აღნიშნული კოეფიციენტები გამოიყენება ბანკების ერთმანეთთან შესადარებლად.

ა. მომგებიანობის შეფასება დროში

სხვა იურიდიული ფირმების მსგავსად, ბანკებიც განიცდიან იმ მოვლენების ზემოქმედებას, რომელთაც შეიძლება იქონიონ დადებითი ან უარყოფითი გავლენა მოგებაზე მხოლოდ ერთი კონკრეტული საანგარიშო პერიოდის განმავლობაში. მაგალითად, რაიმე იურიდიული საკითხის მოსაგვარებლად ბანკმა მიაღწია შეთანხმებას მოწინააღმდეგე მხარესთან, რომელიც მისგან მოითხოვს მნიშვნელოვანი ოდენობის თანხის გადახდას. ეს უარყოფით გავლენას იქონიებდა ბანკის მოგებაზე ამ მოცემული პერიოდისათვის, მაგრამ მისი განმეორების ალბათობა არ არსებობს. მეორე მაგალითის სახით, შეიძლება აღინიშნოს, რომ საზედამხედველო ბრძანების პასუხად ბანკმა შეიძლება აღრიცხოს უჩვეულოდ დიდი მოცულობის დარეზერვების ხარჯები ან კონკრეტული პერიოდის განმავლობაში სესხებიდან მიღებული ფაქტიური ზარალი. ბანკის მომგებიანობის შეფასების დამყარება მხოლოდ ამ ცუდი პერიოდის მონაცემებზე არაზუსტი იქნებოდა. სანაცვლოდ, ზედამხედველებმა უნდა განიხილონ ბანკის მთლიანი მოგება უფრო ხანგრძლივი პერიოდისათვის, მაგალითად ოთხი-ხუთი კვარტლისთვის საბოლოო დასკვნის გამოტანამდე.

ბ. წარსული საქმიანობის და მომავალი გეგმების შეფასება

კიდევ ერთი გადაწყვეტილება, რომელიც ზედამხედველებმა უნდა მიიღონ მოგების შეფასებისას არის შემდეგი - დაეყრდნონ ისინი წარსულ შედეგებს

---

[1] მისი გამოთვლა ასევე შესაძლებელია მნიშვნელში საპროცენტო ხასიათის შემოსავლიანი აქტივების ჩასმით; თუმცა, UBPR-ში წარმოდგენილი ინფორმაციის უმეტესობა საშუალო აქტივებს ემყარება.

თუ ყურადღება მიაქციონ მოგების პროგნოზს ახლო მომავლისათვის. ჩვეულებრივ, პროგნოზებს ნაკლები ყურადღება უნდა მიექცეს, რადგან ისინი ემყარება დაშვებებს, რომლებიც შეიძლება ზედმეტად ოპტიმისტური იყოს და არ გამართლდეს. თუმცა, არის შემთხვევები, როცა შესაძლოა ჩაითვალოს რომ მომავალი უკეთესი იქნება წარსულთან შედარებით. მაგალითად, დავუშვათ რომ ბანკმა განიცადა სერიოზული ზარალი ბოლო ორი წლის განმავლობაში სამშენებლო სესხებიდან, რომლებიც აღარ ირიცხება საბალანსო უწყისში. აღარ ირიცხება იმიტომ, რომ შესაძლოა ბანკმა მიჰყიდა უმოქმედო სესხები მეორე ბანკს ან მთლიანად ჩამოწერა. მომავალში, ბანკს აღარ შეაწუხებს ამ სესხებიდან მიღებული ზარალი და შეიძლება მომგებიანიც გახდეს. მომგებიანობის შესახებ დასკვნის გამოტანისას, შემმოწმებლის მხრიდან მართებული იქნება ბანკის მენეჯმენტის გაკრიტიკება სამშენებლო სესხებიდან მიღებული ზარალის გამო, მაგრამ მან უნდა გაითვალისწინოს რომ მომავალში მომგებიანობა შეიძლება გაუმჯობესდეს. ბანკი არ უნდა შეფასდეს ისევე მკაცრად, როგორც სხვა ბანკი, რომელსაც გადაუჭრელი პრობლემები აქვს.

§ 12. მომგებიანობის შეფასება და ადეკვატურობა

გ. მომგებიანობის ადეკვატურობა

ყოველთვის ძნელია ბანკის მომგებიანობის ადეკვატურობის შესაფასებლად სტანდარტების განსაზღვრა. მოგების მნიშვნელობა, როგორც უკვე აღინიშნა, კაპიტალის შენარჩუნება და გამყარებაა. არსებობის პირველი ორი-სამი წლის განმავლობაში ბანკი შეიძლება მომგებიანი არ იყოს. ბაზრის შესწავლას, სესხის მომგებიანად გაცემას და დაფინანსების იაფი წყაროების გამონახვას დრო სჭირდება. ამიტომაცაა, რომ ბანკმა საქმიანობა უფრო მეტი ოდენობის კაპიტალით უნდა დაიწყოს ვიდრე ეს უკვე ფუნქციონირებად ბანკს სჭირდება.

განვითარების საწყისი სტადიიდან გამოსვლისას ბანკის მომგებიანობა უნდა გაიზარდოს. გამუდმებული დანაკარგები რა თქმა უნდა არასასურველია, რადგან ისინი ფიტავენ კაპიტალს და აუცილებელს ხდიან ახალი კაპიტალის ინექციას. მოგების ოდენობა, რომელიც არ არის საკმარისი კაპიტალის ერთ დონეზე შესანარჩუნებლად ასევე არადამაკმაყოფილებელია, რადგან აქციონერები ვერ იღებენ ადეკვატურ უკუგებას ინვესტიციებზე.

განვითარებადი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, მრავალი წელია საჭირო სანამ აქციონერები გააცნობიერებენ სხვადასხვა სფეროებში ინვესტირებასთან დაკავშირებულ შეფარდებით რისკებს და უკუგებას. შესაძლებელია, რომ უკუგება მათ ინვესტიციებზე, რაც აქციონერების მიერ ადეკვატურად შეიძლება განიხილებოდეს, შეიცვალოს დროთა განმავლობაში.

ზოგადად, მოგების დონე შეიძლება ადეკვატურად ჩაითვალოს, თუ ის ბანკს საშუალებას აძლევს შესაბამისობაში იყოს კაპიტალის მინიმალურ მოთხოვნებთან და თანდათანობით გაზარდოს კაპიტალი. ერთი და იგივე მოცულობის მოგების მქონე ბანკებს შორის უფრო დადებითად უნდა შეფასდეს ის

ბანკი, რომელშიც შეინიშნება ზრდის ტენდენცია, ვიდრე ბანკი რომელშიც შეინიშნება კლების ტენდენცია. ბანკის მომგებიანობა არ უნდა იყოს დამოკიდებული შემოსავლის ცვალებად წყაროებზე, როგორიცაა მოგება სესხების ან უძრავი ქონების გაყიდვიდან. პირიქით, ბანკის მომგებიანობა უნდა შეფასდეს მათ გარეშე.

§ 13. მომგებიანობის ფინანსური ანალიზი

I. შესავალი

კაპიტალი ბანკის მიმდინარე ფინანსური მდგომარეობის ყველაზე მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია. ხანგრძლივი დროის განმავლობაში კაპიტალის მტკიცე პოზიციის შენარჩუნება შეუძლებელია ადეკვატური მომგებიანობის გარეშე. რაც უფრო მომგებიანია ბანკი, მით უფრო გაზრდის იგი კაპიტალს ყოველწლიურად და მით უფრო მეტ შემოსავალს მიიღებენ აქციონერები. თავის მხრივ, აქციონერები დაინტერესებული იქნებიან მოახდინონ ბანკში დამატებითი კაპიტალის ინვესტირება და ბანკს ექნება ზრდის შესაძლებლობა. დანაკარგებს, მეორე მხრივ, შეუძლიათ ბანკის კაპიტალის სწრაფი გამოფიტვა და შემცირება. თუ აქციონერები ვერ დაინახავენ მოგების დონის აღდგენის შესაძლებლობას, მათ სურვილი არ ექნებათ მოახდინონ დამატებითი კაპიტალის ინვესტირება და ბანკი გაკოტრდება. ამგვარად, დოკუმენტალური ზედამხედველობის ანალიტიკოსის მიერ ბანკის მოგების დონის განუწყვეტლივ მონიტორინგს ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს.

დოკუმენტალური ზედამხედველობის ანალიტიკოსისათვის მომგებიანობის ანალიზი, აქტივების ხარისხისაგან განსხვავებით, შედარებით იოლი განსახორციელებელია. მიუხედავად ამისა, პერიოდულად ადგილზე შემოწმება მნიშვნელოვანია, რადგან ადგილზე შემოწმების შედეგად ინსპექტორებმა უნდა განსაზღვრონ გამოვლენილი პრობლემების შესაძლო გავლენა მომგებიანობაზე და მიუთითონ ამის შესახებ შემოწმების აქტში.

შემოწმების პროცესში მოგების სიდიდე ხშირ შემთხვევებში განიცდის კორექტირებას, ვინაიდან ბანკის ფუნქციონირების თითქმის ყველა ასპექტი გავლენას ახდენს მოგებაზე და გათვალისწინებულ უნდა იქნას. ასევე, შემოსავლისა და ხარჯების აღიარების ბუღალტრული წესები საკმაოდ რთულია, ზოგჯერ ეს წესები ზოგადია, და ადგილს ტოვებს მსჯელობისა და განსხვავებული ინტერპრეტაციისათვის. ზოგჯერ, ბანკები შეიძლება სწორად არ იცავდნენ წესებს. შედეგად, მოგება ერთი გარკვეული პერიოდისათვის შეიძლება გაცილებით ზედმეტი ან ნაკლები რაოდენობით იყოს წარმოდგენილი. ანალიტიკოსმა ყურადღება უნდა გაამახვილოს შემოსავლების და ხარჯების იმ მუხლებზე, რომელთან დაკავშირებითაც გადაწყვეტილების მიღებაა საჭირო აღიარების თვალსაზრისით. ასევე, ბუღალტრული გადაწყვეტილებების მიუხედავად, მან უნდა გაითვალისწინოს ოპერაციების ეკონომიკური არსი.

ქვემოთ მოცემულია სამი ძირითადი კითხვა, რომელზეც პასუხი უნდა გასცეს ანალიტიკოსმა ბანკის მოგების გაანალიზებისას:

1. როგორია ბანკის მოგების დონე, საკმარისია თუ არა იგი ბანკის კაპიტალის ზრდისათვის?

2. როგორია მოგების ცვლილების ტენდენცია, იზრდება იგი თუ მცირდება, არსებული ეკონომიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე, მოგება გაიზრდება თუ შემცირდება მომავალი წლის განმავლობაში?

3. რამდენად სტაბილურია მოგება, დარჩება თუ არა იგი შედარებით მუდმივ დონეზე თუ გაიზრდება ან შემცირდება საბაზრო საპროცენტო განაკვეთი, დარჩება თუ არა იგი მუდმივ დონეზე სავალუტო კურსის ზრდის ან შემცირების პირობებში?

II. მოგების გაანალიზება

ბანკის ძირითად საქმიანობას წარმოადგენს ფულადი სახსრების მოზიდვა და შემდგომ მათი გამოყენება სესხების გასაცემად, ინვესტიციების განსახორციელებლად ან ფასიანი ქაღალდების შესაძენად. საერთოდ, ნასესხებ სახსრებზე გადახდილი პროცენტი ინვესტირებული თანხებიდან მიღებულ საპროცენტო განაკვეთზე ნაკლები უნდა იყოს. საპროცენტო შემოსავალსა და საპროცენტო ხარჯს შორის სხვაობას ეწოდება **წმინდა საპროცენტო შემოსავალი**, რომელიც ბანკისთვის წარმოადგენს ფინანსური ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავლის ძირითად წყაროს. ასევე, ბანკი კლიენტებისათვის გაწეული სხვადასხვა მომსახურებიდან იღებს საკომისიოს. მას ასევე შეუძლია ფასიანი ქაღალდების, ძვირფასი ლითონების და უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვა. ამ ოპერაციების წარმატებით განხორციელების საშუალებით ბანკი მიიღებს წმინდა მოგებას ფინანსური ოპერაციებიდან. რამდენადაც ბანკს მრავალფეროვანი ფინანსური ოპერაციების შესასრულებლად სჭირდება პერსონალი, შენობები და მოწყობილობა, მას მოუწევს ადმინისტრაციული ხარჯების გაწევა. უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ბანკის მსესხებლებმა შეიძლება არ დაფარონ ვალი. ნებისმიერ შემთხვევაში მოხდება თუ არა ამ ხარჯების წინასწარ აღიარება ფაქტიური ზარალის მიღებამდე, თუ შემდეგ, ეს სასესხო დანაკარგები ბანკის მომგებიანობაზე მოქმედი მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

ბანკის მომგებიანობისათვის, წმინდა პროცენტულ შემოსავალს დამატებული საკომისიო შემოსავლები და მოგება ფინანსური ოპერაციებიდან, გამოკლებული ადმინისტრაციული ხარჯები, საკმარისი უნდა იყოს სასესხო დანაკარგების დასაფარად. შეიძლება არსებობდეს შემოსავლის და ხარჯების სხვა წყაროებიც, მაგალითად როგორიცაა, გადასახადები, მაგრამ ჩამოთვლილი ყველაზე მნიშვნელოვანია.

ბანკებმა გარკვეული კომპონენტების ნაკლებად შესრულება შეიძლება გააწონასწორონ სხვა მაჩვენებლების მაღალ დონეზე შესრულებით. მაგალითად, ბანკი, რომელსაც სხვა ბანკებთან შედარებით დაბალი საპროცენტო შემოსავალი აქვს, შეიძლება მაინც მომგებიანი იყოს, თუ მას დაბალი ადმინისტრაციული ხარჯები ექნება. ან, ბანკმა მაღალი სასესხო დანაკარგები შეიძლება დააბალანსოს მაღალი წმინდა საპროცენტო შემოსავლით. მაგრამ არცერთ ბანკს არ შეუძლია სრულად აარიდოს თავი ამ ძირითადი უთანასწორობის გავლენას.

ბანკს თავისი ფუნქციონირებით შეუძლია გავლენა იქონიოს ჩამოთვლილ კომპონენტებზე, მაგრამ მხოლოდ ადმინისტრაციული ხარჯების სრული კონტროლია შესაძლებელი. ბანკის მიერ მიღებული წმინდა საპროცენტო შემოსავალი, საკომისიო შემოსავალი ან ფინანსური ოპერაციებიდან მიღებული მოგება შეზღუდულია კლიენტების მოთხოვნით ასეთ პროდუქტებსა და მომსახურებაზე. ამგვარად, ბანკი, რომელიც განიცდის მაღალ სასესხო დანაკარგებს ვერ შეძლებს მომენტალურად და ავტომატურად მიიღოს დიდი შემოსავალი დანაკარგების დასაფარად. ერთადერთი არჩევანია, ადმინისტრაციული ხარჯების შემცირება. მომგებიანობის ძირითადი კომპონენტებია:

ა. წმინდა საპროცენტო შემოსავალი

წმინდა საპროცენტო შემოსავალი, რომელიც მარტივად შემდეგი ტოლობით გამოისახება.

წმინდა საპროცენტო შემოსავალი = მთლიანი საპროცენტო შემოსავალი – მთლიანი საპროცენტო ხარჯი

ანუ **წმინდა საპროცენტო შემოსავალი = (საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე მიღებული უკუგების კოეფიციენტი) x (საპროცენტო ხასიათის აქტივების თანხაზე) მინუს (საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტი) x (საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების თანხაზე)**

არსებობს ორი პირობა, რომელიც განსაზღვრავს საპროცენტო შემოსავალის ოდენობას:

- საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტი შეიძლება იყოს უფრო მაღალი ვიდრე საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტი;

- საპროცენტო ხასიათის აქტივების რაოდენობა შეიძლება იყოს მაღალი საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებებთან შედარებით. თუ ბანკი აკმაყოფილებს პირობას, მაშინ მას მეტად ხელსაყრელი პოზიცია აქვს.

საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტის და საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტის სხვაობას სპრედი ეწოდება. საპროცენტო ხასიათის აქტივების და საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების სხვაობას წმინდა საპროცენტო პოზიცია ეწოდება. თითოეული ამ ცნებათაგანი მნიშვნელოვანია და ცალკე ანალიზს მოითხოვს.

სპრედი ფორმალურად წარმოადგენს უბრალო სხვაობას საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტსა და საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტს შორის. მიუხედავად იმისა, რომ ფაქტორების რაოდენობა, რომლებიც გავლენას ახდენენ სპრედზე ძალზედ მრავალია და კონკრეტული ბანკის სპრედის მაჩვენებელი მნიშვნელოვნად შეიძლება განსხვავდებოდეს ერთმანეთისგან, ყოვლისმომცველი, დეტალური ანალიზის განხორციელება მაინც აუცილებელია. შეიძლება ითქვას, რომ ბანკის მთელი საქმიანობის შედეგი ვლინდება საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტის და საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კო-

ეფიციენტის ანალიზით. საბედნიეროდ, ორივე კომპონენტის ანალიზის მეთოდი ერთიდაიგივეა.

საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტი სამი ფაქტორის მოქმედების შედეგია, მათ შორის: აქტივების სტრუქტურა, ცალკეული ტიპის აქტივზე უგუგების კოეფიციენტი და აქტივების შემადგენლობა ვადიანობის მიხედვით. ზოგიერთი ტიპის საპროცენტო ხასიათის აქტივები, როგორიცაა მაგალითად, კომერციული სესხები უფრო რისკიანია ვიდრე სამთავრობო ფასიანი ქაღალდები. რა თქმა უნდა, რაც უფრო მაღალ-რისკიანია აქტივი, მით უფრო მაღალი საპროცენტო განაკვეთი გააჩნია. ბანკი, რომლიც უფრო მეტ კომერციულ სესხს შეიცავს და ნაკლებ სამთავრობო ფასიან ქაღალდებს ვიდრე სხვა ბანკი, ექნება უფრო მაღალი საპროცენტო ხასიათის აქტივების უკუგების კოეფიციენტი. ბანკისთვის ცდუნებასთან შეიძლება იყოს დაკავშირებული საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტის გაზრდა მაღალ-რისკიან აქტივებში ან ფასიან ქაღალდებში ინვესტირებული აქტივების წილის ზრდით. ეს სტრატეგია გარკვეული პერიოდის განმავლობაში წარმატებული იქნება, მაგრამ ბანკმა შეიძლება გაცილებით დიდი ზარალი განიცადოს მომავალში. თუ შედარებით უფრო რისკიანი აქტივების რაოდენობა მაღალია ან მათი წილი მთლიან აქტივებში იზრდება, ანალიტიკოსმა უნდა გაითვალისწინოს ეს ფაქტი და დააკვირდეს პრობლემების განვითარებას აქტივების ხარისხთან დაკავშირებით.

საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტის ანალიზის შემდეგ საფეხურს წარმოადგენს მთლიან პორტფელში ცალკეული ტიპის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტების განხილვა. მაგალითად, ერთ ბანკს შეიძლება ჰქონდეს აქტივების იგივე პროცენტული რაოდენობა ინვესტირებული რისკის მქონე კომერციულ სესხებში, როგორც მეორე ბანკს, მაგრამ დაწესებული ჰქონდეს უფრო დაბალი საპროცენტო განაკვეთი ამ სესხებზე. პირველ ბანკს ექნება საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების უფრო დაბალი კოეფიციენტი, რაც მომგებიანობას შეამცირებს. უფრო დაბალი განაკვეთის დაწესებამ იგივე ტიპის სესხზე მსგავსი ბანკისაგან განსხვავებით შეიძლება გვაფიქრებინოს, რომ ბანკი სრულად არ ახდენს ინვესტიციასთან დაკავშირებული რისკის კომპენსაციას. ინსპექტორმა უნდა სცადოს მიზეზის გამოკვლევა, თუ რატომ არის დაწესებული ასე დაბალი საპროცენტო განაკვეთი.

და ბოლოს, საპროცენტო განაკვეთები ჩვეულებრივ განსხვავდება ერთი და იმავე ტიპის აქტივებისათვის ვადიანობიდან გამომდინარე. უმეტეს შემთხვევებში, გრძელვადიანი განაკვეთები უფრო მაღალია ვიდრე მოკლევადიანი. ასეთ შემთხვევაში, ერთმა ბანკმა შეიძლება მიიღოს უფრო მაღალი უკუგება საპროცენტო ხასიათის აქტივებიდან ვიდრე მეორემ, მიუხედავად იმისა, რომ ორივე ბანკს ერთი და იგივე განაკვეთი აქვს დაწესებული იგივე ოდენობის მსგავსი ტიპის სესხებზე ან ფასიან ქაღალდებზე, იმიტომ რომ მისი ვადიანობა უფრო დიდია.

შემმოწმებელმა უნდა განიხილოს სამივე ჩამოთვლილი ფაქტორი იმის გარკვევისას თუ რატომ არის ბანკის საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტი უფრო მაღალი ან დაბალი მსგავსი ბანკების ჯგუფთან

შედარებით დროის ამა თუ იმ მომენტისათვის. იგივე ფაქტორები გვეხმარება იმის ახსნაში, თუ რატომ იზრდება ან კლებულობს საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტი უფრო სწრაფად, ვიდრე მსგავსი ბანკების ჯგუფის შემთხვევაში. მაგალითად, საპროცენტო განაკვეთების შემცირების პერიოდში ყველა ბანკის უკუგების კოეფიციენტი საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე კლებულობს. მაშინ როცა საპროცენტო განაკვეთები მცირდება, ბანკმა შეიძლება გაზარდოს რისკიანი სესხების რაოდენობა, ან სესხებისა და ფასიანი ქაღალდებისთვის გაახანგრძლივოს ვადიანობა. საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე მისი უკუგების კოეფიციენტი უფრო ნელა შემცირდება ვიდრე სხვა ბანკების შემოსავლები.

აღნიშნული სამი მიდგომა უნდა იქნას გამოყენებული ბანკის საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტის ანალიზის პროცესშიც. აქ, ძირითადი საკითხი, რაზეც უნდა გამახვილდეს ყურადღება რა თქმა უნდა, არის ის, თუ რაოდენ მაღალია საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტი. უნდა აღინიშნოს, რომ საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების მაღალი კოეფიციენტის არსებობა უფრო შემაშფოთებელია, ვიდრე საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების დაბალი კოეფიციენტი. თუ ბანკი იხდის უფრო მაღალ საპროცენტო განაკვეთს იგივე ტიპის ნასესხებ სახსრებზე ვიდრე სხვა ბანკები, ეს ნიშნავს, რომ მას სიძნელეები აქვს სახსრების მოზიდვის თვალსაზრისით, რადგან კრედიტორი შესაძლოა ფიქრობს, რომ ბანკის ფინანსური მდგომარეობა სუსტია. ეს ასევე შეიძლება ნიშნავდეს, რომ ბანკი უფრო სწრაფად იზრდება სხვა ბანკებთან შედარებით და უნდა გადაიხადოს უფრო მაღალი განაკვეთი სახსრების სწრაფად მოსაზიდად. სწრაფი ზრდა აუცილებელი არ არის უარყოფითი ნიშანი იყოს, თუ ბანკი სიფრთხილეს იჩენს და სესხის გაცემის ხელსაყრელ შესაძლებლობებს იყენებს. თუმცა, სწრაფად მზარდი ბანკი შეიძლება შეცდომებს უშვებდეს ახალი მსესხებლების შერჩევის თვალსაზრისით. მიზეზის მიუხედავად, ანალიტიკოსმა უნდა სცადოს იმის გარკვევა, თუ რატომ იხდის ბანკი უფრო მაღალ საპროცენტო განაკვეთს სხვა ბანკებთან შედარებით.

ბანკს ასევე შეიძლება ჰქონდეს საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების მაღალი კოეფიციენტი იმიტომ, რომ მან შეიძინა მისი მთლიანი სახსრების დიდი პროცენტული ნაწილი მაღალი საპროცენტო განაკვეთის მქონე წყაროებიდან. მაგალითად, სახსრების მიღება სხვა ბანკების ან არა-საბანკო ფინანსური კომპანიებისგან შეიძლება უფრო ძვირი იყოს, ვიდრე დეპოზიტების მოზიდვა მოსახლეობისაგან. თუ ბანკი არ იყენებს ნაკლებ ხარჯიან რესურსებს იმავე დონეზე, როგორც მსგავსი ბანკები, ეს შეიძლება ნიშნავდეს იმას, რომ ბანკის მენეჯმენტი სათანადო დონეზე არ მუშაობს რათა გააკონტროლოს საპროცენტო ხარჯები. ან, შეიძლება ნიშნავდეს, რომ ბანკს ხელი არ მიუწვდება ამ იაფ სახსრებზე. ორივე შემთხვევა არასახარბიელოა ბანკისთვის, რაც ამართლებს გაძლიერებულ საზედამხედველო ყურადღებას მის მიმართ.

საპროცენტო განაკვეთის რისკი. როგორც ზემოთაა აღნიშნული, ბანკს ხშირად შეუძლია საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტის გაზრდა გრძელვადიანი სესხების ან ინვესტიციების საშუალებით. ამის

მსგავსად, მას შეუძლია შეამციროს საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტი მოკლევადიანი სახსრების მოზიდვით. ბანკს შეუძლია მიიღოს ხელსაყრელი სპრედი, მაგალითად, ერთთვიანი ვადიანობის მქონე სახსრების მოზიდვით და ინვესტირებით ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე ცხრათვიან ობლიგაციებში. თუმცა, შემდეგ ბანკს ემუქრება რისკი, რომ ერთთვიანი განაკვეთები გაიზრდება და გააგრძელებს მნიშვნელოვან ზრდას. ყოველთვიურად, ბანკის ხარჯები ნასესხებ სახსრებათან დაკავშირებით გაიზრდება, მაშინ როცა, უკუგება ობლიგაციებზე უცვლელი დარჩება ვადიანობის დადგომამდე ცხრა თვის შემდეგ. ასეთ შემთხვევაში, ბანკის სპრედი დროის განმავლობაში შემცირდება და შეიძლება უარყოფითიც გახდეს. სპრედის საბაზრო საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების მიმართ მგრძნობელობას საპროცენტო განაკვეთის რისკი ეწოდება.

ბანკებმა შეიძლება აირჩიონ საპროცენტო განაკვეთის რისკის ქონა ორი მიზეზის გამო. პირველი, როგორც უკვე იყო აღნიშნული, გრძელვადიანი განაკვეთები შეიძლება უფრო მაღალი იყოს დღევანდელ მოკლევადიან განაკვეთებთან შედარებით, და ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელია ხელსაყრელი სპრედის მიღება მაშინვე. მეორე, ბანკმა შეიძლება მოახდინოს საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების პროგნოზირება და შექმნას ხელსაყრელი სპრედის მიღების პოზიცია მომავალში. ბანკს შეუძლია ეს განახორციელოს მაშინაც კი, თუ გრძელვადიანი განაკვეთები დღეს მოკლევადიანი განაკვეთების ტოლია.

მაგალითად, ბანკს შეიძლება ჰქონდეს საპროცენტო განაკვეთების ზრდის მოლოდინი. თუ ბანკს სურს მოგების მიღება მოსალოდნელი ზრდისგან, იგი განახორციელებს მოკლევადიან სესხებს ან ინვესტიციებს და მოიზიდავს გრძელვადიან სახსრებს. შემდეგ, თუ საპროცენტო განაკვეთები გაიზრდება, საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე მისი უკუგების კოეფიციენტი დროთა განმავლობაში გაიზრდება, მაგრამ მისი საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტი მუდმივი დარჩება გრძელვადიანი სახსრების ვადის დადგომამდე სპრედი გაიზრდება. რა თქმა უნდა, ამ სტრატეგიის რისკი საპროცენტო განაკვეთის შემცირებაა. თუ ეს მოხდება, საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტი დაეცემა მოკლევადიანი სესხების ვადის დადგომისას და მისი საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტი უცვლელი დარჩება. ბანკის სპრედი შემცირდება და შეიძლება უარყოფითი გახდეს.

ბანკს შეუძლია აიცილოს საპროცენტო განაკვეთის რისკი მისი აქტივების და ვალდებულებების საშუალო ვადიანობის სრული შეხამებით. თუმცა, ნორმალურია რომ ბანკს ჰქონდეს მცირე ოდენობის საპროცენტო განაკვეთის რისკი. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ბანკის ერთერთი ფუნქციაა ისეთი რისკების მართვა, რომლის თავიდან აცილებასაც სხვები ცდილობენ. თუ ბანკი მაღალი საპროცენტო განაკვეთის რისკის წინაშე დგას, ანალიტიკოსს უნდა ახსოვდეს, რომ ხელსაყრელი სპრედი შეიძლება გაქრეს. ან, თუ სპრედი უკვე სუსტია, საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებამ შეიძლება კიდევ უფრო გააუარესოს მდგომარეობა.

წინამდებარე მიმოხილვის გასამარტივებლად, დაშვებულ იქნა, რომ ყველა აქტივსა და ვალდებულებას ჰქონოდა ფიქსირებული საპროცენტო განაკ-

ვეთი. ასეთ შემთხვევაში, შესაძლებელია აქტივებისა და ვალდებულებების ვადიანობის შედარება, რათა განისაზღვროს დგას თუ არა ბანკი საპროცენტო განაკვეთის რისკის წინაშე. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ საპროცენტო განაკვეთები აქტივებზე და ვალებულებებზე ყოველთვის არ არის ფიქსირებული. მაგალითად, ექვსთვიანი ობლიგაციის საპროცენტო განაკვეთი შეიძლება შეიცვალოს თვეში ერთხელ საპროცენტო განაკვეთების საერთო დონის ცვლილების საფუძველზე. განაკვეთების ასეთ ცვლილებას გადაფასება ეწოდება. ბანკი არ დადგებოდა რისკის წინაშე, თუ ამ ობლიგაციას შეიძენდა ყოველთვიური ვადიანობის მქონე სახსრებით. უფრო ზოგადად, აქტივებისა და ვალდებულებების გადამწყვეტი შედარებისათვის უნდა განისაზღვროს დრო, რომელიც დარჩენილია გადაფასებამდე ან ვადის დადგომამდე (რომელიც უფრო მალე მოხდება).

თუ მონაცემები ხელმისაწვდომია, ანალიტიკოსს შეუძლია განსაზღვროს საპროცენტო რისკი ცხრილის საშუალებით. ეს ცხრილი, რომელსაც ვადიანობის პროფილი ეწოდება, განიხილავს ფინანსური აქტივის და ვალდებულების თითოეულ ძირითად ტიპს და ანაწილებს მთლიან თანხას კატეგორიების მიხედვით. ეს კატეგორიები წარმოადგენენ სპეციფიკური აქტივების და ვალდებულებების ვადის დადგომამდე დარჩენილ დროს. კატეგორიების ერთი შესაძლო ნაკრები იქნება ნულიდან ერთ თვემდე, ერთიდან სამ თვემდე, სამი თვიდან ექვს თვემდე, ექვსი თვიდან ერთ წლამდე, ერთი წელზე ზევით. ცხრილმა ასევე ცალკე შეიძლება აჩვენოს ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე აქტივების და ვალდებულებების რაოდენობა. ანალიტიკოსმა შეიძლება დაუშვას, რომ ამ აქტივების და ვალდებულებების ხელახალი გადაფასება ორ თვეში მოხდება. ამ ცხრილის გამოყენებით, ანალიტიკოსს შეუძლია გამოთვალოს აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის სხვაობა, რომლის გადაფასება გარკვეული დროის პერიოდში მოხდება. ამ სხვაობას GAP-ი ეწოდება. თუ ის დადებითია, მაშინ ვალდებულებებთან შედარებით უფრო მეტი აქტივების გადაფასება მოხდება ამ პერიოდში. ასეთ შემთხვევაში, ბანკს შეიძლება ზიანი მიადგეს საპროცენტო განაკვეთების შემცირებით, რადგან საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტი უფრო სწრაფად შემცირდება ვიდრე საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტი.

ბევრი მიზეზის გამო ბანკებს აქტივები და ვალდებულებები შეიძლება გამოსახული ჰქონდეთ სხვადასხვა ვალუტაში. ზოგჯერ, ბანკმა შეიძლება მიიღოს ხელსაყრელი სპრედი სადეპოზიტო სერტიფიკატების გამოშვებით იმ ქვეყნის ვალუტაში, სადაც საპროცენტო განაკვეთები დაბალია და ამ ნასესხები სახსრებიდან მიღებული სახსრები გამოიყენოს ფასიანი ქაღალდების შესაძენად ან სესხების გასაცემად იმ ქვეყნის ვალუტაში, სადაც საპროცენტო განაკვეთები მაღალია. რისკი, რა თქმა უნდა, არის ის, რომ ის ვალუტა რომელშიც დენომინირებულია აქტივები შეიძლება გაუფასურდეს მეორე ვალუტის მიმართ. ამ რისკს სავალუტო რისკი ეწოდება.

სავალუტო რისკის მარტივი მაგალითის სახით წარმოვიდგინოთ, რომ ბანკის გარკვეული ვადიანობის აქტივები დენომინირებულია აშშ დოლარებში და იგივე ვადიანობის მქონე ვალდებულებები დენომინირებულია მხოლოდ

ლარებში. თუ დოლარის ღირებულება ლარის მიმართ მცირდება, მაშინ ბანკის მიერ აშშ დოლარში მიღებული საპროცენტო შემოსავალი გადაცვლის შედეგად შეისყიდის ლარის უფრო ნაკლებ რაოდენობას. ბანკის მიერ ლარებში გადახდილი საპროცენტო ხარჯი არ შეიცვლება. შესაბამისად, ბანკის სპრედი შემცირდება. (ასევე აღსანიშნავია, დოლარის ღირებულების გაუფასურების ეფექტი აქტივების და ვალდებულებების ძირითადი თანხის ღირებულებაზე, რომელიც განხილულია მოგების ანალიზის სხვა განყოფილებაში).

რისკი არ იარსებებდა, თუ ბანკის მთელი ვალდებულებები აქტივებთან ერთად წარმოდგენილი იქნებოდა აშშ დოლარებში. ასეთ შემთხვევაში, დოლარის გაუფასურება შეამცირებდა საპროცენტო შემოსავლებსა და ხარჯებს დაახლოებით იგივე ოდენობით და ბანკის სპრედი დაახლოებით უცვლელი დარჩებოდა.

სავალუტო რისკი ყოველთვის არსებობს, როცა გარკვეულ ვალუტაში დენომინირებული აქტივებისა და ვალდებულებების რაოდენობას შორის არსებობს სხვაობა. ამ სხვაობას უწოდებენ მოცემულ ვალუტაში ღია სავალუტო პოზიციას. არსებობს კიდევ ერთი გარემოება, როდესაც სავალუტო რისკი მაინც არსებობს მაშინაც კი, თუ მოცემულ უცხოურ ვალუტაში დენომინირებული აქტივები და ვალდებულებები ტოლია. ამ დროს, აქტივების და ვალდებულებების ვადიანობა განსხვავებულია. სრული ახსნა იმისა, თუ რატომ ხდება ეს ასე, რთულია მაგრამ მოვლენათა ჯაჭვი შემდეგნაირია. დავუშვათ, რომ აშშ დოლარებში დენომინირებული აქტივები უფრო გრძელვადიანია ვიდრე იგივე ვალუტაში დენომინირებული ვალდებულებები. თუ დოლარი უფასურდება, ბანკის საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტი და საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების უკუგების კოეფიციენტი შემცირდება, დასაწყისისთვის უცვლელი სპრედის შენარჩუნებით. ვალდებულებების ვადის დადგომისას მათი რეფინანსირება უნდა მოხდეს, საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების უკუგების კოეფიციენტი საწყის დონეს დაუბრუნდება და სპრედს შეამცირებს.

თუ მონაცემები ხელმისაწვდომია, ანალიტიკოსს შეუძლია განსაზღვროს სავალუტო რისკი ცხრილის გამოყენებით, რომელიც გვიჩვენებს ღია პოზიციას სხვადასხვა ვალუტაში. თუ მოცემულ ვალუტაში უფრო მეტი აქტივები და ვალდებულებები იქნებოდა დენომინირებული, ბანკის სპრედი შემცირდებოდა ამ ვალუტის ღირებულების შემცირებასთან ერთად. ინსპექტორმა უნდა განსაზღვროს ის ვალუტები, რომლებშიც ბანკს აქვს სხვაობა აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის და გაარკვიოს ვალუტის როგორი ცვლილება (ღირებულების ზრდა თუ გაუფასურება) მოუტანს ზიანს ბანკს. შემმოწმებელმა ასევე უნდა აღნიშნოს, მნიშვნელოვანია რისკი თუ არა. ბანკის **წმინდა ღია პოზიცია** (სხვაობა მთლიან ღია გრძელ პოზიციასა და მთლიან ღია მოკლე პოზიციას შორის) არ უნდა აღემატებოდეს სებ-ის მიერ დადგენილ ლიმიტს.

ბანკის სპრედი ორი გადამწყვეტი ფაქტორიდან ერთ–ერთია, რომელიც განსაზღვრავს წმინდა საპროცენტო შემოსავალს. ანალიტიკოსმა ბანკის სპრედი უნდა შეადაროს მსგავსი ბანკების სპრედს და უნდა იცოდეს, თუ როგორ იცვლებოდა ეს უკანასკნელი დროში. შემდეგ, ანალიტიკოსმა საპ-

როცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტი და საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტი უნდა შეუდაროს მსგავსი ბანკების ჯგუფს და გაარკვიოს რით არის გამოწვეული განსხვავება მსგავსი ბანკების ჯგუფის საშუალო მაჩვენებლისგან. დაბოლოს, ანალიტიკოსს უნდა ჰქონდეს ინფორმაცია საპროცენტო განაკვეთის და სავალუტო რისკების შესახებ, რასაც მნიშვნელოვანი გავლენის მოხდენა შეუძლია სპრედზე თუ საპროცენტო განაკვეთები ან სავალუტი კურსი იცვლება.

თუ ბანკის საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებები გაცილებით მაღალია ვიდრე მისი საპროცენტო ხასიათის აქტივები, მაშინ ძალზე ძნელი იქნება ადეკვატური წმინდა საპროცენტო შემოსავლის მიღება. ასეთ შემთხვევაში, ბანკის სპრედი უარყოფითი წმინდა საპროცენტო პოზიციის გაწონასწორებისათვის უფრო მაღალი უნდა იყოს ვიდრე მსგავსი ბანკების ჯგუფისა.

წმინდა საპროცენტო პოზიცია, რომელიც ჩვეულებრივ გამოიხატება როგორც მთლიანი აქტივების პროცენტი, შეიძლება იყოს სუსტი ან უარყოფითი რამდენიმე მიზეზის გამო. პირველი, ბანკს შეიძლება ჰქონდეს ისეთი სესხების უჩვეულოდ დიდი რაოდენობა, რომლებზეც მსესხებლებს პროცენტი დიდი ხნის განმავლობაში არ გადაუხდიათ. მეორე, ბანკს შეიძლება ჰქონდეს უჩვეულოდ დიდი ინვესტიციები, მიწაში, შენობებში, მოწყობილობებში და სხვა ძირითად საშუალებებში. დაბოლოს, თუ ბანკს აქვს მცირე კაპიტალი, მისი მთლიანი დაფინანსების უფრო დიდი პროცენტი შეიძლება იყოს წარმოდგენილი საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების სახით. ანალიტიკოსმა უნდა განსაზღვროს, თუ რამდენად უარესია ბანკის წმიდა საპროცენტო პოზიცია მსგავსი ბანკების ჯგუფთან შედარებით და გაარკვიოს აღნიშნულის მიზეზები.

ბანკის ადგილზე შემოწმების ინსპექტორმა უნდა განიხილოს და შეისწავლოს ვადაგადაცილებულ სესხებზე ბანკის მიერ განხორციელებული დარიცხვის პოლიტიკა ადგილზე შემოწმების პროცესში და მოპოვებული ინფორმაცია გააცნოს დოკუმენტალური ზედამხედველობის ანალიტიკოსს. ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტები და სებ-ის დებულებები დაცული უნდა იქნას. ამ წესების თანახმად, შეიძლება კვლავ დასაშვები იყოს პროცენტის დარიცხვა, მიუხედავად იმისა, რომ მისი გადახდა არ ხდება სესხებზე, რომლებიც ვადაგადაცილებულია 30 დღეზე ნაკლები დროით; თუმცა, პროცენტის დარიცხვა არ უნდა მოხდეს სესხებზე, რომლებიც ვადაგადაცილებულია 30 დღეზე მეტი ხნით. შემოსავლის აღიარება მოხდება პროცენტების რეალურად დაფარვის მომენტში. ბანკმა შეიძლება აირჩიოს ან იძულებული გახდეს დაამტკიცოს უფრო კონსერვატული პოლიტიკა. სესხებს, რომლებზეც პროცენტის დარიცხვა აღარ ხდება უწოდებენ დარიცხვა-შეწყვეტილ სესხებს და ისინი აღარ შედიან საპროცენტო ხასიათის აქტივების შემადგენლობაში. დარიცხვა-შეწყვეტილი სესხების დიდი მოცულობა ბანკის სუსტი წმინდა საპროცენტო პოზიციის ყველაზე გავრცელებული მიზეზია.

ბანკის მოგების შემოწმებისას, ინსპექტორმა ასევე უნდა გაარკვიოს თუ რამდენად კარგად ხდება საშემოსავლო ნაკადების დივერსიფიკაცია. იდეალურ შემთხვევაში, ბანკს უნდა გააჩნდეს კლიენტთა ფართო ქსელი, რომელიც წარმოადგენს ინდუსტრიათა ფართო სპექტრს, რათა ეკონომიკაში ცვლილებე-

ბის შემთხვევაში, არ მოხდეს საშემოსავლო ნაკადების შეწყვეტა. ამასთანავე, ბანკი უნდა შეეცადოს, აიცილოს თავიდან კრედიტების კონცენტრაცია ერთ გეოგრაფიულ რეგიონში.

თუ ბანკის კრედიტების გაცემის პრაქტიკა ფოკუსირებულია დედაქალაქის სამშენებლო სექტორში კლიენტთა მცირე რაოდენობაზე, ეკონომიკაში ცვლილებების შემთხვევევაში, ბანკის მოგებამ შესაძლოა განიცადოს მნიშვნელოვანი ცვლილებები. როდესაც ინსპექტორი შენიშნავს ბანკს შემოსავლების ასეთი კონცენტრაციით, მან უნდა ურჩიოს ბანკს, რომ ამ უკანასკნელმა რამდენადაც შესაძლებელია მოახდინოს კლიენტების და შემოსავლების დივერსიფიკაცია.

დივერსიფიკაციის პრინციპი არ შემოიფარგლება ბანკის მოგებით და შესაძლოა ასევე გამოყენებულ იქნას ბანკის ხარჯებთან მიმართებაში. თუ ბანკი ზედმეტად არის დამოკიდებული დეპოზიტორების მცირე რაოდენობაზე ან მხოლოდ ერთი ან ორი ტიპის დეპოზიტზე, ბანკმა შეიძლება განიცადოს დაფინანსების შეწყვეტა, რასაც შესაძლოა შედეგად მოჰყვეს პრობლემები ბანკის მოგებასთან დაკავშირებით. როდესაც მოხდება ბანკის დაფინანსების კონცენტრაციების დადგენა, ინსპექტორმა ბანკს უნდა გაუწიოს რეკომენდაცია, რათა ამ უკანასკნელმა მოახდინოს დაფინანსების მაქსიმალური დივერსიფიკაცია.

დარიცხვის მეთოდის შესაბამისად ბანკი აღიარებს აქტივიდან მიღებულ საპროცენტო შემოსავალს გამომუშავების პერიოდში, მიუხედავად იმისა რომ შესაძლებელია შემოსავალი ჯერ მიღებული არ იყოს. ამ შემთხვევაში, მოგება –ზარალის უწყისში ბანკი ახდენს საპროცენტო შემოსავლის დაკრედიტებას და საბალანსო უწყისში დარიცხული პროცენტის დადებეტებას. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული წარმოადგენს საპროცენტო შემოსავლის აღრიცხვის სწორ გზას, პრობლემები შეიძლება წარმოიშვას, როცა ბანკი ახდენს ისეთი სესხების დიდი მოცულობით გაცემას რომელთა ძირითადი თანხის და დარიცხული პროცენტის გადახდაც უნდა მოხდეს ერთად, ვადის დადგომისას და აღრიცხავს დარიცხული პროცენტის დიდ რაოდენობას, მაგრამ შემოსავალი ფაქტიურად მიღებული არ არის. ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად, ბანკმა პერიოდულად უნდა შეამოწმოს შესაბამისი აქტივების ცვეთა. თუ დადგინდება, რომ აქტივის ხარისხი გაუარესდა, ბანკმა ამ აქტივისთვის უნდა შექმნას შესაბამისი რეზერვი. ამასთან, ბანკმა ასევე უნდა შეამციროს დარიცხული მისაღები პროცენტის რაოდენობა იგივე პროპორციით. თუ კრედიტის ხარისხის პრობლემები დაკავშირებულია აქტივებთან, მაშინ შეიძლება ბანკმა ზედმეტი რაოდენობით წარმოადგინა მოგება და შესაბამისად მისი წილი კაპიტალში.

ფინანსურ დოკუმენტებში მიღებული საპროცენტო შემოსავლის ზუსტი ასახვის უზრუნველსაყოფად ინსპექტორი უნდა შეხვდეს აქტივების ხარისხის განხილვაზე მომუშავე ჯგუფს და მოიპოვოს ნეგატიურად კლასიფიცირებული აქტივების ჩამონათვალი. თუ აქტივი დარიცხული პროცენტით ნეგატიურადაა კლასიფიცირებული, მაშინ ბანკმა დარიცხული საპროცენტო შემოსავლის ანგარიში უნდა შეამციროს შესაბამისი თანხით. მაგალითად,

ბანკს აქვს 1 000 ლარის ოდენობის სესხი 100 ლარის ოდენობის დარიცხული საპროცენტო შემოსავლით და კლასიფიცირებულია არასტანდარტულად. სესხის ღირებულების 30%-ის ოდენობით რეზერვის შექმნის გარდა, ბანკმა დარიცხული მისაღები პროცენტის შემცირება უნდა განიხილოს 30%, ანუ ამ შემთხვევაში 30 ლარით.

ბ. საკომისიო შემოსავალი

ძირითადი საბანკო საქმიანობის გარდა, რაც მდგომარეობს დეპოზიტებზე და ნასესხებ სახსრებზე პროცენტის გადახდაში და სესხებიდან და ინვესტიციებიდან შემოსავლების მიღებაში, ბანკები კლიენტებს შეიძლება სთავაზობდნენ სხვადასხვა ტიპის მომსახურებას. ეს მომსახურებებია ოპერაციები უცხოურ ვალუტაში, აკრედიტივები, გადარიცხვები. საზოგადოებას ბანკები სთავაზობენ საკრედიტო ბარათებით მომსახურებას, გადარიცხვებს, სეიფებს და სხვა, საიდანაც მიღებული საკომისიოები ბანკის შემოსავლის მნიშვნელოვანი წყაროა. ბანკებს საკომისიოს მიღება ასევე შეუძლიათ სადეპოზიტო ანგარიშებიდან, ყოველთვის, როცა კლიენტს შემოაქვს დეპოზიტი ან გააქვს თანხა. რიგ შემთხვევებში საკომისიო შემოსავალი შეიძლება საკმაოდ მაღალიც იყოს, რათა ბანკმა გაანეიტრალოს კლიენტისთვის დეპოზიტზე გადახდილი პროცენტული ხარჯი.

ანალიტიკოსმა ბანკის საკომისიო შემოსავალი, როგორც მთლიანი აქტივების პროცენტული ნაწილი, უნდა შეუდაროს მსგავსი ბანკების ჯგუფის მაჩვენებელს. მან ასევე უნდა განსაზღვროს, რამდენად სტაბილური და პროგნოზირებადია საკომისიო შემოსავალი. იმისათვის, რომ მოხდეს საკომისიო შემოსავლების წყაროების საიმედოობის დადგენა, ინსპექტორმა უნდა შეისწავლოს საკომისო შემოსავლებთან დაკავშირებული საქმინაობა და დაადგინოს, თუ რამდენად გამართლებულია ბანკის პროგნოზი რომ მომავალში დაეყრდნოს აღნიშნულ საქმიანობას. მაგალითად, საკომისიო შემოსავლები შემნახველი სადეპოზიტო სეიფებიდან, გადარიცხვებიდან, სესხებისა და დეპოზიტების მომსახურებიდან მიღებული შემოსავლები შეიძლება განვიხილოთ როგორც შემოსავლის სტაბილური წყაროები, რადგან ისინი უკავშირდებიან ბანკის ძირითად საქმიანობას და საერთო ეკონომიკური მდგომარეობის შეცვლის, არ განიცდიან მნიშვნელოვან ცვლილებას. აღნიშნულის მიუხედავად, უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვიდან ან სხვა სავაჭრო საქმიანობიდან მიღებული საკომისიოები არ ექვემდებარება ბანკის კონტროლს და პერიოდიდან პერიოდამდე შესაძლოა განიცდიდეს მნიშვნელოვან ცვლილებებს. მაშინ, როდესაც უცხოური ვალუტით ვაჭრობა მრავალი კომერციული ბანკისათვის მიღებულ პრაქტიკას წარმოადგენს, ინსპექტორი კრიტიკულად უნდა მოეკიდოს ბანკს, სადაც უცხოური ვალუტით ვაჭრობა ან სხვა ცვალებადი საკომისიოები მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ბანკის წმინდა მოგების ფორმირებაში.

კიდევ ერთი პოტენციურად ცვალებადი საკომისიო შემოსავლების წყაროა სამთავრობო ხელშეკრულებებიდან მიღებული შემოსავალი, მაგალითად როგორიცაა საპენსიო უზრუნველყოფის პროგრამა ან ავტომანქანების ტექნიკუ-

რი დათვალიერება. ასეთი სახის ხელშეკრულებები ბანკებისათვის შესაძლოა ძალიან შემოსავლიანი იყოს, მაგრამ პოლიტიკური გარემოს ცვლილების შემთხვევაში, ბანკმა შესაძლოა აღმოაჩინოს, რომ დაკარგა პრივილეგირებული პოზიცია და ხელშეკრულებები. ამგვარად, ინსპექტორი კრიტიკულად უნდა მოეკიდოს ბანკს, სადაც სამთავრობო ხელშეკრულებებს ბანკის წმინდა მოგების ფორმირებაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია და გაუწიოს ბანკს რეკომენდაცია, რათა ამ უკანასკნელმა უმოკლეს ვადებში, მოახდინოს არასაპროცენტო შემოსავლების წყაროების მაქსიმალური დივერსიფიკაცია.

თუ საპროცენტო შემოსავალი სტაბილურად მაღალია, დაბალი და არასტაბილური საკომისიო შემოსავალი აუცილებლად საგანგაშო არ არის. ეს შეიძლება ნიშნავდეს, რომ ბანკი არ არის ორიენტირებული და დაინტერესებული ასეთი მომსახურების გაწევით. დროთა განმავლობაში, ბანკებს შორის კონკურენციის ზრდის პირობებში, ფოკუსირება მოხდება კლიენტების მომსახურებაზე და საკომისიო შემოავლების მნიშვნელობა შეიძლება გაიზარდოს.

გ. მოგება სხვა ფინანსური ოპერაციებიდან

ფულადი სახსრების მოზიდვის, სესხების გაცემის და ინვესტირების პროცესში, ბანკები ახდენენ მნიშვნელოვანი ინფორმაციის აკუმულირებას ისეთი ეკონომიკური პირობების შესახებ, როგორიცაა აქციების ფასი, სავალუტო კურსი და ძვირფასი ლითონების ფასი. ბანკები იყენებენ ამ ინფორმაციას იმ ბაზარზე შესაღწევად, სადაც აქტივების ყიდვა-გაყიდვა წარმოებს. ბანკები შეიძლება ვაჭრობდნენ ფასიანი ქაღალდებით, უცხოური ვალუტით და ძვირფასი ლითონებით და თან ცდილობდნენ მოგების მიღებას ერთდროულად სხვადასხვა ადგილას არსებული ფასთა სხვაობიდან. ამ პროცესს ეწოდება არბიტრაჟი. ან მათ შეიძლება შეისყიდონ აქტივები და დაიტოვონ დროის მოკლე მონაკვეთის განმავლობაში იმ იმედით, რომ მოგებას მიიღებენ მათი ღირებულების მოკლევადიანი ზრდიდან. ამ პროცესს ეწოდება სპეკულაცია. ასევე ბანკებმა შიძლება იყიდონ ცალკეული აქტივები თუ მათ სჯერათ, რომ მათი ღირებულების ცვლილება დააბალანსებს მათი გრძელვადიანი ინვესტიციების ღირებულების ცვალებადობას. ამ პროცესს ეწოდება ჰეჯირება. მოგება ფინანსური ოპერაციებიდან არის ყველა ჩამოთვლილი საქმიანობიდან მიღებული მოგების ჯამი.

ფინანსური ბაზრები ცვალებადია და ის ბანკებიც კი, რომელთაც გააჩნიათ აქტივებით ვაჭრობის დიდი გამოცდილება, ხანდახან განიცდიან ზარალს. საუკეთესო შემთხვევებშიც კი ასეთი საქმიანობიდან მიღებული მოგება მნიშვნელოვნად იცვლება. ანალიტიკოსი უნდა დააკვირდეს ასეთი შემოსავლების დონეს და სტაბილურობას მსგავს ბანკებთან შედარებით. თუ მოგება ცვალებადია, ანალიტიკოსმა უნდა განიხილოს ბოლო ოთხი კვარტლის განმავლობაში საშუალო მოგება, რათა განსაზღვროს სავაჭრო საქმიანობის წილი ბანკის მომგებიანობაში. თუ ბანკი განუწყვეტლივ კარგავს ფულს თავისი საქმიანობის შედეგად, ანალიტიკოსის რეკომენდაცია უნდა იყოს სავაჭრო განყოფილების ადგილზე შემოწმება.

დ. ადმინისტრაციული ხარჯები

ნებისმიერი სხვა ბიზნესის მსგავსად, ბანკებს მომსახურების გაწევის პროცესში გააჩნიათ სხვადასხვა ხარჯები. ადმინისტრაციული ხარჯებია: ხელფასები, თანამშრომელთა დახმარებები, პენსიები და სხვა ხარჯები კვალიფიციური პერსონალის შესანარჩუნებლად. ადმინისტრაციული ხარჯები შეიცავს იურიდიული, ბუღალტრული, მარკეტინგული და სხვა პროფესიული მომსახურებისთვის გადახდილ საკომისიოებს. ასევე ისეთ მოწყობილობებზე გადახდილ ხარჯებს, როგორიცაა კომპიუტერები და ავტომობილები.

ადმინისტრაციული ხარჯები ბანკების მიხედვით მნიშვნელოვნად იცვლება. ბანკები ერთმანეთისგან განსხვავდებიან ზომისა და საქმიანობის მიხედვით, მაგრამ ერთი ზომის ორი ბანკიც კი, რომელიც იგივე საქმინობას ეწევიან შეიძლება მკვეთრად განსხვავდებოდნენ ადმინისტრაციული ხარჯების მიხედვით. ბანკებს, რომლებიც არაეფექტურად ფუნქციონირებენ შეუძლიათ ადვილად გაქვითონ წმინდა საპროცენტო შემოსავალი, საკომისიო შემოსავალი ან სხვა წყაროებიდან მიღებული შემოსავალი ან მისი უდიდესი ნაწილი. მაგრამ ყველა ბანკს, მიუხედავად იმისა, ეფექტურად ასრულებს თუ არა თავის საქმიანობას, რაღაც აქვს საერთო. მათი ადმინისტრაციული ხარჯები შემოსავლების და ხარჯების ერთადერთი მუხლია, რომლის გაკონტროლებაც ბანკს სრულად შეუძლია.

ეფექტურობის შეფასება. ბანკების ერთმანეთთან შესადარებლად შემოსავლები და ხარჯები იყოფა მთლიან აქტივებზე კოეფიციენტების მისაღებად. ბანკის მთლიანი ადმინისტრაციული ხარჯები შეიძლება ასევე გაიყოს მთლიან აქტივებზე და მიღებული კოეფიციენტი შეიძლება გამოყენებულ იქნას ბანკის ეფექტურობის შესადარებლად მსგავსი ბანკების საშუალოსთან. ამ მეთოდის გამოყენება პირველი კარგი ნაბიჯია. მაგრამ ადმინისტრაციული ხარჯების სრული ანალიზი ხარჯების აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტს უნდა გასცდეს ორი მიზეზის გამო.

ზოგიერთი აქტივების და ვალდებულებების ადმინისტრირება ბანკისთვის უფრო ხარჯიანია სხვებთან შედარებით. კომერციული სესხები, მაგალითად, მოითხოვენ დიდ სამუშაო დროს ადმინისტრირებისათვის. ბანკმა უნდა განახორციელოს მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის მონიტორინგი და რეგულარულად შეამოწმოს გირაო. შესაძლოა, საჭირო გახდეს ხშირი შეხვედრები მსესხებელთან. საპირისპიროდ ძალზე ცოტა სამუშაო დროა საჭირო ფასიანი ქაღალდების შესყიდვისა და ფლობისათვის. კიდევ ერთი მაგალითის სახით უნდა აღინიშნოს, რომ საზოგადოების დეპოზიტები ადმინისტრირების თვალსაზრისით უფრო ხარჯიანია ვიდრე სხვა ნასესხები სახსრები. ბანკმა თვალყური უნდა ადევნოს მრავალ მცირე ანგარიშს და თანხის და დეპოზიტების ხშირ გატანას კლიენტების მიერ. სამუშაო დრო, მონაცემების გადამამუშავებელი მოწყობილობა, ასევე ინვესტიციები საოფისე ფართში და მოწყობილობაში ყველაფერი ეს საჭიროა.

მოსალოდნელია, რომ ბანკებს, რომელთაც საზოგადოებისგან მიღებული აქვთ დეპოზიტები და გასცემენ კომერციულ სესხებს უნდა ჰქონდეთ უფრო მაღალი ადმინისტრაციული ხარჯები ვიდრე ბანკებს, რომლებიც ამ სფე-

როებში არ ეწევიან აქტიურ საქმიანობას. მაგრამ აქ შეიძლება არსებობდეს გაქვითვით გამოწვეული სარგებელი. ჩვეულებრივ, ბანკს შეუძლია მიიღოს უფრო მაღალი საპროცენტო შემოსავალი კომერციული სესხიდან, ვიდრე ფასიანი ქაღალდებიდან. საზოგადოების დეპოზიტებზე გადახდილი საპროცენტო განაკვეთი შეიძლება უფრო დაბალი იყოს ვიდრე სხვა ტიპის ვალზე. ამ დადებითი მხარეების გამო, ხარჯების დიდი მოცულობა აუცილებლად არ მიუთითებს ბანკის არაეფექტურობაზე. ანალიტიკოსს ეს უნდა ახსოვდეს, როდესაც ხარჯების აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტს ადარებს მსგავსი ბანკების მაჩვენებელს.

ასევე, ბანკის მიერ განხორციელებული მრავალი ხარჯიანი საქმიანობა არ არის დაკავშირებული საბალანსო უწყისში აქტივების ან ვალდებულებების რაოდენობასთან. როგორც უკვე იყო აღნიშნული, ბანკმა შეიძლება მიიღოს საკომისიო შემოსავლის მნიშვნელოვანი ოდენობა კლიენტებისთვის მომსახურების გაწევით. ამ მომსახურეობების გაწევა გაზრდის მთლიან ადმინისტრაციულ ხარჯებს, მაგრამ არა მთლიან აქტივებს, და შედეგად გამოიწვევს ადმინისტრაციული ხარჯების მთლიან აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტის მატებას. მაღალი კოეფიციენტი აუცილებლად არ მიუთითებს არაეფექტურობაზე.

ეფექტურობის შეფასების უფრო პირდაპირი საზომი უნდა აკონკრეტებდეს გარკვეულ კავშირს მიღებულ შემოსავალსა და გაწეულ ხარჯებს შორის. კერძოდ, ანალიტიკოსმა უნდა გამოთვალოს ადმინისტრაციული ხარჯების ფარდობა წმინდა საპროცენტო შემოსავლის, საკომისიო შემოსავლის და ფინანსური ოპერაციებიდან მიღებული მოგების ჯამთან. ამ კოეფიციენტს ეფექტურობის კოეფიციენტი ეწოდება. რაც უფრო დაბალია ეფექტურობის კოეფიციენტი, მით უფრო დაბალია შემოსავლის მოცემული ოდენობის მისაღებად აუცილებელი ფინანსური რესურსების რაოდენობა. ბანკები, რომელთა ეფექტურობის კოეფიციენტი უახლოვდება ან აღემატება 1-ს, ბანკი ხარჯავს დიდ თანხებს მცირე შემოსავლის მისაღებად.

ადმინისტრაციული ხარჯების კომპონენტები. თუ ბანკის მთლიანი ხარჯების კოეფიციენტები მსგავსია ჯგუფის მონაცემებისა, მაშინ არ არსებობს ხარჯების ცალკეული კომპონენტების დაწვრილებით შესწავლის აუცილებლობა. რამდენადაც მთლიანი ხარჯების რაოდენობა მისაღებია, შემმოწმებლებმა არ უნდა დასვან შეკითხვა, თუ როგორ ხარჯავს მენეჯმენტი ფულს. მაგრამ თუ მთლიანი ხარჯები უჩვეულოდ მაღალია, მაშინ ინსპექტორმა უნდა განსაზღვროს მთლიანი ხარჯების კომპონენტები, როგორიცაა ხელფასები, ქირა ან ცვეთა ხომ არაა უჩვეულოდ მაღალი. ეს შეიძლება განხორციელდეს ხარჯების თითოეული კომპონენტის მთლიან აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტის გამოთვლით და ჯგუფის მაჩვენებლებთან შედარებით.

ნებისმიერ ბანკში ხელფასები და თანამშრომელთა დახმარებები მთლიანი ადმინისტრაციული ხარჯების უდიდესი კომპონენტია. თუ ხელფასის ხარჯი შედარებით მაღალია, ანალიტიკოსმა უნდა განსაზღვროს რით არის ეს განპირობებული თანამშრომლების დიდი რაოდენობით თუ მაღალი საშუალო ხელფასით. თანამშრომელთა რაოდენობა შეიძლება გაიყოს მთლიან აქტივებზე ან წმინდა საპროცენტო შემოსავლის, საკომისიო შემოსავლის და ფინანსური

ოპრაციებიდან მიღებული მოგების ჯამზე, რათა მივიღოთ კოეფიციენტი, რომელიც შეუდარდება ჯგუფის მონაცემებს. თუ კოეფიციენტი მაღალია, მაშინ ბანკს ალბათ ზედმეტად აქვს გაზრდილი საშტატო ერთეულები. შემდეგ, ხელფასის მთლიანი ხარჯი შეიძლება გაიყოს თანამშრომლების რიცხვზე საშუალო ხელფასის გამოსაყვანად, რომელიც შეუდარდება მსგავსი ბანკების მაჩვენებლებს. თუ ბანკს ზედმეტი საშტატო ერთეულები აქვს ან საშუალო ხელფასი მაღალია, ეს საკითხი შეიძლება შესწავლილ იქნას ადგილზე შემოწმების დროს. მენეჯმენტმა უნდა დაასაბუთოს საშტატო ერთეულების რაოდენობის ან ხელფასის დონის მართებულება ან შეიმუშაოს მათი შემცირების გეგმა.

მთლიანი ადმინისტრაციული ხარჯი შეიძლება ასევე მაღალი იყოს ძირითად (მატერიალურ აქტივებში) საშუალებებში ზედმეტი ინვესტირებით. გადახდილი ქირის და ამორტიზაციის ხარჯის ჯამი შეიძლება გაიყოს მთლიან აქტივებზე სხვა ბანკებთან შესადარებელი კოეფიციენტის მისაღებად. ბანკის მატერიალური აქტივების მთლიან აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტი შეიძლება ასევე შეუდარდეს მსგავს ბანკებს. თუ რომელიმე კოეფიციენტი უჩვეულოდ მაღალია, მენეჯმენტმა უნდა დაასაბუთოს ხარჯების მართებულობა.

ადმინისტრაციული ხარჯების ანალიზის დასკვნა. ანალიტიკოსმა ადმინისტრაციული ხარჯების ანალიზი უნდა დაიწყოს ბანკის საქმიანობის შესწავლით. მან უნდა იცოდეს, მონაწილეობს თუ არა ბანკი საბალანსო უწყისში ასახულ ისეთ მაღალ ხარჯიან საქმიანობაში, როგორიცაა კომერციული სესხების გაცემა ან დეპოზიტების მიღება. მან ასევე უნდა იცოდეს საქმინობათა ის სპექტრი, რომელიც საბალანსო უწყისში არ ჩანს, მაგალითად როგორიცაა, კლიენტებისთვის მომსახურების გაწევა ან ფასიანი ქაღალდებით ან სხვა აქტივებით ვაჭრობა. შემდეგ, მან ბანკის ადმინისტრაციული ხარჯების მთლიან აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტი უნდა შეუდაროს მსგავსი ბანკების მაჩვენებლებს. თუ ის მაღალია, მან ბანკის ეფექტურობის კოეფიციენტი უნდა შეუდაროს ჯგუფის მაჩვენებელს, რათა გაარკვიოს მაღალ ხარჯს შედეგად მაღალი მოგება მოჰყვება თუ ეს ზედმეტად გაწეული ხარჯია. თუ ეფექტურობის კოეფიციენტი მაღალია, ანალიტიკოსმა უნდა შეისწავლოს ადმინისტრაციული ხარჯების ძირითადი კომპონენტები, რათა გამოავლინოს თუ რომელი კომპონენტი სჭარბობს სხვებს.

წმინდა საპროცენტო შემოსავლის, საკომისიო შემოსავლის და ფინანსური ოპრაციებიდან მიღებული მოგების ჯამს მინუს ადმინისტრაციული ხარჯები იწოდება როგორც ბანკის ძირითადი მოგება. ძირითადი მოგების კომპონენტები იმსახურებენ განსაკუთრებულ ყურადღებას, რადგან ისინი წარმოადგენენ ნებისმიერი ბანკის ყველაზე მნიშვნელოვანი საქმიანობის შედეგს. ამასთან ძირითადი მოგების გარდა, შეიძლება არსებობდეს შემოსავლის და ხარჯების სხვა უმნიშვნელო, ჩვეულებრივი წყაროები. ეს შეიცავს შემოსავლებს კაპიტალში განხორციელებული ინვესტიციებიდან, შემოსავალს იჯარიდან, არამატერიალური აქტივების ამორტიზაციის ხარჯებს და სხვა მუხლებს. როდესაც ეს მუხლები ჩათვლილია ძირითადი მომგებიანობის გაანგარიშებაში ძირითად მოგებასთან ერთად, შედეგს ეწოდება წმინდა საოპერაციო მოგება.

როგორც თითოეული კომპონენტის შემთხვევაში, ანალიტიკოსმა უნდა შეიმუშაოს მოსაზრება ბანკის საერთო წმინდა საოპერაციო მოგების ადეკვატურობის შესახებ და შეუდაროს ჯგუფის მაჩვენებელს. ბანკისთვის სიძნელეს წარმოადგენს წმინდა საოპერაციო მოგების სწრაფი გაუმჯობესება, ამიტომ სუსტი ან უარყოფითი წმინდა საოპერაციო მოგების მქონე ბანკი პრობლემების წინაშე დგას. ეს განპირობებულია იმით, რომ მას უნდა გამოაკლდეს საკრედიტო დანაკარგები, რათა განისაზღვროს წმინდა მოგების ოდენობა, რომელიც გამოყენებული იქნება აქციონერებისთვის დივიდენდების გადასახდელად და კაპიტალის ზრდისთვის.

ე. დანახარჯები სესხების შესაძლო დანაკარგების მიხედვით

საკრედიტო დანაკარგებმა შეიძლება სწრაფად გაქვითოს წმინდა საოპერაციო მოგება და საფრთხე შეუქმნას ბანკის მოგებას. მიუხედავად იმისა, რომ წმინდა საპროცენტო შემოსავლის ანალიზი რთულია, სასესხო დანაკარგების ანალიზი კიდევ უფრო რთული პროცესია. ეს გამოწვეულია იმით, რომ წმინდა საპროცენტო შემოსავლის კომპონენტები ჩვეულებრივ საკმაოდ სტაბილური და პროგნოზირებადია, მაშინ როცა სასესხო დანაკარგები მეტად ცვალებადია და ხშირად მოულოდნელიც. ამიტომ ინსპექტორისთვის სირთულეს წარმოადგენს გამოიტანოს დასკვნა, იქნება თუ არა წმინდა საპროცენტო შემოსავალი საკმარისზე მეტი, უახლოეს მომავალში სასესხო დანაკარგების დასაფარად.

სასესხო დანაკარგების თემა გვიჩვენებს მოგების ფინანსურ ანალიზსა და აქტივების ხარისხის ფინანსურ ანალიზს შორის ურთიერთკავშირს. აქტივების ხარისხის ანალიზისას, ანალიტიკოსმა უნდა აღწეროს უმოქმედო აქტივების დონე, ცვლილების ტენდენცია და შედგენილობა. ამ მონაცემების საფუძველზე ანალიტიკოსმა უნდა სცადოს სასესხო დანაკარგების ზრდის, შემცირების ან უცვლელობის პროგნოზირება და გამოიყენოს იგი მოგების ანალიზის დროს.

აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის შესაქმნელად გაწეული ხარჯები და სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი წარმოადგენენ მენეჯმენტის მიერ საკრედიტო პორტფელში, სხვა გარებალანსურ ვალდებულებებში (გარანტიები, აკრედიტივები, და ა.შ) არსებული პოტენციური დანაკარგების შეფასებას. უფრო დეტალური ინფორმაცია მოცემულია საქართველოს ეროვნული ბანკის შესაბამის ნორმატიულ აქტში. სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი განისაზღვრება როგორც საბალანსო უწყისში სესხების კატეგორიის მიმართ აქტივების კონტრანგარიში, მაშინ როცა სესხების შესაძლო დანაკარგების შესაქმნელად გაწეული ხარჯები განეკუთვნება მოგება-ზარალის უწყისში ბანკის ხარჯებს.

აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვი იქმნება კლასიფიცირებული სესხების ძირითადი თანხისთვის, სხვა აქტივებისთვის, ინვესტიციებისთვის და გარებალანსური ვალდებულებების (გარანტიების, აკრედიტივების და ა.შ) ჩათვლით. აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის თანხა დამოკიდებულია აქტივის კლასიფიკაციაზე, რომლისთვისაც ის არის შექმნილი (სტანდარტული-2%, საყურადღებო-10%, არასტანდარტული-30%, საეჭვო-50%, უიმედო-100%).

აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის შესაქმნელად გაწეული ხარჯები არის ხარჯი, რომლის თანხა ამცირებს ბანკის მოგებას.

თუ ბანკი ახდენს უზრუნველყოფის დასაკუთრებას, რათა სესხი დაიფაროს სრულად ან ნაწილობრივ, უზრუნველყოფა როგორც აქტივი განიხილება ნარჩენი გასაყიდი ღირებულებით. ნარჩენი გასაყიდი ღირებულება არის უზრუნველყოფის ფასს მინუს აქტივის გაყიდვასთან დაკავშირებული ყველა ხარჯი. ეს ღირებულება უნდა განისაზღვროს დამოუკიდებელი შემფასებლის დასკვნის საფუძველზე.

თუ უზრუნველყოფის ნარჩენი გასაყიდი ღირებულება ნაკლებია სესხის წმინდა ღირებულებაზე (ისტორიულ ღირებულებას + დარიცხული მისაღები პროცენტები – სესხის ჩამოწერილი ნაწილი – დარეზერვების ხარჯები) სხვაობა განიხილება, როგორც ხარჯი (დარეზერვების ხარჯების ანგარიშის საშუალებით). თუ ნარჩენი გასაყიდი ღირებულება უფრო მაღალია ვიდრე სესხის ღირებულება, მაშინ უზრუნველყოფა განიხილება სესხის ღირებულებით.

თუ სესხი არის უიმედო, მისი ჩამოწერის შესახებ გადაწყვეტილება ბანკის სათანადოდ უფლებამოსილმა მენეჯმენტმა უნდა მიიღოს. როდესაც გადაწყვეტილება მიღებულია, ძირითადი ვალი ჩამოწერილ უნდა იქნას საბალანსო უწყისიდან და გადატანილ იქნას ბალანსგარეშე ანგარიშზე, ამასთან არა ნაკლებ ხუთი წლის განმავლობაში უნდა მიმდინარეობდეს მცდელობა მის დასაბრუნებლად. სესხების ჩამოწერა უნდა მოხდეს სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ანგარიშიდან. ყველა კანონიერი შესაძლებლობა უნდა იქნას გამოყენებული სესხის დასაბრუნებლად. აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ანგარიშიდან ადრე ჩამოწერილი სესხები უნდა აღდგეს იგივე ოდენობით იგივე ანგარიშზე.

ანალიტიკოსმა ბანკის მთლიანი ჩამოწერილი სესხების საშუალო მთლიან სესხებთან ფარდობის კოეფიციენტი უნდა შეუდაროს ჯგუფის საშუალოს. მან ასევე მთლიანი ჩამოწერილი სესხები უნდა შეუდაროს წმინდა საოპერაციო შემოსავალს. ამ შედარების მიზანია დასკვნის ფორმირება ბანკის მომავალი შესაძლებლობის შესახებ. ამის გამო, ანალიტიკოსმა წმინდა საოპერაციო შემოსავალი უნდა შეუდაროს არამარტო სასესხო დანაკარგების მიმდინარე დონეს არამედ სასესხო დანაკარგების სამომავლო პროგნოზს, რაც აქტივების ხარისხის ანალიზიდან შეიძლება იქნას მიღებული.

ვ. შემოსავლისა და ხარჯების სხვა კომპონენტები

მოგების ძირითადი მოდელი აჯამებს შემოსავლებისა და ხარჯების ყველაზე მნიშვნელოვან კომპონენტს, რომელიც განუყოფელია ბანკის საქმიანობისგან. კიდევ არსებობს მოგება-ზარალის უწყისის ორი მუხლი, რომელთა გაანალიზებაც უნდა მოხდეს: მოგების გადასახადი, გაუთვალისწინებელი შემოსავლები და ხარჯები. ეს მუხლები ერთად რომ განვიხილოთ, თითქმის ყოველთვის ან უმნიშვნელოა ან მათი წმინდა მნიშვნელობა უარყოფითია. ამის გამო, წმინდა საპროცენტო შემოსავალი მნიშვნელოვნად უნდა აღემატებოდეს სასესხო დანაკარგების რაოდენობას, რათა მოგება საკმარისი იქნეს კაპიტალის ზრდისა და აქციონერებისთვის დივიდენდების გასაცემად. შემოსავლის სხვა წყაროები უბრალოდ არ არსებობს.

სხვა მოგება (ზარალი) და ექსტრაორდინალური მუხლები. ეს კატეგორია განკუთვნილია შემოსავლების და ხარჯების იმ მუხლებისთვის, რომლებიც ძალზე იშვიათად ხდება. ბანკებისთვის ამ კატეგორიას შეიძლება მივაკუთვნოთ სხვადასხვა ტიპის აქტივები, როგორიცაა: სესხების, უძრავი ქონების და შვილობილი კომპანიების გაყიდვიდან მიღებული მოგება ან ზარალი. მაგალითად, ბანკებმა შეიძლება გაყიდონ უძრავი ქონება, რაც მათ მიიღეს მსესხებლებისგან, რომელთაც არ დაფარეს სესხი, ან მათ შეიძლება გაყიდონ უძრავი ქონება, რომელიც ადრე გამოიყენებოდა საბანკო მიზნებისათვის, მაგრამ აღარ გამოიყენება. ასეთ ოპერაციებს თუ აქვს ადგილი, ძალზე იშვიათად.

მაღალი ინფლაციის პირობებში, ბანკებმა შეიძლება აღრიცხონ მნიშვნელოვანი მოგება ან ზარალი თავიანთ წმინდა პოზიციაში. თუ ბანკს აქვს ღია პოზიცია უცხოურ ვალუტაში, ამ ვალუტის ღირებულების ცვლილებამ შეიძლება ასევე გამოიწვიოს მოგება ან ზარალი, გარდა იმისა რომ გავლენას მოახდენს წმინდა საპროცენტო შემოსავალზე. მაგალითად, თუ ბანკს აქვს აშშ დოლარებში დენომინირებულ ვალდებულებებზე მეტი აქტივები, დოლარის ღირებულების კლება შეამცირებს ლარში შეფასებული აქტივების ძირითად თანხას, უფრო მეტად ვიდრე ვალდებულებების მთლიან ღირებულებას. ასეთ შემთხვევაში, ბანკი აღრიცხავს ზარალს მის წმინდა სავალუტო პოზიციაში.

არსებობს შემოსავლებისა და ხარჯების სხვა მუხლებიც, რომლებიც იმდენად იშვიათად გვხვდება, რომ **ექსტრაორდინარულ გაუთვალისწინებელ მუხლებს** უწოდებენ. ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების თანახმად: რომელიმე ოპერაციის ან მოვლენის საწარმოს ჩვეულებრივი სამეურნეო საქმიანობისგან აშკარა განსხვავება განისაზღვრება მოცემული მოვლენის ან ოპერაციის შინაარსის შედარებით საწარმოს ჩვეულებრივ საქმიანობასთან და არა ამგვარი მოვლენების მოხდენის შესაძლო სიხშირით. ამდენად, სხვადასხვა საწარმოს ჩვეულებრივი სამეურნეო საქმიანობის განსხვავებული ხასიათიდან გამომდინარე, ერთი საწარმოსათვის განსაკუთრებული მოვლენა ან ოპერაცია, შესაძლოა სხვა საწარმოსთვის არ იყოს განსაკუთრებული. კერძოდ, მიწისძვრის შედეგად მიღებული ზარალი ბევრი საწარმოსთვის განსაკუთრებული საბალანსო მუხლია. მაგრამ სადაზღვევო კომპანიისთვის, რომელიც მიწისძვრის შემდეგ სადაზღვევო პოლისის მფლობელებს უხდის გარკვეულ კომპენსაციას, არ წარმოადგენს განსაკუთრებულ მუხლს.

საწარმოთა უმრავლესობისათვის განსაკუთრებული მუხლების არსებობის განმაპირობებელი მოვლენებისა და ოპერაციების მაგალითებია:

ა) აქტივების ექსპროპრიაცია;

ბ) მიწისძვრა ან სხვა სტიქიური უბედურება.

გაუთვალისწინებელი მოგება ან ზარალი შეიძლება წარმოიშვას ბუღალტრული აღრიცხვის პრინციპების შეცვლისას ან იმ შემთხვევაში, თუ ბანკის მიერ დაშვებულ იქნა შეცდომა წინა პერიოდების აღრიცხვაში. აღნიშნული მოგებისა და ზარალის ბუღალტრული აღრიცხვა განსხვავდება და წარმოებს გარემოებებიდან გამომდინარე. ინსპექტორმა უნდა მიმართოს ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტებს"2 და არსებულ კანონმდებლობას, სადაც მოცემულია განსაკუთრებული მუხლების აღრიცხვის პრინციპები.

ამასთანავე, ინსპექტორმა უნდა დაადგინოს, თუ რაოდენ სწორად განახორციელა ბანკმა აღნიშნული ოპერაციების აღრიცხვა.

უმეტეს შემთხვევებში, ეს გაუთვალისწინებელი მუხლები შეიძლება არ იყოს მნიშვნელოვანი. ზოგჯერ, მათ შეიძლება მნიშვნელოვანი გავლენა იქონიონ მოგებაზე. ანალიტიკოსმა უნდა გაითვალისწინოს ნებისმიერი გაუთვალისწინებელი მუხლი და გაარკვიოს რატომ მოხდა მისი აღრიცხვა. როდესაც ბუღალტრული აღრიცხვის წესები იცვლება და ძალაში შედის, ანალიტიკოსმა უნდა შეამოწმოს მოხდა თუ არა შემოსავლის და ხარჯების გაუთვალისწინებელი მუხლის გატარება ცვლილების ასახვისთვის. ზოგჯერ, ბანკებმა შეიძლება შეცდომით გაატარონ გაუთვალისწინებელი მუხლები, და ჩართონ როგორც ბუღალტრული აღრიცხვის პრინციპების შეცვლის შედეგად მიღებული შემოსავალი, რომელიც ნაჩვენები უნდა ყოფილიყო როგორც კაპიტალის კორექტირება. როგორც შეცდომის კიდევ ერთი წყარო, ძირითადი საშუალებების საბაზრო ღირებულების კორექტირებით გამოწვეული გადაფასების რეზერვის ზრდა, ჩვეულებრივ ნაჩვენები უნდა იყოს როგორც კაპიტალის კორექტირება. თითქმის ყოველთვის დაუშვებელია აღნიშნული ზრდის, როგორც შემოსავლის გატარება.

მოგების გადასახადი. მოგების გადასახდი წარმოადგენს მოგება-ზარალის უწყისის მნიშვნელოვან კომპონენტს. უმეტეს შემთხვევებში არ არის აუცილებელი მოგების გადასახადის ხარჯის ანალიზი და მისი შედარება სხვა ბანკების მაჩვენებლებთან. ეს ნაწილობრივ იმით არის გამოწვეული, რომ საშემოსავლო გადასახადის ხარჯის გატარების წესები მეტად რთულია. საგადასახადო წესები შეიძლება ასევე რთული იყოს და იგივე ჯგუფის ბანკებზე სხვადასხვაგვარი გავლენა იქონიოს, მათი სპეციფიკური საქმინობიდან და წარსულში მიღებული მოგება-ზარალიდან გამომდინარე.

სხვა ბანკებთან შესადარებელი კოეფიციენტების მისაღებად მოგება შეიძლება გაიყოს მთლიან აქტივებზე ან მთლიან კაპიტალზე. როგორც შემოსავლებისა და ხარჯების სხვა მუხლების შემთხვევაში, ჩვეულებრივია მოგების გაყოფა მიმდინარე და წარსული პერიოდის საშუალო აქტივებსა და კაპიტალზე. შედეგად მიღებულ კოეფიციენტებს ეწოდება უკუგება საშუალო აქტივებზე და უკუგება საშუალო კაპიტალზე, რომლებიც ბანკების მომგებიანობის სტანდარტულ საზომად გამოიყენება.

ბანკების ერთმანეთთან შესადარებლად, უკუგება საშუალო აქტივებზე საერთო მომგებიანობის უკეთეს საზომს წარმოადგენს ვიდრე უკუგება საშუალო კაპიტალზე. მიზეზი ის არის, რომ უკუგება საშუალო კაპიტალზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული არა მხოლოდ ბანკის მოგებაზე, არამედ ასევე კაპიტალის აქტივებთან შეფარდების რაოდენობაზე. ურთიერთდამოკიდებულება საშუალო აქტივების უკუგებასა და საშუალო კაპიტალის უკუგებაზე შეიძლება გამოისახოს შემდეგი ტოლობით:

უკუგება საშუალო კაპიტალზე = წმინდა მოგება/საშუალო სააქციო კაპიტალი

თუ ორი ბანკი იწყებს საქმიანობას მოგების, საშუალო აქტივების და საშუალო კაპიტალის იდენტური დონით და ერთი ბანკი გაანახევრებს თავის კაპიტალს, მაშინ ის ბანკი გააორმაგებს თავის უკუგებას საშუალო კაპიტალზე. არასწორი იქნებოდა დასკვნის გაკეთება, რომ ბანკს სხვა ბანკების მიმართ უკეთესი პოზიცია გააჩნია. არა მარტო მისი კაპიტალის პოზიცია შესუსტდება, არამედ უკუგება საშუალო კაპიტალზე შეიცვლება მოგების ცვალებადობასთან ერთად, წარსულთან შედარებით.

უკუგება საშუალო კაპიტალზე მოხერხებული საზომია იმისა, თუ რაოდენ მიმზიდველია ბანკი პოტენციური ინვესტორებისათვის. იმის მიუხედავად მოგება ნაწილდება დივიდენდების სახით თუ წარმოდგენილია გაუნაწილებელი მოგების სახით, მისი განხილვა შეიძლება როგორც აქციონერების საკუთრებისა. თუ ბანკი სთავაზობს 20%-იან უკუგებას ვიდრე მეორე ბანკი, რომელსაც 10%-იანი უკუგების შეთავაზება შეუძლია, ინვესტორები არჩევენ პირველი ბანკის დამატებითი აქციების შეძენას. მაგრამ კიდევ მრავალი ფაქტორი არსებობს, რომელიც გათვალისწინებულ უნდა იქნას, მაგალითად როგორიცაა კაპიტალის საწყისი დონე. თუ ის ძალიან დაბალია, ინვესტორებს შეიძლება გაუჩნდეთ შიში, რომ ბანკს ექნება დიდი, მოულოდნელი ზარალი, რაც მათ ინვესტიციას მთლიანად შთანთქავს.

თუ უკუგება საშუალო კაპიტალზე არსებითად აღემატება ჯგუფის საშუალოს, ანალიტიკოსმა უნდა განსაზღვროს რის გამო ხდება ეს, მაღალი მოგებით თუ დაბალი კაპიტალის გამო. მან თავის რეკომენდაციებში ხაზგასმით უნდა აღნიშნოს, რომ უკუგება საშუალო აქტივებზე საერთო ფუნქციონირების უკეთესი საზომია.

§ 14. მოგების ფინანსური ანალიზის პროცედურების შეჯამება

შემმოწმებელმა უნდა მოიპოვოს და/ან განიხილოს შემდეგი ინფორმაცია:

- ბანკის მიმდინარე ფინანსური უწყისი და სებ-ში წარსადგენი უახლოესი კვარტლის დამატებითი ცხრილები. შიდა სამუშაო უწყისებთან შედარების საფუძველზე შემოწმებულ იქნეს სებ-ში წარდგენილი ყველა ანგარიშგება სწორად არის თუ არა მომზადებული. ამ პროცედურის კოორდინაცია უნდა განხორციელდეს ბანკის კაპიტალის შეფასებაზე მომუშავე ინსპექტორთან.
- იმ შემთხვევაში, თუ მნიშვნელოვანი შეცდომებია გამოვლენილი სებ-ში წარდგენილ ფინანსურ ანგარიშგებებში, უზრუნველყოფილ იქნეს ბანკის მიერ ფინანსური ფორმების ხელახალი წარდგენა შეცდომების გარეშე.
- შემოწმების პროცესში უნდა გაანალიზდეს წმინდა საპროცენტო შემოსავალი.
- ბანკის წმინდა საპროცენტო შემოსავალი, როგორც საშუალო აქტივების პროცენტი უნდა შეუდარდეს მსგავსი ბანკების ჯგუფის მაჩვენებელს, რომ დადგინდეს რამდენად ძლიერი ან სუსტია ბანკის წმინდა საპროცენტო შემოსავალი ჯგუფის საშუალო მაჩვენებელთან შედარებით.

- განხილულ უნდა იქნეს სპრედი საპროცენტო ხასიათის აქტივების უკუგების და საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტებს შორის. ბანკის სპრედი შედარებულ უნდა იქნეს ჯგუფის მონაცემებთან და განისაზღვროს, თუ რითია განპირობებული ეს სხვაობა საპროცენტო ხასიათის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტის განსხვავებით, საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტის განსხვავებით თუ ორივეთი. უნდა გაანალიზდეს ბანკის საპროცენტო შემოსავალი როგორც საშუალო აქტივების პროცენტი.
- განხილულ უნდა იქნეს UBPR-ის ინფორმაცია ცვლილების ტენდენციის შესახებ, შეიმჩნეოდა თუ არა საპროცენტო შემოსავლის, როგორც საშუალო აქტივების პროცენტის, მნიშვნელოვანი ცვლილება. შემმოწმებელმა ასევე უნდა განსაზღვროს საბაზრო საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებასთან ერთად სხვა ფაქტორი, მაგალითად აქტივების სტრუქტურის ცვლილება ხომ არ ახდენდა გავლენას უკუგების კოეფიციენტის ცვლილებაზე.
- ბანკის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტი შედარებულ უნდა იქნეს ჯგუფის მონაცემებთან და დადგინდეს ცვლილება გამოწვეული იყო აქტივების ცვლილებით თუ სხვადასხვა ტიპის აქტივებზე უკუგების კოეფიციენტების ცვლილებით. განსაზღვრულ უნდა იქნეს ბანკის აქტივები ზოგადად უფრო გრძელვადიანია თუ მოკლევადიანი ჯგუფთან შედარებით და მისი საშუალებით არის თუ არა შესაძლებელი ცვლილების ახსნა.
- გაანალიზებულ უნდა იქნეს საბალანსო უწყისში ბანკის დარიცხული საპროცენტო შემოსავლის ანგარიში.
- აქტივების ხარისხის შეფასებაზე მომუშავე ინსპექტორებთან ერთად განსაზღვრულ უნდა იქნეს, ხომ არ არის დარიცხულ საპროცენტო შემოსავალთან დაკავშირებული რომელიმე აქტივი ნეგატიურად კლასიფიცირებული.
- უზრუნველყოფილ იქნეს დარიცხული საპროცენტო შემოსავლის სათანადოდ შემცირება, რათა ასახოს ცვლილებები შესაბამისი აქტივების საკრედიტო ხარისხში.
- გაანალიზებულ იქნეს ბანკის საპროცენტო ხარჯი, როგორც საშუალო აქტივების პროცენტი.
- განხილულ უნდა იქნეს UBPR-ის ინფორმაცია ცვლილების ტენდენციის შესახებ, ჰქონდა თუ არა ადგილი საპროცენტო ხარჯების, როგორც საშუალო აქტივების პროცენტის მნიშვნელოვან ცვლილებას. განსაზღვრულ იქნეს საბაზრო საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების გარდა, როგორიცაა ვალდებულებების ნაკრების ცვლილება, რამ განაპირობა საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტის ცვლილება.
- შედარებულ იქნეს ბანკის საპროცენტო ხასიათის ვალდებულებების კოეფიციენტი ჯგუფის მონაცემებთან. დადგინდეს, ჰქონდა თუ არა ადგილი ცვლილებას, რით იყო იგი გამოწვეული ვალდებულებების ცვლილებით თუ სხვადასხვა ტიპის ვალდებულებებზე მიღებული შემოსავლის ცვლილებით.
- თუ ბანკი დეპოზიტებზე ან სხვა ვალდებულებებზე იხდის უფრო მაღალ საპროცენტო განაკვეთს მსგავს ბანკებთან შედარებით, უნდა დადგინდეს

სხვაობის მიზეზები (სწრაფი ზრდა, დეპოზიტების მიღების სირთულე და სხვ).

- ბანკის მიერ სებ-თვის ყოველთვიურად წარდგენილი GAP-ის ანგარიშგების გამოყენებით განსაზღვრულ იქნეს, გაიზრდება თუ შემცირდება ბანკის სპრედი საბაზრო საპროცენტო განაკვეთის ზრდის ან შემცირების შემთხვევაში.
- შეუდარდეს ბანკის წმინდა საპროცენტო პოზიცია ჯგუფის მაჩვენებლებს. დადგინდეს ნებისმიერი შედარებითი სისუსტის მიზეზები (კაპიტალის დაბალი დონე, უმოქმედო აქტივების დიდი რაოდენობა და ა.შ.).
- ბანკის საკომისიო შემოსავალი შედარებულ იქნეს ჯგუფის მაჩვენებელთან და აღიწეროს ნებისმიერი შესამჩნევი ტენდენცია.
- განსაზღვრულ იქნეს წარმოებს თუ არა საკომისიოს მიღება სტაბილური წყაროებიდან, როგორიცაა გადარიცხვები ან სადეპოზიტო სეიფის ყუთები, ან ცვალებადი წყაროებიდან, როგორცაა საკომისიო შემოსავალი სამთავრობო ხელშეკრულებებიდან ან სხვა მსხვილი კლიენტებიდან. თუ სამთავრობო ხელშეკრულებებიდან მიღებული საკომისიო შემოსავალი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ბანკის მოგების ფორმირებაში, შემოწმების აქტში მითითებულ უნდა იქნას ბანკზე ამ ფაქტის შესაძლო უარყოფითი გავლენის შესახებ.
- გაანალიზებულ იქნეს ბანკის ფინანსური ოპერაციებიდან მიღებული მოგება (ე.ი მოგება/ზარალი ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობიდან, საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდებიდან და უცხოური ვალუტით ვაჭრობიდან).
- ბანკის მენეჯმენტთან ერთად განხილულ იქნეს უჩვეულოდ მაღალი მოგების ან ზარალის მიზეზები.
- ბანკის მიერ ფინანსური ოპერაციებიდან მიღებული მოგება შედარებულ იქნეს ჯგუფის მაჩვენებლებთან.
- განხილულ იქნეს UBPR-ში მოცემული ცვლილების ტენდენცია და განსაზღვრული მოგების წყარო შედარებით სტაბილურია თუ ძლიერ იცვლება კვარტლიდან კვარტლამდე. თუ იცვლება, გამოთვლილ უნდა იქნეს ბოლო რამდენიმე კვარტლის განმავლობაში მიღებული საშუალო მოგება და შედარებული ჯგუფის მაჩვენებელთან.
- გაანალიზებულ იქნეს ადმინისტრაციული ხარჯები.
- ბანკის ადმინისტრაციული ხარჯების საშუალო აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტი უნდა შეუდარდეს მსგავსი ბანკების ჯგუფს და აღიწეროს ნებისმიერი შესამჩნევი ტენდენცია. თუ ადმინისტრაციული ხარჯები უჩვეულოდ მაღალია, გაარკვიეთ მონაწილეობს თუ არა ბანკი მაღალ ხარჯებთან დაკავშირებულ ოპერაციებში ჩვეულებრივზე უფრო მეტად. ეს ოპერაციები შეიცავენ მოთხოვნამდე დეპოზიტებს და მომსახურეობებს, საიდანაც საკომისიო შემოსავლის მიღება ხდება.
- თუ ადმინისტრაციული ხარჯები მაღალია, ადმინისტრაციული ხარჯების ძირითადი კომპონენტები, როგორც მთლიანი აქტივების პროცენტი, უნდა შეუდარდეს ჯგუფის მაჩვენებლებს, რათა განისაზღვროს თუ რომელი კომპონენტია უჩვეულოდ განსხვავებული.

- თუ მთლიანი პერსონალის კომპენსაცია და ხარჯები (საოფისე ხარჯები UBPR-ში) მაღალია, უნდა დადგინდეს ამის მიზეზი უჩვეულოდ მაღალი ხელფასებია თუ თანამშრომელთა ზედმეტი რაოდენობა.
- ბანკის წმინდა საოპერაციო შემოსავლის (წმინდა შემოსავალი დარეზერვებამდე UBPR -ში) საშუალო აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტი უნდა შეუდარდეს ჯგუფის მაჩვენებლებს და აღიწეროს მისი ცვლილების ნებისმიერი შესამჩნევი ტენდენცია. შემმოწმებელმა უნდა შეაჯამოს უჩვეულოდ მაღალი ან დაბალი წმინდა საოპერაციო შემოსავლის ძირითადი მიზეზები.
- შემმოწმებელმა უნდა გაანალიზოს აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის შესაქმნელად გაწეული ხარჯები.
- ბანკის ამ ტიპის ხარჯების საშუალო აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტი შედარებულ იქნეს ჯგუფის მაჩვენებლებთან და აღწერილი ნებისმიერი შესამჩნევი ტენდენცია. შედარება განახორციელეთ მიმდინარე ფინანსური ანგარიშგების პერიოდისთვის და საშუალო წინა სამი-ოთხი პერიოდისთვის.
- დადგინდეს, ბანკის მიერ გატარებული ზარალი აღემატება თუ არა არსებულ რეზერვებს.
- უნდა აღინიშნოს აქტივების ხარისხის ანალიზის გამოყენებით, დარეზერვების ხარჯები გაიზრდება თუ შემცირდება ახლო მომავალში.
- უნდა განისაზღვროს ბანკის წმინდა საოპერაციო შემოსავალი აღემატება თუ ნაკლებია დარეზერვების ხარჯებზე.
- განხილულ უნდა იქნეს აქტივების გაყიდვიდან მიღებული წმინდა მოგება (ზარალი), მოგება (ზარალი) წმინდა სავალუტო პოზიციიდან, გაუთვალისწინებელი მუხლებიდან და უჩვეულო საქმიანობისთვის დაწესებული საშემოსავლო გადასახადიდან.
- განხილულ იქნეს შეფასებული დარიცხული გადასახადები მათი სიზუსტის უზრუნველსაყოფად და იმისათვის რომ მათი გათვალისწინება მოხდეს ბანკის წმინდა მოგების გაანალიზების პროცესში.
- ბანკის უკუგება საშუალო აქტივებზე შედარებულ უნდა იქნეს ჯგუფის მაჩვენებლებთან და აღწერილი ნებისმიერი შესამჩნევი ტენდენცია. შემმოწმებელმა მოკლედ უნდა შეაჯამოს რატომ იყო ბანკის მოგება უჩვეულოდ მაღალი ან დაბალი.
- განხილულ იქნეს ბანკის სტრატეგიული გეგმა ბანკის საერთო მიზნების განსაზღვრისათვის.
- ბანკის საბიუჯეტო ამოცანები შედარებულ უნდა იქნეს სტრატეგიული გეგმის ამოცანებთან. ბანკის ბიუჯეტი უნდა ავსებდეს სტრატეგიულ გეგმას. მაგ, თუ მენეჯმენტი აპირებს საკრედიტო პორტფელის გაზრდას, ბიუჯეტმა უნდა ასახოს სესხებიდან საპროცენტო შემოსავლების ზრდა, თუ მენეჯმენტი აპირებს ახალი ტიპის საქმიანობის დაწყებას ბიუჯეტმა უნდა ასახოს, როგორც ახალი ოპერაციიდან მიღებული შემოსავალი, ისე ამ საქმიანობასთან დაკავშირებული საწყისი ხარჯები.
- საანგარიშგებო წლის ბიუჯეტი შედარებულ უნდა იქნეს წინა წლის ბიუჯეტთან და ფაქტიურ შესრულებასთან იმ მიზნით, რომ განისაზღვროს შემდეგი: მიმდინარე წლის ბიუჯეტი ემყარება გასული წლების ბიუჯეტებს და

რომ იგი რეალურია. მიზანშეწონილობის განსაზღვრისათვის განიხილეთ ბანკის მიერ წინა წლის ბიუჯეტის შესრულება. თუ წინა წლის ბიუჯეტით დასახული პარამეტრები არ შესრულდა განსაზღვრეთ მიზეზები, მაგ., მოულოდნელი ზარალის, არარეალური პროგნოზების გამო.

- შედარებულ იქნეს მოცემული თარიღისათვის ბანკის ბიუჯეტის გეგმები და ფაქტიური მაჩვენებელი. თუ ფაქტიური შესრულება არ შეესაბამება ბიუჯეტით განსაზღვრულ გეგმას და ბიუჯეტი რეალურია, მაშინ შემმოწმებელმა უნდა დასახოს მაკორექტირებელი ღონისძიებები. თუ ბიუჯეტი არარეალურია, შემმოწმებელმა მენეჯმენტისგან უნდა მოითხოვოს ბიუჯეტის შეცვლა, რათა იგი უფრო რეალურად ასახავდეს ბანკის ფუნქციონირებას.
- საერთო დასკვნები
- მას შემდეგ, რაც მოგების ანალიზზე მომუშავე შემმოწმებელი დაასრულებს მოგების შეფასებას, მან შედეგები უნდა გააცნოს უფროს ინსპექტორს და ბანკის მენეჯმენტს. დისკუსია უნდა ემყარებოდეს მოგების ძლიერ და სუსტ მხარეებს, ბიუჯეტს, დაგეგმილ ხარჯებს, საქმიანობის გაფართოებას, (თუკი აქვს ადგილი). ამ შეხვედრაზე ასევე უნდა იქნეს განხილული ინსპექტორის მიერ შემოთავაზებული მაკორექტირებელი ღონისძიებები.
- მოგების რეიტინგის განსაზღვრა.

თავი მეექვსე
ლიკვიდობა

§ 15. ლიკვიდობის ანალიზი

I. ლიკვიდობის ცნება, ფული და მისი ეკვივალენტები

ჩვეულებრივ ბანკებს აქტივების ძალიან მცირე ნაწილი აქვთ წარმოდგენილი ნაღდი ფულის სახით. ნაღდ ფულს არანაირი წვლილი არ შეაქვს ბანკის მთლიან შემოსავალში და მისი შენახვისა და დაცვისთვის საჭირო უმნიშვნელო ხარჯების გარდა არაფერს მატებს ადმინისტრაციულ ხარჯებს. თუმცა, საბანკო საქმიანობის ბუნებიდან გამომდინარე, ფულის ყოველდღიური მიმოქცევა ბანკში და ბანკიდან გაცილებით დიდია ვიდრე მოცემულ დღეს ბანკის მთლიანი აქტივების მოცულობა. ჩვეულებრივ ნებისმიერ დღეს, პატარა ბანკმაც შეიძლება განახორციელოს და მიიღოს ასობით გადახდის ოპერაცია. ბანკის სიცოცხლისუნარიანობისთვის აუცილებელია, რომ მას გააჩნდეს განუწყვეტელი უნარი, დაგვიანების და საბალანსო უწყისში ხარჯიანი კორექტირებების გარეშე განახორციელოს სხვადასხვა საგადამხდელო ოპერაციები. ამ უნარს ეწოდება ლიკვიდობა.

საგადასახდელო სისტემაში ბანკები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ. ყოველი ბიზნესი, კერძო პირი და სამთავრობო ორგანიზაცია სადეპოზიტო ანგარიშებს იყენებს სხვა მხარეებისთვის თანხების გადასახდელად. თუ ბანკი არალიკვიდურ მდგომარეობაში იმყოფება და არ შეწევს უნარი შეასრულოს კლიენტის ჩვეულებრივი მოთხოვნა გადახდის შესახებ, მისი რეპუტაცია საფრთხეში აღმოჩნდება. ასეთ შემთხვევაში კლიენტები დაიჯერებენ რომ ბანკი გადახდისუუნაროა, რამაც შეიძლება განაპირობოს დეპოზიტორების მხრიდან საბანკო ანგარიშებიდან მთელი ფულადი რესურსების გატანის სურვილის გაჩენა. თითოეული დეპოზიტორი შეეცდება პირველმა გაიტანოს თანხა ბანკიდან, იმის შიშით, რომ ბანკი გადახდისუუნაროა და შეიძლება არ ჰქონდეს აქტივების საკმარისი ოდენობა ყველა დეპოზიტორის დასაკმაყოფილებლად. ამ მეტად კრიტიკულ მდგომარეობას **დეპოზიტების გადინება** ეწოდება, რომელსაც ხშირად ბანკის დახურვა მოსდევს. შეიძლება წარმოიშვას ისეთი პრობლემა, რომ დეპოზიტების გადინების შედეგად ერთი ბანკის დახურვას მოჰყვეს საზოგადოების მხრიდან ნდობის შესუსტება მთლიანი საბანკო სისტემის მიმართ, რამაც გადინების იგივე პროცესი შეიძლება გამოიწვიოს სხვა ბანკებში.

ასეთი მდგომარეობის თავიდან ასაცილებლად, ბანკებმა შეიძლება რამდენიმე ზომას მიმართონ. პირველია, ფულის მიმოქცევის სათანადო მონიტორინგი. მეორე, მათ უნდა შეძლონ ფულის მიმოქცევის დამაჯერებელი პროგნოზირება. შემდეგ, მათ უნდა დაგეგმონ ფულის სათანადო რაოდენობის ან ისეთი აქტივების ქონა, რომელთა ფულად ქცევა სწრაფად მოხდება, რათა გაუმკლავდნენ ფულის დროებით გადინების მოულოდნელ, სიჭარბეს შემოდინებასთან შედარებით. ფულის მოულოდნელი გადინების შემთხვევაში ბანკმა

უნდა შეძლოს ფულადი სახსრების ალტერნატიული წყაროების გამოძებნა, როგორიცაა მაგალითად ნასესხები სახსრები.

ფული ნებისმიერ ეკონომიკურ სისტემაში წარმოადგენს გადახდის ყველაზე ფართოდ გავრცელებულ, მაგრამ არა ერთადერთ საშუალებას. როდესაც დიდი ოდენობის თანხაა გადასახდელი, ფული არ წარმოადგენს ყველაზე მოსახერხებელ საგადამხდელო საშუალებას დიდი რაოდენობის და დატაცება-დაყაჩაღების შესაძლებლობის გამო. ბანკებისთვის, ასეთ შემთხვევებში არსებობს ალტერნატიული აქტივები გადახდის განსახორციელებლად, როგორიცაა სადეპოზიტო ანგარიშები საკორესპონდენტო ბანკებში, სებ-ში, რომელთაც ნაღდი ფულის მახასიათებლები გააჩნია. ეს ანგარიშები ადვილად ხელმისაწვდომია მოთხოვნის შემთხვევაში და კარგი რეპუტაციის მქონე საკორესპონდენტო ბანკებში არსებული ანგარიშებზე გამოწერილი ჩეკები ან ტრატები (თამასუქები) გადახდის მიღებულ მეთოდებს წარმოადგენენ. სებ-ში არსებული სადეპოზიტო ანგარიშები შეიძლება გამოყენებულ იქნას ერთი ბანკის მიერ მეორესთვის თანხის გადასახდელად. ეს აქტივები ნაღდი ფულის ექვივალენტებად შეიძლება განვიხილოთ. ტერმინები ფული, ფულის შემოდინება და გადინება გამოყენებული იქნება ამ თავში გადახდის სამ ტიპთან დაკავშირებით.

II. ფულის შემოდინება-გადინება, მისი დროებითი და ქრონიკული წმინდა გადინება

ბანკში ფული მრავალი წყაროდან შემოედინება. მის ყველაზე მნიშვნელოვან წყაროებს წარმოადგენენ ახალი სადეპოზიტო ანგარიშები და არსებულ ანგარიშებზე თანხის დამატება, სესხებთან დაკავშირებული გადახდის პროცესი, ფულის სახით მიღებული მრავალნაირი შემოსავალი, როგორიცაა საკომისიო შემოსავალი, ბანკებისა და ეროვნული ბანკიდან ახალი ნასესხები სახსრები და ბანკის პორტფელში არსებული ფასიანი ქაღალდების ან სხვა აქტივების გაყიდვიდან შემოსული თანხები. ფულის შემოდინების სხვა წყაროები როგორიცაა მაგალითად სესხების და უძრავი ქონების ან დაყადაღების შედეგად მიღებული ქონების გაყიდვა.ფულის კიდევ ერთი წყაროა ახალი აქციების გაყიდვა.

ფულის გადინების მონიტორინგი უფრო მნიშვნელოვანია ვიდრე შემოდინების. ამ შემთხვევაში, არსებობს ორი წყარო, რომელიც სხვებთან შედარებით უფრო მნიშვნელოვანია. გადინების ყველაზე არაპროგნოზირებადი ფორმაა სადეპოზიტო ანგარიშებიდან თანხების გადინება. ეს შეიძლება განხორციელდეს პირადად ან დეპოზიტორის მიერ მის ანგარიშზე ჩეკის ან თამასუქების გამოწერით. ბანკების ლიკვიდობის მართვის ძირითადი ამოცანაა, დეპოზიტების გაუთვალისწინებელი გატანისთვის ან ასეთი გატანის საშიშროებისთვის ლიკვიდობის დაგეგმვა.

ახალი სესხების გაცემა ფულის გადინების ასევე მნიშვნელოვანი სახეა. ბანკებისთვის, რომლებიც აქტიურად მონაწილეობენ სასესხო ბაზრებზე, სესხის გაცემა ფულის უფრო მნიშვნელოვან გადინებას იწვევს ყოველ პერიოდში,

ვიდრე დეპოზიტების გატანა. თუმცა, სესხების გაცემა ბანკის კონტროლის ქვეშაა და ამგვარად უფრო პროგნოზირებადია და კონტროლირებადიც, ვიდრე დეპოზიტების გადინება. მაგრამ მაინც, ბანკისთვის მნიშვნელოვანია შესწევდეს უნარი დროულად უპასუხოს ახალი და არსებული კლიენტების მხრიდან სესხებზე მოთხოვნის ზრდას, წინააღმდეგ შემთხვევაში ბანკი ამ შესაძლებლობას დაკარგავს სხვა ბანკების სასარგებლოდ. ამასთან, მსესხებლებმა შეიძლება მოითხოვონ წარსულში მათზე ბანკის მიერ გაცემული სესხების ან საკრედიტო ხაზების საშუალებით დაფინანსების მიღება. ბანკმა უნდა შეძლოს აღნიშნული სესხების დაფინანსება მაშინ, როცა მსესხებელი მოისურვებს ფულის მიღებას.

ფულის გადინების კიდევ ერთი ტიპია დეპოზიტებსა და ნასესხებ სახსრებზე საპროცენტო ხარჯის გადახდა. დეპოზიტებზე საპროცენტო ხარჯის გადახდა ხორციელდება ჩვეულებრივ დეპოზიტორის ანგარიშის დაკრედიტებით, მაგრამ ზოგჯერ შეიძლება ნაღდი ანგარიშსწორებითაც განხორციელდეს. ადმინისტრაციული ხარჯების გადახდა, როგორიცაა ხელფასები, ქირა და კომუნალური გადასახადები ასევე იწვევს ფულის გადინებას. ასევე, ფულის გადინება ხდება, როცა ბანკები ყიდულობენ ფასიან ქაღალდებს ან ძირითად საშუალებებს ან რესურსებს განათავსებენ ბანკთაშორის ბაზარზე. ფულის ეს გადინება გარკვეულწილად პროგნოზირებადია.

ლიკვიდობის პოზიციის მართვისთვის ბანკებმა უნდა განახორციელონ ფულის მიმოქცევის პროგნოზირება. მოსალოდნელი შემოდინება და გადინება შეიძლება აუცილებელი არ არის ყოველდღიურად ან ყოველკვირეულად იყოს ერთმანეთთან შეთანხმებული. ბანკები ახდენენ პროგნოზირებას და დასაშვებად თვლიან მათ ხელთ არსებული ფულადი სახსრების და მოკლევადიანი ნასესხები სახსრების მცირე ზრდას ან შემცირებას, როცა მათ აქვთ ფულადი სახსრების წმინდა შემოდინება. როცა ხდება წმინდა გადინება, მაშინ ბანკები უშვებენ ფულის ნაშთების შემცირებას და შეიძლება დროებით გაზარდონ ნასესხები სახსრები. ერთი თვიდან მეორემდე ბანკებმა ისე უნდა დაგეგმონ ფულის შემოდინება და გადინება, რომ მათი მთლიანი ფულის ნაშთები და მოკლევადიანი ნასესხები სახსრები შედარებით უცვლელი დარჩეს.

მიუხედავად იმისა, რომ ბანკებმა ყოველთვიურად უნდა აწარმოონ დაგეგმვა ფულის ნაშთების და მოკლევადიანი ნასესხები სახსრების მუდმივ დონეზე შესანარჩუნებლად, ბანკმა შეიძლება განიცადოს დიდი, ფულადი სახსრების წმინდა გადინება კონკრეტული თვის განმავლობაში. ასეთ შემთხვევაში, მოსალოდნელია რომ ბანკი შეამცირებს მის ხელთ არსებულ ფულად სახსრებს ან გაზარდის მოკლევადიან ნასესხებ სახსრებს. ამ დროს უნდა დაისვას შემდეგი კითხვა – წმინდა გადინება ერთჯერადი მოვლენა იყო თუ მეორდებოდა მომდევნო თვეების განმავლობაში?

ფულის ქრონიკული ან განმეორებადი წმინდა გადინება შეიძლება გამოწვეული იყოს რამდენიმე ფაქტორით. ზოგიერთი ამ ფაქტორთაგან სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს, ხოლო დანარჩენი ჯანსაღი საბანკო გარემოს შესახებ მიუთითებს.

ბანკი შეიძლება განიცდიდეს საოპერაციო ზარალს. მაგალითად, ბანკს შეიძლება ჰქონდეს ისეთი სესხების დიდი რაოდენობა, რომელზეც მსესხებ-

ლები პროცენტს არ იხდიან. მაშინ, არსებულ ვალდებულებებზე პროცენტის გადასახდელად ბანკმა ახალი ვალდებულებები უნდა აიღოს. მას შეუძლია მიიღოს ახალი დეპოზიტები ან გაზარდოს სხვა ბანკებისგან მიღებული ნასესხები სახსრები, ან შეიძლება სცადოს ობლიგაციების გამოშვება.

ეს პროცესი შეიძლება უსასრულოდ გაგრძელდეს, სანამ დეპოზიტარებს სურვილი ექნებათ დამატებითი სახსრები განათავსონ ბანკში ან სხვა ბანკებს ექნებათ სურვილი გაზარდონ გაცემული სესხების რაოდენობა. მაგრამ ბანკის კაპიტალი მცირდება და შეიძლება უარყოფითიც კი გახდეს. შედეგად, ბანკი ვერ გამონახავს ახალ დეპოზიტორებს ან ახალ ბანკებს, რომლებიც მოისურვებენ მისთვის ფულის სესხებას.

განუწყვეტლად ფულის წმინდა გადინების შესაძლო მიზეზი შეიძლება იყოს სესხებზე მოთხოვნის სეზონური ზრდა. მაგალითად, ბანკი შეიძლება მდებარეობდეს სასოფლო-სამეურნეო რეგიონში და შეიძლება საჭირო გახდეს მოკლევადიანი სესხი დათესვის პერიოდში, რომლის დაფარვაც მოსავლის აღებისას მოხდება. დაბალია იმის ალბათობა, რომ ბანკში ახალი დეპოზიტების შემოდინება მოხდება მაშინვე, როცა ახალი სესხების დაფინანსება უნდა მოხდეს. ამგვარად, ბანკმა უნდა გაზარდოს მოკლევადიანი ნასესხები სახსრები ახალი სესხების დასაფინანსებლად.

რეგიონში მიმდინარე ეკონომიკურმა პროცესებმა შიძლება განაპირობონ ბანკიდან ფინანსური ნაკადების წმინდა გადინება. მაგ. რეგიონალური ეკონომიკის სწრაფი ზრდის პირობებში სესხებზე მოთხოვნილება უფრო სწრაფად იზრდება ვიდრე სადეპოზიტო ბაზა. ასეთ პირობებში ბანკებს დასჭირდებათ მოკლევადიანი სახსრების მოზიდვა სანამ სადეპოზიტო ბაზა ვერ უზრუნველყოფს ახალი სესხების დაფინანსებას.

III. ლიკვიდობის რისკის კავშირი სხვა საბანკო რისკებთან და ამ რისკის ადრეული გამაფრთხილებელი ნიშნები

ბანკირებმა და შემმოწმებლებმა უნდა შეისწავლონ და შეაფასონ თუ როგორ გავლენას იქონიებს სხვადასხვა ტიპის რისკი ბანკის ლიკვიდობაზე. ეროვნული ბანკის ნორმატიული აქტებით შესაძლოა განისაზღვროს და შეფასდეს რისკების ცხრა კატეგორია. ესენია: საკრედიტო რისკი, საპროცენტო განაკვეთის რისკი, ლიკვიდობის რისკი, ფასის რისკი, სავალუტო რისკი, საოპერაციო რისკი, მოთხოვნებთან შესაბამისობის რისკი, სტრატეგიული რისკი და რეპუტაციის რისკი. ეს კატეგორიები არ არიან ურთიერთგამომრიცხავი – ნებისმიერმა პროდუქტმა ან მომსახურებამ შეიძლება ბანკი დააყენოს მრავალი რისკის წინაშე და ნებისმიერმა რეალურმა ან წარმოსახვითმა პრობლემამ შეიძლება ხელი შეუშალოს ბანკს სახსრების მოზიდვაში ხელსაყრელ ფასად და ამგვარად გაზარდოს ლიკვიდობის რისკი. ყველაზე მნიშვნელოვანი რისკები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ლიკვიდობაზე არის რეპუტაციის რისკი, სტრატეგიული რისკი, საკრედიტო რისკი, საპროცენტო განაკვეთის რისკი, ფასის რისკი და საოპერაციო რისკი. თუ არ ხორციელდება ამ რისკების სათანადო მართვა და კონტროლი, ისინი დროთა განმავლობაში შეარყევენ ბანკის

ლიკვიდობის პოზიციას. ქვემოთ წარმოდგენილია აღნიშნული რისკების ლიკვიდობაზე გავლენის მოკლე აღწერა.

ა. რეპუტაციის რისკი - არის უარყოფითი საზოგადოებრივი აზრის მიმდინარე და სამომავლო გავლენა მოგებასა და კაპიტალზე. ბანკის რეპუტაცია, დროულად შეასრულოს ნაკისრი ვალდებულებები და წარმართოს ჯანსაღი და უსაფრთხო საქმიანობა, აუცილებელია ფულადი სახსრების ხელსაყრელ ფასად მოსაზიდად და რთული პერიოდის დროს მათ შესანარჩუნებლად. უარყოფითმა საზოგადოებრივმა აზრმა, მიზეზის მიუხედავად, შეიძლება აიძულოს დეპოზიტორები, სხვა კრედიტორები და ინვესტორები მოითხოვონ უფრო დიდი კომპენსაცია, როგორიცაა მაღალი საპროცენტო განაკვეთები ან დამატებითი საკრედიტო უზრუნველყოფა დეპოზიტების ნაშთების შესანარჩუნებლად ანდა ბანკთან ნებისმიერი სხვა საქმიანობის წასამართად. თუ უარყოფითი საზოგადოებრივი აზრი არსებობს ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში, თანხების გადინებამ შეიძლება ბანკის ძლიერი შესუსტება გამოიწვიოს. რეპუტაციის რისკის და ლიკვიდობაზე მისი გავლენის შესამცირებლად, ბანკის მენეჯმენტმა უნდა შეაფასოს ბანკის დამოკიდებულება სახსრების საკრედიტო რისკისადმი მგრძნობიარე მომწოდებლებზე. ბანკმა, რომელიც დგას მნიშვნელოვანი რეპუტაციის რისკის წინაშე, უნდა სცადოს ლიკვიდობის რისკის შემცირება საბაზრო დაფინანსების წყაროების და ვადების დივერსიფიკაციით და აქტივების ლიკვიდობის სათანადოდ გაზრდით.

ბ. სტრატეგიული რისკი - არის მიმდინარე და სამომავლო გავლენა მოგებასა და კაპიტალზე, რომელიც მომდინარეობს არასწორი საქმიანი გადაწყვეტილებებიდან, გადაწყვეტილებების შეუსაბამოდ განხორციელებიდან ან მოცემულ დარგში მიმდინარე ცვლილებებისადმი რეაგირების უქონლობიდან. არცერთი სტრატეგიული მიზანი ან ამოცანა არ უნდა დაიგეგმოს ბანკის დაფინანსების უნარზე გავლენის გაუთვალისწინებლად. ბანკმა მისაღებ ფასად უნდა შეძლოს საჭირო სახსრების მოზიდვა ვალდებულებების შესასრულებად. საკმარისი ლიკვიდობის მოზიდვა და შენარჩუნება მნიშვნელოვანი საკითხია იმ ბანკებში, რომლებიც სწრაფ ზრდას განიცდიან. თუ მენეჯმენტი სათანადოდ არ აფსებს ახალი საქმიანობის დაწყების გავლენას ლიკვიდობაზე, ბანკის სტრატეგიული რისკი იზრდება. მენეჯმენტმა ყურადღებით უნდა შეისწავლოს, ხომ არ გაზრდის სტრატეგიული ინიციატივის განსახორციელებლად დაგეგმილი დაფინანსება ლიკვიდობის რისკს დაუშვებელ ზღვრამდე.

გ. საკრედიტო რისკი - არის რისკი, რომელიც ემუქრება მოგებას ან კაპიტალს მსესხებლის უუნარობის გამო შეასრულოს ბანკთან დადებული ხელშეკრულების პირობები. ბანკი, რომელიც იღებს უფრო მეტ საკრედიტო რისკს აქტივების კონცენტრაციის ან სესხის გაცემის ახალი სტანდარტების დანერგვით, გამოუცდელი საქმიანობების წამოწყებასთან ერთად, შეიძლება ზრდიდეს ლიკვიდობის რისკსაც. სახსრების საკრედიტო რისკისადმი მგრძნობიარე მომწოდებლების შეშფოთება შეიძლება გამოიწვიოს ბანკის წინაშე არსებული

საკრედიტო რისკის ზრდამ, რასაც შეიძლება მოჰყვეს საკრედიტო პრობლემები და არასაკმარისი მოგება. ბანკის მიერ ვალდებულებების შესრულების უნარი საბოლოოდ შეიძლება დაქვეითდეს. საბითუმო სახსრების მომწოდებლები და სარეიტინგო ორგანიზაციები ვადაგადაცილებული სესხების, უმოქმედო სესხების, დარეზერვების ხარჯების და ჩამოწერილი სესხების დონეს განიხილავენ როგორც საკრედიტო ხარისხის ცვლილების ტენდენციას და პოტენციურ პრობლემებს ლიკვიდობის კუთხით. თუ საკრედიტო რისკი იზრდება ბანკს შეიძლება მოუწიოს გაზრდილი პრემიის გადახდა, რათა მოიზიდოს სახსრები და დეპოზიტორები. თუ საკრედიტო რისკი საფრთხეს უქმნის ბანკის ფინანსურ სიცოცხლისუნარიანობას, დაფინანსება შეიძლება მიუწვდომელი იყოს ნებისმიერი ფასის შემთხვევაში. მრავალი მსხვილი ბანკის წარუმატებლობა საკრედიტო ხარისხის და ლიკვიდობის მკვეთრი გაუარესების ერთობლივი შედეგი იყო.

დ. საპროცენტო განაკვეთის რისკი - არის რისკი რომელიც ემუქრება მოგებას ან კაპიტალს საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების გამო. საპროცენტო განაკვეთების ცვლილება გავლენას ახდენს აქტივებიდან მიღებულ შემოსავალზე და ამ აქტივების წყაროს დანახარჯებზე. თუ ბანკი განიცდის მოგების შემცირებას საბაზრო საპროცენტო განაკვეთების ცვლილების გამო, ფულადი სახსრების მომწოდებლებმა შეიძლება კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენონ ბანკის ფინანსური მდგომარეობა და მოითხოვონ პრემია, რასაც შედეგად შეიძლება მოჰყვეს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის შემდგომი გაუარესება. მათ შეიძლება უარიც განაცხადონ ბანკის დაფინანსებაზე. საპროცენტო განაკვეთის ცვლილება ასევე გავლენას ახდენს ბალანსის ეკონომიკურ ღირებულებაზე. მაგალითად, უმეტესი საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდების მიმდინარე ღირებულება მცირდება საპროცენტო განაკვეთების ზრდის პირობებში. რეპო ოპერაციებში გირაოდ გამოყენებული ან დეპოზიტების უზრუნველსაყოფად გამოყენებული აქტივების მთლიანი ღირებულების შესანარჩუნებლად, ბანკს შეიძლება მოუხდეს დამატებითი ფასიანი ქაღალდების დაგირავება და ამით სახსრების ღირებულების გაზრდა. დაფინანსების ალტერნატიული წყაროების ღირებულება ასევე შეიძლება გაიზარდოს, როდესაც დეპოზიტორები და სხვა კრედიტორები მოითხოვენ საბაზრო საპროცენტო განაკვეთებს მზარდი საპროცენტო განაკვეთების პირობებში. ბალანსგარეშე ინსტრუმენტები, რომლებსაც ბანკი იყენებს საპროცენტო განაკვეთის სამართავად შეიძლება ასევე წარმოშობდეს ლიკვიდობის რისკს. ამ ინსტრუმენტების ფულის მიმოქცევა ხშირად ძალიან მგრძნობიარეა განაკვეთების ცვლილების მიმართ და თუ სათანადოდ არ იმართება, შეიძლება გამოიწვიოს დაფინანსების მოულოდნელი მოთხოვნა ან ფულის გადინება ცვალებადი საპროცნტო განაკვეთების არსებობის პერიოდში.

ე. ფასის რისკი, ან საბაზრო რისკი - არის რისკი, რომელიც ემუქრება მოგებას ან კაპიტალს ფინანსური ინსტრუმენტების, მაგალითად როგორიცაა სავალო ფასიანი ქაღალდები და აქციები, ისევე როგორც სესხები, რო-

მელთათვისაც არსებობს მოქმედი მეორადი ბაზრები, სავაჭრო პორტფელის ღირებულების ცვლილებიდან გამომდინარე. ფასის რისკს შეიძლება შედეგად მოჰყვეს ცვალებადი მოგება. ეს რისკი უფრო მეტად გვხვდება დიდ ბანკებში, რომლებიც აქტიურად მონაწილეობენ ფასიანი ინსტრუმენტებით ვაჭრობაში. ფასის რისკის მონიტორინგი ხორციელდება ფულადი სახსრების მომწოდებლების მიერ, როდესაც ისინი აფასებენ ბანკის ფინანსურ მდგომარეობას და კრედიტუნარიანობას. თუ ფასის რისკი და მისი გავლენა მოგებასა ან კაპიტალზე ძალიან მაღალია, მომწოდებლებმა შეიძლება ბანკს მოსთხოვონ გაზრდილი საპროცენტო განაკვეთების გადახდა, შეიძლება არ ისურვონ ინვესტირება გრძელვადიან ინსტრუმენტებში, ან არ ისურვონ დაფინანსების განხორციელება ნებისმიერი პირობის მიუხედავად.

ვ. საოპერაციო რისკი - არის მიმდინარე და სამომავლო რისკი, რომელიც ემუქრება მოგებას ან კაპიტალს თაღლითობიდან, შეცდომებიდან, პროდუქტების მიწოდების და მომსახურების გაწევის, ასევე კონკურენტული პოზიციის შენარჩუნების და ინფორმაციის მართვის უუნარობიდან გამომდინარე. სისტემები, რომლებიც უშუალო გავლენას ახდენენ ლიკვიდობაზე, მოიცავენ გადარიცხვის სისტემებს ჩეკებისა და ფასიანი ქაღალდებისათვის, ელექტრონული საბანკო საქმიანობისათვის, საკრედიტო და სადებეტო ბარათების ოპერაციებისათვის. თუ პროდუქციის ხაზი იცვლება, მენეჯმენტმა უნდა მოახდინოს სისტემების მობილიზება, რათა უზრუნველყოს ოპერაციების განხორციელება. მნიშვნელოვანი პრობლემები შეიძლება წარმოიშვას ძალიან სწრაფად თუ ოპერაციების დამუშავების სისტემები დროულად ვერ ახორციელებან ან არ ასრულებენ ოპერაციას. თუ კლიენტებს პრობლემები ექმნებათ თავიანთ ანგარიშებთან ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით, მათ შეიძლება დახურონ ისინი, რაც შეამცირებს ლიკვიდობას. საოპერაციო რისკი უნდა განიხილებოდეს ბანკის ლიკვიდობაში გაუთვალისწინებელი პრობლემების გადაჭრის გზების დაგეგმვის პროცესში.

მენეჯმენტმა უნდა განახორციელოს ლიკვიდობის შესაძლო პრობლემების შიდა, ისევე როგორც საბაზრო მაჩვენებლების მონტორინგი. ეს მაჩვენებლები აუცილებელი არ არის მოითხოვდნენ მკვეთრ მაკორექტირებელ ღონისძიებებს, მაგრამ შეიძლება აიძულებდნენ მენეჯმენტს და სამეთვალყურეო საბჭოს განახორციელოს დამატებითი მონიტორინგი ან ანალიზი. ლიკვიდობის საწყისმა პრობლემამ შეიძლება თავი პირველად იჩინოს ბანკის ფინანსური მონიტორინგის სისტემაში როგორც დაღმავალმა ტენდენციამ შესაძლო სამომავლო შედეგებით მოგებასა ან კაპიტალზე. ასეთი შიდა მაჩვენებლების მაგალითებია:

- ნებისმიერ სფეროში ან ნებისმიერი საბანკო პროდუქტის შემთხვევაში უარყოფითი ტენდენცია ან მნიშვნელოვნად მზარდი რისკი.
- კონცენტრაციები აქტივებში ან ვალდებულებებში.
- აქტივების ხარისხის მაჩვენებლების კლება.
- დარიცხული პროცენტის განსაკუთრებით მაღალი მოცულობა ჯგუფთან შედარებით
- მიღებული მოგების და მოგების პროგნოზის კლება.

- ცვალებადი საბითუმო ვალდებულებებით დაფინანსებული აქტივების სწრაფი ზრდა
- პროფესიონალმა ანალიტიკოსებმა და ბაზრის სხვა მონაწილეებმა შეიძლება გამოხატონ შეშფოთება ბანკის საკრედიტო რისკის შესახებ.

აღნიშნული მესამე მხარის შეფასებების მაგალითებია:

- ხმების გავრცელება ბანკის "პრობლემურობის" შესახებ.
- სარეიტინგო ორგანიზაციების მიერ დაბალი საკრედიტო რეიტინგის მინიჭება.
- კლიენტები უკავშირდებიან საზოგადოებასთან ურთიერთობის განყოფილების მენეჯერებს და ფილიალის თანამშრომლებს და ითხოვენ ინფორმაციას.
- მეორად ბაზარზე ბანკის ფასიანი ქაღალდებით საქმიანობის დაქვეითება შეიძლება მიუთითებდეს ღირებულების შემცირებას. ასეთი საბაზრო მოვლენების მაგალითებია:
- აქციის ფასის შემცირება
- მეორად ბაზარზე ბანკის ძირითად და სუბორდინირებულ ვალზე შემოსავლიანობის ზრდა, და ბანკის ვალით ვაჭრობის ზრდა.
- ბანკის კრედიტორებმა შეიძლება შეზღუდონ ოპერაციები ან მოითხოვონ საკრედიტო მხარდაჭერა, უკეთესი საკრედიტო პირობები ან დაფინანსების ხანგრძლივობის შემცირება. ნებისმიერმა ჩამოთვლილთაგანმა შეიძლება გაზარდოს ლიკვიდობის ხარჯები.

დაფინანსების გაუარესების მაგალითებია:

- საერთო დაფინანსების ხარჯების ზრდა
- პარტნიორების მიერ გირაოს მოთხოვნის დაწყება ბანკის საკრედიტო რისკის გამო
- საკორესპონდენტო ბანკების მიერ საკრედიტო ხაზის შეწყვეტა ან შემცირება, რაც ბანკს აიძულებს განახორციელოს დიდი შესყიდვა საბროკერო საფონდო ბაზარზე.
- პარტნიორებს და ბროკერებს არ სურთ არაუზრუნველყოფილ ან გრძელვადიან ოპერაციებში მონაწილეობა.
- ოპერაციის მოცულობა მცირდება და ზოგიერთ პარტნიორებს არ სურთ უფრო მოკლევადიან ოპერაციებში მონაწილეობა.
- ბანკი იღებს მოთხოვნას დეპოზიტორებისგან მათი სახსრების ადრეული გატანის შესახებ ან ბანკმა უნდა გამოისყიდოს საკუთარი ფასიანი ქაღალდები ბაზარზე.
- ბანკის პოტენციური ლიკვიდობის რისკის შეფასებისას სებ-ის შემმოწმებელი განიხილავს არამარტო ბანკის მენეჯმენტის მიერ გათვალისწინებულ ფაქტორებს, არამედ ლიკვიდობასთან დაკავშირებულ მიმდინარე მდგომარეობას და რიგი კოეფიციენტების ცვლილების ტენდენციას;
- სესხები/დეპოზიტები;
- წმინდა სესხები/მთლიანი ვალდებულებები;
- საშუალო ლიკვიდობის კოეფიციენტი;
- ლიკვიდური აქტივების სტრუქტურული შედგენილობა;
- დამოკიდებულება საბითუმო დაფინანსებაზე.

IV. აქტივების ლიკვიდობა და ვადიანობა

თუ ბანკს სჭირდება ფული, ერთ-ერთი არჩევანი იქნებოდა აქტივების გაყიდვა. ზოგიერთი ტიპის აქტივის ყიდვა-გაყიდვა ხშირად ხდება და ასეთი აქტივების საბაზრო ფასი კარგადაა ცნობილი. ასე, რომ ბანკმა შეიძლება იოლად და რეალურ საბაზრო ფასად გამონახოს მოცემული აქტივის მყიდველი დროის მოკლე მონაკვეთში. ამ აქტივებს ლიკვიდური აქტივები ეწოდება, რადგან მათი ფულად ქცევა ადვილია. რა თქმა უნდა, საკუთრივ ფული ყველაზე ლიკვიდური აქტივია. სხვა ბანკებზე გაცემული მოკლევადიანი სესხები ან მათში განთავსებული დეპოზიტები ასევე ლიკვიდურ აქტივებად განიხილება ბანკთაშორის ბაზარზე, რადგან ჩვეულებრივ ძნელი არ არის ისეთი ბანკის პოვნა, რომელიც შეისყიდის ამ სესხებს ან დეპოზიტებს. ფასიანი ქაღალდების კარგად განვითარებული ბაზრის მქონე ქვეყნებში სამთავრობო ან კომპანიების ფასიანი ქაღალდები ასევე ლიკვიდურია. რამდენადაც ლიკვიდური აქტივები წარმოდგენილია საბალანსო უწყისში, მათ ლიკვიდობის ხილულ წყაროს უწოდებენ.

სხვა ტიპის აქტივების ყიდვა-გაყიდვა ხშირად არ ხდება. მაგრამ როდესაც ადგილი აქვს ამ პროცესს, ფასზე შეთანხმება ინდივიდუალურად უნდა მოხდეს მყიდველსა და გამყიდველს შორის. ამ დროს კოტირებული საბაზრო ფასი არ არსებობს. დროის მოცემული მომენტისათვის ასეთი აქტივების მხოლოდ რამოდენიმე დაინტერესებული მყიდველი შეიძლება არსებობდეს. მოცემული ტიპის აქტივები შეიძლება ძლიერ განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისგან, რაც შედარებას ართულებს. ასეთი ტიპის აქტივებს არალიკვიდური აქტივები ეწოდება. არალიკვიდური აქტივების შემთხვევაში დროის მონაკვეთი, რომლის განმავლობაშიც აქტივი უნდა გაიყიდოს, ფასის განსაზღვრის გადამწყვეტი ფაქტორია, რომელიც ბანკმა უნდა მიიღოს ამ აქტივის სანაცვლოდ. რაც უფრო ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში შეძლებს ბანკი დაელოდოს ბაზარზე დაინტერესებული მყიდველის გამოჩენას, მით უფრო მაღალი იქნება აქტივის ფასი. ანუ, თუ ბანკს მოკლე დროში სჭირდება აქტივის გაყიდვა ფულის მისაღებად, მან აქტივი შეიძლება ზარალიანად გაყიდოს. მიუხედავად იმისა, რომ ბანკებს შორის ხდება ბიზნესზე და კერძო პირებზე გაცემული სესხების ყიდვა-გაყიდვა, სესხები მაინც არალიკვიდურ აქტივად განიხილება.

ძირითადი საშუალებები, შენობები, ავეჯი და მოწყობილობა, რომლითაც ბანკი ახორციელებს თავის საქმიანობას კიდევ უფრო არალიკვიდურია. ამის ერთერთი მიზეზია ის, რომ ასეთი აქტივები ინდივიდუალურად უნიკალურია. მაგალითად, მხოლოდ საოფისე შენობას ასობით დამახასიათებელი ნიშანი გააჩნია, როგორიცაა ასაკი და მდებარეობა, რაც მას სხვა შენობებისგან განასხვავებს. ამის გამო, პოტენციურმა მყიდველმა უნდა დახარჯოს დრო და ძალისხმევა, რომ ეს მახასიათებლები შეამოწმოს და გადაწყვიტოს რამდენის გადახდას მოისურვებს. არჩევანის გასაკეთებლად, მყიდველმა შენობის მახასიათებლები უნდა შეუდაროს სხვა შენობების ნიშნებს. გაყიდვის დასაჩქარებლად გამყიდველმა შეიძლება წაახალისოს მყიდველი ნაკლები ფასის შეთავაზებით. მეორე მიზეზი ბანკების მფლობელობაში არსებული ძირითადი

საშუალებების შედარებითი არალიკვიდურობისა არის ის, რომ ბანკის ძირითადი საშუალებები, როგორიცაა საცავი და ფულის დასათვლელი მანქანები, შექმნილი იყო მხოლოდ ბანკების მიერ გამოსაყენებლად. ეს რა თქმა უნდა, ამცირებს ამ ტიპის აქტივების პოტენციურ მყიდველთა რაოდენობას.

ლიკვიდურ და არალიკვიდურ აქტივებს შორის ზემოთ მოყვანილი ნათელი განსხვავება მხოლოდ განხილვის თვალსაზრისით გაკეთდა. სინამდვილეში, უფრო ზუსტი იქნებოდა, ლიკვიდურობის ხარისხზე საუბარი. აქტივების სხვადასხვა ტიპები შეიძლება განხილულ იქნას, როგორც სპექტრი ყველაზე ლიკვიდური აქტივიდან, როგორიცაა ფული, ყველაზე ნაკლებად ლივიდურ აქტივებამდე როგორიცაა ძირითადი საშუალებები. სხვა ბანკებზე გაცემულ სესხებს, სამთავრობო ფასიან ქაღალდებს, ბიზნესზე და კერძო პირებზე გაცემულ სესხებს მათი ხარისხიდან გამომდინარე გააჩნიათ ლიკვიდობის სხვადასხვა დონე. საპროცენტო ხასიათის აქტივებისთვის, ჩვეულებრივ ჭეშმარიტებას წარმოადგენს, რომ მაღალი ლიკვიდობის მქონე აქტივებს გააჩნიათ უფრო დაბალი საპროცენტო განაკვეთი ვიდრე ნაკლებად ლიკვიდურ აქტივებს.

სხვა ბანკებზე გაცემული სესხები და ფიქსირებული ვადიანობის და განაკვეთის მქონე ფასიანი ქაღალდები შეიძლება ბანკის ლიკვიდური აქტივების პორტფელის მნიშვნელოვანი კომპონენტი იყოს. თუმცა ასეთი აქტივები რომელთა ვადიანობა ერთ წელს აღემატება არ განიხილება ისევე ლიკვიდურად, როგორც ხანმოკლე ვადიანობის მქონე აქტივები. თუ საბაზრო საპროცენტო განაკვეთები იზრდება, ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე აქტივების საბაზრო ღირებულება შემცირდება. რაც უფრო მეტია ვადის დადგომამდე დარჩენილი დრო, მით უფრო შემცირდება აქტივის საბაზრო ღირებულება საპროცენტო განაკვეთების მოცემული ზრდის ოდენობით. გრძელვადიანი აქტივებისთვის შეიძლება არსებობდეს დამკვიდრებული ბაზრები, ისეთი ფასებით, რომლებიც ცნობილია და ადვილად შეიძლება მათი გადამოწმება. ბანკი, რომელიც განიცდის ლიკვიდობის ნაკლებობას ადვილად გაყიდის ასეთ აქტივს. მაგრამ მას შეიძლება არ სურდეს ამ აქტივის გაყიდვა თუ მისი საბაზრო ფასი შესყიდვის ფასზე დაბალია, რადგან შედეგად მიღებული სხვაობა უნდა გაატაროს როგორც ხარჯი. ამ მიზეზის გამო, გრძელვადიანი აქტივები განხილულ უნდა იქნას როგორც ბანკის ლიკვიდობის უფრო მეორადი ვიდრე პირველადი წყარო.

V. ბანკის მიერ სახსრების მოზიდვა, მისი ვალდებულებების შემადგენლობა და ლიკვიდობა

აქტივების გაყიდვასთან ერთად ბანკმა, რომელსაც სჭირდება ფულადი სახსრები დროის მოკლე მონაკვეთში, შეიძლება ეცადოს ნასესხები სახსრების მოზიდვას სხვა ბანკებისგან ანდა ეროვნული ბანკისგან. ბანკისთვის მეტად მნიშვნელოვანია წინასწარ ჰქონდეს განსაზღვრული ალტერნატიული სახსრების წყაროები, რათა ყოველთვის იცოდეს საჭიროების შემთხვევაში საიდან და რა რაოდენობის თანხის სესხება შეუძლია. ამ ოდენობას ეწოდება ბანკის გამოუყენებელი ნასესხები სახსრები. იგი წარმოადგენს ლიკვიდობის

წყაროს, რომელიც არ ჩანს ბანკის ბალანსში და შეიძლება განვიხილოთ როგორც უხილავი ლიკვიდობა.

ბანკის გამოუყენებელ ნასესხებ სახსრებს რამდენიმე ფაქტორი განსაზღვრავს. პირველი, რა თქმა უნდა, ის ოდენობაა რომელიც ბანკმა უკვე მოიზიდა სხვადასხვა წყაროებიდან. შემდეგია ბანკის მიმდინარე კაპიტალის პოზიცია. გარკვეული მიზეზების გამო კარგად კაპიტალიზირებულ ბანკს უფრო ადვილად მიუწვდება ხელი სახსრებზე ვიდრე ცუდად კაპიტალიზირებულ ბანკს. მესამე მნიშვნელოვანი ფაქტორია აქტივების ოდენობა, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას გირაოდ დამატებითი ნასესხები სახსრების მოსაზიდად, თუ ასეთი გირაო აუცილებელია. ამ თანხის განსაზღვრისას, ბანკმა არ უნდა ჩათვალოს აქტივები, რომლებიც უკვე გამოყენებულია გირაოდ არსებული ნასესხები სახსრებითვის. ასევე მნიშვნელოვანია, არ ჩაითვალოს ის ლიკვიდური აქტივები, რომლებიც ბანკს გამოყოფილი აქვს ფულის მოულოდნელი საჭიროების შემთხვევაში გასაყიდად.

უკანასკნელი ფაქტორი, რომელიც გავლენას ახდენს ბანკის მიერ სახსრების მოზიდვის უნარზე არის სხვა კომერციული ბანკების და სებ-ის პოლიტიკა იმ ბანკებზე სესხების გაცემასთან დაკავშირებით, რომლებსაც ლიკვიდობის პრობლემა აქვთ. თუ სესხის გამცემი, მაგალითად სებ-ი, იხელმძღვანელებდა მხოლოდ საკუთარი ფინანსური ინტერესით ბანკის თხოვნასთან დაკავშირებული(რომელიც ეხება მოკლევადიან სესხს ლიკვიდობასთან კავშირში) გადაწყვეტილების მიღებისას, იგი განახორციელდებდა შემდეგ ანალიზს: პირველი, სესხის გამცემი განსაზღვრავდა ლიკვიდობის ნაკლებობის მიზეზს. თუ იგი გამოწვეული იქნებოდა ბანკის პრობლემით, როგორიცაა საოპერაციო ზარალი ან დეპოზიტების მდგრადი გადინება, სებ-ი ან სხვა ბანკი არ მოისურვებს სესხის გაცემას. ისინი მოითხოვდნენ მაღალი ხარისხის აქტივით წარმოდგენილ გირაოს, რომლის გაყიდვაც იოლი იქნებოდა. საპირისპიროდ, თუ ლიკვიდობის ნაკლებობა გამოწვეული იქნებოდა რაიმე დადებითი მოვლენით, მაგალითად როგორიცაა სესხებზე მოთხოვნის ზრდა, ბანკის მიერ ნასესხები სახსრების მოზიდვის შესაძლებლობა უფრო დიდი იქნებოდა. შემდეგ, გამსესხებელი განიხილავდა ბანკის საერთო ფინანსურ მდგომარეობას და განსაზღვრავდა რა რაოდენობის თანხის სესხად გაცემას განახორციელებდა და რა პირობებით.

საქართველოს ეროვნულ ბანკს, როგორც ცენტრალურ ბანკს აკისრია საფინანსო სისტემის შეუფერხებელი ფუნქციონირების უზრუნველყოფის პასუხისმგებლობა. შესაბამისად, მას შეიძლება ჰქონდეს პოლიტიკა, რომელიც უშვებს ლიკვიდობის ნაკლებობის მქონე ბანკებისთვის სესხების გაცემას ისეთი პირობებით, რაც არ შედის სებ-ის ფინანსურ ინტერესებში.

როგორც უკვე იყო აღნიშნული, დეპოზიტების გადინება ლიკვიდობასთან დაკავშირებული პრობლემების ყველაზე გავრცელებული მიზეზია, რადგან მისი წინასწარ განსაზღვრა შეუძლებელია და ბანკის კონტროლს არ ექვემდებარება. როგორც წესი, ბანკის ფულადი სახსრების წყაროების სტაბილურობა განსაზღვრავს ლიკვიდური აქტივების ოდენობას და მოკლევადიანი ნასესხები სახსრების ხელმისაწვდომობას.

როგორც ბანკის აქტივები შეიძლება განვალაგოთ მათი ლიკვიდურობის მიმდევრობით, ასევე ბანკის ვალდებულებებიც შეიძლება განლაგდნენ მიმდევრობით სტაბილურობის მიხედვით. არსებობს ბანკის ვალდებულებების სტაბილურობის ხუთი ძირითადი წესი. გრძელვადიანი ვალდებულებები უფრო სტაბილურია ვიდრე მოკლევადიანი. მოკლევადიანი ვალდებულების ვადის დადგომისას, ბანკი ვერასდროს ვერ იქნება აბსოლუტურად დარწმუნებული რომ შესაძლებელი იქნება ვალდებულების განახლება ან რეფინანსირება მისაღები საპროცენტო განაკვეთით. თუ ვალდებულების უკანასკნელი რეფინანსირებიდან ფინანსური მდგომარეობა გაუარესდა, შეიძლება საერთოდ ვერ მოხერხდეს რეფინანსირება.

სხვა ნასესხები სახსრები, როგორიცაა ობლიგაციები, გაცილებით სტაბილურია ვიდრე დეპოზიტები. ძალზე იშვიათია, ობლიგაციის მფლობელს ჰქონდეს უფლება მოითხოვოს ობლიგაციის განაღდება ვადის დადგომამდე. უკიდურეს შემთხვევაში, მფლობელმა ასეთი მოთხოვნისას შეიძლება მიიღოს ობლიგაციის საბაზრო ღირებულება და არა მისი ნომინალური ღირებულება. საბაზრო ღირებულება შეიძლება ნომინალურზე დაბალი იყოს, რის გამოც ობლიგაციის მფლობელი არ მოისურვებს განაღდებას. საპირისპიროდ, ფიქსირებული ვადიანობის მქონე დეპოზიტების მფლობელებს აქვთ უფლება მიიღონ ნომინალური ღირებულება ვადის დადგომამდე, ხშირად ძალზე მცირე ჯარიმის ფასად, რაც დეპოზიტის საბაზრო ღირებულებასთან არ არის დაკავშირებული.

კიდევ ერთი პრინციპი, რომელიც ვალდებულებების სტაბილურობას ეხება, არის ის, რომ კერძო პირთა დეპოზიტები ჩვეულებრივ უფრო სტაბილურია, ვიდრე კომპანიების, სხვა ბანკების ან სამთავრობო დეპოზიტები. ჩვეულებრივ კერძო პირები ბანკს ირჩევენ მოხერხებულობის, მომსახურების და რეპუტაციის მიხედვით. ბანკის შერჩევის შემდეგ ისინი ფულს ტოვებენ ბანკში მაშინაც კი, თუ სხვა ბანკები იხდიან უფრო მაღალ საპროცენტო განაკვეთს ან იღებენ უფრო დაბალ საკომისიოს. ასევე, კერძო პირებს კომპანიებისგან განსხვავებით ხელი არ მიუწვდებათ ბანკის შესახებ ფინანსურ ინფორმაციაზე. ამის გამო, ნაკლები ალბათობა არსებობს, რომ კერძო პირები გაიტანენ თავიანთ რესურსებს გაუარესებული ფინანსური მდგომარეობის მქონე ბანკიდან.

საპირისპიროდ, კომპანიები ირჩევენ ისეთ ბანკებს, რომლებიც კლიენტებს სთავაზობენ უფრო მაღალ საპროცენტო განაკვეთს და მომსახურებისთვის იღებენ დაბალ საკომისიოს. ისინი უმალვე გადაიტანენ თავიანთ ანგარიშებს სხვა ბანკებში, თუ ეს უკანასკნელნი უკეთეს პირობებს შესთავაზებენ, და ისინი ფინანსური პრობლემების პირველი ნიშნის შემჩნევისთანავე ტოვებენ ბანკს. სამთავრობო ორგანიზაციების დეპოზიტები შეიძლება იყოს არასტაბილური სხვადასხვა მიზეზის გამო. მაგალითად, ბანკის შერჩევაზე პოლიტიკურმა მოვლენებმა შეიძლება იქონიონ გავლენა. ან, კონკრეტული პერიოდის განმავლობაში მოკრებილი გადასახადების დონე შეიძლება მოსალოდნელზე დაბალი იყოს, რაც სამთავრობო ორგანიზაციებისგან მოითხოვს მათი სადეპოზიტო ანგარიშების მნიშვნელოვან შემცირებას.

სხვა ბანკების დეპოზიტები ფულადი სახსრების ასევე არასტაბილურ წყაროდ უნდა განვიხილოთ. დავუშვათ, რომ ა ბანკს დიდი ოდენობის დეპოზიტი

აქვს განთავსებული ბ ბანკში. ბანკი ა აღნიშნულ დეპოზიტს ლიკვიდობის წყაროდ განიხილავს, რომელსაც ფულის მოულოდნელი გადინების შემთხვევაში გამოიტანს ბ ბანკიდან. ბანკი ბ ასეთ შემთხვევაში განიცდის ფულის მოულოდნელ გადინებას, რისი გაწონასწორებასაც შეიძლება რთული აღმოჩნდეს. აღნიშნული წარმოადგენს მექანიზმს, რომლის საშუალებითაც პრობლემები ერთი ბანკიდან მეორეს გადაეცემა.

მეოთხე წესი, რომელიც მართავს ვალდებულებების სტაბილურობას, არის ის, რომ მცირე ოდენობის დეპოზიტები უფრო სტაბილურია ვიდრე დიდი ოდენობის. დიდი დეპოზიტის გადატანის ხარჯი იგივეა, რაც მცირე დეპოზიტის გადატანისა, მაგრამ დეპოზიტორისათვის დიდი დეპოზიტის გადატანას უფრო მეტი დადებითი მხარე აქვს ვიდრე პატარა დეპოზიტის გადატანას. მაგალითად, საპროცენტო შემოსავლის ზრდა უფრო დიდია, როცა კლიენტს დიდი დეპოზიტი გადააქვს ბანკში, რომელიც უფრო მაღალ საპროცენტო განაკვეთს იხდის, ვიდრე მცირე დეპოზიტის გადატანის შემთხვევაში. ასევე, სხვადასხვა ანგარიშებზე თანხების შეტანა და გატანა როცა სადეპოზიტო ბაზა 1000-მდე მცირე ანგარიშისგან შედგება უფრო ნაკლებად დაეტყობა ბანკს, ვიდრე 100 დიდი ანგარიშისგან შემდგარი სადეპოზიტო ბაზის შემთხვევაში.

დაბოლოს, ვადიანი დეპოზიტები უფრო სტაბილურია ვიდრე მოთხოვნამდე დეპოზიტები. რადგან მოთხოვნამდე დეპოზიტებს არა აქვთ განსაზღვრული ვადიანობა და მათ იყენებენ კერძო პირები, კომპანიები, და სამთავრობო ორგანიზაციები ოპერაციების საწარმოებლად, შესაძლებელია დიდი ოდენობის დეპოზიტების გატანა სხვადასხვა ანგარიშებიდან ბანკისთვის წინასწარი შეტყობინების მიწოდების გარეშე. ვადიანი დეპოზიტები, გამოიყენება მათი მფლობელების მიერ ინვესტიციების განსახორციელებლად და იშვიათად ხდება მათი გატანა განსაზღვრული ვადის დადგომამდე. შემნახველი დეპოზიტები ნაკლებ სტაბილურია, ვიდრე ვადიანი დეპოზიტები, მაგრამ უფრო სტაბილურია ვიდრე მოთხოვნამდე დეპოზიტები. მიუხედავად იმისა, რომ შემნახველ დეპოზიტებს არ გააჩნიათ განსაზღვრული ვადიანობა, ბანკებმა კლიენტებს შეიძლება მოსთხოვონ ფულის გატანის შესახებ შეტყობინების გაგზავნა რამოდენიმე დღით ადრე. ასევე, შემნახველი დეპოზიტები, ვადიანის მსგავსად, მათი მფლობელების მიერ გამოიყენება ინვესტიციების განსახორციელებლად და თანხის გატანა ამ ანგარიშებიდან ჩვეულებრივ ხშირად არ ხდება.

VI. ლიკვიდობის მართვა და სამეთვალყურეო საბჭოს და მენეჯმენტის კონტროლი მის მართვაზე

ა. ლიკვიდობის მართვა

არსებობს გარკვეული დათმობა ლიკვიდობის მართვის პროცესში. ბანკმა შეიძლება სრულიად გამორიცხოს ლიკვიდობის ნაკლებობის შესაძლებლობა, თუ მთელი მისი აქტივები წარმოდგენილი იქნება ნაღდი ფულის, სხვა ბანკებში არსებული დეპოზიტების და სხვა ლიკვიდური აქტივების სახით. თუმცა, აქტივების ასეთი პორტფელიდან შესაძლებელია მხოლოდ ძალიან მცირე ოდე-

ნობის საპროცენტო შემოსავლის მიღება. ბანკებს შეუძლიათ გაზარდონ თავიანთი საპროცენტო შემოსავალი, თუ ექნებათ მხოლოდ სესხები და ძირითადი საშუალებები, ასევე ხელთ არსებული ნაღდი ფული ყოველდღიური ხარჯების დასაფარად და მცირე ოდენობის გატანილი დეპოზიტების დასაბალანსებლად. ასეთი პოზიცია, რა თქმა უნდა, ბანკს განსაკუთრებით მგრძნობიარეს გახდის დიდი მოცულობის მოულოდნელი გადინების მიმართ.

ამგვარად, ბანკებს ყოველთვის უნდა ჰქონდეთ ფული და სხვა ლიკვიდური აქტივები საკმარისი ოდენობით, რომ მოახდინონ მოულოდნელი გადინების სათანადო გაწონასწორება. თუმცა, ეს რაოდენობა ძალზე დიდი არ უნდა იყოს რომ არ შეამციროს საპროცენტო შემოსავალი. ბანკის მენეჯმენტს არასოდეს ეცოდინება აქვს თუ არა ბანკს ლიკვიდობის საჭირო რაოდენობა. მაგრამ არსებობს რამოდენიმე მაჩვენებელი, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას გადაწყვეტილების მისაღებად.

ლიკვიდური აქტივების ოდენობა მთლიანი ვალდებულებების პროპორციული უნდა იყოს. როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, დეპოზიტების მოულოდნელი გადინება ან გარკვეული ვადადამდგარი ვალდებულებების განახლების უუნაროობა ლიკვიდობის პრობლემების ორი ძირითადი მიზეზია. ლიკვიდობის მართვის მარტივი წესი, მაგალითად შეიძლება იყოს ის, რომ ბანკს ჰქონდეს მთლიანი ვალდებულებების გარკვეული პროცენტის შესაბამისი ლიკვიდური აქტივები.

თუმცა, ვინმემ შეიძლება იფიქროს, რომ ზოგიერთი ვალდებულება უფრო სტაბილურია სხვასთან შედარებით. ვთქვათ, არსებობს ორი ბანკი და თითოეულის ლიკვიდური აქტივები ვალდებულებების 15%-ია. ერთი ბანკის ვალდებულებები უმეტესად წარმოდგენილია კომპანიების და სხვა ბანკების მოთხოვნამდე დეპოზიტებით, მაშინ როცა მეორე ბანკის ვალდებულებები წარმოდგენილია უმეტესად კერძო პირების 6-თვიანი ვადიანი დეპოზიტებით. ცხადია, რომ პირველი ბანკი უფრო მგრძნობიარეა ლიკვიდობის ნაკლებობის მიმართ ვიდრე მეორე, და უნდა ჰქონდეს უფრო მეტი ლიკვიდური აქტივი.

ლიკვიდური აქტივების სათანადო ოდენობის განსასაზღვრად გამოსაყენებელი კარგი ფორმულა ითვალისწინებს ვალდებულებების სხვადასხვა ტიპებს. მაგალითად, ბანკმა შეიძლება გადაწყვიტოს, რომ ჰქონდეს მოთხოვნამდე დეპოზიტების 40%-ის, შემნახველი დეპოზიტების 25%-ის, ვადიანი დეპოზიტების 15%-ის და სხვა ნასესხების სახსრების 5%-ის ლიკვიდური აქტივები. (შენიშვნა: ეს პროცენტული ოდენობები მხოლოდ მაგალითის სახითაა მოყვანილი და რეკომენდაციის სახით არ უნდა იქნას განხილული). ფორმულა შეიძლება კიდევ უფრო გართულდეს, კერძო პირების, კომპანიების, სხვა ბანკების და სამთავრობო ორგანიზაციების დეპოზიტებისთვის სხვადასხვა პროცენტული ოდენობის მიკუთვნებით.

თუმცა, ბანკისთვის საკმარისი არ არის აირჩიოს ლიკვიდური აქტივების დონე და არაფერი გააკეთოს ლიკვიდობის პოზიციის მართვისთვის. ბანკებს კვლავ სჭირდებათ ფულის შემოდინების და გადინების ყოველდღიური მონიტორინგი და მისი სამომავლო პროგნოზირება გარკვეული სიზუსტით.

ბ. სამეთვალყურეო საბჭოს და მენეჯმენტის კონტროლი

ლიკვიდობის რისკის ეფექტური მართვა მოითხოვს ინფორმირებულ სამეთვალყურეო საბჭოს, უნარიან მენეჯმენტს და სათანადოდ დაკომპლექტებული თანამშრომლების არსებობას. სამეთვალყურეო საბჭო და მენეჯემენტი პასუხისმგებელი არიან ლიკვიდობის რისკის ბუნების და დონის შესწავლაზე და რისკების მართვის ინსტრუმენტების შერჩევაზე. მათ ასევე უნდა უზრუნველყონ ბანკის დაფინანსების სტრატეგიის და მისი განხორციელების შესაბამისობა რისკის დასაშვებ დონესთან.

სამეთვალყურეო საბჭო უფლებამოსილია შემდეგზე:

- განსაზღვროს ბანკის სტრატეგიული მიმართულება და ლიკვიდობის რისკის დასაშვებ დონე.
- შეარჩიოს მენეჯერები, რომელთაც გააჩნიათ უფლებამოსილება და პასუხისმგებლობა მართონ ლიკვიდობის რისკი.
- აწარმოონ ბანკის ფუნქციონირების და საერთო ლიკვიდობის რისკის პროფილის მონიტორინგი.
- უზრუნველყოს ლიკვიდობის რისკის განსაზღვრა, შეფასება, მონიტორინგი და კონტროლი.

მენეჯმენტი აკონტროლებს ლიკვიდობის რისკის ყოველდღიურ და გრძელვადიან მართვას.

მენეჯერებმა უნდა:

- შეიმუშაონ და დანერგონ პრაქტიკა და პროცედურები, რომლებიც საბჭოს მიზნებს, ამოცანებს და რისკების დასაშვებ დონეს აქცევს საოპერაციო სტანდარტებად, რომლებიც გათავისებული იქნება ბანკის პერსონალის მიერ და შეესაბამება საბჭოს განზრახვას.
- დაიცვან უფლებამოსილება და პასუხისმგებლობა, რომელიც სამეთვალყურეო საბჭომ დაადგინა ლიკვიდობის რისკის მართვისათვის.
- განახოციელონ მენეჯმენტის საინფორმაციო და სხვა სისტემების დანერგვის კონტროლი, რომლებიც განსაზღვრავენ, აფასებენ, ახორციელებენ მონიტორინგს და აკონტროლებენ ბანკის ლიკვიდობის რისკს.
- დაამყარონ ეფექტური შიდა კონტროლი ლიკვიდობის რისკის მართვის პროცესზე.

გ. ლიკვიდობის რისკის მართვის პროცესი

ორგანიზაციული სტრუქტურის მიუხედავად, ბანკის რისკების მართვის პროცესი უნდა მოიცავდეს სისტემებს, რომლებიც განსაზღვრავენ, აფასებენ, და აკონტროლებენ ლიკვიდობის რისკს. რისკების ეფექტური მართვის გადამწყვეტი ელემენტებია მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები, რისკების ლიმიტები, შიდა კონტროლი, მენეჯმენტის ანგარიშგება და ლიკვიდობის თვალსაზრისით განსაკუთრებული პრობლემების გადაჭრის გეგმა.

ეფექტურმა საინფორმაციო სისტემამ დროული ინფორმაცია უნდა მიაწოდოს მენეჯმენტს ლიკვიდობის ყოველდღიური მართვისა და რისკების კონტროლის შესახებ. იდეალურ შემთხვევაში, რეგულარული ანგარიშგებები, რომლებსაც ბანკი ამზადებს, საშუალებას აძლევს მას განახორციელოს

ლიკვიდობის მონიტორინგი კრიზისის დროს. მენეჯერებმა უბრალოდ უფრო ხშირად უნდა მოამზადონ ანგარიშგებები. ანგარიშგებების შინაარსი და ფორმატი დამოკიდებულია ბანკის ლიკვიდობის მართვის პრაქტიკაზე, რისკებზე და სხვა მახასიათებლებზე, რომელიც მოიცავს შემდეგ ინფორმაციას:

- ფინანსური ნაკადების ანალიზს.
- აქტივების ხარისხს და ტენდენციებს.
- მოგების პროგნოზირებას.
- ბაზარზე ბანკის საერთო რეპუტაციას და თვით ბაზრის მდგომარეობას.
- მენეჯმენტის ცვლილებას.
- ბალანსის საერთო სტრუქტურის ტიპს და შედგენილობას.
- მოზიდული ფულადი სახსრების ტიპს, წყაროს და ფასს.

სამეთვალყურეო საბჭომ და მენეჯმენტმა უნდა განსაზღვრონ მისაღები ლიკვიდობის რისკის ბუნებისა და ოდენობის ლიმიტები. როდესაც ხდება რისკის შეზღუდვა, მენეჯმენტმა უნდა განიხილოს ბანკის სტრატეგიებისა და საქმიანობის ბუნება, მოგების ოდენობა, პოტენციური ზარალის შთანთქმისათვის აუცილებელი მოგებისა და კაპიტალის დონე და სამეთვალყურეო საბჭოსათვის მისაღები რისკების დონე.

მენეჯმენტს და სამეთვალყურეო საბჭოს უნდა გააჩნდეთ საშუალება, რომ განიხილონ შესაბამისობა დადგენილ ლიმიტებთან და საოპერაციო პროცედურებთან. ყველაზე წარმატებული ბანკებიც კი შეიძლება დადგნენ დაფინანსების პრობლემის წინაშე ადეკვატური კონტროლის მექანიზმების არარსებობის შემთხვევაში. განხილვა უნდა ხდებოდეს რეგულარულად, დაფინანსების სფეროსგან დამოუკიდებელი პირის მიერ.

მენეჯმენტმა და სამეთვალყურეო საბჭომ, ან კომიტეტმა, უნდა მიიღონ ანგარიშგებები ბანკის ლიკვიდობის რისკის დონის და ცვლილების ტენდენციის შესახებ სულ ცოტა ყოველკვარტალურად. თუ რისკი მაღალია, ან ზომიერია და იზრდება, ანგარიშგებები უფრო ხშირად უნდა მომზადდეს. ამ ანგარიშგებებიდან, მენეჯმენტმა და სამეთვალყურეო საბჭომ უნდა გაარკვიონ, რა ოდენობის ლიკვიდობის რისკს იღებს ბანკი, შესაბამისობაშია თუ არა მენეჯმენტი რისკის ლიმიტებთან და შეესაბამება თუ არა მენეჯმენტის სტრატეგიები სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ დადგენილ რისკის მისაღებ დონეს.

როგორც სრულყოფილი ლიკვიდობის მართვის პროგრამის ნაწილი, ბანკებმა უნდა შეიმუშაონ და შეინარჩუნონ განსაკუთრებული შემთხვევების დაფინანსების გეგმა (გდგ). გდგ არის ფულადი სახსრების მიმოქცევის პროგნოზი და დაფინანსების გეგმა რომელიც ახდენს დაფინანსების საჭიროებისა და დაფინანსების წყაროების პროგნოზირებას ისეთ საბაზრო პირობებში, როდესაც ადგილი აქვს აქტივების აგრესიულ ზრდას ან ვალდებულებების სწრაფ შემცირებას. გდგ უნდა იყოს მენეჯმენტის საუკეთესო შეფასება ბალანსის ცვლილებისა, რაც შედეგად შეიძლება მოჰყვეს ლიკვიდობის ან საკრედიტო სფეროებში განვითარებულ მოვლენებს. გდგ-ს დახვეწა შესაბამისობაში უნდა იყოს ბანკის კომპლექსურობასთან და მის წინაშე არსებულ რისკთან, საქმიანობასთან, პროდუქტებთან და ორგანიზაციულ სტრუქტურასთან. გდგ უნდა ითვალისწინებდეს ბანკის დაფინანსების და ლიკვიდობის ყველა საჭიროებას შემდეგის ჩათვლით:

- ყველა მნიშვნელოვანი საბალანსო და ბალანსგარეშე სახსრების მიმოქცევის ანალიზს და მათი რაოდენობრივი პროგნოზის და მიღებული შედეგების შეფასებას.
- პოტენციური ფინანსური ნაკადების გამოყენებისა და დაფინანსების წყაროების თანხვედრას.
- მაჩვენებლების განსაზღვრას რათა მენეჯმენტმა შეიტყოს პოტენციური რისკის დონის შესახებ.

გდგ ნათლად უნდა განსაზღვრავდეს, რაოდენობრივად აფასებდეს და ახარისხებდეს დაფინასნების წყაროებს უპირატესობის მიხედვით, მათ შორის:

- აქტივების შემცირებით
- ვალდებულებების სტრუქტურის შეცვლით ან ვალდებულებების გაზრდით.
- ბალანსგარეშე წყაროების გამოყენებით.
- ბალანსის ცვლილებების კონტროლისათვის სხვა ალტერნატივების გამოყენებით.

გდგ უნდა გულისხმობდეს აქტივების მხარის სტრატეგიებს ლიკვიდობის კრიზისის საპასუხოდ:

- უნდა მოხდეს თუ არა ფულადი ბაზრის ჭარბი აქტივების[1] ლიკვიდაცია.
- როდის შეიძლება ფასიანი ქაღალდების ლიკვიდაცია.
- უნდა მოხდეს თუ არა ლიკვიდური ფასიანი ქაღალდების გაყიდვა რეპო ბაზრებზე.
- როდის მოხდეს გრძელვადიანი აქტივების, ძირითადი საშუალებების ან ცალკეული ბიზნესის გაყიდვა.

გდგ უნდა ასახავდეს ვალდებულებების დაფინანსების სტრატეგიებს. ეს შეიძლება მოიცავდეს:

- დაფინანსებისთვის საერთო ფასების პოლიტიკის განსაზღვრას. პოლიტიკა შეიძლება განსაზღვრავდეს მაქსიმალურ პრემიას ან შეიძლება უარყოფდეს ნებისმიერ პრემიას (მზარდი რისკის გამოვლინების თავიდან აცილების მიზნით).
- დილერების განსაზღვრას, რომელიც მონაწილეობას მიიღებს ბაზრების შენარჩუნებაში, ბანკის სავაჭრო ინსტრუმენტებისათვის.
- დაფინანსების ცალკეული ბაზრების განსაზღვრას, მაგალითად მაღალი ხილვადობის ანგარიშების თავიდან ასაცილებლად (ინდივიდუალური კერძო ხელშეკრულებების სასარგებლოდ).
- სტრატეგიების შემუშავებას, თუ როგორ წარიმართოს ურთიერთობა არატრადიციული დაფინანსების წყაროებთან (მაგ, ვისთან მოხდეს დაკავშირება, რა ტიპის ინფორმაცია და როგორი დეტალები უნდა იყოს წარმოდგენილი, ვინ გასცემს პასუხს შემდგომ კითხვებს და როგორ მოხდება კავშირების შესაბამისობის უზრუნველყოფა).

---

[1] ფულადი ბაზრის აქტივები მოიცავს ისეთ ინსტრუმენტებს, როგორიცაა სახაზინო ვალდებულებები, ბანკთაშორისი სესხები, კრედიტები ეროვნული ბანკიდან, კონვერტირებად ვალუტაში დენომინირებული სადეპოზიტო სერტიფიკატები, რეპო ოპერაციები და სხვა.

- პოლიტიკის განსაზღვრა ცალკეული კლიენტების მიერ ადრეული გამოსყიდვის მოთხოვნებთან დაკავშირებით. ეს პრაქტიკა უნდა გამორიცხავდეს ფავორიტიზმს და დისკრიმინაციას. პოლიტიკა ასევე უნდა მოიცავდეს საბითუმო კლიენტებს, რომლებიც მოითხოვენ თავიანთი ხელშეკრულებების ადრეულ გამოსყიდვას.
- ბანკის მიერ ეროვნული ბანკიდან ნასესხები სახსრების შეფასება, დროის, ხანგრძლივობის და გადახდის წყაროს მითითებით.
- გდგ უნდა შეეხოს შემდეგ ადმინისტრაციულ პოლიტიკას და პროცედურებს, რომლებიც უნდა იქნას გამოყენებული ლიკვიდობის კრიზისის დროს.:
- მენეჯმენტის პასუხისმგებლობები დაფინანსების კრიზისის პერიოდში. კრიზისზე მომუშავე გუნდის წევრების სახელები, მისამართები და ტელეფონის ნომრები
- გეოგრაფიულად სად მოხდება გუნდის წევრების მივლინება.
- ვის ექნება მინიჭებული პასუხისმგებლობა დაამყაროს გარეშე კავშირები ზედამხედველებთან, ანალიტიკოსებთან, ინვესტორებთან, გარე აუდიტორებთან, პრესასთან, მნიშვნელოვან კლიენტებთან და სხვებთან.
- როგორ წარიმართება შიდა კავშირები მენეჯმენტის და აქტივ/პასივების მართვის კომიტეტის (ALCO) წევრებს შორის, საინვესტიციო პორტფელის მენეჯერებს შორის, მოვაჭრეებს, თანამშრომელბს და სხვათა შორის.
- როგორ უნდა იქნეს უზრუნველყოფილი ALCO-სთვის მენეჯმენტის ანგარიშგებების მიწოდება, რომლებიც დროულია და მნიშვნელოვანი და საშუალებას აძლევს წევრებს გაითავისონ ბანკის მოვლენების მნიშვნელობა და დასახონ შესაბამისი ღონისძიებები.

გდგ-ს სრულყოფილი მონახაზის შედგენა საკმაოდ შრომატევადია. ბანკებმა მნიშვნელოვანი დრო უნდა დაუთმონ ისეთ გარემოებებს, რომლებიც კავშირშია მათ საქმიანობასთან. მაგალითად, ბანკები, რომელნიც მნიშვნელოვანი სავალუტო რისკის წინაშე დგანან საჭიროებენ პოლიტიკას და პროცედურებს, რომლებიც შეესაბამება მათ გეოგრაფიას ან სავალუტო მოთხოვნებს.

VII. ლიკვიდობის მინიმალური საზედამხედველო კოეფიციენტები და ფინანსური ანალიზი

სებ-ი კომერციულ ბანკებს უდგენს ლიკვიდური აქტივების მინიმალურ ოდენობას. **„ლიკვიდური აქტივები“** ნიშნავს ხელთ არსებული ნაღდი ფულის და სხვა აქტივების ჯამს, რომელიც სწრაფად შეიძლება იქცეს ფულად მათი ისტორიული ღირებულების შემცირების გარეშე. იგი შეიცავს:

- დაუგირავებელ თავისუფალ ფულად სახსრებს;
- ნაშთებს სებ-ში არსებულ ანგარიშებზე;
- მყარად კონვერტირებად ვალუტაში გამოსახულ წმინდა ნაშთებს აშშ ფედერალური რეზერვების ბანკში ან ევროგაერთიანების წევრი ქვეყნის ცენტრალურ ბანკში;
- დაუგირავებელ ფასიან ქაღალდებს, რომელიც გამოშვებულია ან უპირო-

ბოდ არის გარანტირებული საქართველოს მთავრობის, აშშ მთავრობის ან ევროგაერთიანების წევრი ქვეყნის მთავრობის მიერ.

- ლიკვიდური აქტივები არ უნდა შეიცავდეს ყადაღადადებულ საკორესპონდენტო ანგარიშებზე რიცხულ თანხებს, ნეგატიურად კლასიფიცირებულ ბანკთაშორის დეპოზიტებს, საქართველოს ეროვნულ ბანკში განთავსებული მინიმალური რეზერვების თანხას ან მის ნაწილს, რომლის უზრუნველყოფითაც ბანკს აღებული აქვს კრედიტი.

სებ-ის მიერ დადგენილი ყველა მინიმალური სტანდარტი განხილულ უნდა იქნეს როგორც მხოლოდ აბსოლუტური მინიმუმი. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ბანკის ლიკვიდობის პოზიცია უნდა შეფასდეს ინსპექტორების და ფინანსური ანალიტიკოსების მიერ მაშინაც კი თუ ბანკი აკმაყოფილებს მინიმალურ მოთხოვნებს.

ლიკვიდობის ფინანსური ანალიზი

ბანკის ლიკვიდობის პოზიცია გავლენას ახდენს და განიცდის იმ მაჩვენებლების გავლენას, რომლებიც CAMEL-ის შეფასების სისტემის შემადგენელი ნაწილებია. მაგალითად, ჭარბი კაპიტალის მქონე ბანკებს უფრო ადვილად მიუწვდებათ ხელი ნასესხებ სახსრებზე და ამგვარად უკეთესი პოზიცია აქვთ გაუთვალისწინებელი გადინების დასაძლევად, ვიდრე ბანკებს, რომელთაც სუსტი კაპიტალი აქვთ. ამასთან, როგორც ფულადი სახსრების მუდმივი წყარო, კაპიტალი გაცილებით სტაბილურია ვიდრე ფულადი სახსრების სხვა წყაროები, როგორიცაა მაგალითად დეპოზიტები. აქტივების ხარისხი ასევე გავლენას ახდენს ლიკვიდობაზე. თუ მსესხებლები არ იხდიან სესხის ძირითად თანხას ან პროცენტს, მაშინ ბანკს შეიძლება არ ჰქონდეს ხელთ საკმარისი ფული, რომ დაფაროს ძირითადი თანხა და პროცენტი მის ვალდებულებებზე. დაბალი მოგება, რომელიც განპირობებულია უარყოფითი წმინდა საპროცენტო შემოსავლით ან ჭარბი ადმინისტრაციული ხარჯებით, ასევე შეამცირებს ბანკის ფულად სახსრებს. თუ ბანკს აქვს ფულის ზედმეტი ოდენობა, შეიძლება მან მოგებაზე უარყოფითი გავლენა იქონიოს. ლიკვიდობის ფინანსური ანალიზი და მონიტორინგი ითვალისწინებს ყოველ ჩამოთვლილ ურთიერთგავლენას და ასევე ყურადღებას ამახვილებს ბანკის ლიკვიდობის პოზიციის ობიექტურ მაჩვენებლებზე, როგორიცაა ლიკვიდური აქტივების ოდენობა და ვალდებულებების სტრუქტურა. რა თქმა უნდა, ბანკის ლიკვიდობის პოზიციის სიღრმისეული ანალიზი ასევე უნდა შეიცავდეს იმის მიმოხილვას, თუ რაოდენ კარგად ესმის ბანკის მენეჯმენტს და მართავს ლიკვიდობის პოზიციას. ბანკის ზედამხედველებმა ასევე უნდა იცოდნენ, აქვს თუ არა ბანკს წინასწარი შეთანხმება, მაგალითად სხვა ბანკებთან, რომ საჭიროების შემთხვევაში მოიზიდოს დამატებითი სახსრები. მენეჯმენტთან დაკავშირებული საკითხები შეიძლება შესწავლილ იქნას ადგილზე შემოწმების დროს.

On site-ის ანალიტიკოსმა ბანკის ლიკვიდობის ანალიზის პროცესში უნდა დასვას შემდეგი კითხვები:

- ბანკი ამცირებს თუ ზრდის მის მფლობელობაში არსებულ ლიკვიდურ აქტივებს?

- ლიკვიდობის სხვადასხვა საზომის მიხედვით, გააჩნია თუ არა ბანკს უფრო მეტი ან ნაკლები ლიკვიდური აქტივი ჯგუფთან შედარებით?
- ამცირებს თუ ზრდის ბანკი დამოკიდებულებას ფულადი სახსრების არასტაბილურ წყაროებზე, როგორიცაა დიდი დეპოზიტები ან სხვა ბანკების ან სამთავრობო დეპოზიტები?[1] და უფრო მეტად ეყრდნობა თუ არა ბანკი ამ რესურსებს ჯგუფთან შედარებით?
- აქვს თუ არა ბანკს დასაფარი ვალის ის ოდენობა ახლო მომავალში, რომელიც აღემატება იმ აქტივებს, რომელთა ვადაც დადგება იგივე პერიოდში?
- აკმაყოფილებს თუ არა ბანკი სებ-ის მინიმალურ საზედამხედველო მინიმუმს ლიკვიდობასთან დაკავშირებით?

ა. ლიკვიდური აქტივების დონე და ცვლილების ტენდენცია

On site-ის ანალიტიკოსმა უნდა გამოთვალოს ბანკის საბალანსო უწყისში აღრიცხული ლიკვიდური აქტივების ოდენობა და გაარკვიოს იზრდება თუ მცირდება იგი. ლიკვიდური აქტივები შეიძლება შეიცავდნენ ფულს, სებ-ში ბანკის სადეპოზიტო ანგარიშს და დეპოზიტებს სხვა ბანკებში. ბანკის შესადარებლად ჯგუფის სხვა ბანკებთან, ონსაიტის ანალიტიკოსმა უნდა განიხილოს საშუალო ლიკვიდობის კოეფიციენტი და შეუდაროს იგი ჯგუფის საშუალოს, ამასთან ერთად დააკვირდეს კოეფიციენტის ცვლილების ტენდენციას ბოლო პერიოდის განმავლობაში.

თუ ეს კოეფიციენტი მნიშვნელოვნად მაღალია ვიდრე ჯგუფის საშუალო მაჩვენებელი, On site-ის ანალიტიკოსმა უნდა აღნიშნოს ამცირებს თუ არა ლიკვიდობის მაღალი დონე მოგებას. იგი ასევე უნდა დაუკავშირდეს ბანკს რათა განსაზღვროს, აპირებს თუ არა მენეჯმენტი შეინარჩუნოს ლიკვიდობის მაღალი დონე, თუ იგი განპირობებულია სესხების მომგებიანი გაცემის ან ინვესტირების შესაძლებლობების დროებითი ნაკლებობის გამო.

თუ ეს კოეფიციენტი ჯგუფის საშუალოზე დაბალია, ანალიტიკოსმა უნდა შეატყობინოს მენეჯმენტს პოტენციური საფრთხის შესახებ. მან ასევე უნდა დასვას კითხვა: აქვს თუ არა მენეჯმენტს ბანკის ლიკვიდობის გაზრდის გეგმა, არსებობს თუ არა გამართლება ბანკის დაბალი ლიკვიდობის შენარჩუნებასთან დაკავშირებით.

შემდეგ, ანალიტიკოსმა უნდა გამოთვალოს ბანკის სხვა აქტივების ოდენობა, რომელიც ზემოხსენებულისგან განსხვავებით ნაკლებად ლიკვიდურია, მაგრამ რომლის გაყიდვაც საჭიროების შემთხვევაში შეიძლება აუცილებელი გახდეს ან შეიძლება გამოყენებულ იქნას როგორც გირაო ნასესხები სახსრებისთვის. ამ აქტივებს მიეკუთვნება ეროვნული სახაზინო ვალდებულებები, სხვა სამთავრობო ფასიანი ქაღალდები, საშინაო კორპორაციული ვალი და უცხოეთის სამთავრობო ორგანიზაციების მიერ გამოშვებული ფასიანი ქა-

1 ტერმინი „ფულადი სახსრების არასტაბილური წყაროები“ ეხება დეპოზიტორებს, რომლებსაც ხელი მიუწვდებათ ფინანსურ ინფორმაციაზე, რომელიც შეიძლება მიუწვდომელი იყოს ფართო საზოგადოებისთვის, და ამიტომ საშუალება აქვთ გამოიტანონ თავიანთი დეპოზიტები უფრო სწრაფად, ვიდრე სხვა დეპოზიტორებმა.

ღალდები. ანალიტიკოსმა უნდა გაითვალისწინოს, იზრდება თუ მცირდება ამ აქტივების საერთო ოდენობა და გამოთვალოს მისი ვალდებულებებთან ფარდობის კოეფიციენტი ჯგუფის საშუალოსთან შედარების მიზნით. ლიკვიდობის შეფასებისას, ამ აქტივების შედარებით მაღალ ოდენობას შეუძლია ანალიტიკოსის მონაცემებში არსებული ლიკვიდური აქტივების შედარებით დაბალი რაოდენობის კომპენსირება.

ბ. ვალდებულებების შემადგენლობა

ლიკვიდობის მონიტორინგის შემდეგი სტადიაა ვალდებულებების შედგენილობა. აღსანიშნავია ოთხი ძირითადი მაჩვენებელი, რომელთა მონიტორინგიც უნდა მოხდეს. ამ მაჩვენებელთაგან ერთ-ერთის მაღალი მნიშვნელობა ან ზრდა, რომელიც დაკავშირებულია იმასთან თუ რა არის ტიპიური ჯგუფის ბანკებისთვის, მიუთითებს დაფინანსების წყაროების შესაძლო არასტაბილურობაზე და არახელსაყრელია. თითოეული მაჩვენებლისთვის ანალიტიკოსმა ბანკი უნდა შეუდაროს ჯგუფის საშუალოს და აღწეროს ნებისმიერი შესამჩნევი ტენდენცია.

- მოკლევადიანი ვალდებულებები როგორც მთლიანი ვალდებულებების პროცენტი. თუ ეს პროცენტი მაღალია, და ბანკის ვალდებულებების წილი რომლის ვადაც დადგება ნებისმიერ დღეს მაღალია, ბანკმა უნდა გაანაახლოს ეს ვალდებულებები ან ჰქონდეს საკმარისი ფულადი სახსრები მათ დასაფარად. ამ მიზნით, მოკლევადიანი ვალდებულებები შეიძლება განისაზღვროს, როგორც ვალდებულებები რომლის ვადის დადგომამდე დარჩენილია 30 დღე ან უფრო ნაკლები.
- სამთავრობო ორგანიზაციების და სხვა ბანკების დეპოზიტები როგორც მთლიანი ვალდებულებების პროცენტი. ეს დეპოზიტები შეიძლება არ იყოს ბანკისთვის ფულადი სახსრების სტაბილური წყარო.
- კლიენტთა დეპოზიტების საშუალო სიდიდე. საშუალო სიდიდის გამოსათვლელად, ანალიტიკოსმა უნდა გაყოს კლიენტთა მთლიანი დეპოზიტები სადეპოზიტო ანგარიშების რაოდენობაზე. დიდი ოდენობის დეპოზიტები ფულადი სახსრების ნაკლებად სტაბილური წყაროა ვიდრე მცირე ოდენობის დეპოზიტები.
- მოთხოვნამდე დეპოზიტები, როგორც კლიენტთა მთლიანი დეპოზიტების პროცენტი. მოთხოვნამდე დეპოზიტები, განმარტების თანახმად, უფრო ადვილად შეიძლება იქნას გატანილი, ვიდრე შემნახველი ან ვადიანი დეპოზიტები, და მათ კლიენტები იყენებენ როგორც გადახდის საშუალებას. ამ მიზეზების გამო, მოთხოვნამდე დეპოზიტები ფულადი რესურსების ნაკლებად სტაბილური წყაროა ვიდრე სხვა ტიპის დეპოზიტები.

გ. ახლო მომავალში დასაფარი ვალი

ანალიტიკოსმა ასევე უნდა შეისწავლოს ბანკის ლიკვიდობის პოზიცია იმის გათვალისწინებით, აქვს თუ არა ბანკს ვალდებულების მნიშვნელოვანი ოდენობა, რომელიც ახლო მომავალში უნდა დაიფაროს. მაგალითად, ბანკს შეიძლება ჰქონდეს ერთი დიდი ოდენობის ვადიანი დეპოზიტი, სებ-ისგან მიღებული ნასესხები სახსრები, რომლის ვადაც დგება, ან გამოშვებული ობლიგაცია დიდ

თანხაზე, რომლის ვადაც დადგება მომდევნო რამდენიმე თვის განმავლობაში. თუ ბანკის ფინანსური მდგომარეობა გაუარესდა დიდი მოცულობის ვალდებულებების გაცემის დასაწყისიდან, არსებობს შესაძლებლობა, რომ ბანკი ვერ შესძლებს ვალდებულების რეფინანსირებას და შეიძლება წარმოიშვას ლიკვიდობის კრიზისი, რაც გაძლიერდება თუ ეკვივალენტური ოდენობის აქტივების დაფარვის ვადა არ დადგება დროის იგივე პერიოდში.

ფინანსური ანგარიშგების გამოყენებით, რომელიც გვიჩვენებს აქტივებს და ვალდებულებებს მათი ვადის დადგომამდე დარჩენილი დროის მიხედვით, ანალიტიკოსმა უნდა გამოიანგარიშოს ბანკის აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის სხვაობა "0-30" დღიან, "31-90"დღიან და "91-180" და 1 წელზე მეტ პერიოდებში. თუ არსებობს ვალდებულებების მნიშვნელოვანი სიჭარბე აქტივებთან შედარებით ნებისმიერ ჩამოთვლილ დროის კატეგორიაში, ანალიტიკოსმა უნდა გაითვალისწინოს ეს ფაქტი როგორც ლიკვიდობის პოტენციური პრობლემა, დაუკავშირდეს ბანკს და გაარკვიოს აქვს თუ არა მენეჯმენტს შემუშავებული გეგმა ვალდებულებების რეფინანსირების განახლების შესახებ. ამასთან, თუ ანალიტიკოსმა იცის განსაკუთრებით დიდი ერთი ვალდებულება, რომლის ვადაც დგება და რომელიც აღემატება ან ტოლია ბანკის მთელი აქტივების 10%-ის, მან უნდა აღნიშნოს ეს როგორც ლიკვიდობასთან დაკავშირებული პრობლემა, მაშინაც კი თუ აქტივების ადეკვატური ოდენობის ვადის დადგომა ხდება იგივე დროს.

დ. ლიკვიდობის მინიმალური საზედამხედველო მოთხოვნების შესრულება

ლიკვიდობის ფინანსური მიმოხილვის უკანასკნელი ნაწილი არის იმის განსაზღვრა, ასრულებს თუ არა ბანკი სებ-ის მინიმალურ საზედამხედველო მოთხოვნებს ლიკვიდობასთან დაკავშირებით. თუ სებ-ის მიერ განსაზღვრული პროცედურების შესაბამისად გაანგარიშებული ბანკის ლიკვიდობის საზედამხედველო კოეფიციენტი ნაკლებია მინიმუმზე, ანალიტიკოსმა უნდა გააფრთხილოს სებ-ის მენეჯმენტი, განსაზღვროს დანაკლისის ოდენობა და დაუკავშირდეს ბანკს რათა გაარკვიოს თუ რა ნაბიჯები გადაიდგა ბანკის მიერ დანაკლისის შესავსებად.

ანალიტიკოსმა ფინანსური ანალიზი უნდა დაასრულოს ბანკის ლიკვიდობის პოზიციის საერთო შეფასებით. ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორების მნიშვნელობა სათანადოდ უნდა იქნას შეფასებული. თუ ბანკს აქვს ლიკვიდური აქტივების შედარებით დაბალი დონე, მაგალითად ანალიტიკოსმა უნდა განსაზღვროს ვალდებულებების შედგენილობა ამართლებს თუ არა ასეთ დაბალ დონეს. თუ ვალდებულებები უპირველესად ფულადი სახსრების სტაბილური წყაროებია, როგორიცაა გრძელვადიანი მცირე მოცულობის ვადიანი დეპოზიტები, მაშინ ლიკვიდური აქტივების დაბალი დონე შეიძლება გამართლებულ იქნას. მეორე მხრივ, თუ ვალდებულებები შედგება უპირატესად რესურსების არასტაბილური წყაროებისგან, როგორიცაა დიდი მოცულობის დეპოზიტები ან სამთავრობო დეპოზიტები, ლიკვიდური აქტივების დაბალი დონე კიდევ უფრო შემაშფოთებელი იქნება.

ბოლოს, ანალიტიკოსმა უნდა განიხილოს მოგების, აქტივების ხარისხის და კაპიტალის ადეკვატურობის არსებული ტენდენციების გავლენა ბანკის ლიკვიდობის პოზიციაზე. თუ კაპიტალი მცირდება, მაგალითად, უფრო რთული იქნება ბანკისთვის საგანგებო შემთხვევაში მოიზიდოს სახსრები. თუ ბანკი განიცდიდა ზარალს გადაუხდელი პროცენტის ან უკონტროლო ადმინისტრაციული ხარჯების გამო, და მოსალოდნელია ხარჯები მომავალშიც, ბანკის ლიკვიდური აქტივები მალე ამოიწურება.

§ 16. ლიკვიდობის შემოწმების პროცედურები

ლიკვიდობის შემოწმების პროცედურები მოიცავს შემდეგს:

ა. ლიკვიდობის პოლიტიკის და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის შეფასება

აქტივ/პასივების და ლიკვიდობის ეფექტური მართვისათვის ბანკმა უნდა შეიმუშაოს ლიკვიდობის პოლიტიკა. ლიკვიდობის მართვისთვის, აუცილებელია შემუშავდეს გაუთვალისწინებელ გარემოებებში მოქმედების ეფექტური გეგმა, რომელშიც მოცემული იქნება ლიკვიდობის მინიმალური და მაქსიმალური ზღვრები და მოქმედების ალტერნატიული გზები. ბანკმა უნდა შეიმუშაოს ლიკვიდობის პოლიტიკა და შექმნას ისეთი სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს ლიკვიდობაზე არსებული მოთხოვნილების დაკმაყოფილების რეგულარულ მონიტორინგს.

აღნიშნულის გათვალისწინებით შემმოწმებელმა უნდა:

- მოიპოვოს მენეჯმენტისა და დირექტორატის მიერ მიღებული ლიკვიდობის პოლიტიკის ბოლო ასლი. საჭიროების შემთხვევაში, მოითხოვოს ბანკის ლიკვიდობის პოლიტიკის წინა ასლებიც;
- შეამოწმოს რამდენად მკაფიოდ განსაზღვრავს ლიკვიდობის პოლიტიკა ლიკვიდობის მართვის პროცესის კომპონენტებს: მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემებს, რისკების ლიმიტებს, შიდა კონტროლის მექანიზმებს, მენეჯმენტის ანგარიშგებებს და გაუთვალისწინებელ გარემოებებში დაფინანსების გეგმას;
- მოიპოვოს დირექტორატის და კომიტეტების იმ სხდომათა ოქმები, რომლებიც შეეხებოდა ბანკის ლიკვიდობას;
- გაეცნოს ნებისმიერი კომიტეტის, განსაკუთრებით კი იმ კომიტეტების სხდომების ოქმებს, რომლებიც შექმნილია მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის მონიტორინგის მიზნით;
- გაეცნოს იმ მოხსენებათა ასლებს, რომლებიც მომზადდა ლიკვიდობის მართვის მიზნებისათვის. საჭიროების შემთხვევაში, მოიპოვეთ მენეჯმენტის მიერ გამოყენებული ძველი საინფორმაციო სისტემის აღწერის ასლი;
- მოიპოვოს ის დოკუმენტაცია, რომელშიც აღწერილია, რომელი სტრუქტურული ერთეული უნდა იძლეოდეს ინფორმაციას.
- მოიპოვოს იმ პროგრამული უზრუნველყოფის დასახელება, რომელიც გამო-

იყენება ინფორმაციის შესაგროვებლად, თუ შემმოწმებელი არ იცნობს ამა თუ იმ პროგრამას, მოითხოვოს ინფორმაცია მწარმოებელი ფირმის გამოყენებული პროგრამული უზრუნველყოფის შესაძლებლობების შესახებ.
- დაადგინოს, თუ რა ტიპის ინფორმაცია მიეწოდება ბანკის მენეჯმენტს და ამ ინფორმაციის მიწოდების განრიგი.

ბ. ლიკვიდობის ადეკვატურობის შეფასება

ლიკვიდობის ადეკვატურობის შეფასებისას, გათვალისწინებული უნდა იყოს ბანკის მოთხოვნილება ლიკვიდურ სახსრებზე, ბანკის აქტივების/პასივების მართვის ეფექტურობა, გარესაბალანსო ანგარიშების მოცულობა და შემადგენლობა. აგრეთვე, გათვალისწინებულ უნდა იქნას აქტივებისა და ვალდებულებების მოცულობა და ვადები, დეპოზიტების შედგენილობა და სტაბილურობა, სახსრების არამყარი წყაროების გამოყენების პრაქტიკა, ბანკის ახლანდელი და მომავალი მოთხოვნილება სახსრებზე და სახსრების ალტერნატიული წყაროების არსებობა. ბანკმა უნდა გამოიყენოს ის საშუალებები, რომლებიც მას დაეხმარება დაადგინოს, თუ როგორ იმოქმედებს ბანკის ვალდებულებებზე ბანკის აქტივები და გარე საბალანსო ვალდებულებანი. გარდა ამისა, გასათვალისწინებელია ის გარეშე ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ბანკის საქმიანობაზე. რადგანაც, ნებისმიერი ბანკი განიცდის ეკონომიკური კლიმატის ცვლილებათა ზეგავლენას. ლიკვიდობის დაგეგმვისას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ადგილობრივი და საერთაშორისო ეკონომიკისა და ფინანსური ბაზრების ტენდენციების მონიტორინგს.

შესაბამისად შემმოწმებელმა უნდა:
- მოიპოვოს ანგარიშგება იმის შესახებ, თუ რა მოთხოვნილება არსებობდა ბანკში ლიკვიდობაზე წინა პერიოდების განმავლობაში;
- შეამოწმოს ლიკვიდობის პრობლემებთან დაკავშირებით ადრეული გამაფრთხილებელი ნიშნების არსებობა;
- მიიღოს ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რა მოცულობის სახსრები სჭირდება ბანკს ამჟამად და რა სახსრები დასჭირდება ახლო მომავალში. მენეჯმენტი უნდა ფლობდეს ინფორმაციას, თუ რა ცვლილებებია მოსალოდნელი ბანკის იმ სადეპოზიტო ანგარიშებზე, რომლებზეც ირიცხება დიდი მოცულობის თანხები. ამასთან, ეს ინფორმაცია უნდა ფიქსირდებოდეს. იმ შემთხვევაში თუ არსებობს განსაკუთრებული პროექტები, რომლებიც ბანკმა უნდა დააფინანსოს, (მაგ. ახალი ფილიალის მშენებლობა, დაგეგმილი ინვესტიციები, მოსალოდნელი სესხი) მოიპოვოს ინფორმაცია, რომელშიც დეტალურად იქნება ნაჩვენები დაფინანსების ხანგრძლივობა, პროექტის შესრულების ვადები და აუცილებელი თანხების მოცულობა;
- აქტივების ხარისხის შემსწავლელი შემმოწმებლისგან მოიპოვოს ინფორმაცია დაბალი ხარისხის აქტივების მოცულობის შესახებ;
- მოახდინოს საქმიანობის კოორდინირება საპროცენტო განაკვეთის რისკების შეფასებაზე პასუხისმგებელ ინსპექტორთან და მიიღოს ინფორმაცია თუ რამდენად არის დამოკიდებული ბანკის მოგება და კაპიტალი საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებაზე;

- მოახდინოს საქმიანობის კოორდინირება სავაჭრო ფინანსური ინსტრუმენტების ფასის რისკის შეფასებაზე პასუხისმგებელ ინსპექტორთან და მიიღოს ინფორმაცია თუ რა გავლენას იქონიებს ამ ინსტრუმენტების ფასის ცვლილება ბანკის მოგებასა და ფინანსურ მდგომარეობაზე;
- მოახდინოს საქმიანობის კოორდინირება სტრატეგიული რისკის შეფასებაზე პასუხისმგებელ ინსპექტორთან და მიიღოს ინფორმაცია ადეკვატურად არის თუ არა გათვალისწინებული სტრატეგიული გეგმების ზეგავლენა ბანკის დაფინანსების უნარზე;
- მოახდინოს საქმიანობის კოორდინირება რეპუტაციის რისკის შეფასებაზე პასუხისმგებელ ინსპექტორთან და გაარკვიოს რა გავლენას ახდენს არსებული საზოგადოებრივი აზრი ბანკის უნარზე ხელსაყრელ ფასად მოიზიდოს ფულადი სახსრები და შეინარჩუნოს ისინი რთულ პერიოდში;
- მოახდინოს საქმიანობის კოორდინირება საოპერაციო რისკის შეფასებაზე მომუშავე ინსპექტორთან და მოიპოვოს ინფორმაცია საოპერაციო სისტემების მართვის ეფექტურობის შესახებ.
- მიიღოს ბანკის სახსრების ძირითად და ალტერნატიულ წყაროთა სია, მაგ. ნებისმიერი არსებული საკრედიტო ხაზების ან ისეთი აქციონერების შესახებ, რომელთაც შეუძლიათ შემოიტანონ დამატებითი კაპიტალი.
- მოიპოვოს მენეჯმენტის იმ წინადადებათა ასლები, რომლებმაც შეიძლება გავლენა იქონიოს აქტივების, ვალდებულებების და/ან გარე საბალანსო ანგარიშების მოძრაობაზე, მაგ. სესხებზე და/ან დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთის გაზრდაზე ან შემცირებაზე.
- მიიღოს ინფორმაცია არსებული და მომავალი გეგმების შესახებ.

ლიკვიდობის მართვის ერთ-ერთი საშუალებაა აქტივების მართვა. მრავალ შემთხვევაში (პირველ რიგში მცირე ბანკებში) ბანკებს აქვთ ძალზე მცირე გავლენა მთლიან ვალდებულებებზე, რის გამოც, სახსრებზე გაზრდილ მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების მიზნით, ბანკი იყენებს ლიკვიდურ აქტივებს. შემმოწმებელმა უნდა მოიპოვოს ინფომაცია, რომელიც ეხება ბანკის აქტივების სტრუქტურას, სტრუქტურაში მოსალოდნელ ნებისმიერ ცვლილებათა ჩათვლით, რომლებიც გამოწვეულია ადვილად რეალიზებადი აქტივების რეალიზაციით, ან ასეთის გაყიდვის გეგმებით. მიღებულ უნდა იქნეს სრული ფინანსური ინფორმაცია გასული და მიმდინარე წლის ყოველი თვის შესახებ. სახელდობრ, მოპოვებულ უნდა იქნეს:

- მონაცემები ლიკვიდური აქტივების მთლიანი მოცულობის შესახებ. ფინანსური ინფორმაცია წარმოდგენილი უნდა იყოს ბანკის საბუღალტრო წიგნების ანგარიშებზე დაყრდნობით. დარწმუნდით, რომ მენეჯმენტის მიერ წარმოდგენილ ფინანსურ ანგარიშგებაში ცალ-ცალკე იყოს ასახული აქტივების ყველა ტიპი და შესაბამისი თანხები.
- მონაცემები თავისუფალი ნაღდი ფულადი სახსრების მოცულობის შესახებ, რომლებიც შეიძლება გამოყენებული იქნეს სესხებისა და ინვესტიციების ზრდის დაფინანსებისათვის. ამასთან, მენეჯმენტმა უნდა წარმოადგინოს იმ ანგარიშების სია, რომლებზეც ირიცხება ეს სახსრები.
- მენეჯმენტის იმ გამოთვლების ასლები, რომლებშიც ასახულია დაფინან-

სებისთვის განკუთვნილი ფულადი სახსრების დატოვების საფასური და სარგებელი.

- ფინანსური ინფორმაცია დეპოზიტებისა და მოზიდული სახსრების შესახებ. ინფორმაცია წარმოდგენილი უნდა იყოს ისეთი სახით, რომ შემმოწმებელმა ადვილად განსაზღვროს თითოეული სახის დეპოზიტისა და მოზიდული სახსრების მოცულობა და მოძრაობა.
- ინფორმაცია დეპოზიტებისა და მოზიდული სახსრების შემადგენლობის შესახებ, მათი ტიპებისა და ვადების მიხედვით.
- ინფორმაცია საკრედიტო პორტფელის შესახებ ეკონომიკის სხვადასხვა დარგებისა და ვადიანობის მიხედვით. ამის შემდეგ, მოიპოვეთ საკრედიტო პორტფელის მთლიანი მოცულობა გაცემული სესხების ვადებისა და საპროცენტო (ფიქსირებული და არაფიქსირებული) განაკვეთების მიხედვით.
- ხელშეკრულებათა მიხედვით (ბალანსგარეშე ანგარიშებზე რიცხული), გასაცემი სესხების სია. მოიყვანეთ სესხების მოსალოდნელი გაცემის თარიღები და გაცემისთვის აუცილებელი სახსრების მოცულობა.
- დამოუკიდებელი და სანდო მესამე მხარის მიერ ბანკის აქტივების საბაზრო ღირებულების შეფასების უკანასკნელი დასკვნა. დადგენილ იქნეს ის რეალური დრო, რომლის განმავლობაშიც ბანკი შესძლებს ამ აქტივების რეალიზაციას.
- ბანკების პოტენციური ალტერნატული დაფინანსების წყაროებისათვის არსებული საპროცენტო განაკვეთების უახლესი სია. მაგ. საკრედიტო აუქციონზე სხვადასხვა პირობებში ნასესხები რესურსების საფასური და აქციონერების ან სხვა ინვესტორებისგან მიღებული სახსრების საფასური.
- გამოთვლილ იქნეს აქტივების კონცენტრაცია. იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმე ეხება საკრედიტო ან საინვესტიციო პორტფელს, დადგინდეს, მოდის თუ არა ეკონომიკის რომელიმე სექტორზე (მაგ. სოფლის მეურნეობაზე, მშენებლობაზე) საკრედიტო ან საინვესტიციო პორტფელის 25% ან მეტი.
- შემმოწმებელმა უნდა შეადგინოს ეკონომიკის იმ სექტორების ჩამონათვალი, რომლებშიც ბანკი აწარმოებს თავის საქმიანობას. მოპოვებულ იქმეს ინფორმაცია ამ სექტორების ეკონომიკური მაჩვენებლებისა და განვითარების ტემპის შესახებ.

ვალდებულებების მართვა ასევე წარმოადგენს ლიკვიდობის მართვის ერთერთ საშუალებას. ეს მეთოდი გულისხმობს სახსრებზე ბანკის მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას ფინანასური ბაზრიდან თავისუფალი (დისკრეციული) სახსრების მოზიდვის გზით. დისკრეციული რესურსები, ეს არის ის სახსრები, როლებსაც სხვადასხვა ინვესტორები ანდობენ თავიანთ ბროკერებს მათი შემდგომი ინვესტირებისათვის. ამასთან, ბაზარზე არსებობს კონკურენცია სხვადასხვა ბანკებს შორის, რომლებიც ცდილობენ საპროცენტო განაკვეთების კონკურენციის საშუალებით მოიზიდონ ამგვარი რესურსები. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ტიპის მართვა ძირითადად მოიცავს საპროცენტო განაკვეთის სტრატეგიული გაზრდისა და შემცირების საშუალებით დეპოზიტებისა და სახსრების სხვა წყაროთა მოზიდვას სახსრებზე არსებული მოთხოვნილების დაკმაყოფილების მიზნით, აქტივების რეალიზაციის შესაძლებლობა არ გა-

მოირიცხება. ამასთან, ორი ამგვარი ვარიანტის არსებობა იწვევს იმას, რომ მცირდება ლიკვიდობის შენარჩუნების საფასური. ამგვარად, მოსაზიდი თავისუფალი რესურსების საფასური შეიძლება შედარდეს სხვადასხვა ტიპის აქტივების რეალიზაციის შესაძლებლობასთან. ამასთან, მცირე და დიდი ბანკების მიერ ლიკვიდობის უზრუნველყოფის გზები ძირითადად განსხვავდება იმით, რომ დიდი ბანკები უკეთ აკონტროლებენ თავიანთი ვალდებულებებისა და აქტივების საპროცენტო განაკვეთებსა და შემადგენლობას. როგორც წესი, სახსრების საჭიროების წარმოქმნისას, დიდ ბანკებს უფრო ფართო არჩევანი აქვთ, რადგან მათ შეუძლიათ აირჩიონ სახსრების შოვნის შედარებით უფრო იაფფასიანი გზა. გარდა ამისა, იმის გამო, რომ ბანკს აქვს შესაძლებლობა მოიპოვოს ფინანასურ ბაზრებზე არსებული თავისუფალი რესურსები, მან შეიძლება შეამციროს თავისი ლიკვიდური აქტივების "ბუფერი", რომელიც აუცილებელია იმ შემთხვევაში, თუ ბანკი შოულობს აუცილებელ სახსრებს მხოლოდ და მხოლოდ თავისი აქტივების მართვის საშუალებით. შემმოწმებლის მიერ მოპოვებულ უნდა იქნეს სრული ინფორმაცია ბანკის ვალდებულებების სტრუქტურის შესახებ, სტრუქტურის ნებისმიერ ცვლილებათა ჩათვლით. მიღებულ უნდა იქნეს ფინანსური ინფორმაცია გასული საფინანსო წლის თითოეული თვის ბოლოსათვის, ასევე წლიურად გადაანგარიშებული ყოველთვიური მაჩვენებლები. შემმოწმებელმა უნდა:

- მოიპოვოს ბანკის ცალკეული ან ტიპების მიხედვით დაჯგუფებული ვალდებულებების სია, შესაბამისი ვადებისა და საპროცენტო განაკვეთების ჩათვლით.
- გაითვალისწინოს დეპოზიტების სტრუქტურა, რათა განსაზღვროს აქვს თუ არა ბანკს ძირითადი დეპოზიტების საიმედო და სტაბილური ბაზა, იმ დეპოზიტებისაგან განსხვავებით, რომლებიც შეიძლება გატანილ იქნას ბანკიდან ხანმოკლე შეტყობინების საფუძველზე ან სხვადასხვა ტიპის ნასესხები სახსრებისგან განსხვავებით, რომლებიც შეიძლება იყოს ძვირი ან არ იყოს ყოველთვის ხელმისაწვდომი.
- განიხილოს სამთავრობო ორგანიზაციების და სხვა ბანკების დეპოზიტების მთლიან საშუალო აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტი და შეადაროს ჯგუფის საშუალო მაჩვენებელთან. აღწეროს ნებისმიერი შესამჩნევი ცვლილების ტენდენცია (UBPR).
- განიხილოს მოთხოვნამდე დეპოზიტები როგორც მთლიანი საშუალო აქტივების პროცენტი და შეადაროს ჯგუფის საშუალო მაჩვენებელს. აღწეროს ნებისმიერი შესამჩნევი ცვლილების ტენდენცია (UBPR).
- განიხილოს მოკლევადიანი ვალდებულებების მთლიან საშუალო აქტივებთან ფარდობის კოეფიციენტი და შეადაროს ჯგუფის საშუალო მაჩვენებელს. აღწეროს ნებისმიერი შესამჩნევი ცვლილების ტენდენცია (UBPR).
- განსაზღვროს ბალანსგარეშე ვალდებულებების რაოდენობა და მისი გავლენა ბანკის მოკლევადიან და გრძელვადიან ლიკვიდობაზე; სესხის გაცემის, საკრედიტო ხაზით დაფინანსების ან ნებისმიერი სხვა ვალდებულება, სადაც ბანკმა უნდა გასცეს ფულადი სახსრები მომავალში, სრულად უნდა იქნას აღიარებული ლიკვიდობის სათანადო გეგმაში (UBPR).

- განიხილოს ბანკის GAP-ის ანგარიშგება და განსაზღვროს გააჩნია თუ არა ბანკს ვალდებულებების მნიშვნელოვანი სიჭარბე აქტივებთან შედარებით, რომლის ვადის დადგომაც მომავალი თვის განმავლობაში ხდება. შენიშნოს მოხდება თუ არა ერთი დიდი ვალდებულების ვადის დადგომა იმ პერიოდში და გაარკვიოს გააჩნია თუ არა ბანკს ვალდებულებების რეფინანსირების გეგმა.
- მოიპოვოს ყველა იმ რესურსის წყაროების, ვალდებულებების ტიპების და ვადიანობის სრული სია, რომლებიც გამოიყენებოდნენ საქართველოში ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში. მიუთითოს ვალდებულებათა ტიპები და საპროცენტო განაკვეთები. არ არსებული ან ახლად წარმოქმნილი წყაროების შემთხვევაში, უნდა აღნიშნოს მათი ტიპები და რესურსების გაცემის პირობები.
- გამოთვალოს ვალდებულებათა კონცენტრაცია. იმ შემთხვევაში, თუ სახსრების ერთი ტიპის წყაროზე, მოდის ვალდებულებათა 25% ან უფრო მეტი, ადგილი აქვს ვალდებულებათა კონცენტრაციას. გაეცნოს იმ ინფორმაციას, რომელსაც ფლობს ბანკის მენეჯმენტი ბანკის რესურსების წყაროების შესახებ.
- მოიპოვოს უახლესი ინფორმაცია კონკურენტი ბანკების მიერ მოზიდულ (ვადიანი და მოთხოვნამდე) დეპოზიტებზე შეთავაზებული საპროცენტო განაკვეთების შესახებ.
- მოიპოვოს ბანკის მიერ შესრულებული GAP-ის ანალიზის ასლი და ბანკის აქტივების და ვალდებულებების სტრუქტურა მათი ვადებისა და ტიპების მიხედვით.

გაეცნოს იმ შიდა და გარე ანგარიშგებებს, რომლებსაც ბანკის მენეჯმენტი იყენებს ვალდებულებების ყოველდღიური მართვის პროცესში.

გ. საბანკო წესებთან და დებულებებთან შესაბამისობა

მოიპოვოს შესაბამისი დებულებები და მითითებები, რომლებიც ეხება ლიკვიდობის მართვას.სახელდობრ:

ეკონომიკურ ნორმატივებთან შესაბამისობა.

საშუალო თვიური ლიკვიდური აქტივები/საშუალო თვიურ ვალდებულებებთან –30%

გამოთვალეთ შემდეგი კოეფიციენტები, რომლებიც გამოიყენება ბანკის ლიკვიდობის შეფასებისას.

ა. მთლიანი სესხები/მთლიან აქტივები: რეკომენდირებულია 50%-დან 75%-მდე.

ბ. მთლიანი სესხები/დეპოზიტები

გ. წმინდა სესხები/მთლიანი ვალდებულებები

დ. ხელთ არსებული ლიკვიდობის სტრუქტურა

ე. მთლიანი დეპოზიტები/მთლიან აქტივები: რეკომენდირებულია 65%-დან 90%-მდე.

ვ. მოთხოვნამდე დეპოზიტები/მთლიან აქტივები

ზ. ვადიანი დეპოზიტები/მთლიანი აქტივები.

დ. შემოწმების შედეგები

მას შემდეგ, რაც დასრულდება შემოწმების პროცედურების განხორციელება და მოგროვდება ლიკვიდობისა და საპროცენტო განაკვეთის რისკების მართვის შეფასებისთვის აუცილებელი ინფორმაცია, შემმოწმებელმა უნდა მოამზადოს წერილობითი ანალიზი ლიკვიდობის პოლიტიკისა და მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის ადეკვატურობასთან დაკავშირებული შემოწმების შედეგების გათვალისწინებით:

დ.ა. ლიკვიდობის პოლიტიკა

შემმოწმებელმა უნდა შეაფასოს და განსაზღვროს, შეესაბამება თუ არა პოლიტიკა ბანკის სპეციფიკას და მიზნებს. პოლიტიკა უნდა ითვალისწინებდეს არსებულ მდგომარეობას, მომავალში მოსალოდნელ თუ მოულოდნელ სავარაუდო შემთხვევებს, ბანკის საინვესტიციო პორტფელის მართვის სტრატეგიას და ამ ინვესტიციების პოტენციალს ბანკის ლიკვიდობის უზრუნველყოფასთან მიმართებაში. პოლიტიკა უნდა ითვალისწინებდეს როგორც ბანკისათვის დამახასიათებელ სპეციფიკურ თვისებებს, ისე მის მიზნებს. ლიკვიდობის პოლიტიკა დამოკიდებულია ორგანიზაციის ზომაზე, ოპერაციების მოცულობაზე და მენეჯმენტის სურვილზე გაწიოს რისკი. მან უნდა დაადგინოს, უზრუნველყოფს თუ არა პოლიტიკა შესაბამის საბანკო განყოფილებებს შორის კოორდინირებას და გასაზღვროს თუ ვინაა პასუხისმგებელი ლიკვიდობასთან დაკავშირებულ გადაწყვეტილებათა მიღებაზე. ამასთან, უფროსი მენეჯმენტი რეგულარულად უნდა იყოს ინფორმირებული ბანკის ლიკვიდობის შესახებ. გარდა ამისა, პოლიტიკამ უნდა შეიმუშაოს რეკომენდაციები, რომლებიც დაადგენენ ლიკვიდობის შესაფერის დონეს.

მაგ. 1. ლიმიტები დეპოზიტების კოეფიციენტებისთვის; 2. ლიმიტები კაპიტალის კოეფიციენტებისთვის; 3. ლიმიტები თანაფარდობისთვის "სახსრებზე მოსალოდნელი მოთხოვნილება/მოთხოვნილების დაკმაყოფილებისთვის აუცილებელ სახსრების წყაროები"; 4. სახსრებზე მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად არსებული პირველად წყაროთა ჩამონათვალი; 5. არაფიქსირებული ზღვრები ვალდებულებათა გარკვეული კატეგორიების პროცენტული ფარდობისათვის (მაგ. სახელმწიფო დეპოზიტების თანაფარდობა მთლიან ვალდებულებებთან --- %-ს); 6. ლიკვიდობის ლიმიტები, ცალკეული კლიენტების ან ცალკეული დარგების სახსრებზე მოთხოვნილების გათვალისწინებით, რომლებიც მიიღება მხედველობაში ბანკის ლიკვიდობის გამოანგარიშებისას; 7. სხვადასხვა კატეგორიის ვალდებულებებისათვის მაქსიმალური/მინიმალური საშუალო ვადიანობის მცურავი ლიმიტები; 8. დადგენილი მინიმალური ლიკვიდობა რაც უზრუნველყოფს ოპერაციების წარმოებას ბანკის საქმიანობაში გრძელვადიანი კორექტირებების შეტანისას.

დ.ბ. მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემა.

დაადგინოს მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემის ადეკვატურობა. მენეჯმენტის ეფექტური საინფორმაციო სისტემა წარმოადგენს სახსრების ნორმალურად მართვის განუყოფელ ნაწილს. რეგულარულად უნდა მზადდებოდეს და იხილებოდეს ანგარიშგებები, რომლებიც შეიცავენ გარკვეულ საბაზისო ინფორმაციას. ამასთან, სხვადასხვა ბანკისათვის, სახსრების მართვის მეთო-

დებიდან, პრაქტიკიდან და სპეციფიკიდან გამომდინარე, ამ ანგარიშგების შემადგენლობა და ფორმატი შეიძლება სხვადასხვა იყოს. ჩვეულებრივ, ადეკვატური მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემა უნდა შეიცავდეს: ანგარიშგებას, რომელშიც მოყვანილი უნდა იყოს დაწვრილებითი ინფორმაცია ლიკვიდობაზე მოთხოვნილებისა და ამ მოთხოვნილების დაკმაყოფილებისათვის აუცილებელი სახსრების წყაროების შესახებ (ამ ანგარიშგების მომზადებისას სასარგებლოა მოპოვებულ იქნეს: აქტივებისა და პასივების სტრუქტურა ვადების მიხედვით და იმ სესხების ჩამონათვალი, რომლებიც უნდა გაიცეს). გარდა ამისა, მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემამ უნდა შესძლოს, მოამზადოს და ნათლად აჩვენოს ლიკვიდობის მართვის ის გეგმა, რომელიც გამოიყენება საგანგებო გარემოების წარმოქნის შემთხვევაში. შემმოწმებელმა უნდა დაადგინოს შემდეგი:

- ეფექტურად იმართება თუ არა ბანკის აქტივები/პასივები და ბალანსგარეშე ანგარიშები. ადეკვატურად იგეგმება თუ არა, როგორც არსებული, ასევე პოტენციური მოთხოვნილება ლიკვიდობაზე.
- დაწესებულია, თუ არა ეფექტური პარამეტრები ბანკის ლიკვიდობის მოთხოვნილებისათვის და არის თუ არა ისინი დაცული.
- შეიცავს, თუ არა მენეჯმენტის მიერ ლიკვიდობის მართვის მიზნებისათვის შესრულებული ანგარიშგებები იმ ინფორმაციას, რომელიც უზრუნველყოფს ლიკვიდობის შესახებ დასაბუთებულ გადაწყვეტილებათა მიღებას და მათი შესრულების მონიტორინგს.
- იმ შემთხვევაში, თუ ლიკვიდობის პოლიტიკა, პრაქტიკა ან პროცედურები არ არის ადეკვატური, იღებს თუ არა მენეჯმენტი სათანადო ზომებს, მდგომარეობის გამოსწორების მიზნით.
- შემუშავებულია თუ არა რეკომენდაციები და პროცედურები: საგანგებო გარემოების დროს მოქმედების, ლიკვიდური აქტივების მოცულობის, ბანკის მიერ სესხების და საინვესტიციო პორტფელის შესაძლებლობის, ვადიან დეპოზიტების მოცულობის, დამატებითი რესურსების წყაროებისა და დაფინანსების ხაზების საჭიროების შესახებ.

დ.გ. ლიკვიდობის ადეკვატურობის შემოწმება

ლიკვიდობის ადეკვატურობის შემოწმებისას შემმოწმებელმა უნდა დაადგინოს ბანკის მოთხოვნილება ლიკვიდობაზე, შეუძლია თუ არა ბანკის მენეჯმენტს ამ მოთხოვნილებათა დადგენა და დაკმაყოფილება. ამისათვის შემმოწმებელმა უნდა:

- განიხილოს არსებული და წინა მოთხოვნილება ლიკვიდობაზე. განსაზღვროს თუ როგორი იყო წინა მოთხოვნილება სესხებზე, საინვესტიციო საქმიანობის დონე და რამდენად უწყობდა ხელს ამ საქმიანობას დაფინანსება, როგორია მოზიდული სახსრების ჩვეულებრივი ან საშუალო ვადები და როგორაა ისინი უზრუნველყოფილი მენეჯმენტის მხრიდან.
- განსაზღვროს არსებობს თუ არა ლიკვიდობის პრობლემების დამადასტურებელი ადრეული გამაფრთხილებელი ნიშნები და დაასახელოს ისინი.
- შეაფასოს საკრედიტო რისკის გავლენა ლიკვიდობის პოზიციაზე.
- შეაფასოს სტრატეგიული რისკის გავლენა ლიკვიდობის პოზიციაზე.

- შეაფასოს რეპუტაციის რისკის გავლენა ლიკვიდობის პოზიციაზე.
- შეაფასოს საოპერაციო რისკის გავლენა ლიკვიდობის პოზიციაზე.
- განსაზღვროს ფულად სახსრებზე ბანკის მიმდინარე და სამომავლო მოთხოვნის გავლენა ლიკვიდობის პოზიციაზე. განსაზღვროს დიდი მოძრაობა მის ანგარიშებზე რა გავლენას იქონიებს ბანკის საერთო ლიკვიდობაზე. არსებობს თუ არა ისეთი პროექტები, რომლებსაც ბანკი აფინანსებს და როგორ იმოქმედებს ეს ფაქტი სახსრებზე ბანკის მოთხოვნილებაზე.
- განსაზღვროს რა გავლენას იქონიებს ბანკის ლიკვიდობაზე დაბალი ხარისხის აქტივები. თუ ბანკის აქტივების დიდი ნაწილი დაბალი ხარისხისაა, მაშინ ძირითადი თანხისა და პროცენტების დროულად დაუბრუნებლობა ნეგატიურად იმოქმედებს ბანკის ლიკვიდობაზე.
- განსაზღვროს, ბანკის ლიკვიდობის გაუარესების შემთხვევაში საკმარისი იქნება თუ არა სახსრების არსებული ან ალტერნატიული წყაროები.
- შეაფასოს, რა გავლენას მოახდენს ბანკის აქტივებში, პასივებში და/ან გარე-საბალანსო ანგარიშებში დაგეგმილი ცვლილებები სახსრებზე ბანკის მოთხოვნილებაზე. იმ შემთხვევაში, თუ სწორადაა განსაზღვრული სახსრებზე ბანკის მოთხოვნილება, მენეჯმენტმა იმგვარად უნდა მართოს აქტივები და პასივები, რომ უზრუნველყოს სახსრებზე მოთხოვნილებების და სახსრების წყაროების ურთიერთშესაბამისობა.
- განსაზღვროს კაპიტალზე მომავალი მოთხოვნილებისა და წმინდა მოგების გავლენა ბანკის აქტივებზე, პასივებზე და გარე საბალანსო ვალდებულებათა შესრულებაზე.
- იმ შემთხვევაში, თუ მენეჯმენტი: ახდენს ლიკვიდური აქტივების რეალიზაციას; იღებს მოკლევადიან სესხებს (და/ან უშვებს დამატებით მოკლევადიან ობლიგაციებს); ზრდის ნაკლებად ლიკვიდური აქტივების მარაგებს, ზრდის ვადიანი ვალდებულებების მოცულობას, ზრდის კაპიტალის ანგარიშებს, ყოველი ოპერაციისთვის დაადგინოს:
  1. რა დაუჯდება ბანკს ამ ოპერაციის წარმოება;
  2. მოხდა თუ არა ამის შედეგად შეუთანმებლობა აქტივების/პასივების ვადებსა და სხვა ფასებში გადაანგარიშებას შორის;
  3. როგორია ეკონომიური და საბაზრო სიტუაციის პროგნოზი.

დ.დ. აქტივების მართვა

შემმოწმებელმა უნდა განისაზღვროს, რამდენად ადექვატურად მართავს ბანკის მენეჯმენტი ლიკვიდობას აქტივების მართვის საშუალებით. შესაბამისად, შემმოწმებელმა უნდა:

- განსაზღვროს თუ რა შედეგი მოაქვს ბანკის ლიკვიდობის კონტროლს აქტივების მართვის საშუალებით. ის ბანკები, რომლებიც მთლიანად კონცეტრირებულნი არიან აქტივების მართვაზე, ძირითად ყურადღებას აქცევენ სესხების ფასებისა და ხელმისაწვდომობის კორექტირებას და ლიკვიდური აქტივების დონის მისადაგებას კლიენტთა მოთხოვნებთან. თუმცა, ხშირ შემთხვევაში, ძნელია ლიკვიდურად მიჩნეული აქტივების რეალიზაცია. მაგალითად, საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდები შეიძლება ჩაიდოს ხელშეკრულებათა გარანტად და მნიშვნელოვნად გაუფასურდნენ საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების შედეგად.

- განსაზღვროს, გამოთვალა თუ არა მენეჯმენტმა ლიკვიდობის შენარჩუნების ეფექტი და საფასური. მაგ.: თუ სახსრებზე არსებული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების მიზნით, ბანკი ინარჩუნებს ნაღდი თანხების დიდ მოცულობას, შეაფასა თუ არა მენეჯმენტმა ის, თუ რა გავლენას მოახდენს ნაღდი ფულის გაჩერება ბანკის შემოსავალზე. შესაძლებელია, რომ ბანკი ინარჩუნებდეს მაღალ ლიკვიდობას შემოსავლების შემცირების ხარჯზე.
- განსაზღვროს ბანკისთვის აუცილებელი ლიკვიდური აქტივების მოცულობა, დამოკიდებულია სადეპოზიტო სტრუქტურის და საკრედიტო პორტფელის ზრდის სტაბილურობაზე. თუ სადეპოზიტო ანგარიშები ძირითადად შედგება მცირე მოცულობის და სტაბილური ანგარიშებისაგან, ლიკვიდურობის შესანარჩუნებლად საჭიროა შედარებით ნაკლები სახსრები. გარდა ამისა, ლიკვიდურობის მოთხოვნილების დაგეგმვისას მენეჯმენტმა უნდა გაითვალისწინოს საბანკო ზედამხედველობის მოთხოვნები და ნორმატივები.
- განსაზღვროს, საჭიროა თუ არა ლიკვიდურობის უფრო მაღალი დონის უზრუნველყოფა, რასაც შეიძლება ადგილი ქონდეს: მაღალი საპროცენტო განაკვეთის პირობებში, თუ იზრდება დეპოზიტების დეზინტერმედიაციის ალბათობა. (დეზინტერმედიაცია-კლიენტების მიმართვა უშუალოდ ფინანასური ბაზრებისადმი ბანკების გვერდის ავლით.),თუ არსებობს დიდი მოცულობის დეპოზიტებისა ან სესხების მნიშვნელოვანი ზრდის ან შემცირების ტენდენცია, თუ დეპოზიტების მნიშვნელოვანი ნაწილი წარმოადგენს სპეციალურ მუნიციპალურ, მოკლევადიან, სხვა ფასში გადაანგარიშებად ანგარიშებს, თუ საკრედიტო პორტფელის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს სესხები, რომელთა დაბრუნება უახლოეს დროში არაა მოსალოდნელი, თუ ახლო მომავალში მოსალოდნელია გამოუყენებელი საკრედიტო ხაზების ან სესხის გაცემაზე ვალდებულებების მიხედვით, დიდი მოცულობით სესხების გაცემა, თუ არსებობს დამოკიდებულება ცალკეულ სადეპოზიტო ანგარიშსა და სავაჭრო საქმიანობაში დაკავებულ იმ კლიენტს შორის, რომელსაც გაუჩნდა ფინანსური პრობლემები, თუ ადგილი აქვს კრედიტების კონცენტრაციას ისეთ დარგში, რომელშიც მოსალოდნელია ფინანსური პრობლემების წარმოქმნა.
- დაადგინოს, თუ რა დროში და რა ფასად შეიძლება მოხდეს ბანკის აქტივების რეალიზაცია. ამ ფაქტორს გააჩნია უდიდესი მნიშვნელობა ბანკის აქტივების მართვის თვალსაზრისით. იმისათვის, რომ მაქსიმალურად გაიზარდოს ბანკის რენტაბელობა, მენეჯმენტმა ყურადღებით უნდა აწონდაწონოს ის ამონაგები, რომელსაც ბანკი მიიღებს ლიკვიდური აქტივების რეალიზაციის შედეგად (შემოსავალს პლუს ლიკვიდობის შენარჩუნების საფასური). ამასთან, ის უნდა შედარდეს ნაკლებად ლიკვიდური აქტივებიდან მიღებულ უფრო მაღალ ამონაგებს. მიუხედავად იმისა, რომ ამ აქტივებისაგან ბანკი იღებს უფრო მაღალ შემოსავლებს, ამან შეიძლება გამოიწვიოს დამატებითი ხარჯები, იმ შემთხვევაში, თუ ბანკის ბალანსის მდგომარეობის გაუარესების გამო, შეიქმნება ამ აქტივების რეალურზე უფრო დაბალ ფასად რეალიზაციის აუცილებლობა.

- განსაზღვროს, თუ რა გავლენას ახდენს გაცემულ სესხებსა და დეპოზიტებზე სეზონური, ციკლური ან სხვა ფაქტორები. თუ მოთხოვნილება სესხის გაცემისთვის აუცილებელ სახსრებზე იზრდება, ხოლო ბანკის დეპოზიტების წყაროები მცირდება, ამან შეიძლება შეუქმნას პრობლემები ბანკის ლიკვიდობას. ბანკი, რომელიც ლიკვიდობის უზრუნველყოფისას ეყრდნობა მხოლოდ აქტივების მართვას, ზღუდავს სესხების მოცულობის ზრდას იმ სიდიდემდე, რომელიც უზრუნველყოფილია დეპოზიტების არსებული მოცულობით. აღნიშნულის ალტერნატივას წარმოადგენს ლიკვიდობაზე მოთხოვნილების დაკმაყოფილება, ბანკის ვალდებულებების წყაროების გამოყენებით მაგ. საქართველოს ეროვნული ბანკის საკრედიტო აუქციონზე რესურსების შეძენით და/ან ბანკთაშორისი სესხებით. დასავლეთის მრავალ ქვეყანაში, მაგ. აშშ-ში, ფასიანი ქაღალდების გაყიდვა რეგრესის უფლებით, საშულებას აძლევს ბანკს დაიკმაყოფილოს თავისი მოთხოვნილება საკრედიტო რესურსებზე. გადაწყვეტილება ვალდებულებათა წყაროების გამოყენების შესახებ უნდა ეფუძნებოდეს სეზონური, ციკლური და სხვა ფაქტორებისა და ფასების სრულ ანალიზს. ამასთან, ლიკვიდობის უზრუნველყოფა, ვალდებულებების წყაროების საშუალებით, შეიძლება იყოს გამოყენებული, როგორც აქტივების წყაროების საშუალებით ლიკვიდობის უზრუნველყოფის ალტერნატივა.

დ.ე. ვალდებულებების მართვა

შემმოწმებლების მიერ უნდა განისაზღვროს, ადეკვატურად იმართება თუ არა ლიკვიდობა ვალდებულებების მართვის საშუალებით, რისთვისაც შემმოწმებელმა უნდა:

- განსაზღვროს, შეუძლია თუ არა ბანკს, მოიპოვოს ვალდებულებების ისეთი წყაროები, რომელთა საშუალებითაც შესაძლებელი იქნება ბანკის ლიკვიდობის უზრუნველყოფა. ამასთან, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ლიკვიდობის უზრუნველყოფის საფასურს ანუ საკრედიტო რესურსების მარჟულ ღირებულებას. დადგინდეს, თუ რამდენად ხშირად მოუწევს ბანკს ამ ვალდებულებების ვადების დადგომისას მათი რეფინანსირება და როგორია ბანკის უნარი, მოიპოვოს სახსრები ფინანასური ბაზრის ნომალური მდგომარეობისას. უკანასკნელის დადგენა დაკავშირებულია გარკვეულ სიძნელეებთან, რადაგან საბოლოო დადგენა შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როდესაც ბანკი რეალურად დააპირებს სესხებას. ამასთან, აუცილებელია, შემმოწმებლები გაეცნონ სახსრების მიღების შესაძლებლობას, რათა დაადგინონ, თუ რა ტიპის სახსრები მისცემს ბანკს საშუალებას, შეინარჩუნოს დადებითი მარჟა. ცვლილებებს ფინანსურ ბაზარზე შეიძლება მოყვეს ბანკის მიერ მისაღებ ფასებში რესურსების მოპოვების უნარის სწრაფი დეგრადაცია. ამ შემთხვევაში ლიკვიდობა დაკავშირებულია ბანკის უნართან, მოიპოვოს რესურსები ფინანსურ ბაზრებზე იმ ფასად, რომელიც მისაღებია ბანკის აქტივებიდან მიღებული შემოსავლების გათვალისწინებით.
- განსაზღვროს ბანკის სადეპოზიტო ბაზის სტაბილურობა და ბანკის დამოკიდებულება დაფინანსების ცვალებად წყაროებზე.
- შეაფასოს დამოკიდებულება სამთავრობო დეპოზიტებზე და მათი მგრძნობელობა პოლიტიკური გარემოს ცვალებადობის მიმართ.

- შეაფასოს დამოკიდებულება მოთხოვნამდე დეპოზიტებზე და სადეპოზიტო ბაზის შენარჩუნების და/ან გაფართოების სტრატეგიები.
- შეაფასოს დამოკიდებულება მოკლევადიან ვალდებულებებზე და მათი შენარჩუნების სტრატეგიები.
- განსაზღვროს ბალანსგარეშე ვალდებულებების გავლენა ლიკვიდობის პოზიციაზე და ხდება თუ არა ასეთი ვალდებულებების დაფინანსება დაფინანსების ცვალებადი წყაროების საშუალებით.
- განსაზღვროს შეუსაბამობა არსებულ აქტივ/ვალდებულებების სტრუქტურაში ლიკვიდობის თვალსაზრისით.
- დაადგინოს, მიუწვდება თუ არა ბანკს ხელი თავისუფალი სახსრების წყაროებზე. განსაზღვრონ ამგვარი საქმინობის მასშტაბი და მოცულობა. დაადგინონ, შეზღუდულია თუ არა ამგვარ ოპერაციათა წარმოება. როგორც წესი, დიდ ბანკებს მეტად მიუწვდებათ ხელი თავისუფალ რესურსებზე, რაც გამოწვეულია მათი რეპუტაციით საბანკო სექტორში და ფინანასურ ბაზრებზე.
- განსაზღვროს იმ რისკების დონე, რომელიც დაკავშირებულია ბანკის ვალდებულებების მართვასთან. სახსრების შეძენა კონკურენტულ ფასად საშუალებას აძლევს ბანკებს დააკმაყოფილონ კლიენტების გაზრდილი მოთხოვნა სესხებზე, თუმცა, ვალდებულებათა არასწორმა მართვამ შეიძლება სავალალო შედეგები იქონიოს ბანკისთვის, იმდენად, რამდენადაც პასივების მართვა არ წარმოადგენს ურისკო საქმიანობას. რისკების ფაქტორის განსაზღვრისას უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი: შეიძლება ყოველთვის ვერ მოხერხდეს რესურსების შეძენა მისაღებ ფასად. ამასთან, თუ ბაზარი კარგავს ბანკისადმი ნდობას, მაშინ საფრთხე შეექმნება შეძენილ სახსრებს; რესურსების წყაროთა კონცენტრაცია ზრდის ლიკვიდობის რისკს. მაგ. ბანკს, რომელიც დამოკიდებულია უცხოურ ბანკთაშორის დეპოზიტებზე, შეექმნება პრობლემები სახსრების შოვნისას, თუ უცხოური ბაზარი იგრძნობს საქართველოს ბანკების ან ეკონომიკის არასტაბილურობას. ამასთან, უცხოურ წყაროთა შეცვლა დაკავშირებული იქნება გარკვეულ სიძნელეებთან, რადგან ადგილობრივი ბაზარი შეიძლება ნეგატიურად შეხვდეს სახსრებზე ბანკის მოულოდნელ მოთხოვნას. ნებისმიერმა მოულოდნელმა მოთხოვნამ შეიძლება გამოიწვიოს სპეკულაცია ადგილობრივი და საერთაშორისო საბანკო დაწესებულებების მხრიდან; პასივების მართვაზე ზედმეტად დაყრდნობამ შეიძლება გამოიწვიოს ის, რომ ბანკი ეცდება მინიმუმამდე დაიყვანოს მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდების მარაგი, რის შედეგადაც შემცირდება აქტივების ლიკვიდურობის სტანდარტები და მოხდება მოკლევადიანი პასივების დიდი კონცენტრაცია, რომლის ხარჯზე განხორციელდება ინვესტირება შედარებით გრძელვადიან აქტივებში, რამაც, რესურსების სიმცირის პერიოდში, შეიძლება გამოიწვიოს შემოსავლის შემცირება და არალიკვიდური მდგომარეობის წარმოქმნა; თუ ფინანსურ ბაზარზე განვითარდება კონკურენცია საპროცენტო განაკვეთებს შორის, ბანკი შეიძლება დათანხმდეს ძვირადღირებული რესურსების შეძენას და გამოიყენოს სესხის გაცემის უფრო სუსტი სტანდარტები, რათა გასცეს

უფრო შემოსავლიანი სესხები და შეიძინოს მომგებიანი ფასიანი ქაღალდები. თუ ბანკი ზრდის ვალდებულებებს უკვე არსებული აქტივების უზრუნველყოფის მიზნით, ამან შეიძლება გამოიწვიოს ნეგატიური საშემოსავლო სპრედი; როდესაც ადგილი აქვს ბაზარზე პირობების გაუარესებას, ამან შეიძლება გამოიწვიოს ბანკების დისკრიმინაცია საპროცენტო განაკვეთის მიხედვით, რის შედეგადაც, რესურსების საფასური გახდება მიუწვდომელი ბანკისათვის, გარდა ბანკების მცირე ჯგუფისა. ამის გამო, ის ბანკები, რომელთა სახსრების წყაროები შეზღუდულია, უნდა ერიდონ შეძენილ სახსრებზე დაყრდნობას; იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკი ისწრაფვის, მოიპოვოს სახსრები, რაც შეიძლება დაბალ ფასად და არ ითვალისწინებს ვადების განაწილებას, ბანკის რისკი საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებისადმი შეიძლება მნიშვნელოვნად გაიზარდოს.

- განსაზღვროს, ფლობს თუ არა ბანკის მენეჯმენტი ინფორმაციას დაფინანსების წყაროთა შემადგენლობის, მახასიათებლების და დივერსიფიკაციის შესახებ. დაადგინოს, რამდენად ადეკვატურია მენეჯმენტის მიერ მიღებული ინფორმაცია ბანკის პასივების სტრუქტურისა და შედგენილობის შესახებ.
- განსაზღვროს ბანკის დაფინანსების წყაროების შედგენილობა და სახსრების მომწოდებელთა ტოლერანტობა (დამოკიდებულება) რისკისადმი. (რისკისადმი ტოლერანტობის დონე წარმოადგენს პიროვნების ან დაწესებულების შესაძლებლობას და სურვილს, გარკვეული საფასურის სანაცვლოდ წავიდეს გარკვეულ რისკზე სახსრების გაცემა/სესხებისას). დაადგინოს ხომ არ ყიდულობს ან იზიდავს ბანკი ისეთ ვალდებულებებს, რომლებიც მგრძნობიარენი არიან ჭორების ან სპეკულაციის მიმართ. აქტივების დაბალი ხარისხის, უკანონო საქმიანობის ან ეკონომიკური პირობების ცვლილების შედეგად ბანკის ფინანსური მდგომარეობის რეალურმა ან მოსალოდნელმა გაუარესებამ შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს რესურსების საფასურზე. თუ ადგილი აქვს ბანკიდან სახსრების გადინებას, ამასთან ერთად, გაძნელებულია სახსრების სხვა წყაროების მოპოვება და რესურსების საფასური ბანკისთვის მიუწვდომელია, საფრთხე ექმნება ბანკის ლიკვიდობას.

ფულადი სახსრების მომწოდებლების რისკისადმი დამოკიდებულების განსაზღვრისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს შემდეგი ფაქტორები: ვალდებულებები ტრასტული ინვესტორების, მაგ. ფინანსური ბაზრების ფონდების, სამეურნეო ფონდებისა და საპენსიო ფონდების წინაშე; დამოკიდებულება ბანკის რეიტინგის დამდგენ სააგენტოებზე, რადგან სახსრების მომწოდებლის წესდება ან ინსტრუქცია შეიძლება კრძალავდეს სახსრების განთავსებას დაბალი რეიტინგის მქონე ბანკებში; ვალდებულებები, გასცენ ინფორმაცია ბანკის ინვესტიციათა შესახებ; სტაბილური ბაზრის შენარჩუნების სურვილი, ამ მიზეზით დიდი ბანკები თანდათან წყვეტენ სხვა ბანკებისთვის რესურსების მიწოდებას; არსებული პირადი კავშირები ბანკში, რომელთა საშუალებითაც შეიძლება ბანკის ფინანასური მდგომარეობის შესახებ დროული და სწორი ინფორმაციის მიღება. სახსრების მომწოდებელთა სია, რისკისადმი მგრძნობელობის დონის შემცირების მიხედვით ასეთია:

1. სამთავრობო ორგანოზაციები;
2. ადგილობრივი ბანკები;
3. სადაზღვევო კომპანიები;
4. კორპორაციები;
5. ტრანსნაციონალური ბანკები;
6. კერძო პირები.

ე. ლიკვიდობის რეიტინგის მინიჭება

მას შემდეგ, რაც გაანალიზებული იქნება ის ფაქტორი, რომელიც ახდენს გავლენას ბანკის აქტივების/ვალდებულებების მართვაზე ლიკვიდობაზე, შემმოწმებელმა უნდა განსაზღვროს ლიკვიდობის საბოლოო რეიტინგი. მან უნდა განსაზღვროს შემდეგი:

- თუ ბანკის ლიკვიდობას მიენიჭა რეიტინგი 1, ეს ნიშნავს, რომ ბანკის აქტივების/პასივების მართვის ლიკვიდობის საერთო მდგომარეობა მიჩნეულია დამაკმაყოფილებლად.
- თუ ბანკის ლიკვიდობას მიენიჭა რეიტინგი 2, ეს ნიშნავს იმას, რომ ბანკის მდგომარეობა ლიკვიდობის მხვრივ დამაკმაყოფილებელია, თუმცა, არსებობს გარკვეული საკითხები, რომლებიც იმსახურებს ბანკის მენეჯმენტის ყურადღებას.
- თუ ბანკის ლიკვიდობას მიენიჭა რეიტინგი 3, ეს ნიშნავს, რომ აქტივების/პასივების მართვის-ლიკვიდობის საერთო მდგომარეობა ნაკლებად დამაკმაყოფილებელია. არსებობს ისეთი პრობლემები, რომლებიც საჭიროებს გაძლიერებულ ყურადღებას მენეჯმენტის მხრიდან.
- თუ ბანკის ლიკვიდობას მიენიჭა რეიტინგი 4, ეს ნიშნავს, რომ აქტივების/პასივების მართვის-ლიკვიდობის საერთო მდგომარეობა არადამაკმაყოფილებელია და იგი უარყოფითად მოქმედებს ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე. მენეჯმენტმა უნდა გაატაროს სასწრაფო ღონისძიებები მდგომარეობის გამოსასწორებლად.
- თუ ბანკის ლიკვიდობას მიენიჭა რეიტინგი 5, ეს ნიშნავს, რომ საერთო მდგომარეობა კრიტიკულია.

თავი მეშვიდე
სხვადასხვა შესამოწმებელი საკითხები

§ 17. სასამართლოში საქმეთა წარმოება და სხვა იურიდიული საქმიანობა

სასამართლოში სარჩელების განხილვის შედეგები წარმოადგენს მნიშვნელოვან ფაქტორს ბანკის ფინანსური მდგომარეობისათვის. შემმოწმებლებს, როგორც წესი, არ გააჩნიათ შესაბამისი იურიდიული კვალიფიკაცია და უნარი იმისათვის, რომ სწორად (კანონთან შესაბამისად) შეაფასონ ასეთი ინფორმაცია. ამიტომ, შემმოწმებელმა უნდა მოსთხოვოს ბანკის მენეჯმენტს, გაუგზავნოს შეკითხვა იმ მრჩევლებსა და ადვოკატებს, რომლებსაც ისინი ეთათბირებოდნენ ამა თუ იმ საქმისა და სარჩელის შესახებ, რათა მიიღონ მენეჯმენტის მიერ მოწოდებული ინფორმაციის დადასტურება. თუ ბანკს ასეთი საქმეების გაძღოლისთვის ჰყავს შტატიანი იურისტები, შემმოწმებელმა უნდა მოითხოვოს წერილი იმ იურისტისაგან, რომელიც უძღვება ასეთ საქმიანობას. თუ ბანკი სარგებლობს რამდენიმე იურიდიული ფირმის სამსახურით, შემმოწმებელმა უნდა გაუგზავნოს შეკითხვა როგორც იმ ფირმას, რომელიც ეწევა ბანკის კონსულტაციას ზოგად საკითხებში, ასევე იმ ფირმას (იურისტს), რომელიც უწევდა ბანკს კონსულტაციას რაიმე განსაკუთრებულ ასპექტებში. როგორც წესი, შეკითხვები უნდა გაეგზავნოს ყველა გარე კონსულტანტს, თუმცა, ზოგი მრჩეველი უძღვება მხოლოდ ჩვეულებრივ საკითხებს და მისი გადაწყვეტილებები არ ახდენს რაიმე გავლენას ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე.

სასამართლოში საქმეთა წარმოების შემოწმების მიზნები	
I.	ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე სასამართლოში წარმოებულ საქმეთა რაიმე უარყოფითი გავლენის შესაძლებლობის განსაზღვრა.
II.	დადგენა იმისა, თუ რამდენადაა შესაძლებელი, რომ შემოწმების შემდეგ მომხდარმა რაიმე შემთხვევებმა ან გარიგებებმა იქონიონ უარყოფითი გავლენა ბანკის ახლანდელ ან მომავალ მდგომარეობაზე ან იმ დასკვნებზე, რომლებიც მოყვანილია შემოწმების აქტში.
III.	განსაზღვრა იმისა, თუ რა გავლენას მოახდენს, იურისტის მიერ როგორც სასამართლოში წარმოებული, ისე მოსალოდნელი საქმეები, შესაძლო ვალდებულებები შემმოწმებლის იმ საბოლოო დასკვნაზე, რომელიც ეხება ბანკის ფინანსურ მდგომარეობას.
IV.	შემოწმების შედეგების შეჯამება.

განმარტებები

მოსალოდნელი საქმეები - ეს არის ისეთი საქმეები, რომელთა აღძვრით ბანკს ემუქრება მესამე მხარე, მაგრამ ეს საქმეები ფორმალურად ჯერ არ არის დაწყებული.

შესაძლო ვალდებულებანი - ასეთი საქმეები განსხვავდება სასამართლოში წარმოებული საქმეებისა და სარჩელებისაგან. ამ შემთხვევაში არსებული ინფორმაცია მიგვითითებს, რომ არის ალბათობა აქტივების დეგრადაციის ან ვალდებულებათა გაზრდის. შესაძლო ვალდებულებანი უნდა მოიცავდეს დაუმტკიცებელ სარჩელებს ან გადასახადებს, ან ბანკის მორალურ ვალდებულებებს.

სასამართლოში საქმეთა წარმოების შემოწმების მიზნით შემმოწმებელმა უნდა:

ა. მოიპოვოს ბანკის იმ მუშაკისგან, რომელიც პასუხისმგებელია იურიდიულ საკითხებზე, მოსალოდნელი სასამართლო საქმეების (სარჩელების) სია. ყოველ საქმეს უნდა დაერთოს შემდეგი ინფორმაცია:

- სასამართლო საქმის არსი;
- საქმის მდგომარეობა შემოწმების თარიღისათვის;
- როგორ პასუხს იძლევა ან როგორი პასუხის გაცემას აპირებს ბანკის მენეჯმენტი ამ საქმეებზე;

შემმოწმებელმა უნდა შეაფასოს სასამართლოს მიერ ამ საქმეებზე ბანკისათვის არასასურველი გადაწყვეტილებების მიღების ალბათობა და თუ ეს შესაძლებელია, მოსალოდნელი ზარალის ოდენობა.

ბ. მოიპოვოს იურიდიულ საკითხებზე პასუხისმგებელი მუშაკისგან დაუმტკიცებელი სარჩელების სია (მოსალოდნელი პროცესები), რომლებიც, მენეჯმენტის აზრით, შეიძლება აღძრული იქნენ და იქცნენ სასამართლოს განხილვის საგნად და რომლებზედაც, მათი განხილვის შემთხვევაში, არსებობს ბანკისათვის არახელსაყრელ გადაწყვეტილებათა მიღების რეალური ალბათობა, ყოველ ასეთ საქმეზე დართული უნდა იყოს შემდეგი ინფორმაცია:

- საქმის არსი;
- რა პასუხს იძლევა მენეჯმენტი სარჩელზე მისი წამოყენების შემთხვევაში;
- სარჩელის აღძვრასთან დაკავშირებული შესაძლო რისკი.

გ. მოიპოვოს მენეჯმენტისგან იმ იურისტების და იურიდიული ფირმების სია, რომლებსაც გადაეცათ იურიდიული საქმეები, აგრეთვე შიდა/გარე აუდიტის ბოლო აქტში აღნიშნული იურიდიული საქმეების სია.

დ. შეისწავლოს „სხვა ხარჯების“ ანგარიში იურიდიულ საქმიანობაზე გაწეულ ხარჯების კუთხით.

ე. შეისწავლოს ბანკის სხვა ვალდებულებათა ანგარიშები, რათა დარწმუნდეს, რომ ბანკი არ “მალავს“ სასამართლო პროცესებთან დაკავშირებულ ნეგატიურ ვალდებულებებს.

ვ. მოითხოვოს მენეჯმენტისგან ბანკთან დაკავშირებულია სხვა ინსტიტუტების მიმართ აღძრულ საქმეთა სია. ინფორმაცია უნდა შეეხებოდეს ამავე პარაგრაფის ა პუნქტში ნახსენებ ყველა საკითხს, ამასთან,

თუ არსებობს საკმარისი ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ ბანკთან დაკავშირებული პირის იურიდიულ საქმიანობას შეიძლება მოჰყვეს უარყოფითი შედეგები ბანკისა ან ბანკის მფლობელი კომპანიისათვის, მაშინ შემმოწმებელმა უნდა გაუგზავნოს წერილობითო შეკითხვა ბანკის იურიდიულ კონსულტანტს და მოითხოვოს ინფორმაცია ნეგატიური გადაწყვეტილებების მიღების ალბათობის და ბანკზე მათი შედეგების შესახებ.

ვ.ა.თუ ბანკს არა ჰყავს შტატიანი იურისტი, რომელსაც მიჰყავს ბანკის იურიდიული საქმეები, მოითხოვოს, რომ მენეჯმენტმა ბანკის იურიდიულ საკითხებში მრჩევლისადმი გაგზავნილ წერილში თავი მოუყაროს იმ ინფორმაციას, რომელიც მიღებულია ზემოაღნიშნული ნაბიჯების განხორციელების შედეგად ამ ინფორმაციის დასადასტურებლად.

ვ.ბ. შეკითხვაზე პასუხი უნდა მოიცავდეს ინფორმაციას, როგორც შემოწმების ისე კონსულტანტის მიერ პასუხის გაცემის თარიღებისათვის. პასუხის თარიღი ახლოს უნდა იყოს შემოწმების დასასრულის თარიღთან. ამასთან, უნდა იქნას მიცემული საკმარისი დრო იმისათვის, რომ შეფასდეს პასუხი და გამოკვლეულ იქნეს პასუხის არგაცემის შემთხვევები. წერილობითი შეკითხვა გაგზავნილ უნდა იყოს იმდენად ადრე, რომ იურიდიულ ფირმას ჰქონდეს დრო გადასცეს წერილები შესაბამის თანამშრომლებს, რადგან ბანკის კონსულტირებას შეიძლება ეწეოდეს რამდენიმე ადვოკატი. შემოწმების დასრულებამდე ბანკის პასუხისმგებელი მუშაკები უნდა დაუკავშირდნენ იმ კონსულტანტებს, რომლებმაც პასუხი არ გასცეს წერილობით შეკითხვებზე. შემმოწმებელმა არ უნდა ჩათვალოს რომ იურიდიული კონსულტანტი მიაწვდის მას ინფორმაციას იმ მოვლენების შესახებ, რომლებიც კონსულტანტის მიერ პასუხის გაცემის შემდეგ განვითარდა. ამიტომ, შეიძლება აუცილებელი გახდეს კონსულტანტთან ხელახალი დაკავშირება გამომდინარე კონსულტანტის პასუხში განხილული ზარალის ალბათობიდან.

ზ. მოითხოვოს მენეჯმენტის პასუხისმგებელი შემმოწმებლისგან ადმინისტრაციის სხდომების ოქმების მოკლე შეჯამება (რეზიუმე). შეისწავლეთ ის იმ მიზნით, რომ დარწმუნდეთ, თუ რამდენად არიან ინფორმირებულნი ადმინისტრაციის წევრები ბანკის, დაკავშირებული ინსტიტუტების წინააღმდეგ მოსალოდნელი საქმეების შესახებ.

შემოწმების შედეგები

მას შემდეგ რაც დასრულდება სასამართლო საქმეების შემოწმების პროცედურები, შემმოწმებელმა უნდა:

- შეაფასოს მენეჯმენტის მიერ წარმოდგენილი საქმეების, დაუმტკიცებელი სარჩელების, გადასახდელების სია, ასევე, თუ როგორ აფასებს იურისტი (იურიდიული კონსულტანტები) მათ გავლენას ბანკის მდგომარეობაზე.
- განსაზღვროს, თუ ეს შესაძლებელია, ფილიალებისა და შვილობილი ორგანიზაციების წინააღმდეგ წარმოებული საქმეების გავლენა ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე.
- განიხილოს შემოწმებათა შედეგები ბანკის მენეჯმენტსა და პასუხისმგებელ შემმოწმებელთან ერთად.
- გამოიჩინოს დაინტერესება იმ შემთხვევებით, როდესაც ბანკი გამოდის მოპასუხის როლში. ამასთან, თუ ბანკის ფინანსური მდგომარეობა მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდება ისეთი საქმეების წარმოების შედეგად, სადაც ბანკი გამოდის მომჩივანის როლში, იგი მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული.

მენეჯმენტსა და უფროს შემმოწმებელთან მოლაპარაკების შემდეგ, უნდა მომზადდეს კომენტარები ანგარიშისათვის. ანგარიშში უნდა აისახოს შემდეგი:

- ბანკის შიდა კონტროლისა ან სასამართლოში პროცესის წარმოების პროცედურების ხარვეზები, რომლებმაც შეიძლება წარმოქმნან დამატებითი რისკი;
- სასამართლოში წარმოებული საქმეებით გამოწვეული ის ნეგატიური გავლენა ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე, რომელმაც ბანკის იურიდიული მრჩევლების აზრით, შეიძლება გამოიწვიოს დიდი დანაკარგები;
- მოსალოდნელი საქმეები ან დაუმტკიცებელი სარჩელები, რომელთა მიხედვით არსებობს რეალური ალბათობა იმისა, რომ ბანკის, როგორც მოპასუხის, წინააღმდეგ აღიძრება საქმე.
- ნებისმიერი ნეგატიური (უარყოფითი) სასამართლო საქმეები, რომლებიც წარმოებს ბანკთან დაკავშირებული ორგანიზაციების წინააღმდეგ, იმ შემთხვევაში, როდესაც ნეგატიურმა გადაწყვეტილებამ შეიძლება შეასუსტოს ბანკის ფინანსური მდგომარეობა;
- ხარვეზები ადმინისტრაციის მუშაობაში რაც დაკავშირებულია სასამართლო პროცესების წარმოებასთან;
- რა ეფექტს მოახდენს ბანკის მოგებასა და კაპიტალის ადეკვატურობაზე ამ საქმეებზე საამართლოს მიერ მიღებული, ბანკისათვის არახელსაყრელი გადაწყვეტილებანი;
- შემოწმების შედეგებს უნდა დაერთოს მენეჯმენტის მიერ მოწოდებული პასუხები;

შემმოწმებელმა უნდა მოამზადოს ნაშრომი უფროსი შემმოწმებლისათვის, რომელიც მოიცავს მასალებს შემოწმების შედეგების დასასაბუთებლად და მომავალი შემოწმებისათვის ნიადაგის მოსამზადებლად.

§ 18. ჰეჯირების შეფასება

I. შესავალი და ტერმინთა განმარტებები

ჰეჯირება წარმოადგენს საპროცენტო რისკის მართვისა და ბანკის საბაზრო საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებისაგან დაცვის ყველაზე საუკეთესო საშუალებას. ჰეჯირების წარმოებისას გამოიყენება ურთიერთმაკომპენსირებელი გარიგებები, რომელთა საშუალებითაც მნიშვნელოვნად მცირდება საბაზრო რისკი. ბანკის საპროცენტო განაკვეთსა და ღია სავალუტო პოზიციასთან დაკავშირებული რისკების, ან ნებისმიერი სხვა სახის რისკის სწორად მართვისათვის, მენეჯმენტი კარგად უნდა იცნობდეს ჰეჯირების ინსტრუმენტებს (ჰეჯირების პროდუქტებს). ამასთან, უნდა დაწესდეს გონივრული ლიმიტები, რათა გამოირიცხოს ამ ინსტრუმენტების გამოყენება სპეკულაციური მიზნებით. ბანკის საპროცენტო განაკვეთის რისკის შეფასებისას შემმოწმებელმა უნდა გაითვალისწინოს, რომ რისკი შეიძლება ჰეჯირების საშუალებითაც შემცირდეს. აქედან გამომდინარე, უნდა შეფასდეს ბანკის ჰეჯირების სტრატეგია და ღია სავალუტო პოზიცია ბანკის მიერ წარმოებულ ოპერაციებსა და აქტივ/ვალდებულებების სტრუქტურებთან მიმართებაში. ჰეჯირება

შეიძლება იყოს პირდაპირი და ადვილად გაზომვადი, ან ხორციელდებოდეს არაპირდაპირი მეთოდებით და არ იზომებოდეს. პირდაპირი ჰეჯირების ოპერაციებს წარმოადგენენ: საპროცენტო განაკვეთის სვოპები, ფიუჩერსული გარიგებები და ოპციონები. არაპიდაპირ მეთოდებს მიეკუთვნება კომერციული სესხების საპროცენტო განაკვეთის ზედა და ქვედა ზღვრის დაწესება და საპროცენტო განაკვეთის კორექტირება ცვალებადი საპროცენტო განაკვეთის მქონე სესხებისთვის.

ჰეჯირების წარმოების შემთხვევაში ბანკს უნდა ჰქონდეს ნათლად ჩამოყალიბებული პოლიტიკა, რომელშიც განსაზღვრული იქნება ჰეჯირების სხვადასხვა სტრატეგია და რისკის შემცირების შესაძლებლობა ამა თუ იმ სტრატეგიის გამოყენების შემთხვევაში. უნდა განისაზღვროს პირები, რომლებიც პასუხისმგებელი იქნებიან ჰეჯირების ეფექტურობაზე. გარდა ამისა, უნდა დაწესდეს საერთო ღია სავალუტო პოზიციის ლიმიტები და შემუშავდეს შიდა კონტროლის მექანიზმები. სწორი ანგარიშგება წამოადგენს მენეჯმენტის კონტროლის საუკეთესო საშუალებას. საპროცენტო განაკვეთის რისკის დამდგენი სისტემის გარეშე შეუძლებელია ჰეჯირების წარმოებისთვის აუცილებელი ინფორმაციის მიღება და დასახული მიზნის მიღწევა. მენეჯმენტი რეგულარულად უნდა აწვდიდეს ანგარიშგებას ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს და დირექტორთა საბჭოს. ეს ანგარიშგებები უნდა აჩვენებდნენ ჰეჯირების ინსტრუმენტების გამოყენების შედეგად მიღებულ მოგება/ზარალს და აფასებდნენ ჰეჯირების ეფექტურობას.

ნებისმიერი ბანკი, რომელსაც საკორესპონდენტო ანგარიშები (ე.წ. „ნოსტრო ანგარიშები“ უცხოურ ვალუტაში) აქვს სხვა ბანკებში, უფლებამოსილია მონაწილეობა მიიღოს ვალუტით ვაჭრობაში. ვინაიდან, ვალუტის გადაცვლა კლიენტის მომსახურებად განიხილება, ბანკები უბრალოდ გაყიდიან ვალუტას საბაზრო განაკვეთზე ოდნავ მაღალი კურსით და შესაბამისად გადაფარავენ ამ ოპერაციის თანხასა და ვადიანობას და იყიდიან ვალუტას საბაზრო განაკვეთით სხვა კორესპონდენტი ბანკებისგან. ასეთი საქმიანობა თითქმის არ არის დაკავშირებული რაიმე რისკთან, რადგანა სავალუტო პოზიცია იხურება რამდენიმე წუთში. ასეთი ტიპის ბანკები, როგორც წესი, უმნიშვნელო მოგებას იღებენ, რადგანა ამ საქმიანობის მიზანი მხოლოდ კლიენტების მომსახურებაა.

სპოტი წარმოადგენს უცხოური ვალუტის ყიდვას საბაზრო ფასებში, მისი დაუყოვნებელი გადახდისა და მიწოდების პირობით. ფაქტიურად, სპოტ ოპერაციებს უცხოურ ვალუტაში გააჩნია “ღირებულების თარიღი” (ორიდან ხუთ სამუშაო დღემდე დაფარვის, ან მიწოდების თარიღი). სავალუტო კურსს, რომელიც შეესაბამება ვალუტის არსებულ ღირებულებას, უწოდებენ სპოტის განაკვეთს. სპოტ ოპერაციებთან დაკავშირებული რისკი გამოწვეულია სავალუტო კურსის იმ ცვლილებებით, რომლებსაც ადგილი აქვთ იმ პერიოდის განმავლობაში, როდესაც ბანკის პოზიცია ამ უცხოური ვალუტების მიმართ არ არის დაბალანსებული ვალუტის ყიდვისა და გაყიდვის მიხედვით. ამ პოზიციას ეწოდება ღია სავალუტო პოზიცია და ის შემდეგნაირად განისაზღვრება:

ბანკს აქვს წმინდა ღია სავალუტო პოზიცია რაიმე უცხოური ვალუტის

მიმართ, როდესაც მისი აქტივები, შეძენის სპოტ და ფიუჩერსული ოპერაციების ჩათვლით და ვალდებულებები, გაყიდვის სპოტ და ფიუჩერსული ოპერაციების ჩათვლით, იგივე ვალუტაში განსხვავდება ერთმანეთისგან. თუ ბანკის აქტივები აღემატება მის ვალდებულებებს ასეთ პოზიციას ეწოდება „გრძელი“ პოზიცია, ხოლო თუ ვალდებულებები აღემატება აქტივებს “მოკლე” პოზიცია. „გრძელმა“ პოზიციამ ისეთი უცხოური ვალუტის მიმართ, რომელიც გაუფასურებას განიცდის, შეიძლება ზარალი გამოიწვიოს, რადგან ასეთ შემთხვევაში ბანკის აქტივების ღირებულება ეროვნულ ვალუტაში დღითი-დღე ეცემა. ამასთან, ზარალი შეიძლება გამოიწვიოს „მოკლე“ პოზიციამაც ისეთი ვალუტის მიმართ, რომლის კურსი იზრდება, რადგან, ამ შემთხვევაში, იზრდება ვალდებულებების გასტუმრებისათვის საჭირო თანხის ოდენობაც.

მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ სავალუტო პოზიციის გაანგარიშებისას გასათვალისწინებელია, როგორც საბალანსო, ისე გარესაბალანსო ანგარიშები და პოტენციური ვალდებულებები. ბანკების უმრავლესობაში „ნოსტრო“ ანგარიშები წარმოადგენენ უცხოურ ვალუტაში არსებული აქტივების ძირითად ნაწილს. ასევე გასათვალისწინებელია უცხოურ ვალუტაში გაცემული სესხები და უცხოურ ვალუტაში არსებული სხვა აქტივები/ვალდებულებანი. ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის ყველა მომავალი კონტრაქტი გარესაბალანსო ანგარიშებზე აღირიცხება. კონტრაქტის ვადის დადგომისას სრულდება შესაბამისი გატარება „ნოსტრო“ ანგარიშებზე, შესაბამისი ვალუტის მიხედვით.

ნებისმიერ დროს, როდესაც ბანკი მონაწილეობს უცხოურ ვალუტის სპოტ ოპერაციაში, მისი წმინდა ღია სავალუტო პოზიცია იცვლება. მაგალითად, დავუშვათ, რომ „ა“ ბანკმა დაიწყო საოპერაციო დღე დაბალანსებული ღია სავალუტო პოზიციით. (გირვანქა სტერლინგში აქტივებს პლუს შეძენილი კონტრაქტები უდრის ვალდებულებებს პლუს გაყიდული კონტრაქტები). ასეთ პოზიციას უწოდებენ „ბრტყელ“ პოზიციას. ამის შემდეგ „ა“ ბანკს დაურეკეს „ბ“ ბანკიდან და სთხოვეს გირვანქა სტერლინგის „ბაზარი“, რაც იმას ნიშნავს, რომ „ბ“ ბანკი სთავაზობს „ა“ ბანკს გირვანქა სტერლინგის ყიდვისა და გაყიდვის კვოტებს. ბაზრის არსებული მდგომარეობის შეფასებისას „ა“ ბანკის დილერმა უნდა შეაფასოს არსებული სიტუაცია (სხვა დილერების, ან სხვა ბანკების დახმარებით), სცადოს დაადგინოს, თუ რა მიმართულებით შეიცვლება ის და გააკეთოს პროგნოზი იმის შესახებ, აპირებს თუ არა „ბ“ ბანკი ვალუტის გაყიდვას, ან ყიდვას.

ხშირად, ბანკთაშორის სპოტ ოპერაციებში ჩართულ ბანკებს, დროის მოკლე პერიოდის განმავლობაში, აქვთ საკმაოდ დიდი ღია სავალუტო პოზიცია. კომპეტენტურმა დილერმა ყოველთვის იცის, თუ როდის უნდა დახუროს ღია პოზიცია. მრავალი ბანკი იყენებს ე.წ. „ზარალის შეჩერების პოლიტიკას“, რომლის დროსაც პოზიცია იხურება, თუ ზარალი მიაღწევს გარკვეულ ზღვარს. მიუხედავად იმისა, რომ დილერის პროგნოზი შეიძლება გამართლდეს დღის ან კვირის ბოლოსთვის, არ არის გამორიცხული, რომ კურსის სწრაფმა ცვლილებამ ზარალი დროის მოკლე პერიოდში გამოიწვიოს. სპოტს წარმოებისას ოპერაციების წარმოებისას ასევე მინშვნეოვანია ყოველწუთიერი ინფორმაციის ქონა სავალუტო ბაზრის მდგომარეობის შესახებ. იმ ბანკებს, რომელთაც არ

გააჩნიათ ინფორმაცია დიდი საერთაშორისო ბაზრების შესახებ, სპოტ კურსის მოულოდნელი ცვლილებების შემთხვევაში საშიშროება ემუქრებათ. აქედან გამომდინარე, შემმოწმებელმა ყურადღებით უნდა შეისწავლოს ის ბანკები, რომლებიც ვალუტით ვაჭრობას სპოტის გამოყენებით ეწევიან.

ფორვარდული გარიგება სპოტისგან განსხვადება ოპერაციის ვადით, რომელიც აღემატება ორ ან ხუთ დღეს და შეიძლება იყოს გაცილებით უფრო გრძელი. ვადამ შეიძლება შეადგინოს რამოდენიმე დღე, თვე ან, ზოგ შემთხვევაში, წელიც კი. გადაცვლის კურსი ფიქსირდება კონტრაქტის შედგენის დღისთვის, მაგრამ არ ხდება „ნოსტრო“ ანგარიშის დაკრედიტება ან დადებეტება, ე.ი ფულის გადარიცხვა არ ხდება მანამ, სანამ არ დადგება კონტრაქტის ვადა. ყველა ფორვარდული გარიგებისათვის არსებობს თავისი კურსი, რომელიც განსხვადება სპოტის კურსისგან. თუ ფორვარდული გარიგების კურსი აღემატება სპოტის კურსს, ვალუტა იყიდება უფრო ძვირად, ხოლო თუ ფორვარდული გარიგების კურსი ნაკლებია სპოტის კურსზე, მაშინ ვალუტა იყიდება იაფად. მაგალითად, გირვანქა სტერლინგი იყიდება ფასდაკლებით, თუ სპოტ კურსი არის $1.75, ხოლო სამთვიანი ფორვარდული გარიგების კურსია $1.72.

II. ძირითადი რისკები

უცხოური ვალუტით ვაჭრობა, თავისი ბუნებიდან გამომდინარე, გარკვეულ რისკთანაა დაკავშირებული. შემმოწმებლის ძირითად ამოცანას უნდა წარმოადგენდეს ამ რისკის გაცნობიერება და დარწმუნება იმაში, რომ ბანკის მენეჯმენტი აკონტროლებს მას ბანკის პოლიტიკის, ლიმიტებისა და მონიტორინგის სისტემის მეშვეობით. ბანკის სავალუტო საქმიანობისა და კონტროლის შეფასების მიზნით შემმოწმებელი კარგად უნდა იცნობდეს სავალუტო ბაზრის სპეციფიკას, ვალუტით ვაჭრობის საფუძვლესაია და ძირითად რისკებს.

შეუძლებელია თავიდან ავიცილოთ გადაცვლის კურსის რისკი, რადგანაც ვალუტის კურსი განიცდის ცვლილებას ბაზარზე ვალუტის მიწოდებისა და მოთხოვნიდან გამომდინარე. იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკი დებს ვალუტის ყიდვის ან გაყიდვის გარიგებას სხვა ბანკთან, ან არასაბანკო მომწოდებელთან, წარმოიქნება ღია სავალუტო პოზიცია. სანამ არ მოხდება ამ პოზიციის დახურვა იმავე ვალუტით და იმავე ოდენობით, შესაბამისად ყიდვის ან გაყიდვის საშუალებით, ბანკი განიცდის კუსის ცვლილების რისკს. ეს რისკი არსებობს იმ შემთხვევაშიც, თუ ბანკის დილერი ეცდება დაუყოვნებლივ დახუროს ბანკის ღია პოზიცია, რადგან საბაზრო კურსის განუწყვეტელი ცვლილების პირობებში, დროის თუნდაც ძალზე მოკლე შუალედში, პოტენციურად მომგებიანმა გარიგებამ შეიძლება ზარალი გამოიწვიოს. კურსი რამოდენიმე დღის განმავლობაში შეიძლება იცვლებოდეს ერთი მიმართულებით. დღე-ღამის (“ოვერნაითის”) ღია სავალუტო პოზიცია დაკავშირებულია უფრო მეტ რისკთან, ვიდრე პოზიცია, რომელიც რამდენიმე საათით ან წუთით იყო ღია.

ნებისმიერ დროს ვალუტით მოვაჭრე ბანკს შეიძლება ერთდროულად ქონდეს „გრძელი“ პოზიცია ერთი ვალუტის მიმართ და „მოკლე“ პოზიცია მეორე

ვალუტის მიმართ. ეს პოზიციები არ აბალანსებენ ერთმანეთს. მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი ვალუტის კურსი შეიძლება დაკავშირებული იყოს ერთმანეთთან, არსებობს იმის ალბათობა, რომ იმ ვალუტის კურსმა, რომლის მიხედვითაც ბანკის პოზიცია „გრძელია“, შეიძლება დაიწიოს, ხოლო იმ ვალუტის კურსმა, რომლის მიმართაც ბანკის პოზიცია „მოკლეა“, შეიძლება აიწიოს. ბანკის მთლიანი რისკი წარმოადგენს ორივე პოზიციის აბსოლუტური სიდიდეების ჯამს გამოსახულს ლარებში. რისკის თავიდან აცილების მიზნით, აუცილებელია ვაკონტროლოთ ბანკის ღია პოზიცია ცალკეული ვალუტების მიმართ და ბანკის საერთო საკურსო რისკი.

რისკისგან თავის დაზღვევის მიზნით, ბანკის მენეჯმენტმა უნდა შეზღუდოს ღია სავალუტო პოზიცია ცალკეული უცხოური ვალუტების მიმართ. თითეული ბანკი უნდა ადგენდეს “ოვერნაითის” ლიმიტებს. ზოგიერთ ბანკს დაწესებული აქვს ღია პოზიციის ლიმიტები, რომლებიც უნდა დაიცვას ბანკის დილერმა ოპერაციული დღის განმავლობაში. ასეთ ლიმიტებს ეწოდება „დღის ლიმიტები“. ზოგი კი აწესებს ლიმიტებს მთლიანი სავალუტო პოზიციისთვის, მაშინ, როდესაც სხვა ბანკები ნაკლები სერიოზულობით, ფორმალურად უდგებიან საერთო სავალუტო რისკს. ასეთი ლიმიტები შეიძლება ატარებდეს მოქნილ ხასიათს, მაგრამ, როგორც წესი, ამ ლიმიტების დროებით გადაჭარბებაზე უფლება გაიცემა მხოლოდ უფროსი პასუხისმგებელი მუშაკის მიერ.

ბანკის მართვისა და კონტროლის მიზნებისათვის, უმეტეს ბანკებში ანსხვავებენ იმ ღია პოზიციას, რომელიც წარმოიქმნება წმინდა სავალუტო ოპერაციების წარმოების შედეგად (ვაჭრობის რისკი) და ბანკის საერთო სავლუტო რისკს. პირველი მოიცავს იმ რისკს, რომელიც წარმოიქმნება სათაო ბანკისა და ბანკის საზღვარგარეთული ფილიალების მიერ წარმოებული სავალუტო ოპერაციების შედეგად. სავაჭრო რისკისაგან განსხვავებით, საერთო რისკი მოიცავს ბანკის უცხოურ ვალუტაში არსებული აქტივებისა და ვალდებულებების მთლიან მოცულობას, უცხოურ ვალუტაში გაცემული სესხების, ინვესტიციების, დეპოზიტებისა და უცხოური ფილიალების კაპიტალის ჩათვლით.

გეპი ვადების მიხედვით და საპროცენტო განაკვეთის რისკი. საპროცენტო განაკვეთის რისკი წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც ბანკის სავალუტო ფორვარდების წიგნში არსებობს ვადების შეუსაბამობა, ანუ გეპი. ვალუტით მოვაჭრის ერთ-ერთ ძირითად ამოცანას წარმოადგენს ვადების შეუსაბამობის მართვა. პრაქტიკულად, ეს პრობლემა ატარებს საკმაოდ რთულ ხასიათს. ცალკე აღებული კონტრაქტების დადებისას შეუძლებელია თავიდან ავიცილოთ ვადებში შეუსაბამობა, ანუ გეპი. სავალუტო ოპერაციების წიგნში შეიძლება აღრიცხული იყოს ასობით მოქმედი კონტრაქტი. ამათგან ზოგიერთის ვადა შეიძლება დგებოდეს ოპერაციული დღის განმავლობაში. იმის გამო, რომ ახალი გარიგებების დადების შედეგად იცვლება ბანკის სვალუტო ოპერაციების წიგნი, ასევე გამუდმებით იცვლება გეპის სტრუქტურაც.

უცხოური ვალუტით ვაჭრობისას გასათვალისწინებელია არა მხოლოდ ერთი ტიპის ვალუტის საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებები, არამედ სხვადასხვა ვალუტებისათვის არსებული საპროცენტო განაკვეთებიც. საპროცენტო განაკვეთის რისკის მართვისთვის, ბანკის მენეჯმენტი ადგენს შეუსაბამობის

ლიმიტებს უცხური ვალუტის ოპერაციათა წიგნისთვის. ამასთან, პროცედურები შეიძლება იყოს სხვადასხვა, მაგრამ, როგორც წესი, ლიმიტები დგინდება ყოველდღე იმ კონტრაქტებისათვის, რომელთა ვადაც დგება მომდევნო, ან ორი კვირის განმავლობაში. ამავე დროს, საპროცენტო განაკვეთის ტენდენციების ანალიზისას მენეჯერი ეყრდნობა უცხოური ფილიალის პასუხისმგებელ მუშაკების, ადგილობრივი ფინანსური ბაზრის ექსპერტებისა და ეკონომიური ანალიზის სამმართველოს დასკვნებს.

ცალკეული უცხოური ვალუტების მიმართ ბანკის ლიკვიდობის სწორად მართვისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ინფორმაციას გეპის ანუ ვადების შესახებ. ანგარიშებში ნაჩვენები უნდა იყოს ყოველდღიური გეპი. უკიდურეს შემთხვევაში, ორი კვირიდან ერთ თვემდე პერიოდის განმავლობაში. ანგარიში გეპის შესახებ ზუსტია მხოლოდ იმ დღისათვის, როდესაც ის იყო მომზადებული. ამრიგად, ბანკისათვის მნიშვნელოვანია, რომ შესაძლებელი იყოს ყოველდღიური ანგარიშის მომზადება. ეს ანგარიში უნდა მოიცავდეს არსებულ სესხებს, დეპოზიტებს, ფიუჩერსულ კონტრაქტებს და ვალდებულებებს დეპოზიტების მიღებაზე, იმ ვადების ჩვენებით, რომლის შემდეგაც შესაძლებელია ადგილი ჰქონდეს მათ განახლებასა და საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებას. უმეტეს შემთხვევაში სასურველია, რომ მომზადდეს დამატებითი ანგარიში, რომელშიც ნაჩვენები იქნება ბალანსის ამ მუხლების საბოლოო ვადები, რაც ხელს შეუწყობს დაფინანსების წყაროებზე ბანკის მოკლე და გრძელ-ვადიანი დამოკიდებულების ანალიზს.

დაუყოვნებლივ უნდა დაიწეროს აქტი გამონაკლისი სიტუაციების შესახებ, როდესაც საქმე ეხება სავალუტო პოზიციისა და გეპის, კლიენტებთან ვაჭრობისა და ანგარიშსწორებების ლიმიტების გადაჭარბებას. ნებისმიერი ასეთი გადაჭარბება უნდა შეესაბამებოდეს საერთო პოლიტიკას და წინასწარ უნდა დამტკიცდეს პასუხისმგებელი პირების მიერ. თუ წინასწარი დამტკიცება შეუძლებელია, აუდიტორული შემოწმებისა და მენეჯმენტის მიერ ჩანაწერების გაკეთების მიზნით ხელმისაწვდომი უნდა იქნას პასუხისმგებელი ოფიცრის თანხმობის ან უარის და ნებისმიერი მაკორექტირებელი ღონისძიების დამადასტურებელი დოკუმენტაცია.

საკრედიტო და საანგარიშწორებო რისკი - როდესაც ბანკი დებს კონტრაქტს უცხოური ვალუტით ვაჭრობის შესახებ იგი დგება გარკვეული რისკის წინაშე, რაც გამოწვეულია იმით, რომ მეორე მხარემ შეიძლება ვერ შეასრულოს კონტრაქტის მიხედვით ნაკისრი ვალდებულებანი. საკრედიტო რისკის შეზღუდვის მიზნით, მნიშვნელოვანია კლიენტის კრედიტუნარიანობის შესწავლა. როგორც არცერთ ბანკს არ შეუძლია შეუზღუდავი ოდენობის თანხის გაცემა ერთ კლიენტზე, ასევე არცერთ ბანკს არ ენდომება მხოლოდ ერთ პარტნიორთან აწარმოოს შეუზღუდავი ოდენობის უცხოური ვალუტით ვაჭრობა.

საკრედიტო რისკი წარმოიქნება მაშინ, როდესაც ბანკის პარტნიორს არ შეუძლია, ან არ სურს შეასრულოს კონტრაქტის მიხედვით ნაკისრი ვალდებულებანი. ყველაზე ხშირად ეს ხდება მაშინ, როდესაც პარტნიორი ორგანიზაცია კოტრდება, ან გადახდისუუნაროდ ცხადდება. ნებისმიერი სავალუტო ოპერაციის შემთხვევაში, ორივე მხარე დებს პირობას, რომ ერთი მხარე მეო-

რეს გადასცემს ვალუტის გარკვეულ ოდენობას დადგენილი თარიღისათვის. ყოველი ამგვარი კონტრაქტი დაუყოვნებლივ აღირიცხება ბანკის სავალუტო ოპერაციების აღმრიცხველ ჟურნალში. თავისი სავაჭრო პოზიციის დაბალანსებისას ბანკი გულისხმობს, რომ კონტრაქტი შესრულდება თავისი პირობების თანახმად. კონტრაქტის შეუსრულებლობის შემთხვევაში, ბანკის პოზიცია გახდება დაუბალანსებელი და ბანკი დადგება კურსის ცვლილებით გამოწვეული რისკის წინაშე. იმისათვის, რომ აღადგინოს არსებული მდგომარეობა, ბანკმა დაუყოვნებლივ უნდა დადოს ახალი ხელშეკრულება, რომელიც შეიძლება ბანკისთვის არხელსაყრელი სავალუტო კურსით დაიდოს. გაკოტრებული კომპანიის ნდობით აღჭურვილი პირი შეასრულებს მხოლოდ ისეთ კონტრაქტს, რომელიც მომგებიანი იქნება ამ კომპანიისთვის.

საკრედიტო და საანგარიშსწორებო რისკი შეიძლება გამოწვეული იყოს საქართველოს ადგილობრივ დროსა და საზღვარგარეთის ქვეყნების ადგილობრივ დროს შორის სხვაობით. მაგალითად, ბანკი, რომელიც ყიდის რუსულ რუბლს, გადარიცხავს მათ უფრო ადრე, ვიდრე თბილისში მოხდება მისი ანგარიშის დაკრედიტება ლარში. დროის ამ შუალედში შეიძლება მეორე მხარე გაკოტრდეს, ან გადახდისუუნაროდ გამოცხადდეს, რის შედეგადაც ბანკი ვეღარ მიიღებს ლარებს.

საკრედიტო რისკის მართვა წარმოადგენს ბანკის სავალუტო და საკრედიტო სამმართველოების საერთო პასუხისმგებლობას. ბანკი ყოველთვის ვაჭრობს ისეთ კომპანიებთან და კორპორაციებთან, რომლებთანაც მას ხანგრძლივი ურთიერთობა აქვს. ყოველი ასეთი პარტნიორისათვის წესდება გარკვეული ლიმიტი. ამ ლიმიტების კორექტირება ხდება ფინანსური სიტუაციის ცვლილების შესაბამისად. ამასთან, უმეტეს ბანკებში ცალკეული კლიენტებისათვის დაწესებულია ლიმიტები იმ კონტრაქტების მოცულობაზე, რომელთა ვადა ერთ დღეზე ნაკლებია. ზოგ ბანკში, საკრედიტო რისკის ზრდის შემთხვევაში, ზოგიერთი კლიენტისათვის ნებადართულია ვაჭრობა მხოლოდ სპოტების გამოყენებით, ან არსებობს მოთხოვნა ფორვარდული ოპერაციების კომპენსირების შესახებ. შემოწმების პროცესში შემმოწმებელმა უნდა შეისწავლოს და შეაფასოს ბანკის საკრედიტო რისკის გაზომვისა და მინიმუმამდე დაყვანის პროცედურები.

III. ფორვარდული ხელშეკრულებები საპროცენტო განაკვეთის შესახებ

ა. პროდუქტის აღწერა

ფორვარდული შეთანხმებები საპროცენტო განაკვეთის შესახებ ესაა გარესაბალანსო ხასიათის შეთანხმება მომავალი საპროცენტო განაკვეთის შესახებ, რომლის დახმარებითაც მონაწილე მხარეები ინარჩუნებენ თავის პოზიციებს მოლკევადიანი სესხების საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების შემთხვევაში. კერძოდ, ფორვარდული შეთანხმების მიხედვით გამყიდველი იღებს ვალდებულებას, გადაუხადოს მყიდველს სხვაობა შეთანხმებაში ფიქსირებულ საპროცენტო განაკვეთსა (ფორვარდული საპროცენტო განაკვე-

თი) და კონტრაქტის ვადის დადგომისას არსებულ საპროცენტო განაკვეთს (სპოტ განაკვეთი) შორის, იმ შემთხვევაში, თუ სპოტ განაკვეთი აღემატება ფორვარდულ განაკვეთს, ამ სხვაობას გამყიდველი უხდის მყიდველ მხარეს. იმ შემთხვევაში, თუ სპოტ განაკვეთი ნაკლებია ფორვარდულ საპროცენტო განაკვეთზე, მყიდველი მხარე უხდის სხვაობას გამყიდველს.

ფორვარდული შეთანხმება იდება კონკრეტული ვადით და ძალაში შედის დროის გარკვეული პერიოდის გასვლის შემდეგ. გადახდა ხდება ფორვარდული შეთახხმების საპროცენტო განაკვეთსა და გადახდის დროისთვის არსებულ საპროცენტო განაკვეთს შორის წარმოშობილი სხვაობის მიხედვით, რომელიც მრავლდება ხელშეკრულებაში მითითებულ ძირითად თანხაზე. მაგალითად, ექვსიდან ცხრა თვემდე ფორვარდული შეთანხმების მიხედვით, მხარეები იღებენ ვალდებულებას, რომ საყოველთაოდ მიღებულ საბაზრო განაკვეთის მიხედვით სამი თვის განმავლობაში დარიცხულ პროცენტებს გამოაკლდება სამ თვეში დარიცხული პროცენტები, როგორიცაა LIBOR-ის საპროცენტო განაკვეთი (LIBOR ესაა ლონდონის ბანკთაშორისი ბირჟის საპროცენტო განაკვეთი). ფორვარდული და სპოტ საპროცენტო განაკვეთებს შორის წარმოშობილი სხვაობა მრავლდება ძირითად თანხაზე და დგინდება ის თანხა, რომელსაც ერთი მხარე მეორეს გადაუხდის.

როგორც წესი, ფორვარდული გარიგებები იდება ორივე მხარის კონკრეტული მოთხოვნების დაკმაყოფილების მიზნით, სხვადასხვა ვალუტისათვის, ძირითადი თანხებისათვის, სხვადასხვა პირობებებით და პროცენტების დარიცხვის სხვადასხვა პერიოდებით. საერთოდ, ასეთი ხელშეკრულების ვადა ორ წელზე, ხოლო პროცენტების დარიცხვის პერიოდი კი ერთ წელზე ნაკლებია.

ბ. გამოყენება

ფორვარდული შეთანხმებები საპროცენტო განაკვეთის შესახებ გამოიყენება იმ ოპერაციების ჰეჯირების მიზნით, რომლებიც ბანკს საპროცენტო განაკვეთის რისკის წინაშე აყენებენ. ფიუჩერსების მსგავსად, ისინი წარმოადგენენ საპროცენტო განაკვეთის რისკის მართვის ინსტრუმენტს, რომელიც არ აისახება ბანკის ბალანსზე, რის შედეგადაც, ბაზელის კომიტეტის კაპიტალის რისკის შესახებ არსებული რეკომენდაციების შესაბამისად, ისინი ნაკლებ კაპიტალს საჭიროებენ.

ფორვარდული შეთანხმებების საშუალებით მსესხებელი, ან კრედიტორი, დროის რაღაცა მომენტიდან გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, „აფიქსირებენ“ საპროცენტო განაკვეთს, იმის ვარაუდით, რომ არ მოხდება ძირითადი პირობების შეცვლა. მაგალითად, თუ ბანკი ძნელად შოულობს ექვს თვეზე უფრო გრძელვადიან სესხებს და ამავე დროს მას აქვს გრძელვადიანი აქტივები, მან შეიძლება დადოს ფორვარდული გარიგება 6-დან 12 თვემდე და ამით გაზარდოს თავისი ვალდებულებების ვადები ისე, რომ მიაღწიოს თანხვედრას აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის ვადებში. ასეთი სტრატეგიის გამოყენებისას ბანკი ადგენს იმ რესურსების საფასურს, რომლებსაც მიიღებს ექვსი თვის შემდეგ. ანალოგიურად, გამყიდველი იგებს იმით, რომ წინასწარ განსაზღვრავს მომავალი ინვესტიციებიდან მისაღებ შემოსავალს.

ვაჭრობა - ვაჭრობისას მსხვილი ბანკები იყენებენ საპროცენტო განაკვეთის ფორვადულ ხელშეკრულებებს. როგორც წესი, „მარქეთ მეიქერები“ ფორვარდული ხელშეკრულებების ყიდვა-გაყიდვისას, ცდილობენ ისარგებლონ მოთხოვნა/მიწოდების სხვაობით (სპრედით). ვაჭრობამ შეიძლება მიიღოს არბიტრაჟის ფორმა ფორვარდულ გარიგებებს, ფიუჩერსებსა და საპროცენტო განაკვეთის სვოპებს შორის. არბიტრაჟი არის ფინანსური სახსრების არასპეკულაციური გადაადგილება ერთი ფინასური ბაზრიდან მეორეზე, საპროცენტო განაკვეთების სხვაობიდან შემოსავლის მიღების მიზნით.

ფორვარდული გარიგებები, როგორც წესი, გამოიყენება ბანკების მიერ. ასეთ შემთხვევაში ძირითადი მარქეთ მეიქერებია ინგლისის და ამერიკის მსხვილი ბანკები.

ფასები - ფორვარდული გარიგებების ფასები დგინდება სპოტური ფასების გათვალისწინებით. მაგალითად, ექვსიდან ცხრა თვემდე საპროცენტო განაკვეთის ფორვარდული ხელშეკრულების ფასი დგინდება ექვს და ცხრა თვიანი დეპოზიტების ფასების გათვალისწინებით. განაკვეთები გამოიანგარიშება შემოსავლიანობის მრუდის საფუძველზე და მათ უწოდებენ „სავარაუდო საპროცენტო განაკვეთებს“.

ჰეჯირება - ფორვარდული ხელშეკრულებების ჰეჯირებისას, ხშირად იყენებენ ევრო-დოლარის ფიუჩერსებს. ამასთან, ეკონომიკური თვალსაზრისით, ჰეჯირების საუკეთესო საშუალებაა დამაბალანსებელი ფორვარდული ხელშეკრულების დადება იმავე პირობებით.

გ. ძირითადი რისკები

გ.ა. საკრედიტო რისკი - ფორვარდული ხელშეკრულება შეიძლება დაკავშირებული იყოს საკმაოდ მაღალ რისკთან. იმ შემთხვევაში, როდესაც მეორე მხარე არ ასრულებს ნაკისრ ვალდებულებებს, ბანკს წარმოექმნება ზარალი, რომელიც შეიძლება უდრიდეს ახალი ხელშეკრულების დადების ხარჯებს. ზარალის რისკი დამოკიდებულია ორ ფაქტორზე: საპროცენტო განაკვეთის არასასურველ ცვლილებაზე და მეორე მხარის მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შეუსრულებლობაზე. მაგალითად, ბანკმა შეიძინა ფორვარდული შეთანხმება 10 პროცენტზე, რათა თავი დაეზღვია LIBOR-ის ზრდისგან. ანგარიშსწორების მომენტისათვის LIBOR -მა აიწია 12%-მდე, მაგრამ მეორე მხარემ არ შეასრულა ნაკისრი ვალდებულება. ამრიგად, ბანკი ვერ მიიღებს წლიური 2 %-ის კომპენსაციას ძირითადი თანხის მიხედვით, შეთახმებაში აღნიშნული ვადის განმავლობაში. აღსანიშნავია, რომ ბანკის რისკი განისაზღვრება არა მთლიანი საპროცენტო განაკვეთის, არამედ განაკვეთების სხვაობით.

გ. ბ. საბაზრო რისკი - საპროცენტო განაკვეთის რისკი ანალოგიურია იმ მოკლევადიანი სესხების რისკისა, რომელთა ვადაც უდრის ფორვარდული გარიგების პროცენტების დარიცხვის პერიოდს. მაგალითად, ექვსიდან ცხრა თვემდე ფორვარდულ გარიგებას ისეთივე მგრძნობელობა ახასიათებს საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებისადმი, როგორიც სამთვიან სასესხო ინსტრუმენტებს (დაახლოებით 1/4 წლიან სესხებს).

ფორვადულ გარიგებებთან დაკავშირებული საკრედიტო რისკის შემცირებისათვის შეიძლება გამოვიყენოთ უზრუნველყოფა, აკრედიტივები და სხვა საშუალებანი. ამასთან, პრაქტიკულად, ეს საშუალებანი იშვიათად გამოიყენება. საკრედიტო რისკის სიდიდე დამოკიდებულია საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების სიდიდესა და მიმართულებაზე, ანგარიშსწორების თარიღამდე დარჩენილი დროის განმავლობაში. აქედან გამომდინარე, დასაწყისისათვის შეუძლებელია ვიცოდეთ რისკის რეალური დონე. ამასთან, ის ყოველთვის წარმოადგენს შეთანხმებაში მოყვანილი ძირითადი თანხის რაღაცა ნაწილს.

ფორვარდულ შეთანხმებასთან დაკავშირებული საკრედიტო რისკის გაზომვა იგივე პრობლემებს წარმოქმნის, როგორსაც ქვემოთ განხილული საპროცენტო განაკვეთის სვოპის შემთხვევაში ვხვდებით. იმის გამო, რომ ფორვარდული გარიგება გაცილებით უფრო მოკლე ვადით იდება, რისკის გაანგარიშებისას იღებენ მყარი საპროცენტო განაკვეთისა და მეორე მხარის საკრედიტო ლიმიტის ჯამს. მაგალითად 5%-ს (ზოგჯერ 10%) ძირითადი თანხიდან. 5%-იანი საკრედიტო რისკი წარმოადგენს საყოველთაოდ მიღებულ უსაფრთხოების ლიმიტს, ანუ იმ პოტენციურ ზარალს, რომელიც შეიძლება გამოწვეული იქნეს მეორე მხარის მიერ ხელშეკრულების შეუსრულებლობით. იმ ხელშეკრულების შემთხვევაში, რომელიც ფარავს მომავალი ექვსი თვის ინტერვალს, მეორე მხარის საკრედიტო ლიმიტზე 5%-ის დამატების შემდეგ, საერთო რისკი შეადგენს 10%-ს საპროცენტო განაკვეთის ზემოთ ნახსენები ცვლილებიდან.

ფორვარდული შეთანხმების შედეგად წარმოქმნილი საპროცენტო განაკვეთისადმი მგრძნობელობა ჩვეულებრივ ბანკის საპროცენტო განაკვეთის გაზომვისა და მართვის სისტემის საშუალებითკონტროლდება.

IV. საპროცენტო განაკვეთის სვოპები

ა. პროდუქტის აღწერა

საპროცენტო განაკვეთის სვოპები წარმოადგენს ორ მხარეს შორის დადებულ კერძო კონტრაქტებს, რომელთა მიხედვითაც მხარეები, დროის გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, ერთმანეთს ძირითად თანხაზე დარიცხულ პროცენტებს უცვლიან. წინასწარ დაგენილი ძირითადი თანხა გამოიყენება გადასახდელი პროცენტების გამოსაანგარიშებლად. ამასთან, არ ხდება ამ თანხების ურთიერთ-გაცვლა. იცვლება მხოლოდ დარიცხული პროცენტები. ტიპური საპროცენტო განაკვეთის სვოპი ეფუძნება პირობითი ძირითადი თანხის ნებისმიერ ოდენობას, რომელიც, როგორც წესი, დიდი მოცულობისაა და პროცენტის გადახდა ყოველკვარტალურად ხდება, ერთიდან სამი წლის განმავლობაში.

ბ. გამოყენება

როგორც წესი, საბოლოო მომხმარებლები დებენ სვოპ გარიგებას საპროცენტო განაკვეთის რისკის მართვის მიზნით, კერძოდ, ამ ინსტრუმენტის გამოყენებით ხდება იმ საპროცენტო განაკვეთის რისკის მართვა, რომელიც აქტივების/ვალდებულების პოზიციის შედეგად წარმოიქმნება. სვოპი ასევე

გამოიყენება საგადასახადო და საარბიტრაჟო დაფინანსების (მცურავი ან ფიქსირებული) ხარჯების შესამცირებლად, ან საპროცენტო განაკვეთის მოძრაობის შეფასების მიზნით.

გ. ბაზრის აღწერა

როგორც წესი, სვოპები საპროცენტო განაკვეთის მართვისა და მის მომავალ ცვლილებებზე რეაგირების მიზნით გამოიყენება. ბოლო დროს, მრავალი ბანკის, როგორც საფინანსო ისე არა-საფინანსო დაწესებულების, ფინანსური მენეჯერი იყენებს სვოპებს, როგორც თავიანთი აქტივ/ვალდებულებების მართვის პოლიტიკის შემადგენელ ნაწილს. შესაბამისად, 80-იანი წლების დასაწყისიდან, მნიშვნელოვნად გაიზარდა საპროცენტო განაკვეთის სვოპის ბაზარი და მას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ კაპიტალის ბაზრებზე.

დ. ფასწარმოქმნა

საჯაროდ გამოცხადებული სვოპებით ვაჭრობა – სვოპების ფასწარმოქმნის შესახებ საბაზრო კონვენციის თანახმად, უნდა მოხდეს ფიქსირებულ-განაკვეთიანი სპრედის კოტირება, საბაზისო პუნქტისა და სტანდარტული განაკვეთის მიხედვით, როგორიცაა აშშ-ს ხაზინის საპროცენტო განაკვეთი, ან საქართველოს ბანკთაშორის ბირჟაზე დადგენილი განაკვეთი (როდესაც მცურავ განაკვეთს არ ემატება და არც აკლდება საბაზისო პუნქტები). თუ ინვესტორს სურს მიიღოს ისეთი მცურავი საპროცენტო განაკვეთი, როგორიცაა მაგ LIBOR-ის საპროცენტო განაკვეთი, მან უნდა გადაიხადოს ფიქსირებული განაკვეთი, რომელიც უდრის სახაზინო ვალდებულებების მიმდინარე შემოსავალს სვოპის მოქმედების ვადის განმავლობაში და დაუმატოს მას შესაბამისი საბაზისო პუნქტის სპრედი. ასეთ საბაზისო პუნქტს სვოპის სპრედი ეწოდება.

მაგალითად, დავუშვათ, რომ ორწლიანი სახაზინო ვალდებულების შემოსავალია 4%, ხოლო ორწლიანი სვოპის კოტირება უდრის 18-20% (ყიდვა/გაყიდვა). ასეთ შემთხვევაში ფიქსირებული განაკვეთის მიმღები პირი დილერს გადაუხდის LIBOR-ს და მიიღებს 4.18%-ის ფიქსირებულ განაკვეთს, ხოლო ფიქსირებული განაკვეთის მიმღები პირი დილერს გადაუხდის LIBOR-ს და მიიღებს 4.18%-ის ფიქსირებულ განაკვეთს. ფიქსირებული განაკვეთის გადამხდელი პირი დილერს გადაუხდის 4.20%-ს და მიიღებს LIBOR-ს.

სვოპების ფასების შესახებ ყველაზე მნიშვნელოვანია ვიცოდეთ, რომ ორივე მონაწილე მხარისთვის სვოპის მოსალოდნელი წმინდა ღირებულება არის ნოლი. სვოპების ფასები დგინდება იმგვარად, რომ მათი დაწყებიდან მოსალოდნელი ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მიხედვით მიღებული თანხების ნაკადი უდრის მცურავი საპროცენტო განაკვეთის მიხედვით მიღებული თანხების ნაკადს. საწყის ეტაპზე აუცილებელი არაა რაიმე თანხის გადახდა.

სვოპები კერძო მხარეებს შორის - ცალკეული ბანკები მუშაობენ შუამავალი აგენტების და მარქეთ მეიქერების გარეშე. ასეთ შემთხვევაში სვოპის ფასი დგინდება ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე, საბაზრო ფასებისგან

დამოუკიდებლად. მიუხედავად ამისა, მცურავი და ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის დასადგენად გამოიყენება სახელმწიფო ვალდებულებათა განაკვეთები და LIBOR-ი. მიუხედვად ამისა, ძირითადად ფასი დგინდება უფრთიერთშეთანხმების საფუძველზე.

მაგალითი:

ჰეჯირება: "საბალანსო გეპის დახურვა" - ბანკს გააჩია 30 მილიონი ლარის ხუთწლიანი ფიქსირებული განაკვეთის მქონე აქტივები სესხების სახით, რომლებზეც, ყოველ ნახევარ წლიწადში ერთხელ, ხდება 12.5% დარიცხვა. ეს სესხები გაცემულია ფინანსურ ბაზარზე შეძენილი საკრედიტო რესურსების ხარჯზე. ამრიგად, ბანკს გააჩნია გეპი, ანუ მისი აქტივების საპროცენტო განაკვეთი ფიქსირებულია, ხოლო ვალდებულებების საპროცენტო განაკვეთი იცვლება კვირაში ერთხელ (მცურავი განაკვეთი). რისკი გამოწვეულია იმით, რომ ბანკის რესურსების ღირებულების მოკლევადიანმა ცვლილებამ შეიძლება გადააჭარბოს სესხებიდან მიღებულ შემოსავალს და ნეგატიური სპრედი გამოიწვიოს.

ბანკმა შეიძლება გამოიყენოს საპროცენტო განაკვეთის სვოპი იმ მიზნით, რომ შეამციროს შეუსაბამობა საპროცენტო შემოსავალსა და საპროცენტო ხარჯებს შორის. ამ მიზნით, ბანკი დებს სვოპის ხელშეკრულებას, რის მიხედვითაც იგი ადგენს საკრედიტო ხელშეკრულების პირობით ძირითად თანხას 30 მილიონი ლარის ოდენობით და ცვლის ფიქსირებული პროცენტების ნაკადს მცურავ შემოსავალზე.

ე. ჰეჯირება

სვოპები ფართოდ გამოიყენება იმ საპროცენტო განაკვეთის რისკის ჰეჯირებისათვის, რომელიც დაკავშირებულია ბანკის აქტივ/ვალდებულებებთან, მაგალითად, ფიქსირებული განაკვეთის აქტივებისა და ვალდებულებების კონვერტაციისთვის მცურავი საპროცენტო განაკვეთის მქონე აქტივებსა და ვალდებულებებში. სვოპი გამოიყენება როგორც საბანკო, ასევე არასაბანკო ორგანიზაციების მიერ. მაგალითად, იმ ბანკმა, რომელმაც გასცა ხუთწლიანი ფიქსირებულ-პროცენტიანი სესხები, შეიძლება მოახერხოს ამ სესხების დაფინანსება მოკლევადიანი საკრედიტო რესურსების ხარჯზე. თუმცა, არსებობს რისკი, რომ ხუთი წლის განმავლობაში შეიძლება მოხდეს მოკლევადიანი რესურსების ფასების ზრდა, რამაც, პოტენციურად, შეიძლება ბანკის ზარალი გამოიწვიოს.

ვ. რისკები

სვოპის ძირითადი რისკებია საპროცენტო განაკვეთისა და საკრედიტო რისკი. ამასთან, როდესაც ორივე მხარე იღებს მონაწილეობას ისეთ ოპერაციაში, რომლის პარამეტრებიც ბაზრისაგან დამოუკიდებლადაა განსაზღვრული, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ლიკვიდობის რისკს, რადგან ასეთი ხელშეკრულებების ჰეჯირება შეიძლება გაძნელდეს.

საპროცენტო განაკვეთისა და მოთხოვნა-მიწოდების სპრედის რისკის იდეალურად მართვის მიზნით დაუყოვნებლივ უნდა გაფორმდეს მაკომპენსირებე-

ლი სვოპი, რის შედეგადაც მოხდება ხსენებული რისკების ნეიტრალიზაცია. ამასთან, ბანკის დილერები, გარკვეული დროის განმავლობაში, რეალურად ინარჩუნებენ სვოპის შედეგად წარმოქმნილ ღია პოზიციას მანამ, სანამ შესაძლებელი გახდება მაკომპენსირებელი ოპერაციის განხორციელება.

საპროცენტო განაკვეთის რისკი - სვოპის წარმოებისას, ერთი მხარე იხდის, ხოლო მეორე მხარე იღებს გარკვეულ თანხას. მაგალითად, საბაზრო საპროცენტო განაკვეთის ცვლილებისას, იცვლება გადასახადი მცურავი საპროცენტო განაკვეთის მიხედვით, რის შედეგადაც სვოპის ღირებულება იზრდება იმ მხარისთვის, რომელიც ფიქსირებულ საპროცენტო განაკვეთს იხდის, ხოლო მცირდება იმ მხარისათვის, რომელიც მცურავი საპროცენტო განაკვეთის მიხედვით იხდის.

საკრედიტო ზარალი წარმოიქმნება იმ შემთხვევაში, როდესაც სვოპში მონაწილე მხარე ვერ ასრულებს თავის ვალდებულებებს. ამ შემთხვევაში, ზარალი წარმოადგენს თანხას, რომელიც ხელშეკრულებაში დაფიქსირებულ საპროცენტო განაკვეთსა და მცურავ საპროცენტო განაკვეთს შორის სხვაობის მიხედვით დარჩენილი ვადის განმავლობაში დარიცხული პროცენტების ტოლია. ამ ზარალს ეწოდება სვოპის ჩანაცვლების საფასური. მაგალითად, დილერმა აიღო ფიქსირებულ 8.5% და მოახდინა მათი სვოპი 6-თვიანი LIBOR-ის მიხედვით დარიცხულ პროცენტებზე, შვიდი წლის განმავლობაში. ამასთან, LIBOR- მა შეადგინა 10%. თუ მეორე მხარე ვერ შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებას პირველი წლის ბოლომდე, რეალური ზარალი იქნება კონტრაქტში ფიქსირებული ძირითადი თანხის 1.5% 6 წლის განმავლობაში.

მთლიან საკრედიტო რისკზე გავლენას ახდენს, როგორც არსებული, ისე პოტენციური საკრედიტო რისკი. ზემოთ მოყვანილ მაგალითში ნაჩვენები იყო არსებული საკრედიტო რისკით გამოწვეული დანაკარგები. პოტენციური რისკი დამოკიდებულია საპროცენტო განაკვეთის არასტაბილურობაზე, რომელიც უცნობ სიდიდეს წარმოადგენს. პოტენციურ რისკზე სხვა ფაქტორებიც მოქმედებენ: შემოსავლიანობის მრუდი, გადახდის პერიოდულობა, ხელშეკრულების ვადები, გირაოს არსებობა და მონაწილე მხარეთა აქტივების ხარისხი.

V. სავალუტო სვოპები

ა. პროდუქტის აღწერა

სავალუტო სვოპი წარმოადგენს ორი მხარის ხელშეკრულებას წინასწარ დაგენილ თანხაზე, გარკეული დროის განმავლობაში სხვადასხვა ვალუტაში დარიცხული პროცენტების ურთიერთგაცვლაზე, ხელშეკრულებაში წინასწარ დადგენილი კურსით. ტერმინი „სავალუტო სვოპი“ გამოიყენება სხვადასხვა ვალუტაში არსებული საპროცენტო განაკვეთების სვოპის აღწერისთვის. ვიწრო გაგებით, სავალუტო სვოპი წარმოადგენს სხვადასხვა ვალუტაში ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთების მიხედვით დარიცხული პროცენტების გაცვლას. სავალუტო კროს-სვოპი ესაა ისეთი სავალუტო სვოპი, როდესაც დარიცხული პროცენტებიდან ერთერთი ირიცხება მცურავი საპროცენტო განაკვეთის მიხედვით. სავალუტო სვოპი წარმოადგენს გარესაბალანსო ფინან-

სურ ინსტრუმენტს. მიუხედავად იმისა, რომ ძირითადი თანხების გაცვლა ხელშეკრულების დამთავრებისას ხდება, ზოგიერთ შემთხვევაში, ძირითადი თანხები იცვლება სვოპის ინიცირებისას.

ბ. გამოყენება

საპროცენტო განაკვეთის სვოპების წარმოებისას, საერთო რისკი დამოკიდებულია საპროცენტო განაკვეთისა და საკურსო რისკებზე. სვოპები გამოიყენება იმისათვის, რომ დაიკავონ რისკის პოზიცია საპროცენტო განაკვეთისა და სავალუტო კურსის ცვლილებების ნავარაუდევი მიმართულების თანახმად.

სვოპის ჩატარებისას ბანკმა შეიძლება შეამციროს თავისი რისკი, ან გაზარდოს აქტივებიდან მიღებული შემოსავალი. აგრეთვე, შესაძლებელია შემცირდეს სავალუტო კურსის ცვლილებით გამოწვეული აქტივებისა და ვალდებულებების ღირებულების შესაძლო ცვლილების რისკი აქტივებისა და ვალდებულებების სხვა ვალუტაში გადაცვლის საშუალებით. შესაძლებელია სესხების საფასურის შემცირება იმით, რომ ბანკმა მოიპოვოს უფრო ხელსაყრელი რესურსები უცხოურ ვალუტაში და გამოიყენოს სავალუტო სვოპები შესაბამისი რისკების ჰეჯირებისათვის.

გ. ბაზრის აღწერა

მარქეთ მეიქერები - დღევანდელ სიტუაციაში სავალუტო სვოპების ბაზარზე იშვიათად გვხვდება მარქეთ მეიქერები, ანუ შუამავლები, რომლებიც ავალებენ სპეციალურ ფირმებს დაადგინონ სავალუტო სვოპების ყიდვა-გაყიდვის ფასი. როგორც წესი, ისინი წარმოადგენენ აქტიური შუამავლების მცირერიცხოვან ჯგუფს, რომლებიც ძირითად ყურადღებას უთმობენ საპროცენტო განაკვეთის სვოპებს რამდენიმე ვალუტისთვის და განსაკუთრებული სახის სავალუტო კუპონურ სვოპებს აშშ დოლარსა და LIBOR-ს შორის. თუმცა ცალკეული ბანკები გამოდიან დილერების როლში და სთავაზობენ სავალუტო სვოპებს. ამ ინსტრუმენტებით სარგებლობენ ბანკები და კორპორაციები.

კოტირება - სავალუტო სვოპების კოტირება ხდება მთლიანი ფასის მიხედვით, ე.ი. წლიური საპროცენტო განაკვეთის მიხედვით. შუამავლები შეიძლება ახდენდნენ ყოველი ვალუტის სვოპის კოტირებას ორი ფასის მიხედვით, მაგ. 6.86-6.96%, რასაც ეწოდება ორმაგი კოტირება. ყოველი ფინანსური ინსტრუმენტისათვის განსაზღვრულია ყიდვისა და გაყიდვის ფასი. სავალუტო სვოპების შემთხვევაში, როდესაც ხდება ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის გაცვლა, სვოპის ფასის გადამხდელი და მიმღები მხარე გამოკვეთილი არ არის. ამიტომ, ეს ნათლად უნდა იყოს ნაჩვენები.

ვაჭრობა - იმის გამო, რომ სავალუტო სვოპების ბაზარი ძალზე დამოკიდებულია მონაწილე მხერეების ურთიერთშეთანხმებაზე, უმეტეს შემთხვევაში, ვაჭრობა ხდება ტელეფონის საშუალებით. ეხ ეხება, როგორც უშუალოდ ორ მხარეს შორის შეთანხმების შედეგად შესრულებულ, ასევე მარქეთ მეიქერების დახმარებით შესრულებულ ოპერაციებს. მარქეთ მეიქერები ფლობენ ინფორმაციას ფასების შესახებ, რომლებსაც ისინი ავრცელებენ „რეიტერისა“ და „ტელერატის“ საკომუნიკაციო ქსელების საშუალებით.

მას შემდეგ, რაც ამ ფინასური ინსტრუმენტების ბაზარი გახდა რთული და დივერსიფიცირებული, კომერციულმა ბანკებმა დაიწყეს მთავარი შუამავლის როლის თამაში. შუამავლების აუცილებლობის წარმოქმნის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზია საკრედიტო რისკის სწორად შეფასების აუცილებლობა, რადგან ბევრ მონაწილეს არ შეუძლია საკრედიტო რისკის სწორი ანალიზი, მათ ურჩევნიათ საქმის დაკავება რომელიმე მსხვილ შუამავალთან, ვიდრე ნაკლებად ცნობილ მეორე მხარესთან.

სვოპების მეორადი მსოფლიო ბაზარი ძალზე შეზღუდულია, რადგან ეს ოპერაციები დაკავშირებულია საკრედიტო რისკთან, მაგრამ არსებობს ისეთი შემთხვევები, როდესაც სვოპის მყიდველი ფაქტიურად ცვლის ერთ-ერთ მონაწილე მხარეს. ფაქტიურად ხდება ძველი ხელშეკრულების გაუქმება და იდება ახლი ხელშეკრულება, რომლის პირობებიც ძველი ხელშეკრულების იდენტურია. სვოპების „გადაცემამ“ გამოიწვია შეზღუდული მეორადი ბაზრის წარმოქმნა.

ასახვა - სავალუტო სვოპების შედეგად მონაწილე მხერეთა ბალანსები იცვლება მხოლოდ ოპერაციის დასრულებისას, ძირითადი თანხების გადაცემის შემდეგ, ამიტომ ისინი მიეკუთვნებიან გარესაბალანსო ოპერაციებს.

დ. ჰეჯირება და ძირითადი რისკები

სავალუტო სვოპები გამოიყენება საპროცენტო განაკვეთის რისკის მართვისათვის. მაგ. ფირმას, რომელიც სემოსავალს ძირითად ლარებში ღებულობს, აღებული აქვს ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის მქონე სესხი დოლარებში, რის შედგადაც ის დგება კურსის ცვლილებით გამოწვეული რისკის წინაშე. დოლარის კურსის ზრდის შედეგად აუცილებელი გახდება მეტი ლარების მოპოვება, აღებული სესხის პროცენტებისა და ძირითადი თანხის დაფარვის მიზნით. ასეთ შემთხვევაში, ფირმამ შეიძლება მოახდინოს თავისი რისკის ჰეჯირება დოლარის კურსის აწევის წინააღმდეგ, ლარი/ დოლარის სავალუტო სვოპის საშუალებით. გარდა ამისა, თუ ფირმას მიაჩნია, რომ შეიძლება მოხდეს არა მარტო დოლარის კურსის ზრდა, არამედ საქართველოში საპროცენტო განაკვეთის კლება, მას შეუძლია გამოიყენოს სავალუტო კროს-სვოპი, ანუ გაცვალოს ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთის დოლარული სესხი მცურავი საპროცენტო განაკვეთის მქონე სესხზე, რათა ერთდროულად ისარგებლოს საპროცენტო განაკვეთის შემცირებით და მოახდინოს საკურსო რისკის ჰეჯირება.

გასათვალისწინებელია, რომ ზემოთ მოყვანილ მაგალითში არ ხდება ძირითადი თანხის გაცვლა. ეს შეიძლება მოხდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მეორე მხარეს დასჭირდება უცხოური ვალუტა, ან ერთ ვალუტაში აღებული სესხის შეცვლა მეორე ვალუტაში აღებული სესხით. თუ, დოლარის კურსის დაცემისას, მოსალოდნელია უცხოურ ვალუტაში არსებული ვალდებულებების გაუფასურება, ან ეროვნული ვალუტის კურსის აწევა, სავალუტო სვოპი შეამცირებს ვალუტის კურსის ცვლილების შედეგად მიღებულ მოგებას. ასეთ შემთხვევაში ერთადრეთი რისკი, რომელიც საჭიროებს ჰეჯირებას, ესაა საპროცენტო განაკვეთის რისკი, რომლის გასანეიტრალებლად საჭიროა მო-

ნაწილეობა საპროცენტო განაკვეთის სვოპში, ეროვნულ ვალუტაში. აღსანიშნავია, რომ მხარეები აკეთებენ დაშვებას სავალუტო კურსის ცვლილების მიმართულების შესახებ, ამიტომ არსებობს სავალუტო კურსის რისკი, მაგრამ საპროცენტო განაკვეთის ჰეჯირება ხდება მხოლოდ ვალუტის კურსის ცვლილების შესახებ გაკეთებული დაშვებების საფუძველზე.

საკრედიტო რისკი - სავალუტო სვოპის შემთხვევაში არსებობს საკრედიტო რისკის პრობლემა. საპროცენტო განაკვეთის სვოპის შემთხვევაში არსებობს მხარეების მიერ დარიცხული პროცენტების გადაუხდელობის რისკი, სავალუტო სვოპის შემთხვევაში, საკრედიტო რისკი ვრცელდება ძირითადი თანხების გადახდაზეც.

სვოპში მონაწილე მხარეების მიერ ნაკისრი ვალდებულებების შეუსრულებლობის შედეგები დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა მიზნებით გამოიყენება სვოპი. თუ სავალუტო სვოპი გამოიყენება საპროცენტო განაკვეთის და სავალუტო რისკის ჰეჯირებისათვის, მაშინ ერთ-ერთი მხარის მიერ ვალდებულებების შეუსრულებლობის შედეგად, მეორე მხარე დადგება რისკის წინაშე.

VI. ოფციონები

ა. პროდუქტის აღწერა

ოპციონი წარმოადგენს კონტრაქტს, რომელიც მყიდველს აძლევს უფლებას, მაგრამ არ აიძულებს მას, გარკვეულ ფასად შეიძინოს (ქოლ ოპციონი) ან გაყიდოს (პუთ ოპციონი) რომელიმე ფინასური ინსტრუმენტი. ამას მომქმედი ფასი ეწოდება. ოპციონის გამყიდველ, ანუ ოპციონის გამომწერი, ვალდებულია ოპციონის მყიდველის მოთხოვნისას შეასრულოს ნაკისრი ვალდებულება. იმ ფინასურ ინსტრუმენტს, რომელზედაც გამოიწერება ოპციონი, ჩართული აქტივი ეწოდება.

მნიშვნელოვანია განასხვავოთ ოპციონის გამოწერა და ოპციონის შეძენა. ოპციონის მყიდველს უფლება აქვს აქტივის ყიდვა-გაყიდვაზე, ხოლო ოპციონის გამომწერი თავის თავზე იღებს ვალდებულებას, იყიდოს ან გაყიდოს ოპციონში ჩართული აქტივი.

ოპციონის მყიდველს უწოდებენ ოპციონის მესაკუთრეს. ოპციონის მიხედვით მას გააჩნია გრძელი პოზიცია. იმ თანხას, რომელსაც მყიდველი უხდის გამომწერს, ეწოდება ოპციონის ფასი ან პრემია.

თარიღს, რომლისთვისაც ოპციონის კონტრაქტს გასდის ვადა, ეწოდება ოპციონის ვადის გასვლის თარიღი. იმ შემთხვევაში, თუ ოპციონის მიხედვით მიღებული უფლების გამოყენება შეიძლება მხოლოდ მისი ვადის დადგომისას, ის წარმოადგენს ევროპულ ოპციონს, თუ უფლების გამოყენება შეიძლება ამ ვადის დადგომამდე, მაშინ ესაა ამერიკული ოპციონი. ვინაიდან ამერიკული ოპციონი მყიდველს მეტ შესაძლებლობას აძლევს, მისი ღირებულება უფრო მაღალია, ვიდრე ევროპული ოპციონი.

ტერმინი „პოზიცია“ გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც საქმე გვაქვს ცალკეულ უფლებასთან, მაგალითად, ერთი ოპციონის შემთხვევაში. ტერმინი „პორტფელი“ გამოიყენება მაშინ, როდესაც სახეზეა რამდენიმე პოზიციის, ან რამდენიმე ოპციონის ერთობლიობა.

ბ. გამოყენება

ოპციონების გამოყენება შეიძლება როგორც სპეკულაციური ვაჭრობისთვის, აისე ჰეჯირებისთვის. ბანკები, რომლებიც ოპციონებს სპეკულაციური ვაჭრობისთვის იყენებენ, ცდილობენ თავი დაიზღვიონ ოპციონში ჩართული აქტივების ფასების არასასურველი ცვლილებებისგან. ზოგიერთი ბანკი ქმნის ოპციონების ბაზარს, რათა დააკმაყოფილოს საკუთარი კლიენტების მოთხოვნილება რისკის მართვაზე. ამგვარმა ბანკებმა შეიძლება აწარმოონ დიდი მოცულობის ოპციონებით ვაჭრობა, მაგრამ ეცდებიან მინიმუმამდე დაიყვანონ საკუთარი კლიენტების პოზიცია, მაკომპენსირებელი ოპციონების ყიდვის საშუალებით.

გ. პოზიცია ოპციონების მიხედვით

ბანკი, რომელიც იკავებს პოზიციას ოპციონის მიხედვით, ცდილობს ისარგებლოს ოპციონში ჩართული აქტივების ფასების ცვლილებით. თუ მას მიაჩნია, რომ ჩართული აქტივების ფასი გაიზრდება, ის იყიდის „ქოლ“ ოპციონს, მას შემდეგ, რაც ჩართული აქტივის ფასი გადააჭარბებს ოპციონის მომქმედ ფასს. ოპციონის შესრულებისას ბანკი მიიღებს მოგებას. თუ ის ვარაუდობს, რომ ჩართული აქტივის ფასი დაეცემა, ის წინასწარ შეიძენს „პუთ“ ოპციონს. შესაბამისად, როდესაც ფასი მომქმედ ფასზე ქვემოთ დაეცემა, ბანკი შეასრულებს ოპციონს და ჩართულ აქტივს საბაზროზე მეტ ფასში დაუბრუნებს ოპციონის გამომწერს.

ზოგიერთი ბანკი გამოწერს ოპციონებს პრემიიდან შემოსავლის მიღების მიზნით. ამგვარი პრაქტიკა ძალზე სარისკოა იმ შემთხვევაში, თუ ხდება არაუზრუნველყოფილი ოპციონების გამოწერა. არაუზრუნველყოფილია ოპციონი, როდესაც ჩართული ფინანსური ინსტრუმენტისთვის არ არსებობს მისი დამაბალანსებელი ფინანსური ინსტრუმენტი. მაგალითად, არაუზრუნველყოფილი „ქოლ“ ოპციონის გამოწერისას, არსებობს იმის რისკი, რომ ჩართული აქტივის ფასი აიწევს მოქმედ ფასზე უფრო მაღლა (და მოხდება ოპციონის შესრულება), გამომწერი ბანკი იზარალებს იმ თანხით, რომელიც უდრის სხვაობას საბაზრო ღირებულებასა და ოპციონის მომქმედ ფასს შორის. ამასთან, ბანკი ასევე იზარალებს არაუზრუნველყოფილი „პუთ“ ოპციონის გამოწერისას, თუ ოპციონის ფასი მომქმედ ფასზე დაბლა დაეცემა. ამასთან, ზარალი, ამ შემთხვევაშიც, საბაზრო ფასსა და ოპციონის მომქმედ ფასს შორის სხვაობისა ტოლი იქნება. ბანკებს შეუძლიათ ამ რისკის შემცირება ჰეჯირების გამოყენებით. ამასთან, ჰეჯირების საფასურს წარმოადგენს პრემიიდან მიღებული შემოსავლის ნაწილიც.

დ. ბაზრის აღწერა

კლასიფიცირება ჩართული აქტივების მიხედვით - არსებობს ოპციონების კლასიფიცირების მრავალი საშუალება. ოპციონის ყველაზე მნიშვნელოვან მახასიათებელს წარმოადგენს ის ფინასური ინსტრუმენტი, რომელზეც ოპციონის გამოწერა მოხდა. უნდა აღინიშნოს, რომ ოპციონები გამოიწერება თითქმის ყველა ტიპის ფინასურ ინსტრუმენტზე. ოპციონების უმეტესობა

გამოიწერება აქციებსა და აქციების კურსის ინდექსებზე, უცხოურ ვალუტაზე და საპროცენტო განაკვეთებზე. ქვემოთ მოყვალია რამოდენიმე მნიშვნელოვანი ტიპის ოპციონი, რომლებიც კლასიფიცირებულია ჩართული აქტივების მიხედვით, ესენია: ფასიანი ქაღალდების ოპციონი, აქციების ოპციონი, საბირჟო ინდექსის ოპციონი საბირჟო ინდექსის ფიუჩერსის ოპციონი, უცხოური ვალუტის ოპციონი, საპროცენტო განაკვეთის ოპციონი, სახელმწიფო სასესხო ვალდებულებათა ოპციონი, სახელმწიფო სასესხო ვალდებულებათა ოპციონი, ფიუჩერსების ოპციონი, ევროვალუტის ფიუჩერსების ოპციონი, საპროცენტო განაკვეთის ზედა და ქვედა ზღვრების ოპციონი.

როგორც სჩანს ამ სიიდან, ოპციონების გამოწერა ხდება, როგორც აქტივებზე, ასევე ამ აქტივების ფიუჩერსულ ხელშეკრულებებზე. ამასთან, ფიუჩერსების ოპციონები უფრო ხშირად გამოიყენება, ვიდრე ოპციონები ამ ფიუჩერსების აქტივებზე. ფიუჩერსების ოპციონების შეფასება ხდება ჩართული ფინასური ინსტრუმენტების ანალოგიურად.

კლასიფიცირება სავაჭრო მახასითებლების მიხედვით - ოპციონების კლასიფიცირება შესაძლებელია მათი ყიდვა-გაყიდვის მეთოდების მიხედვით. ოპციონები შეიძლება გაიყიდოს ბირჟებზე ან შუამვლების გარეშე. ბირჟაზე გაყიდული (ან ჩვეულებრივად გაყიდული) ოპციონები სტანდარტიზებულია ჩართული აქტივების, მოქმედების ვადებისა და ფასების მიხედვით. ასეთ ოპციონებს, როგორც წესი, კლიენტების სპეციფიკურ მოთხოვნილებებს უსადაგებენ.

ასე მაგალითად, ბევრი ბანკი საპროცენტო განაკვეთის ზედა და ქვედა ლიმიტებს თავის კლიენტებზე ყიდის. საპროცენტო განაკვეთის ზედა და ქვედა ლიმიტი წარმოადგენს კრედიტორებსა ან მსესხებლებზე მისადაგებულ საპროცენტო განაკვეთის ოპციონს. ზედა ზღვარი, რომელიც გამოიწერება საკრედიტო ხელშეკრულებისაგან დამოუკიდებლად, მოქმედებს, როგორც დაზღვევის პოლისი, რომელიც იცავს მსესხებელს უფრო მაღალი ხარჯებისაგან, თუ საპროცენტო განაკვეთი გადაჭარბებს გარკვეულ ზღვარს. ზედა ზღვარის გამოწერისას მსესხებელზე, რომელიც სესხს იღებს მცურავი საპროცენტო განაკვეთით, აღნიშნავენ საპროცენტო განაკვეთის ინდექსს, ვადას და დაზღვევის ზედა ლიმიტს. თუ საპროცენტო განაკვეთი აიწევს ზედა ლიმიტზე უფრო მაღლა, მსესხებელი მიიღებს შესაბამის კომპენსაციას.

ამის საწინააღმდეგოდ, კლიენტებმა (მცურავი საპროცენტო შემოსავლის მქონე ბანკებმა), რომლებმაც შეიძლება იზარალონ საპროცენტო განაკვეთის შემცირებისას, შეიძლება შეიძინონ საპროცენტო განაკვეთის ქვედა ზღვარი, რათა თავი დაიცვან მისი შემცირებისაგან თუ. საპროცენტო განაკვეთი ქვედა ზღვარზს ქვემოთ დაეცემა, ისინი მიიღებენ თავისი დაკარგული შემოსავლის კომპენსაციას.

ჩართული ოპციონები – გარდა ზემოთმოყვანილი შემთხვევებისა, ოპციონების კლასიფიკაცია შესაძლებელია იმისდა მიხედვით, თუ რამდენად არიან ისინი შესულნი სხვა სახის ფინანსურ ინსტრუმენტებში. ფინანსურ ინსტრუმენტებში ჩართული ოპციონების ყველაზე გავრცელებულ სახეობას წარმოადგენს როგორც „ქოლ“-ის ტიპის, ისე ის ვალდებულებანი, რომლებზედაც

დართულია ფასიანი ქაღალდების გარანტები. უკანასკნელი ტიპის ოპციონები უპირატესად იაპონური კორპორაციების მიერ გამოიწერება.

ჰეჯირება

ოპციონს მოგების ასიმეტრიული პროფილი გააჩნია რის გამოც იგი ჰეჯირების უნიკალურ საშუალებას იძლევა. მაგალითად, იმ ინვესტორს, რომელსაც გრძელი პოზიცია გააჩნია რაიმე ჩართული აქტივის მიმართ, შესაძლო ზარალის კომპენსაციისათვის შეუძლია იყიდოს ამ აქტივების „პუთ“ ოპციონი. თუ აქტივების ფასების დაცემისას გრძელი პოზიცია ზარალს გამოიწვევს, ინვესტორის გრძელი პოზიცია შეიძლება დაცულ იქნას ამ აქტივის მიმართ, ოპციონის მოქმედი ფასით. ამასთან, ინვესტორმა შეიძლება მოიგოს, თუ აქტივის ფასი მომქმედ ფასზე უფრო მაღლა აიწევს. რა თქმა უნდა, ფასების კლების წინააღმდეგ ამგვარი დაზღვევა და ფასების ზრდის შემთხვევაში მოგების მიღების ამგვარი შესაძლებლობა ანაზღაურების გარეშე არ ხდება. მისი საფასურია ის პრემია, რომელსაც ინვესტორი ოპციონის გამომწერს უხდის. ამრიგად, ოპციონის შეძენა დაზღვევის პოლისის შეძენის ანალოგიურია.

ოპციონების გამოყენებისას ბანკებმა შეიძლება გამოიყენონ ჰეჯირების სამი სტრატეგია:

1) ჰეჯირება იდეალური დამთხვევის პრინციპით;

2) ჰეჯირება ბანკის ოპერაციების პორტფელის გაწონასწორებით;

3) მთლიანი პორტფელის ოპტიმალური ჰეჯირება, ანუ ჰეჯირება ბანკის ოპერაციების პორტფელის გაწონასწორებით.

ჰეჯირება იდეალური დამთხვევის პრინციპით - ზოგიერთი ბანკი ირჩევს ჰეჯირების ისეთ სტრატეგიას, როდესაც ოპციონში მონაწილეობა დაშვებულია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შესაძლებელია ისეთ მეორე დამაბალანსებელ ოპციონში მონაწილეობა, რომლის პირობებიც ზუსტად იდენტურია (მაგ: იდენტურია ჩართული აქტივები, ოპციონის თანხა, გამოწერის თარიღი და ვადები). იდეალური დამთხვევის პრინციპით მუშაობის შემთხვევაში, ბანკი ხელიდან უშვებს ხელსაყრელი გარიგების დადების შესაძლებლობას. მართალია, ასეთი პრაქტიკა ანეიტრალებს სხვადასხვა ტიპის რისკს, მაგრამ ბანკი საკრედიტო რისკს მაინც ექვემდებარება.

ჰეჯირება ბანკის ოპერაციების პორტფელის გაწონასწორებით - ბანკის ოპერაციების პორტფელის გაწონასწორების პრინციპით მუშაობისას, როგორც წესი, შეუძლებელია იდეალურად დავაბალნსოთ ყველა წარმოებული ოპერაცია, რადგან ძნელია მოინახოს ორი ისეთი კლიენტი, რომელთა მოთხოვნილებებიც იდეალურად დააბალანსებს ერთმანეთს. არაიდეალურ ჰეჯირებას “ბანკის ოპერაციების პორტფელის გაწონასწორებით ჰეჯირება“ ეწოდება. ასეთ შემთხვევაში შესაძლებელია იდეალურ ვარიანტთან დაახლოვება, როდესაც დამაბალანსებელი ოპერაციების პირობები უახლოვდება, მაგრამ არ თანხვდება ერთმანეთს, ან როდესაც რომელიმე ოპერაცია „დროებით“ აღირიცხება დამაბალანსებელი ოპერაციის გარეშე.

ბანკმა შეიძლება მონაწილეობა მიიღოს ოპციონში იმ შემთხვევაშიც, როდესაც არ არსებობს მსგავსი პირობების დამაბალანსებელი ოპერაცია. ბანკმა შეიძლება დროებით მოახდინოს ოპციონის რისკის ჰეჯირება ფიუჩერსებისა

და ვალუტით ვაჭრობის ოპციონების და/ან ფორვარდული კონტრაქტების საშუალებით. დამაბალანსებელი ოპერაციის ჩატარების შემთხვევაში, დროებითი ჰეჯირება უქმდება. რეალურ სიტუაციაში, ამ ოპერაციის ჩატარებამდე შეიძლება გავიდეს გარკვეული დრო, ან ის საერთოდ არ ჩატარდეს. ტიპურ შემთხვევაში, ბანკს, რომელიც ჰეჯირებას პორტფელის გაწონასწორებით ახდენს, საშუალება ეძლევა მოემსახუროს კლიენტებს ისე, რომ დაელოდოს დამაბალანსებელი ოპერაციის ჩატარების შესაძლებლობას.

მთლიანი პორტფელის ოპტიმალური ჰეჯირება - შედარებით დახვეწილ ბანკებს მიაჩნიათ, რომ უფრო პრაქტიკულია მთლიანი პორტფელის რისკის ოპტიმალური ჰეჯირება იმ შემთხვევაში, როდესაც ვაჭრობა ოპციონებითა და სხვა ფინანსური ინსტრუმენტებით ხორციელდება ისეთ ლიკვიდურ ბაზრებზე, როგორიცაა მაგალითად სავალუტო ბირჟები. ასეთი პრინციპით მუშაობისას ყოველი ოპერაციის დაბალანსებას კი არ ცდილობენ, არამედ ყველა ღონეს ხმარობენ, რომ მინიმუმამდე დაიყვანონ მთლიანი პორტფელის რისკი.

ჰეჯირების სტრატეგიის შერჩევა გავლენას ახდენს ბანკის მთლიანი პორტფელის იმ საერთო რისკზე, რომელიც მას შემდეგ რჩება, რაც გათვალისწინებული იქნება ყველა რეგისტრირებული დამაბალანსებელი ოპერაცია. ფიუჩერსების, სავალუტო ოპციონების, ჩართული აქტივების და სხვა დამაბალანსებელი ოპერაციების გამოყენების საშუალებით მთლიანი პორტფელის რისკი მცირდება ბანკისათვის მისაღებ დონემდე. პორტფელის ჰეჯირება ბანკს საშუალებას აძლევს იმოქმედოს უფრო მოქნილად და გამოვიდეს ოპციონებისა და სხვა ფინასური ინსტრუმენტების მარქეთ მეიქერის როლში და აწარმოოს ოპერაციები კლიენტების მოთხოვნების შესაბამისად. ეს მეთოდი უფრო ეფექტური და ნაკლებადღირებულია, ვიდრე ჰეჯირება ბანკის ოპერაციების პორტფელის გაწონასწორებით, რადგან არ არის აუცილებელი მოვნახოთ ყოველი ცალკე აღებული ოპერაციის დამაბალანსებელი ოპერაცია.

ძირითადი რისკები

საკრედიტო რისკი - ოპციონის შემთხვევაში, ერთერთ ძირითად რისკს წარმოადგენს მეორე მხარის მიერ ვალდებულებების შეუსრულებლობის რისკი. შესაბამისად, საკრედიტო რისკი წარმოიქმნება ბანკის მიერ ოპციონის ყიდვისას და არა მისი გამოწერისას. მაგალითად, თუ ბანკი ყიდის „პუთ“ ან „ქოლ“ ოპციონებს, სანაცვლოდ იღებს შეუსრულებლობის რისკის საზღაურს. მეორეს მხვრივ, თუ ბანკი ყიდულობს „პუთ“ ან „ქოლ“ ოპციონებს, არსებობს მეორე მხარის მიერ ნაკისრი ვალდებულების შეუსრულებლობის რისკი.

ოპციონების საკრედიტო რისკის შეფასებისას, ზოგიერთი ბანკი რისკს ითვლის „ყველაზე ცუდი სცენარის“ მიხედვით. სცენარის შემუშავებისას ბანკი ეყრდნობა სტატისტიკურ ანალიზს. ძირითადად, ბანკი ცდილობს გარკვეული ალბათობით იწინასწარმეტყველოს ოპციონის შეუსრულებლობის და ოპციონის შეცვლით გამოწვეული ფინანსური შედეგები, ანუ პოტენციური ზარალის მაქსიმალური მოცულობა, რომელსაც „მაქსიმალურ პოტენციურ ზარალს“ უწოდებენ.

ანგარიშსწორების რისკი - ანგარიშსწორების რისკი სხვადასხვა ქვეყნისათვის შეიძლება სხვადასხვაგვარი იყოს, რაც დამოკიდებულია ქვეყანაში გამოყე-

ნებულ ანგარიშსწორების მეთოდებზე. მაგალითად, აშშ-ში ანგარიშსწორება ხდება წმინდად გადახდის საფუძველზე, ანუ როდესაც თანხას უშუალოდ უხდიან ერთ-ერთ მონაწილე მხარეს. ამ შემთხვევაში ბენეფიციარი (მიმღები მხარე) დგას რისკის წინაშე, რომ მეორე მხარე არ გადაურიცხავს დადგენილ თანხას, მაგრამ, ამავდროულად, ადგილი არა აქვს ფასიანი ქაღალდების ცალმხრივი გაცვლის შედეგად წარმოქმნილ რისკს. შემმოწმებელმა უნდა დაადგინოს, თუ რა ტიპის ანგარიშსწორების მექანიზმი გამოიყენება ბაზარზე და რა პროცედურები უნდა შეიმუშავოს ბანკმა რისკის მინიმუმამდე დასაყვანად.

ლიკვიდობის რისკი - ბანკის ოპციონებში მონაწილეობისას, მნიშვნელოვანია შეფასდეს ბანკის მიერ არსებული ოპციონების ხელშეკრულებების დაბალანსებისა თუ გაუქმების უნარი. უმეტეს შემთხვევაში, ხელშეკრულებები ოპციონის წარმოებაზე არალიკვიდურია, რადგან მათი გაუქმება მხოლოდ ორმხრივი ნებართვის საფუძველზე შეიძლება. თუ მეორე მხარე უარს იტყვის ხელშეკრულების გაუქმებაზე, ბანკი იძულებული იქნება მონახოს ისეთი პარტნიორი, რომელთანაც დამაბალანსებელი ხელშეკრულების დადებას შეძლებს, ან მიმართოს ბირჟას ასეთი ხელშეკრულების შესაძენად.

ამასთან, თუ მეორე მხარე ვერ შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებას და ბანკი ვერ მოახერხებს დამაბალანსებელი ხელშეკრულების დადებას ბაზრის არალიკვიდობის გამო, მაშინ ის დადგება საბაზრო რისკის წინაშე. გასათვალისწინებელია ის ფაქტორიც, რომ ბირჟა არ იძლევა ლიკვიდობის გარანტიას, რადგან ყველა ტიპის ფინანსური ხელშეკრულებებით ვაჭრობა თანაბარი ინტენსივობით არ ხდება. ზოგიერთი ტიპის კონტრაქტებით ვაჭრობა უფრო ინტენსიურია, ვიდრე ჩართული აქტივებით ვაჭრობა. გარდა ამისა, ფიუჩერსებისა და ოპციონების შემთხვევაში, პიკი მოდის ოპციონის მოქმედების ვადის ბოლო ან ბოლოს-წინა თვეზე, ამიტომ დამაბალანსებელი ხელშეკრულების შესაძენად, ბანკმა მისი შეძენა ამ ერთი ან ორი თვის განმავლობაში უნდა მოასწროს.

გასათვალისწინებელია, რომ ბირჟაზე ზოგიერთი კონტრაქტით ვაჭრობა იზღუდება ვაჭრობის დღისთვის დაწესებული „ზედა“ და „ქვედა“ ლიმიტებით. თუ ფასი ცდება ზედა ან ქვედა ზღვარს, ვაჭრობა წყდება მომავალ დღემდე. ზოგიერთ შემთხვევაში ეს ლიმიტები შეიძლება არალიკვიდობის მიზეზიც გახდნენ. ფასების ასეთი შეზღუდვის პირობებში წარმოებული ჰეჯირება, ჩართული აქტივების ფასების მნიშვნელოვანი ცვლილების შემთხვევაში, ადეკვატურად ვერ დაიცავს მონაწილეებს. შემმოწმებელმა უნდა შეისწავლოს ბანკის პოლიტიკა და პროცედურები, რათა დაადგინოს, თუ რამდენად ესმის ბანკის მენეჯმენტს ის პრობლემები, რომლებსაც ასეთი ლიმიტები წარმოქმნის (მაგ: არაეფექტური ჰეჯირება). მან აგრეთვე უნდა დაადგინოს, არსებობს თუ არა ასეთ სიტუაციაში მოქმედების გეგმა.

VII. ჰეჯირების შემოწმების მიზნები

ჰეჯირების შემოწმების მიზანია შეფასდეს: უცხოური ვალუტის ჰეჯირება, ფორვარდული განაკვეთების შეჯირება, სვოპების ჰეჯირება, ოპციონების ჰეჯირება და ამ შეფასების გათვალისწინებით შემოწმების შედეგების შეჯამება.

ა. სავალუტო ოპერაციების შემოწმების პროცესში შემმოწმებელმა უნდა:

ა.ა. დაადგინოს ვალუტასთან წარმოებული ოპერაციების დანიშნულება (ჰეჯირება, კლიენტების მომსახურება).

ა.ბ. შეისწავლოს გაყიდული და შეძენილი უცხოური ვალუტის ოდენობა, თუ ბანკი მხოლოდ კლიენტების მომსახურებას ეწევა. დაადგინოს, ბალანსდება თუ არა ხელშეკრულებანი ვალუტის გაყიდვაზე ვალუტის შეძენაზე დადებული ხელშეკრულებებით.

ა.გ. მოიპოვოს ბანკის დოკუმენტური პოლიტიკა, თუ ბანკი ვალუტით ვაჭრობას ჰეჯირების მიზნით იყენებს, რომელშიც დეტალურად იქნება აღწერილი ჰეჯირების მიზნები და უცხოური ვალუტის როლი ჰეჯირების პროცესში.

ა.დ. მოიპოვოს ბანკის მენეჯმენტის მიერ ღია სავალუტო პოზიციისთვის დაწესებული ლიმიტები, თითეული ვალუტის მიხედვით.

ა.ე. მოიპოვოს ინფორმაცია ბანკის მიერ ჰეჯირებული აქტივების/ვალდებულებების ანგარიშებისა და მათი ანალიზის შესახებ.

ა.ვ. შეისწავლოს, ჰეჯირების გამოყენების, მართვის და მონიტორინგის მიზნით ბანკის მენეჯმენტისთვის მიწოდებული საინფორმაციო პაკეტები. ასევე, შეისწავლოს სამეთვალყურეო საბჭოსთვის მიწოდებული ინფორმაცია.

ბ. საპროცენტო განაკვეთის ფორვარდული შეთანხმებების შემოწმებისას შემმოწმებელმა უნდა:

ბ.ა. დაადგინოს, იყენებს თუ არა ბანკი ფორვადულ ხელშეკრულებებს საბაზრო რისკის (საპროცენტო განაკვეთის რისკის) მართვისათვის.

ბ.ბ. მოიპოვოს ბანკის დოკუმენტური პოლიტიკა ფორვარდული ხელშეკრულებების გამოყენების შემთხვევაში, ფორვარდული ხელშეკრულებების წარმოებასთან დაკავშირებით, ოპერაციების მიზნების, მიკრო ან მაკრო ჰეჯირებისა და ლიმიტების ჩათვლით.

ბ.გ. მოიპოვოს ჰეჯირებული აქტივების/ვალდებულებების ანგარიშებზე არსებული ინფორმაცია და მოახდინოს მისი ანალიზი.

ბ.დ. მოიპოვოს ინფორმაცია ბანკის მიერ ფორვადული გარიგებების გამოყენების წინა ისტორიის შესახებ და შეაფასეთ ამ ოპერაციათა ეფექტურობა.

ბ.ე. განიხილოს ბანკის მენეჯმენტთან ის მეთოდები, რომელთა საშუალებითაც ბანკი ახდენს თავისი რისკის მართვას საპროცენტო განაკვეთის ფორვარდული ხელშეკრულებების გამოყენების შემთხვევაში.

ბ.ვ. შეისწავლოს ბანკის მენეჯმენტისათვის მიწოდებული საინფორმაციო პაკეტები, ჰეჯირების გამოყენების, მართვისა და მონიტორინგის შესახებ. ასევე, შეისწავლეთ სამეთვალყურეო საბჭოსთვის მიწოდებული ინფორმაცია.

გ. საპროცენტო განაკვეთის სვოპების შემოწმებისას შემმოწმებელმა უნდა:

გ.ა. დაადგინოს, თუ როგორ იყენებს ბანკი საპროცენტო განაკვეთის სვოპებს (ვაჭრობის თუ ჰეჯირების მიზნებისთვის).

გ.ბ. მოიპოვოს ბანკის დოკუმენტური პოლიტიკა ჰეჯირების მიზნებისა

და მათი განხორციელების შესახებ, თუ ბანკი ჩაბმულია ნებისმიერი ტიპის სვოპებში.

გ.გ. შეამოწმოს სვოპების მიმართ ბანკის საერთო პოზიცია და იმ კომპანიების სია, რომლებთანაც ბანკი ამ საქმიანობას აწარმოებს სვოპების დილერის როლში, კერძოდ:

- მოიპოვოს ბანკის ჩანაწერები, რათა დაადგინოს, რამდენად ადეკვატურად შეისწავლის ბანკი თავისი კლიენტების ფინანსურ მდგომარეობას და რამდენად სწორად ახდენს იგი საკრედიტო რისკის მონიტორინგს.
- შეისწავლოს ბანკის წმინდა პოზიცია სვოპების მიმართ, ანუ წმინდა მგრძნობელობა საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების მიმართ.
- დაადგინოს, რა გავლენას მოახდენს სვოპების მიმართ ბანკის პოზიცია მის საპროცენტო განაკვეთის ცვლილების მიმართ მგრძნობელობაზე.
- მოიპოვოს ბანკის სადილინგო ოპერაციების სვოპები, ყველა და ცალკეული კლიენტებისათვის, წმინდა აქტივების ან ვალდებულებების საპროცენტო განაკვეთისადმი მგრძნობელობის მიმართ დაწესებული ლიმიტები.

გ.დ. მოიპოვოს: სვოპის პირობები, წარმოებული ოპერაციების მიზნები, ჰეჯირებული აქტივებისა და ვალდებულებების ჩამონათვალი, ასევე სვოპის გავლენა ბანკის მგრძნობელობაზე, თუ ბანკი აწარმოებს მიკრო სვოპ გარიგებებს.

გ.ე. შეისწავლოს ბანკის მენეჯმენტისათვის მომზადებული საინფომაციო პაკეტები ჰეჯირების გამოყენების, მართვისა და მონიტორინგის შესახებ. ასევე, შეისწავლოს ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოსთვის მიწოდებული ინფორმაცია.

დ. სავალუტო სვოპების შემოწმების პროცესში შემმოწმებელმა უნდა:

დ.ა. დაადგინოს, იყენებს თუ არა ბანკი სავალუტო სვოპებს.

დ.ბ. მოიპოვოს ბანკის დოკუმენტური პოლიტიკა, თუ ბანკი აწარმოებს სავალუტო სვოპებს, რომელშიც დეტალურად იქნება აღწერილი ჰეჯირების მიზნები და სავალუტო სვოპის როლი ამ მიზნების განხორციელებისას.

დ.გ. მოიპოვოს შემდეგი ინფორმაცია სავალუტო სვოპების შესახებ:

- სვოპების პირობები;
- მიზნები, რომლებსაც ბანკი სვოპის წარმოებისას ისახავს;
- სვოპის გავლენა ბანკის საპროცენტო განაკვეთისადმი მრძნობელობაზე, ე.ი. საპოცენტო განაკვეთის მართვა;
- ბანკის მიერ საკრედიტო რისკის მართვის მონიტორინგის პროცედურები;
- სვოპების საერთო ეფექტურობა.

დ.დ. შეისწავლოს ბანკის მენეჯმენტისათვის მომზადებული საინფომაციო პაკეტები ჰეჯირების გამოყენების, მართვის და მონიტორინგის შესახებ. ასევე, შეისწავლოს სამეთვალყურეო საბჭოსათვის მიწოდებული ინფორმაცია.

ე. ოპციონების შემოწმების პროცესში შემმოწმებელმა ყოველი ტიპის ოპციონისათვის უნდა ჩაატაროს შემდეგი პროცედურები:

ე.ა. შეისწავლოს ოპციონების ადეკვატურობის დადგენის მიზნით, ოპციონებთან დაკავშირებული ბანკის პოლიტიკა, პრაქტიკა, არსებული პროცედურები და შიდა კონტროლი.

ე.ბ. დაადგინოს ბანკის რისკის მართვის ადეკვატურობა ოპციონებთან მიმართებაში. შეაფასოს ბანკის უნარი შემდეგი რისკების მართვის საკითხში:

- საკრედიტო რისკი;
- ანგარიშსწორების რისკი;
- ლიკვიდობის რისკი.

ე.გ. დაადგინოს, რამდენად იცავს ბანკი დადგენილ ლიმიტებს, პოლიტიკას და პროცედურებს.

ე.დ. შეისწავლოს ბანკის ოპციონების დოკუმენტაცია და დაადგინოს, რამდენად სრულდება მოთხოვნები აუცილებელი საბუთების შესახებ. შეუძლია თუ არა გარეშე პირს ამ საბუთებზე დაყრდნობით დაადგინოს ბანკის პოზიცია ოპციონების მიმართ და ის, თუ როგორ გამოიყენება ეს ოპციონები ბანკის მიზნების მისაღწევად.

ე.ე. შეისწავლოს ოპციონების ხელშეკრულებების საბუღალტრო ასახვა, ანგრიშგება და კონტროლი შემდეგ ასპექტებთან მიმართებაში:

- შესაბამისობა ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებთან;
- შემოსავლის ჩვენება (ან დაფარვა);
- საბალანსო ინფორმაცია;
- ინფორმაციის გაშლა;
- ინფორმაციის გაშლა საბანკო რეგულირების მიზნებისათვის.

ე.ვ. შეისწავლოს და შეაფასოს ბანკის აუდიტის ეფექტურობა შემდეგი ასპექტების გათვალისწინებით:

- პერიოდულობა;
- სიცხადე;
- აუდიტორების ჯგუფის გამოცდილება;
- აუდიტის აქტის ხარისხი.

ე.ზ. შეისწავლოს ოპციონების წარმოება შემდეგ საკითხებთან მიმართებაში:

- კლიენტების მომსახურება;
- ბანკის აქტივების /ვალდებულებების პოზიციის მართვა;
- ვაჭრობა.

ვ. შემოწმების შედეგები:

ვ.ა. ჰეჯირების შემოწმების საერთო შედეგებიდან გამომდინარე, შემმოწმებელმა უნდა:

- დაადგინოს დოკუმენტური პოლიტიკისა და პროცედურების ადეკვატურობა;
- დაადგინოს, ჰქონდა თუ არა ადგილი შიდა პოლიტიკიდან, პრაქტიკიდან და პროცედურებიდან გადახვევის შემთხვევებს.

ვ.ბ. სავლუტო ოპერაციების შემოწმების შედეგებიდან გამომდინარე, უნდა:

- დაადგინოს ბანკის მენეჯმენტის ეფექტურობა სავალუტო ოპერაციების გამოყენებით ჰეჯირებისას, საერთო ღია სავალუტო პოზიციის საკურსო რისკი, საპროცენტო განაკვეთის რისკი, საკრედიტო და საანგარიშსწორებო რისკის გათვალისწინებით.

- ფორვარდულ ხელშეკრულებებთან დაკავშირებით დაადგინოს ბანკის მენეჯმენტის ეფექტურობა სავალუტო ოპერაციების გამოყენებით ჰეჯირებისას, საკრედიტო და საბაზრო რისკების გათვალისწინებით.
- საპროცენტო განაკვეთის სვოპებთან დაკავშირებით უნდა დაადგინოს ბანკის მენეჯმენტის ეფექტურობა სავალუტო ოპერაციების გამოყენებით ჰეჯირებისას, საპროცენტო განაკვეთისა და საკრედიტო რისკების გათვალისწინებით.
- სავალუტო სვოპებთან დაკავშირებით დადგინდეს ბანკის მენეჯმენტის ეფექტურობა სავალუტო ოპერაციების გამოყენებით ჰეჯირებისას, ფასისა და საკრედიტო რისკების გათვალისწინებით.
- ხოლო ოპციონებთან დაკავშირებით უნდა დადგინდეს ბანკის მენეჯმენტის ეფექტურობა ოპციონების გამოყენებით ჰეჯირებისას, ლიკვიდობის, საკრედიტო და საანგარიშსწორებო რისკების გათვალისწინებით.

ზ. საერთო დასკვნები

მას შემდეგ, რაც დასრულდება ჰეჯირების შემოწმების პროცედურები, შემმოწმებლის მიერ:

ზ.ა. განხილულ უნდა იქნეს შემოწმების შედეგები ბანკის მენეჯმენტთან და ბანკის აქტივ/ვალდებულების მართვაზე პასუხისმგებელ მუშაკებთან. განხილვა უნდა წარმართოს ისე, რომ შემმოწმებელმა გაიგოს, თუ როგორ ესმის ბანკის მენეჯმენტს ჰეჯირება და მიღებულ იქნეს პასუხები აღმოჩენილი ხარვეზების გამოსწორებასთან დაკავშირებით.

ზ.ბ. დადგენილ იქნეს ჰეჯირების გავლენა ბანკის ლიკვიდობის და აქტივ/ვალდებულებების მართვის რეიტინგზე.

აქტივ/ვალდებულებების მართვაზე ჰეჯირების ოპერაციათა გავლენის შეფასებისას, გასათავლისწინებელია დოკუმენტური პოლიტიკისა და პროცედურათა ადეკვატურობა, მათი დაცვა და მენეჯმენტის მიერ განხორციელებული ზედამხედველობისა და კონტროლის ეფექტურობა.

ზ.გ. განხილვის დამთავრებისა და მენეჯმენტის მიერ წარმოებული ჰეჯირების შეფასების შემდეგ, შემმოწმებელმა უნდა მოამზადოს შემდეგი კომენტარები შემოწმების აქტისათვის:

- ჰეჯირების ოპერაციების შემოწმების მასშტაბი;
- ჰეჯირების შიდა პოლიტიკის, პრაქტიკისა და პროცედურების ხარისხი და დაცვა;
- ჰეჯირებასთან მიმართებაში ბანკის მენჯმენტის კომპეტენტურობა და ადეკვატურობა (შტატები);
- არსებული პრობლემების გამომწვევი მიზეზები;
- შემმოწმებლის რეკომენდაციები არსებული ხარვეზების გამოსწორების, ან ჯანსაღი პრაქტიკის გაგრძელების შესახებ;
- მენეჯმენტის დაპირებები შემოწმების შედეგად აღმოჩენილი ხარვეზების გამოსწორებაზე.

ზ.დ. შემოწმების კომენტირებისთვის, დასკვნა უნდა გადაეცეს უფროს შემმოწმებელს.

ზ.ე. მომზადდეს მასალები შემმოწმებლის მიერ დასკვნების დასაბუთების და მომავალი შემოწმებისათვის ნიადაგის მომზადების მიზნით.

§ 19. გარესაბალანსო ოპერაციები

I. შესავალი

გარესაბალანსო ოპერაციები წარმოადგენს საბანკო საქმიანობის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან სფეროს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს საქმიანობა შეიძლება არ აისახოს საბალანსო უწყისში, იგი მაინც ყურადღებით უნდა იქნას შესწავლილი. ასეთ ოპერაციათა შედეგად, ბანკი შეიძლება პირობითი ვალდებულებების წინაშე დადგეს. პირობითია ვალდებულება, რომელიც დამოკიდებულია მეორე მხარის ქმედებებზე, ან მომავალ მოვლენებზე. გარესაბალანსო ოპერაციების მთავარი წყაროებია: ვალდებულებები კრედიტების გაცემაზე და აკრედიტივები. აქვე იქნება განხილული გარესაბალანსო ოპერაციებიდან გამომდინარე პირობითი ვალდებულებები.

გარესაბალანსო ოპერაციათა შემოწმების მიზნით გამოიყენება შემდეგი პროცედურები:

გარესაბალანსო ოპერაციები	ინსპექტირების პროცედურები
ფასიან ქაღალდების ანდერაიტინგი	აქტივების ხარისხი (საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდები)
კონტრაქტები უცხოურ ვალუტაში	უცხოური ვალუტა
კომერციული აკრედიტივები	საერთაშორისო
წარმოებული ფასიანი ქაღალდები	აქტივების ხარისხი (საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდები)
სვოპები და ჰეჯირება	ჰეჯირების პროდუქტები

პირობით ვალდებულებათა გამომწვევი მიზეზი შეიძლება გახდეს გარესაბალანსო საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკი, რამაც შეიძლება ნეგატიური გავლენა იქონიოს ბანკის კაპიტალზე. აქედან გამომდინარე, სრულმასშტაბიანმა შემოწმებამ უნდა მოიცვას ამ რისკის ანალიზი. ვინაიდან შეუძლებელია პირობით ვალდებულებათა ყველა სახეობის განხილვა, ამიტომ განხილულ იქნება მხოლოდ ყველაზე გავრცელებული ტიპის გარესაბალანსო ვალდებულებები. ნებისმიერ შემთხვევაში, შემმოწმებელის მიზანი უნდა იყოს შეაფასოს გარესაბალანსო ოპერაციათა შესაძლო გავლენა ბანკის მდგომარეობაზე. ასეთი ოპერაციებიდან გამომდინარე, ვალდებუილებებმა შეიძლება ბანკის ზარალი გამოიწვიონ. შემმოწმებელი უნდა დარწმუნდეს, რომ ბანკის მენეჯმენტს გააჩნია პირობით ვალდებულებათა დადგენისა და კონტროლის სათანადო სისტემა და რომ ამ სფეროში არ ირღვევა კანონის მოთხოვნები.

ტიპურ გარესაბალანსო ანგარიშებს, რომლებიც სესხების შემოწმებისას მოწმდება, წარმოადგენენ ვალდებულებანი სესხების გაცემაზე და სარეზერვო აკრედიტივები. გარესაბალანსო ანგარიშების შეფასებისას, როდესაც რეიტინგის მინიჭება ხდება, შემმოწმებელმა უნდა შეამოწმოს, საკრედიტო ხელშეკრულების თანახმად, ხომ არ აიღო ბანკმა თავის თავზე უპირობო ვალდებულება, დამატებითი თანხების გაცემაზე. თუ მსესხებელის ფინანსურ მდგომარეობაში არსებობს მნიშვნელოვანი სისუსტეები, რომლებმაც მათი არგამოსწორების შემთხვევაში შეიძლება სესხის დაბრუნების პერსპექტივებისა და ბანკის მდგომარეობის გაუარესება გამოიწვიონ, ამგვარი ვალდებულებანი შეიძლება მიჩნეულ იქნენ საყურადღებოდ. თუ არსებობს აშკარა სისუსტეები, რომლებიც საფრთხეს უქმნიან კრედიტის დაბრუნების შესაძლებლობას, ამგვარი ვალდებულება შეიძლება ნეგატიურად იქნეს კლასიფიცირებული. ნეგატიურად კლასიფიცირების შემთხვევაში, ამ ვალდებულებებში ნახსენები თანხები უნდა გაიყოს ორ ნაწილად: პირდაპირი თანხები, ანუ თანხები, რომლებიც უკვე ავანსირებულია და არაპირდაპირი თანხები, ანუ თანხები, რომელთა ავანსირება მოსალოდნელია მომავალში.

II. სესხების გაცემაზე ვალდებულებებთან და სარეზერვო აკრედიტივებთან დაკავშირებული რისკების განსაზღვრა

ა. ვალდებულება სესხის გაცემაზე განისაზღვრება, როგორც იურიდიულად გაფორმებული ხელშეკრულება სესხის გაცემაზე. ასეთი ვალდებულებისთვის ბანკი იღებს საკომისიოს, ან რაიმე ტიპის სხვა კომპენსაციას. არსებობს ასეთ ვალდებულებათა სხვადასხვა ტიპი. ისინი დამოკიდებულია გასაცემი კრედიტების ტიპებზე. ასეთ ვალდებულებებთან დაკავშირებული რისკი წარმოიქმნება იმის ალბათობიდან, რომ მსესხებლის გადახდისუნარიანობა შეიძლება გაუარესდეს ვალდებულების აღების დღიდან თანხების ავანსირებამდე. იურიდიულად გაფორმებული ვალდებულება სესხის გაცემაზე წარმოადგენს იურიდიულად დადასტურებულ წერილობით ხელშეკრულებას, რომელსაც ხელს აწერენ მსესხებელი და კრედიტორი. მასში აღწერილია ის ვადები და პირობები, რომელთა თანახმად უნდა მოხდეს სესხის გაცემა. ხელშეკრულებაში მითითებულია თარიღი, რომლის შემდეგაც ის ძალას კარგავს. ვადის გაგრძელებაზე თანხმობის სანაცვლოდ ბანკი კლიენტისაგან ითხოვს გადასახადს და/ან რაიმე ტიპის კომპენსაციას.

ბ. საკრედიტო ხაზი. საკრედიტო ხაზი (ძირითადად წერილის სახით) ატყობინებს კლიენტს ბანკის მზადყოფნას ასესხოს გარკვეული თანხა განსაზღვრული ვადით. ეს საკრედიტო ხაზები ცნობილია კლიენტისთვის და ისინი ძირითადად მოიხსენიება, როგორც "ავიზირებული" ან "დადასტურებული" ხაზები. მათგან განსხვავებით, "სახელმძღვანელო" კრედიტები (ზოგჯერ უწოდებენ შიდა სახელმძღვანელო ხაზებს) არ არის ცნობილი კლიენტებისთვის. "სახელმძღვანელო" კრედიტები, სხვა სესხებისა და ვალდებულებების მსგავსად, ოფიციალურად მტკიცდება და ეხმარება საკრედიტო განყოფილების მოხელეს,

რომელიც ანგარიშს ემსახურება, სწრაფი რეაგირება გააკეთოს ფონდების მოულოდნელ მოთხოვნაზე. ზოგი საკრედიტო ხაზი შეიძლება გაუქმდეს იმ შემთხვევაში, თუ კლიენტის ფინანსური მდგომარეობა გაუარესდება; სხვები კი, ემიტენტის გადაწყვეტილებისამებრ, უბრალოდ გაუქმებას ექვემდებარება. საკრედიტო ხაზები, როგორც წესი, მოითხოვენ პერიოდულ ან წლიურ სასესხო მოწესრიგებას (გაწმენდას).

შეიძლება წარმოიშვას უთანხმოება იმის თაობაზე, თუ რა არის იურიდიული ხასიათის ვალდებულება. მაგ. საკრედიტო შეთანხმებას შეიძლება ეწოდოს გამოთხოვადი საკრედიტო ხაზი, მაგრამ, ამავდროულად, იგი შეიძლება იყოს იურიდიული ვალდებულება სესხის გაცემაზე, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ კლიენტს გათვალისწინებული აქვს ბანკის დაპირება კრედიტზე და მხარეებს შორის შეთანხმების პირობები ასახულია კონტრაქტში. ბანკის მენეჯმენტმა მყარად უნდა განასხვავოს იურიდიული ხასიათის საკრედიტო ვალდებულებები და გამოთხოვადი საკრედიტო ვალდებულებები. სწორად წარმოებული დოკუმენტაცია არის იმის გარანტი, რომ სასესხო ვალდებულების გაუქმების აუცილებლობის შემთხვევაში, ბანკის პოზიცია სათანადოდ იქნება დაცული.

ზოგიერთი სასესხო შეთანხმება მოიცავს „მატერიალური მდგომარეობის გაუარესების“ მუხლს, რომლის თანახმად ბანკი უფლებამოსილია მოახდინოს საკრედიტო ხაზის ვალდებულების ანულირება კლიენტის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესების შემთხვევაში. ეს მუხლი შეიძლება გარანტორების ფინანსურ მდგომარეობასაც მოიცავდეს. აღნიშნული მუხლის გამოყენება შესაძლებელია მაშინ, თუ ძალაში რჩება იურიდიული ხასიათის ურთიერთობანი, მიუხედავად სპეციფიკური ფინანსური შეთანხმებების დარღვევისა. ზოგიერთი დოკუმენტი ძალიან ბუნდოვნად ასახავს მსესხებლის ვალდებულებას დამაკმაყოფილებელი ფინანსური მდგომარეობის შენარჩუნების შესახებ. შემმოწმებელმა ყურადღებით უნდა გადასინჯოს სასესხო შეთანხმებები, რათა განსაზღვროს, არის თუ არა ბანკი იურიდიულად ვალდებული თანხების გაცემაზე.

მომავალი კრედიტების გაცემასთან დაკავშირებული ძირითადი რისკი იმაში მდგომარეობს, რომ შეიძლება შეიცვალოს მსესხებლის მდგომარეობა ვალდებულების გაცემასა და უშუალო დაფინანსებას შორის. ამასთან, ვალდებულებებმა შეიძლება ლიკვიდობისა და საპროცენტო განაკვეთის რისკიც გამოიწვიოს. შემმოწმებელმა უნდა შეაფასოს სავარაუდო მოთხოვნილება ემიტენტი ბანკის სასესხო ვალდებულებებზე და ბანკის დასაფინანსებელ წყაროებთან დაკავშირებული სავარაუდო საკრედიტო ხაზები. საკრედიტო ხაზებს შეიძლება ჰქონდეს მსესხებლის სახელზე გამოშვებული აკრედიტივის ფორმა. ასეთ აკრედიტივებს იგივე გირაო აქვთ, როგორიც საკრედიტო ხაზებს. თითოეული შემოწმების დროს, უნდა შეფასდეს გამოუყენებელი ვალდებულებებისა და ავიზირებული საკრედიტო ხაზების სავარაუდო გამოყენება. თუ დაუფინანსებელი ვალდებულებების მოცულობა უფრო დიდია, ვიდრე ბანკის ლიკვიდობა, შემდგომმა ანალიზმა უნდა დაადგინოს, იყო თუ არა გამოყენებული ნასესხები სახსრები და თუ იყო, ასეთი სახსრების ოდე-

ნობა და წყარო. შესაბამისი შენიშვნები და კომენტარები მითითებული უნდა იქნას შემოწმების ანგარიშის მე-6 გვერდზე - „აქტივების/ვალდებულებების მართვა-ლიკვიდობა.“

გ. სარეზერვო აკრედიტივი

აკრედიტივი ეხება მინიმუმ სამ მხარეს და არსებობს სამი განსხვავებული კონტრაქტი:

- კონტრაქტი გადამხდელ მხარესა და ბენეფიციარს შორის, რომლის თანახმადაც გადამხდელი მხარე ღებულობს ვალდებულებას გადახდასა თუ რაიმე პირობების შესრულებაზე.
- კონტრაქტი გადამხდელ მხარესა და აკრედიტივის გამხსნელს შორის (აკრედიტივის გამხსნელი ეს არის მხარე, რომელიც თავის თავზე იღებს ვალდებულებას გარკვეული თანხების გადახდაზე, როცა შესრულდება აკრედიტივის პირობები, ხოლო გადამხდელი მხარე იღებს ვალდებულებას ბენფიციარის ანაზღაურებაზე).
- კონტრაქტი აკრედიტივის გამხსნელსა და ბენეფიციარს შორის, როდესაც აკრედიტივის გამხსნელი მხარე იღებს ვალდებულებას ბენეფიციარს აკრედიტივში ნახსენები პირობების შესრულების შემთხვევაში თანხების გადახდაზე.

აკრედიტივების უმრავლესობა არაგარანტირებულია და გულისხმობს გადამხდელი მხარის კრედიტის შეცვლას ბანკის კრედიტით. ეს ხდება მაშინ, როდესაც საჭიროა ბენეფიციარის დარწმუნება ბანკის კლიენტის კრედიტუნარიანობასა და მის მიერ თავისი ვალდებულებების აკრედიტივში ნახსენები პირობებისა და ვადების თანახმად შესრულებაში. სარეზრევო აკრედიტივი ეს არის უპირობო ვალდებულება აკრედიტივის გამხსნელი მხარის (ბანკის) მხრიდან გადაუხადოს კონკრეტულ ბენეფიციარს იმ შემთხვევაში, თუ ბანკის კლიენტი (გადამხდელი მხარე) ვერ შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებებს.

კრედიტების ანალიზის მიზნებისთვის, სარეზერვო აკრედიტივები შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც სესხები, რომელთა რისკიც ბანკის მიერ კლიენტზე სესხის გაცემასთან დაკავშირებულ რისკის ანალოგიურია. სარეზერვო აკრედიტივები შეიძლება დაიყოს ორ ტიპად „ფინანსური ტიპისა“ და „არაფინანსური ტიპის“ სარეზერვო აკრედიტივებად.

„ფინანსური ტიპის“ სარეზერვო აკრედიტივები იძლევიან ფინანსური დოკუმენტების მიხედვით გადახდის გარანტიას.

„არაფინანსური ტიპის“ სარეზერვო აკრედიტივები, როგორც წესი, გამოიყენება, როგორც საკონტროლო გარანტიები, როდესაც საქმე ეხება გარკვეული პროექტების შესრულების გარანტიას (მაგალითად, როგორიცაა გზების მშენებლობა, ან ჯარიმის გადახდის გარანტია, როდესაც მომწოდებელი ვერ უზრუნველყოფს საქონლის მიწოდებასა და სამუშაოს ჩატარებას კონტრაქტის პირობების მიხედვით). ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ შემმოწმებლებმა სწორად შეაფასონ რისკების ის ელემენტები, რომლებიც დაკავშირებულია საბანკო დაწესებულებაში აკრედიტივების გაცემის არსებულ პრაქტიკასთან. შემმოწმებლებმა უნდა შეაფასონ საბნკო დაწესებულების კონტროლის სის-

ტემა, რომელსაც რისკის შემცირება შეუძლია. (აქ იგულისხმება პერსონალის გამოცდილება, დოკუმენტაციის სწორად წარმოება და რისკების ადეკვატური შეფასება). აკრედიტივის გახსნის სტანდარტები უნდა იყოს არანაკლებ მკაცრი, ვიდრე სესხის გაცემის სტანდარტები. ამიტომ, აკრედიტივების პორტფელი მოითხოვს ისეთივე დაწვრილებით შემოწმებასა და შესწავლას, როგორც სასესხო პორტფელი. გადამხდელი მხარის არასწორმა ქმედებამ ან მის მიერ აკრედიტივის პირობების შეუსრულებლობამ შეიძლება ისეთივე გავლენა იქონიოს, როგორც არასწორად გაცემულმა სესხებმა.

კომერციული აკრედიტივებისგან განსხვავებით სარეზერვო აკრედიტივის მიხედვით თანხების გადახდაზე მოთხოვნა მიუთითებს იმაზე, რომ მყიდველს ფინანსური პრობლემები გაუჩნდა, მაშინ როდესაც თანხების გადახდა კომერციული აკრედიტივის მიხედვით მიუთითებს იმაზე, რომ გადამხდელი მხარე აგრძელებს თავის ჩვეულებრივ საქმიანობას. სარეზერვო აკრედიტივები ძალზე გავრცელებულია, მაგრამ მათთან გარკვეული რისკია დაკავშირებული. ქვემოთ გთავაზობთ იფორმაციას სარეზერვო აკრედიტივების გამოყენებისა და მათთან დაკავშირებული რისკის შესახებ.

სარეზერვო აკრედიტივის გამოყენების სფერო პრაქტიკულად შეუზღუდავია; ყველაზე გავრცელებულია შემდეგი შემთხვევები:

უძრავი ქონების განვითარების პროექტები. იპოთეკური კრედიტის გაცემა შეიძლება დასაბუთებულ იქნეს იმ თანხებით, რომლებიც ამ პროექტის შემსრულებლის მიერ პროექტშია ჩადებული. მიუხედავად ამისა, კრედიტორმა შეიძლება განაცხადოს, რომ მსესხებელს აქვს უძრავ ქონებაში დაბანდებული გარკვეული კაპიტალი და არ გააჩნია თავისუფალი სახსრები, რადგან ისინი დაბანდებულია სხვა ობიექტებში. მხარეები ხშირად იყენებენ აკრედიტივს, რათა დააკმაყოფილონ მოთხოვნა კაპიტალზე, ნაღდი თანხების გამოყენების გარეშე.

თამასუქების უზრუნველყოფა. ზოგ შემთხვევაში კრედიტორმა შეიძლება მოსთხოვოს მოვალეს ჩვეულებრივი თამასუქის გარანტია სხვა ბანკის სარეზერვო აკრედიტივის საშუალებით.

კონტრაქტების გარანტია ვაჭრობის აუცილებლობიდან გამომდინარე. ამ შემთხვევაში სარეზერვო აკრედიტივი კონტრაქტის გარანტიის ანალოგიურია. ხშირად საქონლის მომწოდებელი სთხოვს მსესხებელს მოიპოვოს კომერციული აკრედიტივი გადახდის გარანტიისთვის. ამასთან, მყიდველმა შეიძლება მოსთხოვოს საქონლის მომწოდებელს სარეზერვო აკრედიტივი, რათა გარანტირებულ იქნეს საქონლის მოწოდება სათანადო ვადებში და სათანადო პირობების თანახმად.

ფასიანი ქაღალდების გარანტია. სარეზერვო აკრედიტივი გამოიყენება იმ ვალდებულებათა გარანტიისთვის, რომლებიც დაკავშირებულია ისეთი ფასიანი ქაღალდების განთავსებასთან, როგორიცაა მუნიციპალური და სახელმწიფო ობლიგაციები. თუ ამ ვალდებულებათა შესრულება გარანტირებულია სარეზერვო აკრედიტივის თანახმად, მაშინ ამ ფასიანი ქაღალდების რეიტინგი უფრო მაღალი, ხოლო მათი საპროცენტო განაკვეთი უფრო დაბალია.

დ. მუნიციპალური ობლიგაციების გარანტიის მიზნით გამოწერილი სარეზერვო აკრედიტივები

სარეზერვო აკრედიტივი შეიძლება გამოწერილი იყოს მუნიციპალური ობლიგაციების გარანტირების მიზნით, ასეთი ობლიგაცები დაკავშირებულია რეგიონის განვითარების ისეთ პროექტებთან, რომლებიც გასდასახადებისგან თავისუფალი, ან ჩვეულებრივი სასესხო ობლიგაციების საშუალებით ფინანსირდება. ჩვეულებრივ შემთხვევაში, მუნიციპალური სააგენტო, მაგალითად, განაშენიანებაზე პასუხისმგებელი ორგანიზაცია, ავრცელებს მუნიციპალური სესხის ობლიგაციებს გარკვეული პროექტის დაფინასების მიზნით. გამოშვებული ობლიგაციების რეალიზაციის შედეგად მიღებული თანხები ეძლევა პროექტის შემსრულებელ ორგანიზაციას, საბაზრო განაკვეთზე უფრო დაბალი პროცენტით.

კრედიტის საბაზროზე ნაკლები ღირებულება ობლიგაციების გამომშვებ მუნიციპალურ ორგანიზაციას საშუალებას აძლევს გადასახდების აკრეფიდან მიღებული თანხების გამოყენების გარეშე წაახალისოს ადგილობრივი განვითარების პროექტი. მუნიციპალური ორგანიზაცია თავის თავზე არ იღებს რაიმე ვალდებულებას და ინვესტორებს შეუძლიათ პრეტენზიები წაუყენონ მხოლოდ პროექტის შემსრულებლებს, რადგან ეს პროექტი ობლიგაციების ერთადერთ გარანტიას წარმოადგენს, ამიტომ ბენეფიციარი (ამ შემთხვევაში მუნიციპალური სააგენტო) ფინანსური დაწესებულებისაგან მოითხოვს სარეზერვო აკრედირტივს, რათა დამატებით დააზღვიოს ობლიგაციების მფლობელთა ინტერესები.

უმეტეს შემთხვევაში სარეზერვო აკრედიტივი გამოიწერება ობლიგაციების ნომინალზე მაღალი თანხით და ამგვარად ხდება ობლიგაციების მფლობელთა პროცენტების გადახდა, პროცენტების გადახდის დღეებს შორის არსებული დროის შუალედებში. როგოც წესი, ასეთი სარეზერვო აკრედიტივი გარანტირებულია ბანკის პრიორიტეტული უფლებით იმ ქონებაზე, რომლითაც ძირითადი თანხაა გარანტირებული. სარეზერვო აკრედიტივების გამოწერისა და კრედიტების ანალიზის სტანდარტებში უნდა აისახოს მსგავსი სესხების გაცემაზე არსებული სტანდარტები. განვითარების პროექტის შემსრულებელი, პერიოდულად უხდის პროცენტებს ობლიგაციების მფლობელებს და ბანკს უხდის სარეზერვო აკრედიტივის საფასურს. იმ შემთხვევაში, თუ გადამხდელი არ შეასრულებს ობლიგაციების მფლობელთა წინაშე ნასკისრ ვალდებულებებს, მაშინ მფლობელებისთვის თანხების გადახდის მიზნით გამოიყენება სარეზერვო აკრედიტივი. ამრიგად, ბანკმა უნდა მოახდინოს სარეზერვო აკრედიტივის გამოწერასთან დაკავშირებული მთლიანი რისკის შეფასება. ობლიგაციების მიზანია განვითარების წახალისება. ამ მეთოდით ფინანსდება ისეთი რისკიანი და ნაკლებად მომგებიანი პროექტები, რომელთა დაფინანსება ვერ ხერხდება ფინანსირების ჩვეულებრივი წყაროების გამოყენებით. აკრედიტივის გამოწერისას, პირველ რიგში გათვალისწინებულ უნდა იქნეს, თუ რამდენადაა დაცული და გარანტირებული ის ქონება, რომელიც სესხის მომსახურებისას გამოიყენება. ქონების უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული ღონისძიებანი მუდმივ მონიტორინგს საჭიროებენ. იმ შემთხვევაში, თუ პროექტი ითვალისწინებს ახალი ობიექტების მშენებლობას, უნდა განხორციელდეს

მიღწეული პროგრესის მონიტორინგი. გადახარჯვების ნებისმიერი შემთხვევა უნდა აღირიცხოს და გატარდეს შესაბამისი ზომები.

ე. სარეზერვო აკრედიტივების განახლება

მიუხედავად იმისა, რომ უმეტეს შემთვევაში სარეზერვო აკრედიტივების გამოწერისას იგულისხმება, რომ აუცილებელია მათი პერიოდული განახლება, შემმოწმებელმა უნდა გაითვალისწინოს ის, რომ ბანკი ვერ აიცილებს თავიდან ვალდებულებას, რომელიც ეხება აკრედიტივის განახლებას. ყველა სასესხო ობლიგაციის გამოშვებისას, ობლიგაციის პირობებში ნახსენებია, რომ სარეზერვო აკრედიტივის არგანახლების შემთხვევაში, ბანკმა წინასწარ უნდა გამოგზავნოს შეტყობინება. ამგვარი შეტყობინების მიღების შემთხვევაში, იმ მუშაკმა, რომელიც პასუხისმგებელია აკრედიტივის მიხედვით სესხების გაცემაზე, შეიძლება ჩათვალოს ასეთი შეტყობინება ხელშეკრულების შეუსრულებლობის ნიშნად და გამოიტანოს თანხები არსებული აკრედიტივიდან. აქედან გამომდინარე, ბანკმა უნდა დაიცვას თავი არსებული პროექტისა და სასესხო ობლიგაციების მდგომარეობის გამუდმებული მონიტორინგის საშუალებით. ყველა დოკუმენტური მონაცემი უნდა გროვდებოდეს ბანკის საქმეებში, რათა დადასტურდეს არსებული უძრავი ქონების მდგომარეობა, ნაღდი თანხების ნაკადის სიდიდე და სესხის ობლიგაციების მდგომარეობა.

ბანკის მიერ უნდა სრულდებოდეს ყველა იმ მოთხოვნის მონიტორინგი, რომლებიც დაკავშირებულია სასესხო კონტრაქტში ნახსნები თანხების ათვისებასთან. ზოგიერთ შემთხვევაში აკრედიტივის განახლება ხდება ავტომატურად, თუ აკრედიტივის გამომწერი ბანკი არ გამოუგზავნის ბენეფიციარს შეტყობინებას (ჩვეულებრივად 30 დღით ადრე) აკრედიტივის მოქმედების შეწყვეტის შესახებ. ბანკი პასუხისმგერბელია შეტყობინების გაგზავნაზე. იმ შემთხვევაში, როდესაც არ არსებობს საიმედო გარანტორი ან გირაოში არ არის ჩადებული რაიმე მნიშვნელოვანი კაპიტალი, ამგვარი აკრედიტივები ხასიათდებიან მაღალი რისკით. იმ შემთხვევაში, როდესაც სარეზერვო აკრედიტივი გადაიქცევა გაცემულ სესხად, ასეთი სესხი შეიძლება კლასიფიცირებული იქნეს, როგორც არასტანდარტული ან უფრო დაბალი კატეგორიის სესხი. ბანკმა შეიძლება დაიცვას თავი ასეთი რისკისაგან, თუ ის გააფორმებს წარმოების საშუალებათა ან საცხოვრებელი ფართის მფლობელთან ისეთ გრძელვადიან საიჯარო ხელშეკრულებას, რომელიც მთავრობის საგარანტიო ვალდებულებებით იქნება გარანტირებული.

ვ. გამოთხოვადი და გამოუთხოვადი აკრედიტივები

აკრედიტივები არის ორი სახის:გამოთხოვადი და გამოუთხოვადი. გამოთხოვადი აკრედიტივები იხსნება შედარებით იშვიათად, რადგან ასეთი აკრედიტივების პირობები შეიძლება შეიცვალოს, ან შეიძლება მოხდეს აკრედიტივის გაუქმება გამომწერის მიერ მეორე მხარისაგან თანხმობის მიღების გარეშე. უმეტეს შემთხვევაში იხსნება გამოუთხოვადი აკრედიტივი. ასეთი აკრედიტივის შემთხვევაში, პირობათა ნებისმიერი ცვლილება შეთანხმებული უნდა იყოს მხარეებთან.

ზ. აკრედიტივის გახსნასთან დაკავშირებული რისკი

ფინანსურმა დაწესებულებამ უნდა იცოდეს იმ საკრედიტო რისკის შესახებ, რომელიც დაკავშირებულია აკრედიტივის გახსნასთან. ბანკმა უნდა გახსნას აკრედიტივი მხოლოდ მაშინ, როდესაც მას გააჩნია ადეკვატური რესურსები. მიუხედავად იმისა რომ აკრედიტივები ფორმალურად არ წარმოადგენენ სესხებს, ისინი შეიძლება გახდნენ სესხის წამოქმნის მიზეზი, თუ გადამხდელი მხარე არ შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებებს. ამიტომ, ბანკმა უნდა გამოიყენოს ისეთივე უსაფრთხოების სტანდარტები და წესები, რომლებიც გამოიყენება კომერციული კრედიტის გაცემისას. კიდევ ერთხელ გვინდა გავუსვათ ხაზი ადეკვატური დოკუმენტაციის წარმოების მნიშვნელობას. კომერციული აკრედიტივი, წარმოადგენს იმ ფინანსური გარიგებების უწყვეტი სერიის ნაწილს, რომლებიც დაკავშირებულნი არიან აკრედიტივის თანახმად გამოწერილი ტრატების აქცეპტირებასთან. გადახდილი თანხების სიდიდე შეიძლება დამოკიდებული იყოს იმაზე, თუ რამდენად კარგად საღდება საქონელი, თუმცა საქონელი შეიძლება არ იყოს დაგირავებული. ამრიგად, დოკუმენტების სწორად წარმოება წარმოადგენს ბანკის უპირველეს საზრუნავს.

ხშირ შემთხვევაში აკრედიტივების გახსნა ხდება ტელექსის საშუალებით, რომელიც იძლევა საშუალებას დადასტურებულ იქნეს გამგზავნის ვინაობა (როგორც წესი აქ იგულისხმება მეორე ბანკი). არავითარ შემთხვევაში ბანკმა არ უნდა მოახდინოს ბენეფიციარის მიერ წარდგენილი აკრედიტივის აქცეპტირება მანამ, სანამ ის არ მიიღებს მისი აუტენტურობის (სინამდვილის) დადასტურებას. ყოველთვის არსებობს იმის ალბათობა, რომ აკრედიტივი შეიძლება იქცეს ბენეფიციარის, ბანკის კლიენტის, ან აკრედიტივის გამომწერი ბანკის ინსაიდერის თაღლითობის ობიექტად. გარდა ამისა, სარეზერვო აკრედიტივი შეიძლება იქნეს გამოყენებული, როგორც ინსტრუმენტი ბანკის დირექტორებისა და მუშაკების მიერ სხვა ბანკში კრედიტების მიღებისათვის. საბანკო ნორმატივების თანახმად სარეზერვო აკრედიტივები უნდა იქნეს მიღებული მხედველობაში, როდესაც ხდება მთლიანი სასესხო დავალიანების გაანგარიშება.

აქედან გამომდინარე, აკრედიტივის გამოწერისას გამოყენებულ უნდა იქნეს ისეთივე შიდა კონტროლის მექანიზმები, რომლებიც გამოიყენება სხვა ტიპის კრედიტების გაცემისას. ამგვარი კონტროლი გულისხმობს ორმაგ ნებართვას აკრედიტივის გამოწერაზე და აკრედიტივის რეგისტრაციის, აქცეპტირებისა და აკრედიტივის მიხედვით თანხების გაცემის ფუნქციათა გამიჯვნას.

თ. აკრედიტივის აქცეპტირებასთან დაკავშირებული რისკი

სხვა ბანკების მიერ გახსნილი აკრედიტივების აქცეპტირებისას, აუცილებელია მათი დეტალური გადამოწმება. უნდა არსებობდეს ორმაგი ნებართვა მის აქცეპტირებაზე. აკრედიტივის გამხსნელმა ბანკმა შეიძლება ვერ შეძლოს ან არ მოინდომოს თავისი აკრედიტივის ან სარეზერვო აკრედიტივის აქცეპტირება იმ მოტივით, რომ ის მიიჩნიოს ყალბად ან განაცხადოს, რომ აკრედიტივზე ხელისმომწერს არ ქონდა ამის გაკეთების უფლება. აკრედიტივის აქცეპტირებამდე ბანკმა უნდა მიიღოს მისი სინამდვილის წერილობითი დადასტურება, რომ სათანადო პირობების შესრულებისას იგი იქნება აქცეპ-

ტირებული. ხელშეკრულება აკრედიტივის გამხსნელ ბანკთან უნდა გამოიგზავნოს დამოწმებული ტელექსით და უნდა მოიცავდეს იმ განსაკუთრებულ პირობებს, რომელთა შესრულების შემთხვევაში მოხდება მისი აქცეპტირება. რისკის მინიმუმზე დაყვანის მიზნით, პირობები, რომლებიც არის ნახსენები ხელშეკრულებაში ზუსტად და განუხრელად უნდა იქნეს დაცული. სარეზერვო აკრედიტივის შემოწმება უნდა ჩატარდეს დამოუკიდებლად ორი ან ორზე მეტი პირის მიერ, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ამ საქმეში დაკავებულ მუშაკთა არაკეთილსინდისიერი ქმედების შესაძლებლობა.

ი. სარეზერვო აკრედიტივების კლასიფიკაცია

სარეზერვო აკრედიტივი იმ შემთხვევაში კლასიფიცირდება ნეგატიურად, თუ იმ კრედიტებს, რომლებიც გამოტანილია სარეზერვო აკრედიტივის თანახმად, გააჩნიათ ხარვეზები. მაგალითად, გადამხდელი მხარის ფინანსური მდგმარობის მკვეთრმა გაუარესებამ შეიძლება ჩააგდოს საფრთხეში სარეზერვო აკრედიტივის პირობების შესრულება, რაც გამოიწვევს ბენეფიციარის მხრიდან მოთხოვნას თანხების გადახდაზე. ასეთ პირობებში თანხის გადახდამ, შეიძლება გამოიწვიოს სესხისა და სესხის ამოღებასთან დაკავშირებული პრობლემების წარმოქმნა. საერთოდ, ნებისმიერ შემთხვევაში, სარეზერვო აკრედიტივის გირაოს აქვს მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა მსესხებლისათვის, რადგან გირაოს რეალიზაციით შეუძლებელი ხდება სრულად ამოღებულ იქნეს სარეზერვო აკრედიტივით განსაზღვრული თანხები. იმ შემთხვევაში, როცა აკრედიტივის მიხედვით გადასახდელი თანხების გადახდის ალბათობა დიდია, მაგრამ გადამხდელ მხარეს არ შესწევს უნარი აუნაზღაუროს ბანკს ეს თანხები აკრედიტივის პირობების მიხედვით, მაშინ აკრედიტივი შეფასებული უნდა იქნეს ნეგატიურად. გარდა ამისა, თუ არსებობს ზარალის დიდი ალბათობა და შესაძლებელია ამ ალბათობის დადგენა, მაშინ უნდა მოხდეს ბანკის მოგებიდან თანხების გადარიცხვა მოსალოდნელი ზარალის დასაფარავად. ზარალის ალბათობის დადგენა, უნდა იქნეს შესრულებული მენეჯმენტთან მოლაპარაკების შედეგების გამოყენებით.

III. საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდების ყიდვისა და გაყიდვის ვალდებულებათა შესწავლა

ხშირად, ბანკის საერთო საინვესტიციო საქმიანობის, აქტივებისა და პასივების მართვის-ლიკვიდობის სტრატეგიის განხორციელებისას, ბანკის მენეჯმენტი თავის თავზე იღებს ვალდებულებებს ფასიანი ქაღალების ყიდვაზე ან გაყიდვაზე, რაც აისახება ბანკის გარე საბალანსო ანგარიშზე. საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდების გაყიდვაზე ვალდებულებების არსებობის შემთხვევაში, შემმოწმებელმა ზუსტად უნდა დაადგინოს, არის თუ არა ბანკის საიინვესტიციო პორტფელში საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდები და ხომ არ ეწევა ბანკი სპეკულაციას. თუ ბანკი ვალდებულია გაყიდოს ისეთი საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდები, რომელიც არ არის ბანკის საინვესტიციო პორტფელში, მას მოუწევს ამ ქაღალების შეძენა მისი გაყიდვის მიზნით, რაც დააყენებს მას იმ რისკის

წინაშე, რომელიც დაკავშირებულია ფასიანი ქაღალდების საბაზრო ფასების ცვლილებასთან. ასეთ შემთხვევაში, შეიძლება ბანკს მოუწიოს, ფასიან ქაღალდებში იმაზე მეტის გადახდა, ვიდრე ის მიიღებს მათი გაყიდვიდან.

ტერმინი „აქტივების გაყიდვა“ გულისხმობს სხვადასხვა ტიპის საქმიანობას, დაწყებული მთლიანი სესხების გაყიდვიდან, დამთავრებული სესხების დანაწილებით. აქტივების გაყიდვის პროგრამა მოიცავს, როგორც ისეთი აქტივების პორტფელს, რომელთა რეალიზაცია ადვილია, ასევე აქტივების რეალიზაციისათვის აუცილებელ სარეალიზაციო ქსელს. აქტივების გაყიდვამ შეიძლება ითამაშოს მნიშვნელოვანი როლი ბანკის აქტივების/პასივების მართვაში. მაგალითად სესხების გაყიდვა ამცირებს მოთხოვნილებას ბანკის კაპიტალზე, ხოლო თუ გარიგება აღმოჩნდა მომგებიანი, გაიზრდება ბანკის წმინდა მოგება. აქედან გამომდინარე, ბანკისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია, როდესაც ის გამოდის, როგოც მთლიანი, ასევე დანაწილებული სესხების მყიდველის და/ან გამყიდველის როლში.

სესხების დანაწილება გულისხმობს სესხის ძირითად თანხაზე და პროცენტებზე საკუთრების უფლებათა დანაწილებას ორ ან ორზე მეტ საბანკო დაწესებულებას შორის. ჩვეულებრივად, სესხის გამცემი ბანკი გასცემს სესხს და შემდგომ ახდენს ამ სესხზე საკუთრების უფლების ნაწილის მიყიდვას ერთ ან რამოდენიმე ბანკზე. ამასთან, სესხის გამცემი ბანკი ინარჩუნებს სესხზე საკუთრების ნაწილს, იტოვებს სასეხო დოკუმენტაციას, აწარმოებს სესხის მომსახურებას და უშუალო მოლაპარაკებებს კლიენტთან, ყველა მხარის სასარგებლოდ. სესხების დანაწილება სესხის გამყიდველ ბანკს აძლევს საშუალებას, გაცილებით უფრო მეტად დააკმაყოფილოს მოთხოვნილება სესხების გაცემაზე, ვიდრე ეს იყო შესაძლებელი არსებული ლიმიტების პირობებში. სესხების დანაწილებით ბანკი ახდენს რისკის დივერსიფიკაციას და ამით აუმჯობესებს ლიკვიდობის პოზიციას. გარიგებაში მონაწილე ბანკებს ეძლევათ საშუალება, მოახდინონ სესხებზე და ინვესტიციებზე არსებული დაბალი მოთხოვნილების კომპენსაცია და განახორციელონ ინვესტიციები დიდი მოცულობის სესხებში; თავიდან აიცილონ სესხების გაცემაზე და მომსახურებაზე გასაწევი ხარჯები. ამასთან, თუ სესხების დანაწილება არ არის გონივრული, ხოლო სათანადო დოკუმეტაცია არ არის სწორად მომზადებული, ის შეიძლება გახდეს მყიდველისა და გამყიდველისათვის მოულოდნელი რისკის მიზეზი. შემმოწმებლებმა უნდა დაადგინონ სესხების დანაწილების ხელშეკრულებათა ხასიათი და ადეკვატურობა.

რეგრესის (დაბრუნების) უფლების გარეშე გაყიდული აქტივები, როგორც წესი, არ წარმოადგენენ მოსალოდნელ ვალდებულებებს. ასეთ შემთხვევაში, ბანკი თავის საბუღალტრო წიგნებში ასახავს სესხის მხოლოდ იმ ნაწილს, რომელიც რჩება მის საკუთრებაში, თუმცა ზოგიერთ შემთხვევაში, შეიძლება მოხდეს დანაწილებული სესხის გამოსყიდვა, რათა ხელი შეეწყოს მათ საბოლოო ამოღებას. ზოგიერთმა ბანკებმა შეიძლება გამოისყიდონ სესხი და აიღონ თავის თავზე ნებისმიერი ზარალი, მიუხედავად იმისა, რომ ამის თაობაზე არ არსებობს რაიმე იურიდიულად გაფორმებული ვალდებულება. ამიტომ, აუცილებლია დადგენილ იქნეს მენეჯმენტის პრაქტიკა, რათა შე-

ფასდეს ასეთ საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკის ოდენობა. იმ შემთხვევაში, თუ ბანკის მენეჯმენტი ახდენს ისეთი აქტივების გამოსყიდვას, რომლებიც ფორმალურად გაყიდულია რეგრესის უფლების გარეშე, შეიძლება წარმოიქმნას პირობითი ვალდებულება. პირობითი ვალდებულება შეიძლება წარმოიქმნას აგრეთვე იმ შემთხვევაშიც, თუ ბანკი გაყიდის სესხს რეგრესის უფლების გარეშე, მაგრამ არ შეასრულებს ხელშეკრულების პირობებს. პირობათა არ შესრულება შეიძლება გამოწვეული იყოს მრავალი ფაქტორით: კერძოდ, როდესაც გამყიდველი ბანკი ვერ ახერხებს მიიღოს საგარანტიო ან გირავნობის ხელშეკრულება; მოიპოვოს აუცილებელი გარანტიები ან შეატყობინოს მყიდველს მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესების შესახებ. ბოლო შემთხვევაში, სესხის მყიდველმა შეიძლება აღძრას სარჩელი იმ მოტივით, რომ მისთვის მოწოდებული ინფორმაცია, რომლის საფუძველზე მან გადაწყვეტილება მიიღო, არასწორი, ან შეგნებულად გაყალბებული იყო. იმ შემთხვევაში, როდესაც სესხი გაყიდულია რეგრესის უფლების გარეშე, ნათლად ჩანს რისკის ფაქტორი. შემმოწმებლებმა უნდა გაითვალისწინონ ასეთი რისკის შესაძლებლობა და შეაფასონ მისი პოტენციური გავლენა ბანკის მდგომარეობაზე.

საბანკო რეგულირების მიზნებისათვის, ზოგიერთი ოპერაცია, რომელიც აქტივების „გაყიდვასთან“ არის დაკავშირებული, გაფორმებულ უნდა იქნეს, როგორც ფინანსური ოპერაცია (როგორიცაა „გაყიდული“ აქტივებით გარანტირებული სესხები), სხვები კი აისახება, როგორც სათანადო აქტივების გაყიდვა. ყველა ცალკე აღებული აქტივების გადაცემასთან დაკავშირებული ოპერაციის გაფორმება დამოკიდებულია იმაზე, იტოვებს თუ არა აქტივის „გამყიდველი“ აქტივის გადაცემასთან დაკავშირებულ რისკს. ჩვეულებრივ, როდესაც აქტივის გადაცემა გაყიდვად ფორმდება, აქტივის გამყიდველმა ორგანიზაციამ არ უნდა დაიტოვოს ზარალის რისკი ან ვალდებულება ძირითადი თანხისა და პროცენტების გადახდაზე.

რეგრესის უფლებით შესრულებული ყველა გარიგება დოკუმენტირებული უნდა იქნეს. იმ შემთხვევაში, თუ სესხი გაიყიდა რეგრესის (გამყიდველისათვის დაბრუნების) უფლებით, სესხის გამყიდველი ბანკი იტოვებს სესხთან დაკავშირებულ მთლიან რისკს და მისი სესხების ოდენობა არ მცირდება გაყიდული სესხის ოდენობით. რეგრესით გაყიდული სესხები უნდა განიხილებოდეს, როგორც გამყიდველი ბანკის ვალდებულება მყიდველი ბანკის მიმართ. შემმოწმებლებმა უნდა შეამოწმონ აქტივების გაყიდვის ის შემთხვევები, რომლებიც გამოსყიდვის ფორმალურ ან არაფორმალურ ხელშეკრულებებს ექვემდებარებიან (როდესაც „იგულისხმება“ აქტივების დაბრუნება, მიუხედავათ იმისა, რომ ხელშეკრულებაში შეიძლება საწინააღმდეგოც იყოს აღნიშნული). აქტივის გაყიდვის რეალური რეგრესის უფლების დადგენის მიზნით, შემმოწმებელმა უნდა განსაზღვროს, თუ რა ოდენობით გადაეცა კრედიტის რისკი გამყიდველიდან მყიდველს. ჩვეულებრივ, თუ ძირითადი თანხის ან პროცენტების გადახდაზე ზარალის რისკი გამყიდველს რჩება ან უბრუნდება, ასეთი გარიგება გამყიდველმა უნდა ასახოს როგორც ვალდებულება, ხოლო მყიდველის მხრიდან გამყიდველისათვის მიცემული სესხი როგორც აქტივი.

IV. სხვა გარესაბალანსო ოპერაციებიდან გამომდინარე პოტენციური სარჩელები

ხშირად ბანკები სთავაზობენ თავიანთ კლიენტებს სხვადასხვა ტიპის მომსახურებას, რომლებიც არ აისახება მთავარ საბუღალტრო წიგნებში. ასეთი მომსახურება მოიცავს კლიეტების ძვირფასეულობათა სეიფებში შენახვას, სადეპოზიტო სეიფების მიქირავებას, საინკასაციო მომსახურებას და საკორესპოდენტო მომსახურებას. ბანკის მოვალეობაში შედის უზრუნველყოს გირაოსა და სხვა საბუღალტრო წიგნებში გაუტარებელ ანგარიშებზე მყოფი ქონების სწორი აღრიცხვა და შესაბამისი დაცვა. მიღებულ უნდა იქნეს სათანადო უსაფრთხოების ღონისძიებანი, რათა ბანკმა თავი დაიზღვიოს იმ პრეტენზიებისა და სარჩელებისგან, რომლებიც შეიძლება წარმოიქმნას ამ ქონების დაზიანების, დაკარგვის ან სხვა მოულოდნელი შემთხვევის შედეგად. ბანკი მიაღწევს კონტროლის და მონიტორინგის სათანადო დონეს იმ შემთხვევაში, თუ ის გამოიყენებს საბუღალტრო წიგნებში გაუტარებელ ქონებისათვის საკონტროლო და სამემორანდუმო ანგარიშებს. საბუღალტრო წიგნებში გაუტარებელი საკონტროლო ანგარიშები შედგება საბუღალტრო ბარათებისგან, რომლებიც გამოიყენება კლიენტების ბანკის სეიფებში შენახული ქონებისა და სადეპოზიტო სეიფების, დაგირავებული ქონების რეგისტრაციისთვის და სამგზავრო ჩეკების საინვენტარიზაციო ჟურნალებისგან. ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ ბანკის პოლიტიკა ითვალისწინებდეს სათანადო შიდა კონტროლსა და მუშაობის პროცედურებს. ნებისმიერ შემთხვევაში, ყოველდღიურად უნდა ხდებოდეს ჯამის გამოანგარიშება და გაკონტროლება, ასევე ყოველდღიურად უნდა ხდებოდეს მათი გადამოწმება. გარდა ამისა, გათვალისწინებული უნდა იქნეს სათანადო უსაფრთხოების ღონისძიებები, რათა ბანკმა თავი დაიზღვიოს იმ პოტენციური სარჩელებისა და პრეტენზიებისაგან, რომლებიც ამ ქონებასთან არასწორი მოპყრობის გამო წარმოიქმნება, მისი დაზიანების, დაკარგვის ან სხვა მოულოდნელი შემთხვევების შედეგად. სათანადო ზომების მიუღებლობამ შეიძლება სარჩელებისა და პირობით ვალდებულებათა წარმოქმნა გამოიწვიოს. ამასთან, უცილობელმა სარჩელებმა, რომლებშიც ბანკი მოპასუხის როლში გამოდის, შეიძლება ზარალის დიდი რისკი გამოიწვიოს (იხ. სასამართლოში წარმოებულ საქმეთა შემოწმების პროცედურები).

ქვემოთ ჩამოთვლილია კლიენტების მომსახურების ის ძირითადი სახეები, რომლებიც დაკავშირებულია კონსიგნირებულ ოპერაციებთან:

ა. კლიენტების ნივთების შენახვა:

სადეპოზიტო სეიფების ყუთები - ბანკი და კლიენტი დებენ ხელშეკრულებას, რომლის თანახმადაც ბანკი იღებს საფასურს სხვადასხვა ზომის სადეპოზიტო (საშემნახველო) ყუთების მიქირავებისთვის. ამ საფასურის სანაცვლოდ ბანკი თავის თავზე იღებს ვალდებულებას, რომ ყველა სათანადო ზომას მიიღებს ყუთში ჩადებული ნივთის დაცვისა და დაკარგვის თავიდან აცილების მიზნით. საგანგებო შემთხვევისას, თუ ბანკი ვერ დაამტკიცებს, რომ მან ყველა აუცილებელი უსაფრთხოების ღონისძიება გაატარა, იგი აგებს

პასუხს კლიენტის წინაშე. სათანადო უსაფრთხოების ზომების სტანდარტი განისაზღვრება იმ ზომების მიხედვით, რომლებსაც მიიღებდა ამ სფეროში მომუშავე ჩვეულებრივ კეთილგონიერი და საღად მოაზროვნე პირი. სადეპოზიტო სეიფის ყუთი უნდა იღებოდეს ორი სხვადასხვა გასაღების საშუალებით, ბანკის კლიენტს უნდა გააჩნდეს ამ გასაღებებიდან ერთ-ერთი, კლიენტს არ მოეთხოვება უჩვენოს ბანკს, თუ რას ინახავს ყუთში. ბანკს შეუძლია გააღოს ეს ყუთი კლიენტის დაუსწრებლად მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილების საფუძველზე.

ბანკის სეიფებში კლიენტის ნივთების შენახვა - ბანკმა შეიძლება შეინახოს კლიენტის ძვირფასეულობა დროის მცირე პერიოდის განმავლობაში (მაგალითად, კლიენტი მიემგზავრება შვებულებაში ან დროებით ტოვებს ქალაქს). მართალია, კლიენტებს აწყობთ ასეთი პრაქტიკა, მაგრამ მრავალი ბანკი ცდილობს თავი აარიდოს მას და გაუწიოს რეკლამა სადეპოზიტო სეიფების ყუთებს. იმ შემთხვევებში, როდესაც ბანკს არ სურს კლიენტის გაწბილება, ბანკმა უნდა გამოიყენოს ფასეულობის შენახვის ანალოგიური პროცედურა. შესანახი საგნების ინვენტარიზაცია უნდა მოხდეს ორი პირის თანდასწრებით და ისინი უნდა შეინახონ ბანკის საცავში, ორმაგი კონტროლის ქვეშ. ამასთან, უნდა შედგეს საშემნახველო ქვითარი რამოდენიმე ეგზემპლიარად, რომელშიც მოცემული უნდა იყოს შენახული საგნების დეტალური აღწერა. შესანახად არ უნდა იღებდნენ ისეთ დაბეჭდილ პაკეტებს, რომელთა შიგთავსი ბანკისთვის უცნობია. ამგვარი მომსახურებისთვის ბანკმა შეიძლება მოითხოვოს ან არ მოითხოვოს გარკვეული საფასური, მაგრამ თუ ბანკის პოლიტიკა ითვალისწინებს ასეთ მომსახურებას, შემუშავებულ უნდა იქნეს მომსახურების ტარიფები.

სამეურვეო ანგარიშები - ბანკი შეიძლება გამოდიოდეს საკუთარი კლიენტების მეურვის როლში და შეინახოს მათი ფასიანი ქაღალდები მაგ. აქციები, ობლიგაციები ან ოქრო. აქ შეიძლება იგულისხმებოდეს მათი მხოლოდ ფიზიკურ შენახვა ან ყიდვა-გაყიდვა და მიღებული პროცენტების აღრიცხვა, სათანადო ანგარიშების მართვა, ასევე, საინვესტიციო ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვაზე რჩევების მიცემა, წერილობითი მოთხოვნების შესრულება. ასეთი მომსახურების შეთავაზებამდე ბანკი უნდა მოეთათბიროს თავის იურიდიულ კონსულტანტს იმ კანონებისა და წესების შესახებ, რომლებიც არეგულირებენ ბანკის სადეპოზიტო ურთიერთობებს კლიენტთან. გარდა ამისა, წერილობითი ხელშეკრულებები და კონტრაქტები დეტალურად უნდა აღწერდნენ ბანკის ფუნქციებს, რაც მნიშნელოვნად შეამცირებს პირობით ვალდებულებათა წარმოშობის შესაძლებლობას.

საინკასაციო მომსახურება - ბანკის საინკასაციო განყოფილება წარმოადგენს საბანკო საქმიანობის ყველაზე დივერსიფიცირებულ სფეროს. იგი მოიცავს ისეთი დოკუმენტების მიღებას, შეგროვებას და ლიკვიდაციას, რომლებიც ყოველთვის საჭიროებენ სპეციალურ მოპყრობას და რომლებზედაც კრედიტის გახსნა მხოლოდ მას შემდეგ ხდება, რაც საბოლოო გადასახადია მიიღებული. აღნიშნულ დოკუმენტებთან მუშაობისას ბანკი გამოდის კლიენტის ან კორესპოდენტის აგენტი და იღებს მომსახურების საზღაურს. ინკასი-

რებისას, საერთო საბუღალტრო წიგნი გამოიყენება მხოლოდ იშვიათ შემთხვევებში. ბანკის განკარგულებაში მყოფი კლიენტის აქტივების ღირებულებისა და მნიშვნელობის გამო, აუცილებელია გამოყენებულ იქნას აღრიცხვის ისეთი პროცედურები, რომლებიც ადეკვატურად უზრუნველყოფენ ყოველი დოკუმენტის წინა ისტორიის დეტალურ (თანიმიმდევრულ) შეჯამებას.

კონსიგნირებული დოკუმენტები - ყველაზე ჩვეულებრივი კონსიგნირებული დოკუმენტებია გაუცემელი სამგზავრო ჩეკები და ოქრო. სამგზავრო ჩეკები ბოლო დროს გახდა პოპულარული, ვინაიდან, დაკარგვის ან მოპარვის შემთხვევაში ადვილია მათი აღდგენა. ისინი გამოიწერება სათანადო საფასურის სანაცვლოდ. საფასურის თანხას ინაწილებენ კონსიგნანტი და გამომწერი ბანკი.

ბანკი იშვიათად იღებს საკმარის საზღაურს ყველა ზემოთ ნახსენები მომსახურების სანაცვლოდ, მაგრამ მეანაბრეთა მოსაზიდად მაინც ცდილობს უზრუნველყოს მომსახურების მთელი სპექტრი. ბანკი იღებს პასუხისმგებლობას და სხვა პირების აქტივების სათანადო შენახვასა და ამ შენხვისთვის აუცილებელი ჩანაწერების სათანადოდ წარმოებასთან დაკავშირებულ შესაბამის პირობით ვალდებულებებს. თუ ბანკის თანამშრომელი არაკეთილსინდისიერების ან უყურადღებობის გამო დაუშვებს შენახული ქონების დაკარგვას ან არასწორად გამოწერს სამგზავრო ჩეკებს, ბანკმა პასუხი უნდა აგოს წარმოქმნილ ზარალზე. ამრიგად, როდესაც საქმე პირობით ვალდებულებებს ეხება, აუცილებელია ბანკის მიერ ადეკვატური კონტროლის ზომების გატარება.

V. გარესაბალანსო ოპერაციების შემოწმების პროცედურები

გარესაბალანსო ოპერაციების შემოწმების მიზნები	
I.	სესხების გაცემასა და აკრედიტივებთან დაკავშირებული საკრედიტო და ლიკვიდობის რისკის დადგენა
II.	საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდების ყიდვისა და გაყიდვის ვალდებულებათა შესწავლა ლიკვიდობის მიზნით
III.	აქტივების გაყიდვსთან დაკავშირებული პოტენციური სარჩელების დადგენა
III.ა	სხვა გარესაბალანსო ოპერაციები
VI.	შემოწმების შედეგების შეჯამება

ა. სასესხო ვალდებულებებთან და სარეზერვო აკრედიტივებთან დაკავშირებული

საკრედიტო და ლიკვიდობის რისკების განსაზღვრისათვის:

ა.ა. შემმოწმებელმა ბანკის მენეჯმენტისგან უნდა მოითხოვოს შემდეგი ინფორმაცია:

- ანგარიში, რომელშიც დეტალურადაა აღწერილი ყველა ვალდებულება სესხების გაცემაზე და ყველა სარეზერვო აკრედიტივი. მონაცემები კომერციული აკრედიტივების შესახებ უნდა გადაეცეს იმ შემმოწმებელს, რომელიც პასუხსმგებელია საერთაშორისო ვაჭრობის დაფინანსების შემოწმებაზე.

ანგარიში უნდა მოიცავდეს სესხების გაცემაზე ვალდებულებათა და სტენდბაი აკრედიტივების მოცულობას, დაფარვის თარიღსა და საპროცენტო განაკვეთებს. ამასთან, მითითებული უნდა იქნეს, თუ რამდენად უპირობოა ეს ვალდებულება და აქვს თუ არა ბანკს უფლება, არ გასცეს სესხი კლიენტის მატერიალური მდგომარეობის გუარესების შემთხვევაში;

- ბანკის მენეჯმენტის ნებისმიერი ანგარიში, რომელსაც ბანკი იყენებს ფინანსური შესაძლებლობების და ლიკიდურობის ანალიზის მიზნებისათვის;
- ანგარიში, რომელშიც აღწერილი იქნება ყველა ის სარეზერვო აკრედიტივი; რომლისთვისაც სახსრები უკვე გამოიყო;
- გაყიდული სარეზერვო აკრედიტივებისა და სესხების გაცემაზე ვალდებულებების სია;
- ბანკის მენეჯმენტის მიერ საყურადრებოდ მიჩნეულ სარეზერვო აკრედიტივებისა და სესხების გაცემაზე ვალდებულებათა სია;
- სარეზერვო აკრედიტივებისა და ინსაიდერებზე გაცემული იმ სესხების სია, რომლებიც ბანკმა გამოიყენა, როდესაც ის აწარმოებდა გაანგარიშებას საბანკო ნორმატივების დაცვის შეოწმების მიზნით;
- ყველა მონაცემი სესხების გაცემაზე ვალდებულებებისა და სარეზერვო აკრედიტივების შესახებ უნდა გადაეცეს იმ შემმოწმებელს, რომელიც ამოწმებს კრედიტებს, რათა ისინი გათვალისწინებული იქნენ კრედიტების ხარისხის შესწავლისას;

ა.ბ. შემოწმების პროცესში გაითვალისწინოს ლიმიტები, რომლებიც დაწესებულია სესხების იმ ტიპებისათვის, რომლებიც მოწმდება; შეაფასოს ვალდებულებები სესხების გაცემაზე და სარეზერვო აკრედიტივები კრედიტების ხარისხთან მიმართებაში;

ა.გ. შეისწავლოს ყველა ის სარეზერვო აკრედიტივი, რომლისთვისაც უკვე მოხდა სახსრების გამოყოფა;

ა.დ. შეისწავლოს ყველა სარეზერვო აკრედიტივი და დარწმუნდეს შემმოწმებელი, რომ ისინი მოიცავენ შემდეგ ინფორმაციას:

- საბუთს, რომ დოკუმენტი წარმოადგეს აკრედიტივს;
- აკრედიტივის მოქმედების ვადის დამთავრების თარიღს, აკრედიტივის პირობებს და თანხის ოდენობას;
- ვალდებულებას აკრედიტივის გამხსნელის მხრიდან, მოახდინოს თანხების გადახდა, რაც დამოკიდებულია აკრედიტივში განსაზღვრული შესაბამისი დოკუმენტების წარმოდგენაზე და არა მხარეების მიერ ძირითადი ოპერაციის ფაქტობრივ განხორციელებაზე ან განუხორციელებლობაზე;
- გადამხდელი მხარის უპირობო ვალდებულებას მოახდინოს აკრედიტივის თანახმად გამოწერილი თანხების ანაზღაურება.

ა.ე. შეისწავლოს ბანკის პოლიტიკა და პროცედურები შემდეგი კუთხით:

- ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს პასუხისმგებელობა აკრედიტივებთან დაკავშირებით ადეკვატური პოლიტიკისა და პროცედურების შემუშავებაზე და აკრედიტივების მონიტორინგზე. შემუშავებულია თუ არა ასეთი პოლიტიკა და პროცედურები?
- აღწერილია თუ არა აკრედტივებთან დაკავშირებულ პოლიტიკაში კომერ-

ციული და სარეზერვო აკრედიტივების გამოწერის პროცედურები. მასში ცხადად უნდა იქნეს მითითებული აკრედიტივის გახსნის სასურველი და არასასურველი პირობები. უნდა განისაზღვროს ის პირები, რომლებიც პასუხისმგებელნი არიან აკრედიტივის გახსნაზე და სესხების გაცემაზე. პოლიტიკაში უნდა იქნეს განსაზღვრული მოთხოვნები ჩანაწერების წარმოებაზე და ყოველი გამოწერილი აკრედიტივისთვის ცალკეული საქმის წარმოებაზე.

ა.ვ. შეისწავლოს სარეზერვო აკრედიტივების დოკუმენტაცია შემდეგი საკითხების დასადგენად:

შეიცავს თუ არა სარეზერვო აკრედიტივის საქმე რაიმე დოკუმენტაციას, აკრედიტივის მიხედვით გაცემული თანხების გადახდასთან ან ამ თანხების ანაზღაურებასთან დაკავშირებით, შეიცავს თუ არა სარეზერვო აკრედიტივის საქმე ბენეფიციარის სერტიფიკატს, რომელიც ადასტურებს, გადამხდელი მხარის მიერ კონტრაქტის პირობების შეუსრულებლობას, ან ნაკისრ ვალდებულებებს; არის თუ არა საქმეში ბენეფიციარსა და გადამხდელ მხარეს შორის დადებული ხელშეკრულების ასლი.

ა.ზ. შემმოწმებელმა უნდა დაადგინოს სრულდება თუ არა ბანკში შემდეგი საბუღალტრო პროცედურები, სახელდობრ:

- იმის გამო, რომ აკრედიტივები წარმოადგენენ მოსალოდნელ ვალდებულებას აკრედიტივის გამხსნელი ბანკისათვის, ისინი გაშიფრული არიან თუ არა ფინანსურ ანგარიშებში, ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების თანახმად. ამასთან, ბანკის ფინანსურ ანგარიშში უნდა აისახოს სარეზერვო აკრედიტივების ტიპები და მათი რაოდენობა. კომერციული აკრედიტივი და სარეზერვო აკრედიტივი უნდა აისახოს ბანკის ბალანსზე, როგორც ვალდებულება. სარეზერვო აკრედიტივების უმრავლესობა არ აღირიცხება, როგორც ვალდებულებები, მაგრამ მათი არსებობა ასახული უნდა იყოს ფინანსური ანგარიშის შენიშვნებში.

ბ. საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდების ყიდვისა და გაყიდვის ვალდებულებათა შესწავლა მოიცავს შემდეგ პროცედურას:

ბ.ა. დოკუმენტაციის მიღება მენეჯმენტისგან:

- საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდების შეძენასთან დაკავშირებული ყველა ხელშეკრულება;
- გარიგების მონაწილე მეორე მხარის დადგენა, ასევე გარიგების თარიღი, ძირითადი თანხის ოდენობა და ყველა გაყიდვისა და ყიდვის ვალდებულებათა მიხედვით შეთანხმებული ფასები;

ბ.გ. შეძენის ვალდებულებასთან დაკავშირებით შემმოწმებელმა უნდა

- განსაზღვროს აქვს თუ არა ბანკს საკმარისი სახსრები შეთანხმებით განსაზღვრული საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდების შესაძენად.

ბ.დ. ფასიანი ქაღალდების გაყიდვაზე არსებული ვალდებულებებისათვის შემმოწმებელმა უნდა განსაზღვროს გააჩნია თუ არა მენეჯმენტს პორტფელში ვალდებულებით განსაზღვრული საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდები;

ბ.ე. დაადგინოს მენეჯმენტის სტრატეგია საინვესტიციო ფასიანი ქაღადების ყიდვა - გაყიდვის ვალდებულებებთან დაკავშირებით.

გ. სხვა გარესაბალანსო ოპერაციებიდან გამომდინარე პოტენციური სარჩელები

გ.ა. შემოწმების პროცედურები მოიცავს შიდა კონტროლის კითხვარის იმ ნაწილის გამოყენებას და სრულყოფას, რომელიც ეხება კონსიგნირებულ ანგარიშებსა და სხვა საბუღალტრო წიგნებში გაუტარებელ საკონტროლო ანგარიშებს;

გ.ბ. შიდა კონტროლის შეფასებაზე და შიდა/გარე აუდიტორების მიერ ჩატარებულ მუშაობაზე დაყრდნობით, შემოწმების მასშტაბის განსაზღვრა;

გ.დ. შემოწმების დანარჩენი პროცედურების გათვალისწინებით, იმის შემოწმებას თუ რამდენად არის დაცული საბანკო პრაქტიკა, პოლიტიკა, პროცედურები და შიდა კონტროლი; შიდა კონტროლის შეფასებაზე პასუხისმგებელი ინსპექტორისგან შიდა/გარე აუდიტორის მიერ ნაკლოვანებების შესახებ შემუშავებული უახლესი ჩამონათვალის მოპოვებას და იმის დადგენას განხორციელდა თუ არა შესაბამისი კორექტირებები.

გ.ე. კონსიგნირებულ ანგარიშებისა და სხვა საბუღალტრო წიგნებში გაუტარებელი საკონტროლო ანგარიშების სიის მოპოვება ბანკში;

გ.ვ. შიდა კონტროლის ანგარიშის შემოწმება მნიშვნელოვან გადახრათა აღმოჩენის და მათი გამომწვევი მიზეზების დადგენის მიზნით.

დ. შემოწმების შედეგები

დ.ა. მას შემდეგ, რაც დასრულდება გარესაბალანსო ოპერაციების შემოწმების პროცედურები, შემოწმების შედეგები განხილულ უნდა იქნეს მთავარ შემმოწმებელთან, აქტივების ხარისხის, აქტივების/ვალდებულების მართვის-ლიკვიდობის შემმოწმებელთან და ბანკის უფროს მენეჯმენტთან. ეს განხილვა უნდა ეხებოდეს სუსტსა და ძლიერ მხარეებს და შემმოწმებლის მიერ რეკომენდირებულ ღონისძიებებს;

დ.ბ. აუცილებლობის შემთხვევაში უნდა მოამზადოს კომენტარები „აქტივების ხარისხის ანლიზისათვის“ შემოწმების იმ შედეგებზე, რომლებიც სესხების გაცემაზე ვალდებულებებსა და სარეზერვო აკრედიტივებს ეხება, სახელდობრ:

- რამდენად ადეკვატურია წერილობითი პოლიტიკა და პროცედურები;
- არსებული პოლიტიკიდან, პრაქტიკიდან, პროცედურებიდან და კონტროლის წესებიდან გადახვევის შემთხვევები;
- ბანკის მიერ სესხების გაცემაზე ვალდებულებათა ვადის გასვლის მომენტის დადგენაში არსებული ნებისმიერი ხარვეზი;
- აქტივების ხარისხის შემმოწმებელს, წარმოუდგინოს ნებისმიერი ნეგატიურად კლასიფიცირებული ვალდებულებანი სესხების გაცემაზე და სარეზერვო აკრედიტივები;
- წარედგინოს შემმოწმებელს კომენტარი აქტივების/ვალდებულებების მართვის - ლიკვიდობის შესახებ, სესხების გაცემაზე ვალდებულებებისა და სარეზერვო აკრედიტივის ვადების გრაფიკი და სახსრების გამოყოფის (ფონდირების) ანალიზი;
- საჭიროების შემთხვევაში, შემმოწმებელმა უნდა მოამზადოს კომენტარები „აქტივების/პასივების მართვის- ლიკვიდობის ანალიზის“ ანგარიშისათვის.

დ.გ. შემოწმების იმ შედეგებისათვის, რომლებიც ეხება საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვის ვალდებულებებს:

- უნდა შეჯამდეს ყველა ვალდებულებანი საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვაზე;
- დეტალურად უნდა იქნეს აღწერილი ბანკის ვალდებულება ისეთი საინვესტიციო ფასიანი ქაღალდების გაყიდვაზე, რომლებიც ჯერ არ არიან ბანკის საინვესტიციო პორტფელში.

დ.დ. საჭიროების შემთხვევაში, უნდა მოამზადოს კომენტარები შემოწმების იმ შედეგებთან დაკავშირებით, რომლებიც ეხება აქტივების გაყიდვასა და სხვა გარესაბალანსო საქმიანობას, რისთვისაც შემმოწმებელმა უნდა:

- შეაჯამოს აქტივების გაყიდვის და გამოსყიდვის ყველა ფორმალური და არაფორმალური ვალდებულებანი;
- დეტალურად აღწეროს გარესაბალანსო ოპერაციების ის ნებისმიერი ხარვეზი, რომელიც შეიძლება პოტენციურ ვალდებულების წარმოქმნის მიზეზი გახდეს.

დ.ე. შემმოწმებელმა უნდა მიიღოს მენეჯმენტის დაპირებები აღმოჩენილი ხარვეზების გამოსწორების შესახებ და მოამზადოს ანგარიში მთავარი შემმოწმებლისთვის, ასევე უნდა მოამზადოს მასალები თავისი დასკვნების დასასაბუთებლად და მომავალ შემოწმებებისათვის ნიადაგის მოსამზადებლად.

§ 20. სალარო ნაშთები საკორესპონდენტო ანგარიშებზე (ფულადი დოკუმენტები), ძვირფასი ლითონები

ყველა ბანკს გააჩნია თანხების გარკვეული რაოდენობა ლარებში, ხოლო ზოგიერთს უცხოურ ვალუტაში. იმისათვის, რომ თავიდან იქნას აცილებული არაშემოსავლიანი აქტივების ზედმეტი დაგროვება, ხოლო გაფლანგვის, დატაცებისა და ბანკის გაძარცვის რისკი მინიმუმამდე შემცირდეს, თითოეულმა ბანკმა უნდა შეიმუშაოს ისეთი პოლიტიკა, რომელიც უზრუნველყოფს სალაროს ნაშთების იმ მინიმალური დონით არსებობას, რომელიც აუცილებელია კლიენტების მომსახურებისთვის. ასეთი თანხების ოდენობა, კლიენტების სავარაუდო მოთხოვნილებებიდან გამომდინარე, ყველა ბანკში განსხვავებული იქნება, არაორდინარული მოთხოვნების გათვალისწინებით, მიზანშეწონილი გამონაკლისების ფარგლებში. ამასთან გათვალისწინებული უნდა იყოს ფულადი სახსრების გარკვეული მარაგი ამ უკანასკნელზე განსაკუთრებული მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად.

ბანკებს გააჩნიათ დეპოზიტები სხვა ბანკებშიც, რაც აადვილებს თანხების გადარიცხვას და ყოველი ბანკის ძირითადი, არაინვესტირებული თანხების ნაწილს წარმოადგენს. ბანკებს შეუძლიათ გამოიყენონ საკორესპონდენტო ანგარიშებზე რიცხული ნაშთები საანგარიშსწორებო ოპერაციებისთვის, სინდიკატურ სესხებში ფონდების გადარიცხვისა თუ ბანკთაშორისი მომსახურების ანგარიშსწორების მიზნით. ფულად დოკუმენტებში შედის ჩეკები ან სხვა ინკასირებადი საფინანსო დოკუმენტები, რომელთა განაღდება მათი წარდგენისთანავე ხდება.

გარდა ზემოხსენებული ფულადი დოკუმენტების, ბანკების უმეტესობას გააჩნიათ სხვა ფონდებიც, რომლებშიც არარეგულარული ფულადი დოკუმენტების დამალვაა შესაძლებელი. ამგვარი დოკუმენტებია ნებისმიერი სამსახურებრივი ბლანკი; ბანკზე გამოწერილი ჩეკები; სხვა ბანკების მიერ დაბრუნებული ჩეკები; დირექტორების, ოფიცრების, თანამშრომლებისა და მათ ინტერესებთან დაკავშირებული ჩეკები; კონტროლირებადი საწარმოს ჩეკები, სადებეტო ჩანაწერები, რომლებიც ადასტურებენ ვალუტის ან მონეტების გადატანას; ვადაგასული თამასუქები და ყველა მოძველებული და ნებისმიერ სახის უჩვეულო დოკუმენტი, რომელიც გულისხმობს ფიქტიურ გატარებებს, მაქინაციებს, მანიპულაციებს ან ამოუღებ ანგარიშებს. ამგვარი დოკუმენტები უნდა შემოწმდეს მათი განაღდების შესაძლებლობის დადგენის მიზნით.

ბანკს შეიძლება ჰქონდეს ოქროს ზოდები ან ძვირფასი ლითონები, რომლებიც აღებულია გაცემული სესხის სანაცვლოდ ან შესყიდულია ინვესტიციის სახით. ოქროს ზოდები ლიკვიდურია და ადვილია მისი საბაზრო ღირებულების დადგენა, მაშინ, როდესაც გაცილებით ძნელია ძვირფასეულობის ღირებულების დადგენა. შემმოწმებელი უნდა დარწმუნდეს, რომ ძვირფასი ლითონები სწორადაა აღრიცხული და სრულად არის გატარებული უსაფრთხოების ყველა აუცილებელი ღონისძიება ამ ძვირფასეულობის დასაცავად.

შემოწმების მიზნები:	
I.	**სალარო**
I.ა	დაადგინეთ სწორად აღრიცხავს თუ არა ბანკი სალაროს ნაშთებს
I.ბ	დაადგინეთ, არსებობს თუ არა სალაროს დაცვის ადეკვატური შიდა კონტროლი
II.	**ნაშთები საკორესპონდენტო ანგარიშებზე:**
II.ა	დაადგინეთ სწორად არის თუ არა აღრიცხული საკორესპონდენტო ანგარიშებზე არსებული თანხები და ასახავენ თუ არა ეს ჩანაწერები სხვა ბანკებში არსებულ დეპოზიტებსა და ფონდებს
II.ბ	უზრუნველყავით, რომ ბანკის მენეჯმენტმა მოახდინოს იმ ბანკების კრედიტუნარიანობის შეფასება, რომლებშიც მას მოთხოვნამდე ანგარიში აქვს გახსნილი
III.	**ფულადი დოკუმენტები:**
III.ა	განსაზღვრეთ, რამდენად ადეკვატურია ფულად დოკუმენტებზე შიდა კონტროლის სტრუქტურა
III.ბ	დაადგინეთ, აქვს თუ არა ბანკს ვადაგადაცილებული, ამოუღები თანხები ანგარიშზე
IV.	**ოქროს ზოდები, ძვირფასი ლითონები და ა.შ.:**
IV.ა	დაადგინეთ, აქვს თუ არა ბანკს ოქროს ზოდები ან ძვირფასი ლითონები
IV.ბ	დაადგინეთ, არსებობს თუ არა სათანადო კონტროლი ამ აქტივების უსაფრთხოებაზე
IV.გ	დაადგინეთ, სწორად არიან თუ არა ისინი შეფასებული საბალანსო უწყისში
V.	**შემოწმების შედეგების შეჯამება**

ა. სალარო და მისი შემოწმების პროცედურები

სალარო შედგება ადგილობრივი (ლარი) ან უცხოური ვალუტისაგან (ამერიკული დოლარი, ევრო, გირვანქა სტერლინგი). ბანკები, როგორც წესი, ცდილობენ, იქონიონ ნაღდი ფულის მინიმალური ოდენობა, რომელიც საკმარისი იქნება კლიენტურის მოთხოვნების დაკმაყოფილებისათვის და შემოსავლიანი აქტივების მაქსიმუმამდე გასაზრდელად.

სალაროს შემოწმების დღეს შემმოწმებელმა უნდა:

ა.ა. სამუშაო დღის დასაწყისში (ბანკის გახსნამდე), სალაროში არსებული ნაშთებისათვის ან დღის ბოლოს, ნაღდ ფულთან დაკავშირებული ყველა ოპერაციის სალაროს ჟურნალში გატარების შემდეგ, მოიპოვოს მთავარი დავთრის მონაცემები სალაროს ანგარიშებზე, ასევე დამატებითი ინფორმაცია სალაროს ქვეანგარიშებზე: წვრილი ფული, მოლარის ფული, სეიფის ფული, უცხოური ვალუტა – არსებული ნაშთებისათვის. უცხოურ ვალუტაში დენომინირებული სალაროს ნაშთების გატარებისას, ბანკმა უცხოური ვალუტა უნდა აღრიცხოს როგორც ფაქტიური, ისე ლარებში მისი ექვივალენტური ღირებულების ოდენობით.

ა.ბ. შედარებულიუნდა იქნეს შემმოწმებლის მიერ ქვეანგარიშებზე არსებული ნაშთების შესაბამისობა მთავარ დავთართან.

ა.გ. მრავალფილიალიანი ბანკის შემთხვევაში, შვილობილი საწარმოების დავთრების ადგილზე შემოწმება და სალაროს დათვლა შეიძლება განხორციელდეს თავად ფილიალში, გამომდინარე იქიდან, თუ რამდენად ძლიერია შიდა კონტროლის მექანიზმი.

ა.დ. დაითვალოს სალაროში არსებული ფული. კომერციული ბანკის ის პერსონალი, რომელიც პასუხისმგებელია სალაროზე, ყოველთვის უნდა ესწრებოდეს ფულის დათვლას, რათა თავიდან იქნას აცილებული ფულის ნებისმიერი შესაძლო არასწორი გამოყენება.

ა.ე. შეამოწმოს, რომ ბანკს გააჩნდეს მინიმალური საწესდებო კაპიტალი, საბანკო ეკონომიკური ნორმატივების შესახებ დებულების თანახმად.

ა.ვ. შეამოწმოს, აქვს თუ არა ბანკს სავალდებულო რეზერვები ეროვნულ ბანკში.

ბ. საკორესპონდენტო ანგარიშებზე არსებული ნაშთები და მისი შემოწმების პროცედურები

საკორესპონდენტო ნაშთები წარმოადგენს სხვა ბანკებში, მათ შორის ეროვნულ ბანკში, განთავსებული სახსრებს როგორც ადგილობრივ, ისე უცხოურ ვალუტაში. საკორესპონდენტო ნაშთები გამოიყენება ბანკებს შორის მათი კლიენტების სახელით თანხების გადასარიცხად, ან გაწეული მომსახურების ასანაზღაურებლად. უცხოური ბანკების (”ნოსტრო”) ანგარიშებზე არსებული საკორესპონდენტო ნაშთები არ განსხვავდება ადგილობრივ ბანკებში განთავსებული ნაშთებისაგან, მაგრამ ისინი უცხოურ ვალუტაშია დენომინირებული. როგორც სალაროს შემთხვევაში, ბანკი უნდა ეცადოს, რომ საკორესპონდენტო ანგარიშებზე შეინარჩუნოს თანხების მინიმალური ოდენობა რათა მინიმუმამდე შემცირდეს არაშემოსავლიანი აქტივების ოდენობა.

ბანკი უცხოურ ვალუტაში ანგარიშებს ისეთივე წესით მართავს, როგორც სალარე ანგარიშებს. ამასთან, ბანკს ემატება რომელიმე კონკრეტულ ვალუტაში გრძელი, ან მოკლე პოზიციის რისკი. ამან შეიძლება ზარალი გამოიწვიოს იმ შემთხვევაში, თუ მოხდება ამ კონკრეტული ვალუტის მნიშვნელოვანი აფასება ან ჩამოფასება, ან ბანკი იძულებული იქნება იყიდის ან ისესხოს მოცემული ვალუტა უფრო მაღალი კურსით.

საკორესპონდენტო ანგარიშების ნაშთების შემოწმების პროცედურები მოიცავს შემდეგს:

ბ.ა. ბანკის ყველა საკორესპონდენტო ანგარიშიდან ბოლო ანგარიშგების მოპოვება;

ბ.ბ. თითოეულ ანგარიშზე მოძრაობის განხილვა და განსაკუთრებული ყურადღების მიქცევა ოვერდრაფტების ჭარბ ოდენობაზე (რომლებზეც ბანკმა პროცენტი და ჯარიმები უნდა გადაიხადოს) ან ნებისმიერ მოძველებულ (ვადაგადაცილებულ) მუხლებს. სალარე ანგარიშებზე არსებული ნაშთების შემოწმების მიზნით, შედარებულ იქნეს ცალკეულ ანგარიშებსა და მთავარ დავთარში არსებული ნაშთები და განხილული ყველა ვადაგადაცილებული მუხლის გატარება (ჩვეულებისამებრ იმ მუხლების, რომელთა ვადაგადაცილება 90 დღეს აღემატება). იგივე პროცედურა უნდა განმეორდეს უცხოური („ნოსტრო“) ანგარიშების ნაშთებთან მიმართებაშიც. ამასთან, უცხოურ ვალუტაში დენომინირებული ვალუტა უნდა აღირიცხოს ადგილობრივ ვალუტაში ექვივალენტით, იმ დღის სავალუტო კურსით, რომელ დღესაც ანგარიშების შედარება მოხდება, რათა გარანტირებული იქნას ბანკის მიერ უცხოური ვალუტის ანგარიშების სწორი აღრიცხვა.

გ. ფულადი დოკუმენტები და მათი შემოწმების პროცედურები

ფულადი დოკუმენტები წარმოადგენენ ფულის მსგავს დოკუმენტებს და შეიძლება მოიცავდეს: ჩეკებს, თამასუქებს, ან სადეპოზიტო სერტიფიკატებს. ფულად დოკუმენტებში შეიძლება იგულისხმებოდეს სამგზავრო ჩეკები, რომლებიც ჯერ არ წარუდგენიათ გასანაღდებლად, ან საბანკო ტრატები (ანგარიშები), როგორც ეროვნული, ისე საერთაშორისო, რომელთა განაღდების ვადა ჯერ არ დამდგარა.

ფულადი დოკუმენტების შემოწმების პროცედურა ითვალისწინებს:

გ.ა. ფულადი დოკუმენტების დეტალური ჩამონათვალის მოპოვება;

გ.ბ. ამ ჩამონათვალის მთავარი დავთრის ნაშთებთან შედარება;

გ.დ. ამ ჩამონათვალის შემოწმება ვადაგადაცილებულ ან საეჭვო მუხლების არსებობაზე.

დ. ოქროს ზოდები, ძვირფასი ლითონები და მათი შემოწმების პროცედურები

ოქროს ზოდები და სხვა ძვირფასი ლითონები (ოქრო, ვერცხლი) წარმოადგენს სტანდარტული ან არასტანდარტული სისუფთავის მქონე ლითონებს, რომელთაც შეიძლება ჰქონდეთ ზოდის, ოქროს სხმულის, თვითნაბადი ოქროს, ან სხვა ფორმა. ამ ძვირფასი ლითონების, ჩვეულებისამებრ ზოდის

ფორმის, ღირებულება განისაზღვრება წონითა და სისუფთავით. ზოგიერთ შემთხვევაში ეს ძვირფასი ლითონები შეიძლება წარმოდგენილი იყოს მონეტების სახით.

ოქროს ზოდების, ძვირფას ლითონების და .ა.შ. შემოწმების პროცედურები ასახავს:

- თუ ბანკს გააჩნია ძვირფასი ლითონები, უპირველეს ყოვლისა, უნდა შემოწმდეს მიღებულია თუ არა უსაფრთხოების სათანადო ზომები. ვინაიდან ძალზე ადვილია ამ ლითონების გაყიდვა ნებისმიერ შავ ან სხვა ბაზარზე, ამიტომ ამ აქტივების კონტროლი ძალზე მნიშვნელოვანია;
- შემოწმებას, აქვს თუ არა ბანკს შეფასების სერთიფიკატი, რომელიც ადასტურებს ძვირფასი ლითონების წონასა და სინჯს;
- ბანკის მიერ ძვირფასი ლითონების საკუთარ საბალანსო უწყისში სწორად ასახავის მდგომარეობის შემოწმება.
- ძვირფასეულობის (საიუველირო ნაწარმის) შემთხვევაში, ბანკმა უნდა ჩაატაროს დამოუკიდებელი შეფასება და მხოლოდ ამის შემდეგ აღრიცხოს მისი ღირებულება. ვინაიდან მსოფლიოს ცნობილ ბაზრებზე საიუველირო ნაწარმით ვაჭრობა არც თუ ისე აქტიურია, ამიტომ ბანკმა უნდა ასახოს მხოლოდ მათი შეფასების დროს დადგენილი ღირებულება და არ უნდა გაითვალისწინოს ბაზრის ფასების ცვალებადობა.

ე. შემოწმების შედეგები და საერთო დასკვნები

ე.ა.სალაროს შემოწმების შედეგები

ფულის დათვლის შედეგები უნდა მოხსენდეს უფროს ინსპექტორს. შესაძლებლობის შემთხვევაში, შესწავლილი უნდა იქნას, თუ რამ გამოიწვია ფულადი დანაკლისი: მოლარის მიერ თანხების გაფლანგვამ, ფულთან არასწორად მოპყრობამ, თუ სალაროზე განხორციელებული შიდა კონტროლის არაადეკვატურობამ. ბანკმა ნებისმიერი ფულადი დანაკლისი ბანკის პასუხისმგებელი პერსონალისგან უნდა ამოიღოს. თუ ვერ ხერხდება დანაშაულის დამტკიცება, ან თანხა აღემატება ბანკის თანამშრომლის შესაძლებლობებს, მაშინ ბანკმა უნდა მოახდინოს სალაროს ანგარიშის დაკრედიტება და იგივე ოდენობით უნდა დადებეტდეს „სხვა ხარჯების“ ანგარიშზე.

ბანკმა უნდა დაადებეტოს ნარდი ფულის ნებისმიერი სიჭარბე სალაროს ანგარიშზე და დააკრედიტოს იგივე ოდენობით „სხვა შემოსავლების“ ანგარიში.

ე.ბ. საკორესპონდენტო ანგარიშებზე ნაშთების შემოწმების შედეგები:

ნებისმიერი მუხლი, რომელიც არ გაწმენდილა 90 დღის განმავლობაში, უნდა ჩამოიწეროს, იმ შემთხვევების გარდა, როდესაც მენეჯმენტი წარმოადგენს შესაბამის დასაბუთებას მათი ამოღების შესახებ. ჩამოწერილი თანხები, ნაღდი ფულის მსგავსად, უნდა აღირიცხოს „სხვა ხარჯების“ ანგარიშზე. შემმოწმებელს უნდა ახსოვდეს, რომ უნდა ჩამოიწეროს მხოლოდ ბანკის მიერ აღრიცხული აქტივები. ბანკს შეიძლება ემართოს კორესპონდენტი ბანკების ის თანხები, რომლებიც 90 დღის განმავლობაში არ გაწმენდილა. ამასთან, ეს თანხები არ უნდა ჩამოიწეროს. თუ ბანკს ექნება გადაჭარბებული ოვერდრაფტები საკუთარ ანგარიშებზე, უცხოურ ან ადგილობრივ ვალუტაში, გა-

მახვილებულ უნდა იქნეს მენეჯმენტის ყურადღება ოვერდრაფტით გამოწვეულ ხარჯებზე და მიეცეს რჩევა კონტროლის გაუმჯობესების თაობაზე, მაგალითად უფრო მაღალი ნაშთების შენარჩუნება. გარდა ამისა, ვალუტის გაყიდვამ „ნოსტრო“ და „ლორო“ ანგარიშების მეშვეობით, ყოველგვარი აშკარა მიზეზის გარეშე (მაგ: კლიენტების გადარიცხვების ან ანგარიშსწორების მიზნით), შეიძლება მიანიშნოს, რომ ბანკი უცხოური ვალუტით სპეკულირებს (პოზიციებს იკავებს). განიხილეთ ეს დასკვნები უფროს ინსპექტორთან და უზრუნველყავით, რომ ბანკს გააჩნდეს უცხოური ვალუტით ვაჭრობის განხორციელების საკმარისი გამოცდილება.

ე.გ. ფულადი დოკუმენტების შემოწმების შედეგები

საკორესპონდენტო ანგარიშების მსგავსად, მუხლი, რომლის განაღდებაც არ მოხდება 90 დღის განმავლობაში, დეტალურად უნდა იქნას შესწავლილი და ჩამოიწეროს „სხვა ხარჯების“ ანგარიშიდან. ვინაიდან ბანკის მუშაკს შეუძლია ამ ანგარიშის მეშვეობით გაატაროს ფიქტიური თანხები, ამიტომ ნებისმიერი თანხა, რომელიც არ არის გამაგრებული სათანადო დოკუმენტაციით, ყურადღებით უნდა შემოწმდეს მისი ავთენტურობის [ნამდვილობის] და ამოღებადობის დადგენის მიზნით.

ე.დ. ოქროს ზოდების, ძვირფასი ლითონისა და ა.შ. შემოწმების შედეგები

ძვირფასი ლითონები, რომლებიც ინტენსიურად იყიდება მსოფლიოში აღიარებულ ბაზრებზე, უნდა აისახოს ბანკის საბალანსო უწყისში, მათი საბაზრო ღირებულების მიხედვით, ხოლო რეალიზებული და/ან არარეალიზებული მოგება/ზარალი უნდა აისახოს, როგორც შემოსავალი ან ხარჯი. ნებისმიერი დაუსაბუთებელი ძვირფასი ლითონი ამოღებულ უნდა იქნას ბანკის საბალანსო უწყისიდან და აისახოს როგორც ხარჯი.

ე.ე. საერთო დასკვნები

მას შემდეგ, რაც სალაროს, საკორესპონდენტო ნაშთების, ფულადი დოკუმენტების და ძვირფასი ლითონების შემოწმება დასრულდება:

- შემოწმების შედეგები განხილულ უნდა იქნეს ბანკის მენეჯმენტთან და პასუხისმგებელ შემმოწმებელთან;
- დანაკლისის ან სუსტი მხარეების აღმოჩენის შემთხვევაში მენეჯმენტთან და პასუხისმგებელ შემმოწმებელთან დისკუსიების შემდგომ, უნდა მომზადდეს შემდეგი კომენტარები:
- თუ აღმოჩნდა განსხვავება ბანკის სალაროს საბალანსო ნაშთებსა და შემოწმების (ფულის დათვლის) შედეგებს შორის, უნდა აღირიცხოს სხვაობის ოდენობა, სხვაობის მიზეზი და მიეთითოს შემმოწმებლის რეკომენდაცია სალაროზე კონტროლის გაუმჯობესებასთან დაკავშირებით.
- თუ ბანკის ბალანსზე საკორესპონდენტო ანგარიშის ნაშთი განსხვავება კორესპონდენტი ბანკის ბალანსზე ნაჩვენები ნაშთისაგან, უნდა მოხდეს სხვაობის აღრიცხვა. გარდა ამისა, ბანკის ბალანსზე საკორესპონდენტო ანგარიშის ნებისმიერი მუხლი, მაგალითად აქტივი, რომელსაც კორესპონდენტი ბანკი არ აღიარებს და არ იქნა განაღდებული 90 დღის განმავლობაში, უნდა აისახოს როგორც ზარალი.
- ნებისმიერი ფულადი დოკუმენტი, რომლის განაღდება არ მოხდა 90 დღის განმავლობაში, უნდა ჩამოიწეროს.

- ნებისმიერი ძვირფასი ლითონი, რომლითაც აქტიური ვაჭრობა წარმოებს, უნდა აისახოს საბაზრო ღირებულებით. უნდა აღირიცხოს საბაზრო ღირებულებასა და ბანკის საბალანსო ღირებულებას შორის არსებული ნებისმიერი სხვაობა. თუ საიუვილერო ნაწარმის ფასი კორექტირდება „საბაზრო ღირებულების“ ასახვის მიზნით, შემმოწმებელმა დაუყოვნებლივ უნდა შეაჩეროს ამგვარი საქმიანობა.
- შემოწმების შედეგებს თან უნდა ერთვოდეს მენეჯმენტის შესაბამისი პასუხები.
- პასუხისმგებელი შემმოწმებლის მიერ მომზადებულ უნდა იქნეს წერილობითი ნაშრომი განხილვის მიზნით.
- შემმოწმებელმა უნდა მოამზადოს მასალები, რომლებიც დაასაბუთებენ შემოწმების შედეგებს და ხელს შეუწყობენ მომავალი შემოწმების ჩატარებას.

შენიშვნა: ნაღდი ფული, რომლის ტრანსპორტირებასაც ბანკი ახორციელებს, როგორც კლიენტის შუამავალი ფულადი ინსტრუმენტების ბაზარზე, არ უნდა აისახოს ბანკის ნაღდი ფულის ანგარიშზე. იხილეთ შემოწმების სხვა პროცედურები, მაგალითად „საკურიერო მომსახურება“, რომელიც ამგვარ საქმიანობას უკავშირდება.

§ 21. საკურიერო მომსახურება, მისი შემოწმების პროცედურები და შედეგები

საკურიერო მომსახურება მოიცავს საბანკო საქმიანობასთან დაკავშირებული დოკუმენტაციის, მათ შორის საგადასახადო დავალებების, ფულადი გზავნილების, სამგზავრო ჩეკების, ფულად-საკრედიტო (საქმიანი) და წერილობითი დოკუმენტების, აგრეთვე გადამუშავებული მასალების ტრანსპორტირებას. გარდა ამისა, ამ სამსახურის საშუალებით შეიძლება მოხდეს ვალუტისა და წარმომდგენზე გამოწერილი ფინანსური ინსტრუმენტების ტრანსპორტირება; ამასთან, ამ დოკუმენტაციის ტრანსპორტირება კომპანიის მხრიდან ჩვეულებრივზე უფრო მეტი უსაფრთხოების ზომების გატარებასა და დამატებით გამოცდილებას მოითხოვს.

საკურიერო მომსახურების შემოწმების მიზნები	
I.	დაადგინეთ, უწევს თუ არა ბანკი საკუთარ თავს, სხვა ორგანიზაციებს საკურიერო მომსახურებას და რა მასშტაბით
II.	თუ ბანკი სარგებლობს საკურიერო მომსახურებით, განსაზღვრეთ, რამდენად არის დაცული უსაფრთხოების ზომები და რამდენად ადეკვატურადაა ისინი დაზღვეული.
III.	შეაჯამეთ შემოწმების შედეგები

ბანკის საკურიერო მომსახურებასთან დაკავშირებით უნდა შემოწმდეს:

ა. აწარმოებს თუ არა ბანკი ნაღდი ფულისა და წარმომდგენზე გამოწერილი ფინანსური ინსტრუმენტების ტრანსპორტირებას ბანკის ფილიალებსა და/ან კორესპონდენტებს შორის; თუ აწარმოებს, იყენებს თუ არა ბანკი უსაფრთხოების სათანადო ზომებს, მათ შორის:

ა.ა. შეიარაღებულ დაცვას;

ა.ბ. გადატანის ცვლად განრიგს;

ა.გ. ბრონირებულ მანქანას;

ა.დ. ტრანსპორტირების პერსონალის საანკეტო და პირადი მონაცემების შემოწმებას.

ბ. არის თუ არა ბანკი სათანადოდ დაზღვეული დანაკარგების შემთხვევისთვის?

გ. აწარმოებს თუ არა ბანკი ელექტრონული მონაცემების ტრანსპორტირებას სათაო ოფისსა და ფილიალებს შორის, თუ აწარმოებს, გააჩნია თუ არა ბანკს სათანადო დამცავი პროცედურები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მონაცემებთა აღდგენას მათი დაკარგვის ან მოპარვის შემთხვევაში?

დ. ახდენს თუ არა ბანკი დოკუმენტების, ნაღდი ფულისა და წარმომდგენზე გამოწერილი ფინანსური ინსტრუმენტების ტრანსპორტირებას სხვა ბანკებისთვის ან ფინანსური დაწესებულებებისათვის.

- არის თუ არა ბანკი დაზღვეული კლიენტების დოკუმენტების და/ან ნაღდი ფულისა და წარმომდგენზე გამოწერილი ფინანსური ინსტრუმენტების მოპარვის ან დაკარგვის შემთხვევაში?
- აცნობს თუ არა კომპანია თავის კლიენტებს მომსახურების მინიმალური განაკვეთების განრიგსა და ფასების ზოგად პოლიტიკას?
- შემმოწმებელმა უნდა შეისწავლოს საკურიერო მომსახურების რენტაბელობა ამ საქმიანობის მომგებიანობის დადგენის მიზნით.

ე. თუ ბანკი თავად არ ეწევა საკურიერო მომსახურებას, მაშინ შემმოწმებელმა უნდა დაადგინოს:

- იყენებს თუ არა ბანკი სხვა ფირმის საკურიერო მომსახურებას დოკუმენტაციის და/ან ფულისა და წარმომდგენზე გამოწერილი ფინანსური ინსტრუმენტების ტრანსპორტირებისთვის?
- გააჩნია თუ არა ბანკს ადეკვატური დამცავი პროცედურები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ფინანსური დოკუმენტების აღდგენას მათი დაკარგვის ან მოპარვის შემთხვევაში?
- იყენებს თუ არა დაქირავებული კომპანია დაზღვევას? თუ არა, მაშინ რა რეგრესი გააჩნია ბანკს მოპარვის ან დაკარგვის შემთხვევაში?
- განიხილავს თუ არა ბანკი დაქირავებული კომპანიის მუშაობას წელიწადში მინიმუმ ერთხელ მაინც, რათა დარწმუნდეს, რომ მომსახურება ხდება ხელშეკრულების თანახმად და დაცულია უსაფრთხოების ზომები.

საკურიერო მომსახურების შემოწმების ყველა პროცედურის დასრულების შემდგომ შემმოწმებელმა:

- უნდა განიხილოს, თუ ბანკი საკუთარ საკურიერო მომსახურებას იყენებს, რატომ არ გატარდა ღონისძიება დაკარგული ფინანსური დოკუმენტების დაკარგვის, მოპარვის თავიდან აცილებისა და აღდგენის მიზნით;

- თუ ბანკი ეწევა სხვების საკურიერო მომსახურებას, უნდა განიხილოს გაწეული მომსახურების მასშტაბები, მისი რენტაბელობა და შეამოწმოს დაზღვეულია თუ არა ბანკი კლიენტების თანხების და/ან ნაღდი ფულის მოპარვისა თუ დაკარგვის შემთხვევისგან.
- თუ ბანკი იყენებს დაქირავებული კურიერის მომსახურებას, უნდა განიხილოს ის ზომები, რომლებიც მიიღო ბანკმა ფინანსური დოკუმენტების აღდგენის უზრუნველსაყოფად და შეისწავლოს, რამდენად დამაკმაყოფილებელია დაქირავებული კურიერის პროცედურები.
- უნდა განიხილოს შემოწმების შედეგები ბანკის მენეჯმენტთან და პასუხისმგებელ შემმოწმებელთან ერთად.
- ბანკის მენეჯმენტთან და პასუხისმგებელ ინსპექტორებთან შემოწმების შედეგების განხილვის შემდგომ, სუსტი მხარეების არსებობისას, უნდა მოამზადოს "სხვა საკითხებში" ჩასაწერი კომენტარები, მაგალითად:
  - ბანკის მიერ საკუთარი თავისთვის ან სხვებისთვის გაწეულ საკურიერო მომსახურებაში არსებულ სუსტ მხარეებზე;
  - დაქირავებული საკურიერო კომპანიის მომსახურებაში არსებულ ნებისმიერ სუსტ მხარეზე;
  - საკურიერო საქმიანობის შედეგად წარმოქმნილ დანაკარგებსა და მათ გამომწვევ მიზეზებზე.
  - სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ საკურიერო მომსახურებაზე გაწეული ზედამხედველობის ხარვეზებზე.
  - თან უნდა დაერთოს მენეჯმენტის ყველა პასუხი შემოწმების შედეგებთან დაკავშირებით.
  - განსახილველად უნდა გადაეცეს შემოწმების ანგარიში პასუხისმგებელ ინსპექტორს.
  - უნდა მომზადდეს შემოწმების შედეგების დასასაბუთებელი და მომავალი შემოწმების ხელშესაწყობი დოკუმენტები.

§ 22. საერთაშორისო სესხები/ვაჭრობის დაფინანსება

ა. შესავალი

სესხების გაცემა ხდება ბანკის საერთაშორისო განყოფილების მიერ უშუალოდ ან სახელმწიფო ორგანიზაციების საშუალებით იმპორტიორებსა და ექსპორტიორებზე, უცხოურ კომპანიებზე, ტრანსნაციონალურ კორპორაციებზე, უცხოურ ბანკებსა და უცხო ქვეყნების მთავრობებზე. ამგვარი დაკრედიტების პირობები სრულად შეესაბამება დაფინანსების მიზანს. კომერციული საწარმოებისთვის საბრუნავი კაპიტალის სახით გაცემული მოკლევადიანი კრედიტები ძირითადად გამოიყენება ვაჭრობიდან გამომდინარე სასაქონლო მარაგებისა და დებიტორული დავალიანების დასაფინანსებლად. ასეთ შემთხვევებში, გირაოს სახით შეიძლელება გამოყენებულ იქნას დებიტორული დავალიანების გარანტიები, სასაწყობო ქვითრები და საკუთრების უფლება საქონლისა და ნედლეულის მარაგებზე. ამასთან, ზოგიერთი ქვეყანა იურიდიულად არ აღიარებს გირაოს ამგვარ ფორმას; აქედან გამომდინარე ბანკმა

დაწვრილებით უნდა შეისწავლოს ადგილობრივი კანონმდებლობები, ნორმატიული აქტები და არსებული პრაქტიკა. უცხოურ ბანკებზე გაცემული სესხები, როგორც წესი, მოკლევადიანი და არაუზრუნველყოფილია.

საშუალოვადიანი (ერთიდან ხუთ წლამდე) სესხები ძირითადად წარმოადგენს კაპიტალური საქონლის დაფინანსების, საქონლის გადაზიდვებისა და სხვადასხვა სპეციალური მიზნით გაცემულ კრედიტებს. გრძელვადიანი სესხები, რომლებიც ხუთ წელს აღემატება ძირითადად გამოიყენება ტრანსნაციონალური კორპორაციების, უცხო ქვეყნების მთავრობებისა და სახელმწიფო საწარმოების დიდი პროექტების დასაფინანსებლად. თუ პროექტს დიდი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ეკონომიკისთვის, მთავრობა გასცემს კერძო გარანტიებს გრძელვადიან კრედიტებზე.

საერთაშორისო სესხების განყოფილება დაფინანსებისას იყენებს იგივე მეთოდებს, რასაც ადგილობრივი სესხების განყოფილება. საერთაშორისო სესხების განყოფილების მიერ გაცემული კრედიტები შეიძლება იყოს პირდაპირი ან დისკონტური. ამ უკანასკნელის შემთხვევაში ბანკი იტოვებს უბრალო თამასუქს ან სხვა ისეთ ინსტრუმენტს, რომელიც დავალიანებას ადასტურებს. საერთაშორისო დაფინანსების სხვა სახეობები, რომლებიც სესხებად შეიძლება იქნან განხილული, მოიცავენ შეძენილ (დისკონტურ) საკუთარ აქცეპტებს, შეძენილ სხვა საბანკო აქცეპტებს და დისკონტურ სავაჭრო აქცეპტებს.

საერთაშორისო სესხებზე იგივე საკრედიტო რისკი მოქმედებს, რაც ადგილობრივ სესხებზე. ამას ემატება ქვეყნის რისკი, რომელიც იმ უმთავრეს დამატებით კომპონენტს წარმოადგენს, რომელიც საერთაშორისო სესხს ადგილობრივისგან განასხვავებს. ქვეყნის რისკი, როგორც წესი, მოიცავს რისკების მთელ სპექტრს, რომელიც უცხო ქვეყნის ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური პირობებითაა განპირობებული, აგრეთვე იმ სახელმწიფო პოლიტიკას, რომელმაც შეიძლება დადებითი ან უარყოფითი გავლენა იქონიოს უცხო მსესხებლის მიერ ვალის დაფარვაზე. განსაკუთრებით ეს ეხება იმ რისკს, რომელიც მსესხებლის მიერ ვალის დასაფარად საკმარისი ოდენობის უცხოური ვალუტის მოძიების უნარს უკავშირდება (ე.წ. ტრანსფერტის რისკი). ვალდებულების მქონე პირს შეიძლება ჰქონდეს საკუთარი ვალის დაფარვის ფინანსური საშუალება ადგილობრივ ვალუტაში, მაგრამ ნაციონალიზაციამ, ექსპროპრიაციამ, სახელმწიფოს მიერ საგარეო ვალებზე უარის თქმამ, ვალუტაზე კონტროლის დაწესებამ და ვალუტის გაუფასურებამ შეიძლება შეაფერხოს კრედიტორისთვის ვალების დაბრუნების პროცესი. გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც სახელმწიფო უარს აცხადებს სახელმწიფოს საგარეო ვალების გადახდაზე, ამას შეიძლება არ მოჰყვეს არადაბრუნებადი კრედიტების გაცემა; ამასთან, სესხების დროულად დაუბრუნებლობამ შეიძლება უარყოფითი გავლენა იქონიოს კრედიტორი ბანკის ფინანსურ მდგომარეობაზე.

სახელმძღვანელოს მომდევნო ნაწილი ეხება საერთაშორისო განყოფილების მიერ გაცემული სესხების უმეტეს სახეობებს და მოიცავს შემდეგ საკითხებს: უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსება, საბანკო აქცეპტები, აკრედიტივები და გაცემული გარანტიები.

საერთაშორისო სესხები / ვაჭრობის დაფინანსების შემოწმების მიზნები	
I.	ბანკის საერთაშორისო საკრედიტო პოლიტიკის ადეკვატურობისა და შესაბამისობის შეფასება და დადგენა
II.	ბანკის შესაბამისობა საერთაშორისო საბანკო წესებსა და ნორმატიულ აქტებთან
III.	**უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსება**
III.	გააჩნია თუ არა ბანკს საკმარისი დოკმენტაცია არსებული დებიტორული დავალიანებების ღირებულების დასადგენად
III.	ღებულობს თუ არა ბანკის უსაფრთხოების ყველა ზომას არსებული დებიტორული დავალიანებების ავთენტურობისა და ამოღებადობის უზრუნველსაყოფად
IV.	**საბანკო აქცეპტები**
IV.	პორტფელის შეფასება დოკუმენტაციისა და გირაოს საკმარისობის, კრედიტების ხარისხისა და ამოღებადობის დადგენის მიზნით
V.	**აკრედიტივები**
V.	აწარმოებს თუ არა ბანკი აკრედიტივებით გაცემული სესხების შესახებ დოკუმენტაციის კონტროლს
V.	შესრულებული და შეუსრულებელი აკრედიტივების პორტფელის შეფასება გირაოს საკმარისობისა და ამოღებადობის დადგენის მიზნით
VI	**გაცემული გარანტიები**
VI.	სწორად აღრიცხავს თუ არა ბანკი ყველა გაცემულ გარანტიას, მაგალითად აღრიცხავს თუ არა ვალდებულებებს ბანკის საბუღალტრო ჟურნალში
VI.	დაზუსტებულია თუ არა გარანტიებთან დაკავშირებული მაქსიმალური ვალდებულებები
VI.	გამაგრებულია თუ არა სავალო ვალდებულებებზე გაცემული გარანტიები იმპორტიორის მიერ გაცემული კონტრ-გარანტიებით?
VI	შემოწმების შედეგების შეჯამება

ბ. საერთო დასკვნები

მომზადდეს შემდეგი საკითხები აქტივების ხარისხზე პასუხისმგებელი ინსპექტორისათვის:

- ყველა კლასიფიცირებული საერთაშორისო კრედიტის ჩამონათვალი;
- საკრედიტო ფაილის დოკუმენტაციის მოთხოვნებიდან დაშვებული ყველა გამონაკლისის ჩამონათვალი.
- პასუხისმგებელმა ინსპექტორმა ბანკში აუდიტის შემმოწმებელ ინსპექტორს გადაცეს მასალები შიდა კონტროლისა და აუდიტის კუთხით გამოვლენილი სისუსტეებისა და ხარვეზების შესახებ, დასკვნის შესაბამის თავში გათვალისწინების მიზნით.
- „აქტივების ხარისხის ანალიზის“ თავში ჩართვის მიზნით მომზადდეს შემდეგი შენიშვნები:

- საერთაშორისო სესხების ფუნქციის შემოწმების მასშტაბი;
- საერთაშორისო სესხების შესახებ შიდა პოლიტიკის, პრაქტიკის, პროცედურების და კონტროლის ხარისხი და მათი დაცვა ყოველდღიურ საქმიანობაში;
- საერთაშორისო სესხების პორტფელის ხარისხი.

შემმოწმებელმა საერთაშორისო აქტივების ხარისხი უნდა შეაფასოს შემდეგი ტერმინების გამოყენებით:

სტანდარტული
- საყურადღებო
- არასტანდარტული
- საეჭვო
- უიმედო

გ. შემოწმდეს მენეჯმენტის კომპეტენტურობა და ადეკვატურობა საერთაშორისო სესხების კუთხით

დ. შემმოწმებლის მიერ დადგინდეს არსებული პრობლემების გამომწვევი მიზეზები

ე. შემმოწმებლის მიერ მიეცეს ბანკს რეკომენდაციები/მოთხოვნები არსებული ხარვეზების გამოსწორებისა და ეფექტური საკრედიტო პრაქტიკის გაგრძელების თაობაზე

ვ. განხილულ იქნეს არსებული ხარვეზების გამოსწორების მიზნით მენეჯმენტის მიერ გადადგმული ნაბიჯები

ზ. აქტივებზე პასუხისმგებელ ინსპექტორს გადაეცეს დასკვნა განსახილველად

თ. მომზადდეს დოკუმენტაცია მომავალი შემოწმებებისათვის.

§ 23. უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსება და მისი შემოწმების პროცედურები

I. უცხოური დებიტორული დავალიანების დაფინანსება

საერთაშორისო განყოფილების მიერ კომერციული დაკრედიტების ერთერთ სპეციფიკურ სფეროს წარმოადგენს უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსება, რომელიც გულისხმობს ღია ანგარიშების დაფინანსებას, საქონლის გაყიდვას კონსიგნაციის წესით, ავანსების გაცემას მისაღები თანხების სანაცვლოდ, საბანკო აქცეპტებს, ფაქტორინგულ და ფორფაიტინგულ ოპერაციებს. დებიტორული ანგარიშების დაფინანსება განხილულია აქტივების თავში: "აქტივებით უზრუნველყოფილი სესხები", ამიტომ ჩვენ აღარ განვიხილავთ ამ საკითხს. ამასთან, ის მიზნები, პროცედურები, შიდა კონტროლის მექნიზმები, რომლებიც გამოიყენება ადგილობრივი დებიტორული ანგარიშების დაფინანსებისას, ასევე გამოიყენება საერთაშორისო საბანკო პრაქტიკაში.

ქვემოთ წარმოდგენილია დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების ყველაზე ტიპიურ მეთოდები:

ა. ღია ანგარიშების დაფინანსება

უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების ყველაზე მარტივი მეთოდია ღია ანგარიში. ამგვარი მეთოდით ვაჭრობისას მყიდველი და გამყიდველი თანხმდებიან, რომ ანგარიშსწორება მოხდება კონკრეტულ დღეს, ყოველგვარი გადასაყვანი ფულად-საკრედიტო დოკუმენტის გარეშე, როგორიცაა მაგალითად ვალდებულების დამადასტურებელი გადასაყვანი თამასუქი ან აქცეპტი. უმეტეს შემთხვევაში, საქონლის ზედდებული დოკუმენტაცია ეგზავნება უშუალოდ მყიდველს, ბანკის ჩარევის გარეშე. იმპორტიორმა შეიძლება მოსთხოვოს მყიდველს თანხის იმ ბანკში გადარიცხვა, რომელშიც მას ანგარიში აქვს გახსნილი. ღია ანგარიშით ვაჭრობის უპირატესობაა მისი სიმარტივე და ბანკის საკომისიო და საგერბო გადასახადების არ არსებობა, რომელსაც მრავალი ქვეყანა იყენებს გადასაყვან თამასუქებთან დაკავშირებით.

ამასთან, ღია ანგარიშით ვაჭრობის დაფინანსება კონკრეტულ რისკებთან არის დაკავშირებული. კრედიტორი ბანკი და ექსპორტიორი ვერ აკონტროლებენ დოკუმენტებს, რის გამოც მყიდველი (იმპორტიორი) შეიძლება ბანკის ან ექსპორტიორის ნებართვის გარეშე დაეუფლოს საქონელს. გარდა ამისა, თუ იმპორტიორი არ მოახდენს საქონლის რეგისტრაციას სათანადოდ უფლებამოსილ უწყებებში, მაშინ ღარი ან სხვა ვალუტა შეიძლება არ იყოს ხელმისაწვდომი ანგარიშსწორების მომენტში. ღია ანგარიშებით ვაჭრობის დაფინანსებასთან დაკავშირებულ უდიდს რისკს ალბათ წარმოადგენს ვაჭრობის დაფინანსების სტანდარტული დოკუმენტაციის არ არსებობა, რომლის საფუძველზეც, დეფოლტის შემთხვევაში, შესაძლებელი იქნებოდა სარჩელის აღძვრა იმპორტიორის წინააღმდეგ. აქედან გამომდინარე, ღია ანგარიშით ვაჭრობა ყველაზე ხელსაყრელია მაშინ, როდესაც მყიდველი (იმპორტიორი) არის დაკავშირებული მხარის შვილობილი საწარმო ან გამყიდველი კარგად იცნობს მას და როდესაც იმპორტიორი ქვეყანა ფინანსურად ძლიერია, პოლიტიკურად და სოციალურად სტაბილური და არ განიცდის უცხოურ ვალუტასთან დაკავშირებულ პრობლემებს.

ბ. გაყიდვა კონსიგნაციის წესით

კონსიგნაციის ხელშეკრულების თანახმად, საქონელი საზღვარგარეთ ეგზავნება იმპორტიორს (კონსიგნატორს) ხოლო ექსპორტიორი (კომიტენტი) იტოვებს მასზე საკუთრების უფლებას მესამე მხარისთვის მიყიდვამდე. ამასთან, თუ საქონელი არ ეგზავნება ექსპორტიორის საზღვარგარეთ არსებულ ფილიალს ან შვილობილ საწარმოს, მაშინ არსებობს მნიშვნელოვანი საკრედიტო რისკის საფრთხე. ისევე, როგორც ღია ანგარიშით ვაჭრობისას, ამ შემთხვევაშიც არსებობს ვაჭრობის დაფინანსების სტანდარტული დოკუმენტაციის ნაკლებობა, რომლის საფუძველზეც, კონსიგნატორის გაკოტრების შემთხვევაში, შესაძლებელი იქნებოდა სარჩელის აღძვრა. ექსპორტიორს კარგად უნდა ესმოდეს საკრედიტო რისკების პრობლემა, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც საქონელი ეგზავნება აგენტს, წარმომადგენელს, ან საიმპორტო სახლს.

თავისუფალი პორტებისა და თავისუფალი სავაჭრო ზონების მქონე ქვეყნებში კონსიგნირებული საქონლის შენახვა შესაძლებელია საბაჟო საწყობების

კონტროლის ქვეშ, უცხოური ბანკის ან ბანკის ფილიალის სახელით. კონსიგნირებული საქონლის გაყიდვის დროს შეიძლება მისი საწყობიდან გაშვება. გაყიდვის პროცესის დასრულების შემდგომ ხდება საქონლის განბაჟება. ამასთან, ამ ტიპის კონსიგნაცია არ უნდა განხორციელდეს და არც იქნება მიღებული მრავალი უცხოური ბანკის მიერ მანამ, სანამ არ მოხდება ყველა შესაბამისი პირობის, წესისა და სასაწყობო მეურნეობის შემოწმება. გარდა ამისა, ესპორტიორის ბანკმა უნდა დაადასტუროს, რომ გაუყიდავი საქონელი შეიძლება დაუბრუნდეს წარმოშობის ქვეყანას. ბანკის მიერ დაფინანსებული კონსიგნაციური ვაჭრობა უნდა შეიზღუდოს იმ ქვეყნებთან, რომელთაც არა აქვთ დაწესებული მკაცრი შეზღუდვები ვალუტის კონვერტაციაზე და რომელთაც საკმარისი უცხოური ვალუტა აქვთ იმპორტის დასაფინანსებლად.

ღია ანგარიშებით ან კონსიგნაცით ვაჭრობის დაფინანსებასთან დაკავშირებული პრობლემების თავიდან აცილების მიზნით ექსპორტიორები ხშირად აგზავნიან საქონელს საბუთების მიღებამდე. ეს იმას ნიშნავს, რომ საქონლის გაგზავნის დაფინანსება ხდება ექსპორტიორის მიერ, ვადიანი თამასუქის შემთხვევაში, და ექსპორტიორისა და იმპორტიორის მიერ ერთად, წარმომდგენზე თამასუქის შემთხვევაში. ექსპორტიორსა და იმპორტიორს შეიძლება ჰქონდეთ გამოუყენებელი საკრედიტო ხაზები საკუთარ ბანკებში და შეეძლოთ საჭირო თანხების სესხად აღება ზემოხსენებული დაფინანსების სავაჭრო ოპერაციასთან ყოველგვარი დაკავშირების გარეშე. მიუხედავად ამისა, ხშირად ექსპორტიორებისა და იმპორტიორების საკრედიტო ხაზები მთლიანად ხმარდება სხვა ოპერაციების დაფინანსებას. შესაბამისად, მათ შეიძლება თხოვონ საკუთარ ბანკებს გასცენ ავანსები: ინკასოს უზრუნველყოფით, სავაჭრო/საბანკო აქცეპტების დისკონტირებით, ფაქტორინგით ან ფორფეიტინგით.

გ. უცხოეთიდან მისაღებ თანხებზე გაცემული ავანსები

მეწარმე ან გამყიდველი, რომელიც ქვეყნის შიგნი ეწევა საქმიანობას, ხშირად ღებულობს სესხს ბანკიდან, საფინასო დაწესებულებიდან, სავაჭრო აგენტისგან (ფაქტორისგან) ან ფორფაიტერისაგან, რომლებიც დებიტორული დავალიანებებითაა უზრუნველყოფილი. უცხოური დებიტორული დავალიანებების შემთხვევაში ექსპორტიორებს საშუალება აქვთ გამოიყენონ დაფინანსების ანალოგიური საშუალებები.

უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების ზოგადი მეთოდი გულისხმობს ექსპორტიორის მიერ მათ დაგირავებას საკუთარ ბანკში. ექსპორტიორს შეუძლია ნებისმიერ დროს ისესხოს დაგირავებული დებიტორული დავალიანების მთლიან თანხაზე დადგენილი მაქსიმალური პროცენტის ოდენობით. თუ უცხოეთიდან მისაღები თანხების დასაფინანსებლად გამოიყენება არა გადასაყვანი თამასუქები, არამედ მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდები, მათი განაღდება ჩვეულებრივ მოთხოვნისთანავე ხდება, რაც საშუალებას აძლევს ექსპორტიორს, შეამციროს ან გაზარდოს სესხი საჭიროების და მისაღები სახსრების არსებული მოცულობიდან გამომდინარე. სასურველია, რომ ექსპორტიორის ბანკში შეტანილი ყველა ამოღებული თანხა ბანკში დაგირავდეს. როდესაც ხდება კონკრეტული ოდენობის თანხის გადახ-

და, უცხოური ინკასატორი ბანკი გადაგზავნის ამ თანხას ავანსის გამცემ ადგილობრივ ბანკში, რომელიც მიღებულ ამონაგებს ექსპორტიორის სესხის შესამცირებლად იყენებს.

ზოგიერთ ექსპორტიორს არ სჭირდება მუდმივი დაფინანსება, მაგრამ ხანდახან შეიძლება უცხოეთიდან მისაღები, მხოლოდ ერთი დიდი მოცულობის თანხის დაფინანსების სურვილი გაუჩნდეს. ასეთ შემთხვევაში, ბანკმა შეიძლება გასცეს თანხა, რომელიც უზრუნველყოფილი იქნება მხოლოდ ამ მისაღები თანხის ოდენობით. ამასთან, ბანკი განსაზღვრავს გასაცემი სესხის ოდენობას როგორც გადამყვანი თამასუქის მაქსიმალურ პროცენტს. როდესაც კლიენტს უფარავენ დებიტორულ დავალიანებას, ბანკი ამონაგების ნაწილს იყენებს სესხის დასაფარად, ხოლო დარჩენილ ზედმეტობას ექსპორტიორს უბრუნებს. ბანკის მიერ ავანსის გაცემა ექსპორტიდან მისაღები თანხების სანაცვლოდ საერთაშორისო ვაჭრობის მიღებულ ფორმას წარმოადგენს და არ ითვლება ფაქტორინგად.

გარდა იმისა, რომ ბანკი უზრუნველყოფის სახით იღებს საკუთრების უფლებას ექსპორტიორის მისაღებ თანხებზე, იგი ყოველთვის იტოვებს რეგრესის უფლებას ექსპორტიორზე, რომლის საკრედიტო რეპუტაციასა და სტაბილურობას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. ამასთან, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სხვა ფაქტორებსაც. თუ უცხოელი იმპორტიორები არიან ძირითადი საწარმოები, რომელთა რეპუტაცია და ფინანსური სტაბილურობა არანაირ ეჭვს არ იწვევს, მაშინ ბანკმა შესაძლოა გაზარდოს გასაცემი თანხის ლიმიტი. ბანკმა შეიძლება ასევე გაზარდოს იმპორტიორებზე გასაცემი ავანსის ოდენობა იმ ქვეყნებთან მიმართებაში, რომლებიც სწრაფად ფარავენ მათზე გამოწერილ თამასუქებს. ბანკმა შეიძლება შეამციროს ავანსად გასაცემი თანხების ლიმიტი იმ ქვეყნებისთვის, რომელთა იმპორტიორებიც, სუსტი ფინანსური მდგომარეობის ან ლარის ან სხვა უცხოური ვალუტის მოპოვებასთან დაკავშირებული სირთულეების გამო, შედარებით დაგვიანებით იხდიან თანხებს. ასეთ შემთხვევაში, ბანკის სესხის ლიმიტი განისაზღვრება როგორც მისაღები თანხების უფრო ნაკლები პროცენტი. ბანკმა შეიძლება საერთოდ არ დააფინანსოს ტრადიციულად გვიან გადამხდელი იმპორტიორები ან ქვეყნები.

როდესაც ბანკი გასცემს ავანსს უცხოეთიდან მისაღები თანხების უზრუნველყოფის ქვეშ, მან დაწვრილებით უნდა შეისწავლოს საქონელთან დაკავშირებული დოკუმენტაცია. ვინაიდან ბანკს სურს კონტროლის შენარჩუნება საქონელზე, ზედდებულის (კონოსამენტის) მიხედვით საქონლის გაცემა უნდა ხდებოდეს ან გამგზავნი ორგანიზაციის "შეკვეთით", რომლის ფორმაც დადასტურებული უნდა იქნას, ან ბანკის შეკვეთით. ზედდებული არ უნდა გადაეცეს მყიდველს (იმპორტორს), რადგან ეს მას საქონლის გაკონტროლების საშუალებას მისცემს. გარდა ამისა, საქონლის გაგზავნა შესაბამისად უნდა იყოს დაზღვეული.

დ. დისკონტირებული სავაჭრო აქცეპტები

უცხოელი მყიდველის მიერ მიღებული თამასუქი წარმოადგენს სავაჭრო აქცეპტს, რომლის გადახდის სრული პასუხისმგებლობა იმპორტიორს ეკისრება.

ამგვარ სავაჭრო აქცეპტს ხშირად უწოდებენ “სავაჭრო თამასუქს”. აქცეპტი უბრუნდება ექსპორტიორს და მისი სრული საკუთრება ხდება, რის შემდეგაც ექსპორტიორი თხოვს თანხების ამომღებ ბანკს წარუდგინოს იგი აქცეპტანტს გადახდის ვადის დადგომისთანავე. აქედან გამომდინარე, ექსპორტიორი გასცემს დაფინანსებას, ან “ატარებს” საკუთარ დებიტორულ დავალიანებებს. ამასთან, თუ ექსპოტიორს სჭირდება თანხები სავაჭრო აქცეპტის ვადის დადგომამდე, მან შეიძლება თხოვნით მიმართოს ბანკს თამასუქის “დისკონტით” შეძენის თაობაზე, რეგრესის უფლებით ან მის გარეშე. თუ ძირითადი ვალდებულების ამღები (აქცეპტანტი) საყოველთაოდ ცნობილი, კარგი ფინანსური მდგომარეობის მქონე კომპანიაა, ბანკმა შეიძლება მოახდინოს თამასუქის დისკონტირება, ექსპორტიორისთვის რეგრესის უფლების გარეშე. ამასთან, ხშირია შემთხვევები, როდესაც კრედიტორი ბანკი იძენს ექსპორტიორის აქცეპტებს რეგრესის უფლებით, რათა დაიზღვიოს თავი იმ შემთხვევაში, თუ აქცეპტანტი ვერ მოახერხებს დადგენილი თანხის ვადაზე გადახდას.

სავაჭრო აქცეპტის ფასდაკლებით (დისკონტით) შეძენის შემთხვევაში, ბანკი ექსპორტიორს უხდის თანხას, რომელიც უდრის თამასუქის ნომინალურ ღირებულებას მინუს დისკონტირების თანხა ვადის დადგომამდე. ასეთ შემთხვევაში, ბანკი “ყიდულობს” სავაჭრო აქცეპტს და უფლებამოსილია მისგან მიღებულ ნებისმიერ სარგებელზე, მისი უშუალო აქცეპტანტისგან, როგორც თავის დროზე ამ საბრუნავი ფულად საკრედიტო დოკუმენტის მფლობელისგან.

ე. უცხოეთიდან მისაღები თანხების სანაცვლოდ გამოწერილი საბანკო აქცეპტები

სახსრების ნაკლებობის შემთხვევაში, ბანკებს შეუძლიათ მისაღები უცხოური თანხების დაფინანსება საბანკო აქცეპტების გამოყენებით. საბანკო აქცეპტები შემდგომში იქნება განხილული, ხოლო ამ ნაწილში მოცემული კომენტარები მხოლოდ უცხოური მისაღები თანხების დაფინანსებას ეხება.

აქცეპტების დაფინანსების ყველა სხვა შემთხვევის მსგავსად, ექსპორტიორი, პირველ რიგში, საკუთარ ბანკს წარუდგენს ხელმოწერილ სააქცეპტო ხელშეკრულებას. უცხოურ დებიტორულ დავალიანებებზე სააქცეპტო დაფინანსების მისაღებად ექსპორტიორი გამოწერს ორ თამასუქს. აქედან პირველი წარმოადგენს უცხოელ მყიდველზე (იმპორტიორზე) გამოწერილ ვადიან თამასუქს, რომელიც, ყველა საჭირო დოკუმენტთან ერთად, ჩვეულებრივი წესით ეგზავნება იმპორტიორს, მათი ამოღების უზრუნველყოფის მიზნით. მეორე, უფრო ნაკლები ან იგივე ოდენობის თამასუქი, რომელზეც ბანკი და ექსპორტიორი თანხმდებიან, გამოიწერება ამ უკანასკნელის მიერ საკუთარ ბანკზე და იგივე ვადები გააჩნია, როგორიც იმპორტიორზე გამოწერილ თამასუქს. ბანკი ღებულობს ამ უკანასკნელ თამასუქს და ახდენს მის დისკონტირებას, აკრედიტებს რა თანხის წმინდა ოდენობას ექსპორტიორის ანგარიშზე. ამგვარად ბანკი ქმნის საბანკო აქცეპტს, რომელიც შეიძლება გაიყიდოს მაღალი ლიკვიდობის მქონე აქცეპტების ბაზარზე იმ შემთხვევაში, თუ ბანკს გააჩნია სტაბილური რეპუტაცია. იმპორტიორისგან თანხის მიღების შემდეგ, ბანკი იწყებს საკუთარი აქცეპტის განაღდებას, რომელიც, ბაზარზე გაყიდვის შემ-

თხვევაში, გადასახდელად იქნება წარდგენილი. იმპორტიორის გაკოტრების შემთხვევაში, ბანკს შეუძლია გამოიყენოს რეგრესის უფლება ექსპორტიორის მიმართ და მოითხოვოს მისგან ამ თანხის დაფარვა.

ვ. ფაქტორინგი

ფაქტორი, ანუ ფაქტორინგის მწარმოებელი, ყიდულობს დებიტორულ დავალიანებას რეგრესის უფლების გარეშე. კომერციული ბანკები ასევე იყენებენ ფაქტორინგს საგარეო ვაჭრობის დასაფინანსებლად. ნებისმიერ ფაქტორის უნარი შეიძინოს დებიტორული დავალიანებები რეგრესის უფლების გარეშე დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სწორად შეაფასებს იგი მყიდველის კრედიტუნარიანობას. აქედან გამომდინარე, ფაქტორი ასრულებს გამყიდველის საკრედიტო და, ნაწილობრივ, დებიტორული დავალიანებების აღრიცხვის განყოფილებების ფუნქციას. საკრედიტო ინფორმაციის მოპოვება ადგილობრივ მყიდველებზე გაცილებით ადვილია, ვიდრე უცხოეთში არსებულ მყიდველებზე. ამასთან, უცხოური ფილიალების დაფუძნებით, ფაქტორები აუმჯობესებენ უცხოელი იმპორტიორების კრედიტუნარიანობის დადგენის შესაძლებლობას.

ფაქტორი, რომლიც უცხოურ დებიტორულ დავალიანებებს ყიდულობს, ვალდებულია კარგად შეისწავლოს კონკრეტული დებიტორის კრედიტუნარიანობა სავაჭრო კონტრაქტის გაფორმებამდე. თუ უცხოელი მყიდველის ფინანსური მდგომარეობა არ იქნა მიჩნეული დამაკმაყოფილებლად, ექსპორტიორმა შეიძლება მაინც გაგზავნოს საქონელი საკუთრი რისკის ფასად. თუ საქონელი ეგზავნება დამტკიცებულ იმპორტიორს სათანადო საბუთების საფუძველზე, ასეთ შემთხვევაში თამასუქი და დოკუმენტები გადაეცემა იმ ფაქტორს, რომელიც მათ ყოველგვარი რეგრესის უფლების გარეშე იძენს. ფაქტორი უხდის თანხას ექსპორტიორს: დავალიანების საშუალო ვადიანობის მიხედვით, თანხის ფაქტიური მიღებისას, ან, აუცილებელი დაფინანსების მოთხოვნის შემთხვევაში, დაუყოვნებლივ. ამის შემდეგ ხდება თამასუქისა და სხვა დოკუმენტაციის გაგზავნა კომერციული ბანკის მეშვეობით, რომელიც პასუხისმგებელია თანხების ამოღებაზე. ფაქტორი, როგორც თამასუქებისა და დოკუმენტაციის მფლობელი, თანხების ამოღებას საკუთარი სახელით აწარმოებს. ზოგიერთ შემთხვევაში, ფაქტორმა შეიძლება გამოიყენოს კომერციულ ბანკში გახსნილი საკუთარი საკრედიტო ხაზი ექსპორტიორისგან დებიტორული დავალიანებების შესაძენად, მყიდველისგან თანხების მიღებამდე.

იმპორტის დაფინანსებისას, ფაქტორმა შეიძლება საკუთარი ბანკის საშუალებით გახსნას აკრედიტივი უცხოელი მიმწოდებლის სახელზე. ფაქტორი ხდება ერთგვარი შუამავალი საკუთარ კლიენტსა და ბანკს შორის, შედეგად ხდება კლიენტის კრედიტუნარიანობის ჩანაცვლება ფაქტორის კრედიტუნარიანობით. ვინაიდან ფაქტორი გამოდის აკრედიტივის "გარანტად", ბანკი მზადაა გახსნას კრედიტი, რაზეც შეიძლება უარი ეთქვა თუ მას მარტო იმპორტიორი მიმართავდა. როდესაც ხდება საქონლის გაგზავნა, დოკუმენტაცია გადაეცემა ფაქტორს. სამაგიეროდ, ფაქტორი გადასცემს საქონლის დოკუმეტაციას იმპორტიორს, მინდობილობის ან სასაწყობო ქვითრის სანაცვლოდ. გაყიდვი-

დან მიღებული თანხები გადაეცემა ფაქტორს. ფაქტორის თანხმობით კლიენტისთვის საქონლის მიყიდვის ოპერაციის დასრულების შემდგომ, იქმნება დებიტორული დავალიანება. ფაქტორი, კლიენტთან გაფორმებული ხელშეკრულების თანახმად, ყიდულობს ამ დებიტორულ დავალიანებას რეგრესის უფლების გარეშე. როდესაც კომერციული ბანკი გადასცემს ფაქტორს საქონლის გაგზავნის დოკუმენტაციას, ხორციელდება წარმომდგენზე გამოწერილი აკრედიტივის გადახდა. ფაქტორს შეუძლია ბანკს საკუთარი სახსრებიდან გადაუხადოს. საქონელი გადის საბაჟო შემოწმებას, რის შემდეგ ფაქტორს უხდიან იმ დებიტორული დავალიანებების ვადის დადგომისას, რომლებიც მან კლიენტისგან შეიძინა ყოველგვარი რეგრესის უფლების გარეშე.

ვადიანი აკრედიტივის თანხას ფაქტორი უხდის ბანკს ვადის დადგომისთანავე, რის შედეგადაც იქმნება აქცეპტი, რომელიც კლიენტის ანგარიშზე აღირიცხება ფაქტორისთვის გადასახდელი თანხების უზრუნველსაყოფად. ხშირ შემთხვევაში, გამოწერილი აკრედიტივზე თანხის გაუყოვნებლივგადახდის ნაცვლად ფაქტორმა შეიძლება გამოიყენოს მის მომსახურე კომერციულ ბანკში გახსნილი საკრედიტო ხაზი. ამის გაკეთება შეიძლება ორი გზით: ბანკს შეიძლება ეთხოვოს საბანკო აქცეპტის გამოწერა ან ამ თანხის დამატება ფაქტორის სასესხო ანგარიშზე. ორივე შემთხვევაში ფაქტორმა ბანკს უნდა გადაუხადოს აქცეპტის ან სესხის ვადის დადგომისთანავე. ეს ვადები რაც შეიძლება ახლოს უნდა იყოს კლიენტის მიერ დებიტორული დავალიანებების სავარაუდო დაფარვის ვადასთან.

ღია ანგარიშების გამოყენებით წარმოებული საქონლის გაგზავნის შედეგად წარმოქმნილი უცხოური დებიტორული დავალიანებების მყიდველი ფაქტორი იგივე პროცედურებს იცავს, როგორსაც ადგილობრივი დებიტორული დავალიანებების ყიდვისას. როგორც ზემოთ მოგახსენეთ, ექსპორტიორი და დამფინანსებელი ბანკი საქონელზე კონტროლს კარგავენ, რადგან მათი გაგზავნის დოკუმენტაცია უშუალოდ იმპორტიორს გადაეცემა. შესაბამისად, ღია ანგარიშის მეშვეობით საქონლის გაგზავნა მხლოდ ძირითადი კლიენტთან მიმართებაში უნდა განხორციელდეს.

ზ. ფორფეიტინგი

ბანკებმა შეიძლება დააფინანსონ დებიტორული დავალიანებები “ფორფეიტინგის” მეთოდის გამოყენებით. ეს პრაქტიკა მოქმედებს აღმოსავლეთ ევროპასა და “განვითარებად” ქვეყნებში. ფორფეიტინგი, მსგავსად ფაქტორინგისა, წარმოადგენს დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებას რეგრესის უფლების გარეშე. ამასთან, მიუხედავად იმისა, რომ ფაქტორი იძენს კომპანიის მხოლოდ მოკლევადიან დებიტორულ დავალიანებებს, ფორფეიტერი ბანკი ყიდულობს გრძელვადიან დებიტორულ დავალიანებებს მაქსიმუმ რვა წლიანი დაფარვის ვადით. ფორფეიტერ ბანკს არ გააჩნია რეგრესის უფლება საქონლის გამყიდვლის მიმართ. იგი იძენს სასესხო ვალდებულებებს ნაღდი ფულით, მნიშვნელოვანი ფასდაკლებით. ამ ეტაპზე, ფორფეიტინგის ცენტრებს წარმოადგენს ციურიხი და ვენა, სადაც მრავალი ბანკი, მათ შორის ამერიკული ბანკები, აწარმოებენ ფორფეიტინგს ან საკუთარი ფილიალების ან სპეციალიზებული შვილობილი საწარმოების მეშვეობით.

ფორფეიტინგი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც შეუძლებელია სახელმწიფოსგან საექსპორტო კრედიტის ან საკრედიტო გარანტიების მიღება, ან როდესაც მყიდველი არ აძლევს გრძელვადიან კრედიტებს ისეთ რეგიონებს, როგორიცაა აღმოსავლეთ ევროპა. ფორფეიტინგი ასევე გამოიყენება მცირე და საშუალო საწარმოების დასაფინანსებლად, ვინაიდან ეს საშუალებას აძლევს მათ მოლაპარაკება აწარმოონ ისეთ ოპერაციებზე, რომელთა განხორციელება აღემატება მათ ფინანსურ შესაძლებლობებს. ფორფეიტინგის გამოყენებით მცირე და საშუალო საწარმოებს შეუძლიათ დაუყოვნებლივ გაყიდონ საკუთარი გრძელვადიანი დებიტორული დავალიანებები ყოველგვარი რეგრესის უფლების გარეშე.

შემმოწმებელმა ყურადღებით უნდა შეისწავლოს ბანკის მიერ განხორციელებული ფორფეიტინგის ოპერაციები, რათა განსაზღვროს იყიდეს თუ არა გრძელვადიანი დებიტორული დავალიანებები ისეთი ქვეყნებისგან, რომელთაც პოლიტიკური ცვლილებები და კურსის მერყეობა ახასიათებთ. გარდა ამისა, ფორფეიტინგის დროს, შეძენილი გრძელვადიანი დებიტორული დავალიანებებისთვის დამახასიათებელი რისკების გარდა, ადგილი აქვს "ფაქტორინგისთვის" დამახასიათებელ სხვა რისკებსაც.

თ. დებიტორული დავალიანებების გარანტიები და სადაზღვევო გეგმები

დებიტორული დავალიანებებთან დაკავშირებული საკრედიტო, პოლიტიკური და სხვა რისკების შემცირების მიზნით, ბანკებმა შეიძლება მრავალ ქვეყანაში არსებული სხვადასხვა სახელმწიფო და კერძო გარანტიები და სადაზღვევო გეგმები გამოიყენონ. სხვადასხვა სადაზღვევო გეგმის სირთულის გამო შემმოწმებელმა, როგორც წესი, უნდა მიმართოს ბანკის საერთაშორისო განყოფილების იმ სპეციალისტს, რომელსაც ამგვარი ოპერაციების წარმოების ტექნიკური გამოცდილება გააჩნია. გარდა ამისა, აუცილებელია, რომ შემმოწმებელმა იცოდეს რისკის დაზღვევის ძირითადი მეთოდები და, საჭიროების შეთხვევაში, უნდა მოითხოვოს ძირითადი გეგმების კორექტირება. ძალიან ხშირად ბანკის დებიტორული დავალიანებებისა და გარანტიების გეგმები თავად აჩვენებენ, თუ რამდენად ეფექტურია ისინი და სათანადოდ ასრულებს თუ არა ბანკი პროგრამით გათვალისსინებულ ვალდებულებებს.

– შეერთებული შტატების ექსპორტ-იმპორტის ბანკი

თუ ქართული ბანკი მუშაობს საქართველოში მომქმედ ბიზნესმენთან, ამერიკის შეერთებულ შტატებში წარმოებული საქონლის იმპორტთან დაკავშირებით, ამერიკელმა ექსპორტიორმა შეიძლება იმუშავოს აშშ ექსპორტ-იმპორტის ბანკთან ("ექსიმბანკი"). ექსიმბანკმა შეიძლება მოსთხოვოს ქართველ იმპორტიორს საკომისიო თანხის გადახდა იმ გარანტიების სანაცვლოდ, რომლებიც უზრუნველყოფენ ქართველი იმპორტიორის პასუხისმგებლობას ამერიკელი ექსპორტიორიდან საქონლის მიღებისას. გარანტია ხელს შეუწყობს ამერიკელი ექსპორტიორების ურთიერთობას ქართველი იმპორტიორებთან.

– უცხოური კრედიტების დაზღვევის ასოციაცია

უცხოური კრედიტების დაზღვევის ასოციაცია FCIA წარმოადგენს საზღვაო ტრანსპორტისა და ტვირთების, საკუთრებისა და კატასტროფებისგან

დამზღვევი წამყვანი კომპანიების ასოციაციას. ექსიმბანკთან ერთად, FCIA კლიენტებს სთავაზობს სხვადასხვა სახის კრედიტების დაზღვევის პოლისს, რომელიც მის მფლობელებს უცხოელი მყიდველისგან საქონლის საფასურის გადაუხდელობით გამოწვეული ზარალისგან იცავს. ასეთ შემთხვევაში, საქართველოში მომქმედმა ბანკმა შეიძლება გამოიყენოს ასოციაცია, რათა ხელი შეუწყოს საქართველოდან საქონლის ექსპორტს და უცხოელიდან შესაბამისი საფასურის მიღებას.

FCIA აზღვევს ექსპორტიორებს ისეთი შემთხვევებისგან, როდესაც პოლიტიკური ან ეკონომიკური მიზეზების გამო, მყიდველი ვერ ახერხებს თავისი ვალდებულებების შესრულებას; საშუალებას აძლევს ექსპორტიორს შესთავაზოს უცხოელ მყიდველებს ანგარიშსწორების კონკურენტული პირობები; ხელს უწყობს ექსპორტიორს აწარმოოს სავაჭრო ოპერაციები შედარებით უფრო მაღალი რისკი მქონე უცხოურ ბაზრებზე; ზრდის ექსპორტიორის ფინანსურ ლიკვიდობას და მოქნილობას უცხოური დებიტორული დავალიანებების პორტფელის მართვასთან დაკავშირებით. FCIA თავად არ ახდენს ექსპორტის დაფინანსებას. ამასთან, ექსპორტიორს, რომელიც აზღვევს დებიტორულ ანგარიშებს კომერციული და პოლიტიკური რისკებისგან, ყოველთვის შეუძლია მიიღოს დაფინანსება კომერციული ბანკებისა და სხვა საკრედიტო დაწესებულებებისგან, შედარებით დაბალი საპროცენტო განაკვეთითა და უფრო ლიბერალური პირობებთ, ვიდრე დაუზღვევლობის შემთხვევაში.

FCIA-ის მიერ გაცემული პოლისები იცავს კლიენტებს გაუთვალისწინებელი კომერციული და პოლიტიკური მოვლენებით გამოწვეული დებიტორული დავალიანებების გადაუხდელობისგან. კომერციული რისკები გულისხმობს გადახდის უუნარობას ან გაკოტრებას, რომელიც შეიძლება გამოიწვიოს მყიდველის ბაზარზე ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესებამ, საქონელზე მოთხოვნილებების ცვლილებამ, გაუთვალისწინებელმა კონკურენციამ, ტარიფებმა ან ტექნიკურმა ცვლილებებმა. პოლიტიკური რისკის შემთხვევაში იგულისხმება მთავრობის ქმედებებით გამოწვეული გაკოტრება, როგორიცაა მაგალითად ვალუტის არაკონვერტირებულობა, ექსპროპრიაცია და იმპორტის ლიცენზიის ჩამორთმევა, აგრეთვე ისეთი პოლიტიკური არეულობები, როგორიცაა ომი, რევოლუცია და აჯანყება.

FCIA, როგორც წესი, სთავაზობს ოთხი სახის, მათ შორის პოლიტიკური და კომერციული რისკების დაზღვევის პოლისს:

- მოკლევადიანი სადაზღვევო პოლისის პირობებშიც შედის საქონლის 180 დღის განმავლობაში გაყიდვა. ასეთი პოლისი გულისხმობს 100 პროცენტიანი პოლიტიკური რისკისა და კომერციული რისკით გამოწვეული ნებისმიერი ზარალის 90 პროცენტის დაზღვევას.
- საშუალოვადიანი პოლისი გამოიყენება 6 თვიდან 5 წლამდე ოპერაციების დასაზღვევად. FCIA ფარავს კომერციული რისკის 90 პროცენტსა და პოლიტიკური რისკის 100 პროცენტს, რომლის დარჩენილ ნაწილს თავად ექსპორტიორი აზღვევს.
- კომბინირებული გრძელვადიანი/საშუალოვადიანი პოლისი გაიცემა დისტრიბუტორების მეშვეობით საქონლის საბოლოო მყიდველისთვის მიყიდვის შემთხვევაში.

- ძირითადი დაზღვევის პოლისი მოიცავს ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ პოლისში განხილულ შემთხვევას, რომელსაც ემატება დისკრეციული და გამოსაქვითი თანხები. ძირითადი პოლისის თანახმად, ჩვეულებისამებრ მოკლევადიანი ოპერაციების და იშვიათად საშუალოვადიანი ოპერაციების შემთხვევაში, ექსპორტიორებმა შეიძლება მიიღონ FCIA-ს უფლებამოსილება გასცენ კონკრეტული ოდენობის დაზღვეული კრედიტები ყოველგვარი წინასწარი შეთანხეობის გარეშე. გამოსაქვითი თანხები, რომლებიც მხოლოდ კომერციული და არა პოლიტკური რისკების შემთხვევაში გამოიყენება, ექსპორტიორისგან მოითხოვს, რომ მან თავის თავზე აიღოს საერთო ვალით გამოწვეული პირველი ზარალის ფიქსირებული ოდენობა.

– სხვა დამზღვევი ორგანიზაციები

FCIA-ის გარდა არსებობს არაერთი სხვა კერძო და სახელმწიფო დაწესებულება, რომელიც იძლევა გარანტიას ან აზღვევს კომერციული ბანკების მიერ უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებას. ამგვარი ორგანიზაციების მაგალითს წარმოადგენს ექსპორტის დაკრედიტების გარანტორი დეპარტამენტი (ECDG) გაერთიანებულ სამეფოში, COFACE - საფრანგეთში და HERMES - დასავლეთ გერმანიაში.

II. უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების შემოწმების პროცედურები და შედეგები

1. შემოწმების ჩატარების მიზნით შერჩევის შემთხვევაში, შემმოწმებლებმა უნდა შეავსონ ან განაახლონ საერთაშორისო კონტროლის კითხვარის ის ნაწილი, რომელიც უცხოური დაბიტორული დავალიანებების დაფინანსებას ეხება.

2. მოპოვებულ უნდა იქნეს შესაბამისი კლიენტის დავალიანებების საცდელი ბალანსები, აგრეთვე:

ა. შედარებული უნდა იქნეს ნაშთები კონტროლის განყოფილებისა და მთავარი დავთრის (ჟურნალის) მონაცემებს შორის;

ბ. განხილულ უნდა იქნეს შესადარებელი დოკუმენტები მათი სისწორის დადგენის მიზნით.

3. შეირჩეს მსესხებლები იმ მიზნით, რომ განხილულ იქნეს კლიენტთა დებიტორული დავალიანებების მინიმუმ 60 პროცენტი.

4. მომზადდეს შემოწმებლების საკრედიტო ხაზების ბარათები, მათ შორის:

ა. კლიენტთა მთლიანი ვალდებულებების ოდენობა უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების კუთხით;

ბ. სავალო ინსტრუმენტები, რომლებიც კლიენტების მთლიანი დაუფარავი ვალდებულებების აგრეგირებისთვის გამოიყენება.

5. მოპოვებული იქნეს საერთაშორისო კრედიტებთან დაკავშირებული შემდეგი ინფორმაცია:

ა. ვადაგადაცილებული, დარიცხვა შეწყვეტილი და პროლონგირებული სესხები;

ბ. სესხები, რომელთა პირობებიც შეიცვალა საპროცენტო განაკვეთის ან ძირითადი თანხის შემცირებით ან პროცენტისა და ძირითადი თანხის გადავადებით;

გ. სესხები, რომლებიც წინა შემოწმების შემდგომ პერიოდში, მთლიანად ან ნაწილობრივ გადაეცა სხვა კრედიტორ ბანკს, გაყიდვის, მონაწილეობის ან აქტივების სვოპის შედეგად;

დ. წინა შემოწმების შემდგომ პერიოდში, სხვა კრედიტორი ბანკისგან შესყიდვის, მონაწილეობის ან აქტივების სვოპის შედეგად მიღებული სესხები;

ე. სასესხო და სხვა პირობითი ვალდებულებები;

ვ. სესხები ძირითად აქციონერებზე, ოფიცრებზე, დირექტორებზე და მათთან დაკავშირებულ პირებზე (აღინიშნოს რომელი პირები ითვლებიან აღმასრულებელ პირებად)

ზ. სხვადასხვა სესხების დებეტისა და კრედიტის შუალედური თანხების ანგარიშები;

თ. სესხები, რომლებიც მენეჯმენტის მიერ განიხილება, როგორც "საყურადღებო";

ი. საკრედიტო პოლიტიკის კონკრეტული სახელმძღვანელო მითითებები უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებასთან დაკავშირებით;

კ. ოფიცრებისა და საკრედიტო კომიტეტის მიმდინარე უფლებამოსილებები;

ლ. საპროცენტო განაკვეთის მიმდინარე სტრუქტურა;

მ. საკრედიტო ან ნებისმიერი მსგავსი კომიტეტის ოქმების განხილვებიდან მიღებული ნებისმიერი საჭირო ინფორმაცია;

ნ. საკრედიტო და დისკონტის კომიტეტისა თუ ნებისმიერი მსგავსი კომიტეტისთვის მიწოდებული ანგარიშგებები;

ო. ადმინისტრაციისთვის მიწოდებული შესაბამისი ანგარიშგებები;

პ. წინა შემოწმებების დროს კლასიფიცირებული სესხები.

6. განხილულ იქნეს მიღებული ინფორმაცია და განხორციელდეს განხილვა შემდეგთან მიმართებაში:

ა. სესხები, რომლებიც წინა შემოწმების შემდგომ პერიოდში, მთლიანად ან ნაწილობრივ გადაეცა სხვა ბანკს ან მიღებულ იქნა სხვა ბანკისგან, გაყიდვის/ყიდვის, მონაწილეობის ან აქტივების სვოპის შედეგად:

ა. ა. შემოწმდეს მონაწილეობის სერტიფიკატები და ჩანაწერები და დადგინდეს

პროპორციულად ინაწილებენ თუ არა მონაწილე მხარეები რისკებსა და საკონტრაქტო გადასახადებს, ასევე დადგინდეს სხვების სახელით სესხების მომსახურებისას ბანკი იყენებს თუ არა კონტროლის და პროცედურების იგივე სისტემას, რომელსაც ის იყენებს საკუთარ სასესხო პორტფელთან მიმართებაში?

ა. ბ. შესწავლილ იქნეს ყველა ტრანსფერთან დაკავშირებული პროცედურები და ნებისმიერი სიტუაცია, როდესაც სესხები გადარიცხული იქნა უშუალოდ შემოწმების თარიღამდე, რათა დადგინდეს ზოგიერთი მათგანი ხომ

არ იქნა გადარიცხული შემოწმების დროს შესაძლო გაკრიტიკების თავიდან აცილების მიზნით;

ბ. შემმოწმებელთა მიერ განხილულ იქნეს სხვადასხვა სასესხო დებეტისა და კრედიტის შუალედური ანგარიშები მენეჯმენტთან ერთად;

გ. შემმოწმებლებმა უნდა გაანალიზონ სასესხო ვალდებულებები და სხვა პირობითი ვალდებულებები მიმდინარე დაუფარავი სესხების საერთო თანხასთან ერთად, ასეთის არსებობის შემთხვევაში.

დ. წინა შემოწმების დროს ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხები

დ. ა. განისაზღვროს წინა შემოწმების დროს ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხების განლაგება და მიეთითოს:

დ. ბ. მიმდინარე ნაშთი და დაფარვის სტატუსი;

დ. გ. სეხის დაფარვის თარიღი და დაფარვის წყარო.

დ. დ. შესწავლილ იქნეს ნებისმიერი სიტუაცია, როდესაც სესხის მთლიანი თანხის ან მისი ნაწილის დაფარვა ბანკის სხვა სესხის ამონაგებიდან ან სხვა კრედიტორ ბანკთან მონაწილეობის, გაყიდვის ან სვოპის შედეგად განხორციელდა.

7. შეადარონ ზემოთ მოყვანილი ინფორმაცია საკრედიტო ხაზების ბარათებს, საჭიროების შემთხვევაში და მიეთითოს ნებისმიერი ვადაგადაცილებაზე.

8. შემმოწმებლებმა მოამზადონ საკრედიტო ხაზების ბარათები ნებისმიერ სესხთან მიმართებაში, რომელიც, ზემოთ მოცემული ინფორმაციიდან გამომდინარე, უფრო ღრმა შესწავლას საჭიროებს.

9. მოიპოვონ ინფორმაცია მსესხებლების ვალდებულებებისა და სხვა საკითხების შესახებ იმ შემმოწმებლებისგან, რომლებსაც ევალებათ საერთაშორისო საკასო ანგარიშების, ოვერდრაფტებისა და სესხებთან დაკავშირებული სხვა სფეროების შემოწმება და ერთად გადაწყვიტეთ, ვინ განიხილავს სესხებთან დაკავშირებულ საკითხებს.

10.მომზადდეს ინფორმაცია საბანკო სესხების გირაოს შესახებ წინა პუნქტებში შერჩეული ყველა მსესხებლისთვის.

11.მოპოვებულ იქნეს საკრედიტო ფაილი ყველა იმ მსესხებელზე, რომელზეც შემმოწმებელმა საკრედიტო ხაზების ბარათები მოამზადა; საჭიროების შემთხვევაში, შევსებილ იქნეს საკრედიტო ხაზის ბარათები. გაანალიზდეს დაფინანსებული უცხოური დებიტორული დავალიანებები და განხორციელდეს შემდეგი პროცედურები:

ა. უნდა გაანალიზდეს კლიენტის მიმდინარე და წინა ფინანსურ ანგარიშგებაში ნაჩვენები საბალანსო უწყისები და მოგება-ზარალის მაჩვენებლები და დადგინდეს ნებისმიერი პოზიტიური თუ ნეგატიური ტენდენციის არსებობა.

ბ. განხილულ იქნეს მიმდინარე ფინანსურ ანგარიშგებაში ნაჩვენები საბალანსო უწყისის კომპონენტები და დადგინდეს თითოეული მუხლის მიზანშეწონილობა მთლიან საფინანსო სტრუქტურასთან მიმართებაში.

გ. განხილულ იქნეს ძირითადი საბალანსო უწყისის დამატებითი ინფორმაცია და კონსოლიდაციისას გამოყენებული მეთოდი; დადგენილ იქნეს სესხის დაფარვის უშუალო წყარო და შეფასდეს მათი ადეკვატურობა.

დ. განისაზღვროს საკრედიტო ხელშეკრულების პუნქტებისადმი შესაბამისობა.

ე. განხილულ იქნეს ოფიცრების შეთანხმების, ბრუნვის შესახებ ანგარიშგების, საკრედიტო ბარათებისა და კორესპონდენციის დაიჯესტი და დადგინდეს არსებობს თუ არა რაიმე პრობლემა, რომელმაც შეიძლება დაარღვიოს სესხის დაფარვის კონტრაქტით გათვალისწინებული პროგრამა.

12. შემოწმების პროცესში მოპოვებულ უნდა იქნეს ინფორმაცია:

ა. ღია ანგარიშის დაფინანსებისას:

- გაეგზავნა თუ არა საქონელი მესამე მხარეს, ან მსესხებლის ფილიალებსა და შვილობილ საწარმოებს.
- არის თუ არა უცხოელი მყიდველი ფინანსურად ძლიერი და კრედიტუნარიანი.
- რამდენად კონტროლირდება უცხოური ვალუტა და ხელმისაწვდომია თუ არა ვალუტა იმპორტიორისთვის ანგარისწორების განსახორციელებლად.
- ბანკის წარსული გამოცდილება იმ მსესხებელთან დამოკიდებულებაში, რომელიც ღია ანგარიშზე აწარმოებს რეალიზაციას.

ბ. ვაჭრობა კონსიგნაციის წესით განხორციელებისას:

- გაეგზავნა თუ არა საქონელი მესამე მხარეს ან მსესხებლის ფილიალებსა და შვილობილ საწარმოებს.
- არის თუ არა უცხოელი მყიდველი ფინანსურად ძლიერი და კრედიტუნარიანი.
- ხელშეკრულებით გათვალისწინებული უცხოელი აგენტის (რეალიზატორის), უცხოელი წარმომადგენლის ან საიმპორტო სახლის (ქვეყნის, კომპანიის) პასუხისმგებლობები.
- რამდენად კონტროლირდება უცხოური ვალუტა და ხელმისაწვდომია თუ არა ვალუტა ამ ტიპის ოპერაციის განსახორციელებლად დანიშნულების ქვეყანაში.
- ჩაბარდა თუ არა გაგზავნილი საქონელი საწყობზე პასუხისმგებელ პირს.
- ნებისმიერი განხორციელებული ოპერაცია, რომლის დროსაც საქონელი გაიყიდა კომერციული აგენტის (რეალიზატორის) მოლაპარაკების თანახმად.
- დანიშნულების ქვეყანაში მომქმედი ნორმატიული აქტები გაუყიდავი კონსიგნირებული საქონლის ამ საქონლის მწარმოებელი ქვეყნისთვის დაბრუნებაზე.
- ბანკის წარსული გამოცდილება იმ მსესხებელთან დამოკიდებულებაში, რომელიც კონსიგნაციის წესით აწარმოებს საქონლის რეალიზაციას.

გ. მისაღებ თანხებზე გაცემული ავანსების არსებობისას:

- თანაფარდობა გირაოში ჩადებული აქტივებიდან ერთ თვეში ამოღებულ თანხასა და მსესხებლის საკრედიტო ლიმიტს შორის;
- წარმომდგენზე გამონერილი თამასუქების მოქმედების ვადა – დღეების ის რაოდენობა, რომელიც შეიძლება გავიდეს ასეთი თამასუქის წარდგენიდან მის განაღდებამდე;
- ინსტრუქციები, რომლებიც ეხება დოკუმენტების მიწოდებას გადახდის სანაცვლოდ ან მათ მიწოდებას აქცეპტირების სანაცვლოდ;

- დაწესებული ლიმიტის ფარგლებშია თუ არა მისაღები თანხების სანაცვლოდ გაცემული ავანსები;
- თამასუქების (მისაღები თანხების) ვადები;
- ყველა არაუფლებამოსილი იმპორტიორი;
- იმპორტიორების კონცენტრაცია;
- იმპორტიორების ფინანსური შესაძლებლობანი;
- ყველა განსაკუთრებული შემთხვევა, მათ შორის სადაო საკითხები, უარი საქონლის მიღებაზე და საქონლის წამოღება საფასურის გადახდის გარეშე;
- თამასუქის გაუნაღდებლობის და გაპროტესტების შემთხვევები.
- ნებისმიერი სპეციალური ინსტრუქცია.
- კონტროლი უცხოურ ვალუტაზე და ვალუტაზე ხელმისაწვდომობა ამ ტიპის ოპერაციის ანგარიშსწორების მიზნით დანიშნულების ქვეყანაში.
- ბანკის გამოცდილება იმ მსესხებელთან დამოკიდებულებაში, რომელმაც მისაღები თანხის სანაცვლოდ ავანსი მიიღო.

დ. დისკონტირებული სავაჭრო აქცეპტების არსებობის შემთხვევაში:

- თანაფარდობა ერთ თვეში სავაჭრო აქცეპტებიდან ამოღებულ თანხასა და მსესხებლის საკრედიტო ლიმიტს შორის.
- როგორ მოახდინა ბანკმა სავაჭრო აქცეპტის დისკონტირება, რეგრესის უფლებით თუ მის გარეშე.
- ინარჩუნებს თუ არა მსესხებელი საკუთრების უფლებას იმ სავაჭრო აქცეპტის ნაწილზე, რომელიც ბანკს გადაეცა.
- სავაჭრო აქცეპტის ვადები.
- არაუფლებამოსილი იმპორტიორები.
- იმპორტიორების კონცენტრაცია.
- იმპორტიორების ფინანსური შესაძლებლობები.
- ყველა განსაკუთრებული შემთხვევა, როგორიცაა სადაო საკითხები, უარი საქონლის მიღებაზე და საქონლის წამოღება მათი საფასურის გადახდის გარეშე.
- თამასუქის გაუნაღდებლობის და გაპროტესტების შემთხვევები.
- ნებისმიერი სპეციალური ინსტრუქცია.
- კონტროლი უცხოურ ვალუტაზე და ვალუტაზე ხელმისაწვდომობა ამ ტიპის ოპერაციის ანგარიშსწორების მიზნით დანიშნულების ქვეყანაში.
- ბანკის გამოცდილება იმ მსესხებელთან დამოკიდებულებაში, რომლის სავაჭრო აქცეპტის დისკონტირებაც ბანკმა განახორციელა.

ე. საბანკო აქცეპტების დაფინანსების არსებობისას:

- იხ. საბანკო აქცეპტების დაფინანსებასთან დაკავშირებული პროცედურები.

ვ. ფაქტორინგი:

- რამდენად იძლევა ფაქტორი "გარანტიას" იმ აკრედიტივზე, რომელსაც ბანკი ხსნის უცხოელი მომწოდებლის სახელზე;
- გადაეცემა ან უმტკიცდება თუ არა საკუთრების უფლება იმპორტის ოპერაციებზე ფაქტორს;
- თანახმაა თუ არა მინდობილობის საფუძველზე საქონლის მიმღები იმპორტიორი შეინახოს საქონელი ფაქტორის სახელზე;

- ინახება თუ არა საწყობის ხელწერილით შენახული იმპორტირებული საქონელი დამოუკიდებელ საწყობში ფაქტორის ხარჯზე;
- ფარავს თუ არა ფაქტორი ბანკის აკრედიტივს ვადის დადგომისას და ირიცხება თუ არა შესაბამისი აქცეპტები ბანკის კლიენტის ანგარიშზე, ფაქტორისთვის დადგენილ ვადაში ანგარიშსწორების უზრუნველყოფის მიზნით;
- სესხულობს თუ არა ფაქტორი ბანკისგან და გამოწერს თუ არა საბანკო აქცეპტებს აკრედიტივით იმპორიტრებული საქონლის რეალიზაციის შედეგად მოსალოდნელი დებიტორული დავალიანებების დასაფარად;
- იმ იმპორტიორის ფინანსური შესაძლებლობანი, რომლის სახელზეც ბანკმა აკრედიტივი გახსნა;
- ნებისმიერი სადაო საკითხი, უარი საქონლის მიღებაზე და საქონლის წამოღება ანგარიშსწორების გარეშე;
- ბანკის გამოცდილება ფაქტორთან ურთიერთობაში.

ზ. ფორფეიტინგი:

- შესყიდული დებიტორული ანგარიშების ვადები;
- არამართლზომიერად შესყიდული დებიტორული ანგარიშები, მათ შორის კონტროლირებადი საწარმოს (კომპანიონის) დებიტორული ანგარიშები, ასეთის არსებობის შემთხვევაში;
- შეძენილი დებიტორული ანგარიშების კონცენტრაცია;
- რამდენად ადეკვატურად იქნა გამოკვლეული ბანკის საკრედიტო საქმიანობა გაყიდვაზე თანხმობის მიცემამდე ან ყიდვა-გაყიდვის კონტრაქტზე ხელმოწერამდე, რომლიდანაც დებიტორული დავალიანება წარმოიშვა;
- შეძენილი დებიტორული ანგარიშების ფინანსური სტაბილურობა;
- რამდენად შესწევს უნარი იმ ექსპორტიორს, რომლისგანაც დებიტორული დავალიანებები შეიძინეს უზრუნველყოს რეალიზაციის შემდგომ საჭირო მომსახურება და გარანტიების დაკმაყოფილება;

სადავო საკითხები და საქონლის დაბრუნება.

- რა დონისაა შეზღუდვა ვალუტის გადაცვლაზე, მისი ხელმისაწვდომობა და ამ პროცესებთან დაკავშირებული ქვეყნის რისკი, რამაც შეიძლება შეაფერხოს შეძენილი დებიტორული დავალიანებების ამოღება.
- ბანკის გამოცდილება დებიტორებსა და ექსპორტიორებთან დამოკიდებულებაში.

თ. უცხოური დებიტორული დავალიანებების გარანტიები და დაზღვევის გეგმები:

- დადგინდეს საკმარისად არის თუ არა დაზღვეული უცხოური დებიტორული დავალიანებები FCIA-ის, „ექსიმბანკის“ ან სხვა დამზღვევი ან გარანტორი ორგანიზაციების მიერ, ადეკვატურად არის თუ არა დადგენილი რისკები და შეესაბამება თუ არა იგი დაწესებულ ლიმიტებს.
- გაანალიზებულ იქნეს გარანტორებისა და ინდოსანტების მიერ შემოთავაზებული მეორადი დახმარება.
- განისაზღვროს შესაბამისობა ბანკის მიერ დაწესებულ საერთაშორისო საკრედიტო პოლიტიკასთან.

ი. შერჩეული სესხებისთვის, შემოწმებულ იქნეს იმ კლიენტების ძირითადი დავალიანებების აღმრიცხავი საქმეები, რომელთა ვალდებულებები აღემატება დაწესებულ ლიმიტებს, ან იმ მსესხებლების, რომელთაც სუსტი კრედიტუნარიანობა გამოამჟღავნეს, ან არსებობს ეჭვი, რომ მათ დამატებითი ვალდებულებები აქვთ სხვა სესხებთან მიმართებაში;

კ. გაანალიზებულ იქნეს ოფიცრების ის მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, რომელიც მოიცავს ძირითადი თანხების ნიმუშისთვის შერჩეული მსესხებლების ვალდებულებების ან სხვა კატეგორიებს;

ლ. განისაზღვროს შესაბამისობა უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების შესახებ კანონებთან და ნორმატიულ აქტებთან, კერძოდ:

ლ. ა. სესხების გაცემის ლიმიტები;

ლ.ბ. დაკრედიტების შეზღუდვებთან დაკავშირებული საბანკო ეკონომიკური ნორმატივები.

ლ.გ. უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებისას, განისაზღვროს ადგილი ჰქონდა თუ არა ისეთ შემთხვევას, როდესაც ბანკის ოფიცერმა, დირექტორმა, თანამშრომელმა, რწმუნებულმა ან იურისტმა მიიღო რაიმე კომპენსაცია კრედიტის გაცემის სანაცვლოდ.

მ. გატარდეს ნებისმიერი საჭირო ღონისძიება კრედიტების კონცენტრაციის დადგენის მიზნით.

შემოწმების შედეგები

1. შესაბამის პასუხისმგებელ პირებთან ერთად, შემმოწმებლებმა უნდა იმსჯელონ და მოამზადონ ანგარიშის ფორმა შემდეგთან მიმართებაში:

ა. ვადაგადაცილებული სესხები.

ბ. სესხები, რომელთაც არ ახლავთ ინფორმაცია მათი მიმდინარე და სრული ფინანსური მდგომარეობის შესახებ ან აკლიათ სხვა დოკუმენტაცია.

გ. საკრედიტო თვალსაზრისით სუსტი სესხები, რომლებიც ნეგატიურ კლასიფიკაციას ექვემდებარებიან.

დ. არაადეკვატურად უზრუნველყოფილი სესხები.

ე. კრედიტების კონცენტრაცია.

ვ. ძირითად აქციონერებზე, ოფიცრებზე, დირექტორებსა და მათთან დაკავშირებულ პირებზე გაცემული სესხები.

ზ. კანონებისა და ნორმატიული აქტების დარღვევები.

თ. განყოფილებაში არსებულ მდგომარეობასთან დაკავშირებული სხვა საკითხები.

2. შეფასდეს ბანკი შემდეგი კუთხით:

ა. უცხოური დებიტორული დაავალიანებების დაფინანსებასთან დაკავშირებული წერილობითი პოლიტიკის ადეკვატურობა.

ბ. რამდენად შეესაბამება ბანკის თანამშრომლების მუშაობა შემუშავებულ პოლიტიკას.

გ. ნეგატიური ტენდენციები უცხოური დებიტორული დავალიანებების მქონე ბანკების საერთაშორისო სექტორში არსებულ ზემოხსენებულ კატეგორიებში.

დ. რეკომენდირებული მაკორექტირებელი ღონისძიებები იმ შემთხვევე-

ბისთვის, როდესაც არსებობს ხარვეზები ბანკის პოლიტიკაში, პრაქტიკასა თუ პროცედურებში.

ე. განყოფილების მენეჯმენტის კომპეტენტურობა.

ვ. სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები.

§ 23. უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსება და მისი შემოწმების პროცედურები

I. უცხოური დებიტორული დავალიანების დაფინანსება

საერთაშორისო განყოფილების მიერ კომერციული დაკრედიტების ერთ-ერთ სპეციფიკურ სფეროს წარმოადგენს უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსება, რომელიც გულისხმობს ღია ანგარიშების დაფინანსებას, საქონლის გაყიდვას კონსიგნაციის წესით, ავანსების გაცემას მისაღები თანხების სანაცვლოდ, საბანკო აქცეპტებს, ფაქტორინგულ და ფორფაიტინგულ ოპერაციებს. დებიტორული ანგარიშების დაფინანსება განხილულია აქტივების თავში: "აქტივებით უზრუნველყოფილი სესხები", ამიტომ ჩვენ აღარ განვიხილავთ ამ საკითხს. ამასთან, ის მიზნები, პროცედურები, შიდა კონტროლის მექნიზმები, რომლებიც გამოიყენება ადგილობრივი დებიტორული ანგარიშების დაფინანსებისას, ასევე გამოიყენება საერთაშორისო საბანკო პრაქტიკაში.

ქვემოთ წარმოდგენილია დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების ყველაზე ტიპიურ მეთოდები:

ა. ღია ანგარიშების დაფინანსება

უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების ყველაზე მარტივი მეთოდია ღია ანგარიში. ამგვარი მეთოდით ვაჭრობისას მყიდველი და გამყიდველი თანხმდებიან, რომ ანგარიშსწორება მოხდება კონკრეტულ დღეს, ყოველგვარი გადასაყვანი ფულად-საკრედიტო დოკუმენტის გარეშე, როგორიცაა მაგალითად ვალდებულების დამადასტურებელი გადასაყვანი თამასუქი ან აქცეპტი. უმეტეს შემთხვევაში, საქონლის ზედდებული დოკუმენტაცია ეგზავნება უშუალოდ მყიდველს, ბანკის ჩარევის გარეშე. იმპორტიორმა შეიძლება მოსთხოვოს მყიდველს თანხის იმ ბანკში გადარიცხვა, რომელშიც მას ანგარიში აქვს გახსნილი. ღია ანგარიშით ვაჭრობის უპირატესობაა მისი სიმარტივე და ბანკის საკომისიო და საგერბო გადასახადების არ არსებობა, რომელსაც მრავალი ქვეყანა იყენებს გადასაყვან თამასუქებთან დაკავშირებით.

ამასთან, ღია ანგარიშით ვაჭრობის დაფინანსება კონკრეტულ რისკებთან არის დაკავშირებული. კრედიტორი ბანკი და ექსპორტიორი ვერ აკონტროლებენ დოკუმენტებს, რის გამოც მყიდველი (იმპორტიორი) შეიძლება ბანკის ან ექსპორტიორის ნებართვის გარეშე დაეუფლოს საქონელს. გარდა ამისა, თუ იმპორტიორი არ მოახდენს საქონლის რეგისტრაციას სათანადოდ უფლებამოსილ უწყებებში, მაშინ ლარი ან სხვა ვალუტა შეიძლება არ იყოს

ხელმისაწვდომი ანგარიშსწორების მომენტში. ღია ანგარიშებით ვაჭრობის დაფინანსებასთან დაკავშირებულ უდიდს რისკს ალბათ წარმოადგენს ვაჭრობის დაფინანსების სტანდარტული დოკუმენტაციის არ არსებობა, რომლის საფუძველზეც, დეფოლტის შემთხვევაში, შესაძლებელი იქნებოდა სარჩელის აღძრა იმპორტიორის წინააღმდეგ. აქედან გამომდინარე, ღია ანგარიშით ვაჭრობა ყველაზე ხელსაყრელია მაშინ, როდესაც მყიდველი (იმპორტიორი) არის დაკავშირებული მხარის შვილობილი საწარმო ან გამყიდველი კარგად იცნობს მას და როდესაც იმპორტიორი ქვეყანა ფინანსურად ძლიერია, პოლიტიკურად და სოციალურად სტაბილური და არ განიცდის უცხოურ ვალუტასთან დაკავშირებულ პრობლემებს.

ბ. გაყიდვა კონსიგნაციის წესით

კონსიგნაციის ხელშეკრულების თანახმად, საქონელი საზღვარგარეთ ეგზავნება იმპორტიორს (კონსიგნატორს) ხოლო ექსპორტიორი (კომიტენტი) იტოვებს მასზე საკუთრების უფლებას მესამე მხარისთვის მიყიდვამდე. ამასთან, თუ საქონელი არ ეგზავნება ექსპორტიორის საზღვარგარეთ არსებულ ფილიალს ან შვილობილ საწარმოს, მაშინ არსებობს მნიშვნელოვანი საკრედიტო რისკის საფრთხე. ისევე, როგორც ღია ანგარიშით ვაჭრობისას, ამ შემთხვევაშიც არსებობს ვაჭრობის დაფინანსების სტანდარტული დოკუმენტაციის ნაკლებობა, რომლის საფუძველზეც, კონსიგნატორის გაკოტრების შემთხვევაში, შესაძლებელი იქნებოდა სარჩელის აღძრა. ექსპორტიორს კარგად უნდა ესმოდეს საკრედიტო რისკების პრობლემა, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც საქონელი ეგზავნება აგენტს, წარმომადგენელს, ან საიმპორტო სახლს.

თავისუფალი პორტებისა და თავისუფალი სავაჭრო ზონების მქონე ქვეყნებში კონსიგნირებული საქონლის შენახვა შესაძლებელია საბაჟო საწყობების კონტროლის ქვეშ, უცხოური ბანკის ან ბანკის ფილიალის სახელით. კონსიგნირებული საქონლის გაყიდვის დროს შეიძლება მისი საწყობიდან გაშვება. გაყიდვის პროცესის დასრულების შემდგომ ხდება საქონლის განბაჟება. ამასთან, ამ ტიპის კონსიგნაცია არ უნდა განხორციელდეს და არც იქნება მიღებული მრავალი უცხოური ბანკის მიერ მანამ, სანამ არ მოხდება ყველა შესაბამისი პირობის, წესისა და სასაწყობო მეურნეობის შემოწმება. გარდა ამისა, ესპორტიორის ბანკმა უნდა დაადასტუროს, რომ გაუყიდავი საქონელი შეიძლება დაუბრუნდეს წარმოშობის ქვეყანას. ბანკის მიერ დაფინანსებული კონსიგნაციური ვაჭრობა უნდა შეიზღუდოს იმ ქვეყნებთან, რომელთაც არა აქვთ დაწესებული მკაცრი შეზღუდვები ვალუტის კონვერტაციაზე და რომელთაც საკმარისი უცხოური ვალუტა აქვთ იმპორტის დასაფინანსებლად.

ღია ანგარიშებით ან კონსიგნაცით ვაჭრობის დაფინანსებასთან დაკავშირებული პრობლემების თავიდან აცილების მიზნით ექსპორტიორები ხშირად აგზავნიან საქონელს საბუთების მიღებამდე. ეს იმას ნიშნავს, რომ საქონლის გაგზავნის დაფინანსება ხდება ექსპორტიორის მიერ, ვადიანი თამასუქის შემთხვევაში, და ექსპორტიორისა და იმპორტიორის მიერ ერთად, წარმომდგენზე თამასუქის შემთხვევაში. ექსპორტიორსა და იმპორტიორს შეიძლება ჰქონდეთ გამოუყენებელი საკრედიტო ხაზები საკუთარ ბანკებში და შეეძლოთ საჭირო

თანხების სესხად აღება ზემოხსენებული დაფინანსების სავაჭრო ოპერაციასთან ყოველგვარი დაკავშირების გარეშე. მიუხედავად ამისა, ხშირად ექსპორტიორებისა და იმპორტიორების საკრედიტო ხაზები მთლიანად ხმარდება სხვა ოპერაციების დაფინანსებას. შესაბამისად, მათ შეიძლება თხოვონ საკუთარ ბანკებს გასცენ ავანსები: ინკასოს უზრუნველყოფით, სავაჭრო/საბანკო აქცეპტების დისკონტირებით, ფაქტორინგით ან ფორფეიტინგით.

გ. უცხოეთიდან მისაღებ თანხებზე გაცემული ავანსები

მეწარმე ან გამყიდველი, რომელიც ქვეყნის შიგნი ეწევა საქმიანობას, ხშირად ღებულობს სესხს ბანკიდან, საფინასო დაწესებულებიდან, სავაჭრო აგენტისგან (ფაქტორისგან) ან ფორფაიტერისაგან, რომლებიც დებიტორული დავალიანებებითაა უზრუნველყოფილი. უცხოური დებიტორული დავალიანებების შემთხვევაში ექსპორტიორებს საშუალება აქვთ გამოიყენონ დაფინანსების ანალოგიური საშუალებები.

უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების ზოგადი მეთოდი გულისხმობს ექსპორტიორის მიერ მათ დაგირავებას საკუთარ ბანკში. ექსპორტიორს შეუძლია ნებისმიერ დროს ისესხოს დაგირავებული დებიტორული დავალიანების მთლიან თანხაზე დადგენილი მაქსიმალური პროცენტის ოდენობით. თუ უცხოეთიდან მისაღები თანხების დასაფინანსებლად გამოიყენება არა გადასაყვანი თამასუქები, არამედ მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდები, მათი განაღდება ჩვეულებრივ მოთხოვნისთანავე ხდება, რაც საშუალებას აძლევს ექსპორტიორს, შეამციროს ან გაზარდოს სესხი საჭიროების და მისაღები სახსრების არსებული მოცულობიდან გამომდინარე. სასურველია, რომ ექსპორტიორის ბანკში შეტანილი ყველა ამოღებული თანხა ბანკში დაგირავდეს. როდესაც ხდება კონკრეტული ოდენობის თანხის გადახდა, უცხოური ინკასატორი ბანკი გადაგზავნის ამ თანხას ავანსის გამცემ ადგილობრივ ბანკში, რომელიც მიღებულ ამონაგებს ექსპორტიორის სესხის შესამცირებლად იყენებს.

ზოგიერთ ექსპორტიორს არ სჭირდება მუდმივი დაფინანსება, მაგრამ ხანდახან შეიძლება უცხოეთიდან მისაღები, მხოლოდ ერთი დიდი მოცულობის თანხის დაფინანსების სურვილი გაუჩნდეს. ასეთ შემთხვევაში, ბანკმა შეიძლება გასცეს თანხა, რომელიც უზრუნველყოფილი იქნება მხოლოდ ამ მისაღები თანხის ოდენობით. ამასთან, ბანკი განსაზღვრავს გასაცემი სესხის ოდენობას როგორც გადამყვანი თამასუქის მაქსიმალურ პროცენტს. როდესაც კლიენტს უფარავენ დებიტორულ დავალიანებას, ბანკი ამონაგების ნაწილს იყენებს სესხის დასაფარად, ხოლო დარჩენილ ზედმეტობას ექსპორტიორს უბრუნებს. ბანკის მიერ ავანსის გაცემა ექსპორტიდან მისაღები თანხების სანაცვლოდ საერთაშორისო ვაჭრობის მიღებულ ფორმას წარმოადგენს და არ ითვლება ფაქტორინგად.

გარდა იმისა, რომ ბანკი უზრუნველყოფის სახით იღებს საკუთრების უფლებას ექსპორტიორის მისაღებ თანხებზე, იგი ყოველთვის იტოვებს რეგრესის უფლებას ექსპორტიორზე, რომლის საკრედიტო რეპუტაციასა და სტაბილურობას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. ამასთან, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სხვა

ფაქტორებსაც. თუ უცხოელი იმპორტიორები არიან ძირითადი საწარმოები, რომელთა რეპუტაცია და ფინანსური სტაბილურობა არანაირ ეჭვს არ იწვევს, მაშინ ბანკმა შესაძლოა გაზარდოს გასაცემი თანხის ლიმიტი. ბანკმა შეიძლება ასევე გაზარდოს იმპორტიორებზე გასაცემი ავანსის ოდენობა იმ ქვეყნებთან მიმართებაში, რომლებიც სწრაფად ფარავენ მათზე გამოწერილ თამასუქებს. ბანკმა შეიძლება შეამციროს ავანსად გასაცემი თანხების ლიმიტი იმ ქვეყნებისთვის, რომელთა იმპორტიორებიც, სუსტი ფინანსური მდგომარეობის ან ლარის ან სხვა უცხოური ვალუტის მოპოვებასთან დაკავშირებული სირთულეების გამო, შედარებით დაგვიანებით იხდიან თანხებს. ასეთ შემთხვევაში, ბანკის სესხის ლიმიტი განისაზღვრება როგორც მისაღები თანხების უფრო ნაკლები პროცენტი. ბანკმა შეიძლება საერთოდ არ დააფინანსოს ტრადიციულად გვიან გადამხდელი იმპორტიორები ან ქვეყნები.

როდესაც ბანკი გასცემს ავანსს უცხოეთიდან მისაღები თანხების უზრუნველყოფის ქვეშ, მან დაწვრილებით უნდა შეისწავლოს საქონელთან დაკავშირებული დოკუმენტაცია. ვინაიდან ბანკს სურს კონტროლის შენარჩუნება საქონელზე, ზედდებულის (კონოსამენტის) მიხედვით საქონლის გაცემა უნდა ხდებოდეს ან გამგზავნი ორგანიზაციის "შეკვეთით", რომლის ფორმაც დადასტურებული უნდა იქნას, ან ბანკის შეკვეთით. ზედდებული არ უნდა გადაეცეს მყიდველს (იმპორტორს), რადგან ეს მას საქონლის გაკონტროლების საშუალებას მისცემს. გარდა ამისა, საქონლის გაგზავნა შესაბამისად უნდა იყოს დაზღვეული.

დ. დისკონტირებული სავაჭრო აქცეპტები

უცხოელი მყიდველის მიერ მიღებული თამასუქი წარმოადგენს სავაჭრო აქცეპტს, რომლის გადახდის სრული პასუხისმგებლობა იმპორტიორს ეკისრება. ამგვარ სავაჭრო აქცეპტს ხშირად უწოდებენ "სავაჭრო თამასუქს". აქცეპტი უბრუნდება ექსპორტიორს და მისი სრული საკუთრება ხდება, რის შემდეგაც ექსპორტიორი თხოვს თანხების ამომღებ ბანკს წარუდგინოს იგი აქცეპტანტს გადახდის ვადის დადგომისთანავე. აქედან გამომდინარე, ექსპორტიორი გასცემს დაფინანსებას, ან "ატარებს" საკუთარ დებიტორულ დავალიანებებს. ამასთან, თუ ექსპოტიორს სჭირდება თანხები სავაჭრო აქცეპტის ვადის დადგომამდე, მან შეიძლება თხოვნით მიმართოს ბანკს თამასუქის "დისკონტით" შეძენის თაობაზე, რეგრესის უფლებით ან მის გარეშე. თუ ძირითადი ვალდებულების ამღები (აქცეპტანტი) საყოველთაოდ ცნობილი, კარგი ფინანსური მდგომარეობის მქონე კომპანიაა, ბანკმა შეიძლება მოახდინოს თამასუქის დისკონტირება, ექსპორტიორისთვის რეგრესის უფლების გარეშე. ამასთან, ხშირია შემთხვევები, როდესაც კრედიტორი ბანკი იძენს ექსპორტიორის აქცეპტებს რეგრესის უფლებით, რათა დაიზღვიოს თავი იმ შემთხვევაში, თუ აქცეპტანტი ვერ მოახერხებს დადგენილი თანხის ვადაზე გადახდას.

სავაჭრო აქცეპტის ფასდაკლებით (დისკონტით) შეძენის შემთხვევაში, ბანკი ექსპორტიორს უხდის თანხას, რომელიც უდრის თამასუქის ნომინალურ ღირებულებას მინუს დისკონტირების თანხა ვადის დადგომამდე. ასეთ შემთხვევაში, ბანკი "ყიდულობს" სავაჭრო აქცეპტს და უფლებამოსილია მისგან მიღებულ

ნებისმიერ სარგებელზე, მისი უშუალო აქცეპტანტისგან, როგორც თავის დროზე ამ საბრუნავი ფულად საკრედიტო დოკუმენტის მფლობელისგან.

ე. უცხოეთიდან მისაღები თანხების სანაცვლოდ გამოწერილი საბანკო აქცეპტები

სახსრების ნაკლებობის შემთხვევაში, ბანკებს შეუძლიათ მისაღები უცხოური თანხების დაფინანსება საბანკო აქცეპტების გამოყენებით. საბანკო აქცეპტები შემდგომში იქნება განხილული, ხოლო ამ ნაწილში მოცემული კომენტარები მხოლოდ უცხოური მისაღები თანხების დაფინანსებას ეხება.

აქცეპტების დაფინანსების ყველა სხვა შემთხვევის მსგავსად, ექსპორტიორი, პირველ რიგში, საკუთარ ბანკს წარუდგენს ხელმოწერილ სააქცეპტო ხელშეკრულებას. უცხოურ დებიტორულ დავალიანებებზე სააქცეპტო დაფინანსების მისაღებად ექსპორტიორი გამოწერს ორ თამასუქს. აქედან პირველი წარმოადგენს უცხოელ მყიდველზე (იმპორტიორზე) გამოწერილ ვადიან თამასუქს, რომელიც, ყველა საჭირო დოკუმენტთან ერთად, ჩვეულებრივი წესით ეგზავნება იმპორტიორს, მათი ამოღების უზრუნველყოფის მიზნით. მეორე, უფრო ნაკლები ან იგივე ოდენობის თამასუქი, რომელზეც ბანკი და ექსპორტიორი თანხმდებიან, გამოიწერება ამ უკანასკნელის მიერ საკუთარ ბანკზე და იგივე ვადები გააჩნია, როგორიც იმპორტიორზე გამოწერილ თამასუქს. ბანკი ღებულობს ამ უკანასკნელ თამასუქს და ახდენს მის დისკონტირებას, აკრედიტებს რა თანხის წმინდა ოდენობას ექსპორტიორის ანგარიშზე. ამგვარად ბანკი ქმნის საბანკო აქცეპტს, რომელიც შეიძლება გაიყიდოს მაღალი ლიკვიდობის მქონე აქცეპტების ბაზარზე იმ შემთხვევაში, თუ ბანკს გააჩნია სტაბილური რეპუტაცია. იმპორტიორისგან თანხის მიღების შემდეგ, ბანკი იწყებს საკუთარი აქცეპტის განაღდებას, რომელიც, ბაზარზე გაყიდვის შემთხვევაში, გადასახდელად იქნება წარდგენილი. იმპორტიორის გაკოტრების შემთხვევაში, ბანკს შეუძლია გამოიყენოს რეგრესის უფლება ექსპორტიორის მიმართ და მოითხოვოს მისგან ამ თანხის დაფარვა.

ვ. ფაქტორინგი

ფაქტორი, ანუ ფაქტორინგის მწარმოებელი, ყიდულობს დებიტორულ დავალიანებას რეგრესის უფლების გარეშე. კომერციული ბანკები ასევე იყენებენ ფაქტორინგს საგარეო ვაჭრობის დასაფინანსებლად. ნებისმიერ ფაქტორის უნარი შეიძინოს დებიტორული დავალიანებები რეგრესის უფლების გარეშე დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სწორად შეაფასებს იგი მყიდველის კრედიტუნარიანობას. აქედან გამომდინარე, ფაქტორი ასრულებს გამყიდველის საკრედიტო და, ნაწილობრივ, დებიტორული დავალიანებების აღრიცხვის განყოფილებების ფუნქციას. საკრედიტო ინფორმაციის მოპოვება ადგილობრივ მყიდველებზე გაცილებით ადვილია, ვიდრე უცხოეთში არსებულ მყიდველებზე. ამასთან, უცხოური ფილიალების დაფუძნებით, ფაქტორები აუმჯობესებენ უცხოელი იმპორტიორების კრედიტუნარიანობის დადგენის შესაძლებლობას.

ფაქტორი, რომლიც უცხოურ დებიტორულ დავალიანებებს ყიდულობს, ვალდებულია კარგად შეისწავლოს კონკრეტული დებიტორის კრედიტუნა-

რიანობა სავაჭრო კონტრაქტის გაფორმებამდე. თუ უცხოელი მყიდველის ფინანსური მდგომარეობა არ იქნა მიჩნეული დამაკმაყოფილებლად, ექსპორტიორმა შეიძლება მაინც გაგზავნოს საქონელი საკუთარი რისკის ფასად. თუ საქონელი ეგზავნება დამტკიცებულ იმპორტიორს სათანადო საბუთების საფუძველზე, ასეთ შემთხვევაში თამასუქი და დოკუმენტები გადაეცემა იმ ფაქტორს, რომელიც მათ ყოველგვარი რეგრესის უფლების გარეშე იძენს. ფაქტორი უხდის თანხას ექსპორტიორს: დავალიანების საშუალო ვადიანობის მიხედვით, თანხის ფაქტიური მიღებისას, ან, აუცილებელი დაფინანსების მოთხოვნის შემთხვევაში, დაუყოვნებლივ. ამის შემდეგ ხდება თამასუქისა და სხვა დოკუმენტაციის გაგზავნა კომერციული ბანკის მეშვეობით, რომელიც პასუხისმგებელია თანხების ამოღებაზე. ფაქტორი, როგორც თამასუქებისა და დოკუმენტაციის მფლობელი, თანხების ამოღებას საკუთარი სახელით აწარმოებს. ზოგიერთ შემთხვევაში, ფაქტორმა შეიძლება გამოიყენოს კომერციულ ბანკში გახსნილი საკუთარი საკრედიტო ხაზი ექსპორტიორისგან დებიტორული დავალიანებების შესაძენად, მყიდველისგან თანხების მიღებამდე.

იმპორტის დაფინანსებისას, ფაქტორმა შეიძლება საკუთარი ბანკის საშუალებით გახსნას აკრედიტივი უცხოელი მიმწოდებლის სახელზე. ფაქტორი ხდება ერთგვარი შუამავალი საკუთარ კლიენტსა და ბანკს შორის, შედეგად ხდება კლიენტის კრედიტუნარიანობის ჩანაცვლება ფაქტორის კრედიტუნარიანობით. ვინაიდან ფაქტორი გამოდის აკრედიტივის "გარანტად", ბანკი მზადაა გახსნას კრედიტი, რაზეც შეიძლება უარი ეთქვა თუ მას მარტო იმპორტიორი მიმართავდა. როდესაც ხდება საქონლის გაგზავნა, დოკუმენტაცია გადაეცემა ფაქტორს. სამაგიეროდ, ფაქტორი გადასცემს საქონლის დოკუმეტაციას იმპორტიორს, მინდობილობის ან სასაწყობო ქვითრის სანაცვლოდ. გაყიდვიდან მიღებული თანხები გადაეცემა ფაქტორს. ფაქტორის თანხმობით კლიენტისთვის საქონლის მიყიდვის ოპერაციის დასრულების შემდგომ, იქმნება დებიტორული დავალიანება. ფაქტორი, კლიენტთან გაფორმებული ხელშეკრულების თანახმად, ყიდულობს ამ დებიტორულ დავალიანებას რეგრესის უფლების გარეშე. როდესაც კომერციული ბანკი გადასცემს ფაქტორს საქონლის გაგზავნის დოკუმენტაციას, ხორციელდება წარმომდგენზე გამოწერილი აკრედიტივის გადახდა. ფაქტორს შეუძლია ბანკს საკუთარი სახსრებიდან გადაუხადოს. საქონელი გადის საბაჟო შემოწმებას, რის შემდეგ ფაქტორს უხდიან იმ დებიტორული დავალიანებების ვადის დადგომისას, რომლებიც მან კლიენტისგან შეიძინა ყოველგვარი რეგრესის უფლების გარეშე.

ვადიანი აკრედიტივის თანხას ფაქტორი უხდის ბანკს ვადის დადგომისთანავე, რის შედეგადაც იქმნება აქცეპტი, რომელიც კლიენტის ანგარიშზე აღირიცხება ფაქტორისთვის გადასახდელი თანხების უზრუნველსაყოფად. ხშირ შემთხვევაში, გამოწერილი აკრედიტივზე თანხის გაუყოვნებლივგადახდის ნაცვლად ფაქტორმა შეიძლება გამოიყენოს მის მომსახურე კომერციულ ბანკში გახსნილი საკრედიტო ხაზი. ამის გაკეთება შეიძლება ორი გზით: ბანკს შეიძლება ეთხოვოს საბანკო აქცეპტის გამოწერა ან ამ თანხის დამატება ფაქტორის სასესხო ანგარიშზე. ორივე შემთხვევაში ფაქტორმა ბანკს უნდა გადაუხადოს აქცეპტის ან სესხის ვადის დადგომისთანავე. ეს ვადები რაც

შეიძლება ახლოს უნდა იყოს კლიენტის მიერ დებიტორული დავალიანებების სავარაუდო დაფარვის ვადასთან.

ღია ანგარიშების გამოყენებით წარმოებული საქონლის გაგზავნის შედეგად წარმოქმნილი უცხოური დებიტორული დავალიანებების მყიდველი ფაქტორი იგივე პროცედურებს იცავს, როგორსაც ადგილობრივი დებიტორული დავალიანებების ყიდვისას. როგორც ზემოთ მოგახსენეთ, ექსპორტიორი და დამფინანსებელი ბანკი საქონელზე კონტროლს კარგავენ, რადგან მათი გაგზავნის დოკუმენტაცია უშუალოდ იმპორტიორს გადაეცემა. შესაბამისად, ღია ანგარიშის მეშვეობით საქონლის გაგზავნა მხლოდ ძირითადი კლიენტთან მიმართებაში უნდა განხორციელდეს.

ზ. ფორფეიტინგი

ბანკებმა შეიძლება დააფინანსონ დებიტორული დავალიანებები "ფორფეიტინგის" მეთოდის გამოყენებით. ეს პრაქტიკა მოქმედებს აღმოსავლეთ ევროპასა და "განვითარებად" ქვეყნებში. ფორფეიტინგი, მსგავსად ფაქტორინგისა, წარმოადგენს დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებას რეგრესის უფლების გარეშე. ამასთან, მიუხედავად იმისა, რომ ფაქტორი იძენს კომპანიის მხოლოდ მოკლევადიან დებიტორულ დავალიანებებს, ფორფეიტერი ბანკი ყიდულობს გრძელვადიან დებიტორულ დავალიანებებს მაქსიმუმ რვა წლიანი დაფარვის ვადით. ფორფეიტერ ბანკს არ გააჩნია რეგრესის უფლება საქონლის გამყიდვლის მიმართ. იგი იძენს სასესხო ვალდებულებებს ნაღდი ფულით, მნიშვნელოვანი ფასდაკლებით. ამ ეტაპზე, ფორფეიტინგის ცენტრებს წარმოადგენს ციურიხი და ვენა, სადაც მრავალი ბანკი, მათ შორის ამერიკული ბანკები, აწარმოებენ ფორფეიტინგს ან საკუთარი ფილიალების ან სპეციალიზებული შვილობილი საწარმოების მეშვეობით.

ფორფეიტინგი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც შეუძლებელია სახელმწიფოსგან საექსპორტო კრედიტის ან საკრედიტო გარანტიების მიღება, ან როდესაც მყიდველი არ აძლევს გრძელვადიან კრედიტებს ისეთ რეგიონებს, როგორიცაა აღმოსავლეთ ევროპა. ფორფეიტინგი ასევე გამოიყენება მცირე და საშუალო საწარმოების დასაფინანსებლად, ვინაიდან ეს საშუალებას აძლევს მათ მოლაპარაკება აწარმოონ ისეთ ოპერაციებზე, რომელთა განხორციელება აღემატება მათ ფინანსურ შესაძლებლობებს. ფორფეიტინგის გამოყენებით მცირე და საშუალო საწარმოებს შეუძლიათ დაუყოვნებლივ გაყიდონ საკუთარი გრძელვადიანი დებიტორული დავალიანებები ყოველგვარი რეგრესის უფლების გარეშე.

შემმოწმებელმა ყურადღებით უნდა შეისწავლოს ბანკის მიერ განხორციელებული ფორფეიტინგის ოპერაციები, რათა განსაზღვროს იყიდეს თუ არა გრძელვადიანი დებიტორული დავალიანებები ისეთი ქვეყნებისგან, რომელთაც პოლიტიკური ცვლილებები და კურსის მერყეობა ახასიათებთ. გარდა ამისა, ფორფეიტინგის დროს, შეძენილი გრძელვადიანი დებიტორული დავალიანებებისთვის დამახასიათებელი რისკების გარდა, ადგილი აქვს "ფაქტორინგისთვის" დამახასიათებელ სხვა რისკებსაც.

თ. დებიტორული დავალიანებების გარანტიები და სადაზღვევო გეგმები

დებიტორული დავალიანებებთან დაკავშირებული საკრედიტო, პოლიტიკური და სხვა რისკების შემცირების მიზნით, ბანკებმა შეიძლება მრავალ ქვეყანაში არსებული სხვადასხვა სახელმწიფო და კერძო გარანტიები და სადაზღვევო გეგმები გამოიყენონ. სხვადასხვა სადაზღვევო გეგმის სირთულის გამო შემმოწმებელმა, როგორც წესი, უნდა მიმართოს ბანკის საერთაშორისო განყოფილების იმ სპეციალისტს, რომელსაც ამგვარი ოპერაციების წარმოების ტექნიკური გამოცდილება გააჩნია. გარდა ამისა, აუცილებელია, რომ შემმოწმებელმა იცოდეს რისკის დაზღვევის ძირითადი მეთოდები და, საჭიროების შეთხვევაში, უნდა მოითხოვოს ძირითადი გეგმების კორექტირება. ძალიან ხშირად ბანკის დებიტორული დავალიანებებისა და გარანტიების გეგმები თავად აჩვენებენ, თუ რამდენად ეფექტურია ისინი და სათანადოდ ასრულებს თუ არა ბანკი პროგრამით გათვალისსინებულ ვალდებულებებს.

– შეერთებული შტატების ექსპორტ-იმპორტის ბანკი

თუ ქართული ბანკი მუშაობს საქართველოში მომქმედ ბიზნესმენთან, ამერიკის შეერთებულ შტატებში წარმოებული საქონლის იმპორტთან დაკავშირებით, ამერიკელმა ექსპორტიორმა შეიძლება იმუშავოს აშშ ექსპორტ-იმპორტის ბანკთან ("ექსიმბანკი"). ექსიმბანკმა შეიძლება მოსთხოვოს ქართველ იმპორტიორს საკომისიო თანხის გადახდა იმ გარანტიების სანაცვლოდ, რომლებიც უზრუნველყოფენ ქართველი იმპორტიორის პასუხისმგებლობას ამერიკელი ექსპორტიორიდან საქონლის მიღებისას. გარანტია ხელს შეუწყობს ამერიკელი ექსპორტიორების ურთიერთობას ქართველი იმპორტიორებთან.

– უცხოური კრედიტების დაზღვევის ასოციაცია

უცხოური კრედიტების დაზღვევის ასოციაცია FCIA წარმოადგენს საზღვაო ტრანსპორტისა და ტვირთების, საკუთრებისა და კატასტროფებისგან დამზღვევი წამყვანი კომპანიების ასოციაციას. ექსიმბანკთან ერთად, FCIA კლიენტებს სთავაზობს სხვადასხვა სახის კრედიტების დაზღვევის პოლისს, რომელიც მის მფლობელებს უცხოელი მყიდველისგან საქონლის საფასურის გადაუხდელობით გამოწვეული ზარალისგან იცავს. ასეთ შემთხვევაში, საქართველოში მომქმედმა ბანკმა შეიძლება გამოიყენოს ასოციაცია, რათა ხელი შეუწყოს საქართველოდან საქონლის ექსპორტს და უცხოელიდან შესაბამისი საფასურის მიღებას.

FCIA აზღვევს ექსპორტიორებს ისეთი შემთხვევებისგან, როდესაც პოლიტიკური ან ეკონომიკური მიზეზების გამო, მყიდველი ვერ ახერხებს თავისი ვალდებულებების შესრულებას; საშუალებას აძლევს ექსპორტიორს შესთავაზოს უცხოელ მყიდველებს ანგარიშსწორების კონკურენტული პირობები; ხელს უწყობს ექსპორტიორს აწარმოოს სავაჭრო ოპერაციები შედარებით უფრო მაღალი რისკი მქონე უცხოურ ბაზრებზე; ზრდის ექსპორტიორის ფინანსურ ლიკვიდობას და მოქნილობას უცხოური დებიტორული დავალიანებების პორტფელის მართვასთან დაკავშირებით. FCIA თავად არ ახდენს ექსპორტის დაფინანსებას. ამასთან, ექსპორტიორს, რომელიც აზღვევს დებიტორულ ანგარიშებს კომერციული და პოლიტიკური რისკებისგან, ყოველთვის შეუძლია მიიღოს დაფინანსება კომერციული ბანკებისა და სხვა საკრედიტო დაწესე-

ბულებებისგან, შედარებით დაბალი საპროცენტო განაკვეთითა და უფრო ლიბერალური პირობებთ, ვიდრე დაუზღვევლობის შემთხვევაში.

FCIA-ის მიერ გაცემული პოლისები იცავს კლიენტებს გაუთვალისწინებელი კომერციული და პოლიტიკური მოვლენებით გამოწვეული დებიტორული დავალიანებების გადაუხდელობისგან. კომერციული რისკები გულისხმობს გადახდის უუნარობას ან გაკოტრებას, რომელიც შეიძლება გამოიწვიოს მყიდველის ბაზარზე ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესებამ, საქონელზე მოთხოვნილებების ცვლილებამ, გაუთვალისწინებელმა კონკურენციამ, ტარიფებმა ან ტექნიკურმა ცვლილებებმა. პოლიტიკური რისკის შემთხვევაში იგულისხმება მთავრობის ქმედებებით გამოწვეული გაკოტრება, როგორიცაა მაგალითად ვალუტის არაკონვერტირებულობა, ექსპროპრიაცია და იმპორტის ლიცენზიის ჩამორთმევა, აგრეთვე ისეთი პოლიტიკური არეულობები, როგორიცაა ომი, რევოლუცია და აჯანყება.

FCIA, როგორც წესი, სთავაზობს ოთხი სახის, მათ შორის პოლიტიკური და კომერციული რისკების დაზღვევის პოლისს:

- მოკლევადიანი სადაზღვევო პოლისის პირობებშიც შედის საქონლის 180 დღის განმავლობაში გაყიდვა. ასეთი პოლისი გულისხმობს 100 პროცენტიანი პოლიტიკური რისკისა და კომერციული რისკით გამოწვეული ნებისმიერი ზარალის 90 პროცენტის დაზღვევას.
- საშუალოვადიანი პოლისი გამოიყენება 6 თვიდან 5 წლამდე ოპერაციების დასაზღვევად. FCIA ფარავს კომერციული რისკის 90 პროცენტსა და პოლიტიკური რისკის 100 პროცენტს, რომლის დარჩენილ ნაწილს თავად ექსპორტიორი აზღვევს.
- კომბინირებული გრძელვადიანი/საშუალოვადიანი პოლისი გაიცემა დისტრიბუტორების მეშვეობით საქონლის საბოლოო მყიდველისთვის მიყიდვის შემთხვევაში.
- ძირითადი დაზღვევის პოლისი მოიცავს ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ პოლისში განხილულ შემთხვევას, რომელსაც ემატება დისკრეციული და გამოსაქვითი თანხები. ძირითადი პოლისის თანახმად, ჩვეულებისამებრ მოკლევადიანი ოპერაციების და იშვიათად საშუალოვადიანი ოპერაციების შემთხვევაში, ექსპორტიორებმა შეიძლება მიიღონ FCIA-ს უფლებამოსილება გასცენ კონკრეტული ოდენობის დაზღვეული კრედიტები ყოველგვარი წინასწარი შეთანხეობის გარეშე. გამოსაქვითი თანხები, რომლებიც მხოლოდ კომერციული და არა პოლიტკური რისკების შემთხვევაში გამოიყენება, ექსპორტიორისგან მოითხოვს, რომ მან თავის თავზე აიღოს საერთო ვალით გამოწვეული პირველი ზარალის ფიქსირებული ოდენობა.

– სხვა დამზღვევი ორგანიზაციები

FCIA-ის გარდა არსებობს არაერთი სხვა კერძო და სახელმწიფო დაწესებულება, რომელიც იძლევა გარანტიას ან აზღვევს კომერციული ბანკების მიერ უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებას. ამგვარი ორგანიზაციების მაგალითს წარმოადგენს ექსპორტის დაკრედიტების გარანტორი დეპარტამენტი (ECDG) გაერთიანებულ სამეფოში, COFACE - საფრანგეთში და HERMES - დასავლეთ გერმანიაში.

II. უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების შემოწმების პროცედურები და შედეგები

1. შემოწმების ჩატარების მიზნით შერჩევის შემთხვევაში, შემმოწმებლებმა უნდა შეავსონ ან განაახლონ საერთაშორისო კონტროლის კითხვარის ის ნაწილი, რომელიც უცხოური დაბიტორული დავალიანებების დაფინანსებას ეხება.

2. მოპოვებულ უნდა იქნეს შესაბამისი კლიენტის დავალიანებების საცდელი ბალანსები, აგრეთვე:

ა. შედარებული უნდა იქნეს ნაშთები კონტროლის განყოფილებისა და მთავარი დავთრის (ჟურნალის) მონაცემებს შორის;

ბ. განხილულ უნდა იქნეს შესადარებელი დოკუმენტები მათი სისწორის დადგენის მიზნით.

3. შეირჩეს მსესხებლები იმ მიზნით, რომ განხილულ იქნეს კლიენტთა დებიტორული დავალიანებების მინიმუმ 60 პროცენტი.

4. მომზადდეს შემოწმებლების საკრედიტო ხაზების ბარათები, მათ შორის:

ა. კლიენტთა მთლიანი ვალდებულებების ოდენობა უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების კუთხით;

ბ. სავალო ინსტრუმენტები, რომლებიც კლიენტების მთლიანი დაუფარავი ვალდებულებების აგრეგირებისთვის გამოიყენება.

5. მოპოვებული იქნეს საერთაშორისო კრედიტებთან დაკავშირებული შემდეგი ინფორმაცია:

ა. ვადაგადაცილებული, დარიცხვა შეწყვეტილი და პროლონგირებული სესხები;

ბ. სესხები, რომელთა პირობებიც შეიცვალა საპროცენტო განაკვეთის ან ძირითადი თანხის შემცირებით ან პროცენტისა და ძირითადი თანხის გადავადებით;

გ. სესხები, რომლებიც წინა შემოწმების შემდგომ პერიოდში, მთლიანად ან ნაწილობრივ გადაეცა სხვა კრედიტორ ბანკს, გაყიდვის, მონაწილეობის ან აქტივების სვოპის შედეგად;

დ. წინა შემოწმების შემდგომ პერიოდში, სხვა კრედიტორი ბანკისგან შესყიდვის, მონაწილეობის ან აქტივების სვოპის შედეგად მიღებული სესხები;

ე. სასესხო და სხვა პირობითი ვალდებულებები;

ვ. სესხები ძირითად აქციონერებზე, ოფიცრებზე, დირექტორებზე და მათთან დაკავშირებულ პირებზე (აღინიშნოს რომელი პირები ითვლებიან აღმასრულებელ პირებად)

ზ. სხვადასხვა სესხების დებეტისა და კრედიტის შუალედური თანხების ანგარიშები;

თ. სესხები, რომლებიც მენეჯმენტის მიერ განიხილება, როგორც "საყურადღებო";

ი. საკრედიტო პოლიტიკის კონკრეტული სახელმძღვანელო მითითებები უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებასთან დაკავშირებით;

კ. ოფიცრებისა და საკრედიტო კომიტეტის მიმდინარე უფლებამოსილებები;

ლ. საპროცენტო განაკვეთის მიმდინარე სტრუქტურა;

მ. საკრედიტო ან ნებისმიერი მსგავსი კომიტეტის ოქმების განხილვებიდან მიღებული ნებისმიერი საჭირო ინფორმაცია;

ნ. საკრედიტო და დისკონტის კომიტეტისა თუ ნებისმიერი მსგავსი კომიტეტისთვის მიწოდებული ანგარიშგებები;

ო. ადმინისტრაციისთვის მიწოდებული შესაბამისი ანგარიშგებები;

პ. წინა შემოწმებების დროს კლასიფიცირებული სესხები.

6. განხილულ იქნეს მიღებული ინფორმაცია და განხორციელდეს განხილვა შემდეგთან მიმართებაში:

ა. სესხები, რომლებიც წინა შემოწმების შემდგომ პერიოდში, მთლიანად ან ნაწილობრივ გადაეცა სხვა ბანკს ან მიღებულ იქნა სხვა ბანკისგან, გაყიდვის/ყიდვის, მონაწილეობის ან აქტივების სვოპის შედეგად:

ა. ა. შემოწმდეს მონაწილეობის სერტიფიკატები და ჩანაწერები და დადგინდეს

პროპორციულად ინაწილებენ თუ არა მონაწილე მხარეები რისკებსა და საკონტრაქტო გადასახადებს, ასევე დადგინდეს სხვების სახელით სესხების მომსახურებისას ბანკი იყენებს თუ არა კონტროლის და პროცედურების იგივე სისტემას, რომელსაც ის იყენებს საკუთარ სასესხო პორტფელთან მიმართებაში?

ა. ბ. შესწავლილ იქნეს ყველა ტრანსფერთან დაკავშირებული პროცედურები და ნებისმიერი სიტუაცია, როდესაც სესხები გადარიცხული იქნა უშუალოდ შემოწმების თარიღამდე, რათა დადგინდეს ზოგიერთი მათგანი ხომ არ იქნა გადარიცხული შემოწმების დროს შესაძლო გაკრიტიკების თავიდან აცილების მიზნით;

ბ. შემმოწმებელთა მიერ განხილულ იქნეს სხვადასხვა სასესხო დებეტისა და კრედიტის შუალედური ანგარიშები მენეჯმენტთან ერთად;

გ. შემმოწმებლებმა უნდა გაანალიზონ სასესხო ვალდებულებები და სხვა პირობითი ვალდებულებები მიმდინარე დაუფარავი სესხების საერთო თანხასთან ერთად, ასეთის არსებობის შემთხვევაში.

დ. წინა შემოწმების დროს ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხები

დ. ა. განისაზღვროს წინა შემოწმების დროს ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხების განლაგება და მიეთითოს:

დ. ბ. მიმდინარე ნაშთი და დაფარვის სტატუსი;

დ. გ. სეხის დაფარვის თარიღი და დაფარვის წყარო.

დ. დ. შესწავლილ იქნეს ნებისმიერი სიტუაცია, როდესაც სესხის მთლიანი თანხის ან მისი ნაწილის დაფარვა ბანკის სხვა სესხის ამონაგებიდან ან სხვა კრედიტორ ბანკთან მონაწილეობის, გაყიდვის ან სვოპის შედეგად განხორციელდა.

7. შეადარონ ზემოთ მოყვანილი ინფორმაცია საკრედიტო ხაზების ბარათებს, საჭიროების შემთხვევაში და მიეთითოს ნებისმიერი ვადაგადაცილებაზე.

8. შემმოწმებლებმა მოამზადონ საკრედიტო ხაზების ბარათები ნებისმიერ სესხთან მიმართებაში, რომელიც, ზემოთ მოცემული ინფორმაციიდან გამომდინარე, უფრო ღრმა შესწავლას საჭიროებს.

9. მოიპოვონ ინფორმაცია მსესხებლების ვალდებულებებისა და სხვა საკითხების შესახებ იმ შემმოწმებლებისგან, რომლებსაც ევალებათ საერთაშორისო საკასო ანგარიშების, ოვერდრაფტებისა და სესხებთან დაკავშირებული სხვა სფეროების შემოწმება და ერთად გადაწყვიტეთ, ვინ განიხილავს სესხებთან დაკავშირებულ საკითხებს.

10.მომზადდეს ინფორმაცია საბანკო სესხების გირაოს შესახებ წინა პუნქტებში შერჩეული ყველა მსესხებლისთვის.

11.მოპოვებულ იქნეს საკრედიტო ფაილი ყველა იმ მსესხებელზე, რომელზეც შემმოწმებელმა საკრედიტო ხაზების ბარათები მოამზადა; საჭიროების შემთხვევაში, შევსებილ იქნეს საკრედიტო ხაზის ბარათები. გაანალიზდეს დაფინანსებული უცხოური დებიტორული დავალიანებები და განხორციელდეს შემდეგი პროცედურები:

ა. უნდა გაანალიზდეს კლიენტის მიმდინარე და წინა ფინანსურ ანგარიშგებაში ნაჩვენები საბალანსო უწყისები და მოგება-ზარალის მაჩვენებლები და დადგინდეს ნებისმიერი პოზიტიური თუ ნეგატიური ტენდენციის არსებობა.

ბ. განხილულ იქნეს მიმდინარე ფინანსურ ანგარიშგებაში ნაჩვენები საბალანსო უწყისის კომპონენტები და დადგინდეს თითოეული მუხლის მიზანშეწონილობა მთლიან საფინანსო სტრუქტურასთან მიმართებაში.

გ. განხილულ იქნეს ძირითადი საბალანსო უწყისის დამატებითი ინფორმაცია და კონსოლიდაციისას გამოყენებული მეთოდი; დადგენილ იქნეს სესხის დაფარვის უშუალო წყარო და შეფასდეს მათი ადეკვატურობა.

დ. განისაზღვროს საკრედიტო ხელშეკრულების პუნქტებისადმი შესაბამისობა.

ე. განხილულ იქნეს ოფიცრების შეთანხმების, ბრუნვის შესახებ ანგარიშგების, საკრედიტო ბარათებისა და კორესპონდენციის დაიჯესტი და დადგინდეს არსებობს თუ არა რაიმე პრობლემა, რომელმაც შეიძლება დაარღვიოს სესხის დაფარვის კონტრაქტით გათვალისწინებული პროგრამა.

12. შემოწმების პროცესში მოპოვებულ უნდა იქნეს ინფორმაცია:

ა. ღია ანგარიშის დაფინანსებისას:

- გაეგზავნა თუ არა საქონელი მესამე მხარეს, ან მსესხებლის ფილიალებსა და შვილობილ საწარმოებს.
- არის თუ არა უცხოელი მყიდველი ფინანსურად ძლიერი და კრედიტუნარიანი.
- რამდენად კონტროლირდება უცხოური ვალუტა და ხელმისაწვდომია თუ არა ვალუტა იმპორტიორისთვის ანგარისწორების განსახორციელებლად.
- ბანკის წარსული გამოცდილება იმ მსესხებელთან დამოკიდებულებაში, რომელიც ღია ანგარიშზე აწარმოებს რეალიზაციას.

ბ. ვაჭრობა კონსიგნაციის წესით განხორციელებისას:

- გაეგზავნა თუ არა საქონელი მესამე მხარეს ან მსესხებლის ფილიალებსა და შვილობილ საწარმოებს.
- არის თუ არა უცხოელი მყიდველი ფინანსურად ძლიერი და კრედიტუნარიანი.
- ხელშეკრულებით გათვალისწინებული უცხოელი აგენტის (რეალიზატორის), უცხოელი წარმომადგენლის ან საიმპორტო სახლის (ქვეყნის, კომპანიის) პასუხისმგებლობები.
- რამდენად კონტროლირდება უცხოური ვალუტა და ხელმისაწვდომია თუ არა ვალუტა ამ ტიპის ოპერაციის განსახორციელებლად დანიშნულების ქვეყანაში.
- ჩაბარდა თუ არა გაგზავნილი საქონელი საწყობზე პასუხისმგებელ პირს.
- ნებისმიერი განხორციელებული ოპერაცია, რომლის დროსაც საქონელი გაიყიდა კომერციული აგენტის (რეალიზატორის) მოლაპარაკების თანახმად.
- დანიშნულების ქვეყანაში მომქმედი ნორმატიული აქტები გაუყიდავი კონსიგნირებული საქონლის ამ საქონლის მწარმოებელი ქვეყნისთვის დაბრუნებაზე.
- ბანკის წარსული გამოცდილება იმ მსესხებელთან დამოკიდებულებაში, რომელიც კონსიგნაციის წესით აწარმოებს საქონლის რეალიზაციას.

გ. მისაღებ თანხებზე გაცემული ავანსების არსებობისას:

- თანაფარდობა გირაოში ჩადებული აქტივებიდან ერთ თვეში ამოღებულ თანხასა და მსესხებლის საკრედიტო ლიმიტს შორის;
- წარმომდგენზე გამონერილი თამასუქების მოქმედების ვადა – დღეების ის რაოდენობა, რომელიც შეიძლება გავიდეს ასეთი თამასუქის წარდგენიდან მის განაღდებამდე;
- ინსტრუქციები, რომლებიც ეხება დოკუმენტების მიწოდებას გადახდის სანაცვლოდ ან მათ მიწოდებას აქცეპტირების სანაცვლოდ;
- დაწესებული ლიმიტის ფარგლებშია თუ არა მისაღები თანხების სანაცვლოდ გაცემული ავანსები;
- თამასუქების (მისაღები თანხების) ვადები;
- ყველა არაუფლებამოსილი იმპორტიორი;
- იმპორტიორების კონცენტრაცია;
- იმპორტიორების ფინანსური შესაძლებლობანი;
- ყველა განსაკუთრებული შემთხვევა, მათ შორის სადაო საკითხები, უარი საქონლის მიღებაზე და საქონლის წამოღება საფასურის გადახდის გარეშე;
- თამასუქის გაუნაღდებლობის და გაპროტესტების შემთხვევები.
- ნებისმიერი სპეციალური ინსტრუქცია.
- კონტროლი უცხოურ ვალუტაზე და ვალუტაზე ხელმისაწვდომობა ამ ტიპის ოპერაციის ანგარიშსწორების მიზნით დანიშნულების ქვეყანაში.
- ბანკის გამოცდილება იმ მსესხებელთან დამოკიდებულებაში, რომელმაც მისაღები თანხის სანაცვლოდ ავანსი მიიღო.

დ. დისკონტირებული სავაჭრო აქცეპტების არსებობის შემთხვევაში:

- თანაფარდობა ერთ თვეში სავაჭრო აქცეპტებიდან ამოღებულ თანხასა და მსესხებლის საკრედიტო ლიმიტს შორის.
- როგორ მოახდინა ბანკმა სავაჭრო აქცეპტის დისკონტირება, რეგრესის უფლებით თუ მის გარეშე.
- ინარჩუნებს თუ არა მსესხებელი საკუთრების უფლებას იმ სავაჭრო აქცეპტის ნაწილზე, რომელიც ბანკს გადაეცა.
- სავაჭრო აქცეპტის ვადები.
- არაუფლებამოსილი იმპორტიორები.
- იმპორტიორების კონცენტრაცია.
- იმპორტიორების ფინანსური შესაძლებლობები.
- ყველა განსაკუთრებული შემთხვევა, როგორიცაა სადაო საკითხები, უარი საქონლის მიღებაზე და საქონლის წამოღება მათი საფასურის გადახდის გარეშე.
- თამასუქის გაუნაღდებლობის და გაპროტესტების შემთხვევები.
- ნებისმიერი სპეციალური ინსტრუქცია.
- კონტროლი უცხოურ ვალუტაზე და ვალუტაზე ხელმისაწვდომობა ამ ტიპის ოპერაციის ანგარიშსწორების მიზნით დანიშნულების ქვეყანაში.
- ბანკის გამოცდილება იმ მსესხებელთან დამოკიდებულებაში, რომლის სავაჭრო აქცეპტის დისკონტირებაც ბანკმა განახორციელა.

ე. საბანკო აქცეპტების დაფინანსების არსებობისას:

- იხ. საბანკო აქცეპტების დაფინანსებასთან დაკავშირებული პროცედურები.

ვ. ფაქტორინგი:

- რამდენად იძლევა ფაქტორი "გარანტიას" იმ აკრედიტივზე, რომელსაც ბანკი ხსნის უცხოელი მომწოდებლის სახელზე;
- გადაეცემა ან უმტკიცდება თუ არა საკუთრების უფლება იმპორტის ოპერაციებზე ფაქტორს;
- თანახმაა თუ არა მინდობილობის საფუძველზე საქონლის მიმღები იმპორტიორი შეინახოს საქონელი ფაქტორის სახელზე;
- ინახება თუ არა საწყობის ხელწერილით შენახული იმპორტირებული საქონელი დამოუკიდებელ საწყობში ფაქტორის ხარჯზე;
- ფარავს თუ არა ფაქტორი ბანკის აკრედიტივს ვადის დადგომისას და ირიცხება თუ არა შესაბამისი აქცეპტები ბანკის კლიენტის ანგარიშზე, ფაქტორისთვის დადგენილ ვადაში ანგარიშსწორების უზრუნველყოფის მიზნით;
- სესხულობს თუ არა ფაქტორი ბანკისგან და გამოწერს თუ არა საბანკო აქცეპტებს აკრედიტივით იმპორიტრებული საქონლის რეალიზაციის შედეგად მოსალოდნელი დებიტორული დავალიანებების დასაფარად;
- იმ იმპორტიორის ფინანსური შესაძლებლობანი, რომლის სახელზეც ბანკმა აკრედიტივი გახსნა;
- ნებისმიერი სადაო საკითხი, უარი საქონლის მიღებაზე და საქონლის წამოღება ანგარიშსწორების გარეშე;
- ბანკის გამოცდილება ფაქტორთან ურთიერთობაში.

ზ. ფორფეიტინგი:

- შესყიდული დებიტორული ანგარიშების ვადები;
- არამართლზომიერად შესყიდული დებიტორული ანგარიშები, მათ შორის კონტროლირებადი საწარმოს (კომპანიონის) დებიტორული ანგარიშები, ასეთის არსებობის შემთხვევაში;
- შეძენილი დებიტორული ანგარიშების კონცენტრაცია;
- რამდენად ადეკვატურად იქნა გამოკვლეული ბანკის საკრედიტო საქმიანობა გაყიდვაზე თანხმობის მიცემამდე ან ყიდვა-გაყიდვის კონტრაქტზე ხელმოწერამდე, რომლიდანაც დებიტორული დავალიანება წარმოიშვა;
- შეძენილი დებიტორული ანგარიშების ფინანსური სტაბილურობა;
- რამდენად შესწევს უნარი იმ ექსპორტიორს, რომლისგანაც დებიტორული დავალიანებები შეიძინეს უზრუნველყოს რეალიზაციის შემდგომ საჭირო მომსახურება და გარანტიების დაკმაყოფილება;

სადავო საკითხები და საქონლის დაბრუნება.

- რა დონისაა შეზღუდვა ვალუტის გადაცვლაზე, მისი ხელმისაწვდომობა და ამ პროცესებთან დაკავშირებული ქვეყნის რისკი, რამაც შეიძლება შეაფერხოს შეძენილი დებიტორული დავალიანებების ამოღება.
- ბანკის გამოცდილება დებიტორებსა და ექსპორტიორებთან დამოკიდებულებაში.

თ. უცხოური დებიტორული დავალიანებების გარანტიები და დაზღვევის გეგმები:

- დადგინდეს საკმარისად არის თუ არა დაზღვეული უცხოური დებიტორული დავალიანებები FCIA-ის, „ექსიმბანკის“ ან სხვა დამზღვევი ან გარანტორი ორგანიზაციების მიერ, ადეკვატურად არის თუ არა დადგენილი რისკები და შეესაბამება თუ არა იგი დაწესებულ ლიმიტებს.
- გაანალიზებულ იქნეს გარანტორებისა და ინდოსანტების მიერ შემოთავაზებული მეორადი დახმარება.
- განისაზღვროს შესაბამისობა ბანკის მიერ დაწესებულ საერთაშორისო საკრედიტო პოლიტიკასთან.

ი. შერჩეული სესხებისთვის, შემოწმებულ იქნეს იმ კლიენტების ძირითადი დავალიანებების აღმრიცხავი საქმეები, რომელთა ვალდებულებები აღემატება დაწესებულ ლიმიტებს, ან იმ მსესხებლების, რომელთაც სუსტი კრედიტუნარიანობა გამოამჟღავნეს, ან არსებობს ეჭვი, რომ მათ დამატებითი ვალდებულებები აქვთ სხვა სესხებთან მიმართებაში;

კ. გაანალიზებულ იქნეს ოფიცრების ის მნიშვნელოვანი ინფორმაცია, რომელიც მოიცავს ძირითადი თანხების ნიმუშისთვის შერჩეული მსესხებლების ვალდებულებების ან სხვა კატეგორიებს;

ლ. განისაზღვროს შესაბამისობა უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების შესახებ კანონებთან და ნორმატიულ აქტებთან, კერძოდ:

ლ. ა. სესხების გაცემის ლიმიტები;

ლ.ბ. დაკრედიტების შეზღუდვებთან დაკავშირებული საბანკო ეკონომიკური ნორმატივები.

ლ.გ. უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებისას, განისაზ-

ღვაროს ადგილი ჰქონდა თუ არა ისეთ შემთხვევას, როდესაც ბანკის ოფიცერმა, დირექტორმა, თანამშრომელმა, რწმუნებულმა ან იურისტმა მიიღო რაიმე კომპენსაცია კრედიტის გაცემის სანაცვლოდ.

მ. გატარდეს ნებისმიერი საჭირო ღონისძიება კრედიტების კონცენტრაციის დადგენის მიზნით.

შემოწმების შედეგები

1. შესაბამის პასუხისმგებელ პირებთან ერთად, შემმოწმებლებმა უნდა იმსჯელონ და მოამზადონ ანგარიშის ფორმა შემდეგთან მიმართებაში:

ა. ვადაგადაცილებული სესხები.

ბ. სესხები, რომელთაც არ ახლავთ ინფორმაცია მათი მიმდინარე და სრული ფინანსური მდგომარეობის შესახებ ან აკლიათ სხვა დოკუმენტაცია.

გ. საკრედიტო თვალსაზრისით სუსტი სესხები, რომლებიც ნეგატიურ კლასიფიკაციას ექვემდებარებიან.

დ. არაადეკვატურად უზრუნველყოფილი სესხები.

ე. კრედიტების კონცენტრაცია.

ვ. ძირითად აქციონერებზე, ოფიცრებზე, დირექტორებსა და მათთან დაკავშირებულ პირებზე გაცემული სესხები.

ზ. კანონებისა და ნორმატიული აქტების დარღვევები.

თ. განყოფილებაში არსებულ მდგომარეობასთან დაკავშირებული სხვა საკითხები.

2. შეფასდეს ბანკი შემდეგი კუთხით:

ა. უცხოური დებიტორული დაავალიანებების დაფინანსებასთან დაკავშირებული წერილობითი პოლიტიკის ადეკვატურობა.

ბ. რამდენად შეესაბამება ბანკის თანამშრომლების მუშაობა შემუშავებულ პოლიტიკას.

გ. ნეგატიური ტენდენციები უცხოური დებიტორული დავალიანებების მქონე ბანკების საერთაშორისო სექტორში არსებულ ზემოხსენებულ კატეგორიებში.

დ. რეკომენდირებული მაკორექტირებელი ღონისძიებები იმ შემთხვევებისთვის, როდესაც არსებობს ხარვეზები ბანკის პოლიტიკაში, პრაქტიკასა თუ პროცედურებში.

ე. განყოფილების მენეჯმენტის კომპეტენტურობა.

ვ. სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები.

III. უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებასთან დაკავშირებით შიდა კონტროლის კითხვარი

განიხილეთ ბანკის შიდა კონტროლი, პოლიტიკა, პრაქტიკა და პროცედურები უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებასთან დაკავშირებით. ბანკის სისტემა სრულად და ზუსტად უნდა იყოს დოკუმენტირებული და, საჭიროების შემთხვევაში, უნდა მოიცვას ამ სისტემის სრულყოფილი აღწერა, სქემები, გამოყენებული ფორმების ასლები და სხვა აუცილებელი ინფორმაცია. ვარსკვლავით აღნიშნული პუნქტები საჭიროებენ დაკვირვების ან ტესტირების დასაბუთებას.

ა. პოლიტიკა
დიახ არა

ა.ა.მიიღო თუ არა ადმინისტრაციამ, საკუთარი უფლებებისა და მოვალეობებისგან გამომდინარე, უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების წერილობით დოკუმენტირებული პოლიტიკა, რომელშიც:
____ ____ დადგენილია დაფინანსების თაობაზე შეტანილი განაცხადების განხილვის პროცედურები?
____ ____ დადგენილია საკრედიტო ხაზების განსაზღვრის სტანდარტები?
____ ____ დადგენილია თუ არა სტანდარტები, რომელიც განსაზღვრავს დებიტორული დავალიანებების რა პროცენტი იქნება გაცემული ავანსად?
____ ____ დადგენილია მისაღები დებიტორული დავალიანებები?
____ ____ დადგენილია მსესხებლების დებიტორული დავალიანებების შემოწმებასთან დაკავშირებული მინიმალური მოთხოვნები?

ა. ბ. განიხილება თუ არა უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსების პოლიტიკა მინიმუმ წელიწაში ერთხელ, რათა განისაზღვროს კონკურენტუნარიანია თუ არა იგი ცვალებად საბაზრო პირობებში?

____ ____

ბ. ბუღალტრული აღრიცხვა და დოკუმენტაცია
დიახ არა

ბ. ა. ხორციელდება ან ადეკვატურად განიხილება თუ არა დამატებითი დოკუმენტების მომზადება და აღრიცხვა იმ პირების მიერ, რომლებიც ამავდროულად:
____ ____ არ უშვებენ ჩეკებს და გადამყვან თამასუქებს?
____ ____ არა აქვთ ურთიერთობა ფულად საშუალებებთან?

ბ. გ. ხდება თუ არა დამატებითი დოკუმენტების შედარება მინიმუმ თვეში ერთხელ მთავარი ჟურნალის შესაბამის ანგარიშებთან და ხდება თუ არა დამაბალანსებელი მუხლების სათანადო შესწავლა იმ პირების მიერ, რომელთაც, როგორც წესი, არანაირი ურთიერთობა არა აქვთ უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებასთან?

____ ____

ბ. დ. ხდება თუ არა შეკითხვების დასმა უცხოური დებიტორული დავალიანებების დაფინანსებაზე გამოყოფილი სესხების დაუფარავი ნაშთების შესახებ და ამ საკითხის შესწავლა იმ პირების მიერ, რომლებიც, როგორც წესი, არ ახდენენ დოკუმენტების დამუშავებას, ანგარიშსწორებებს ან დოკუმენტების გაგზავნას?

____ ____

ბ. ე. ხდება თუ არა ბუღალტრული ჩანაწერების კორექტირების შემოწმება და დამტკიცება შესაბამისი ოფიცრის მიერ?

___ ___

ბ. ვ. ხდება თუ არა ყოველდღიური ჩანაწერების წარმოება, რომლებშიც შეჯამებულიაყველა ოპერაციის დეტალები, მაგ: გაცემული სესხები, მიღებული თანხები და პროცენტები, რაც ადასტურებს მთავარი დავთრის გატარებებს?

___ ___

ბ. ზ. ყოველთვიურად ხდება თუ არა სავალო ინსტრუმენტების და ვალდებულებების საცდელი ბალანსების მომზადება და შედარება საკონტროლო ანგარიშებთან იმ თანამშრომლების მიერ, რომლებიც არ აწარმოებენ სასესხო ოპერაციების დამუშავებასა და აღრიცხვას?

___ ___

ბ. თ. ყურადღებით ხდება თუ არა ანგარიშ-ფაქტურებში, საქონლის თანმხლებ დოკუმენტაციაში, მინდობილობის ხელწერილსა და კონოსამენტში [ზედდებულში] ნაჩვენები საქონლის, ვადების, პირობების, თარიღების, წონის, აღწერილობისა და ა.შ. შესწავლა, შეუსაბამობების გამოვლნის მიზნით?

___ ___
დიახ არა

ბ. ი. ძალაშია თუ არა პროცედურები, რომლის საფუძველზეც შეიძლება განისაზღვროს, ნამდვილია თუ არა ზემოხსენებულ დოკუმენტებზე ნაჩვენები ხელმოწერები?

___ ___

ბ. კ. ხდება თუ არა კლიენტებისგან მისაღები თანხების დეტალური შემოწმება და ანგარიშ-ფაქტურების, თარიღების, რიცხვების, ვადებისა, პირობებისა და სხვათა შედარება განსხვავებების გამოსავლენად?

___ ___

გ. პროცენტი სესხზე

გ. ა. ხორციელდება ან ადეკვატურად განიხილება თუ არა სესხზე დარიცხული პროცენტის შესახებ ჩანაწერების მომზადება და აღრიცხვა იმ პირების მიერ, რომლებიც ამავდროულად:
___ ___ არ უშვებენ ჩეკებს და გადამყვან თამასუქებს?
___ ___ არა აქვთ ურთიერთობა ფულად საშუალებებთან?

გ. ბ. ხდება თუ არა პროცენტის დამოუკიდებელი დაანგარიშება, ან შედარება და სათანადოდ შემოწმება სესხზე საწყისი პროცენტის შესახებ ჩანაწერებთან იმ პირების მიერ, რომლებიც ამავდროულად:

___ ___ არ უშვებენ ჩეკებს და გადამყვან თამასუქებს?
___ ___ არა აქვთ ურთიერთობა ფულად საშუალებებთან ?

დ. გირაო

დ. ა. დროულად აღრიცხავს თუ არა ბანკი პირველი ყადაღის დადებას შესაბამის უცხოურ დებიტორულ დავალიანებებზე, თითოეულ მსესხებელთან მიმართებაში?

___ ___

დ.ბ. გულისხმობს თუ არა უცხოური დებიტორული დავალიანებების უზრუნველყოფის ქვეშ გაცემული სესხები ინვენტარზე უფლებების მიღებასაც?

___ ___

დ. გ. ამოწმებს თუ არა ბანკი მსესხებლის დებიტორულ დავალიანებებს ან ითხოვს თუ არა პერიოდულად მათ დამოუკიდებელ შემოწმებას?

___ ___
დიახ არა

დ. დ. მოითხოვს თუ არა ბანკი მსესხებლისგან პერიოდულად წარმოადგინოს ვადაგასული დებიტორული დავალიანებები?

___ ___

დ. ე. მოიცავს თუ არა კონოსამენტი (ზედდებული) საქონლის გაგზავნას მისი გამგზავნის შეკვეთით, თუ იგი ბანკის და არა უცხოელი მყიდველის შეკვეთის დამადასტურებელი შეუვსებელი ფურცელია?

___ ___

დ. ვ. სათანადოდ არის თუ არა დაზღვეული დაფინანსებული საქონელი?

___ ___

ე. მისაღები თანხების სანაცვლოდ გაცემული ავანსები და დისკონტირებული სავაჭრო აქცეპტები

ე. ა. მუდმივად იწარმოება თუ არა რეგისტრი უცხოეთიდან მისაღებ იმ თანხებზე, რომელთა სანაცვლოდაც ავანსები გაიცა ან სავაჭრო აქცეპტების დისკონტირება მოხდა?

___ ___

ე. ბ. ხდება თუ არა ყველა მისაღები თანხის ინდექსირება სათანადო რეგისტრში?

___ ___

ე. გ. მოცემულია თუ არა ზემოხსენებულ რეგისტრებში სრული ინფორმაცია დისკონტირებული სავაჭრო აქცეპტებისა და იმ მისაღები თანხების წარმოშობის/დანიშნულების შესახებ, რომელთა სანაცვლოდაც გაიცა ავანსები?

—— ——

ე. დ. ეძლევა თუ არა ქვითრები ყველა მსესხებელს მათ მიერ ბანკისთვის გადახდილ თანხაზე?

—— ——

ე. ე. ენიჭება თუ არა სერიული ნომერი ან წინასწარ დანომრილი ფორმა თითოეულ მისაღებ თანხას და ყველა მასთან დაკავშირებულ დოკუმენტს?

—— ——

ე. ვ. მუშაობს თუ არა საქონლის გაგზავნასა და გაცემასთან დაკავშირებულ ყველა შემოსულ მოთხოვნასა და შეკითხვაზე ისეთი ოფიცერი ან თანამშრომელი, რომელსაც შეხება არა აქვს მისაღები თანხების შესახებ ინფორმაციის დამუშავებაზე?

—— ——
დიახ არა

ე. ზ. წარმოებს თუ არა იმ თანხების აღრიცხვა, რომელიც იქნა გადახდილი და რომლითაც დაკრედიტდა მსესხებლის საავანსო ანგარიში?

—— ——

ე. თ. ხდება თუ არა გადახდილი თანხებით შესაბამისი კლიენტის საავანსო ანგარიშის დაკრედიტება?

—— ——

ე.ი. ყოველდღიურად ხდება თუ არა იმპორტიორებსა და ექსპორტიორებზე დარიცხული და მათგან მისაღები ყველა პროცენტის დეტალური შეჯამება, რომელშიც მითითებული იქნება ამოღებული თანხების რიცხვები და ოდენობა?

—— ——

ე. კ. ხდება თუ არა უხცოეთის ბანკების ან აშშ-ს ბანკების ფილიალების მიერ იმპორტიორებისგან ამოღებული თანხების გაგზავნა უშუალოდ ბანკში და არა ექსპორტიორის მეშვეობით?

—— ——

ე. ლ. თუ ექსპორტიორი უშუალოდ ღებულობს იმპორტიორის თანხებს, დაწესებულია თუ არა კონტროლი ექსპორტიორის საბუღალტრო ჟურნალებზე, ან ტარდება თუ არა მათი აუდიტი? (დადებითი პასუხის შემთხვევაში, მოგვეცით მოკლე განმარტება).

—— ——

ე. მ. ხდება თუ არა იმ თანამშრომლების პერიოდული როტაცია, ყოველგვარი წინასწარი გაფრთხილების გარეშე, რომლებიც თანხების ამოღებაზე მუშაობენ?

—— ——

ე. ნ. მოეთხოვება თუ არა თანამშრომელს მიღებული თანხების მსესხებლის საავანსო ანგარიშზე გადატანა იმავე სამუშაო დღეს, როდესაც თანხების მიღება მოხდა?

—— ——

ე. ო. ხდება თუ არა ყოველი მისაღები თანხის შეტანა რეგისტრში, რათა შესაძლებელი იყოს მათი შემოწმება?

—— ——

ე. პ. შემუშავებულია თუ არა შესაბამისი პროცედურული პოლიტიკა, რომელიც ეხება კორესპონდენტ ბანკებში არსებულ გადაუხდელ ამოსაღებ თანხებთან დაკავშირებული მოთხოვნებისა და შეკითხვების გაგზავნას?

—— ——
დიახ არა

ე. ჟ. თუ იმპორტიორი უარს იტყვის თამასუქის განაღდებაზე, შემუშავებულია თუ არა ინსტრუქცია იმ ღონისძიებებთან დაკავშირებით, რომლებიც თანხების ამომღები ბანკის მიერ უნდა გატარდეს?

—— ——

ე. რ. მისაღები თანხების გადაუხდელობის შემთხვევაში, დაუყოვნებლივ უგზავნის თუ არა ბანკი შეტყობინებას მსესხებელს?

—— ——

ე. ს. მკვეთრად არის თუ არა გამიჯნული მისაღები თანხები (რომელთა სანაცვლოდაც გაიცა ავანსები) და დისკონტირებული სავაჭრო აქცეპტები ჩვეულებრივი ამოსაღები თანხებისგან?

—— ——

ე. ტ. ითვალისწინებს თუ არა მემორანდუმი ზემოხსენებული ამოსაღები თანხების კონტროლს და ხდება თუ არა ამ კონტროლის რეგულარული დაბალანსება?

—— ——

ე. უ. უხდება თუ არა მისაღები თანხების, (რომელთა სანაცვლოდაც ავანსები გაიცა) ასევე დისკონტირებული სავაჭრო აქცეპტების საბუღალტრო ჟურნალში გატარება იმ თანამშრომლების მიერ, რომლებიც არ მუშაობენ ამ ინსტრუმენტებზე?

—— ——

ე. ფ. სათანადოდ არის თუ არა დაცული მომდევნო სამუშაო დღეს გადატანილი მისაღები თანხები?

—— ——

ე. ქ. იცის თუ არა იმ კლიენტმა, რომლის სავაჭრო აქცეპტების დისკონტირებაც მოხდა, რეგრესის უფლებით თუ მის გარეშე მოხდა მათი შესყიდვა?

—— ——

ე. ღ. გარკვევით ესმის თუ არა ყველა დაინტერესებულ მხარეს, ე.ი. გამყიდველს (ექსპორტიორს), იმპორტიორს (მყიდველს) და ბანკებს, თუ ვინ უნდა გაიღოს საპროცენტო, დისკონტირებისა და თანხების ამოღების ხარჯები, გამყიდველმა თუ იმპორტიორმა?

—— ——

ვ. ფორფეიტინგი

დიახ არა

ვ. ა. სწორად ჩააბარა თუ არა ბანკმა საქონლის გასაგზავნი დოკუმენტაცია ფაქტორს, ენდოსამენტით თუ კონსიგნაციის წესით?

—— ——

ვ. ბ. ემთხვევა თუ არა ბანკის მიერ წარმომდგენზე თამასუქებისა და ვადიანი თამასუქების სანაცვლოდ ფაქტორისთვის გადახდილი ავანსების ან საბანკო აქცეპტების თანხა ბოლო მომხმარებლის მიერ დებიტორული ანგარიშების გადახდის სავარაუდო თანხას?

—— ——

ზ. უცხოური კრედიტების დაზღვევის ასოციაცია

ზ. ა. იცის თუ არა ბანკმა იმ რისკების შესახებ, რომელსაც FCIA-ის დაზღვევა არ ითვალისწინებს?

—— ——

ზ. ბ. აკონტროლებს თუ არა ბანკი, თუ რამდენად გადააჭარბა მსესხებელმა FCIA-ის მიერ დაწესებულ საკრედიტო ლიმიტებს?

—— ——

ზ. გ. აკონტროლებს თუ არა ბანკი, თუ რამდენად სწორად გადაუხადა მსესხებელმა ბანკს FCIA-ის დაზღვევის ამონაგები?

—— ——

ზ. დ. იცის თუ არა ბანკმა, თუ რის საფუძველზე ახორციელებს FCIA დაზღვევას, "მარტივი შეტყობინების" თუ "სპეციალური განმარტების" საფუძველზე?

—— ——

ზ. ე. უტოვებს თუ არა ბანკი ექსპორტიორს რეგრესის უფლებას FCIA-ის თანახმად?

—— ——

ზ. ვ. მოახსენა თუ არა ბანკმა FCIA-ის დარღვევების შესახებ, ასოციაციასთან დადებული ხელშეკრულების თანახმად?

—— ——

ზ. ზ. დეფოლტის შემთხვევაში, მიმართავს თუ არა ბანკი FCIA-ის შესაბამისი სარჩელით?

—— ——

თ. დასკვნა
დიახ არა

თ. ა. წარმოადგენს თუ არა ამ კითხვარში მოცემული ინფორმაცია შიდა კონტროლის სათანადო ბაზას და ხომ არ არის გამოტოვებული რაიმე მნიშვნელოვანი სფერო, რომელსაც შეუძლია შეასუსტოს კონტროლი და არ არის შესული ამ კითხვარში? უარყოფით პასუხებზე მოგვეცით მოკლე განმარტება და მიუთითეთ შემოწმების ნებისმიერი პროცედურა, რომელიც საჭიროდ მიგაჩნიათ.

—— ——

თ.ბ. კომპოზიტური შეფასების საფუძველზე და მოცემულ კითხვებზე პასუხების გათვალისწინებით, შიდა კონტროლი შეფასდა ადეკვატურად/არაადეკვატურად.

—— ——

§ 24. საერთაშორისო საბანკო აქცეპტები, მისი შემოწმების პროცედურები და შიდა კონტროლის კითხვარი

I. საერთაშორისო საბანკო აქცეპტები

საერთაშორისო ვაჭრობის დაფინანსების ერთ-ერთ მეთოდს წარმოადგენს საბანკო აქცეპტის გამოყენება. ასეთი ინსტრუმენტი შეიძლება გამოყენებულ იქნას სავაჭრო ქსელში საქონლის გადაადგილების ყოველი მომდევნო ეტაპის დასაფინანსებლად, მისი წარმოების ადგილიდან საბოლოო დანიშნულების ადგილამდე.

საბანკო აქცეპტი არის დავალება, რომელსაც აქვს ვადიანი თამასუქის სახე. იგი შემუშავდება ერთი მხარის (ტრასანტის) მიერ საკუთარი თავის ან მეორე მხარის (თანხის მიმღები) სასარგებლოდ. თამასუქი გამოიწერება კონკრეტულ ბანკზე რომელიც ახდენს მის აქცეპტირებას. ბანკი აქცეპტორი იღებს ვალდებულებას აღნიშნული თანხა გადაუხადოს ტრატის მფლობელს განსაზღვრული

თარიღისათვის, ან მის დადგომამდე. აქცეპტირებისას, ბანკი სვამს ბეჭედს დოკუმენტის პირველ ფურცელზე, რომელზეც წერია „აქცეპტირებულია“, ანუ მიღებულია და იქვე მიუთითებს აქცეპტირების თარიღს. ამის შემდეგ ეს დოკუმენტი წარმოადგენს ბანკის უპირობო ვალდებულებას განსაზღვრულ დღეს მოცემული თანხის გადახდაზე. ამ ფინანსური ინსტრუმენტის მიხედვით, ძირითად ვალდებულებას თავის თავზე იღებს ტრასატი ბანკი, ხოლო მეორად ვალდებულებას - თანხის მიმღები მხარე, რომელმაც მოახდინა თამასუქის პირველადი ინდოსირება. თუ იმპორტიორი არ არის საბანკო დაწესებულება, აქცეპტი მიიჩნევა არა საბანკო, არამედ სავაჭრო აქცეპტად.

საბანკო აქცეპტი ხშირად გამოიყენება სავაჭრო ოპერაციების დასაფინანსებლად. აქცეპტის გამოწერა დაკავშირებულია აკრედიტივებთან, თუმცა ისინი შეიძლება გამოიწერონ განაღდების ან ღია ანგარიშებით ოპერაციების შემთხვევაშიც (იხ. საერთაშორისო აკრედიტივების თავი). როგორც წესი, აქცეპტის მიხედვით გაცემულ კრედიტს ახასიათებს თვითლიკვიდაცია, რადგან ის თავად უზრუნველყოფს ვადაზე განაღდების წყაროს. აქედან გამომდინარე, აქცეპტი დაკავშირებული უნდა იყოს ისეთ სავაჭრო ოპერაციასთან, რომლის დროსაც ხდება საქონლის ტრანსპორტირება, მის სავაჭრო ქსელში მოხვედრამდე. მიზანშეწონილია ისეთი დოკუმენტების არსებობა რომლის თანახმადაც აქცეპტი ეფუძნება საქონლის რეალურ გადაზიდვას/შენახვას და აქცეპტის ვადის დადგომისას საქონლის რეალიზაციის შედეგად მიღებული შემოსავლები გამოყენებულ იქნება აქცეპტზე დავალიანების დასაფარავად.

აქცეპტის მიხედვით გადასახდელი თანხების მიმღებმა, შეიძლება შეინარჩუნოს აქცეპტი მისი ვადის დადგომამდე, ან მიჰყიდოს ის ფასდაკლებით (დისკონტით) თავის ბანკს, ან გაყიდოს აქცეპტების ბაზარზე. იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკი ფასდაკლებით იძენს საკუთარ აქცეპტებს (ახდენს აქცეპტის დისკონტირებას), ის ამცირებს როგორც თავისი კლიენტის ვალდებულებებს (აქტივების მხარეს) აქცეპტების მიხედვით, ისე საკუთარ ვალდებულებას (პასივების მხარეს) აქცეპტების მიხედვით, რის შემდეგაც დისკონტირებული აქცეპტები აღირიცხება სხვა სესხებთან ერთად. ამის შემდეგ, თუ ბანკი გაყიდის აქცეპტს აქცეპტების ბაზარზე, იგი აღირიცხება, როგორც ბანკის კლიენტისა და თავად ბანკის ვალდებულება აქცეპტის მიხედვით, ხოლო სესხების ანგარიში შესაბამისად შემცირდება. ხელმეორედ დისკონტირებული აქცეპტები არ მიიჩნევა სესხის აღებად. კლიენტის ვალდებულებანი აქცეპტის მიხედვით მცირდება კლიენტისგან შემოსული, წინასწარ გადახდილი თანხებით. ამასთან, ბანკის ვალდებულებანი არ მცირდება მოსალოდნელი თანხებით.

II. საერთაშორისო საბანკო აქცეპტების შემოწმების პროცედურები

ა. შემოწმებისას უნდა შეივსოს შიდა კონტროლის კითხვარის ის ნაწილი, რომელიც ეხება საერთაშორისო საბანკო აქცეპტებს.

ბ. უნდა შემოწმდეს არსებული პოლიტიკის, პრაქტიკისა და შიდა კონტროლის დაცვა, მოპოვებულ იქნეს ინფორმაცია იმ ხარვეზების შესახებ,

რომლებიც აღმოჩენილი იყო უკანასკნელად ჩატარებული შიდა და გარე აუდიტის მიერ; დადგინდეს, გადაიდგა თუ არა ნაბიჯები არსებული ხარვეზების გამოსასწორებლად.

გ. მოპოვებულ უნდა იქნეს საწყისი ინფორმაცია აკრედიტივის მიხედვით კლიენტების მთლიანი დავალიანების შესახებ და:

გ. ა. შედარებულ იქნეს ის მთავარი საბუღალტრო წიგნის მონაცემებთან;

გ. ბ. დადგენილ იქნეს დამაბალანსებელი მუხლების მიზანშეწონილობა.

დ. შერჩეულ იქნეს მსესხებელთა ჯგუფი ისე, რომ შემოწმებამ მოიცვას აქცეპტების საერთო მოცულობის მინიმუმ 60 პროცენტი.

ე. მომზადდეს საკრედიტო ხაზის ბარათები, რომლებიც უნდა შეიცავდნენ შემდეგი სახის ინფორმაციას:

ე. ა. კლიენტის მთლიანი ვალდებულებანი საბანკო აქცეპტების მიხედვით;

ე.ბ. საბანკო აქცეპტის მიხედვით კლიენტის ვალდებულებათა აღწერა, რომელშიც მოყვანილი უნდა იყოს:

- აქცეპტის მიმდინარე ოდენობა და მითითებული თანხის წინასწარი (მოსალოდნელი) გადახდის ან აქცეპტის ნაწილის (წილობრივი სერთიფიკატების საშუალებით) გაყიდვის ნებისმიერი შემთხვევა.
- აქცეპტის გამოწერის თარიღი.
- აქცეპტის განაღდების ვადა (შესაძლებლობის შემთხვევაში, მიუთითეთ აქცეპტის განაღდების ზუსტი თარიი).
- აქცეპტის ტიპი.
  - იმპორტი.
  - ექსპორტი.
  - საქონლის გაგზავნა მესამე ქვეყანაში.
  - საქონლის ტრანსპორტირება ქვეყნის შიგნით.
  - საქონლის შენახვა.
  - ლარებში კონვერტაცია.
  - საბრუნავი კაპიტალი და/ან წინასწარი ექსპორტი.
  - წარმომდგენზე აკრედიტიცის რეფინანსირება.
- აქცეპტის მიმდინარე მდგომარეობა.

ვ. მოპოვებულ უნდა იქნეს აქცეპტებთან დაკავშირებით შემდეგი ინფორმაცია, რომელიც შეიძლება გახდეს საკრედიტო განხილვაში დამატებითი კლიენტების (მსესხებლების) ჩართვის საფუძველი:

ვ. ა. ვადაგადაცილებები;

ვ. ბ. წილობრივი სერთიფიკატების ყიდვა და გაყიდვა (მათ შორის სინდიკატური მონაწილეობა).

- აქცეპტების წილობრივი სერთიფიკატების გაყიდვა;
- მონაწილეობა აქცეპტების (ნასესხები თანხების) პულში (გაერთიანებულ ფონდებში).

ვ. გ. ვალდებულებანი სესხების გაცემაზე და სხვა პირობითი ვალდებულებანი.

ვ.დ. კრედიტების გაცემა ძირითად აქციონერებზე, ოფიცრებზე, დირექტორებზე ან მათთან დაახლოებულ პირებზე.

ვ.ე. სხვადასხვა სასესხო დროებით შეჩერებული სადებეტო და საკრედიტო ანგარიშები.

ვ. ვ. მენეჯმენტის მიერ „საყურადღებო" კატეგორიად მიჩნეული კრედიტების გაცემა.

ვ.ზ. საკრედიტო პოლიტიკის სპეციფიკური ასპექტები, რომლებიც საბანო აქცეპტებს ეხება.

ვ. თ. თითოეული ოფიცრის უფლებამოსილება სესხის გაცემაზე.

ვ. ი. მომქმედი ტარიფების სტრუქტურა.

ვ. კ. ნებისმიერი სასარგებლო ინფორმაცია, რომელიც მიღებულია საკრედიტო და დისკონტირების კომიტეტების ან ნებისმიერი მსგავსი კომიტეტის სხდომების ოქმებიდან.

ვ. ლ. სამეთვალყურეო საბჭოსთვის მომზადებული ანგარიშები.

ვ. მ. წინა შემოწმების დროს ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხები.

ზ. შესწავლილ იქნეს მიღებული ინფორმაცია შემდეგ საკითხებში გარკვევის მიზნით:

ზ. ა. წილობრივი სერთიფიკატების ყიდვა და გაყიდვა:

- შემოწმდეს წილობრივი სერტიფიკატები და სათანადო ჩანაწერები, რათა დადგინდეს ნაწილდება თუ არა არსებული რისკები და გათვალისწინებული გადასახდელები ხელშეკრულების მიხედვით.
- დადგინდეს, თუ რამდენად სწორადაა ასახული საბუღალტრო წიგნიში ბანკის ვალდებულებანი.
- გამოკვლეულ იქნეს წილობრივი სერთიფიკატების გაყიდვის ყველა ის ოპერაცია, რომელიც შესრულებულია შემოწმების დაწყებამდე ცოტა ხნით ადრე. დადგინდეს, ხომ არ იყო აქცეპტის გაყიდვა გამოწვეული შემმოწმებლების კრიტიკის თავიდან ასაცილებლად.

ზ. ბ. ვალდებულებები სესხების გაცემაზე (მათ შორის აქცეპტირებაზე) და პირობითი ვალდებულებები. გაანალიზებულ იქნეს ვალდებულებები ან პირობითი ვალდებულებები იმ შემთხვევაში, თუ მსესხებელს ურჩიეს აესახა ვალდებულებები მიმდინარე სესხის ნაშთის გაერთიანებულ თანხასთან ერთად, ასეთი არსებობის შემთხვევაში.

ზ.გ. სხვადასხვა სასესხო დროებით შეჩერებული სადებეტო და საკრედიტო ანგარიშები. მენეჯმენტთან ერთად განხილულ იქნეს საბანკო აქცეპტებთან დაკავშირებული ნებისმიერი დიდი ან ძველი ანგარიში.

თ. შეუდარდეს საკრედიტო ხაზების ბარათებში არსებულ ინფორმაციას ზემოთ ჩამოთვლილი პროცედურების ჩატარების შედეგად მოპოვებული მონაცემები. აღინიშნოს ვადაგადაცილების ნებისმიერი შემთხვევა.

ი. მომზადდეს საკრედიტო ხაზების ბარათები იმ აქცეპტებისთვის, რომლებიც არ იყო შესული შესამოწმებელ ჯგუფში, მაგრამ საჭიროებენ შემოწმებას ზემოხსენებული შემოწმების პროცედურების ჩატარების შედეგად მოპოვებული ინფორმაციის საფუძველზე.

კ. ფულად დოკუმენტებზე, ოვერდრაფტებსა და სესხებთან დაკავშირებულ სხვა საკითხებზე მომუშავე შემმოწმებლებისგან მოპოვებულ იქნეს ინფორმაცია ჩვეულებრივი მსესხებლების ვალდებულებების და სხვა ასპექტების შესახებ, რათა ერთად გადაწყდეს, თუ ვინ განიხილავს საკრედიტო ურთიერთობებს მსესხებელთან. შემდეგ უნდა გადაეცეს ან შენახულ იქნეს შევსებული საკრედიტო ხაზის ბარათები.

ლ. მოპოვებული იქნეს ყველა მსესხებლის საკრედიტო საქმეები, რომელთათვისაც საკრედიტო ხაზების ბარათები მომზადდა და აუცილებლობის შემთხვევაში, დასრულდეს საკრედიტო ბარათები. სესხების გაანალიზების მიზნით, შესრულდეს შემდეგი პოცედურები:

ლ.ა. გაანალიზდეს საბალანსო და მოგება-ზარალის უწყისები მიმდინარე და წინა პერიოდის ფინანსური ანგარიშგებების მიხედვით და დადგინდეს ნებისმიერი ნეგატიური ტენდენციის არსებობა.

ლ.ბ. ერთმანეთს შეეფარდოს მიმდინარე ფინანსური ანგარიშგების მუხლები ან მუხლების ჯგუფი ანგარიშგებებში მოცემულ სხვა მუხლებს ან მუხლების ჯგუფებს და დადგინდეს ნებისმიერი დადებითი ან ნეგატიური ტენდენციის არსებობა.

ლ.გ. მიმდინარე ფინანსური ანგარიშგებების საფუძველზე განხილულ იქნეს საბალანსო უწყისის კომპონენტები და დადგინდეს თითოეული მუხლის მიზანშეწონილობა მთლიან ფინანსურ სტრუქტურასთან მიმარებაში.

ლ.დ. განხილულ იქნეს საბალანსო უწყისის ძირითადი მუხლების თანმხლები დამატებითი ინფორმაცია და კონსოლიდაციის მიზნით გამოყენებული მეთოდი და დადგინდეს გადახდის პირველადი წყაროები და შეფასდეს მათი ადეკვატურობა.

ლ.ე. შესწავლილ იქნეს დაცულია თუ არა აქცეპტირების ხალშეკრულების ძირითადი პირობები.

ლ.ვ. განხილულ იქნეს ინფორმაციის სხვადასხვა წყაროები მათ შორის: ოფიცერთა შეთანხმებები, სავაჭრო ანგარიშები, საკრედიტო ფაილები და კორესპონდენციის დაიჯესტი (მოკლე მიმოხილვ), რათა დადგინდეს მისაღებ თანხებთან დაკავშირებული ნებისმიერი პრობლემის არსებობა.

ლ.ზ. შედარებულ იქნეს გირაოს ღირებულება დაუფარავი ვალის ოდენობაზე, შეფასდეს მარჟა და დეპოზიტის სახით უზრუნველყოფა.

ლ.თ. შედარებულ იქნეს მიღებული საკომისიოები ბანკის ტარიფების ცხრილს და დადგინდეს, თუ რამდენადაა დაცული არსებული ინსტრუქციები.

ლ.ი. შედარებულ იქნეს დაუფარავი საბანკო აქცეპტების მოცულობა სესხების გაცემაზე პასუხისმგებელი ოფიცრის უფლებამოსილებას.

ლ. კ. განალიზდეს გარანტორის მიერ შეთავაზებული მეორადი უზრუნველყოფა.

ლ. ლ. დადგინდეს, თუ რამდენადაა დაცული ბანკის პოლიტიკა საბანკო აქცეპტებთან მიმართებაში.

მ. წინასწარ შერჩეული საბანკო აქცეპტებისთვის, შემოწმდეს იმ მსესხებლების საკრედიტო საქმეები, რომელთა ძირითადი დავალიანება აჭარბებს დადგენილ ლიმიტს. ამასთან, შესწავლილი იქნეს ის მსესხებლები, რომელთა კრედიტუნარიანობას გარკვეული სისუსტეები ახლავს ან აღებული აქვთ სხვა სახის დამატებითი სესხები.

ნ. ქვემოთ მოყვანილი პროცედურების გამოყენებით დადგინდეს, რამდენადაა დაცული კანონის, დებულების, საბანკო ნორმატივებისა და ლიმიტების ის მოთხოვნები, რომლებიც საბანკო აქცეპტების დაფინანსებას ეხება.

ნ. ა. დადგინეთ რამდენადაა დაცული იურიდიული ლიმიტები სესხების გაცემაზე.

ნ.ბ. დადგინეთ რამდენადაა დაცული ეკონომიკური ნორმატივები და ლიმიტები, რომლებიც სესხების გაცემას ეხება.

ო. განხორციელდეს შემოწმება კრედიტების კონცენტრაციის გამოვლენის მიზნით.

ჟ. შემოწმების შედეგები

ჟ. ა. შესაბამის ოფიცერთან ერთად განხილულ იქნეს და მომზადდეს შემაჯამებელი ანგარიში შემდეგ საკითხებთან დაკავშირებით:

- კანონებისა და ნორმატიული აქტების დარღვევა;
- აქცეპტები, რომელთაც არ ახლავს მიმდინარე და სრული ფინანსური ინფორმაცია;
- აქცეპტები, რომელთა უზრუნველყოფის შესახებ დოკუმენტაცია არასაკმარისია;
- კრედიტების კონცენტრაცია;
- ნეგატიურ კლასიფიკაციას დაქვემდებარებული აქცეპტები;
- არაადეკვატურად უზრუნველყოფილი აქცეპტები, ასეთის არსებობის შემთხვევაში;
- ძირითადი აქციონერებისთვის, თანამშრომლებისთვის, ოფიცრებისთვის, დირექტორებისთვის და მათთან დაკავშირებულ პირთათვის შექმნილი საბანკო აქცეპტები;
- საბანკო აქცეპტები, რომელთა ხარისხი და საბოლოო ამოღება, ნებისმიერი სხვა მიზეზის გამო, კითხვის ნიშნის ქვეშ დგას.

ჟ. ბ. შეფასდეს ბანკი შემდეგ საკითხებთან მიმართებაში:

- საბანკო აქცეპტებთან დაკავშირებული პოლიტიკის ადეკვატურობა;
- ბანკების ოფიცრების მუშაობა დაწესებულ პოლიტიკასთან შესაბამისობაში;
- საბანკო აქცეპტების განყოფილებაში არსებული ნეგატიური ტენდენციები;
- მოპოვებული განრიგების სიზუსტე და სრულყოფილება;
- შიდა კონტროლის ხარვეზები ან გამონაკლისები;

- რეკომენდირებული მაკორექტირებელი ღონისძიებები, როდესაც პოლიტიკა, პრაქტიკა ან პროცედურები არაადეკვატურია;
- განყოფილების მენეჯმენტის ხარისხი;
- სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები.

III. საერთაშორისო საბანკო აქცეპტების შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი

განიხილეთ ბანკის მიერ საბანკო აქცეპტების შექმნასა და მომსახურებასთან დაკავშირებული შიდა კონტროლი, პოლიტიკა, პრაქტიკა და პროცედურები. საბანკო აქცეპტების სისტემა უნდა იყოს სრულად დოკუმენტირებული და საჭიროების შემთხვევაში, უნდა მოიცავდეს სიტყვიერ აღწერას, ბლოკ-სქემებს, გამოყენებული ფორმების ასლებს და სხვა შესაბამის ინფორმაციას.

დიახ არა

ა. პოლიტიკა

ა. ა. მიიღო თუ არა ადმინისტრაციამ, საკუთარი უფლებებისა და მოვალეობებისგან გამომდინარე, საბანკო აქცეპტებთან დაკავშირებული, წერილობით დოკუმენტირებული პოლიტიკა, რომელშიც დადგენილია

___ ___ საბანკო აქცეპტებთან დაკავშირებული განაცხადების განხილვასთან დაკავშირებული პროცედურები?

___ ___ ის მოთხოვნები რომელსაც უნდა აკმაყოფილებდნენ ბანკის კლიენტები?

___ ___ ა. ბ. ხდება თუ არა საბანკო აქცეპტებთან დაკავშირებული პოლიტიკის განხილვა მინიმუმ წელიწადში ერთხელ, რათა განისაზღვროს მისი შესაბამისობა ბაზარზე არსებულ პირობებთან?

ბ. ჩანაწერები

ბ. ა. ხორციელდება თუ არა საბანკო აქცეპტების შესახებ დამატებითი ჩანაწერების მომზადება იმ პირების მიერ, რომლებიც ამავდროულად არ არიან უფლებამოსილი:

___ ___ გამოწერონ ოფიციალური ჩეკები და თამასუქები?

___ ___ განახორციელონ ოპერაციები ფულადი სახსრებით?

ბ. გ. ყოველდღიურად ხდება თუ არა საბანკო აქცეპტების შესახებ დამატებითი ჩანაწერების მთავარი დავთრის მონაცემებთან შესაბამისობის განსაზღვრა და ადეკვატურად არის თუ არა გამოკვლეული დამაბალანსებელი მუხლები იმ პირების მიერ, რომელთაც, როგორც წესი, არა აქვთ შეხება აქცეპტებთან და დამატებითი ჩანაწერების მომზადებასთან?

___ ___

დიახ არა

ბ.დ. დროულად ამზადებს და განიხილავს თუ არა მენეჯმენტი აქცეპტების ვადაგადაცილებას?

___ ___

ბ. ე. ხდება თუ არა აქცეპტების ნაშთების შესახებ მონაცემების მიღება და მოკვლევა იმ პირების მიერ, რომელთაც, როგორც წესი, არა აქვთ შეხება აქცეპტებით ანგარიშსწორებასა და აღრიცხვასთან?

___ ___

ბ.ვ. ხდება თუ არა ჟურნალში საბუღალტრო კორექტირების შემოწმება შესაბამისიოფიცრების მიერ?

___ ___

ბ. ზ. ხდება თუ არა ყოველდღიური ჩანაწერების შენახვა, რომელშიც შეჯამებული იქნება აქცეპტების ოპერაციების დეტალები, მაგალითად: საბანკო აქცეპტების შექმნა, მიღეული თანხები და საკომისიოები, რომელიც ერთვის მთავარი დავთრის ანგარიშებს?

___ ___

ბ.თ. აღირიცხება თუ არა ბანკის ჩანაწერებში საკუთარი აქცეპტებისგან განცალკევებით სხვა ბანკებისაგან შეძენილი აქცეპტები?

___ ___

ბ. ი. ხდება თუ არა დაუფარავ საბანკო აქცეპტებზე წინასწარ გადახდილი (სავარაუდო) თანხების განაშთვა აქტივების შესაბამის ანგარიშზე - "კლიენტის ვალდებულება აქცეპტების მიხედვით" (ან სესხები და დისკონტები, გამომდინარე იქიდან მოახდინა თუ არა ბანკმა საკუთარი აქცეპტების დისკონტირება) ხოლო ვალდებულებების მხარეს ეს აქცეპტები კვლავ აისახება "ბანკის ვალდებულება აქცეპტების მიხედვით" ანგარიშზე?

___ ___

ბ. კ. ყოველთვიურად ხდება თუ არა საბანკო აქცეპტების ჩანაწერების ასლების და აქცეპტების მიხედვით ბანკის ვალდებულებების შესახებ მონაცემთა მომზადება და შედარება იმ თანამშრომლების მიერ, რომელთაც არა აქვთ შეხება სააქცეპტო ოპერაციების დამუშავებასა და აღრიცხვასთან?

___ ___

დიახ არა

გ. საკომისიოები

გ. ა. ხორციელდება თუ არა საკომისიო გადასახადებისა და დისკონტის მომზადება და განხილვა იმ პირების მიერ, რომლებიც ამავდროულად არ არიან უფლებამოსილი:

___ ___ გამოწერონ ოფიციალური ჩეკები და თამასუქები?

___ ___ განახორციელონ ოპერაციები ფულადი სახსრებით?

გ. ბ. ხდება თუ არა დამოუკიდებლად საკომისიო გადასახადებისა და დისკონტის დაანგარიშება და შედარება საკომისიო გადასახადისა და დისკონტის პირველად ჩანაწერებთან იმ პირების მიერ, რომლებიც ამავდროულად არ არიან უფლებამოსილი:

___ ___ გამოწერონ ოფიციალური ჩეკები და თამასუქები?

___ ___ განახორციელონ ოპერაციები ფულადი სახსრებით?

დ. უზრუნველყოფა

დ. ა. ინახება თუ არა წინასწარ დანომრილი ჩანაწერები, რომლებშიც დეტალურად იქნება აღწერილი გირაოში ჩადებული უზრუნველყოფა?

___ ___

დ. ბ. ხორციელდება თუ არა უზრუნველყოფის მიღება და მსესხებლებზე გაცემა, რეესტრში შესაბამისი გატარებების განხორციელება სხვადასხვა თანამშრომლის მიერ?

___ ___

დ. გ. ხდება თუ არა გაცემულ უზრუნველყოფაზე ჩაბარების საბუთების წარმოება და მათი შემდგომი რეგისტრაცია?

___ ___

დ. დ. ხდება თუ არა სეიფში შენახული უზრუნველყოფის გატარება და რეგისტრაცია?

___ ___

დ. ე. სათანადოდ არის თუ არა კოდირებული გირაოში ჩადებული დეპოზიტები, რათა არ მოხდეს თანხების უკანონო გატანა?

___ ___

დიახ არა

დ. ვ. ხდება თუ არა ოფიციალური დასტურის მიღება სხვა ბანკებიდან იქ არსებული დეპოზიტების დაგირავების შემთხვევაში?

___ ___

დ. ზ. საჭიროა თუ არა ოფიცრის თანხმობა უზრუნველყოფის გაცემამდე ან შეცვლამდე?

___ ___

ე. სხვა

ე. ა. საიმედოდ არის თუ არა დაცული ბანკის სამუშაო საათებში და ღამის განმავლობაში სეიფებში შენახული აქცეპტების ჩანაწერების ასლები, საკუთარი დისკონტირებული (შეძენილი) აქცეპტები, ასევე სხვა ბანკებიდან შეძენილი აქცეპტები?

___ ___

ე. ბ. სათანადოდაა თუ არა დაცული კლიენტების ცარიელი (წინასწარ ხელმოწერილი) თამასუქები?

___ ___

ე. გ. ამტკიცებს თუ არა ოფიცერი რომელიმე საკომისიო გადასახადის შემცირებას აქცეპტზე?

___ ___

ე. დ. არსებობს თუ არა ბანკში შიდა განხილვის სისტემა, რომელიც:

___ ___ ახდენს უზრუნველყოფისა და დამხმარე დოკუმენტაციის (რომელიც ინახება ქონების რეალიზაციის/გადაცემის მიზნით) სათანადო ხელახალ შემოწმებას?

___ ___ პერიოდულად ამოწმებს უზრუნველყოფის ღირებულებას?

___ ___ საკრედიტო ოფიცრებს პერიოდულად აცნობებს საბანკო აქცეპტებისა და სააქცეპტო ხაზების ვადის დადგომის თაობაზე?

ე. ე. უზრუნველყოფს თუ არა ბანკის აქცეპტების აღრიცხვის სისტემა თითოეული აქცეპტის იდენტიფიკაციას, მაგალითად, თანმიმდევრული დანომრვით და შესაბამისი აკრედიტივით, რაც აუდიტის მიერ დარღვევების აღმოჩენის საშუალებას იძლევა.

___ ___
დიახ არა

ვ. დასკვნა

ვ. ა. ამ კითხვარში მოცემული ინფორმაცია წარმოადგენს თუ არა შიდა კონტროლის შეფასების სათანადო ბაზას და ხომ არ არის გამოტოვებული რაიმე მნიშვნელოვანი სფერო, რომელსაც შეუძლია შეასუსტოს კონტროლი და არ არის შესული ამ კითხვარში? უარყოფით პასუხებზე საჭიროა გაკეთდეს მოკლე განმარტება და მიეთითოს შემოწმების ნებისმიერი დამატებითი პროცედურა, რომელსაც საჭიროდ მიიჩნევს შემმოწმებელი.

___ ___
ვ. ბ. კომპოზიტური შეფასების საფუძველზე (მოცემულ კითხვებზე პასუხების გათვალისწინებით) შიდა კონტროლი შეფასდა ადეკვატურად/არაადეკვატურად.

___ ___

§ 25. საერთაშორისო აკრედიტივები და მათი შემოწმების პროცედურები

I. საერთაშორისო აკრედიტივები

აკრედიტივები წარმოადგენს უცხოური ოპერაციების დაფინანსების ყველაზე ფართოდ გამოყენებულ ინსტრუმენტს. ძირითადად იყენებენ ორი ტიპის აკრედიტივს: კომერციულ დოკუმენტურ აკრედიტივსა და სარეზერვო აკრედიტივს.

ა. კომერციული დოკუმენტური აკრედიტივი

კომერციული დოკუმენტური აკრედიტივი გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ხორციელდება გამყიდველიდან მყიდველისთვის საქონლის გაგზავნის დაფინანსება. კომერციული დოკუმენტური აკრედიტივი არის წერილი, რომელიც ბანკის მიერ გამოიწერება საქონლის გამყიდველზე (ბენეფიციარზე) თავად ამ ბანკის ან მისი კლიენტის (საქონლის მყიდველის) სახელით. აკრედიტივის მიხედვით, გარკვეული პირობების შესრულების შემდგომ, გამყიდველს ეძლევა უფლება გამოწეროს გადასაყვანი თამასუქები დადგენილი მოცულობის თანხებზე. ამის შემდგომ, ის იღებს თანხებს ამ თამასუქების მიხედვით. ბენეფიციარს უნაღდებენ თამასუქებს მხოლოდ ბანკის მიერ ყველა საჭირო დოკუმენტაციის მიღების შემდგომ.

აკრედიტივების გამოწერისა და გაყიდვის (გადაცემის) წესები განისაზღვრება შესაბამისი საერთაშორისო სტანდარტებით, რომლებიც შემუშავებულია საერთაშორისო კომერციული პალატის მიერ. ამ სტანდარტების მიხედვით, ყველა აკრედიტივი უნდა გამოიწეროს:

- კონკრეტული ბენეფიციარის სახელზე;
- განსაზღვრული რაოდენობის თანხაზე;
- ისეთი ფორმით, რომელშიც მკაფიოდ იქნება მითითებული, თუ როგორ და რა პირობებით მოხდება ბენეფიციართან ანგარიშსწორება;
- მოქმედების კონკრეტული ვადით.

კომერციული აკრედიტივები გამოიწერება გამოთხოვის უფლებით (გამოთხოვადი აკრედიტივი) და გამოთხოვის უფლების გარეშე (გამოუთხოვადი აკრედიტივი). **გამოუთხოვადი აკრედიტივი** წარმოადგენს ისეთ აკრედიტივს, რომლის პირობები არ შეიძლება შეიცვალოს ყველა მონაწილის თანხმობის გარეშე და პირიქით, **გამოთხოვადი აკრედიტივი** არის ისეთი აკრედიტივი, რომელიც შეიძლება გაუქმდეს, ან რომლის პირობებიც შეიძლება ნებისმიერ დროს შეიცვალოს გამომწერი ბანკის მიერ. ამასთან, ბანკი არ არის ვალდებული წინასწარ შეატყობინოს ბენეფიციარს.

გამოუთხოვადი აკრედიტივი არის გამომწერი ბანკის ვალდებულება გადაუხადოს ბენეფიციარს დადგენილი თანხა აკრედიტივის პირობების შესრულების შემთხვევაში. გარდა ამისა, გამოთხოვადი აკრედიტივი არ წარმოადგენს ბანკის კრედიტს. ეს არის ინსტრუმენტი, რომლის საშუალებითაც ხდება ანგარიშსწორება მყიდველსა და გამყიდველს შორის. ვინაიდან გამოთხოვადი აკრედიტივი შეიძლება გაუქმდეს ან შეიცვალოს წინასწარი შეტყობინების გარეშე, ბენეფიციარი ეყრდნობა არა ბანკის, არამედ მყიდველის სურვილსა და შესაძლებლობას შეასრულოს დადებული კონტრაქტის პირობები.

როგორც წესი, აკრედიტივი ეგზავნება უშუალოდ ბენეფიციარს ან მის გადასაგზავნად ბანკი იყენებს თავის კორესპონდენტ ბანკს, რომელიც განლაგებულია ბენეფიციარის მახლობლად. ხშირად, კორესპონდენტი ბანკი გამოდის „მრჩეველი“ ბანკის როლში ანუ ასრულებს აკრედიტივის გამომწერი ბანკის აგენტის ფუნქციებს. გარდა ამისა, ის საკუთარ თავზე არ იღებს რაიმე ვალდებულებას. ავიზირებულ აკრედიტივზე კეთდება ბანკის წარწერა იმის შესახებ, რომ ის უშუალოდ არაა ჩართული ამ ოპერაციაში. ამრიგად, ავიზირებული აკრედიტივის მიხედვით, გადახდა წარმოებს გამომწერი და არა ავიზირებული ბანკის მიერ.

ზოგიერთი ბენეფიციარი, რომელიც არ იცნობს აკრედიტივის გამომწერ ბანკს, ითხოვს გამოუთხოვადი აკრედიტივების „დადასტურებას“ ადგილობრივი ბანკის მიერ. აკრედიტივის დადასტურებისას, დამადასტურებელი ბანკი, აკრედიტივის წინა მხარეს აწერს „ვიღებ ვალდებულებას გავანაღდო ამ აკრედიტივის მიხედვით გამოწერილი ყველა თამასუქი“, ან აკეთებს რაიმე მსგავს წარწერას. ამით, დამადასტურებელი აკრედიტივის ბენეფიციარი იღებს გარკვეულ ვალდებულებას დამადასტურებელი ბანკისგან და აღარ წუხს იმაზე, თუ რამდენად შეასრულებს აკრედიტივის გამომწერი ბანკი თავის ვალდებულებას. ხშირია შემთხვევა, როდესაც ერთი ბანკი ასრულებს რამდე-

ნიმე ფუნქციას. მაგალითად, აკრედიტივის ავიზირებისას ბანკი ახდენს მის დადასტურებას და თავის თავზე იღებს ამ თანხების გადახდას.

გამოწერილი თამასუქების განაღდება შეიძლება მოხდეს მათი წარდგენისას ან ერთიდან 180 დღემდე პერიოდის განმავლობაში. გარდა ამისა, ზოგჯერ გამოიყენება სხვა პირობებიც. აკრედიტივში განსაზღვრულია, თუ რომელ ბანკზე და რა პირობებით უნდა გამოიწეროს თამასუქი. როცა თამასუქი გამოიწერება წარმომდგენზე, ბანკის მას წარდგენისას ანაღდებს, იმ პირობით, რომ აკრედიტივის პირობები შესრულებულია. ვადიანი თამასუქის გამოწერისას ბანკი ახდენს მის აქცეპტირებას და მას ზევიდან აწერს „აქცეპტირებულია“. შემდეგ კლიენტი იტოვებს ამ თამასუქს განაღდების ვადის დადგომამდე ან ყიდის მას საბანკო აქცეპტების ბაზარზე, ნომინალური ღირებულებით, ან ფასდაკლებით (იხ. საერთაშორისო საბანკო აქცეპტების თავი).

ზოგიერთი სახის კომერციული აკრედიტივი, როგორიცაა „საკომპენსაციო“ და „წითელი პირობის აკრედიტივები“, შეიცავენ გარკვეული რისკის მქონე ელემენტებს. აქედან გამომდინარე, მათი გამოწერისას ან მომსახურებისას, ბანკებმა გარკვეული სიფრთხილე უნდა გამოიჩინონ. იგივე ეხება გადავადებული გადახდის მქონე აკრედიტივებს, ისინი უშუალოდ აისახებიან ბანკის აქტივებში და ვალდებულებებში ბანკში მათი და ბენეფიციარის აუცილებელი დოკუმენტების მიიღების შემდეგ. ასეთ აკრედიტივთან დაკავშირებული რისკი იზრდება კრედიტის ვადიანობასთან ერთად.

იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკი აწარმოებს ოპერაციებს აკრედიტივების გამოყენებით, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება აუცილებელ დოკუმენტებს. ამიტომ ბანკმა ყურადღებით უნდა შეამოწმოს ყველა საბუთი, რათა დარწმუნდეს, რომ ისინი აკრედიტივის ყველა პირობას აკმაყოფილებენ. ხშირ შემთხვევაში, ოპერაციის წარმოებისას, აკრედიტივებთან ერთად გამოიყენება წარმომდგენზე გამოწერილი თამასუქები, აქცეპტები, სასაწყობო ქვითრები ან ქვითარ-მინდობილობებზე გამოწერილი ავანსები. ამასთან, საბოლოო გადახდა ხშირად დამოკიდებულია ჩამოტანილი საქონლის საბოლოო რეალიზაციაზე. ამრიგად, აკრედიტივების გამოყენებით ოპერაციების დაფინანსებისას, უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება გამოყენებული დოკუმენტების სისწორეს და მათ სწორ დამუშავებას.

ბ. სარეზერვო აკრედიტივები

სარეზერვო აკრედიტივის თანახმად, გამომწერი ბანკი თავის თავზე იღებს ვალდებულებას გადაუხადოს ბენეფიციარს დადგენილი თანხა იმ შემთხვევაში, თუ გადამხდელი მხარე ვერ შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებებს. ამასთან, სარეზერვო აკრედიტივი შეიძლება გამოყენებული იქნეს კომერციული გარიგებების წარმოებისას, მაგრამ უშუალოდ ის არ არის დაკავშირებული გამყიდველიდან მყიდველამდე საქონლის გადაზიდვასთან. ის შეიძლება ეხებოდეს საამშენებლო კონტრაქტის შესრულებას ან გამოყენებულ იქნას როგორც გარანტია ბანკის წინაშე, რომ საქონლის გამყიდველი შეასრულებს ნაკისრ ვალდებულებებს ან უკავშირდებოდეს წმინდა ფინანსური ვალდებულების შესრულებას, მაგალითად, როდესაც კრედიტი გამოიყენება როგორც გარან-

ტია იმისა, რომ ფასიანი ქაღალდების განაღდება მოხდება დაფარვის ვადის დადგომისას. ამრიგად, კომერციული აკრედიტივისგან განსხვავებით, სარეზერვო აკრედიტივის გამოწერისას ბანკი სხვა როლს ასრულებს. ნებისმიერი აკრედიტივის შემთხვევაში ბანკი გულისხმობს, რომ კლიენტს ექნება საკმარისი ფინანსური შესაძლებლობა თავისი ვალდებულებების შესასრულებლად. როგორც წესი, მას შემდეგ, რაც ბანკი იხდის თანხებს კომერციული აკრედიტივის მიხედვით, კლიენტი დაუყოვნებლივ ახდენს ამ თანხების ანაზღაურებას და ეს თანხები არ იქცევა სესხებად. ამასთან, იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკი იხდის თანხებს სარეზერვო აკრედიტივის მიხედვით, ეს ნიშნავს, რომ კლიენტმა ვერ შეასრულა ნაკისრი ვალდებულებები და ის სავარაუდოდ ამ თანხებს ვერ აანაზღაურებს.

კომერციული აკრედიტივების გამოწერასთან შედარებით, სარეზერვო აკრედიტივების გამოწერა დაკავშირებულია პოტენციურად უფრო მაღალ საკრედიტო რისკთან. თუ ოპერაცია არ არის მთლიანად უზრუნველყოფილი, სარეზერვო აკრედიტივის გამომწერ ბანკს არ გააჩნია რაიმე საშუალება მოსალოდნელი ზარალის თავიდან ასაცილებლად, მაშინ, როდესაც კომერციული აკრედიტივების შემთხვევაში, ბანკს რჩება საბუთები გამოგზავნილ საქონელზე. ამის, გამო, სარეზერვო აკრედიტივებთან დაკავშირებული რისკის შემცირების მიზნით, აკრედიტივის გამომწერმა ბანკმა ისევე, როგორც სესხის გაცემის შემთხვევაში ხდება ხოლმე, უნდა გაანალიზოს გადამხდელი მხარის კრედიტუნარიანობა. ანგარიშგების მიზნებისთვის, სარეზერვო აკრედიტივი აისახება როგორც მოსალოდნელი (პოტენციური) ვალდებულება.

II. აკრედიტივებთან დაკავშირებით შემოწმების პროცედურები და შედეგები

შემმოწმებლებმა აკრედიტივებთან დაკავშირებით უნდა შეასრულონ შემდეგი:

ა. შემოწმების დაწყებამდე გადამუშავონ ან შეავსონ შიდა კონტროლის კითხვარის ის ნაწილი, რომელიც აკრედიტივებს ეხება.

ბ. შემოწმების დანარჩენი პროცედურების გათვალისწინებით, შემოწმდეს არსებული პოლიტიკის, პრაქტიკისა და შიდა კონტროლის დაცვა. აუდიტორებისგან მოიპოვონ ინფორმაცია იმ ხარვეზების შესახებ, რომლებიც შიდა დ გარე აუდიტის შემოწმების აქტში აღინიშნა.

გ. მოიპოვონ ინფორმაცია კლიენტების მთლიანი ვალდებულებების შესახებ, აგრეთვე:

გ.ა. შეადარონ იგი განყოფილების საკონტროლო და მთავარი საბუღალტრო წიგნის მონაცემებს.

გ.ბ. შეისწავლონ დამაბალანსებელი მონაცემები, მათი გონივრულობის დადგენის მიზნით.

დ. განსახილველად შეარჩიონ აკრედიტივები ისე, რომ შემოწმებამ მოიცვას მომქმედი აკრედიტივების მოცულობის მინიმუმ 60%.

ე. მოამზადონ სპეციალური ფორმები, რომლებიც თითოეულ კლიენტზე შეიცავს შემდეგ ინფორმაციას:

- აკრედიტივებისთვის ხელმისაწვდომი მთლიანი ხაზი;
- მიუღებელი თანხების მთლიანი მოცულობა;
- გამოუყენებელი თანხა;
- აკრედიტივის გამოწერის თარიღი;
- აკრედიტივის ვადის გასვლის თარიღი;
- ბენეფიციარის დასახელება;
- გამოსაწერი თამასუქების განაღდების თარიღი;
- კრედიტის მიზანი;
- გამოწერილია თუ დადასტურებული;
- გამოთხოვადია თუ გამოუთხოვადი;
- გადაცემადია თუ გადაუცემადი;
- რევოლვერული;
- კუმულატიური თუ არაკუმულატიური;
- გადაცემადი;
- ასიგნებადი;
- შესწორებები;
- გამოწერილია ადგილობრივი ბანკების სახელით;
- ჩართულია თუ არა საქმეში (ოფიციალურად დამოწმებული) განაცხადი აკრედიტივის გამოწერაზე და აკრედიტივის პირობების განმსაზღვრელი ხელშეკრულება.
- ბანკის ასლი დამტკიცებულია პირველად აკრედიტივზე ხელმომწერი ოფიცრის მიერ.

ვ. საჭიროების შემთხვევაში, აკრედიტივების განყოფილებაში მოიპოვონ შემდეგი ინფორმაცია. ასეთი ინფორმაციის საფუძველზე შესაძლოა აუცილებელი გახდეს მსესხებლების დამატებითი შემოწმება:

ვ. ა. ვადაგადაცილების შემთხვევები;

ვ. ბ. წინა შემოწმების შემდეგ მომხდარი აკრედიტივების ნაწილის ყიდვა/გაყიდვის შემთხვევები;

ვ. გ. სასესხო ვალდებულებები და სხვა პირობითი ვალდებულებები;

ვ. დ. ძირითად აქციონერებზე, ბანკის პასუხისმგებელ მუშაკებზე, დირექტორებზე და მათთან დაკავშირებული პირების სახელზე გამოწერილი ან დადასტურებული აკრედიტივები;

ვ. ე. სხვადასხვა აკრედიტივის გარდამავალი სადებეტო და საკრედიტო ანგარიშები;

ვ. ვ. მენეჯმენტის მიერ „საყურადღებო“ კატეგორიად მიჩნეული აკრედიტივები;

ვ. ზ. საკრედიტო პოლიტიკის სპეციფიკური დებულებები;

ვ. თ. სასხების გაცემისას პასუხისმგებელი მუშაკების უფლებამოსილება;

ვ. ი. აკრედიტივებთან დაკავშირებული არსებული ტარიფების და საკომისიოების სტრუქტურა;

ვ. კ. ნებისმიერი სასარგებლო ინფორმაცია, მიღებული აკრედიტივების და შესაბამისი სტრუქტურის ოქმების შესწავლის შედეგად;

ვ. ლ. ადმინისტრაციისათვის მომზადებული ანგარიშები;

ვ. ნ. წინა შემოწმების შედეგად ნეგატიურად კლასიფიცირებული აკრედიტივები.

ზ. შეისწავლონ მოპოვებული ინფორმაცია და ჩაატარონ შემდეგი პროცედურები:

- აკრედიტივების ნაწილის ყიდვა და გაყიდვა.
- შეისწავლონ მონაწილეობის სერტიფიკატი და დაადგინონ კონტრაქტის მიხედვით არის თუ არა დანაწილებული რისკი და გადასახდელი თანხები.
- დაადგინონ რამდენად სწორად ასახავს ბანკის საბუღალტრო წიგნები ბანკის ვალდებულებებს.
- გამოიკვლიონ შემოწმების დაწყებამდე გაყიდული აკრედიტივების ნაწილები და დაადგინონ, ხომ არ არის ეს გაყიდვა გამოწვეული შემმოწმებლების მხრიდან კრიტიკის აცილების სურვილით.

ზ. ბ. სასესხო ვალდებულებები და სხვა პირობითი ვალდებულებები:

- გაანალიზონ კლიენტისთვის ავიზირებული ვალდებულებები სესხების გაცემაზე და კლიენტის მთლიანი სესხების ნაშთი, რათა დადგინდეს აღემატება თუ არა მათი ჯამური მოცულობა დაწესებულ ლიმიტს.
- პასუხისმგებელ მუშაკებზე, დირექტორებზე და მათთან დაკავშირებულ პირებზე გამოწერილი ან დადასტურებული აკრედიტივები.
- შეისწავლონ ნებისმიერი გარემოება, რომელიც მიანიშნებს დაშვებულ შეღავათებზე.

ზ. დ. სხვადასხვა აკრედიტივის გარდამავალი სადებეტო და საკრედიტო ანგარიშები

- განსაზღვრონ, თუ როგორია გამოწერილი აკრედიტივის განაღდების შედეგად წარმოქმნილი ვალდებულებები, რომელიც კლიენტმა ვერ აანაზღაურა.
- შეისწავლონ დიდი მოცულობის ან ძველი ანგარიშები.

თ. გადმოიწერონ ან შეადარონ ფორმებში არსებულ ინფორმაციას ის ინფორმაცია, რომელიც მოპოვებულია ამ პროცედურების ჩატარების შედეგად და აღნიშნონ ვადაგადაცილების შემთხვევები.

ი. მოამზადონ საკრედიტო ფორმები იმ აკრედიტივებისთვის, რომლებიც არ იყო შესული შესამოწმებელი აკრედიტივების ჯგუფში, მაგრამ საჭიროებენ შემოწმებას ზემოთხსენებული შემოწმების პროცედურების ჩატარების შედეგად მოპოვებული ინფორმაციის საფუძველზე.

კ. ფულადი დოკუმენტების, ოვერდრაფტების და საკრედიტო პორტფელის შემმოწმებლებთან ერთად, მოიპოვონ ინფორმაცია ჩვეულებრივი მსესხებლების ვალდებულებების შესახებ. გადაცენ შევსებული ფორმები იმ პირს, რომელმაც უნდა შეისწავლოს ბანკის ურთიერთობა მსესხებელთან.

ლ. მოიპოვონ ბანკის ყველა იმ კლიენტის საქმე, რომლებისთვისაც საკრედიტო ფორმები შეივსო და აუცილებლობის შემთხვევაში, შეიტანონ მათში დამატებითი ინფორმაცია. აკრედიტივის ანალიზის ჩატარების მიზნით შეასრულონ შემდეგი პროცედურები:

ლ.ა. გაანალიზონ ბანკის საბალანსო უწყისი და მოგება-ზარალის ანგარიში, რათა აღმოაჩინონ დადებითი და უარყოფითი ტენდენციები;

ლ.ბ. მიმდინარე ფინანსურ ინფორმაციაზე დაყრდნობით, გამოითვალონ აუცილებელი კოეფიციენტები და შეაფასონ ისინი;

ლ.გ. შეისწავლონ მიმდინარე საბალანსო უწყისის შემადგენელი მუხლები და მთლიანი ფინანსური სტრუქტურის გათვალისწინებით დაადგინონ ყოველი მუხლის მიზანშეწონილობა;

ლ.დ. შეისწავლონ ძირითადი საბალანსო უწყისის ანგარიშების დამასაბუთებელი ინფორმაცია, მეთოდი, რომელსაც იყენებენ ნაერთი ბალანსის შედგენისას. დაადგინონ დაბრუნების პირველწყარო და შეაფასეთ მათი ადეკვატურობა;

ლ. ე. შეისწავლონ აკრედიტივების ხელშეკრულებების პირობების დაცვა;

ლ.ვ. შეისწავლონ ოფიცრების შეთანხმებების, სავაჭრო ანგარიშგებების, კრედიტების შესახებ დასკვნებისა და კორესპონდენციის მოკლე მიმოხილვა და დაადგინონ ხელშეკრულების გაუქმებასთან დაკაშირებული ნებისმიერი სახის პრობლემა;

ლ.ზ. შეადარონ დაგირავებული ქონების ღირებულება აკრედიტივის მიხედვით გაცემული თანხების მოცულობასთან, ნაღდი თანხების დეპოზიტების ჩათვლით;

ლ.თ. შეადარონ გადახდილი საკომისიოები ბანკის საკომისიოების ნუსხასთან და დაადგინონ თუ რამდენადაა დაცული სათანადო ინსტრუქციები;

ლ. ი. შეადარონ გაცემული კრედიტების მოცულობა და კრედიტების განმკარგავი მუშაკების უფლებამოსილების საზღვრები;

ლ. კ. შეამოწმონ საკრედიტო პოლიტიკის მოთხოვნების დაცვა;

ლ. ლ. გაანალიზონ გარანტორების მიერ წარმოდგენილი მეორადი უზრუნველყოფა;

ლ. მ. გაანალიზონ შემდეგი ტიპის აკრედიტივები და დაადგინონ:

– წითელი პირობის აკრედიტივებისთვის:

- ბენეფიციარზე (ექსპორტიორზე ან მის აგენტზე) გაიცემა წინასწარი ავანსი საქონლის საბუთების მიღებამდე;
- ბენეფიციარი ახორციელებს აკრედიტივში ნახსენები სატრანსპორტო დოკუმენტაციის მიწოდებას ვადის გასვლამდე;
- უცხოური ბანკი ბენეფიციარზე გასცემს ავანსს, რომელსაც მას აუნაზღაურებს აკრედიტივის გამომწერი ბანკი ან ბენეფიციარი, რომელიც შემდგომ გამოწერს თამასუქს აკრედიტივის გამომწერი ბანკის სახელზე, რის შემდეგაც მიღებული თამასუქი გასანაღდებლად ეგზავნება იმპორტიორს.

– სამგზავრო აკრედიტივებისთვის:

- სამგზავრო აკრედიტივი უფლებას აძლევს გამომწერი ბანკის კორესპონდენტს გაანაღდოს ბენეფიციარის მიერ გამოწერილი თამასუქები გარკვეულ საზღვრებში მას შემდეგ, რაც ბენეფიციარი დაადასტურებს თავის პიროვნებას;
- კლიენტს ეძლევა ბანკის კორესპონდენტების სია;
- კლიენტი წინასწარ იხდის აკრედიტივის თანხას.

– საკომპენსაციო აკრედიტივის შემთხვევაში:

- საკომპენსაციო აკრედიტივი აღირიცხება როგორც გირაო იმ ბანკების-

თვის, რომლებიც მეორე აკრედიტივს გამოწერენ;

- გამოწერილი აკრედიტივის პირობები კომპენსირებული აკრედიტივის პირობების იდენტურია, შემდეგი პუნქტების გარდა:

- განსხვავდება ბენეფიციარი და გადამხდელი მხარე;

- აკრედიტივის თანხა შეიძლება იყოს ნაკლები, მაგრამ არ უნდა აღემატებოდეს საკომპენსაციო აკრედიტივის მოცულობას.

- აკრედიტივის ვადა შემცირებულია იმდენად, რომ შესაძლებელი გახდეს გარიგების დამთავრება საკომპენსაციო აკრედიტივის ვადის გასვლამდე.
- საკომპენსაციო აკრედიტივის ბენეფიციარი წარმოადგენს მეორე აკრედიტივის გამომწერი ბანკისთვის ნაცნობ კლიენტს.

– სარეზერვო აკრედიტივებისთვის:

- ასეთი აკრედიტივი წარმოადგენს ვალდებულებას თამასუქების და/ან დოკუმენტების წარდგენისას გარკვეული თანხის გადახდაზე, დადგენილ ვადებში.
- ასეთი აკრედიტივი წარმოადგენს გამომწერი ბანკის ვალდებულებას ბენეფიციარის მიმართ:

– დააბრუნოს ნასესხები ან ავანსად გაცემული თანხები.

- გადაიხადოს გარკვეული თანხები, თუ გადამხდელი მხარე ვერ ასრულებს კონტრაქტის მიხედვით ნაკისრ ვალდებულებებს, ე.ი. ვერ აბრუნებს სესხს, ვერ ასრულევს კონტრაქტის რომელიმე პირობას, ან ყადაღა დაედო გემით გამოგზავნილ საქონელს.

– (კომერციული) აკრედიტივების გადავადებული გადახდა:

- აკრედიტივის მიხედვით გამოიწერება თამასუქები წარმომდგენზე იმ პირობით, რომ ისინი არ იქნებიან წარდგენილნი ბანკში სატრანსპორტო დოკუმენტების მიღებიდან გარკვეული დროის გასვლამდე.
- ბანკის ვალდებულება, გადავადებული გადახდის აკრედიტივის მიხედვით, აისახება როგორც ბანკის მოსალოდნელი ვალდებულება მანამ, სანამ ბანკში არ იქნება წარდგენილი სატრანსპორტო დოკუმენტაცია.
- მას შემდეგ, რაც ბანკი მიიღებს, გადაამოწმებს და აღიარებს სატრანსპორტო დოკუმენტებს, ის იღებს ვალდებულებას გადაუხადოს ბენეფიციარს დადგენილი თანხა დადგენილი თარიღისთვის.
- როგორც, წესი, ბენეფიციარს უხდიან რამდენიმე თვეში ერთხელ, ყოველკვარტალურად, ნახევარ წელიწადში ერთხელ, წელიწაში ერთხელ ან უფრო მეტი დროის გასვლის შემდგომ (იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკმა ბენეფიციარზე ავანსი გასცა და გირაოდ აღებულია გადავადებული გადახდის აკრედიტივის მიხედვით მისაღები თანხები, ეს თანხა უნდა აისახოს როგორც სესხი და არა როგორც გადავადებული გადახდის აკრედიტივი).

– კლირინგული აკრედიტივებისთვის გადავადებული გადახდით:

ამგვარი აკრედიტივი გადავადებული გადახდით გამოიწერება შემდგომი გადახდისთვის ჩვეულებრივი ქვითრების სანაცვლოდ და არ მოითხოვს ოპერაციის დასრულების დამასაბუთებელ დოკუმენტებს.

- ბენეფიციარის მიერ გამოგზავნილი თამასუქის მიღების შემდგომ ეს აკრედიტივი აისახება როგორც ბანკის პირდაპირი ვალდებულება.

– შეძენაზე უფლების შემთხვევაში:

- შეძენის უფლება შეიძლება გამოიწეროს იმპორტიორისთვის რეგრესის უფლებით, ან რეგრესის უფლების გარეშე, მაგრამ იყოს დადასტურებული მიმღები ბანკის მიერ.

– საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (AID) აკრედიტივების შემთხვევაში:

- ბანკს უნდა ჰქონდეს სააგენტოს წერილი ოპერაციების წარმოების ნებართვით;
- ბანკი უნდა ამოწმებდეს ყველა ბენეფიციარის მიერ წარმოდგენილ დოკუმენტებს, რათა უზრუნველყოს სააგენტოს წერილისა და აკრედიტივის პირობების დაცვა.
- უნდა არსებობდეს ხელშეკრულება ბანკსა და უცხოურ მთავრობას შორის, რომლის მიხედვითაც ბანკს უნდა ჰქონდეს რეგრესის უფლება იმ შემთხვევაში, თუ AID ვერ აუნაზღაურებს ბანკს გადახდილ თანხებს.

– ავიზირებული (შეტყობინებითი) აკრედიტივის შემთხვევაში:

- ბანკი ახდენს აკრედიტივის ავიზირებას და არ იღებს რაიმე ვალდებულებას (ასეთი ტიპის აკრედიტივები არ საჭიროებენ შემოწმებას, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც ბანკი არასწორად ატყობინებს ბენეფიციარს აკრედიტივის პირობებს, რამაც შეიძლება ვალდებულების წარმოშობა გამოიწვიოს).

მ. შერჩეული სესხებისთვის შემმოწმებლებმა შეამოწმონ იმ მსესხებელთა ძირითადი დავალიანებების საქმეები, რომლებშიც არსებობს საკრედიტო სისუსტეები ან იმის ეჭვი, რომ მათ აღებული აქვთ სხვა სახის დამატებითი სესხები.

ნ. გადმოიწერონ ინფორმაცია ნიმუშისთვის შერჩეული ვალდებულების მიმღები ოფიცრების, ხელმძღვანელებისა და მათთან დაკავშირებული პირების ვალდებულებებისა და სხვა მონაცემების შესახებ. აუცილებლობის შემთხვევაში გააკეთონ ჯვარედინი მითითებები მსესხებლებთან დაკავშირებით.

ო. დაადგინონ, ხომ არ არის სარეზერვო აკრედიტივების მოცულობა იმდენად დიდი, რომ აჭარბებდეს სესხებისთვის დაწესებულ ლიმიტებს. დაუმატეთ სარეზერვო აკრედიტივების მოცულობა გადამხდელი მხარის მიერ გამომწერი ბანკიდან აღებული სხვა სესხების მოცულობას და დაადგინონ, რამდენადაა დაცული ერთ მსესხებელზე გასაცემი სესხების ნორმატივი.

პ. გაატარონ საჭირო ღონისძიებები კრედიტების კონცენტრაციის დასადგენად.

შემოწმების შედეგები:

ა. შესაბამის ოფიცრებთან ერთად განიხილონ და მოამზადონ საჭირო ფორმის ანგარიშგება შემდეგთან დაკავშირებით:

ა. ა. აკრედიტივები, რომელთაც არ ახლავთ მიმდინარე და სრულყოფილი ფინანსური ინფორმაცია.

ა. ბ. აკრედიტივები, რომელთაც არ ახლავთ დოკუმენტაცია უზრუნველყოფის შესახებ.

ა. გ. არაადეკვატურად უზრუნველყოფილი აკრედიტივები.

ა. დ. ნეგატიურ კლასიფიკაციას დაქვემდებარებული აკრედიტივები.

ა. ე. კრედიტების კონცენტრაცია.

ა.ვ. ძირითადი აქციონერების, თანამშრომელბის, ოფიცების, დირექტორებისა და მათთან დაახლოებული პირების სასარგებლოდ გამოშვებული აკრედიტივები.

ა. ზ. აკრედიტივები, რომელთა ხარისხიც, ნებისმიერი სხვა მიზეზის გამო კითხვის ნიშნის ქვეშ დგას.

ა. თ. კანონებისა და ნორმატიული აქტების დარღვევა.

ა. ი. აკრედიტივების განყოფილების მდგომარეობასთან დაკავშირებული ნებისმიერი სხვა საკითხი.

ბ. მოამზადონ და გადასცენ პასუხისმგებელ შემმოწმებელს აკრედიტივების განყოფილების მუშაობის წერილობითი შეფასება შემდეგთან დაკავშირებით:

ბ. ა. აკრედიტივებთან დაკავშირებული პოლიტიკის ადეკვატურობა.

ბ. ბ. მუშაობენ თუ არა ბანკის ოფიცრები დადგენილ პოლიტიკასთან შესაბამისობაში.

ბ. გ. აკრედიტივებთან დაკავშირებული ხარვეზები.

ბ. დ. აკრედიტივების განყოფილებაში არსებული ნეგატიური ტენდენციები.

ბ. ე. მოპოვებული განრიგების სიზუსტე და სრულყოფილება.

ბ. ვ. შიდა კონტროლის ხარვეზები და გამონაკლისები.

ბ.ზ. რეკომენდირებული მაკორექტირებელი ღონისძიებები ისეთი შემთხვევებისთვის, როდესაც პოლიტიკა, პრაქტიკა ან პროცედურები ხარვეზების სემცველია.

ბ.თ. უწყებრივი მენეჯმენტის ხარისხი.

ბ. ი. სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები.

III. საერთაშორისო აკრედიტივების შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი

განიხილეთ ბანკის მიერ გამოწერილ და დადასტურებულ აკრედიტივებთან დაკავშირებული შიდა კონტროლი, პოლიტიკა, პრაქტიკა და პროცედურები. საბანკო სისტემა სრულად და ზუსტად უნდა იყოს დოკუმენტირებული და საჭიროების შემთხვევაში, უნდა მოიცვას სიტყვიერი აღწერა, ბლოკ-სქემები, გამოყენებული ფორმების ასლები და სხვა შესაბამისი ინფორმაცია. ვარსკვლავით მონიშნული პუნქტები საჭიროებენ დაკვირვებას ან შემოწმებას.

დიახ არა

ა. პოლიტიკა

ა. ა. მიიღო თუ არა ადმინისტრაციამ, საკუთარი უფლებებისა და მოვალეობებისგან გამომდინარე, აკრედიტივებთან დაკავშირებული, წერილობით დოკუმენტირებული პოლიტიკა, რომელშიც:

___ ___ დადგენილია აკრედიტივებთან დაკავშირებული განაცხადების განხილვის პროცედურები?
___ ___ დადგენილია მისაღები კლიენტები?
ა. ბ. ხდება თუ არა აკრედიტივების პოლიტიკის განხილვა მინიმუმ წელიწადში ერთხელ, რათა განისაზღვროს არიან თუ არა ისინი კონკურენტუნარიანი ცვალებად საბაზრო პირობებში?

ბ. ჩანაწერები

ბ. ა. ხორციელდება და განიხილება თუ არა აკრედიტივების შესახებ დამატებითი ჩანაწერების მომზადება და გაგზავნა იმ პირების მიერ, რომლებიც ამავდროულად:
___ ___ არ ახდენენ ოფიციალური ჩეკებისა თუ თამასუქების გამოწერას?
___ ___ არა აქვთ შეხება ნაღდ ფულთან?
ბ. ბ. ყოველდღიურად ხდება თუ არა აკრედიტივების შესახებ დამატებითი ჩანაწერების (საკონტროლო ჯამის) დაბალანსება მთავარი დავთრის შესაბამის ანგარიშებთან და ადეკვატურად არის თუ არა გამოკვლეული დამაბალანსებელი მუხლები იმ პირების მიერ, რომელთაც, როგორც წესი, არა აქვთ შეხება აკრედიტივებთან?

___ ___
დიახ არა
ბ. გ. დროულად ამზადებს და განიხილავს თუ არა მენეჯმენტი აკრედიტივებთან დაკავშირებული ინსტრუმენტების გადაუხდელობით წარმოქმნილ ვადაგადაცილებას?

___ ___
ბ. დ. ხდება თუ არა აკრედიტივების ნაშთების შესახებ შეკითხვების დასმა და გამოკვლევა იმ პირების მიერ, რომელთაც, როგორც წესი, შეხება არა აქვთ ანგარიშსწორებასა თუ ჩანაწერების გაგზავნასთან?

___ ___
ბ. ე. ხდება თუ არა ჟურნალის საბუღალტრო კორექტირებების შემოწმება შესაბამისი ოფიცრების მიერ?

___ ___
ბ. ვ. ხდება თუ არა ყოველდღიური ჩანაწერების შენახვა, რომელშიც შეჯამებული იქნება აკრედიტივების ოპერაციების დეტალები, როგორიცაა აკრედიტივების შექმნა, მიღეული თანხები და საკომისიოების მოკრება, რომელიც დაერთვებოდა მომქმედი მთავარი დავთრის ანგარიშებს?

___ ___
ბ.ზ. ყოველთვიურად ხდება თუ არა აკრედიტივების ჩანაწერების ასლების და ვალდებულებების ჟურნალის საცდელი ბალანსების მომზადება და საკონტროლო ანგარიშებთან შედარება იმ თანამშრომლების მიერ, რომელთაც არა აქვთ შეხება აკრედიტივებთან დაკავშირებული ოპერაციების დამუშავებასა და აღრიცხვასთან?

___ ___

გ. საკომისიოები

გ. ა. ხორციელდება და განიხილება თუ არა საკომისიო გადასახადების მომზადება და გატარება იმ პირების მიერ, რომლებიც, ამავდროულად:

____ ____ არ გამოწერენ ოფიციალურ ჩეკებსა თუ თამასუქებს?

____ ____ არა აქვთ შეხება ფულად საშუალებებთან?

გ. ბ. ხდება თუ არა საკომისიო გადასახადების დამოუკიდებელი დაანგარიშება, ადეკვატური ტესტირება და შედარება საკომისიო გადასახადის შესახებ პირველად ჩანაწერებთან იმ პირების მიერ, რომლებიც, ამავდროულად:

____ ____

დიახ არა

____ ____ არ გამოწერენ ოფიციალურ ჩეკებსა თუ თამასუქებს?

____ ____ არა აქვთ შეხება ფულად საშუალებებთან?

დ. დოკუმენტაცია

დ. ა. ხდება თუ არა ანგარიშ-ფაქტურებში, გასაგზავნ დოკუმენტაციაში, მიღების ქვითრებსა და კონოსამენტებში ანიშნული ვადების, თარიღების, წონის, საქონლის აღწერისა და სხვათა დეტალური შემოწმება და შედარება აკრედიტივებში მოცემულ ზემოხსენებულ ელემენტებთან განსხვავებების გამოვლენის მიზნით?

____ ____

დ. ბ. ძალაშია თუ არა პროცედურები, რათა დადგინდეს:

____ ____ ხდება თუ არა ზემოხსენებული დოკუმენტების ხელმოწერა საჭიროების შემთხვევაში?

____ ____ ხელს აწერს თუ არა აკრედიტივების ყველა ასლს ის ოფიცერი, რომელმაც ხელი მოაწერა თადაპირველ აკრედიტივზე?

____ ____ აკრედიტივში ყველა ცვლილება დამოწმებულია ოფიცრის მიერ.

ე. უზრუნველყოფა

ე. ა. ხდება თუ არა წინასწარ დანომრილი ჩანაწერების წარმოება, რომლებშიც დეტალურად იქნება აღწერილი გირაოში ჩადებული უზრუნველყოფა?

____ ____

ე. ბ. სხვადასხვა თანამშრომლის მიერ სრულდება თუ არა უზრუნველყოფის მიღება/გაცემა მსესხებლებზე და რეესტრში შესაბამისი გატარებების განხორციელება?

____ ____

ე. გ. ხდება თუ არა გაცემულ უზრუნველყოფაზე ჩაბარების ქვითრის შედგენა და რეგისტრაცია?

____ ____

დიახ არა

ე. დ. ხდება თუ არა სეიფში შენახული უზრუნველყოფის გატარება და რეგისტრაცია?

____ ____

ე. ე. სათანადოდ არის თუ არა კოდირებული გირაოში ჩადებული დეპოზიტები, რათა არ მოხდეს თანხების უკანონო გატანა?

___ ___

ე. ვ. ხდება თუ არა ოფიციალური შეტყობინების მიღება სხვა ბანკებში შენახულ გირაოში ჩადებულ დეპოზიტებზე?

___ ___

ე. ზ. საჭიროა თუ არა ოფიცრის თანხმობა უზრუნველყოფის გაცემამდე ან შეცვლამდე?

___ ___

ვ. აკრედიტივების გადავადებული გადახდა

ვ. ა. ხდება თუ არა გადავადებული აკრედიტივების:

___ ___ გატარება, როგორც ბანკის პირდაპირი ვალდებულებებისა მას შემდეგ, რაც იგი დაადასტურებს ბენეფიციარის დოკუმენტების მიღებას?

___ ___ ფინანსურ ანგარიშგებაში ჩართვა „სხვა აქტივებისა“ და „სხვა ვალდებულებების“ სახით?

ზ. სარეზერვო აკრედიტივები

ზ. ა. ხდება თუ არა სარეზერვო აკრედიტივების გამოყოფა ან მათი ადვილი ამოცნობა სხვა ტიპის აკრედიტივებისა და/ან გარანტიებისგან?

___ ___

სხვა

ზ. ბ. საიმედოდ არის თუ არა დაცული ბანკის სამუშაო საათებში და ღამის განმავლობაში სეიფებში შენახული აკრედიტივების ჩანაწერების ასლები და გამოუწერელი ფორმები?

___ ___

დიახ არა

გ. ხდება თუ არა ავიზირებული აკრედიტივების განცალკევება ბანკის მიერ გამოწერილი ან დადასტურებული აკრედიტივებისგან?

___ ___

ზ. დ. აღირიცხება თუ არა ადგილობრივი ბანკის სახელით, მოთხოვნით ან მისი თანხმობით გამოცემული აკრედიტივი, როგორც ამ ადგილობრივი ბანკის პირობითი ვალდებულება?

___ ___

ზ. ე. ამტკიცებს თუ არა ოფიცერი რომელიმე საკომისიო გადასახადის შემცირებას აკრედიტივზე?

___ ___

ზ. ვ. არსებობს თუ არა ბანკში შიდა განხილვის სისტემა, რომელიც:

___ ___ ახდენს უზრუნველყოფის ხელახალ შემოწმებას მისი მიმოქცევის და ქონებრივი უფლებების გადაცემის კუთხით?

___ ___ ამოწმებს უზრუნველყოფაზე სხვადასხვა ინტერვალში მინიჭებულ ღირებულებას აკრედიტივის გამოწერის ან მისი დადასტურებისას?

___ ___ ადგენს, სწრაფად მოხდა თუ არა კლიენტის მიერ გამოწერილია აკრედიტივების გადახდის გატარება?
___ ___ ადგენს აკრედიტივებთან დაკავშირებული ინსტრუმენტების გადაუხდელობით გამოწვეულ დარღვევებს.
ზ. ზ. ხდება თუ არა აკრედიივების აღრიცხვა და მათთვის თანმიმდევული ნომრების მინიჭება?

___ ___
ზ. თ. ხშირად ატყობინებენ თუ არა კრედიტ ოფიცერს ვადა-დამდგარი აკრედიტივების შესახებ?

___ ___

დიახ არა

თ. დასკვნა
თ. ა. წარმოადგენს თუ არა ამ კითხვარში მოცემული ინფორმაცია შიდა კონტროლის სათანადო ბაზას და ხომ არ არის გამოტოვებული რაიმე მნიშვნელოვანი სფერო, რომელსაც შეუძლია შეასუსტოს კონტროლი და არ არის შესული ამ კითხვარში?

___ ___
თ.ბ. კომპოზიტიური შეფასების საფუძველზე და მოცემულ კითხვებზე პასუხების გათვალისწინებით, შიდა კონტროლი შეფასდა ადეკვატურად/არაადეკვატურად.

___ ___

უარყოფით პასუხებზე მოგვეცით მოკლე განმარტება და მიუთითეთ შემოწმების ნებისმიერი პროცედურა, რომელიც საჭიროდ მიგაჩნიათ.

§ 26. საერთაშორისო გარანტიების შემოწმების პროცედურები და შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი

I. საერთაშორისო გარანტიების შემოწმების პროცედურები

ა. შესავალი
ობლიგაციების ან სხვა ტიპის ვალდებულებების გაყიდვის შემთხვევაში, ბანკმა შეიძლება მოახდინოს მათი გარანტირება ან ინდოსირება. გარანტირებული ან ინდოსირებული ვალდებულებების მოცულობა უნდა აღირიცხოს ბანკის ვალდებულებების ანგარიშზე. სხვა ტიპის გარანტიებში შედის: კლიენტის ვალების გარანტიები ან ვალდებულებები დადგენილი თანხის გადახდაზე იმ შემთხვევაში, თუ ადგილი ექნება იჯარის, გადასახადების ან საბაჟო მოსაკრებლების გადაუხდელობას, ტრანსპორტირების ხარჯების არ დაფარვას, ტრასპორტირების საბუთების დაკარგვას ან მათი პირობების შეუსრულებლობას. ასეთ ვალდებულებებს ითვალისწინებენ სესხების ლიმიტების დაცვის შემოწმებისას.

გარანტიების ყველაზე გავრცელებულ მაგალითს წარმოადგენს სატრანსპორტო გარანტია. ხშირად საქონელი ჩადის იმპორტიორის პორტში კონოსამენტის ჩამოსვლამდე. ასეთ შემთხვევაში, იმპორტიორი (მყიდველი) ისაკუთრებს საქონელს და გადასცემს საბანკო გარანტიას/სატრანსპორტო გარანტიას. ამ გარანტიის საფუძველზე სატრანსპორტო კომპანია თავიდან იხსნის პასუხისმგებლობას იმ ზარალზე, რომელიც შეიძლება მოყვეს მყიდველზე ტვირთის გადაცემას ყველა აუცილებელი საბუთის გარეშე. როგორც წესი, ასეთი გარანტია გამოიწერება იმპორტიორის მიერ წარმოდგენილი კონტრ-გარანტიის საფუძველზე.

ყველა ტიპის გაცემული გარანტია უნდა აღირიცხოს როგორც ბანკის მოსალოდნელი ვალდებულება. როგორც წესი, ის, მხარე, რომლის სახელზეც გარანტიაა გამოწერილი, ვალდებულია ბანკს აუნაზღაუროს გაწეული ხარჯები. ამასთან, გარკვეულ სიტუაციებში, ბანკის ანაზღაურება შეიძლება განხორციელდეს სხვა მხარის მიერ, რომელიც შეიძლება განისაზღვროს საგარანტიო ხელშეკრულების, ან კონტრ-გარანტიის პირობების მიხედვით. ბანკის ანაზღაურება შეიძლება მოხდეს დაგირავებული ქონების, გამოყოფილი დეპოზიტების ან კონტრ-გარანტიების გამოყენებით.

ბ. შემოწმების პროცედურები

საერთაშორისო გარანტიების მომცველი საკითხების შემოწმებისას შემოწმებლებმა უნდა:

ბ.ა. შეავსონ ან გადაამუშავონ შიდა კონტროლის კითხვარის ის ნაწილი, რომელიც გამოწერილ გარანტიებს ეხება.

ბ.ბ. შეამოწმონ არსებული პოლიტიკის, პროცედურების, პრაქტიკისა და კონტროლის დაცვა. მოიპოვონ გარე და შიდა აუდიტის შედეგად გამოვლენილი ხარვეზების სია და დაადგინონ მიიღეს თუ არა ამ ხარვეზების გამოსასწორებელი ზომები.

ბ. გ. მოიპოვონ მონაცემები კლიენტის (გადამხდელის) მთლიანი ვალდებულებების შესახებ, აგრეთვე:

- შეადარონ ეს მონაცემები საკონტროლო ჩანაწერებთან და საბუღალტრო წიგნთან.
- შეისწავლონ დამაბალანსებელი ჩანაწერები, მათი მიზანშეწონილობის დადგენის მიზნით.

ბ.დ. შეარჩიონ შესასწავლი გარანტიები ისე, რომ შემოწმებამ მოიცვას არსებული გარანტიების მოცულობის 60 პროცენტი.

ბ.ე. მოამზადონ შესავსები საკრედიტო ბარათები (ფორმები). რომლებშიც უნდა შევიდეს შემდეგი ინფორმაცია:

- ლიმიტი გარანტიების გაცემაზე;
- გარანტიების მთლიანი მოცულობა.

ბ.ვ. საჭიროების შემთხვევაში მოიპოვონ გარანტიების შესახებ შემდეგი ინფორმაცია:

- გარანტიის გაცემაზე არსებული ვალდებულებებისა და პოტენციური ვალდებულების მოცულობა;

- სხვადასხვა გარანტიის გარდამავალი სადებეტო და საკრედიტო ანგარიშები;
- მენეჯმენტის მიერ „საყურადღებო“ კატეგორიად კლასიფიცირებული გარანტიები;
- საკრედიტო პოლიტიკის სპეციფიკური ინსტრუქციები;
- თითოეული ოფიცრის უფლებამოსილება გარანტიების გაცემაზე;
- ნებისმიერი სასარგებლო ინფორმაცია, რომელიც შესაბამისი სტრუქტურული ერთეულის სხდომათა ოქმების შესწავლის შედეგად იქნა მიღებული;
- ადმინისტრაციისთვის მომზადებული ანგარიშგებების ასლები;
- წინა შემოწმების მიერ ნეგატიურად კლასიფიცირებული გარანტიების სია.

ბ.ზ. შეისწავლონ მოპოვებული ინფორმაცია და ჩაატარონ შემდეგი პროცედურები:

- გაანალიზონ სხვადასხვა გარანტიის გარდამავალი სადებეტო და საკრედიტო ანგარიშები, დაადგინონ არსებობს თუ არა ისეთი ვალდებულებები, რომლებიც წარმოიქმნება მას შემდეგ, რაც გადამხდელმა მხარემ არ აუნაზღაურა ბანკს გაცემული გარანტიის მიხედვით გადახდილი თანხები.
- შესაბამის მენეჯმენტთან განიხილონ ნებისმიერი საეჭვო წარმოშობის და დიდი მოცულობის თანხები.
- ყოველი გაცემული გარანტიისთვის, გადმოიწერონ საკრედიტო ბარათებში (ფორმებში) არსებული შესაბამისი ინფორმაცია.

ბ.თ. გადმოიწერონ საკრედიტო ბარათებში ზემოხსენებული ინფორმაცია, შეადარონ უკვე არსებულ ინფორმაციას და მიუთითონ ვადაგადაცილების ფაქტები.

ბ.ი. მოამზადონ და შეავსონ საკრედიტო ბარათები იმ გარანტიების შესახებ, რომლებიც შესამოწმებელ სიაში არ შესულა. მოპოვებული ინფორმაციის გათვალისწინებით აუცილებელია მათი დეტალური შემოწმება.

ბ.კ. ფულადი სახსრების, ოვერდრაფტების, სესხების, მიმდინარე ანგარიშებზე გაცემული ავანსების და უცხოური ბანკებიდან მისაღები თანხების შემსწავლელი შემმოწმებლებისგან მოიპოვონ ინფორმაცია რიგითი კლიენტების ვალდებულებების შესახებ და სხვა ინფორმაცია. გადაწყვიტონ, თუ ვინ შეისწავლის მთლიან საკრედიტო ურთიერთობებს და შესაბამისად, გადასცენ ან დაიტოვონ შევსებული საკრედიტო ბარათები.

ბ.ლ. მოიპოვონ ყველა იმ კლიენტის (გადამხდელი მხარეების) საკრედიტო საქმეები, რომლებისთვისაც საკრედიტო ბარათები შეივსო და, აუცილებლობის შემთხვევაში, შეიტანონ მათში დამატებითი ინფორმაცია. მოპოვებული ინფორმაციის ანალიზის პროცესში:

- მიმდინარე და წინა ფინანსური ანგარიშგებების საფუძველზე, გაანალიზონ ნაერთი ბალანსისა და მოგება – ზარალის უწყისის მონაცემები და დაადგინონ პოზიტიური და ნეგატიური ტენდენციები;
- ფინანსურ ინფორმაციაზე დაყრდნობით, გამოთვალონ და შეაფასონ შესაბამისი კოეფიციენტები;
- შეისწავლონ მიმდინარე საბალანსო უწყისის მუხლები და საერთო ფინანსური სტრუქტურის გათვალისწინებით დაადგინონ თითოეული მუხლის მიზანშეწონილობა;

- შეისწავლონ ძირითადი საბალანსო ანგარიშების დამასაბუთებელი ინფორმაცია და ის მეთოდი, რომელიც ნაერთი ბალანსის შედგენისას გამოიყენებოდა. დაადგინონ გადახდის პირველადი წყაროები და შეაფასონ მათი ადეკვატურობა;
- შეამოწმონ საგარანტიო ხელშეკრულებების დაცვა;
- შეისწავლონ ამონაკრებები მოხსენებითი ბარათებიდან, სავაჭრო მოხსენებებიდან და კრედიტების შემმმოწმებლების დასკვნებიდან, რათა დაადგინონ ნებისმიერი პრობლემა საგარანტიო ხელშეკრულების გაუქმებასთან დაკავშირებით;
- შეადარონ გირაოს ღირებულება გაცემული გარანტიების თანხასთან;
- შეადარონ გაწეული მომსახურებისთვის მიღებული საკომისიოები ბანკის ტარიფების ცხრილს და შეამოწმონ არსებული ინსტრუქციების დაცვა;
- შეადარონ გაცემული გარანტიების მოცულობა და გარანტიების გამცემი პასუხისმგებელი მუშაკების უფლებამოსილება;
- გაანალიზონ კონტრ-გარანტორების მიერ შემოთავაზებული მეორადი უზრუნველყოფა;
- დაადგინონ გარანტიების გაცემის დარგში ბანკის პოლიტიკის დაცვა.

ბ.მ. შერჩეული გარანტიებისთვის შეისწავლონ იმ მსესხებლების ვალდებულებების საქმეები, რომლებსაც აღებული აქვთ სესხები დადგენილ ზღვარს ზევით, აქვთ მნიშვნელოვანი სისუსტეები ან არსებობს ეჭვი, რომ აღებული აქვთ სხვა სახის სესხებიც.

ბ.ნ. გადმოიწერონ ინფორმაცია ოფიცრების, ძირითადი აქციონერების, ბანკის დირექტორების და მათთან დაკავშირებული პირების ბანკის წინაშე დიდი დავალიანებების მოცულობის შესახებ. აუცილებლობის შემთხვევაში, გააკეთონ ჯვარედინი მითითებები სხვა მსესხებლების საქმეებზე.

ბ. ო. გარანტიების გაცემის მარეგულირებელი წესებისა და კანონების დაცვის შემოწმების მიზნით, შემმოწმებლებმა ჩაატარონ შემდეგი პროცედურები:

- დაადგინონ აისახება თუ არა ასეთი გარანტიებით უზრუნველყოფილი ვალდებულებები, როგორც ბანკის შესაძლო ვალდებულებები და არის თუ არა ისინი შესული ბანკის საერთო დავალიანების გაანგარიშებაში.
- დაადგინონ ის გარანტიები, რომლებისთვისაც დაცული უნდა იყოს ერთ მსესხებელზე გასაცემი სესხების ლიმიტები. დაუმატონ გადამხდელი მხარისთვის გაცემული გარანტიების მოცულობა იმ სესხების მოცულობას, რომლებსაც ითვალისწინებენ ერთ მსესხებელზე ლიმიტების დაცვის შემოწმებისას.

ბ.პ. განახორციელონ შესაბამისი ღონისძიებები კრედიტების კონცენტრაციის განსაზღვრის მიზნით.

გ. შემოწმების შედეგები:

გ. ა. შესაბამის ოფიცრებთან ერთად განიხილონ და მოამზადონ საჭირო ფორმის ანგარიშგება შემდეგთან დაკავშირებით:

- გარანტიები, რომელთაც არ ახლავთ მიმდინარე და სრულყოფილი ფინანსური ინფორმაცია;

- გარანტიები, რომელთაც არ ახლავთ დოკუმენტაცია უზრუნველყოფის შესახებ;
- კრედიტების კონცენტრაცია;
- ნეგატიურ კლასიფიკაციას დაქვემდებარებული გარანტიები;
- არაადეკვატურად უზრუნველყოფილი გარანტიები;
- ძირითადი აქციონერების, თანამშრომლების, ოფიცრების, დირექტორებისა და მათთან დაახლოებული პირების სასარგებლოდ გაცემული გარანტიები;
- გარანტიები, რომელთა ხარისხიც, ნებისმიერი სხვა მიზეზის გამო, კითხვის ნიშნის ქვეშ დგას.
- კანონებისა და ნორმატიული აქტების დარღვევა.
  გ. ბ. შეაფასეთ ბანკი შემდეგთან დაკავშირებით:
  გაცემულ გარანტიებთან დაკავშირებული პოლიტიკის ადეკვატურობა.
- მუშაობენ თუ არა ბანკის ოფიცრები დადგენილ პოლიტიკასთან შესაბამისობაში.
- გარანტიებთან დაკავშირებული ნეგატიური ტენდენციები.

მოპოვებული განრიგების სიზუსტე და სრულყოფილება.

- შიდა კონტროლის ხარვეზები და გამონაკლისები.
- რეკომენდირებული მაკორექტირებელი ღონისძიებები ისეთი შემთხვევებისთვის, როდესაც პოლიტიკა, პრაქტიკა ან პროცედურები ხარვეზების შემცველია.
- უწყებრივი მენეჯმენტის ხარისხი.
- სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები.

II. საერთაშორისო გარანტიების შემოწმების პროცესში გამოსაყენებელი შიდა კონტროლის კითხვარი

განიხილეთ შიდა კონტროლი, პოლიტიკა, პრაქტიკა და პროცედურები ბანკის მიერ გარანტიების გაცემასა და მომსახურებასთან დაკავშირებით. ბანკის სისტემა სრულად და ზუსტად უნდა იყოს დოკუმენტირებული და, საჭიროების შემთხვევაში, უნდა მოიცვას სიტყვიერი აღწერა, ბლოკ-სქემები, გამოყენებული ფორმების ასლები და სხვა შესაბამისი ინფორმაცია. ვარსკვლავით მონიშნული პუნქტები საჭიროებენ დაკვირვებას ან შემოწმებას.

დიახ არა

ა. პოლიტიკა

ა.ა. მიიღო თუ არა ადმინისტრაციამ, საკუთარი უფლებებისა და მოვალეობებისგან გამომდინარე, გარანტიებთან დაკავშირებული, წერილობით დოკუმენტირებული პოლიტიკა, რომელშიც:

____ ____ დადგენილია გარანტიებთან დაკავშირებული განაცხადების განხილვის პროცედურები?

____ ____ დადგენილია დამაკმაყოფილებელი კლიენტები?

ა.ბ. ხდება თუ არა გარანტიების პოლიტიკის განხილვა მინიმუმ წელიწადში ერთხელ, რათა განისაზღვროს არიან თუ არა ისინი კონკურენტუნარიანი ცვალებად საბაზრო პირობებში?

___ ___

ბ. ჩანაწერები

ბ.ა. ხორციელდება და განიხილება თუ არა გარანტიების შესახებ დამატებითი ჩანაწერების მომზადება და გაგზავნა იმ პირების მიერ, რომლებიც ამავდროულად:

___ ___ არ ახდენენ ოფიციალური ჩეკებისა თუ თამასუქების გამოწერას?

___ ___ არა აქვთ შეხება ნაღდ ფულთან?

ბ. ბ. ყოველდღიურად ხდება თუ არა გარანტიების შესახებ დამატებითი ჩანაწერების დაბალანსება მთავარი დავთრის შესაბამის ანგარიშებთად და ადეკვატურად არის თუ არა გამოკვლეული დამაბალანსებელი მუხლები იმ პირების მიერ, რომელთაც, როგორც წესი, არა აქვთ შეხება გარანტიებთან?

___ ___

დიახ არა

ბ.გ. დროულად ამზადებს და განიხილავს თუ არა მენეჯმენტი გარანტიებთან დაკავშირებული ინსტრუმენტების გადაუხდელობით წარმოქმნილ ვადაგადაცილებას?

___ ___

ბ.დ. ხდება თუ არა გარანტიების ნაშთების შესახებ შეკითხვების დასმა და გამოკვლევა იმ პირების მიერ, რომელთაც, როგორც წესი, შეხება არა აქვთ გარანტიებთან ან ჩანაწერების გაგზავნასთან?

___ ___

ბ.ე. ხდება თუ არა ჟურნალის საბუღალტრო კორექტირებების შემოწმება შესაბამისი ოფიცრების მიერ?

___ ___

ბ.ვ. ხდება თუ არა ყოველდღიური ჩანაწერების შენახვა, რომელშიც შეჯამებული იქნება გარანტიებთან დაკავშირებული ოპერაციების დეტალები, როგორიცაა გარანტიების გაცემა, გაუქმება, განახლება, თანხების გადახდა და საკომისიოების მოკრება, რომელიც დაერთვებოდა მომქმედი მთავარი დავთრის ანგარიშებს?

___ ___

ბ.ზ. ყოველთვიურად ხდება თუ არა გარანტიების ჩანაწერების ასლების და ვალდებულებების ჟურნალის საცდელი ბალანსების მომზადება და საკონტროლო ანგარიშებთან შედარება იმ თანამშრომლების მიერ, რომელთაც არა აქვთ შეხება გარანტიებთან დაკავშირებული ოპერაციების დამუშავებასა და აღრიცხვასთან?

___ ___

გ. საკომისიოები გარანტიებზე

გ. ა. ხორციელდება და განიხილება თუ არა საკომისიო გადასახადების მომზადება და აღრიცხვა იმ პირების მიერ, რომლებიც, ამავდროულად:

____ ____ არ უშვებენ ოფიციალურ ჩეკებსა თუ თამასუქებს?

____ ____ არა აქვთ შეხება ფულად საშუალებებთან?

გ.ბ. ხდება თუ არა საკომისიო გადასახადების დამოუკიდებელი დაანგარიშება, ადეკვატური ტესტირება და შედარება საკომისიო გადასახადის შესახებ პირველად ჩანაწერებთან იმ პირების მიერ, რომლებიც, ამავდროულად:

____ ____ არ უშვებენ ოფიციალურ ჩეკებსა თუ თამასუქებს?

დიახ არა

____ ____ არა აქვთ შეხება ფულად საშუალებებთან?

დ. უზრუნველყოფა

დ.ა. ხდება თუ არა წინასწარ დანომრილი ჩანაწერების წარმოება, რომლებშიც დეტალურად იქნება აღწერილი გირაოში ჩადებული უზრუნველყოფა?

____ ____

დ. ბ. სხვადასხვა თანამშრომლის მიერ სრულდება თუ არა უზრუნველყოფის მიღება/გაცემა მსესხებლებზე და რეესტრში შესაბამისი გატარებების განხორციელება?

____ ____

დ. გ. ხდება თუ არა გაცემულ უზრუნველყოფაზე ჩეკების გაცემა და რეგისტრაცია?

____ ____

დ. დ. ხდება თუ არა სეიფში შენახული უზრუნველყოფის გატარება და რეგისტრაცია?

____ ____

დ.ე. სათანადოდ არის თუ არა კოდირებული დაგირავებული სადეპოზიტო ანგარიშები, რათა არ მოხდეს თანხების უკანონო გატანა?

____ ____

დ.ვ. ხდება თუ არა ოფიციალური შეტყობინების მიღება სხვა ბანკებში შენახულ გირაოში უზრუნველყოფილ დეპოზიტებზე?

____ ____

დ.ზ. საჭიროა თუ არა ოფიცრის თანხმობა უზრუნველყოფის გაცემამდე ან შეცვლამდე?

____ ____

ე. საგარანტიო ინსტრუმენტების დაცვა და აღრიცხვა

ე. ა. არის თუ არა საიმედოდ დაცული საგარანტიო ინსტრუმენტები სამუშაო საათებში და ინახება თუ არა სეიფებში ღამის განმავლობაში?

____ ____

ე.ბ. ხდება თუ არა გარანტიების როგორც ვალდებულებების აღრიცხვა და მათთვის თანმიმდევრული ნომრების მინიჭება?

____ ____

დიახ არა
ე.გ. ხდება თუ არა ყველა გარანტიის აღრიცხვა თითოეულ კლიენტის (მხარის) ვალდებულებების ჟურნალში?

—— ——

ვ. დასკვნა

ვ.ა. წარმოადგენს თუ არა ამ კითხვარში მოცემული ინფორმაცია შიდა კონტროლის შეფასების სათანადო ბაზას და ხომ არ არის გამოტოვებული რაიმე მნიშვნელოვანი სფერო, რომელსაც შეუძლია შეასუსტოს კონტროლი და არ არის შესული ამ კითხვარში? უარყოფით პასუხებზე მოგვეცით მოკლე განმარტება და მიუთითეთ შემოწმების ნებისმიერი პროცედურა, რომელიც საჭიროდ მიგაჩნიათ.

—— ——

ვ.ბ. კომპოზიტიური შეფასების საფუძველზე და მოცემულ კითხვებზე პასუხების გათვალისწინებით, შიდა კონტროლი შეფასდა ადეკვატურად/არაადეკვატურად.

—— ——

§ 27. საერთაშორისო საკრედიტო და სავაჭრო ტერმინოლოგია

აქცეპტი (Acceptance)

პირი, რომელსაც წარედგინება თამასუქი (აქცეპტორი) ახდენს მის აქცეპტირებას, ანუ ზევიდან აწერს სიტყვას „მიღებულია“ („Accepted“), ხელმოწერით ადასტურებს და აღნიშნავს გადახდის თარიღს. აქცეპტი წარმოადგენს, აქცეპტორის მხრიდან უპირობო ვალდებულებას, გადაუხადოს აქცეპტის გამომწერს დაგენილი თანხა გასაზღვრული თარიღისათვის. საბანკო აქცეპტი წარმოადგენს ბანკის მიერ გაცემულ ან ბანკის მიერ აქეპტირებულ თამასუქს. სავაჭრო აქცეპტი არის თამასუქი, რომელიც გამოწერილია საქონლის გამყიდველის მიერ მყიდველზე და აქცეპტირებულია მყიდველის მიერ.

გარანტირებული აკრედიტივი (Guaranteed Letter of Credit)

აკრედიტივი, რომელიც გარანტირებულია კლიენტის მიერ. ხშირ შემთხვევებში, ის შეიძლება უზრუნველყოფილი იყოს გირაოთი. აგილობრივ ბანკებში ასეთი თამასუქის განაღდება აღირიცხება საერთო საბუღალტრო წიგნში, აქტივების ანგარიშზე “კლიენტების ვალდებულებათა თამასუქები, განაღდებული გარანტირებული აკრედიტივის მიხედვით.“

საიმპორტო აკრედიტივი (Import Letter of Credit)

აკრედიტივი გამოწერილი ბანკის მიერ იმ კლიენტის სახელით, რომელიც ახდენს ქვეყანაში საქონლის იმპორტირებას. საიმპორტო აკრედიტივის გამოწერა გულისხმობს იმას, რომ ბანკი იღებს თავის თავზე ვალდებულებას, გაანაღდოს ბენეფიციარის მიერ წარმოდგენილი თამასუქები აკრედიტივის პირობების შესრულებისას.

კომერციული აკრედიტივი (Letter of Credit-Commercial)

წარმოადგენს წერილს, რომელსაც ბანკი უგზავნის საქონლის მომწოდებელს, საქონლის შემსყიდველის სახელით. ამ წერილით გამყიდველს ატყობინებენ, რომ მას შეუძლია გამოწეროს თამასუქი დადგენილ თანხაზე. ამასთან, მყიდველი იღებს უპირობო ან პირობით ვალდებულებას გაანაღდოს ეს თამასუქი. კომერციული აკრედიტივი შეიძლება იყოს რამოდენიმე სახის. კერძოდ:

ა. დადასტურებული აკრედიტივი, გამოთხოვის უფლების გარეშე (Confirmed Irrevocable Letter of Credit). ამ აკრედიტივზე, გარდა გამომწერი ბანკისა, პასუხისმგებელია ის ბანკი, რომელიც ახდენს მის დადასტურებას.

ბ. გამოუთხოვადი აკრედიტივი (Irrevocable Letter of Credit). აკრედიტივი, რომლის გამოთხოვა ან პირობების ცვლილება შეუძლებელია ბენეფიციარის ან გამყიდველის ორმხრივი თანხმობის გარეშე.

გ. აკრედიტივი გამოწვევის უფლებით (Revocable Letter of Credit) არის ისეთი აკრედიტივი, როდესაც გამომწერი ბანკი იტოვებს უფლებას, გამოითხოვოს ის ნებისმიერ დროს, დადგენილი თანხების გადახდამდე.

დ. რევოლვერული კომერციული აკრედიტივი (Revolving Credit)-წერილი, რომლითაც გამომწერი ბანკი ატყობინებს საქონლის გამყიდველს, რომ კრედიტის გამოყენების შემდეგ მან შეიძლება კვლავ გამოიყენოს ის, იმავე პირობების გათვალისწინებით, აკრედიტივის ხელმეორედ გამოწერის გარეშე.

კომერციული აკრედიტივების განსაკუთრებული პირობები

1. წითელი პირობა, რომელიც იძლევა უსაბუთო თამასუქის გამოწერის საშუალებას, საქონლის მიღებაზე შეტყობინების საფუძველზე სათანადო საბუთები წარდგენილი იქნება მოგვიანებით.;

2. სატელეგრაფო შეტყობინების პირობა, რომლის მიხედვითაც აკრედიტივის გამომწერი ბანკი იღებს ვალდებლებას, გადაიხადოს თანხა ანგარიშ-ფაქტურის მიხედვით მომსახურე ბანკის განკარგულების მიღების შემთხვევაში, მას შემდეგ, რაც დოკუმენტების მიღებისა და გადაცემის დამადასტურებელი დამოწმებული სატელეწეგრაფო შეტყობინება იქნება მიღებული;

3. აკრედიტივი მწვანე პირობით (Green Clause Letter of Credit) იგივეა, რაც აკრედიტივი წითელი პირობით, იმ განსხვავებით, რომ წითელი პირობისას იგულისხმება გადახდა ავანსით, სასაწყობო ქვითრების წარმოდგენის შემდგომ, რაც წარმოადგენს საქონლის არსებობის დამადასტურებელ დოკუმენტს.

4. აკრედიტივი წითელი პირობით (Red Clause Letter of Credit) აკრედიტივი, რომელიც აძლევს ბენეფიციარს საშუალებას, მიიღოს საქონლის საფასური ავანსად ტვირთის გამოგზავნამდე. არსებობს ასეთი აკრედიტივის ორი კატეგორია :

ა) უცხოურ ბანკს ეძლევა უფლება, გადაუხადოს ბენეფიციარს საკუთარი სახსრებიდან, რის შემდეგ ის იღებს ანაზღაურებას პროცენტებთან ერთად აკრედიტივის გამომწერი ბანკიდან;

ბ) ბენეფიციარს ეძლევა უფლება, გამოწეროს თამასუქი აკრედიტივის გამომწერ ბანკზე, რომელიც დაუყოვნებლივ უნდა ანაზღაურდეს მყიდველის (იმპორტიორის) მიერ, ე.წ. შეფუთვის აკრედიტივი (იხ. კომერციული აკრედიტივი).

კომპენსაციური აკრედიტივი (Back to Back (Countervailing) Letter of Credit)

წარმოადგენს მყიდველისაგან გამყიდველის სახელის დამალვის საშუალებას. კრედიტი იხსნება შუამავალი ორგანიზაციის სახელზე, გამყიდველი გადასცემს მას ყველა აუცილებელ დოკუმენტაციას და შუამავალი ამზადებს მყიდველისათვის საკუთარ დოკუმენტებს. გამყიდველის სახელის დამალვის მიზეზია გამყიდველსა და მყიდველს შორის უშუალო კავშირის დამყარების შესაძლებლობის თავიდან აცილება.

ანაზღაურებადი აკრედიტივი (Reimbursement Letter of Credit).

აკრედიტივი, რომელიც გამოწერილია ერთი ბანკის მიერ და მასზე გადახდას ასრულებს მეორე ბანკი. ამასთან, მეორე ბანკი, თავის მხვრივ, სთხოვს მესამე ბანკს ამ აკრედიტივის მიხედვით გადახდილი თანხების ანაზღაურებას. როგორც წესი, პირველ ორ ბანკს არა აქვთ გახსნილი ერთმანეთთან საკორესპოდენტო ანგარიშები, მესამე ბანკი კი, წარმოადგენს ორივე ბანკის კორესპონდენტს. ამასთან, ასეთ აკრედიტივებში ლაპარაკია ისეთ ვალუტაზე, რომელიც არ გამოიყენება მყიდველის (აკრედიტივის გამომწერის) ან გამყიდველის მიერ. აკრედიტივის გამოწერის შემდგომ, კორესპოდენტი გადამხდელ ბანკს აძლევს უფლებას გაანაღდოს წარმოდგენილი თამასუქები.

აკრედიტივი გადავადებული გადახდით (Deferred Payment Letter of Credit).

აკრედიტივი, რომელშიც გამყიდველი მიუთითებს, რომ თამასუქი შეიძლება იყოს განაღდებული მოგვიანებით. მაგალითად, კონოსანმენტის თარიღიდან ან დოკუმენტების წარდგენიდან 90 დღის განმავლობაში.

საექსპორტო აკრედიტივი (Export Letter of Credit).

აკრედიტივი, რომელიც გახსნილია ბანკის მიერ ქვეყნიდან ექსპორტის დაფინანსების მიზნით. გამომწერმა ბანკმა შეიძლება სთხოვოს მეორე ბანკს, მოახდინოს ბენეფიციარისათვის გამოწერილი აკრედიტივის დადასტურება ან ავიზირება.

ავიზირებული აკრედიტივი (Advised Letter of Credit)

საექსპორტო აკრედიტივი, გამოწერილი ერთი ბანკის მიერ მეორე ბანკზე, რომელშიც გამომწერი ბანკი სთხოვს მას, შეატყობინოს ბენეფიციარს, რომ მის სახელზე გახსნილია კრედიტი. ეს ხდება იმ შემთხვევაში, როდესაც გამომწერ ბანკს არ გააჩნია ოფისი ბენეფიციარის ქვეყანაში. აკრედიტივის ავიზირებისას, ბანკი თავის თავზე არ იღებს რაიმე ვალდებულებას.

დისკონტირების განაკვეთი (Discount Rate).

განაკვეთი, რომლის მიხედვითაც ხდება მომავალი შემოსავლების ან ხარჯების დისკონტირება (შემცირება). დისკონტირებისას მხედველობაში მიიღება დროის ფაქტორი და საბანკო საპროცენტო განაკვეთი. მაგალითად, თუ ერთი წლის განმავლობაში მისაღებია 100 ლარის ოდენობის თანხა, მისი დღევანდელი ღირებულება ნაკლებია 100 ლარზე, რადგანაც ნებისმიერ პიროვნებას ურჩევნია მიიღოს ეს 100 ლარი დაუყოვნებლივ, რადგანაც დღევანდელი ასი ლარი შეიძლება ინვესტირებული იყოს r საპროცენტო განაკვეთის ქვეშ, რაც ერთი წლის შემდეგ მოგვცემს 100x(1+r) ლარს. ამგვარად სულ ერთია, გვექნე-

ბა 100 ლარი დღეს თუ 100x(1+r) ლარი ერთი წლის შემდეგ. 100 ლარი ერთი წლის შემდეგ, იგივეა, რაც 100/(1+r) დღეს. r -ს ეწოდება დისკონტირების განაკვეთი.

დოკუმენტური კრედიტი (Documetnary Credit)

არის კომერციული აკრედიტივი, რომელიც გამოიყენება ბანკის მიერ ბენეფიციარისათვის თანხების გადახდისას. გადახდა ხდება მას შემდეგ, რაც ის წარადგენს აკრედიტივის პირობაში ნახსენებ დოკუმენტებს.

დადასტურებული აკრედიტივი (Confirmed Letter of Credit).

აკრედიტივი გამოწერილია იმპორტიორის ქვეყანაში ადგილობრივი ბანკის მიერ, რომელიც დასტურდება ექსპორტიორი ქვეყნის ბანკის მიერ. დამადასტურებელი ბანკი თავის თავზე იღებს ვალდებულებას, გაანაღდოს აკრედიტივი აკრედიტივის პირობის შესრულების დამადასტურებელი საბუთების წარდგენისას. ამგვარად, ბენეფიციარს ეძლევა უპირობო გარანტია იმისა, რომ თუ აკრედიტივის გამომწერი ბანკი არ გაანაღდებს თამასუქს, დამადასტურებელი ბანკი გადაუხდის მას თანხას ან მოახდენს თამასუქის აქცეპტირებას. ხშირ შემთხვევებში გამყიდველი (ექსპორტიორი) ითხოვს, რომ აკრედიტივი დადასტურებული იყოს სხვა ბანკის მიერ, რადგან ის კარგად არ იცნობს აკრედიტივის გამომწერ ბანკს, ან იღებს ზომებს, რათა დაიზღვიოს თავი მისთვის არახელსაყრელი ვალუტის გადაცვლის წესებისაგან, უცხოური ვალუტის დეფიციტისაგან, პოლიტიკური არასტაბილურობისაგან ან იმ სხვა გართულებისაგან, რომლებსაც შეიძლება ჰქონდეთ ადგილი უცხო ქვეყანაში.

დაუდასტურებელი აკრედიტივი (Unconfirmed Letter of Credit)

(იხ. ავიზირებული აკრედიტივი)

რევოლვერული აკრედიტივი (Revolving Letter of Credit)

აკრედიტივი, რომელიც გამოწერილია გარკვეულ თანხაზე და შეიძლება განახლდეს დროის გარკვეული პერიოდის გასვლის შემდეგ. ჩვეულებრივ, აკრედიტივის გამოუყენებელი ნაწილი გროვდება იმ შემთხვევაში, თუ თამასუქები გამოიწერა აკრედიტივის ვადის გასვლამდე.

სარეზერვო აკრედიტივი (Standby Letter of Credit)

აკრედიტივი, რომელიც წარმოადგენს ვალდებულებას გამომწერი მხრიდან ბენეფიციარისადმი:

- აუნაზღაუროს თანხა რომელიც ნასესხები ან აღებული იყო ავანსად გადამხდელი მხარის მიერ.
- გადაიხადონ თანხები გადამხდელი მხარის სახელით.
- გადაიხადონ თანხა იმ შემთხვევაში, თუ გადამხდელი მხარე ვერ მოახერხებს შეასრულოს აღებული ვალდებულებანი.

გადაცემადი აკრედიტივი (Transferable Letter of Credit)

აკრედიტივი, რომლის მიხედვითაც ბენეფიციარს უფლება აქვს უბრძანოს ბანკს, რომელიც ახდენს თამასუქების განაღდებას ან გადახდას აკრედიტივის მიხედვით, გადასცეს უფლება აკრედიტივზე მესამე მხარეს (მეორე ბენეფიციარს). კრედიტის გადაცემა შეიძლება ხდებოდეს მხოლოდ გამომწერი ბანკის ნებართვის შემდეგ. ამასთან, აკრედიტივის პირობაში მითითებული უნდა იყოს, რომ ის წარმოადგენს გადაცემად აკრედიტივს და შეიძლება გადაიცეს აკრედიტივის მთლიანი მოცულობა ან მხოლოდ მისი ნაწილი.

აკრედიტივი გადაცემის უფლების გარეშე (Nontransferable Letter of Credit)

აკრედიტივი, რომლის პირობის მიხედვითაც, ბენეფიციარს არა აქვს უფლება გადასცეს ის მთლიანად ან ნაწილობრივ მესამე მხარეს.

აკრედიტივი ტრატების ნეგოციაციით (Negotiation Letter of Credit)

აკრედიტივი, რომელიც მოითხოვს ტრატების ნეგოციაციას (ჩვეულებრივად ბენეფიციარის ადგილობრივ ბანკში) კრედიტის ვადის გასვლამდე. გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ექსპორტიორი და აკრედიტივის დამადასტურებელი ბანკი იმყოფებიან სხვადასხვა ქალაქებსა ან ქვეყნებში და საქონლის გადამგზავნი ვერ ასწრებს დროულად წარუდგინოს დოკუმენტაცია დამადასტურებელ ბანკს. ასეთ შემთხვევაში გადამგზავნი წარადგენს დოკუმენტებს ადგილობრივ ბანკში.

მოგზაურის აკრედიტივი (Traveller's Letter of Credit.)]

აკრედიტივი, რომელშიც გამომწერი ბანკი, სთხოვს თავის კორესპონდენტებს, მოახდინონ ბენეფიციარის მიერ გამოწერილი თამასუქების განაღდება და გადაუხადოს მას დადგენილი თანხა, იმ შემთხვევაში, თუ ბენეფიციარი შესძლებს თავისი პიროვნების დადასტურებას. კლიენტს გადაეცემა კორესპონდენტი ბანკების სია. საგადაცემო წარწერა კეთდება კორესპოდენტი ბანკის მიერ აკრედიტივის უკანა მხარეს, თამასუქის განაღდების პროცესში. როგორც წესი, ამ სახის აკრედიტივებზე კლიენტი წინასწარ იხდის თანხას.

საბანკო აქცეპტი (Banker's Acceptance)

ვადიანი თამასუქი ან აქცეპტი, რომელიც იყო გამოწერილი ან აქცეპტირებული ბანკის მიერ. ის ბანკი, რომელიც ახდენს საბანკო აქცეპტის აქცეპტირებას, თავის თავზე იღებს გადახდის ვალდებულებებს (იხ. აცეპტი).

აქცეპტორი ბანკის ვალდებულებანი (Banker's Acceptance Liability)

აქცეპტირების შემდეგ, აქცეპტი აღირიცხება, როგორც ბანკის ვალდებულება სათანადო ანგარიშზე (აქცეპტირებული აქცეპტები) ვადების მიხედვით. მოპირდაპირე ანგარიში იმყოფება აქტივების მხარეს (კლიენტთა ვალდებულებანი აქცეპტების მიხედვით). საბანკო აქცეპტის ვადის დადგომისას, ბანკი გადარიცხავს სახსრებს კლიენტის ანგარიშიდან და გაანაღდებს აქცეპტს ბენეფიციარისათვის დადგენილი თანხის გადახდის საშუალებით, რის შემდეგაც იხურება ბანკის ვალდებულება და ოპერაცია ითვლება დამთავრებულად.

ბარტერი (Barter)

საქონლის ურთიერთგაცვლა მისი ღირებულების მიხედვით, რომელიც გამოიყენება როგორც ურთიერთკომპენსაციის საშუალება. ზოგჯერ ასეთი მეთოდს ხმარობენ, ეროვნული ვალუტის ბლოკირების შემთხვევაში.

ბენეფიციარი (Beneficiary)

ის პირი ან ორგანიზაცია, რომელიც იღებს თანხებს აკრედიტივის ან თამასუქის მიხედვით.

გადასაყვანი თამასუქი (Bill of Exchange)

წარმოადგენს უპირობო განკარგულებას წერილობითი ფორმით, რომელიც გაიცემა ერთი მხარის ექპორტიორის მიერ და ავალდებულებს მეორე მხარეს, ანუ იმპორტიორს გადაუხადოს მესამე პირს გარკვეული რაოდენობის თანხა, გარკვეული თარიღისათვის, მისი მოთხოვნების შესაბამისად. გადასაყვანი თამასუქი და ტრატა ერთი და იგივეა.

სატრანსპორტო ზედნადები, კონოსამენტი (Bill of Lading)

წარმოადგენს დოკუმენტს (ზედნადებს), რომელიც გამოიწერება ტვირთის გადამტანი ორგანიზაციის მიერ იმ პირზე, რომელიც ახდენს ერთი პუნქტიდან მეორეში ტვირთის ტრანსპორტირებას. სატრანპორტო ზედნადები (კონოსამენტი) გამოიყენება, როგორც ტვირთის საბუთი და კონტრაქტი ტვირთის გამგზავნსა და ტვირთის ტრანსპორტიორს შორის. დოკუმენტი შეიცავს ვალდებულებას ერთი პუნქტიდან მეორეში ტვირთის ტრანსპორტირებაზე, განსაზღვრული პირისათვის მისი ჩაბარების ჩათვლით. ძირითადად, ის გამოიწერება ორი სახით:გამგზავნის ან მიმღების ბრძანებით, ანუ „ორდერული კონოსამენტი“, რომლის მიხედვითაც ტვირთი უნდა ჩაბარდეს კონკრეტულ პირს ან მისი ბრძანების თანახმად, მის აგენტებს ან წარმომადგენლებს, პირდაპირი ანუ სახელობითი, როდესაც ტვირთი გადაეცემა მხოლოდ და მხოლოდ საბუთში დასახელებულ პირს.

სუფთა სატრანსპორტო ზედნადები (Clean bill of lading)

სატრანსპორტო ზედნადები, რომლის მიხედვითაც აღწერილი საქონელი მიღებულია „კარგ მდგომარეობაში“ ყოველგავრი პრეტენზიების გარეშე.

სუფთა თამასუქი (Clean Draft)

თამასუქი წარმომდგენზე ან ვადიანი თამასუქი, რომელსაც არა აქვს დართული ისეთი საბუთები, როგორიცაა: ტრანსპორტირების საბუთები, სატრანსპორტო ზედნადები ან დაზღვევის სერტიფიკატები. ის არ განსხვავდება ე.წ. „დოკუმენტური თამასუქისაგან“(იხ. განმარტება).

კონსიგნაცია (Consignment)

საქონელის ფიზიკურად გადაცემა გამყიდველიდან ანუ კომიტენტიდან (Consignor) სხვა იურიდიული პირისათვის, კონსიგნატორისათვის (Consignee), რომელიც ასრულებს შუამავალი გამყიდველის როლს, ახდენს საქონლის რეალიზაციას და გადასცემს წმინდა ამონაგებს კომიტენტს.

ღირებულება, დაზღვევა, ფრახტი (ფ.დ.ფ) (Cost Insuarance Freight-C.I.F)

პირობა, რომლის მიხედვითაც გამყიდველი ფარავს საქონლის ტრანსპორტირების ყველა ხარჯს.

საკონსულოს დოკუმენტები (Consular Documents)

კონოსამენტი, საქონლის მწარმოებლის სერტიფიკატი ან სპეციალური სახე ანგარიშ- ფაქტურისა, ხელმოწერილი იმ ქვეყნის კონსულის მიერ, რომელში იგზანება ეს საქონელი.

საკონსულოს ანგარიშ-ფაქტურა (Consular Invoice)

გამოგზანილი საქონლის დეტალური აღწერა, ოფიციალურად ხელმოწერილი იმ ქვეყნის კონსულის მიერ, რომელშიდაც იგზავნება ტვირთი. მოითხოვება რიგ ქვეყნებში, ამერიკის შეერთებული შტატების ჩათვლით. ამ დოკუმენტის დანიშნულებაა დეტალურად აღწეროს გამოგზავნილი საქონელი, მისი ხარისხი და ღირებულება, საბაჟო და სტატისტიკის მიზნებისათვის.

დოკის ქვითარი (Dock Reciept)

ქვითარი, რომელსაც გასცემს საზღვაო სატრანსპორტო კომპანია, როდესაც საქონელი შედის მის დოკში ან პაკგაუზში, ზღვით შემდგომი ტრანსპორტირებისათვის.

დოკუმენტური თამასუქი (Documentary Draft)

თამასუქი, რომელსაც დართული აქვს ის დოკუმენტები, რომელიც წარედგინება იმპორტიორს გადახდამდე ან აქცეპტირებამდე. ამ საშუალებით მოწმდება საქონლის მიწოდება.

დოკუმენტები (Documents)

სატრანსპორტო და სხვა სახის დოკუმენტები, რომლებიც, როგორ წესი, ერთვის გაგზავნილი საქონლის თამასუქს და შედგება საზღვაო კონოსამენტის, დაზღვევის დოკუმენტაციისა და კომერციული ანგარიშ-ფაქტურისაგან. აგრეთვე, შეიძლება მოიცავდეს საქონლის წარმოების სერტიფიკატს და საკონსულოს ანგარიშ-ფაქტურას.

დოკუმენტები აქცეპტის სანაცვლოდ (Documents Against Acceptance D/A)

ექსპორტიორის ინსტრუქცია თავისი ბანკისადმი, რომლის მიხედვითაც თამასუქზე დართული დოკუმენტები გადაეცემა იმპორიორს მხოლოდ თამასუქის აქცეპტირების შემდეგ.

დოკუმენტები გადახდის სანაცვლოდ (Documents Against Payment D/A)

ექსპორტიორის ინსტრუქცია, რომლის მიხედვითაც დოკუმეტები გადაეცემა იმპორტიორს მხოლოდ გადახდის შემდეგ.

გადასაყვანი თამასუქი (Draft)

გადასაყვანი თამასუქი წარმოადგენს წერილობით ბრძანებას, ხელმოწერილს ერთი მხარის (ექსპორტიორის) მიერ, რომელშიც ის სთხოვს მეორე მხარეს (იმპორტიორს) გადაუხადოს მესამე მხარეს, დადგენილი თარიღისათვის, განსაზღვრული თანხა. თამასუქი შეიძლება გამოიწეროს გადაცემის უფლების გარეშე. თამასუქები გამოიყენება კომერციული გარიგებების წარმოებისას, როდესაც გამყიდველი წინასწარ უთანხმდება მყიდველს საქონლის გადაცემამდე. თამასუქი შეიძლება იყოს გამოწერილი გამყიდველის (იმპორტიორის) მიერ და შეიცავდეს ბრძანებას მყიდველისადმი (ექსპორტიორისადმი), გადაუხადონ მყიდველს ან მყიდველის ბანკს შესყიდული საქონლის საფასური. თამასუქს შეიძლება თან ერთვოდეს სატრანსპორტო ზედნადები-კონოსამენტი, რომელსაც ბანკი გადასცემს მყიდველს გადახდის შემდეგ. ამის შემდეგ, მყიდველი ითხოვს ტვირთს სატრანსპორტო კომპანიისაგან, რომელსაც მიაქვს ის კლიენტის საქმიანობის ადგილზე.

თამასუქი შეიძლება იყოს კლასიფიცირებიული ვადების მიხედვით. მაგალითად, ვადიანი წარმომდგენელზე ან აქცეპტირებული თამასუქი, ანუ თამასუქი, რომელზედაც გადახდა შეიძლება მოხდეს წარდგენიდან ან აქცეპტირებიდან 30, 60, 90 ან მეტი დღის შემდეგ.

ექსპორტიორი (Drawee)- პირი, რომელზედაც გამოიწერება თამასუქი. იმპორტიორი (Drawer)- თამასუქის გამომწერი ან ხელისმომწერი

საბაჟო გადასახადები (Duties):

ა. საბაჟო გადასახადი საქონლის ღირებულების მიხედვითთ, (Ad Valorem Duty) წარმოადგენს გადასახადს, რომლის ოდენობაც გამოითვლება საქონლის ღირებულებიდან გამომდინარე.

ბ. სპეციფიური საბაჟო გადასახადი (Specific Duty) გამოითვლება გამომდინარე ტვირთის წონიდან ან რაოდენობდან და არ არის დამოკიდებული მის ღირებულებაზე ან საბაზრო ფასზე.

გ. ბაჟის უკან დაბრუნება (Drawback) წარმოადგენს გადახდილი ბაჟის ამა თუ იმ ფორმით მთლიანად ან ნაწილობრივ დაბრუნებას საქონლის რეექსპორტირებისას.

საექსპორტო კრედიტის დაზღვევა (Export Credit Insuarance)

გაცემული საექსპორტო კრედიტების სხვადასხვა გაუთავლისწინებელი შემთხვევისაგან დაზღვევის სახეობა. ზოგიერთ ქვეყანაში ხდება მხოლოდ არაკომერციული ხასიათის რისკისაგან დაზღვევა. სხვადსხვა ქვეყნებში დაზღვევას ახდენენ სახელმწიფო ან კერძო ორგანიზაციები.

საექსპორტო დეკლარაცია (Export Declaration)

დოკუმეტი, რომელსაც მოითხოვს აშშ მთავრობა საქონლის ექსპორტისას და გამოიყენება ამერიკის ექსპორტის აღრიცხვის მიზნით.

ფრანკო ხომალდამდე (Free Alogside Ship-F.A.S.)

პირობა, რომელშიც იგულისხმება, რომ გამყიდველი უფასოდ ახდენს საქონლის ტრანსპორტირებას ხომალდამდე და საჭიროების შემთხვევაში ფარავს ტრანსპორტირების ხარჯებს.

ფრანკო სატრანსპორტო საშუალებამდე (დანიშნულების ადგილამდე) (Free on Board (Destination.))

პირობა, რომლის მიხედვითაც გამყიდველი ახდენს საქონლის დატვირთვას სატრანსპორტო საშუალებაზე დათქმულ ადგილას. შემდეგი ხარჯები და რისკი უნდა გაწიოს მყიდველმა.

ფრანკო ხომალდის გემბანზე (ხომალდამდე) (Free on Board (Vessel.))

პირობა, რომლის მიხედვითაც გამყიდველი თავის ხარჯზე ახდენს ტვირთის ტრანსპორტირებას გემით დანიშნულების პუნქტამდე, შემდგომი ხარჯები და რისკი უნდა გასწიოს მყიდველმა.

პორტო ფრანკო (Free Port)

უცხოური ვაჭრობის ზონა, რომელიც ღიაა ყველა ვაჭრისათვის და რომელშიც ყველა ვაჭარი მუშაობს თანაბარ პირობებში. ამასთან, საქონლის შენახვა ხდება ბაჟის გადახდის გარეშე, იმ პირობით, რომ არ მოხდება საქონლის რეექსპოტი ან გაყიდვა იმავე ქვეყნის შიგნით.

თავისუფალი ვაჭრობის რაიონი (Free Trade Area)

რამოდენიმე ქვეყნის შეთანხმებით განისაზღვრება თავისუფალი ვაჭრობის რაიონი, თუმცა, ყოველი ქვეყანა ინარჩუნებს საკუთარ ტარიფებს იმ ქვეყნების მიმართ, რომლებიც არ წარმოადგენენ შეთანხმების წევრებს. არ უნდა ავურიოთ თავისუფალი ვაჭრობის ზონაში, რომელიც წარმოადგენს უცხოური ვაჭრობის ზონის სინონიმს.

საზღვაო დაზღვევა (Marine insuarance)

1. **ავარია-(Average)** - ტერმინი, რომელიც გამოიყენება საზღვაო დამზღვევი კომპანიების მიერ საქონლის დაკარგვის ან დაზიანების შემთხვევაში.

2. **საერთო ავარია**-(General Average)- ზარალი, რომელსაც ადგილი აქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც ტვირთის ნაწილს აგდებენ გემიდან რათა გადაარჩი-

ნონ მთლიანი ტვირთი, გემი და გემის ეკიპაჟი. როგორც წესი, ასეთი ზარალი ნაწილდება არა მარტო ტვირთის მფლობელებზე, არამედ გემის მფლობელებზეც მანამ, სანამ გადახდილი იქნება შეფასებული ზარალის თანხა მთელი ტვირთს ედება ყადაღა.

3. **ნაწილობრივი ავარია**-(Particular average)- საქონლის ნაწილობრივი დაკარგვით ან დაზიანებით გამოწვეული ზარალი, რომელიც მოხდა დაზღვევის პირობებში ნახსენები მიზეზების გამო და არ ეკუთვნის საერთო ავარიის კატეგორიას.

4. **ფრანკო ნაწილობრივი ავარიის შემთხვევაში**-(Free of Particular Average (F.P.A.))- დაზღვევა ნაწილობრივი ზარალის შემთხვევაში, ზარალის სიდიდისგან დამოუკიდებლად.

5. **ორივე მხარის მიზეზით მომხდარი შეჯახების შემთხვევისაგან დაზღვევა** (Both to Blame Collision Clause) - დაზღვევა იმ შემთვევებისაგან, რომლებსაც ზოგიერთი კონოსამენტის პირობების მიხედვით, სატრანსპორტო კომპანია თავიდან იხსნის პასუხისმგებლობას იმ შემთხვევაში, თუ ზარალი გამოწვეულია გემების ისეთი შეჯახებით, რომელზეც პასუხს აგებს ორივე გემის კაპიტანი.

ა. **კორპუსის დაზღვევა** (Casco Insurance) - საზღვაო დაზღვევის პირობა, როდესაც დაზღვეულია გემის კორპუსი.

ბ. **ცნობა გადაფარვის შესახებ** (Cover Note)- სადაზღვევო კომპანიის წერილობითი შეტყობინება იმის შესახებ, რომ სადაზღვევო პოლისი ჯერ კიდევ ძალაშია და იძლევა დაზღვევის ზოგიერთი პირობების მოკლე აღწერას.

გ. **ღია პოლისი** (Open Policy)- კონტარქტი სადაზღვევო კომპანიასა და ტვირთის გადამგზავნს შორის, რომლის მიხედვითაც ყველა ტვირთი ავტომატურად იზღვევა გაგზავნის მომენტიდან იმ დრომდე, სანამ ის მიაღწევს დანიშნულების ადგილს.

საზღვაო დაზღვევის პოლისი (Marine Insuarance Policy)

სადაზღვევო ხელშეკრულება, რომლის მიხედვითაც სადაზღვევო კომპანია თავის თავზე იღებს ვალდებულებას, მოახდინოს იმ ზარალის კომპენსაცია, რომელიც წარმოიქნება საზღვაო ტრანსპორტირების სპეციფიკიდან გამომდინარე. საზღვაო დაზღვევა ჩვეულებრივი დაზღვევისგან განსხვავებით, ითვალისწინებს არა მარტო ხანძრის შემთხვევებს, არამედ მეკობრეობას, გემის დაღუპვას და სხვა საზღვაო ხიფათებს.

არარევოლვერული საკრედიტო ხაზი (Nonrevolving)

საკრედიტო ხაზი, რომლის პირობების მიხედვით, მას შემდეგ, რაც გაიცემა კრედიტების დადგენილი მოცულობა, აღარ შეიძლება დამატებითი კრედიტების გაცემა.

საოკეანო კონოსამენტი (Ocean Bill of Lading)

დოკუმენტი, რომელიც ხელმოწერილია გემის კაპიტნის, სავაჭრო აგენტების, ან გემის მფლობელების მიერ და წარმოადგენს ტვირთის ზღვით გაგზავნის დასაბუთებას. ამასთან, ეს დოკუმენტი წარმოადგენს ქვითარს საქონელზე და ტვირთის გადატანის კონტრაქტს (იხ. კონოსამენტი).

კონოსამენტი მიმღების ბრძანების სახით (ორდერული კონოსამენტი) (Order Bill of Lading)

კონოსამენტი, გამოწერილი ერთ-ერთი მხარის, როგორც წესი, ბანკის ან საქონლის გადამგზავნის ბრძანებით და რომელზეც აუცილებლად უნდა იყოს გაცემის ხელმოწერა (ინდოსამენტი), რათა შესაძლებელი გახდეს კონსიგნატორისათვის მისი გადაცემა.

ორდერული შეტყობინებითი კონოსამენტი (Order "Notify" Bill of Lading)

კონოსამენტი, გამოწერილი ბანკის ან საქონლის გადამგზავნის მიერ იმ პირობით, რომ კონსიგნატორს გაუგზავნიან შეტყობინებას ტვირთის ჩამოსვლის შესახებ. ამასთან, კონსიგნატორის სახელი არ არის ნახსენები დოკუმენტის დასახელებაში.

რევოლვერული საკრედიტო ხაზი (Revolving Line of Credit)

საკრედიტო ხაზი, რომლის პირობების მიხედვითაც მსესხებელს ეძლევა უფლება, მიიღოს სახსრები თავისი საჭიროებისდა მიხედვით. ამასთან, ხელშეკრულების მიხედვით განსაზღვრული ძირითადი თანხის ნაწილის დარუნების შემთხვევაში კრედიტების გაცემა ახლდება.

თამასუქი (ტრატა) წარმომდგენზე (Sight Draft)

თამასუქი, რომელზედაც სრულდება გადახდა მისი იმპორტიორისადმი წარდგენისას ან წარდგენის შემდეგ, დროის მოკლე პერიოდის განმავლობაში, რასაც ეწოდება განაღდების პერიოდი.

ვადაგასული კონოსამენტი (Stale Bill of Lading)

კონოსამენტი, რომელიც არ იყო წარდგენილი აკრედიტივთან ერთად გამომწერ ბანკში დადგენილი დროის პერიოდის განმავლობაში, რის გამოც ის ვერ მიიღეს იმ მომენტისათვის, როდესაც გემმა ჩამოიტანა საქონელი პორტში.

პირდაპირი კონოსამენტი (Straight Bill of Lading)

კონოსამენტი, რომელიც მოითხოვს პირდაპირ კონსიგნაციას და არ საჭიროებს სხვისთვის გადაცემას (ნეგოციაციას).

თამასუქის განაღდების ვადა (Tenor)

ის ვადა, რომლის განმავლობაშიც უნდა მოხდეს თამასუქის განაღდება, ანუ დღეების ის რაოდენობა, რომლებიც შეიძლება გავიდეს თამასუქის გამოწერიდან ან წარდგენიდან.

ტრანზიტული კონოსამენტი (Through Draft)

კონოსამენტი, რომელიც გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც ტვირთის ტრანსპორტირება ხდება რამდენიმე ტრანსპორტიორის მიერ. მაგ. გემით, მატარებლით და ა.შ.

ვაჭრობის პირობები (Terms of Trade)

თანაფარდობა ქვეყნის საიმპორტო და საექსპორტო ფასებს შორის.

ვადიანი თამასუქი (Time Draft)

თამასუქი, რომელიც განაღდებული უნდა იყოს წარდგენიდან ან აქცეპტირებიდან გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ, ე.ი. წარდგენიდან ან აქცეპტირებიდან რამდენიმე დღის დაგვიანებით.

სატრანსპორტო გარანტია (Shipside Bond)- გარანტია, რომლის თანახმადაც სატრანსპორტო კომპანია თავისუფლდება ყველა აუცილებელი საბუთის წარდგენის გარეშე საქონლის გადაცემის შედეგად წარმოქმნილ ზარალზე პასუხისმგებლობისაგან. ჩვეულებრივ, ამგავრი გარანტიის საფუძველს წარმოადგენს ექსპორტიორის კონტრგარანტია.

სავაჭრო აქცეპტი (Trade Accwptance)

გამყიდველის (იმპორტიორის) მიერ, მყიდველზე (ექპორტიორზე) გამოწერილი და მყიდველის მიერ აქცეპტირებული თამასუქი.

ქვითარი მინდობილობა (Trust Reciept)

გამოიყენება აკრედიტივების დაფინანსებისას. წარმოადგენს დოკუმენტს ან ქვითარს, რომლის მიხედვითაც მყიდველს მინდობილობით გადაეცემა ბანკის კუთვნილი საქონელი, რადგან ბანკი წარმოადგენს საქონლის მეპატრონეს. ამ შემთხვევაში მოვაჭრეს ეძახიან ნდობით აღჭურვილ პირს, ბანკი კი წარმოადგენს რწმუნების გამცემს. ქვითრის დანიშნულებაა ბანკისათვის საქონლის საფასურის გადახდამდე საქონლის გადაცემა მოვაჭრისათვის, მისი შემდგომი გაყიდვის მიზნით.

არაწმინდა კონოსამენტი (Unclean Bill of Lading)

კონოსამენტი, რომელშიც აღნიშნულია საქონლის დაზიანება, დამტვრეული ყუთების და გაფუჭებული შეკვრების ჩათვლით.

დოკუმენტური აკრედიტივის სტანდარტული წესები და პრაქტიკა (Uniform Customs and Practices for Documentary Credits)

წესების კრებული, შემუშავებული საერთაშორისო სავაჭრო პალატის მიერ. იგი მოიცავს დოკუმენტურ აკრედიტივთან დაკავშირებულ საერთო მოთხოვნებს, წესებს, ფორმებსა და პასუხისმგებლობის აღწერას.

სასაწყობო ქვითარი (Warehouse Reciept)

დოკუმენტი, რომელშიც ჩამოთვლილია საწყობში მოთავსებული საქონელი ან ნედლეული. ასეთი ქვითრები შეიძლება იყოს გადაცემის უფლებით ან გადაცემის უფლების გარეშე. სასაწყობო ქვითარი გადაცემის უფლებით გამოწერილია წარმომდგენზე, ხოლო გადაცემის უფლების გარეშე გამოწერილ ქვითარში აღნიშნულია, რომ საქონელი უნდა გადაეცეს კონკრეტულ პიროვნებას. სასაწყობო ქვითარში ჩამოთვლილი საქონელი შეიძლება გამოტანილი იყოს რამოდენიმე მეთოდის გამოყენებით: ნაღდი ფულის გადახდის შემდეგ ან თუ საქონელი შეიცვლება ადეკვატური გირაოთი; საქონლის ნაწილი შეიძლება გაიცეს ქვითარ-მინდობილობის საფუძველზე, თანხის გადახდის გარეშე. ზოგიერთ შემთხვევაში, საწყობზე პასუხისმგებელმა მუშაკმა შეიძლება გასცეს წინასწარ დადგენილი საქონლის რაოდენობა გაცემაზე ბრძანების მიღების გარეშე. სასაწყობო ქვითარი ბანკის მიერ მიიღება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის გაცემულია საწყობზე პასუხისმგებელი მუშაკის მიერ. ბანკი დარწმუნებული უნდა იყოს მიღებული ქვითრის იდენტურობაში და ქვითარში ჩამოთვლილი საქონლის რეალურობაში.

§ 28. კომპიუტერული მომსახურება და შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი

I. კომპიუტერული მომსახურება

შესავალი

საბანკო საქმიანობის ძირითადი ფუნქციების კომპიუტერული მომსახურება შეიძლება განხორციელდეს თავად ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურის შიგნით, ან გარეშე წყაროს მეშვეობით. მომხმარებლის უზრუნველყოფა მონაცემების ელექტრონული დამუშავებით შეიძლება განხორციელდეს ორ რეჟიმში: მონაცემთა პაკეტის და რეალური დროის რეჟიმში. შიდა კონტროლის მიზნებისთვის, გამოიყენება შიდა კონტროლის კითხვარი იმ ბანკებთან მიმართებაში, რომლებიც სარგებლობენ გარეშე ორგანიზაციის მიერ გაწეული, მონაცემთა ელექტრონული დამუშავების მომსახურებით, ან ბანკის იმ განყოფილებებთან მიმართებაში, რომლებიც უშუალოდ ვერ აკონტროლებენ მომსახურების გამწევ მონაცემთა დამუშავების ცენტრებს.

განმარტებები

მონაცემთა დამუშავების მომსახურება:

1. მონაცემთა პაკეტის დამუშავება: ეს არის მეთოდი, როდესაც დასამუშავებელი მასალა ჯგუფდება (ერთ პაკეტად) კონტროლის გაუმჯობესების და ეფექტური დამუშავების მიზნით. მიუხედავად იმისა, რომ შესაძლებელია პაკეტების ელექტრონული გაგზავნა მონაცემთა დამუშავების ცენტრისთვის, მონაცემთა პაკეტის დამუშავება ტრადიციულად გულისხმობს ფიზიკური დოკუმენტების ტრანსპორტირებას.

2. მონაცემთა დამუშავება დროის რეალურ რეჟიმში: ეს არის მეთოდი, როდესაც დასამუშავებელი მასალა ელექტონულად გადაეგზავნება უშუალოდ მონაცემთა დამუშავების ცენტრს და მიღებისთანავე ხდება მათი დამუშავება.

შიდა კონტროლი:

1. ადმინისტრაციული კონტროლი ყოველთვის ხორციელდება ბანკის მენეჯმენტის მიერ ყოველდღიური ოპერაციებისა და შედეგების განხილვის საფუძველზე. ნებისმიერი შემოწმება მოიცავს კონტროლის ძირითად პროცედურებს და ანგარიშგებას გამონაკლისების შესახებ, რომლებიც ყველა ბანკისათვის საერთოა. ამასთან, იმისათვის, რომ ასეთი ანგარიშგებები ეფექტური იყოს ისინი სწორად უნდა იქნან გამოყენებული.

2. საფინანსო (სალარე) კონტროლი უზრუნველყოფს ყველა ნებადართული ოპერაციის დამუშავებას. ჩატარებული სამუშაო უნდა იყოს დასაბუთებული და შემოწმებული შემდგომი დამუშავების მიზნით მონაცემთა წარდგენამდე. დაბალანსების პროცედურები უნდა დასრულდეს, ხოლო საცდელი ბალანსები უნდა შეესაბამებოდეს საწყის ინფორმაციას, საკონტროლო ფურცლებისა (ფორმების) და მთავარი დავთრის მონაცემებს. ანგარიშები ოფიციალური პროცედურების თანახმად უნდა დაიგზავნოს. უნდა აღირიცხოს, შესწორდეს და დანიშნულებისამებრ განთავსდეს ნებისმიერი დაუმთავრებელი გატარება.

3. არასაფინანსო (არასალარე) კონტროლი ხორციელდება იმ შემთხვევაში, თუ საქმე არ ეხება ღირებულებას, მაგალითად მისამართის ან დასახელების შეცვლისას. ასეთი კონტროლი სათანადოდ უნდა იქნას განხილული და ტარდება მონაცემების გადასამუშავებლად გაგზავნამდე, რათა უნზრუნველყოფილი იყოს ყველა არასაფინანსო (არასალარე) გატარების დამუშავება. მომხმარებელი დარწმუნებული უნდა იყოს, რომ ცვლილებები სანქცირებული იყო და ადგილი არ ჰქონდა მონაცემთა დამუშავების ცენტრის თანამშრომელთა მიერ მასტერ-ფაილის თვითნებურ შეცვლას.

კომპიუტერული მომსახურების შემოწმების მიზნები
კომპიუტერული მომსახურების პოლიტიკის, პროცედურების და პრაქტიკისა და შიდა კონტროლის ადეკვატურობისა და მათი შესრულების დადგენა.
ნებისმიერი ანგარიშგების (მიუხედავად იმისა, თუ რა ფორმით არის იგი წარმოდგენილი - ქაღალდზე, მიკროფირზე თუ ელექტრონული სახით) შინაარსის ადეკვატურობის და მათი წარდგენის სიხშირის დადგენა.
შემოწმების შედეგების შეჯამება.

შემმოწმებელთა მიერ განხორციელებული შემოწმების პროცედურები მოიცავს შემდეგს:

1. დადგინდეს და აღირიცხოს ძირითადი ავტომატიზებული საბანკო პროგრამები. გარეშე ფირმების მიერ მონაცემთა ელექტრონული დამუშავების შემთხვევაში მიეთითოს მომსახურე ორგანიზაციის დასახელება და ადგილმდებარეობა.

2. დადგინდეს ახორციელებს თუ არა ბანკი შემდეგ კონტროლს მონაცემთა ელექტრონულ დამუშავებისას, კერძოდ:

ა. როგორ ხორციელდება მონაცემთა და დოკუმენტაციის გადაგზავნა სერვის ცენტრში, ელექტრონულად თუ ფიზიკურად;

ბ. უზრუნველყოფილია თუ არა შემომავალ მონაცემთა კონტროლი. მაგალითად, არსებობს თუ არა მომხმარებლის მიერ ჯამური თანხების შემოწმების შესაძლებლობა;

გ. ღებულობს თუ არა ზომებს მომხმარებელი სერვის ცენტრში გაგზავნილი და იქედან დაბრუნებული პირველადი დოკუმენტაციის დაკარგვისგან დასაცავად, მაგალითად, ხდება თუ არა მონაცემთა კოპირება ქაღალდზე ან მიკროფირზე;

დ. ინახება თუ არა სერვის ცენტრში მონაცემთა ძირითადი ფაილი (მასტერ ფაილი), რომელსაც უდარდება საწყისი ინფორმაცია;

ე. უზრუნველყოფილია თუ არა სერვის ცენტრის მიერ საწყისი მონაცემების უკან დაბრუნება, შედეგებთან ერთად.

ვ. დაწესებული აქვს თუ არა სერვის ცენტრს კონტროლის პროცედურები მონაცემთა ადეკვატურ დამუშავებაზე;

ზ. უზრუნველყოფილია თუ არა კონტროლის მიზნით ჯამური თანხების ამობეჭდვა ქაღალდზე, მათი დოკუმენტირებისა და გადამოწმებისთვის;

თ. უზრუნველყოფილია თუ არა ყველა არასწორი მონაცემის აღრიცხვა და მათი მომხმარებლისადმი დაბრუნება;

ი. წარმოებს თუ არა მონაცემთა მომზადებასთან დაკავშირებული დოკუმენტაციის ადეკვატური შენახვა;

კ. წარმოებს თუ არა ჩანაწერები იმ მიზნით, რომ აუდიტისათვის შესაძლებელი გახდეს საწყისი ოპერაციების დაკავშირება ნაერთ ანგარიშებთან და ამ უკანასკნელის გაშლა ცალკეულ კომპონენტებად;

ლ. მიღებულია თუ არა ზომები, რათა გამოყენებული იქნეს კომპიუტერული მომსახურების ალტერნატიული წყაროები იმ შემთხვევებისათვის, თუ მონაცემთა დამამუშავებელი ცენტრი გამოვა მწყობრიდან, ან როდესაც მომსახურე ფირმის ფინანსური მდგომარეობა მიჩნეული იქნება არასტაბილურად.

3. თუ ბანკი მონაცემთა დამუშავებისას იყენებს გარეშე ფირმის მომსახურებას, შეამოწმეთ შემდეგი საკითხები:

ა. ხელშეკრულებები. ორგანიზაციებს შორის მომსახურება გულისხმობს გარკვეულ დამატებით რისკსა და პასუხისმგებლობებს, რომლებიც უნდა გაითვალისწინონ როგორც მომსახურე ორგანიზაციებმა, ისე მომხმარებლებმა. მათი ნაწილი შეიძლება განიმარტოს და დელეგირებულ იქნას მომსახურების ხელშეკრულებით, ხოლო დარჩენილი ნაწილი კი განხორციელდეს ადექვატური საოპერაციო კონტროლის პირობებში. წერილობითი ხელშეკრულება უნდა განსაზღვრავდეს ურთიერთდამოკიდებულებას მომხმარებელსა და გარეშე დამოუკიდებელ მომსახურეობის კვანძს შორის. შემოწმების ჩატარებისას უნდა გადაისინჯოს ხელშეკრულება. შემმოწმებელმა ყურადღება უნდა მიაქციოს იმ ფაქტს თუ რამდენად არის დაკონკრეტებული თითოეულ ხელშეკრულებაში მონაწილე მხარეების უფლება-მოვალეობანი. მონაცემთა ელექტრონული დამუშავების ხელშეკრულება, როგორც წესი, მოიცავს შემდეგს:

ა. ა. მონაცემთა ელექტრონული დამუშავების გარეშე ფირმის (სერვის ცენტრი) მიერ ჩასატარებელ სპეციფიკურ სამუშაოს და ანგარიშგების პერიოდულობასა და მათთან დაკავშირებულ ზოგად შინაარსს;

ა.ბ. ხარჯებს, მათ შორის განვითარებაზე, კონვერსიაზე და დამუშავებაზე, ფასთა ცვლილებას და დამატებით ტარიფებს სპეციფიკური სახის მომსახურებაზე; .

ა.გ. მონაცემთა მიღებისა და მათი გადაცემის გრაფიკს;

ა. დ. პასუხისმგებლობას აუდიტის ჩატარებაზე, ბანკის წარმომადგენელთა მიერ აუდიტის პროცედურების ჩატარების უფლების ჩათვლით;

ა.ე. ვალდებულებებს მონაცემთა სარეზერვო ასლების შექმნასა და არსებული ჩანაწერების დაცვაზე, რათა საგანგებო სიტუაციისას უზრუნველყოფილი იყოს დამმუშავებელი ცენტრის მიერ მონაცემთა დროული დამუშავება;

ა. ვ. პასუხისმგებლობების განაწილებას ჩანაწერების სწორად შენახვაზე;

ა.ზ. ვალდებულებების დაწესებას დამუშავების ცენტრში ან ცენტრიდან პირველადი დოკუმენტაციის ტრანსპორტირებაზე. ამასთან, მომსახურების ცენტრის მიერ ამგვარი ვალდებულებების სათანადო დაზღვევას;

ა.თ. შეცდომებისა და დაუდევრობის შედეგად მონაცემთა დაკარგვის შემთხვევების სათანადო დაზღვევას;

ა. ი. ჩანაწერების კონფიდენციალობის უზრუნველყოფას;

ა. კ. საკუთრების უფლებებს პროგრამულ უზრუნველყოფაზე, იმ შემთხვევისათვის, როდესაც ბანკის მომსახურებისათვის შედგენილია სპეციალური პროგრამები, აგრეთვე საკუთრების უფლებებს შესაბამის ფაილებზე და მათთან დაკავშირებულ დოკუმენტაციაზე;

ა.ლ. საკუთრების უფლებებს მასტერ ფაილებსა და გარიგებებთან დაკავშირებულ მონაცემებზე და ხელშეკრულების ან კონტრაქტის მოქმედების შეწყვეტის მომენტისათვის მათ დაბრუნებას მანქანის საშუალებით წასაკითხ ფორმაში;

ა.მ. რომელიმე მხარის მიერ ხელშეკრულების შეწყვეტის პროცედურების, შესაბამისი საპირგასამტეხლოებისა და სხვა სახის გადასახადებისა და ხარჯების აღწერას;

ა.ნ. მონაცემთა დამუშავების პრიორიტეტებს, ანუ საბანკო და არასაბანკო სახის სამუშაოებს;

ა.ო. სერვის ცენტრის შეტყობინებებს ბანკის მონაცემების დამუშავებასთან დაკავშირებული სისტემური ცვლილებების შესახებ, რომლებმაც შეიძლება ნეგატიური გავლენა იქონიონ პროცედურბზე, ანგარიშგებებზე და ა.შ.;

ა.პ. სერვის ცენტრის მიერ მოსარგებლე ბანკისთვის მოწოდებულ ფინანსურ ინფორმაციას.

ბ. დაზღვევა.

უნდა მოქმედებდეს მინიმუმ შემდეგი სადაზღვევო სქემები:

ბ.ა. მოსარგებლე ბანკის სადაზღვევო სისტემამ უნდა უზრუნველყოს სერვის ცენტრის თანამშრომელთა არაკეთილსინდისიერი ქმედებების შედეგად გამოწვეული ზარალის დაფარვა;

ბ.ბ. დაზღვევა ასევე უნდა ითვალისწინებდეს იმ ხარჯების დაფარვას, რომლებიც დაკავშირებულია საბუღალტრო წიგნებისა და სხვა ჩანაწერების აღდგენასთან. ხელშეკრულებით განსაზღვრული მომსახურებიდან გამომდინარე, შეიძლება მიზანშეწონილი იყოს მნიშვნელოვანი დოკუმენტების ან ჩანაწერების დამატებითი დაზღვევა.

გ. ჩანაწერების დაცვა.

იმ ბანკის ჩანაწერების სათანადო დაცვა, რომელიც გარეშე ფირმის კომპიუტერულ მომსახურებას იყენებს შეიძლება შემდეგნაირად განხორციელდეს:

გ. ა. მომსახურე ორგანიზაციის მიერ ჩანაწერების სარეზერვო ასლების შექმნა იმ შემთხვევაში, თუ:

- მომსახურების გამწევი ოფიცალურად ეთანხმება ამას;
- ბანკს შეუძლია დაასაბუთოს, თუ რა ჩანაწერები ინახება ცენტრში და რა ვადით;
- მომსახურე საკმაო მანძილითაა დაშორებული ბანკიდან.

გ.ბ. დასამუშავებელი მონაცემების ყველა პუნქტის მიკროფირზე გადაღება მათ სერვის ცენტრში გაგზავნამდე. ეს უზრუნველყოფს მოსარგებლე ბანკის მიერ ნებისმიერი ჩანაწერის დაცვას დაკარგვისგან, არასწორად განლაგებისა და განადგურებისგან.

გ.გ. ბანკმა უნდა უზრუნველყოს ყველა მნიშვნელოვანი ჩანაწერის სარე-

ზერვო ასლის შექმნა იმის მიუხედავად ენდობა თუ არა იგი სერვის ცენტრის მიერ შექმნილ ამგვარ ასლებს. მოსარგებლე ბანკმა ასევე უნდა შეამოწმოს მონაცემთა და პროგრამულ ფაილებსა და დოკუმენტაციასთან დაკავშირებული კოპირების პროცედურები და სერვის ცენტრის ხელსაწყო-დანადგარები. სერიოზული დაზიანების შემთხვევაში, შეიძლება ვერ მოხერხდეს მონაცემთა აღდგენა კომპიუტერული მეთოდების გამოყენებით. აქედან გამომდინარე გამოყენებულ უნდა იქნას სხვა ადგილას შენახული ჩანაწერები, რომლებიც შეიძლება კომპიუტერის გარეშე (ხელით) დამუშავდეს.

დ. აუდიტის ჩატარება.

უნდა განისაზღვროს სერვის ცენტრის მიერ ჩატარებული სამუშაოს აუდიტის ეფექტურობა. გათვალისწინებულ უნდა იქნეს შემდეგი ფაქტორები:

დ. ა.პრაქტიკულია თუ არა, რომ მოსარგებლე ბანკს ჰყავდეს აუდიტორი;

დ. ბ. ბანკის გარეშე აუდიტორების მომზადებისა და კვალიფიკაციის დონე;

დ. გ. ბანკის გარეშე აუდიტორის, სერვის ცენტრისა და შემმოწმებელი პერსონალის მიერ განხორციელებული აუდიტი;

დ.დ. მონაცემების ელექტრონული დამუშავების აუდიტის არსებული პროცედურები.

ქვემოთ წარმოდგენილია მაგალითები:

- დაწესდეს მონაცემთა კონტროლი (დოკუმენტაციის დასამუშავებლად გადაცემამდე უნდა შემოწმდეს ჯამური თანხები, ანგარიშთა რაოდენობა, დოკუმენტების სერიათა ნუმერაცია, აღურიცხავი დოკუმენტები). აუდიტორმა უნდა შეასრულოს პერიოდული შერჩევითი შემოწმება მონაცემთა სისწორეში დარწმუნების მიზნით;
- ჩატარდეს ადგილზე შედარების პროცედურა, რათა საბოლოო შედეგები შესაბამისობაში იყოს საწყის მონაცემებთან, ამოგდებული, შეჩერებული ან უკან დაბრუნებული მონაცემების გათვალისწინებით.
- გაისინჯოს ყველა უკან დაბრუნებული, შეჩერებული ან დაუმუშავებელი მონაცემი, რათა დადგინდეს მათი დაუმუშავებლობის მიზეზი; მოხდეს მათი გასწორება და ხელახალი გაგზავნა დასამუშავებლად;
- გადამოწმდეს შერჩეული მასტერ ფაილის ინფორმაცია და შესწავლილ იქნას მომსახურების ტარიფების კოდებისა და სესხების გაგრძელების ანგარიშების შესაბამისობა საწყის დოკუმენტაციასთან;
- ადგილზე შემოწმდეს ის კომპიუტერული გამოთვლები, რომლებიც სესხებზე ფასდაკლებას, დეპოზიტებსა და ანაბრებზე განაკვეთებს, მომსახურების ტარიფებსა და ვადაგადაცილებულ სესხებს შეეხება, ამ გამოთვლების სისწორის უზრუნველყოფის მიზნით;
- მოხდეს შესრულებული ოპერაციების შესწავლა საბოლოო დანიშნულებამდე, ადეკვატური აუდიტის უზრუნველყოფის მიზნით;
- შესწავლილ იქნას ფინანსური დოკუმენტაციის წყაროები, რათა დარწმუნდნენ, რომ მასტერ ფაილის ყოველი მნიშვნელოვანი ცვლილება სათანადო ნებართვის მიღების შემდეგ ხდებოდა;
- მომსახურე ორგანიზაციის პერიოდული მონახულება;
- დამუშავებისა და კონტროლის პროცედურების შესწავლა;
- მომსახურე ორგანიზაციის გარე აუდიტის დასკვნების გამოყენება.

ე. ფინანსური ინფორმაცია

ბანკების უმრავლესობა იმდენად დამოკიდებულია სერვის ცენტრის მიერ მოწოდებულ ინფორმაციაზე, რომ ასეთი მომსახურების ნებისმიერი შეწყვეტა, ან თუნდაც შეჩერება ძალზე ცუდ გავლენას ახდენს ნორმალურ ოპერატიულ საქმიანობაზე. მომსახურების შეწყვეტის შესაძლებლობის თავიდან აცილების მიზნით აუცილებელია მომსახურე ორგანიზაციის ფინანსური მონიტორინგი. მონაცემთა დამუშავების შეწყვეტა შეიძლება შემდეგმა მიზეზებმა გამოიწვიოს:

- მომსახურების შეწყვეტა ხელშეკრულების პირობების თანახმად;
- მომსახურების შეწყვეტა ფიზიკური მიზეზების გამო (მაგ. ხანძარი, წყალდიდობა, აფეთქება და ა.შ.);
- მომსახურების შეწყვეტა გაკოტრების გამო.

მოსახურების შეწყვეტა უმეტესად პირველი მიზეზითაა გამოწვეული. მომსახურების ხელშეკრულება საშუალებას უნდა აძლევდეს ორივე მხარეს გაწყვიტოს კონტრაქტი მეორე მხარისთვის 60-120 დღით ადრე შეტყობინების პირობით, რაც მას ახალი მომსახურე ორგანიზაციის მოძებნის საშუალებას მისცემს.

მომსახურების შეწყვეტა მეორე მიზეზით იშვიათად ხდება, მაგრამ მომხმარებელი ბანკისათვის მნიშვნელოვან საფრთხეს წარმოადგენს. სერვის ცენტრის მიერ საგანგებო სიტუაციებისთვის შემუშავებული გეგმა უნდა მოითხოვდეს მიმდინარე მონაცემთა ფაილების სარეზერვო ასლების შექმნასა და მათ სხვა მოშორებულ ადგილას შენახვას. როგორც მინიმუმ, ეს მოთხოვნები უნდა იძლეოდეს მომხმარებლისათვის ყველაზე კრიტიკული პროგრამების გაშვების შესაძლებლობას. იმის გამო, რომ დაზიანებული აპარატურის შეცვლას შეიძლება რამდენიმე დღე დასჭირდეს, მონაცემთა ნაწილობრივი დამუშავება შესაძლებელია დროის მოკლე პერიოდში განახლდეს. საგანგებო სიტუაციებში მოქმედების გეგმის შემუშავებაზე და მის შესრულებაზე პასუხისმგებელია მომსახურე ორგანიზაცია და არა ბანკი.

მესამე მიზეზი, რომელმაც შეიძლება მონაცემთა დამუშავების შეწყვეტა გამოიწვიოს, არის მომსახურე ორგანიზაციის გაკოტრება. ასეთი შემთხვევები მოსარგებლე ბანკისათვის განსაკუთრებულ საფრთხეს წარმოადგენს, რადგან ბანკმა შეიძლება ვერ მიიღოს წინასწარი შეტყობინება მომსახურების შეწყვეტის შესახებ და ვერ განახორციელოს ის ღონისძიებანი, რომლებიც საგანგებო სიტუაციების გეგმითაა გათვალისწინებული. ასეთ შემთხვევებში ბანკი ვალდებულია გამოძებნოს მონაცემთა დამუშავების ალტერნატიული საშუალება. მიუხედავად იმისა, რომ მოსარგებლე ბანკმა შეიძლება მომსახურე ორგანიზაციიდან უკან მიიღოს დასამუშავებელი ინფორმაციის შემცველი ფაილები, მათი გამოყენება მოსარგებლის მიერ თითქმის შეუძლებელია, რადგან მონაცემთა დამუშავების პროგრამები წარმოადგენს მომსასხურე ორგანიზაციის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან აქტივს, რის გამოც ორგანიზაციის კრედიტორმა, არსებული დავალიანების დაფარვის მიზნით, შეიძლება მათ ყადაღა დაადოს და შეზღუდოს მოსარგებლეთა მიერ მათი გამოყენების შესაძლებლობა. ასეთ შემთხვევაში მოსარგებლე ბანკს აქვს ორი ალტერნატივა:

1) გადაუხადოს კრედიტორებს და იქირაოს გარეშე სპეციალისტები სერვის ცენტრის ფუნქციონირებისათვის, ან

2) გადაიტანოს ფაილები სხვა მომსახურე ორგანიზაციაში.

ორივე ვარიანტი მნიშვნელოვან ხარჯებთანაა დაკავშირებული და მომსახურების არასასურველ შეჩერებას იწვევს.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე გასაგებია, რომ მომსახურე ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის მონიტორინგს დიდი მნიშვნელობა აქვს. ყოველმა, გარეშე ფირმის მომსახურებით მოსარგებლე ბანკმა უნდა მოიპოვოს და დაწვრილებით გაანალიზოს მომსახურე ორგანიზაციის (აუდიტის მიერ დამოწმებული) ფინანსური ანგარიშგებები. თუ მომსახურე ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობა არასრტაბილურია ან უარესდება, მომსახურე ბანკმა უნდა გამონახოს ალტერნატიული საშუალება. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც მომსახურე ორგანიზაცია აგრძელებს თავის საქმიანობას, არსებული ფინანსური პრობლემები მოითხოვს ხარჯების მკვეთრ შემცირებას, რამაც შეიძლება მომსახურების ხარისხის დაქვეითება და მონაცემთა ფაილების დაზიანება გამოიწვიოს.

შემდეგი კითხვარი შეავსეთ პირველ პუნქტში იდენტიფიცირებული პროგრამებისათვის. ბანკის სისტემა სრულად და გარკვევით უნდა იყოს დოკუმენტირებული. იგი უნდა მოიცავდეს აღწერას, გრაფიკებს, გამოყენებული ფორმების ასლებს და სხვა მნიშვნელოვან ინფორმაციას. ვარსკვლავით მონიშნული მუხლები დაკვირვების ან ტესტირების საშუალებით დასაბუთებას საჭიროებენ.

საერთო დასკვნები

1. მას შემდეგ რაც დასრულდება მონაცემთა კომპიუტერული დამუშავების სისტემის შემოწმების პროცედურები და პასუხი გაეცემა კითხვარის ყველა შეკითხვას:

ა. შეჯამდეს კითხვარის პასუხები და შემოწმდეს პროცედურების შედეგად მიღებული შედეგები;

ბ. განხილულ იქნეს შემოწმების შედეგები უფროს შემმოწმებელთან და ბანკის მენეჯმენტის შესაბამის წარმომადგენელთან.

2. მას შემდეგ, რაც დასრულდება მოლაპარაკება ბანკის მენეჯმენტთან და პასუხისმგებელ შემმოწმებელთან, მომზადდეს კომენტარები შემოწმების აქტისთვის „სხვა საკითხები“, მაგრამ მხოლოდ აუცილებლობის შემთხვევაში, ე.ი. მაშინ, როდესაც აღმოჩენილია ისეთი ხარვეზები როგორიცაა:

ა. შიდა კონტროლის პრაქტიკიდან, დოკუმენტური პოლიტიკიდან, არსებული პრაქტიკიდან და პროცედურებიდან დაშვებული გამონაკლისები.

ბ. მონაცემთა კომპიუტერული დამუშავების კონტრაქტით გათვალისწინებული პირობებიდან გამონაკლისები;

გ. ბანკისათვის გაწეული მომსახურების საერთო შეფასება, მათ შორის მომსახურე ორგანიზაციის ნებისმიერი პრობლემება;

დ. ჩაირთოს მენეჯმენტის შესაბამისი პასუხები შემოწმების შედეგად წარმოშობილ კითხვებზე.

¬¬3. ეცნობოს შემოწმების დასკვნა უფროს შემმოწმებელს.

4. მომზადდეს მასალები, დასკვნების დასაბუთებისა და მომავალი შემოწმებისათვის ნიადაგის მომზადების მიზნით.

II. კომპიუტერული მომსახურების შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი

მომსახურების კვანძის შერჩევა

დიახ არა

1. გაითვალისწინა თუ არა მენეჯმენტმა მომსახურების შესახებ ხელშეკრულების გაფორმებამდე:

_____ _____ ალტერნატიული სერვის ცენტრები და მათთან დაკავშირებული ხარჯები?
_____ _____ სერვის ცენტრები ფინანსური სტაბილურობა?
_____ _____ საინფორმაციო ცენტრში არსებული კონტროლის დონე?
_____ _____ საგანგებო პირობებში სამოქმედო გეგმა?
_____ _____ სერვის ცენტრის უნარი დააკმაყოფილოს ინფორმაციის დამუშავების სამომავლო მოთხოვნები?
_____ _____ მოთხოვნები მომსახურების შეწყვეტასთან დაკავშირებით?
_____ _____ ანგარიშგების ხარისხი?
_____ _____ დაზღვევის მოთხოვნები.?

2. ხდება თუ არა სერვის ცენტრის მუშაობის შეფასება ყოველწლიურად, რომლის დროსაც მხედველობაში მიიღება:

_____ _____ ფინანსური მდგომარეობა?
_____ _____ მომსახურების ხარჯები?
_____ _____ მომავალი მოთხოვნების დაკმაყოფილების უნარი?
_____ _____ მომსახურების ხარისხი?

დიახ არა

კონტრაქტები

_____ _____ მოიცავს თუ არა წერილობითი კონტრაქტი ყველა ავტომატიზირებულ საბანკო პროგრამას?
_____ _____ განიხილა თუ არა კონტრაქტები იურიდიულმა საბჭომ?

ითვალისწინებს თუ არა მომსახურების კონტრაქტი შემდეგს:

_____ _____ ფაილებისა და პროგრამების კონფიდენციალობასა და მათზე საკუთრების უფლებებს?
_____ _____ პასუხისმგებლობის ზღვარს დაშვებულ შეცდომებსა და ხარვეზებზე?
_____ _____ შეყვანილი და მიღებული ინფორმაციის რეგულარობას, შინაარსსა და ფორმატს?

მომსახურების ტარიფების სტრუქტურას, მათ შორის:

_____ _____ მიმდინარე ტარიფებს?
_____ _____ ტარიფების ცვლილების მექანიზმებს?
_____ _____ სპეციალური მომსახურების ტარიფებს?

_____ _____ ჩანაწერების და სარეზერვო ასლების დაცვას?
_____ _____ შეტყობინებას (ორივე მხარისადმი) მომსახურების შეწყვეტის შესახებ და კლიენტურის ჩანაწერების დაბრუნებას იმ ფორმით, რომელიც კომპიუტერით წაკითხვის საშუალებას იძლევა?
_____ _____ სამუშაოს მიღებისა და მიწოდების განრიგს, მონაცემთა დამუშავების პრიორიტეტების ჩათვლით?
_____ _____ სერვის ცენტრის მიერ განხორციელებულ დაზღვევას?
_____ _____ დოკუმენტების ტრანსპორტირებასთან დაკავშირებულ ვალდებულებებს?

დიახ არა

_____ _____ პასუხისმგებლობას აუდიტის ჩატარებაზე?
_____ _____ პირობას, რომ მსარგებელი ბანკი მიიღებს წლიურ ფინანსურ ანგარიშგებას (უპირატესობა ენიჭება აუდიტგავლილ კონსოლიდირებულ და არაკონსოლიდირებულ მონაცემებს)?

დაზღვევა

ითვალისწინებს თუ არა მომხმარებელი ბანკის სადაზღვევო უზრუნველყოფა:
_____ _____ ვრცელდება სერვის ცენტრის თანამშრომლებზე?
_____ _____ გზაში მყოფი (სატრანზიტო) დოკუმენტაციის დაზღვევას?
_____ _____ თუ მომხმარებელი ბანკი იყენებს სერვის ცენტრსა და/ან დამოუკიდებელ კურიერს, ა. და ბ. პუნქტებით გათვალისწინებულ პირობებში, ადეკვატურად არის თუ არა ეს დასაბუთებული ორგანიზაციის ფაილებში?

ოპერატიული კონტროლი

ადეკვატურად არის თუ არა გამიჯნული ფუნქციები შემდეგთან დაკავშირებით:
_____ _____ მონაცემთა შეყვანა?
_____ _____ მონაცემთა შემყვანი მოწყობილობების ფუნქციონირება?
_____ _____ მონაცემთა ამოგდებისას მათი ხელმეორედ შეყვანისთვის მომზადება?
_____ _____ შეყვანილი და გამოსული მონაცემების შედარება?
_____ _____ დამუშავებულ მონაცემთა გაგზავნა?
_____ _____ გამოსულ მონაცემთა შედარება მთავარ საბუღალტრო წიგნთან?
_____ _____ მონაცემთა შეტანა მთავარ საბუღალტრო წიგნში?
_____ _____ ხდება თუ არა თანამშრომელთა მოვალეობების პერიოდული როტაცია კონტროლისა და ტრენინგის მიზნით?

დიახ არა

ხდება თუ არა მაკონტროლებელი მუშაკებისა და/ან ხელმძღვანელების მიერ:
_____ _____ გაკეთებული გამონაკლისების ადეკვატური შესწავლა?
_____ _____ მაკორექტირებელი ჩანაწერების დამტკიცება?
_____ _____ ეკრძალება თუ არა სერვის ცენტრის პერსონალს რაიმე ოპერაციის ინიცირება ან მონაცემების შესწორება?
_____ _____ ეკრძალებათ თუ არა ცალკეულ თანამშრომლებს რაიმე ოპერაციის ინიცირება ან მათ წარმოებაზე უფლების გაცემა და შემდგომ მათი განხორციელება?

_____ _____ მოეთხოვებათ თუ არა მომხმარებელი ბანკის თანამშრომლებს საკუთარი მოვალეობების დროებითი შეჩერება (შვებულების ან როტაციის მეშვეობით), რათა სწორი ანგარიშგების უზრუნველყოფის მიზნით?

არსებობს თუ არა მასტერ (ძირითადი) ფაილის შეცვლასთან დაკავშირებით:

_____ _____ მოთხოვნა მათი წერილობითი ფორმით წარმოდგენაზე?

_____ _____ მოთხოვნა მაკონტროლებელი პირის მიერ მათ დამტკიცებაზე?

_____ _____ მოთხოვნა დამუშავების შემდგომ მათი სისწორის გადამოწმებაზე?

მზადდება თუ არა ანგარიში გამონაკლისი შემთხვევების შესახებ, როდესაც საქმე ეხება:

_____ _____ ამოგდებულ და გაუგზავნელ მონაცემებს?

_____ _____ მაკონტროლებელი პირების მიერ ოპერაციების წარმოების აკძალვას?

_____ _____ ცვლილებებს მასტერ ფაილებში (ცვლილებებამდე და მათ შემდგომ)?

_____ _____ ოპერაციებს არა-აქტიურ სადეპოზიტო (ე.წ. „მიძინებულ“) ანგარიშებზე?

ახორციელებს თუ არა ბანკის თითოეული განყოფილება:

_____ _____ სალარე და არა-სალარე ანგარიშების კონტროლს, მათ დამუშავებამდე?

დიახ არა

_____ _____ ანგარიშგების მიღებას ყველა ანგარიშის შესახებ, მაშინაც კი როცა მათზე რაიმე ოპერაცია არ განხორციელებულა?

_____ _____ დამუშავებული მონაცემებისა და ნებისმიერი გამონაკლისის შესახებ ანგარიშგების შესწავლას?

_____ _____ ხელმისაწვდომია თუ არა კომპიუტერული პროგრამების სახელმძღვანელოები ყველა მომხმარებელისათვის და რამდენად იყენებენ მათ?

_____ _____ ეხება თუ არა ეს სახელმძღვანელო:

_____ _____ საწყისი (წყარო) დოკუმენტების მომზადებასა და კონტროლს?

_____ _____ დამუშავებულ მონაცემთა კონტროლს, ფორმასა და გამოყენებას?

_____ _____ ანგარიშსწორებისა და შედარების პროცედურებს?

_____ _____ შეცდომების გასწორების პროცედურებს?

_____ _____ აკმაყოფილებს თუ არა მომხმარებელს სერვის ცენტრის მუშაობა და დამუშავებული მონაცემების შესახებ ანგარიშგება (თუ არა, ახსენით რატომ)?

_____ _____ ხდება თუ არა მაკონტროლებელი პასუხისმგებელი პირების მიერ კომპიუტერის მეშვეობით წარმოებული ჩანაწერების შემდგომი განხილვა?

_____ _____ აწარმოებს თუ არა მომხმარებელი ბანკი ყველა საწყისი დოკუმენტის მიკროფირზე შენახვას (კოპირებას) მანამ, სანამ ისინი გაიგზავნებიან დასამუშავებლად? თუ ასეა:

_____ _____ ინახება თუ არა ეს მიკროფირები სათანადოდ დაცულ ადგილას და შეზღუდულია თუ არა მათზე ხელმისაწვდომობა?

_____ _____ ხდება თუ არა ამ დოკუმენტების აღწერა და რეგისტრაცია?

დიახ არა

კომუნიკაციების კონტროლი

კონტროლდება თუ არა მომხმარებლის თანამშრომელთა მონაცემთა გადაცემის ქსელზე ხელმისაწვდომობა:

_____ _____ მომხმარებლის კოდის მეშვეობით?

_____ _____ გასაღებების მეშვეობით?

_____ _____ პაროლების მეშვეობით?

_____ _____ იცვლება თუ არა პერიდულად კოდები/გასაღებები/პაროლები და ხდება თუ არა მათი ადეკვატური კონტროლი?

_____ _____ ბლოკირებულია თუ არა საიდენტიფიკაციო კოდებისა და პაროლების გამოყვანა საბეჭდ და ვიდეო მოწყობილობაზე?

ხდება თუ არა ტერმინალების კონტროლი იმის დასადგენად, თუ:

_____ _____ რომელი ფაილებია ხელმისაწვდომი?

_____ _____ რომელი ოპრაციების ინიცირებაა შესაძლებელი?

_____ _____ რა კონკრეტული საათებია დადგენილი ოპერაციების საწარმოებლად?

_____ _____ მოიცავს თუ არა შეზღუდული ოპერაციების კონტროლი:

_____ _____ მაკონტროლებელი პირის ნებართვას?

_____ _____ პერიოდულ შემოწმებას ბანკის მენეჯმენტის მიერ?

აღნიშნულია თუ არა გამონაკლისების შესახებ გაკეთებულ ანგარიშებში:

_____ _____ ტერმინალში განხორციელებული ყველა ოპერაცია?

_____ _____ ოპერატორის მიერ განხორციელებული ყველა ოპერაცია?

_____ _____ შეზღუდული ოპერაციები?

_____ _____ მაკორექტირებელი და უკუ-გატარებები?

დიახ არა

_____ _____ ჩატარებული ოპერაციების თარიღი და დრო?

_____ _____ სისტემასა და/ან აკრძალულ ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობის ნებისმიერი წარუმატებელი შეღწევის მცდელობა?

_____ _____ უჩვეულო საქიანობა?

_____ _____ ძალაშია თუ არა ადეკვატური პროცედურები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მონაცემთა დამუშავების საკომუნიკაციო ქსელის სისტემის არასანქციონირებული გამოყენების აღკვეთას?

„ონლაინ“ (on line) დაზღვევის სისტემა:

_____ _____ არსებობს თუ არა “ოფ-ლაინ” („off-line“) შესაძლებლობა (განმარტეთ)?

_____ _____ ხდება თუ არა „ოფ-ლაინ“ შესაძლებლობების პერიოდული შემოწმება?

აუდიტი

_____ _____ არსებობს თუ არა ბანკში შიდა აუდიტორი ან მენეჯმენტის წევრი, რომელიც უშუალოდ არაა დაკავშირებული მონაცემთა კომპიუტერულ დამუშავებასთან და ატარებს ამ სისტემის პერიოდულ აუდიტს?

_____ _____ აქვს თუ არა ამ პიროვნებას სპეციალური მომზადება აუდიტსა და მონაცემთა კომპიუტერული დამუშავების დარგში?

დოკუმენტალურად არის თუ არა შემუშავებული შიდა აუდიტის პროცედურები, რომლებიც ითვალისწინებენ:

_____ _____ ყველა ავტომატიზირებული პროგრამების შემოწმებას?
_____ _____ დირექტორთა საბჭოსადმი ანგარიშების წარდგენას?
_____ _____ აუდიტის მასალების მომზადებას?

ახორციელებს თუ არა აუდიტზე პასუხისმგებელი პირი შემდეგ პროცედურებს:

_____ _____ ყველა ავტომატიზირებული პროგრამის დაბალანსების პროცედურების შემოწმებას, მათ შორის ამოგდებული და გაუგზავნელი მონაცემების კონტროლს?
_____ _____ მასტერ ფაილში არსებული ინფორმაციის პერიოდულ შემოწმებას შერჩევის მეთოდით, საწყის დოკუმეტებთან მისი შედარების მიზნით?

დიახ არა

_____ _____ კომპიუტერული დაანგარიშების, მათ შორის დეპოზიტებზე, სესხებზე, ფასიან ქაღალდებზე, სესხების დაბრუნებაზე, მომსახურების ტარიფებსა და ვადაგადაცლებულ სესხებზე დარიცხული-პროცენტების ადგილზე შემოწმებას,?
_____ _____ მიღებული ჯამური მონაცემების დამოწმებას?
_____ _____ გამონაკლისების შესახებ გაკეთებული ანგარიშების სიზუსტის შემოწმებას?
_____ _____ მასტერ ფაილში მომხდარი ცვლილებების შემოწმებას, მათი სისწორისა და კანონიერების დადგენის მიზნით?
_____ _____ ყველა ოპერაციის ბოლომდე მიდევნებას აუდიტის დასკვნების ადეკვატურობის განსზღვრის მიზნით?
_____ _____ პროგრამებში ცვლილების შეტანის შესახებ მოთხოვნებზე არსებული კოტროლის მექანიზმის შემოწმებას?
_____ _____ კლიენტურის დადასტურებას?
_____ _____ მოიპოვებს და შეისწავლის თუ არა მომხმარებელი ბანკი სერვის ცენტრის შიდა და გარე აუდიტის და/ან მესამე მხარის მიერ გაკეთებულ დასკვნას (დადებითი პასუხის შემთხვევაში, დეტალურად მიუთითეთ გამონაკლისებისა და მაკორექტირებელი ღონისძიებების შესახებ).
_____ _____ გამოიყენა თუ არა მომხმარებელმა ბანკმა დამოუკიდებელი აუდიტორის მომსახურება მონაცემთა კომპიუტერული დამუშავების ხარისხისის შესაფასებლად (დადებითი პასუხის შემთხვევაში, დეტალურად მიუთითეთ გამონაკლისებისა და მაკორექტირებელი ღონისძიებების შესახებ).
_____ _____ ადეკვატურია თუ არა აუდიტის საერთო პროგრამა.

დასკვნა

_____ _____ არის თუ არა ზემოთ მოცემული ინფორმაცია ადეკვატური შიდა კონტროლის შესაფასებლად; ხომ არ არის გამოტოვებული სხვადასხვა სფეროში არსებული ისეთი ხარვეზები, რომლებიც არ იქნა

მოცული ამ კითხვარით და რომელთაც შეუძლიათ შიდა კონტრო ლის შესუსტება. უარყოფით პასუხებს თან დაურთეთ მოკლე განმარტება და მიუთითეთ შემოწმების ნებისმიერი დამატებითი პროცედურა, რომელიც საჭიროდ მიგაჩნიათ.

____ ____ კომპოზიტიურ მონაცემებზე დაყრდობით და ზემოთ მოცემულ კითხვებზე გაცემული პასუხების საფუძველზე, შიდა კონტროლი შეფასდა (ადეკვატურად/არაადეკვატურად).

§ 29. სახსრების ელექტრონული გადარიცხვა, მისი შემოწმების პროცედურები და შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი

I. ელექტრონული გადარიცხვების სისტემა და რისკები

ფინანსური ბაზრების, ბანკებისა და ბანკის კლიენტების მომსახურებისას წარმოიქმნება სახსრების გადარიცხვის საჭიროება, რისთვისაც აუცილებელია გადარიცხვების ეფექტური სისტემა, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია ანგარიშსწორება ფინანსურ დაწესებულებებსა და მსოფლიო საბაზრო ცენტრებს შორის.

ბანკები ხსნიან ანგარიშებს როგორც ეროვნულ ბანკში, ისე კომერციულ ბანკებში. მონაცემთა დამუშავების, საკომუნიკაციო და კომპიუტერული ტექნოლოგიების გაუმჯობესებასთან ერთად იზრდება მოთხოვნილება სახსრების ელექტრონულ გადარიცხვებზე (EFT).

გადახდის სისტემების ეფექტურობა ბევრადაა დამოკიდებული სწორად განხორციელებულ ანგარიშსწორებებზე. როდესაც გადახდა ხდება ნაღდი ფულით, ერთდროულად ადგილი აქვს როგორც გადახდას, ისე ანგარიშსწორებას. ელექტორნული გადარიცხვებისას, ანგარიშსწორება შეიძლება არ მოხდეს იმავე დღეს. აქედან გამომდინარე, ბენეფიციარი არ არის გარანტირებული, რომ ისე აუცილებლად მიიღებს კუთვნილ თანხას. სწორედ ასეთი გარანტიების უქონლობას უწოდებენ გადახდის სისტემის რისკს. შემმოწმებელი უნდა დარწმუნდეს, რომ ბანკი ეფექტურად აკონტროლებს დ მართავს თავის პოზიციას ასეთი რისკების მიმართ.

სახსრების გადარიცხვათა რაოდენობა და დიდი სისწრაფე, გადახდის რისკის ზოგად კატეგორიებთან ერთად, ბანკს სპეციფიკური რისკის წინაშე აყენებს, კერძოდ, ლიკვიდობის რისკის წინაშე, როდესაც ანგარიშსწორებისას პარტნიორს შეიძლება დროებით არ გააჩნდეს ბანკისადმი თავისი ვალდებულებების შესრულების შესაძლებლობა. არსებობს საკრედიტო რისკიც, როდესაც გადახდის სისტემის სხვა მონაწილე ვერ ახერხებს მოახდინოს ანგარიშსწორება საოპერაციო დღის ბოლომდე.

კრედიტების (ოვერდტრაფტების) სახეობა

ერთდღიანი კრედიტი, ანუ ოვერდრაფტი, დაკავშირებულია გადახდის სისტემის რისკთან, რადგან კრედიტის გამცემმა შეიძლება თავის დროზე

ან საერთოდ ვერ დაიბრუნოს თანხები კრედიტის მიმღებისგან, მისი გაკოტრების შემთხვევაში. იმ შემთხვევაში, როდესაც ანგარიშსწორება არ ხდება იმავე დღეს, ერთდღიანი კრედიტი (ოვერდრაფტი) გადაიქცევა მეორე დღის ოვერდრაფტად.

ერთდღიანი ოვერდრაფტი წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც საოპერაციო დღის განმავლობაში ბანკის ანგარიშის ნაშთი დეფიციტურია. ასეთი შემთხვევა შეიძლება წარმოიშვას იმ ანგარიშებზე, რომლებიც ბანკებს აქვთ კერძო სექტორის ფინანსურ დაწესებულებებთან ან პირიქით. ეროვნულ ბანკში არსებულ საკორესპონდენტო ანგარიშებზე ოვერდრაფტი დაუშვებელია.

გადახდის სისტემის რისკები

გადახდის სისტემა განაპირობებს ორი სახის რისკს:

- კერძო პირდაპირი საკრედიტო რისკი, როდესაც კერძო შეთანხმების თანახმად, დღის შიგნით კრედიტის გაცემისას, ბანკები დგანან ზარალის საშიშროების წინაშე, რადგან გადახდის სისტემისგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო ვერ ფარავენ თავიანთ ერთდღიან სადებეტო პოზიციას.
- სისტემური რისკი, როდესაც გადარიცხვების სისტემის ერთი მონაწილის კრახმა შეიძლება სხვა მონაწილეების მიერ თავიანთი ვალდებულებების შეუსრულებლობა გამოიწვიოს.

კერძო (პირდაპირი) საკრედიტო რისკი

დღის შიგნით კრედიტის გაცემისას კერძო სექტორის ფინანსური დაწესებულებები და კერძო ფინანსური შეთანხმების მონაწილენი შეიძლება დადგნენ საკრედიტო რისკის წინაშე, ვინაიდან მსესხებელმა შეიძლება ვერ შეძლოს საკუთარი ნეტო დებიტორული პოზიციის დაფარვა კრედიტორის მიმართ, რამაც შეიძლება ამ უკანასკნელის მხრიდან მესამე მხარისადმი ვალდებულებების შეუსრულებლობა გამოიწვიოს.

სისტემური რისკი

ბანკებს შორის დიდი რაოდენობის ოპერაციებისა და ამ ოპერაციებთან დაკავშირებით დღის შიგნით კრედიტების მაღალი ხვედრითი წილის გამო ფინანსური პოზიციები დღის განმავლობაში ძალზე სწრაფად იცვლება. ასეთ პირობებში, ერთი რომელიმე ბანკის კრახმა შეიძლება ურთიერთდაკავშირებული კრედიტორების კრახის მთელი სერია და ბოლოს მათი ფინანსური კრიზისი გამოიწვიოს. იმის გამო, რომ სისტემური და სხვა ურთიერთდაკავშირებული რისკები მესამე მხარეებსაც ეხება, ვერ ხერხდება მათი ბოლომდე დადგენა და კონტროლი.

ბანკების მიერ საკუთარი ან კლიენტების დავალებით ანგარიშსწორებისას, რისკების კონტროლისთვის გამოყენებული პროცედურების შესაფასებლად აუცილებელია ვიცოდეთ გადახდის სიტემის მექანიზმები. ქვემოთ განხილულია გადახდის სისტემია და მათთან დაკავშირებული რისკები.

ფედვაიერი (Fedwire)

შეერთებული შტატების ფედერალური რეზერვების სისტემა უზრუნველყოფს აშშ-ს ანგარიშსწორების სისტემის ფუნქციონირებას - ფედვაიერს და ამ სისტემის მიერ განხორციელებული ოპერაციებისთვის საკლირინგო ცენტრის დატვირთვას ასრულებს. ფედვაიერი უზრუნველყოფს დაუყოვნებელი

და გამოუთხოვადი ანგარიშსწორების მონაწილე ბანკებს შორის ელექტრონულ გადარიცხვებს და საანგარიშსწორებო და საკლირინგო საშუალებების ფუნქციას ასრულებს. გადარიცხვების საშუალო დღიური მოცულობა 1 ტრილიონ ამერიკულ დოლარს აღემატება.

ფედვაიერის სისტემა წარმოადგენს რეალური დროის საკრედიტო გადარიცხვების სისტემას. თითოეული გადარიცხვა, მას შემდეგ, რაც იგი განხორციელდა და მიჩნეულ იქნა საბოლოოდ და გამოუთხოვადად, აღირიცხება შესაბამისი ფედერალური რეზერვების ბანკში. ბანკი, რომელიც გადასარიცხ სახსრებს აგზავნის, გამოუთხოვად უფლებამოსილებას ანიჭებს საკუთარ სარეზერვო ბანკს, რათა მან მოხსნას გადარიცხული თანხა მისი ანგარიშიდან და შემდგომში უფლებას ანიჭებს მიმღები ბანკის სარეზერვო ბანკს, რათა მან დასვას იგივე თანხა მიმღები ბანკის სარეზერვო ანგარიშზე. ფედერალური რეზერვების სისტემა იძლევა სახსრების დაუყოვნებელი მიღების გარანტიას. ამასთან, რაიმე სახის ანგარიშსწორების რისკი საერთოდ არ არის დაკავშირებული ფედვაიერის სისტემით გადარიცხულ თანხების მიღებასთან. ფედერალური რეზერვების სისტემა საკუთარ თავზე იღებს რისკს, როდესაც გამგზავნი ბანკი არ ახდენს საბოლოო ანგარიშსწორებას სისტემის ბანკთან საოპერაციო დღის ბოლოსთვის. საქართველოს იმ ბანკებისთვის, რომლებიც ფედვაიერის სისტემას იყენებენ, ამერიკაში მომქმედი კორესპონდენტი ბანკების საშუალებით გადარიცხვების უზრუნველყოფის მიზნით, არსებობს შემდეგი რისკი: აშშ ბანკები იყენებენ ფედვაიერის სისტემას საკუთარი კორესპონდენტი ბანკების სახელით გადარიცხვების საწარმოებლად. ამგვარი გადარიცხვები წარმოადგენენ გამოუთხოვად გადარიცხვებს და ნებისმიერი შეცდომა, რომელიც ელექტრონულ გადარიცხვებთან ან გადარიცხული თანხების არასწორ რაოდენობასთან არის დაკავშირებული, ინდივიდუალურად უნდა გასწორდეს, ყოველი ცალკე აღებული კორესპონდენტისთვის.

ჩიპსი (CHIPS)

ჩიპსი (CHIPS-The Clearing House Interbank Payment System), ანუ საკლირინგო პალატების ბანკთაშორისი ანგარიშსწორების სისტემა, წარმოადგენს სახსრების გადარიცხვის ქსელს, რომელსაც ნიუ იორკის საკლირინგო პალატების ასოციაცია (NYCHA-New York Clearing House Association) ფლობს და მართავს. იგი ახორციელებს დოლარის გადაგზავნასა და მიღებას იმ ადგილობრივი და უცხოური ბანკებისთვის, რომელთა ოფისები ნიუ-იორკშია განლაგებული. ქსელი შედგება მცირე რაოდენობის წევრებისგან [აშშ-ს დიდი ბანკები, რომლებიც ერთმანეთთან ანგარიშსწორებას დღის ბოლოსთვის არსებული ნაშთების მიხედვით ახდენენ] და დიდი რაოდენობის არაანგარიშმსწორები წევრებისგან, რომლებსაც ანგარიშები გააჩნიათ იმ ანგარიშმსწორებ ბანკებში, რომლებიც თანხების გადარიცხვას მათი სახელით ახდენენ. ამასთან, ჩიპსის სისტემის საშუალებით შესრულებული გადარიცხვების უმრავლესობა განკუთვნილია უცხოეთთან დადებულ კონტრაქტებზე ამერიკულ დოლარებში ანგარიშსწორებისა და ევროდოლარული ინვესტიციებითვის. გარდა ამისა, არსებობს აგრეთვე დიდი რაოდენობის გადარიცხვები, რომლებიც დაკავშირებულია ადგილობრივი ბიზნესის წარმოებასთან. ბანკთაშორის გადარიცხვებთან დაკავშირებული ანგა-

რიშსწორება უნდა დასრულდეს საოპერაციო დღის ბოლოსთვის. ფედვაიერისგან განსხვავებით, ჩიპსი არ წარმოადგენს გამოუთხოვადი ანგარიშსწორების სისტემას და გადარიცხული თანხა შეიძლება გამოთხოვილი იყოს იმავე საოპერაციო დღის განმავლობაში. ასეთი შემთხვევების თავიდან აცილების მიზნით, ჩიპსის სისტემაში გამოიყენება რისკის მართვის რამოდენიმე მექანიზმი. მიუხედავად ამისა, გადარიცხვების მიმღებ ბანკს გათვითცნობიერებული უნდა ჰქონდეს, რომ ის დგას გარკვეული რისკის წინაშე, რომელიც დაკავშირებულია გადამგზავნ ბანკთან ან იმ პარტნიორთან, რომელთანაც გარიგება ხდება მანამ, სანამ დღის ბოლოს საბოლოო ანგარიშსწორება მოხდებოდეს. ვინაიდან საქართველოს ბანკების უმრავლესობას საკორესპონდენტო ურთიერთობების აქვს ნიუ იორკის ბანკებთან, კორესპონდენტები თანხების გადარიცხვისთვის იყენებენ ჩიპსის სისტემას.

ამასთან, თუ ჩიპსის სისტემაში გადარიცხული თანხა შეიძლება გამოთხოვილი იყოს დღის ბოლომდე, საგადასახადო დავალება წარმოადგენს გამოუთხოვად ვალდებულებას. საკლირინგო პალატების ასოციაციამ შეიმუშავა წესები, რომლებიც გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როდესაც სისტემის მონაწილე ვერ ახერხებს ანგარიშსწორების განხორციელებას. ამ წესების თანამხმად, ყველა მონაწილე, დადგენილი ფორმულის თანახმად, იხდის იმ მონაწილის სადებეტო ნაშთის ნაწილს, რომელმაც ანგარიშსწორება ვერ მოახერხა. ამასთან, ეს სისტემა გარკვეულად იცავს ჩიპსის მონაწილეებს სისტემური რისკისგან, ის არ ვრცელდება ამ ბანკის სხვა კორესპონდენტებზე. ამგვარად, ის ქართული ბანკები, რომელთა კორესპონდენტები ჩიპსის სისტემას იყენებენ, არ არიან დაცულნი კორესპონდენტის გაკოტრების შემთხვევებისგან. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ქართულმა ბანკებმა პერიოდულად უნდა შეამოწმონ თავიანთი კორესპონდენტების ფინანსური მდგომარეობა, რისთვისაც მათ შეუძლიათ მოითხოვონ და მიიღონ კორესპონდენტი ოგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის ანგარიში. ამასთან, ჩიპსის სისტემა პასუხს აგებს ინ დანაკარგებზე, რომლებიც წარმოიშობა სისტემური შეცდომების შედეგად. ასეთი შეცდომებისას, საკითხი უნდა გადაწყდეს უშუალოდ მონაწილე მხარეებს შორის. იმ შემთხვევაში, თუ მონაწილე მხარის მხრიდან ადგილი ჰქონდა არაკეთილსინდისიერ ქმედებას, ამ მონაწილემ სრულად უნდა ზღოს დანაკარგები.

სხვა სისტემები

არაავტომატური სისტემები - ყველა ბანკი არ იყენებს სახსრების ელექტრონულ გადარიცხვას. ზოგიერთი ბანკი აწარმოებს იმდენად მცირე მოცულობის ელექტრონულ გადარიცხვებს, რომ ეკონომიკურიად არ არის გამართლებული პერსონალურ კომპიუტერებზე დაფუძნებული სისტემის ფუნქციონირების ხარჯები. ამიტომ, ნაცვლად ამისა, ბანკები ახდენენ გადარიცხვებს საკორესპონდენტო ბანკებთან სატელეფონო კავშირების საშუალებით. იმ შემთხვევაში, თუ ბანკში გამოიყენება ადეკვატური შიდა კონტროლის პროცედურები, ამგვარი პრაქტიკა სრულიად მისაღებია.

შეტყობინების სისტემები - შეტყობინების სისტემები გამოიყენება ბანკების, კორპორაციების და სხვა ორგანიზაციების მიერ თავიანთი ან მესამე მხარის საგადასახადო დავალებების ინიციირებისთვის და წარმოადგენს სახსრე-

ბის ელექტრონული გადარიცხვის სისტემის აუცილებელ ნაწილს. გადახდის იმ სისტემებისგან განსხვავებით, რომლებშიც ხდება საკრედიტო და სადებეტო გატარებების გადაგზავნა, შეტყობინების სისტემაში ხდება სახსრების გადარიცხვის ოფიციალური შეტყობინებების გაგზავნა, ხოლო სახსრების გადარიცხვა წარმოებს ამ შეტყობინებების მიღების შემდეგ, კლიენტის ანგარიშის დადებეტებით და ბენეფიციარის ანგარიშის დაკრედიტებით. იმ შემთხვევაში, თუ ბენეფიციარის ან ბენეფიციარის მომსახურე ბანკის ანგარიში იმყოფება იმავე ბანკში, მთელი ოპერაცია სრულდება ერთი სისტემის შიგნით, შიდა გატარებების საშუალებით და რეალურად ადგილი არა აქვს თანხების ელექტრონულ გადარიცხვას. თუ ბენეფიციარის ანგარიში იმყოფება სხვა ორგანიზაციაში, მაშინ ოპერაცია შეიძლება დასრულდეს ფედვაიერისან ჩიპსის მაგვარი სისტემის გამოყენებით. საგადასახადო დავალებების გაგზავნა შეიძლება მოხდეს ისეთი არაავტომატური საშუალებებითაც, როგორიცაა სატელეფონო ხაზი, ფაქსი, საფოსტო გზავნილი ან ელექტრონული საკომუნიკაციო ქსელები. ეს შეიძლება იყოს კერძო სექტორის ისეთი ქსელები, როგორიცაა სვიფტი, ტელექსი ან სხვა საფინანსო დაწესებულებათა ქსელები.

მიუხედავად იმისა, რომ სვიფტის ან ტელექსის საშუალებით გადარიცხვის ინიცირება არ იწვევს სახსრების დაუყოვნებელ გადარიცხვას, გადამრიცხავი ბანკი დგება გადამხდელი ბანკისადმი პირდაპირი ვალდებულების წინაშე, რის გამოც ასეთი სისტემის ოპერაიული კონტროლი უნდა იყოს ისეთივე მკაცრი, როგორიც ჩიპსის ტიპის სისტემისთვისაა.

შეტყობინების სისტემები

სვიფტი (SWIFT) - იკითხება, როგორც ბანკთაშორისო ფინანსური კომუნიკაციების მსოფლიო საზოგადოება (SWIFT - Society for World Wide Interbank Financial Comunications). ის წარმოადგენს წევრი ბანკების ასოციაციას, რომლის მიზანი არაა მოგების მიღება. ასოციაციის მთავარი ოფისი განლაგებულია ქ. ბრიუსელში. ის წარმოადგენს ერთ-ერთ უმთავრეს სისტემას, რომელიც გამოიყენება ბანკების მიერ მსოფლიო მასშტაბით ადგილობრივი და საერთაშორისო საგადასახადო დავალებების გადასაგზავნად. სვიფტის სისტემაში შედის სამი სრულუფლებიანი ცენტრი, რომლებიც განლაგებულია ბრიუსელში, ამსტერდამსა და აშშ-ს ვირჯინიის შტატის ქ. კალპეპერში. ყველა ამ ცენტრს დამოუკიდებლად შეუძლია ფუნქციონირება. ბევრი მსხვილი ბანკი, რომელიც, საკუთარი ავტომატიზირებული საგადასახადო სისტემის მეშვეობით დიდ მოცულობის თანხების გადარიცხვას აწარმოებს, უშუალოდ არის ჩართული სვიფტის სისტემაში. სისტემაში შეტყობინებები მოძრაობს ადამიანის ჩარევის გარეშე, გარდა იმ შემთხვევებისა, რომლებიც პროგრამით არის გათვალისწინებული [მაგალითად ოვერდრაფტის ლიმიტის გადაჭარბება], ან თუ ადგილი აქვს შეტყობინებაში შეცდომის დაშვებას. სვიფტის სისტემა არ მოიცავს ანგარიშსწორების მექანიზმს, მაგრამ ის უზრუნველყოფს ანგარიშგებას წარმოებული ოპერაციის შესახებ, რომელიც აუცილებელია სისტემის შესამოწმებლად. სვიფტის სისტემა იყენებს ორმაგ პაროლებს მონაცემთა შეყვანისა და სპეციალური შეტყობინებების გამოსაყვანად [მაგალითად საგადასახადო დავალებებისთვის]. თუ შეტყობინება სწორადაა შეყვანილი,

სვიფტის ქსელი უზრუნველყოფს მის დაუზიანებლობას და არ საჭიროებს მიმღების მიერ საგადასახადო დავალების გადამოწმებას.

ტელექსი - რამდენიმე სატელეკომუნიკაციო კომპანია მზად არის გასწიოს მსოფლიო მასშტაბის ან შიდა მომსახურება, რომელიც მოიცავს ყოველი გაგზავნილი შეტყობინებისთვის დაბეჭდილი ჩანაწერების წარმოებას. იმ ბანკებისთვის, რომლებიც არ არიან ჩართული სვიფტის სისტემაში, ტელექსი წარმოადგენს შეტყობინების გაგზავნის უმთავრეს საშუალებას. ტელექსის სისტემაში შეღწევა ხდება ნომრის აკრეფის ან სპეციალურად გამოყოფილი ხაზების საშუალებით. სისტემაში გამოიყენება სხვადასხვა კომპანიის მიერ წარმოებული ტელეპრინტერები. ზოგიერთი სისტემა ყოველდღიურად 24 საათის განმავლობაში კონტროლდება კომპიუტერის მიერ და უზრუნველყოფს შეტყობინების დაცვას დაზიანებისგან. ასეთი სახის მომსახურების უდიდესი ნაწილი წარმოებს Western Union-ის, RCA Globe-სისა და ITT World Communication-ია მიერ. ამასთან, ტელექსის სისტემაში არ შედის კომუნიკაციების კოდირება. შეტყობინების გამგზავნი ბანკი ვალდებულია საგადასახადო დავალების შესრულების შეტყობინებას დაურთოს საკონტროლო შეტყობინებაც.

მიმღები ბანკი ვალდებულია, სეიფში შეინახოს ყოველი გამგზავნის მიერ გამოგზავნილი საკონტროლო შეტყობინების კოდის გასაღები (TEST KEY) და მოახდინოს ყოველი გამოგზავნილი საკონტროლო შეტყობინების გაშიფრვა. ამასთან, გაშიფრვა გამიჯნული უნდა იყოს. ძალზე მცირე რაოდენობა იყენებს ტელექსის მთლიანად ავტომატიზირებულ ინტერფეისს საკუთარი სახსრების გადასარიცხად.

II. სახსრების ელექტრონული გადარიცხვის შემოწმების პროცედურები

სახსრების ელექტრონული გადარიცხვის შემოწმების მიზნები	
I	გადარიცხვის სისტემაში არსებული და გადარიცხვებთან დაკავშირებული რისკების გაცნობიერება
II	ელექტრო გადარიცხვების განყოფილების გადარიცხვის სისტემაში არასანქცირებული შესვლით ან ოვერდრაფტული სიტუაციებით გამოწვეული ზარალის თავიდან აცილების მიზნით ჩატარებული პროცედურების ადეკვატურობის განსაზღვრა
III	ელექტრონული გადარიცხვების შიდა კონტროლის ადეკვატურობის განსაზღვრა
IV	შემოწმების შედეგების შეჯამება

სახსრების ელექტრონული გადარიცხვების შემოწმებისას შემმოწმებლებმა უნდა შეასრულონ შემდეგი პროცედურები:

I. შეავსონ ან აუცილებლობის შემთხვევაში, შეასწორონ შიდა კონტროლის კითხვარის ის ნაწილი, რომელიც სახსრების გადარიცხვას ეხება;

II. მოიპოვონ ან შეადგინონ ელექტრონული გადარიცხვების სამსახურის ორგანიზაციული და მომსახურების სქემები. დაადგინონ, თუ ვინ არის პასუხისმგებელი სხვადასხვა ფუნქციის შესრულებაზე და როგორ მიმდინარეობს ორგანიზაციული განყოფილების მუშაობა;

III. შეისწავლონ სტანდარტული ფორმები, ან სხვა სახის დოკუმენტური ხელშეკრულებები და განსაზღვრავენ თუ არა ისინი ორივე მხარის უფლება-მოვალეობებს საგანგებო სიტუაციების წარმოშობის შემთხვევაში, მხარეების პასუხისმგებლობის ჩათვლით;

IV. შეისწავლონ ბანკის პოლიტიკა მესამე მხარესთან დადებულ გარიგებებთან მიმართებაში და შეაფასონ მისი გონივრულობა;

V. ქვემოთ მოცემული ტექსტის შესაბამისად და ჩაატარონ შემოწმების პროცედურა იმის მიხედვით, თუ რა ტიპის სისტემა გამოიყენება საგადასახადო დავალებების ინიცირებისთვის: ტელექსი თუ სვიფტი.

სახსრების გადარიცხვის სისტემის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს შეტყობინების სისტემა, რომელიც კლიენტების მიერ საგადასახადო დავალებების ინიცირებისთვის, საკუთარი საჭიროებისთვის ან მესამე მხარის დავალებით გამოიყენება. გადახდის სისტემისგან განსხვავებით, შეტყობინების სისტემა ახდენს სახსრების გადარიცხვის შესახებ დავალებებისა და ადმინისტრაციული შეტყობინებების გაგზავნას. სახსრების გადარიცხვა ხდება კლიენტის ანგარიშის დადებეტებით და ბენეფიციარის ანგარიშის დაკრედიტებით. იმ შემთხვევაში, თუ ბენეფიციარს არა აქვს გახსნილი ანგარიში კლიენტის მომსახურე ბანკში, გადარიცხვა შეიძლება დასრულდეს გადახდის ისეთი სისტემის გამოყენებით, როგორიცაა ჩიპსი. საგადასახადო დავალების ინიცირების შეტყობინება შეიძლება გაიგზავნოს როგორც არაავტომატური საშუალებებით (ფოსტა, ტელეფონი, ფაქსი, ან მომქმედი ინსტრუქციების საფუძველზე), ისე კერძო სექტორის სატელეკომუნიკაციო ქსელების გამოყენებით, როგორიცაა სვიფტი, ტელექსი ან ბანკის შიდა საკომუნიკაციო ქსელები. შიდა საბანკო ქსელი შეიძლება გამოყენებულ იქნას როგორც შიდა მომსახურების საშუალებით, ასევე იგი შეიძლება მიერთებულ იქნას ბანკის კლიენტებთან. ვინაიდან საგადასახადო დავალება ბანკს უფლებას აძლევს იმოქმედოს კლიენტის სახელით, აუცილებელია, რომ სისტემა უზრუნველყოფდეს მიღებული დავალების იდენტურობის და მიღების დროის დადგენას.

სახსრების გადარიცხვის ოპერაციის წარმოებისას არსებობს რამდენიმე სტადია, როდესაც შეიძლება მოხდეს სისტემის არასწორი დანიშნულებით გამოყენება. ამის გამო, აუცილებლია, რომ ოპერაციების წარმოებისას ნათლად განისაზღვროს იდენტურობის დადგენის პროცედურების გამოყენება, კერძოდ:

ა. ბანკისადმი (ბანკის ბუღალტერიის მუშაკისადმი, ბანკის ფილიალის უფროსისადმი და ტერმინალის გამოსავალზე) კლიენტის მიერ გამოგზავნილი დავალებები;

ბ. არაავტომატურ საშუალებათა გამოყენების შემთხვევაში, მონაცემთა გადაგზავნის ყოველი პუნქტი (ოპერატორი, შეტყობინების მიღება, იდენტურობის დადგენა, მონაცემთა შეყვანა, გადარიცხული თანხების გადახდა);

გ. ავტომატური სისტემის გამოყენების შემთხვევაში, მონაცემთა გადაგზავნის ყოველი პუნქტი (სვიფტი/ტელექსი, შეტყობინების მომზადება, მონაცემთა შეყვანა).

VI. იმ შემთხვევაში, როდესაც არ გამოიყენება სვიფტი ან ტელექსი, შეისწავლონ საგადასახადო დავალების ინიცირების სხვა წყაროები (მოხსენებითი ბარათები, წერილები, ფაქსები, ტელეფონოგრამები ან მომქმედი ინსტრუქციები), შემდეგი პროცდურების გათვალისწინებით:

ა. უნდა არსებობდეს იმ ხელმოწერების (ფაქსიმილეების) სია, რომლებიც გამოიყენება შიდა და გარე მოხსენებითი ბარათების, წერილების ან ფაქსების დასადასტურებლად. გარდა ხელმოწერით დადასტურებისა, უნდა გამოიყენებოდეს უსაფრთხოების დამატებითი ზომები (ე.ი. დადასტურებისთვის კლიენტისთვის მიმართვა და კოდები), რომელიც გამოიყენება კლიენტის მიერ საგადასახადო დავალებების ინიცირებისას;

ბ. უნდა ხდებოდეს გარკვეულ პიროვნებებთან დაკავშირება, როდესაც ხდება ინსტრუქციების მიღება ტელეფონით ბანკის შიგნიდან ან გარედან;

გ. უნდა არსებობდეს პროცედურები, რომლებიც უზრუნველყოფენ არსებული ინსტრუქციების დაცვას არასანქცირებული ცვლილებებისგან და უზრუნველყოფენ მათ შესრულებას წინასწარ განსაზღვრული პიობების დაცვის შემთხვევაში.

VII. შეისწავლონ რა როლს ასრულებს ადმინისტრაცია სახსრების გადარიცხვის ოპერაციების წარმოებისას, შემდეგი საკითხების გათვალისწინებით:

ა. გაცნობიერებული აქვს თუ არა ადმინისტრაციას ბანკში არსებული თანხების გადარიცხვის პრაქტიკა და კონტროლის მექანიზმები იმ რისკის გათვალისწინებით, რომელიც წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც ბანკი ახდენს დიდი მოცულობის დოლარული თანხების გადარიცხვას თავისი და თავისი კლიენტებისა და კორესპონდენტების ანგარიშებზე;

ბ. შეიმუშავა თუ არა ადმინისტრაციამ ლიმიტები იმ წმინდა სადებეტო პოზიციისთვის, რომელიც შეიძლება წარმოიქმნას კერძო სექტორის მიერ გამოყენებული კლირინგის და ანგარიშსწორების სისტემების ფუნქციონირებისას;

VIII. ყველა იმ შემთხვევისთვის, როდესაც ბანკი აწარმოებს სახსრების გადარიცხვას კორესპონდენტების საშუალებით თავისი ან კლიენტების სახელით, შეისწავლონ ბანკის ოპერაციები შემდეგი სამი რისკის შეფასების მიზნით:

საკრედიტი რისკის შეფასება

ბანკმა უნდა აწარმოოს თავისი საერთო პოზიციის მონიტორინგი ანგარიშსწორების ყველა იმ სისტემაში, რომელშიც ის მონაწილეობს. ამასთან, ბანკს უნდა შეეძლოს ინდივიდუალური კლიენტის პოზიციის მონიტორინგი. ბანკმა ასევე უნდა აკონტროლოს კლიენტზე დღის შიგნით გაცემული კრედიტის ოდენობა დადგენილი ლიმიტის დაცვის მიზნით. შემუშავებული უნდა იქნას ინსტრუქციები, რომლებიც დღის შიგნით და სადღეღამისო ოვერდრაფტებისთვის დაწესებული ლიმიტს ზევით შესრულებულ გადახდებს ეხება, რაც მოსალოდნელ და მისაღებ თანხებსაც უნდა ითვალისწინებდეს.

1. დღის შიგნით კრედიტი წარმოადგენს ანგარიშის უარყოფით პოზიციას, რომელიც სამუშაო დღის განმავლობაში წარმოიქმნება. ამ რისკის შეფასებისას უნდა ჩატარდეს შემდეგი პროცედურები:

ა. შესწავლილ უნდა იქნეს კრედიტების გაცემაზე დადგენილი ლიმიტები და შიდა კრედიტების შემოწმების მასშტაბები და პერიოდულობა. წინასწარ დადგენილი ლიმიტებიოს არ არსებობისას, შემმოწმებლებმა უნდა დაადგინონ, თუ როგორ აძლევს ბანკის მენეჯმენტი ნებართვას ყოველდღიურ ოვერდრაფტზე. ოვერდრაფტის ნებართვა უნდა გაიცემოდეს სესხების გაცემაზე უფლებამოსილი პირის მიერ.

ბ. შესწავლილ უნდა იქნეს ის პროცედურები, რომლებიც აუცილებელია დაწესებული ლიმიტის ზევით გადახდის დასაშვებად. ნებართვა უნდა გაიცემოდეს სათანადოდ უფლებამოსილი პირის მიერ.

გ. შეისწავლონ დღიური ოვერდრაფტები, რათა დაადგინოთ, თუ რამდენად იცავენ დაწესებულ ლიმიტებსა და ანგარიშგების დაწესებულ პროცედურებს.

2. სადღეღამისო (ოვერნაითის) ოვერდრაფტები გამოწვეულია ის მოსალოდნელი თანხების მიუღებლობით, თუ კრედიტის გაცემით უნდა შეისწავლებოდეს, როგორც ბანკის საკრედიტო პორტფელის ნაწილი. ამგვარი ოპერაციების შემოწმების პროცედურები უნდა მოიცავდეს შემდეგს:

ა. ყველა იმ მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შესწავლას, რომელთა დავალიანება აღემატება დაწესებულ ზღვარს. კრედიტების ხარისხის შეფასების პროცედურები ისეთივე უნდა იყოს, როგორც სხვა მოკლევაიანი კრედიტების შეფასებისას.

ბ. შესწავლილ უნდა იქნეს ოვერდრაფტებისა და საანგარიშსწორებო კრედიტების მოცულობის დადგენილ ლიმიტებზე გადაჭარბების დაშვებისა და ანგარიშგების პროცედურები.

გ. უნდა შეფასდეს მიუღებელი სახსრების გადახდის დაშვებისა და ანგარიშგების პროცედურები.

ოპერატიული და საკომუნიკაციო კონტროლის შეფასება

ამგვარი შემოწმების მიზანია დადგინდეს, თუ რამდენად იქნა დაყვანილი მინიმუმამდე არაკეთილსინდისიერი ქმედების ან შეცდომის შედეგად თანხების გადარიცხვისა და მის შედეგად დანაკარგების წარმოშობის ალბათობა. შემდგომ ნაწილში განიხილება სახსრების გადარიცხვისთვის აუცილებელი ოპერატიული და საკომუნიკაციო კონტროლი.

ოპერატიული კონტროლი

სახსრების გადარიცხვის წარმოებისას აუცილებლად უნდა სრულდებოდეს კონტროლის ძირითადი პროცედურები. ამასთან, ოპერაციების მასშტაბიდან გამომდინარე, სხვადასხვა ბანკში შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა პროცედურები. კონტროლის ადეკვატურობის დადგენის გასაადვილებლად, დაიყოს სახსრების გადარიცხვის ოპერაციები სამ ძირიად კატეგორიად: გადარიცხვები ბანკიდან, გადარიცხვის სისტემის ფუნქციონირება და ბანკში შემოსული სახსრები.

ბანკიდან სახსრების გაგზავნის ოპერაციების შემოწმების პროცედურები:

1. შემმოწმებლები უნდა დარწმუნდნენ იმაში, რომ სწორად აღირიცხება დავალებები ბანკიდან სახსრების გადარიცხვაზე და ორიგინალები დაცულია ცვლილებებისა და გაყალბებისგან.

2. დადგინდეს სახსრების გამგზავნის იდენტურობა, უფლებამოსილება და რამდენად სწორი და სრულია ბანკიდან სახსრების გადარიცხვის დავალებები.

3. დადგინდეს არსებობს თუ არა შემოსული ნაშთები და გამოიყენება თუ არა ისინი გადარიცხვებისთვის. ნებისმიერი გადახვევა შეიძლება ჩაითვალოს კრედიტის გაცემად.

4. დადგინდეს შეუცვლელად შედის თუ არა დავალება სახსრების გადარიცხვაზე შიდა ანგარიშგების სისტემაში და სახსრების გადარიცხვის შესაბამის სისტემაში.

5. დადგინდეს სწორად მუშავდება თუ არა ბანკის შიდა სისტემაში სახსრების გადარიცხვის დავალება.

6. დადგინდეს აღირიცხება თუ არა შემოსული დავალებები გადარიცხვის სისტემაში.

7. დადგინდეს ინახება თუ არა სახსრების გადარიცხვის დავალებები და მათი დამუშავების ჩანაწერები დოკუმენტური სახით დადგენილი დროის განმავლობაში.

8. დადგინდეს აკმაყოფილებენ თუ არა სამუშაო დღის ბოლოსთვის არსებული ნაშთები და შემდგომი დამუშავების ოპერაციები შემდეგ პირობებს:

ა. ბანკის შიდა სისტემა შეესაბამება გადარიცხვების სისტემას;

ბ. ბანკის შიდა ანგარიშგების სისტემა სწორად აღრიცხვას ყველა ოპერაციას;

გ. კლიენტს დროულად მიეწოდება ავიზოები;

დ. მოწმდება თანხების გაარიცხვის დავალების ორიგინალების სისწორე.

გადარიცხვის სისტემის მომსახურების შემოწმების ინსტრუქციები

1. შემმოწმებლები უნდა დარწმუნდნენ იმაში, რომ სახსრების გადარიცხვის ნებისმიერი სისტემისთვის დეტალურადაა განსაზღვრული მუშაობის მექანიზმი და დოკუმენტირდება ანგარიშსწორების ყველა პროცედურა.

2. შემმოწმებლები უნდა დარწმუნდნენ იმაში, რომ ყველა გამოყენებული სისტემის შემთხვევაში აღირიცხება ყველა შესრულებული ოპერაცია და ბანკის წმინდა პოზიცია ყოველთვის ცნობილია.

3. შემმოწმებლებმა უნდა გააცნობიერონ საგანგებო სიტუაციაში მოქმედების წესები, რომლებიც ყველა საანგარიშსწორებო სისტემის მიერ გამოიყენება.

4. დადგინდეს რომელ საათებში მუშაობს სისტემა, რომელიც სახსრების გადასარიცხად გამოიყენება, რათა თავიდან აიცილოთ სახსრების გადარიცხვასთან დაკავშირებული ინსტრუქციების შეუსრულებლობლობით გამოწვეული შესაძლო პრობლემები.

შემოსული სახსრების შემოწმების პროცედურები

1. გადამოწმდეს გადარიცხვის სისტემის იდენტურობა და ბანკში გადმორიცხული თანხების აღრიცხვის სისწორე, დაცულია თუ არა იგი გადაკეთებისა და დაკარგვისგან.

2. შემოწმდეს ბანკში შემოსული საკრედიტო დავალების სისრულე და სისწორე.

3. საკრედიტო დავალების შემდგომ დამუშავებამდე, შემმოწმებელი დარ-

წმუნდეს, რომ შემოსულ საკრედიტო დავალებაში ნახსენები სახსრები ნამდვილად არის შემოსული ბანკში.

4. შემმოწმებელი დარწმუნდეს, რომ შემოსული საკრედიტო დავალება სწორი თანხით იქნა დაკრედიტებული შესაბამის ანგარიშზე.

5. შემმოწმებელი დარწმუნდეს, რომ საკრედიტო დავალება სწორად დამუშავდა და სათანადოდ გატარდა.

6. შემმოწმებელი დარწმუნდეს, რომ ბანკში დოკუმენტურად აღირიცხება შემოსული საკრედიტო დავალება და მისი დამუშავების ყველა სტადია და შესრულებული ჩანაწერები განსაზღვრული დროის განმავლობაში ინახება.

7. შემმოწმებელი დარწმუნდეს, რომ დღის ბოლოსთვის შესრულებული ოპერაციები აკმაყოფილებენ შემდეგ მოთხოვნებს:

ა. ბანკის შიდა სისტემა შესაბამისობაშია გადარიცხვის სისტემასთან;

ბ. ყველა ოპერაცია სწორად აღირიცხება ბანკის შიდა კონტროლის სისტემის მიერ;

გ. დროულად ხდება კლიენტისთვის ავიზოს მიწოდება;

დ. მოწმდება ყველა შემოსული საკრედიტო დავალება.

ამასთან, შემმოწმებელმა დამატებით უნდა შეისწავლოს სახსრების გადარიცხვასთან დაკავშირებული კონტროლის პროცედურები, რათა დარწმუნდეს, რომ ისინი მოიცავენ შემდეგ საკითხებს:

1. სახსრების გადარიცხვის ოპერაციებში დაკავებული პერსონალის მომზადებას;

2. სახსრების გადამრიცხავი პერსონალის უფლება/მოვალეობათა გამიჯვნას, რაც შემდეგს მოიცავს: გადარიცხვის ინიცირებას, შეტყობინების მიღებას, ტესტირებას, დამტკიცებას, მონაცემთა შეყვანასა და გადახდას.

3. საგადასახადო დავალებათა უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პროცედურებს.

4. იდენტურობის დამდგენი და კოდირების აპარატურის გამოყენებას.

5. ბანკისა და კლიენტების პოზიციის მონიტორინგს დღის განმავლობაში.

6. საკრედიტო პოლიტიკას და ეფექტური დღიური და სადღეღამისო ოვერდრაფტების კონტროლის პროცედურებს.

7. ფიზიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფას.

8. დაკარგულ მონაცემთა აღდგენის პროგრამის დანერგვას.

9. სახსრების გადარიცხვის სისტემის მოწყობილობის და პროგრამული საშუალებების შეძენისა და შემუშავების სტანდარტებს.

10. პერსონალის აყვანისა და დათხოვნის პოლიტიკას.

11. ანგარიშგების კონტროლის ორგანიზაციას.

12. სახსრების გადარიცხვის აუდიტის ჩატარებას.

13. ანგარიშგებისა და შემოწმების პროცედურების დაცვის უზრუნველყოფას.

კომუნიკაციების კონტროლი

სახსრების გადარიცხვისთვის გამოიყენება, როგორც ბანკის ტერმინალები, რომლებიც უშუალოდაა მიერთებული გადარიცხვის სისტემებთან, მაგ. ჩიპსთან, ასევე კლიენტების ტერმინალები, რომლებიც გადარიცხვის სისტემას

ბანკის საშუალებით უერთდება. აუცილებელია, რომ ბანკის სისტემაში არსებობდეს მონაცემთა უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პროგრამა, რომელმაც უნდა მოიცვას ყველა ინტერფეისი და მონაცემთა შენახვის ყოველი პუნქტი. პროგრამამ შეიძლება გამოიყენოს საიდენტიფიკაციო კოდები, პაროლები და იდენტიფიცირების სხვა საშუალებანი. ამასთან, მან უნდა მოიცვას ყველა საბუღალტრო მონაცემი, არსებული ნაშთები და წარმოებულ ოპერაციებთან დაკავშირებული სხვა ფინანსური ინფორმაცია.

მონაცემთა კოდირება (დაშიფრვა)

ბანკმა შეიძლება გამოიყენოს მონაცემთა კოდირება, რათა უზრუნველყოს მათი უსაფრთხოება გადარიცხვის სისტემაში, მათი გადაცემის პროცესში. ბანკი ახდენს მნიშვნელოვანი ინფორმაციის, მაგალითად საგადასახადო დავალებებისა და შეტყობინებების შინაარსის კოდირებას, როს გამოც მცირდება ამ ინფორმაციის ღირებულება იმ შემთხვევაში, თუ ის სხვის ხელში აღმოჩნდება. ამასთან, ბანკში უნდა გააკოტროლონ ყველა ის პირი, რომელთაც ხელი მიუწვდებათ კავშირგაბმულობის აპარატურაზე და იმ ინფორმაციაზე, რომელიც შედის ან გამოდის კოდირების აპარატურიდან.

უბედური შემთხვევის შედეგების აღმოფხვრა

იმის გამო, რომ სახსრების დიდი მოცულობით გადარიცხვა დიდ გავლენას ახდენს ბანკზე, მის კლიენტებსა და ადგილობრივ ფინანსურ გარემოზე, აუცილებელია არსებობდეს ამ ტიპის ოპერაციების აღდგენის საშუალება. მცირე მოცულობის ბანკების ჩვეულებრივ იღებენ ზომებს, რათა უზრუნველყონ მონაცემთა აღდგენა იმ შემთხვევაში, როცა საქმე ეხება დიდი მოცულობით გადარიცხულ სახსრებს. ყველა ბანკში უნდა შემუშავდეს ყოვლისმომცველი და უკვე ტესტირებული გეგმა უბედური შემთხვევების მოხდენისას დაზიანებების აღმოსაფხვრელად. გეგმამ უნდა მოიცვას შემდეგი სფეროები:

1. კომპიუტერული აპარატურა;
2. შეტყობინებების მიღებისა და გაგაზავნის სისტემა (.ი. ტელექსი, სვიფტი, ტელეფონი, ტერმინალები და ა.შ.);
3. მონაცემთა შემყვანი და გამომყვანი ტერმინალები (ბანკის, ბანკის კლიენტების ტერმინალები, სახსრების გადარიცხვის ქსელი და ა.შ.);
4. საკომუნიკაციო აპარატურა (ტერმინალები, ტელეფონის, ტელექსის აპარატები და ა.შ.);
5. კავშირგაბმულობის ხაზები;
6. პერსონალი;
7. ხელსაწყო-დანადგარები;
8. მასალები;
9. ტრანსპორტი.

აუდიტორული საქმიანობა

აუდიტის შეფასებისას უნდა დადგინდეს, თუ რამდენადაა ნათელი და გასაგები სახსრების გადარიცხვის პროცედურების აუდიტი. შემმოწმებლებმა უნდა მოისმინონ ბანკის აუდიტორის აზრი იმის შესახებ, თუ რამდენად ადეკვატურად იწარმოება საბუღალტრო ჩანაწერები და რამდენად ადეკვატურია ბანკის შიდა კონტროლი სახსრების ელექტრონული გადარიცხვის ოპერაცი-

ებზე. აუდიტის შესწავლისას, ძირითადი ყურადღება უნდა მიექცეს შემდეგ საკითხებს:

1. სახსრების გადარიცხვის შიდა აუდიტის პროგრამის მასშტაბი და პერიოდულობა.

2. როგორ აფასებს ბანკის აუდიტის პროგრამა ის შემმოწმებელი, რომელიც პასუხისმგებელია ბანკის აუდიტზე.

3. წინა შემოწმების დასკვნის ის ნაწილი, რომელიც ეხება ბანკის აუდიტს და იმ საკითხს, თუ რა ტიპის ღონისძიებები გატარდა ბანკის მენეჯმენტის მიერ წინა შემოწმებისას აღმოჩენილი ხარვეზების გამოსასწორებლად.

4. აუდიტის მასალები, რათა დარწმუნდნენ იმაში, რომ აუდიტის ჩატარებისას ბანკში იცავენ აუდიტის დადგენილ პროცედურებს.

5. მონაცემთა დამუშავების ახალი მეთოდების აუდიტი და ახალი პროექტები.

6. გარე აუდიტის დასკვნა და რეკომენდაციები.

IX. იმ ბანკებისთვის, რომლებიც სახსრების გადარიცხვას კლიენტების სახელით ღებულობენ და ამუშავებენ უნდა გამოიყენებოდეს კონტროლის ერთ-ერთი მექანიზმი, რომელსაც ქვემოთ გთავაზობთ:

ა. ხელმოწერის დადასტურება

ელექტრონული გადარიცხვის დავალების იდენტურობის დადგენის ერთ-ერთი საშუალებაა დადასტურება ხელმოწერის საშუალებით. ზოგიერთ ბანკში შემუშავებულია პოლიტიკა, რომლის მიხედვითაც კლიენტი ავსებს სახსრების გადარიცხვის მოთხოვნის ფორმას და აგზავნის მას ფაქსის საშუალებით. ამასთან, ეს არ არის სავსებით უსაფრთხო პროცედურა, რადგან ბანკმა შეიძლება დაადგინოს ხელმოწერის იდენტურობა, მაგრამ ის არ იქნება დარწმუნებული თავად დავალების კანონიერებაში. ნებისმიერი დოკუმენტი, რომლის გაგზავნაც ელექტრონული საშუალებებით ხდება, შეიძლება შეიცვალოს (მაგალითად გადარიცხული თანხის რაოდენობა). ასეთი ცვლილება შეიძლება მოხდეს დოკუმენტის ციფრულ ფორმაში გადაყვანამდე ან ამ გადაყვანის შემდეგ. უმეტეს შემთხვევაში, მიმღები ვერ ახერხებს ამ ცვლილების დადგენას. იმ შემთხვევაში, თუ წარმოიქმნება ეჭვი დოკუმენტის იდენტურობასთან დაკავშირებით, სახსრების გადარიცვის ოპერაცია უნდა ხელახლა დადასტურდეს სხვა საშუალებების გამოყენებით.

ბ. პირადი საიდენტიფიკაციო კოდები

სახსრების გადარიცხვის დავალების იდენტურობის დადგენის ერთ-ერთ საშუალებას წარმოადგენს იდენტიფიცირების პირადი კოდი ("იპკ"), რომელიც ყველა კლიენტს ეძლევა. თუ კლიენტი მოითხოვს სახსრების გადარიცხვას, ბანკი ადარებს კლიენტის მიერ მოწოდებულ კოდს იმ კოდს, რომელიც შესაბამის ფაილში ინახება. ამგვარი გადარიცხვების წარმოებისას გამოყენებულ უნდა იქნას შემდეგი პროცედურები: ბანკის ყველა კლიენტმა ხელი უნდა მოაწეროს შეთანხმებას, რომლის მიხედვითაც:

– ბანკი პასუხს არ აგებს არასანქცირებული გადარიცხვის წარმოებაზე (თუ ის ჩატარდა ბანკში მიღებული უსაფრთხოების ყველა ზომის გათვალისწინებით). კლიენტი ვალდებულია ინფორმაცია მიაწოდოს ბანკს ყველა იმ

ცვლილების შესახებ, რომელიც სახსრების გადარიცხვაზე პასუხისმგებელ პირებს ეხება. ზემოხსენებული შედეგად შეიძლება მინიმუმამდე იქნას დაყვანილი არაკეთილსინდისიერი ქმედებების შედეგად შესრულებული სახსრების გადარიცხვით გამოწვეული ზარალის წარმოქმნის რისკი.

– ამასთან, სახსრების გადარიცხვის ყველა დავალება, რომლის მოცულობა დადგენილ ლიმიტს აჭარბებს, ხელმეორედ უნდა დადასტურდეს კლიენტის მიერ. ასეთი დადასტურება უნდა მოახდინოს გადარიცხვის ინიციატორისგან განსხვავებულმა პირმა.

– ყოველი ახალი იდენტიფიცირების კოდი უნდა გაიგზავნოს კლიენტებთან, სპეციალური დალუქული კონვერტებით [სასურველია, რომ კონვერტი მომზადებული იყოს კომპიუტერის საშუალებით], ხოლო გაგზავნა მოხდეს ისეთი პირების მიერ, რომლებიც არ არიან დაკავშირებული გადარიცხვის ოპერაციებთან. ბანკმა უნდა შეზღუდოს კოდებთან მომუშავე პირების რიცხვი.

გ. ჩაწერა მაგნიტურ ფირზე

შიდა კონტროლის პრაქტიკაში მიღებულია ტელეფონით გადარიცხვის დავალებათა ჩაწერა მაგნიტურ ფირზე. ბანკმა უნდა შეატყობინოს თავის კლიენტებს, რომ უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მიზნით წარმოებს მათი საუბრების ჩაწერა მაგნიტურ ფირზე. ამასთან, ბანკის პოლიტიკა უნდა გულისხმობდეს, რომ ჩაიწეროს ყველა საუბარი, რომელშიც ლაპარაკია სახსრების გადარიცხვაზე და ჩანაწერი ინახებოდეს გარკვეული დროის განმავლობაში.

დ. ანგარიში შესრულებულ ოპერაციათა შესახებ

ზოგიერთ დიდ ბანკში არსბობს პრაქტიკა, როდესაც ყოველი საოპერაციო დღის ბოლოსთვის კლიენტებს ელექტრონული საშუალებით ეგზავნებათ ბანკის ინფომაცია ყველა იმ გადარიცხვების შესახებ, რომლებიც მათი სახელით განხორციელდა. ეს ინფორმაცია შეიძლება გაიგზავნოს ფაქსის, პერსონალური კომპიუტერის ან დისტანციური პრინტერის საშუალებით. ამგვარი პროცედურა გვეხმარება დავადგინოთ, თუ რა გადარიცხვები მოხდა კლიენტის ნებართვის გარეშე.

ე. სასინჯი კოდი

გადარიცხვის დავალების იდენტურობის დასადგენად გამოიყენება ე.წ. "სასინჯი კოდი". იგი არის რიცხვი, რომელიც გამოითვლება იმ კოდების საშუალებით, რომლებიც კოდების სპეციალურ წიგნშია მოყვანილი. მათი მნიშვნელობა დამოკიდებულია ისეთ ცვლადებზე, როგორიცაა თარიღი, დრო, მიმღები ბანკის კოდი, ანგარიშის ნომერი და გადასარიცხი თანხის მოცულობა. ეს რიცხვი შეჰყავთ სპეციალურ ფორმულაში, რომლის მიხედვითაც სასინჯი კოდი გამოითვლება. კლიენტი ბანკი ან კორპორაცია გადამრიცხავ ბანკს აწვდის ამ კოდის გამოანგარიშებას და ერთმანეთს უდარებენ ორ ციფრს. თუ ორივე რიცხვი ემთხვევა ერთმანეთს, დავალება იდენტურად მიიჩნევა და სრულდება. სასინჯი კოდების წიგნი უნდა ინახებოდეს სათანადო პირობებში, რათა თავიდან იქნას აცილებული მისი არაკეთილსინდისიერი გამოყენების შესაძლებლობა. ბოლო დროს შემცირდა ასეთი სისტემის გამოყენება, რადგან ბანკებში დაიწყეს პერსონალურ კომპიუტერებზე დაფუძნებული სისტემების გამოყენება.

X. შიდა კონტროლის ადეკვატურობის დასადგენად გამოყენებული უნდა იქნას შემდეგი პროცედურები:

1. აღწერილ უნდა იქნას იმ თანამშრომელთა ფუნქციები, რომლებიც პასუხს აგებენ სახსრების გადარიცხვის პროცედურის ყველა ფაზაზე. აღწერამ უნდა მოიცვას აბსოლუტურად ყველა ფაზა. ამასთან, თანამშრომლების ფუნქციები გამიჯნული უნდა იყოს.

2. დაუშვებელია ერთი პირის მიერ გადარიცხვის ყველა პროცედურის (მონაცემთა შეყვანის, გადამოწმებისა და მათი გაგზავნის) შესრულება.

3. საოპერაციო დღის ბოლოსთვის უნდა მოხდეს გადარიცხული სახსრების მონაცემთა შედარება. ამასთან, უნდა შემოწმდეს როგორც გადარიცხული სახსრების რაოდენობა, ასევევე გადარიცხვის ოპერაციების რიცხვი.

4. სახსრების გადარიცხვისას, ყველა შესწორება უნდა ხდებოდეს მხოლოდ ბანკის ადმინისტრაციის ნებართვით, სათანადო დასაბუთებისა და რეგისტრაციის შემდეგ.

5. გადარიცხვის აპარატურასთან უნდა მუშაობდნენ მხოლოდ სათანადოდ უფლებამოილი პირები.

6. ვინაიდან, აუდიტის ჩატარებისა და ადეკვატური საბუღალტრო ანგარიშგებისთვის აუცილებელია დიდი რაოდენობის დოკუმენტაციის წარმოება, შესწავლილი უნდა იქნას შემდეგი:

ა. იწარმოება თუ არა სარეგისტრაციო ჟურნალი სახსრების გადარიცხვების მოთხოვნებისთვის;

ბ. გადანომრილია თუ არა ბანკში შემოსული და ბანკიდან გასული დავალებები სახსრების გადარიცხვაზე;

გ. ინახება თუ არა ბანკში ელექტრონული გადარიცხვების შეტყობინებათა უცვლელი ასლები;

დ. გადარიცხული თანხების რაოდენობის ადეკვატურად ასახვის შემოწმების მიზნით, ოპერაციული დღის ბოლოსათვის ხდება თუ არა ყველა დავალების შედარება გადარიცხული თანხების მოცულობასთან, გადარიცხვის პროცედურებიდან დამოუკიდებელი თანამშრომლების მიერ.

XI. დადგინდეს სად იგზავნება ანგარიში შეჩერებული და შესწორებული ოპერაციების შესახებ და ვინ სწავლობს შეჩერებულ ოპერაციებს საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე.

1. შეისწავლონ ის ანგარიშები, რომელზეც უჩვეულო ან ძველი თანხებია ასახული, არანორმალურ მერყეობას აქვს ადგილი, ან აშკარაა არაეფექტურად განხორციელებული ოპერაციები.

2. შეადარონ თანხები განყოფილებაში გამოანგარიშებულ ჯამურ თანხებს და მთავარ საბუღალტრო წიგნს.

3. შეისწავლონ მენეჯმენტის ანგარიშგებები გაურკვეველი თანხებისა და უჩვეულო საქმიანობის შესახებ.

XII. შეისწავლონ შემოსავლებისა და ხარჯების ის ანგარიშები, რომლებიც სახსრების გადარიცხვის პროცედურებთანაა დაკავშირებული, რათა დადგინდეს, თუ რამდენად ხშირად სრულდებოდა გატარებები, რომლებიც გამოწვეული იყო სახსრების გადარიცხვის დავალებთა დაგვიანებული ან არასწორი შესრულებით.

XIII. შეისწავლონ სახსრების გადარიცხვის ოპერაციების წარმოების ადგილი, საკომუნიკაციო ტერმინალების მდებარეობა და დაადგინონ, თუ რამდენად არის უზრუნველყოფილი უსაფრთხოება არსებულ პირობებში.

შემოწმების შედეგები

მას შემდეგ, რაც დასრულდება სახსრების ელექტრონული გადარიცხვების შემოწმების პროცედურები შემმოწმებლებმა შეაჯამონ შემოწმების შედეგები და განიხილონ იგი უფროს შემმოწმებელთან და ბანკის მენეჯმენტთან ერთად.

ბანკის მენეჯმენტთან წარმოებული ყველა მოლაპარაკების დასრულების შემდეგ, მოამზადონ კომენტარები შემოწმების აქტის მე-7 გვერდისთვის – "სხვა საკითხები", მაგრამ მხოლოდ გამონაკლისის სახით, მაგალითად, თუ სახეზეა ზარალი ან სუსტი მხარეები:

– ნებისმიერი სისუსტე ბანკის ელექტრონული გადარიცხვის პროცედურებში, რომელმაც შეიძლება ბანკი რისკის წინაშე დააყენოს შემდეგ სფეროებთან მიმართებაში:

ა. საგადასახადო დავალებების ინიცირება სვიფტისა და ტელექსის მეშვეობით. მიუთითონ არსებული ხარვეზების შესახებ იმ შემთხვევაში, თუ ინიცირებისთვის სხვა სისტემა გამოიყენება.
ბ. ბანკის ადმინისტრაციამ საქმიანობის ხარვეზები, რომლებიც სახსრების გადარიცხვის ოპერაციების კონტროლთანაა დაკავშირებული.
გ. დღიური და სადღეღამისო ოვერდრაფტებთან დაკავშირებული საკრედიტო რისკის შეფასების ხარვეზები.
დ. ოპერაციული და საკომუნიკაციო კონტროლის ხარვეზები.
ე. შიდა აუდიტის სტრუქტურის ხარვეზები გადარიცხვების კუთხით.
ვ. ხარვეზები კლიენტების სახსრების გადარიცხვების შესრულებაში.
ზ. შიდა კონტროლის სტრუქტურის ხარვეზები.
თ. ბანკის მენეჯმენტის პასუხები შემოწმების შედეგად წამოჭრილ ყველა კითხვაზე.

– შემმოწმებლებმა გადაცენ მათ მიერ მომზადებული წერილობითი დასკვნა უფროს შემმოწმებელს.

– მოამზადონ თქვენი დასკვნების დასასაბუთებელი დოკუმენტები, რომლებიც მომავალი შემოწმების იქნება გამოსაყენებელი.

III. სახსრების ელექტრონული გადარიცხვის შიდა კონტროლის შემოწმების კითხვარი

განიხილეთ სახსრების გადარიცხვის ოპერაციების შიდა კონტროლის პოლიტიკა, პრაქტიკა და პროცედურები. ბანკში არსებული გადარიცხვის სისტემა აღწერილ უნდა იქნას სრულყოფილად და გასაგებად. აუცილებლობის შემთხვევაში, მოყვანილი უნდა იქნას ახსნა-განმარტებები, დიაგრამები და სისტემაში გამოყენებული ფორმების ასლები. კითხვარის ის საკითხები, რომლებიც ვარსკვლავებითაა მონიშნული, ადგილზე შემოწმებას საჭიროებენ.

ფაქსიმილეების შემოწმება

დიახ არა

___ ___ ინახება თუ არა ბანკში იმ თანამშრომელთა სია, რომლებიც უფლებამოსილი არიან გადარიცხვის ინიცირებაზე?
___ ___ განსაზღვრულია თუ არა უფლებამოსილ თანამშრომელთა წრე?
___ ___ ინახება თუ არა უფლებამოსილ თანამშრომელთა ფაქსიმილეები ორმაგი კონტროლის ქვეშ?
___ ___ ინახება თუ არა ბანკში კლიენტების უფლებამოსილ პირთა ფაქსიმილეების სია ან კარტოთეკა, რომლებიც გადარიცხვის სისტემას იყენებენ?
___ ___ ზღუდავს თუ არა ბანკი კლიენტების უფლებამოსილი პირების რიცხვს?
___ ___ ინახება თუ არა ფაქსიმილეების კარტოთეკის ბარათები ორმაგი კონტროლის ქვეშ?
___ ___ ზღუდავს თუ არა ფაქსიმილეების კარტოთეკის ბარათები თანხის ოდენობას რომელიც შეიძლება გადარიცხოს უფლებამოსილმა პირმა?
___ ___ ურჩევს თუ არა ბანკი თავის კლიენტებს უფლებამოსილ პირთა სიის შენახვას ორმაგი კონტროლის ქვეშ?
___ ___ ადარებენ თუ არა ბანკის თანამშრომლები ხელმოწერას თანხების გადარიცხვის მოთხოვნაზე ბანკში შენახულ ფაქსიმილეს?

დიახ არა

სასინჯი კოდების შემოწმება

___ ___ ინახება თუ არა ბანკში სასინჯი კოდების გამოსათვლელი ფორმულა ორმაგი კონტროლის ქვეშ?
___ ___ უშვებენ თუ არა სასინჯი კოდების გამოთვლის ოთახში, ტელეტაიპებთან ან კომპიუტერის ტერმინალებთან მხოლოდ სათანადოდ უფლებამოსილ პირებს?
___ ___ ინახება თუ არა ბანკში ყველა ახალი სასინჯი კოდი?
___ ___ აქვს თუ არა ბანკს მენეჯმენტის იმ პირთა სია, რომლებიც უფლებამოსილი არიან სასინჯი კოდების გასაღებებებთან მუშაობაზე?
___ ___ გამოიყენება თუ არა სასინჯი კოდები ყველა იმ შეტყობინებისთვის, რომელთა იდენტურობაც უნდა შემოწმდეს?
___ ___ ხდება თუ არა სასინჯი კოდების გადამოწმება შეტყობინების მიმღებისგან განსხვავებული პირის მიერ?
___ ___ ხდება თუ არა კლიენტთან ხელმეორედ დაკავშირება ან გამოიყენება თუ არა გადამოწმების სხვა პროცედურები იმ გადარიცხვების ინიცირებისას, რომლებისთვისაც სასინჯი კოდები არ გამოიყენება?
___ ___ მოითხოვენ თუ არა საფოსტო გადარიცხვის პროცედურები სასინჯი კოდის დართვას?
___ ___ შეიცავს თუ არა სასინჯი კოდის გამოანგარიშების ფორმულა დამატებით რიცხვს, რომელიც მოყვანილია კლიენტსა და ბანკს შორის დადებულ შეთანხმებაში?
___ ___ არსებობს თუ არა ბანკში სასინჯი კოდების შემოღებისა და გაუქმების პროცედურები?

___ ___ გამიჯნულია თუ არა ბანკში სასინჯი კოდების შემოღების და შეტყობინების იდენტურობის დადგენის ფუნქციები?

დიახ არა

ტელეფონით მიღებული საგადასახადო დავალებები

___ ___ შემუშავებულია თუ არა ბანკში ინსტრუქციები იმ ინფორმაციის შესახებ, რომელიც მოეთხოვება პირს, რომელიც სახსრების გადარიცხვას ტელეფონის მეშვეობით ახდენს?

___ ___ შედის თუ არა ამ ინფორმაციაში იდენტურობის დადგენის კოდი?

___ ___ გამოიყენება თუ არა ბანკში კლიენტთან ხელმეორედ დაკავშირების პროცედურა?

___ ___ დაწესებულია თუ არა ბანკში ლიმიტი გადასარიცხი თანხების ოდენობაზე, რომლის ზევითაც აუცილებლად უნდა მოხდეს დაკავშირება ბანკის კლიენტთან, გადარიცხვის დავალების დადასტურების მიზნით?

___ ___ არსებობს თუ არა ბანკში იმ პირთა სია, რომლებიც უფლებამოსილი არიან სახსრების გადარიცხვაზე და ბანკის სახელით შეტყობინებების გაგზავნაზე?

___ ___ უკრძალავენ თუ არა ბანკში მომქმედი პროცედურები სახსრების გადარიცხვის ოპერაციების წარმოებას ბანკის იმ თანამშრომლებს, რომლებიც ტელეფონით იღებენ შეტყობინებას?

___ ___ გამოიყენება თუ არა ბანკში ჩამწერი ხელსაწყო, რომლის მეშვეობითაც მაგნიტურ ფირზე იწერება კლიენტის ყველა ის დავალება, რომელიც ბანკიდან სახსრების გადარიცხვას ეხება?

___ ___ ატყობინებს თუ არა ბანკი თავის კლიენტებს სპეციალური სიგნალის, წინასწარი გაფრთხილების ან ხელშეკრულების საშუალებით, რომ საუბარი მაგნიტურ ფირზე იწერება?

___ ___ გამოიყენება თუ არა სახსრების გადარიცხვისთვის წინასწარ გადანომრილი ფორმები ან ხდება თუ არა ფორმების გადანომრვა სახსრების გადარიცხვის ოპერაციის დასრულების შემდეგ?

___ ___ აღირიცხება თუ არა დავალებები სახსრების გადარიცხვაზე ოფიციალურ ჟურნალში და ხდება თუ არა მათი სხვა რაიმე სახით რეგისტრაცია?

დიახ არა

___ ___ ყოველღიურად ამოწმებენ თუ არა მაკონტროლებელი მუშაკები ამ ჟურნალს და სხვა ჩანაწერებს?

შეიცავს თუ არა სახსრების გადარიცხვის დავალებათა ჩანაწერები შემდგომ ინფორმაციას:

___ ___ ა. გადარიცხვის ოპერაციის ნომერს?

___ ___ ბ. გადარიცხული თანხის მოცულობას?

___ ___ გ. იმ პირის, ფირმის ან ბანკის დასახელებას, რომლის განკარგულებითაც სახსრების გადარიცხვა განხორციელდა?

დავალებები სახსრების გადარიცხვაზე

___ ___ გააჩნია თუ არა ბანკს ტელეტაიპი ან კომპიუტერული ტერმინალი, რომლის საშუალებითაც გადარიცხვის შეტყობინების გაგზავნას ან მიღებას შეძლებდა?

___ ___ გამიჯნულია თუ არა ერთმანეთისგან შეტყობინების მიღება, გადამოწმება და შემდგომი დამუშავება?

___ ___ კონტროლის მიზნით, ხდება თუ არა გადარიცხვის შეტყობინებათა მიღების და გაგზავნის დროის აღნიშვნა ან მათი გადანომრვა?

___ ___ შეიცავს თუ არა მიღებული შეტყობინება სასინჯ პაროლს ან კოდს, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელი იქნება შეტყობინების იდენტურობის დადგენა?

___ ___ უცვლელად ინახება თუ არა შეტყობინების ყველა ასლი საოპერაციო დღის განმავლობაში?

___ ___ შეისწავლება თუ არა ეს ასლები იმ თანამშრომლების მიერ, რომლებიც არ არიან დაკავშირებულნი სახსრების გადარიცხვების ოპერაციებთან?

დიახ არა

ანგარიშგება, დავალებათა დამუშავება და სისტემა

___ ___ ყოველდღიურად ხდება თუ არა გადარიცხვის განყოფილებაში გადარიცხული სახსრების მოცულობისა და წარმოებულ ოპერაციათა რიცხვის შედარება მიღებული შეტყობინების რაოდენობასა და შეტყობინებაში ნახსენები გადასარიცხი თანხების რაოდენობასთან?

___ ___ ხდება თუ არა წარმოებულ ოპერაციათა ყოველდღიური გადამოწმება ბანკის სხვა სამსახურში, კორესპონდენტ ბანკებში ან იმ პირების მიერ, რომლებიც უშუალოდ არ არიან ჩართულნი გადარიცხვის ოპერაციებში?

___ ___ ყოველდღიური გადამოწმებისას, აღირიცხება თუ არა ყველა გადანომრილი ბლანკი, გაუქმებული ბლანკების ჩათვლით?

___ ___ შეისწავლება თუ არა მაკონტროლებელი მუშაკის მიერ გადარიცხვის ოპერაციების გადარიცხვის შეტყობინებებთან შედარების შედეგები?

___ ___ გამიჯნულია თუ არა ყოველდღიური საქმიანობის შედეგების დაბალანსება შეტყობინების მიღების, დამუშავებისა და გაგზავნისგან?

___ ___ ამოწმებს თუ არა გადარიცხვების განყოფილება ბანკის სხვა განყოფილებებში გაგზავნილ მონაცემებს, რათა უზრუნველყოს მათი თანხვედრა საერთო მონაცემებთან?

___ ___ შეისწავლება თუ არა სახსრების გადარიცხვის მოთხოვნები ბანკის თანამშრომელთა მიერ, მათი სწორად დამუშავების შემოწმების მიზნით?

___ ___ შეისწავლება თუ არა ყველა ამოგდებული მონაცემი და/ან დაშვებული გამონაკლისი ისეთი თანამშრომლების მიერ, რომლებიც არ არიან დაკავშირებული სახსრების მიღებასთან, მომზადებასა თუ გადაზიდვასთან?

___ ___ იმ შემთხვევაში, თუ ბანკი იღებს გადარიცხვის მოთხოვნებს სამუშაო დღის დამთავრების შემდეგ, ან იღებს მოთხოვნას სახსრების გადარიცხვაზე მომავალი თარიღისთვის, სრულდება თუ არა მათი

სწორად აღრიცხვა და დამუშავება?

დიახ არა

___ ___ შეისწავლება თუ არა ბანკში საკორესპონდენტო ანგარიშები, რათა დადგინდეს ე.წ. „ღია“ სახსრების არსებობა და რა მიზეზით არ მოხდა მათი დახურვა?

___ ___ ყოველდღიურად ამოწმებს თუ არა მაკონტროლებელი მუშაკი ყველა შესწორებულ, ამოგდებულ, გადაადგილებულ და საერთოდ შეცვლილ მონაცემებს?

___ ___ არსებობს თუ არა სახსრების გადარიცხვის ან სხვა განყოფილებაში ისეთი პროცედურები, რომლებიც კრძალავენ სახსრების გადარიცხვას ისეთ ანგარიშზე, რომლის დაკრედიტებაც აკრძალულია, ან რომელზედაც მიუღებელი ნაშთები ირიცხება?

___ ___ იწარმოება თუ არა ბანკში სახსრების გადარიცხვის და გადმორიცხვის მოთხოვნათა ადეკვატური ჩანაწერები, რომლებიც უზრუნველყოფენ შესრულებულ ოპერაციათა შესწავლის შესაძლებლობას?

___ ___ გამოიყენება თუ არა ხელმძღვანელობის მიერ დოკუმენტური პროცედურები ან დიაგრამები განყოფილების პერსონალის მომზადების მიზნით?

___ ___ პერიოდულად მოწმდება თუ არა გადარიცხვების განყოფილება ბანკის მენეჯმენტის და/ან აუდიტის სამმართველოს მიერ, რათა დარწმუნდნენ, რომ განყოფილება დადგენილ პოლიტიკას ატარებს?

___ ___ ხდება თუ არა ბანკის აუდიტის სამმართველოს ინფორმირება გადარიცხვის სისტემაში ან მუშაობის მეთოდებში ცვლილებათა შესახებ?

___ ___ ხდება თუ არა ყველა საბუღალტრო ჩანაწერის, ოპერაციებისა აღმრიცხავი ბარათების ან სხვა დამადასტურებელი დოკუმენტების ავტომატური წარმოება?

კადრები

___ ___ შემუშავებულია თუ არა ბანკში იმ თანამშრომელთა შემოწმების პროცედურები, რომლებიც გადარიცხვის განყოფილებაში პასუხისმგებელ თანამდებობაზე ინიშნებიან?

დიახ არა

___ ___ იკრძალება თუ არა ბანკში ახლად მიღებული თანამშრომლების მუშაობა საპასუხისმგებლო თანამდებობაზე სახსრების გადარიცხვის განყოფილებაში?

___ ___ ეკრძალება თუ არა დროებით დაქირავებულ მუშაკებს გადარიცხვის განყოფილებაში რაიმე საპასუხისმგებლო თანამდებობის დაკავება?

___ ___ მოეთხოვებათ თუ არა იმ თანამშრომლებს, რომლებიც რაიმე საპასუხისმგებლო თანამდებობაზე ინიშნებიან წარმოადგინონ ანგარიში თავიანთი დავალიანების შესახებ?

___ ___ ბანკის მასშტაბისგან დამოუკიდებლად, ხდება თუ არა სახსრების გადარიცხვის განყოფილების თანამშრომლების ფუნქციათა პერი-

ოდული როტაცია?

___ ___ ეკრძალებათ თუ არა სახსრების გადარიცხვის განყოფილების თანამშრომელთა ნათესავებს ბანკის ბუღალტერიაში ან მონაცემთა დამუშავების განყოფილებაში მუშაობა?

___ ___ მოითხოვს თუ არა ბანკის პოლიტიკა, რომ განყოფილების თანამშრომელმა აუცილებლად აიღოს რამოდენიმე, ერთმანეთზე მიყოლებული დღეებისგან შემდგარი შვებულება?

___ ___ გადაჰყავს თუ არა ბანკის მენეჯმენტს საპასუხისმგებლო თანამდებობიდან ის თანამშრომლები, რომლებმაც განცხადება შეიტანეს ბანკიდან დათხოვნის თაობაზე?

ფიზიკური უსაფრთხოება

___ ___ აქვს თუ არა მხოლოდ სათანადოდ უფლებამოსილ პირებს სახსრების გადარიცხვის ოთახში შესვლის შესაძლებლობა?

___ ___ ხდება თუ არა ბანკში ყველა იმ პირის ვინაობის დადგენა, რომლებიც სახსრების გადარიცხვის ოთახში შედიან და მოეთხოვებათ თუ არა მათ ხელმოწერა შესვლაზე და დაყვებათ თუ არა მათ ვინმე მათი იქ ყოფნის განმავლობაში?

დიახ არა

___ ___ საჭიროა თუ არა განყოფილებაში სამუშაო საათების შემდეგ დარჩენისთვის სპეციალური წერილობითი ნებართვა?

___ ___ ვის მიერ ხდება ამ ნებართვის გაცემა? და არიან თუ არა ამის შესახებ ინფორმირებულნი ბანკის დაცვის თანამშრომლები?

___ ___ ეკრძალებათ თუ არა ბანკის ტერმინალის ოპერატორებს ან სხვა პირებს, რომლებიც სახსრების გადარიცხვას აწარმოებენ ბანკის კომპიუტერულ დარბაზში შესვლა?

___ ___ ეკრძალებათ თუ არა ბანკის კომპიუტერული განყოფილების თანამშრომლებს ბანკის ტერმინალებთან მისვლა და სასინჯი კოდების შეცველი ინფორმაციით სარგებლობა?

___ ___ აქვს თუ არა სახსრების გადარიცხვის სისტემის აპარატურას ისეთი ფიზიკური ან პროგრამული საშუალებები, რომლებიც არ იძლევიან მისი გამოყენების საშუალებას ისეთი პირების მიერ, რომლებსაც არ გააჩნიათ ამის უფლება?

___ ___ საოპერაციო დღის დასრულებისას, ითიშება თუ არა ბანკის ტერმინალები და გადარიცხვის სხვა საშუალებები?

___ ___ იხურება თუ არა პაროლები მათი ტერმინალებზე შეყვანის დროს?

___ ___ ხშირად იცვლება თუ არა ოპერატორების პაროლები? თუ იცვლება, რამდენჯერ?

___ ___ აუცილებელია თუ არა სამეთვალყურეო პერსონალის ნებართვა, როდესაც საქმე ეხება არაუფლებამოსილი პირის მიერ ბანკის ტერმინალის გამოყენებას?

___ ___ არსებობს თუ არა კომპიუტერულ სისტემაში სხვადასხვა დონეზე შესაღწევი პაროლები, მაგალითად მონაცემთა ფაილებში შესასვლელად და გადარიცხვის ოპერაციების ინიცირებისთვის?

___ ___ ტარდება თუ არა ბანკის პერსონალის პერიოდული მომზადება იმ ფორმით, რომელიც საფრთხეს არ უქმნის არსებულ მონაცემებს და/ან ჩანაწერების ფაილებს?

დიახ არა

___ ___ ეკრძალებათ თუ არა განყოფილების მუშაკებს მნიშვნელოვანი დანადგარების გასაღებების ოთახიდან გატანა?

___ ___ არსებობს თუ არა ბანკში სარეზერვო კომუნიკაციების სისტემა?

___ ___ პერიოდულად მოწმდება თუ არა ეს სისტემა ბანკის პერსონალის მიერ?

___ ___ გამოიყენება თუ არა სარეზერვო სისტემის დანადგარები მხოლოდ სამეთვალყურეო პერსონალის ნებართვით?

საგანგებო სიტუაციაში მოქმედების გეგმები

___ ___ შემუშავებულია თუ არა ბანკში საგანგებო სიტუაციაში მოქმედების გეგმა, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება ბანკსა და ჩიპს, ან სვიფტს, ეროვნულ ბანკსა და მომსახურე კომპანიებს შორის კომუნიკაციების მთლიანად ან ნაწილობრივ მწყობიდან გამოსვლის შემთხვევები?

___ ___ მოწმდება თუ არა გეგმები პერიოდულად?

___ ___ გაავრცელა თუ არა ბანკის მენეჯმენტმა საგანგებო სიტუაციაში მოქმედების გეგმა გადარიცხვის განყოფილებს თანამშრომლებს შორის?

___ ___ გათვალისწინებული თუ არა საგანგებო სიტუაციის დროს ან მოსალოდნელი ევაკუაციის შემთხვევაში მნიშვნელოვანი ინფორმაციისა და კომპიუტერული დანადგარების დაცვა?

___ ___ კრძალავს თუ არა ბანკის უსაფრთხოების სამსახური შემდგომ შესვლას მნიშვნელოვანი ინფორმაციის შენახვის ადგილზე?

კრედიტის შეფასება და დამუშავება

___ ___ შემუშავებულია თუ არა რისკის ლიმიტები ბანკის იმ კლიენტებისთვის, რომლებიც ჩიპს ან სახსრების გადარიცხვის სხვა სისტემას იყენებენ, როდესაც დღიურ ან სადღეღამისო ოვერდრფტებს იხილავენ?

___ ___ ა. ეხება თუ არა ეს ლიმიტები იმ კლიენტებს, რომლებშიც ბანკს წილობრივი მონაწილეობა გააჩნია?

დიახ არა

___ ___ ბ. რამდენად ხშირად ხდება ამ ლიმიტების შესწავლა და შეცვლა?

___ ___ გ. შეისწავლება თუ არა ეს ლიმიტები ბანკის უფროსი მენეჯერის მიერ და რა სიხშირით?

___ ___ ხდება თუ არა ბანკში მოსალოდნელი, მაგრამ მიუღებელი სახსრების ანგარიშში გადახდა? თუ ხდება, სრულდება თუ არა ასეთი გადახდა საკრედიტო სამმართველოს შესაბამისი მუშაკის ნებართვის შემდგომ?

___ ___ შეზღუდულია თუ არა ყოველდღიური რისკის მოცულობა დღის განმავლობაში მისაღები თანხების ოდენობით?

___ ___ ითვალისწინებენ თუ არა დღიური ოვერდრაფტის ლიმიტის დაწესებისას იმავე კლიენტებზე გაცემული სხვა სესხების მოცულობას?

___ ___ თითოეულ კლიენტთან მიმართებაში, ყოველდღიურად იწარმოება თუ არა ჩანაწერები, რომლებშიც აღირიცხება ღია, მიღებული და მიუღებელი ნაშთები, ბანკში გადმორიცხული და ბანკიდან გადარიცხული სახსრების მოცულობა და მიღებული სახსრების ის ნაშთები, რომლებიც გადახდის მომენტში არსებობდნენ?

___ ___ იმ შემთხვევაში, როდესაც გადახდილი თანხა აჭარბებს დაწესებულ ლიმიტებს, დროულად ტარდება თუ არა აუცილებელი ზომები საჭირო სახსრების მისაღებად?

___ ___ სადღეღამისო ოვერდრაფტის წარმოშობის შემთხვევაში, ცდილობენ თუ არა ბანკში დაადგინონ, თუ ვისი მიზეზითაა ეს გამოწვეული. თუ ასეა, ხდება თუ არა ამის სათანადო აღრიცხვა? ატარებენ თუ არა ადეკვატურ ზომებს საჭირო სახსრების დროული ამოღების მიზნით?

დასკვნა

___ ___ იძლევა თუ არა მოპოვებული ინფორმაცია შიდა კონტროლის ადეკვატური შეფასების საშუალებას? არის თუ არა ისეთი სფეროები, რომლებიც ამ კითხვარმა არ მოიცვა და რომლებმაც შეიძლება რაიმე გავლენა იქონიოს ბანკის შიდა კონტროლზე?

___ ___ ამ კითხვარის კითხვებზე მიღებული პასუხების შედეგად მოპოვებული ინფორმაციის საფუძველზე, შიდა კონტროლი შეიძლება შეფასდეს ადეკვატურად/არაადეკვატურად.

§ 30. გარე აუდიტის პროცედურები

შესავალი

აუდიტის სამსახურის მიზანია ორგანიზაციის ფინანსური, საბუღალტრო პროცედურების, ჩანაწერებისა და პოლიტიკის სამართლიანობისა და სიზუსტის შეფასება. აუდიტის მიერ შეგროვებული ინფორმაციის ფასეულობა დამოკიდებულია მისი დამოუკიდებლობის დონეზე, აუდიტორების კომპეტენციაზე და აუდიტის მასშტაბებზე. თუ ამ ფაქტორებიდან რომელიმე ეჭვს იწვევს, მაშინ საეჭვო ხდება საერთოდ აუდიტის ადეკვატურობაც. ბანკი, ეროვნული ბანკის ინსტრუქციის (ან კანონის) თანახმად, ვალდებულია ჩაატაროს გარე აუდიტი. ბანკის გარე აუდიტი ტარდება გარე სააუდიტო ფირმის მიერ და წარმოადგენს მისი წლის-ბოლო ფინანსური ანგარიშგების წლიურ განხილვას. საბანკო ოპერაციების მოცულობასა და კომპლექსურობიდან და ბანკის შიდა აუდიტის სამმართველოს ეფექტურობიდან გამომდინარე, შიდა აუდიტი შეიძლება ადეკვატური იყოს. მიუხედავად ამისა, შიდა კონტროლის პროგრამის გარდა ბანკის მენეჯმენტმა აუცილებლად უნდა გააფორმოს კონტრაქტი გარე სააუდიტო ფირმის მომსახურებასთან დაკავშირებით.

გარე აუდიტი

გარე აუდიტის ძირითადი მიზანია მესამე მხარის დამოუკიდებელი აზრი, რომელიც ადასტურებს ბანკის ფინანსური მდგომარეობის სიმართლესა და სიზუსტეს. გარდა ამისა, დამოუკიდებელი სააუდიტო სამსახური ამოწმებს ბანკის შიდა კონტროლს, საბუღალტრო პროცედურებსა და პოლიტიკას. ძირითადი მიზნების გარდა, აუდიტორებთან კონტრაქტებს დებენ სხვადასხვა სპეციალიზებული ამოცანების ან რჩევების მისაღებად, მაგალითად: გადასახადები, საოპერაციო ხარჯების ანალიზი, მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები, პერსონალის მოთხოვნები. სააუდიტო ფირმები ხშირად იძლევიან რეკომენდაციებს ეფექტურობის გასაუმჯობესებლად და ნაკლოვანების გამოსასწორებლად., რაც მთლიანობაში მიგვიყვანს საბანკო კონტროლის სისტემის გაძლიერებამდე. ხშირად, გარე აუდიტის რჩევა ძალზე საჭიროა ბანკის მენეჯმენტისთვის, საბანკო ოპერაციების სისტემების ადეკვატურობის ობიექტური შეფასებისთვის.

გარე აუდიტის მდგომარეობის შემოწმების მიზნები

I. გარე აუდიტის დამოუკიდებლობა
II. გარე აუდიტის კომპეტენტურობისა და მასშტაბის ადეკვატურობა
III. საბანკო წესებთან და საბანკო ინსტრუქციებთან შესაბამისობა
IV. შემოწმების შედეგები
V. საბოლოო რეიტინგი

გარე აუდიტის დამოუკიდებლობა

გარე სააუდიტო ფირმა და აუდიტორები დამოუკიდებლები უნდა იყვნენ ბანკის თანამშრომლებისა და დირექტორატისაგან, იმისათვის, რომ სახელმწიფოს მარეგულირებელმა ორგანიზაციებმა, ფინანსურმა საზოგადოებრიობამ და სხვა დაინტერესებულმა მხარეებმა ცნონ აუდიტის სიზუსტე და დამაჯერებლობა.

შემოწმების ზოგადი პროცედურები

- ბანკის მენეჯმენტისა და დირექტორატის მფლობელობაში მყოფი, სააუდიტო ფირმასთან დაკავშირებული ყველა ფინანსური ინტერესის სიის მიღება.
- სასესხო სიის შემოწმება, რათა დავინახოთ, გააჩნია თუ არა ფირმას ან აუდიტორებს აღნიშნულ დაწესებულებასთან მიმდინარე სასესხო ან სხვა ტიპის საქმიანი ურთიერთობები, რომლებიც შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ინტერესთა კონფლიქტი (მაგალითად, როცა სააუდიტო ფირმას აქვს იმ ბანკის ფასიანი ქაღალდები, რომელსაც ამოწმებს).
- ბანკსა და სააუდიტო ფირმას შორის დადებული კონტრაქტების ყველა ასლი, რომელიც ეხება სხვა ნებისმიერ გაწეულ სამსახურს.
- სამეთვალყურეო საბჭოსა და მნიშვნელოვან აქციონერებთან (ფიზიკური ან იურიდიული პირები, რომელთა წილი ბანკში აღემატება 10%-ს) პირდაპირ ან არაპირდაპირ, დაკავშირებულ პირთა სია.

გარე აუდიტის კომპეტენცია და მასშტაბები

განსაზღვრული უნდა იქნას, როგორც გარე აუდიტის ფირმისა და აუდიტორების კომპეტენტურობა, ასევე აუდიტის მასშტაბის ადეკვატურობა, რომლის შემდეგ შემმოწმებელს შეუძლია განსაზღვროს, რამდენად სარწმუნოა

აუდიტის აქტის ხარისხი, სიზუსტე და გადაწყვიტოს, შეიძლება თუ არა მის შედეგებზე დაყრდნობა.

საერთაშორისოდ აღიარებული საბუღალტრო ფირმები პატივს სცემენ პროფესიული ეთიკის კოდექსს, რომელიც ითხოვს, რომ აუდიტი ჩატარდეს საზოგადოდ მიღებული საბუღალტრო სტანდარტებისა და პრინციპების შესაბამისად. სტანდარტების თანახმად, აუდიტი უნდა ჩატარდეს მხოლოდ შესაბამისი ცოდნისა და განათლების მქონე, კომპეტენტური და კვალიფიციური ადამიანების მიერ. დასრულებული აქტიდან უნდა ჩანდეს, შეესაბამება თუ არა წარმოდგენილი ფინანსური ინფორმაცია და შენიშვნები საზოგადოდ მიღებულ საერთაშორისო საბუღალტრო სტანდარტებს. საუდიტო ფირმა უნდა იძლეოდეს გარანტიას, რომ ფინანსური ინფორმაცია სწორად არის წარმოდგენილი.

აუდიტის მასშტაბი მერყეობს სრულმასშტაბიანიდან მოკლემასშტაბიანამდე. სრულმასშტაბიანი აუდიტი წარმოადგენს საქმიანობის პირველადი სფეროების, პოლიტიკის, პროცედურების, მენეჯმენტის ამომწურავ შესწავლასა და ფინანსური ინფორმაციის მოწოდებას.

გარე აუდიტის კომპეტენციის განმსაზღვრელი პროცედურები

– ბანკსა და სააუდიტო ფირმას შორის დადებული კონტრაქტების ასლის მიღება, რომელშიც აღნიშნული იქნება პირობები, მომსახურება და საკომისიოები.
– სააუდიტო ფირმასთან დაკავშირება და სააუდიტო ჯგუფის ხელმძღვანელ აუდიტორთან აუდიტსა და მის მასშტაბებზე მოლაპარაკება.
– სააუდიტო ფირმის შესახებ ინფორმაციის მიღება. მაგალითად რა ხნის ისტორია აქვს, რამდენი და რა ტიპის აუდიტები აქვს ჩატარებული.
– თითოეული გარე აუდიტორის ბიოგრაფიული მონაცემების შესწავლა.

გარე აუდიტის მასშტაბის განსაზღვრის შემოწმების პროცედურები

– აუდიტის მასშტაბის ასლის მიღება, რომელიც უნდა აღინიშნებოდეს ბანკსა და სააუდიტო ფირმას შორის დადებულ კონტრაქტში.
– აუდიტის აქტის საბოლოო პროექტის, კონტრაქტისა და აუდიტის შეჯამებული შედეგების ასლების მიღება (საჭიროების შემთხვევაში). ეს მოხსენებები გვიჩვენებენ სააუდიტო საქმიანობის რეალურ მასშტაბს. შემმოწმებელმა უნდა დაადგინოს და განსაზღვროს საბანკო წესებთან და ინსტრუქციებთან შესაბამისობა.

შემოწმების პროცედურები:

– შესწავლილ იქნას ყველა შესაბამისი საბანკო წესი და ინსტრუქცია, რომლებიც კომერციული ბანკის შიდა და გარე აუდიტის ფუნქციებს ეხება.

შემოწმების შედეგები

მას შემდეგ, რაც შემმოწმებელი დაასრულებს პროცედურებს და ბანკის გარე და შიდა აუდიტის შესაფასებლად საჭირო ინფორმაციას დააგროვებს, მან უნდა წარმოადგინოს თავისი შედეგები. შედეგები არის შემოწმების შესახებ აქტის საფუძველი.

ორგანიზაციულ სტრუქტურასთან დაკავშირებული რეკომენდაციები:

• სამეთვალყურეო საბჭო ვალდებულია შექმნას სარევიზიო კომისია, რომელიც მხოლოდ გარედან მოსული დირექტორებით დაკომპლექტდება. თუ ასე არ მოხდა, მაშინ დაადგინოს, დანიშნა თუ არა სამეთვალყურეო საბჭომ ვინმე პასუხისმგებელი პირი და თუ ასე მოხდა, ვინ?

- არიან თუ არა სარევიზიო კომისიის წევრები იმდენად კვალიფიციური, რომ შეძლონ დაკისრებული პასუხისმგებლობის შესრულება?
- ჩანს თუ არა კომისიის კრებების ოქმებიდან რამდენად არიან კომისიის წევრები დაინტერესებულები გარე აუდიტის საქმიანობითა და შედეგებით?
- რამდენად ხშირად იმართება სარევიზიო კომისიის კრებები და იხილება თუ არა მათზე გარე აუდიტის შედეგები? ამასთან, იმ შემთხვევაში, როდესაც აუდიტის შედეგები უარყოფითია და რეაგირებას საჭიროებს მენეჯმენტის მხრიდან, უზრუნველყოფს თუ არა სარევიზიო კომისია ამაზე კონტროლს?
- ყოფილა თუ არა შემთხვევები, როდესაც გარე აუდიტორები გათავისუფლებულები იყვნენ საკუთარი მოვალეობის შესრულებიდან მენეჯმენტის მიერ?

გარე აუდიტის დამოუკიდებლობასთან დაკავშირებული შემოწმების შედეგები

- არის თუ არა ბანკთან დაკავშირებული რომელიმე აუდიტორი მენეჯმენტის ან სამეთვალყურეო საბჭოს წევრი?
- ეწევა თუ არა ეს სააუდიტო ფირმა ძირითად სააღრიცხვო მომსახურებას ან ჩანაწერების შენახვის მომსახურებას?
- აქვს თუ არა ფირმას ან აუდიტორს პირდაპირი ფინანსური ინტერესი ბანკში?
- აქვს თუ არა მენეჯმენტს პირდაპირი ფინანსური ინტერესი სააუდიტო ფირმაში, ან განსაკუთრებული ურთიერთობები აუდიტორებთან, რომლებიც შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ინტერესთა კონფლიქტი?

გარე აუდიტის კომპეტენციასთან დაკავშირებული შემოწმების შედეგები

- აქვთ თუ არა გარე აუდიტორებს ადეკვატური ცოდნა და გამოცდილება აუდიტის ჩასატარებლად (მაგალითად, არიან თუ არა ისინი სერტიფიცირებული ბუღალტრები)?
- ჩანს თუ არა აქტში წამოდგენილი ინფორმაციიდან აუდიტორების პროფესიონალიზმი?
- თუ სააუდიტო ფირმა ან ფირმის თანამშრომელი არ არის აღიარებული, რა გარანტია აქვს ბანკის მენეჯმენტს, რომ ფირმა უზრუნველყოფს ხარისხიან აუდიტორულ მომსახურებას?
- მნიშვნელოვნად განსხვავდება თუ არა შემოწმების შედეგები გარე აუდიტორის დასკვნისგან? დეტალურად მიუთითეთ შემოწმების აქტსა და აუდიტორის დასკვნას შორის არსებული განსხვავებები.

გარე აუდიტის მასშტაბთან დაკავშირებული შემოწმების შედეგები

- არის თუ არა კონტრაქტში აღნიშნული აუდიტის მასშტაბი ადეკვატური, საზოგადოდ მიღებულ სააღრიცხვო სტანდარტების შესაბამისად. აუდიტის მასშტაბი უნდა იყოს ამომწურავი და უახლოვდებოდეს სრულმასშტაბიან აუდიტს.
- რა იყო გადამწყვეტი ფაქტორი აუდიტის მასშტაბის განსაზღვრაში? ვინ ატარებდა მოლაპარაკებას აუდიტის ფასსა და მასშტაბზე?

- შეესაბამება თუ არა აუდიტის მოხსენებები აუდიტის კონტრაქტს. ჩატარდა თუ არა ყველა სააუდიტო მომსახურება, რომელიც შეთანხმებული იყო?

შესაბამისობა საბანკო წესებთან და ინსტრუქციებთან და ამასთან დაკავშირებული შემოწმების შედეგები

- უნდა განისაზღვროს, იცავს თუ არა ბანკი ამ საქმიანობასთან დაკავშირებულ წესებსა და ინსტრუქციებს. ამასთან, დაადგინეთ, იცავდა თუ არა ბანკი ამა თუ იმ სფეროში რეგულირების მოთხოვნებს წარსულში?

საბოლოო რეიტინგის მინიჭება

როგორც გარე, ისე შიდა აუდიტთან დაკავშირებული ყველა ფაქტორის ანალიზის დასრულების შემდეგ, უნდა განისაზღვროს:

- დამაკმაყოფილებელია თუ არა ბანკის გარე აუდიტის ფუნქცია?
- აქტის მენეჯმენტის ნაწილს დაერთოს შესაბამისი კომენტარები არგუმენტების დართვით;
- მოწესრიგდეს სამუშაო დოკუმენტაცია, რომელიც გაამყარებს შემმოწმებელთა მიერ გარე აუდიტის აქტის განხილვას და დასკვნებს.

§ 31. შიდა აუდიტის სამსახურის შეფასების პროცედურები

შესავალი

სახელმძღვანელოს ეს პარაგრაფი აღწერს ადეკვატური შიდა აუდიტის სამსახურის ძირითად პრინციპებსა და მახასიათებელ ნიშნებს და წარმოადგენს ამ სამსახურის შეფასების სახელმძღვანელოს. შიდა აუდიტის ადეკვატურობისა და ეფექტურობის განხილვა და შეფასება საბანკო ზედამხედველობის მნიშვნელოვანი კომპონენტია. შიდა აუდიტის სამსახური ბანკის მენეჯმენტის მთავარი კომპონენტია და უზრუნველყოფს საბანკო ორგანიზაციების უსაფრთხო და სტაბილურ მუშაობას.

კომერციული ბანკის შიდა კონტროლის სტრუქტურა მნიშვნელოვანია საერთოდ ყველა ორგანიზაციისა და რისკების მენეჯმენტის სისტემის უსაფრთხოებისა და სტაბილურობისთვის. სწორი სტრუქტურის შემთხვევაში, შიდა კონტროლი ხელს უწყობს ოპერაციების ეფექტურად განხორციელებას, საიმედო ფინანსური და საზედამხედველო ანგარიშგებების შემუშავებას, აქტივების დაცვას; იგი უზრუნველყოფს შესაბამისობას კანონებთან, ნორმატიულ აქტებთან, შიდა აუდიტის პოლიტიკასა და პროცედურებთან. შიდა კონტროლს ამოწმებს შიდა აუდიტის სამსახური, რომელიც უშუალოდ არის ანგარიშვალდებული სამეთვალყურეო საბჭოს ან სარევიზიო კომისიის წინაშე.

შიდა აუდიტორების ინსტიტუტი („შაი“) შემდეგნაირად განმარტავს შიდა აუდიტს:

შიდა აუდიტი არის დამოუკიდებელი, ობიექტური დარწმუნებისა და საკონსულტაციო საქმიანობა, რომელიც მიზნად ისახავს ორგანიზაციის იმიჯის ამაღლებასა და მისი საქმიანობის გაუმჯობესებას. იგი ეხმარება ორგანიზაციას დასახული მიზნების მიღწევაში, რისკის მენეჯმენტის, კონტროლისა და მმართველობითი პროცესების შეფასებისა და მათი ეფექტურობის გაუმჯო-

ბესების მიზნით სისტემური და დისციპლინირებული მიდგომის გამოყენების მეშვეობით.

შიდა აუდიტის სამსახურის მნიშვნელობიდან და იმ ფაქტიდან გამომდინარე, რომ იგი ბანკის მიერ საკუთარი შიდა კონტროლის სისტემის შეფასების განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს, ინსპექტორებმა აუცილებლად უნდა განიხილონ და შეაფასონ ბანკის შიდა კონტროლის სისტემისა და შიდა აუდიტის სამსახური. ამგვარი განხილვები ხელს უწყობს მნიშვნელოვანი რისკების დადგენას და ბანკის შიდა აუდიტის სტრუქტურის ყოვლისმომცველ შეფასებას. ამგვარი განხილვები გვაწვდიან ინფორმაციას იმის დასადგენად, თუ რა დონის შემწმება უნდა ჩატარდეს თითოეულ ბანკში. ამ საკითხთან დაკავშირებით იხ. ამ სახელმძღვანელოს სპეციალური პარაგრაფი, რომელიც შიდა კონტროლის სისტემის შეფასების პროცედურებს ეხება.

სტრუქტურა, რომელიც ეროვნული ბანკის ინსპექტორებმა უნდა გაითვალისწინონ მათ მიერ შიდა აუდიტის განხორციელებისას არის საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის დოკუმენტი, სათაურით „შიდა აუდიტი ბანკებში და ზედამხედველების ურთიერთობა აუდიტორებთან“ (2001 წლის აგვისტო) – (შემდგომში „ბაზელის შიდა აუდიტი ბანკებში“). შიდა აუდიტთან დაკავშირებული პრინციპები განხილულია ამავე პარაგრაფში – „შიდა აუდიტის ბაზელის პრინციპები“ ბანკში შიდა აუდიტის თაობაზე.

ამგვარი განხილვისას, ინსპექტორებმა უნდა შეაფასონ ბანკის იმ თანამშრომლების დამოუკიდებლობა და კომპეტენტურობა, რომლებიც ფაქტიურად ახორციელებენ სამუშაოს კომერციულ ბანკებში. როგორც მინიმუმი, ინსპექტორები უნდა შეხვდნენ შიდა აუდიტორს და მასთან ერთად განიხილონ სამუშაო გეგმები, აქტები, სამუშაო დოკუმენტები და სხვა კორესპონდენცია ბანკის სარევიზიო კომისიასა და/ან სამეთვალყურეო საბჭოსთან ერთად.

ინსპექტორები უნდა დარწმუნდნენ, რომ ბანკი ახორციელებს ეფექტურ პოლიტიკასა და პრაქტიკას, ხოლო მენეჯმენტი ატარებს შესაბამის მაკორექტირებელ ღონისძიებას შიდა და გარე აუდიტორების მიერ დადგენილი სუსტი მხარეების აღმოსაფხვრელად.

შიდა აუდიტის სამსახურის მიზნები და სტრუქტურა

შიდა აუდიტის მიზნებია:

- შეაფასოს შიდა კონტროლის საიმედოობა, ადეკვატურობა და ქმედითუნარიანობა;
- უზრუნველყოს, რომ ბანკის შიდა კონტროლის შედეგად მოხდეს ოპერაციების სწრაფი და ზუსტი გატარება და აქტივების სათანადო დაცვა;
- განსაზღვროს, იცავს თუ არა ბანკი კანონებსა და ნორმატიულ აქტებს და შემუშავებულ საბანკო პოლიტიკას; აგრეთვე, გადადგა თუ არა მენეჯმენტმა სათანადო ნაბიჯები კონტროლის თვალსაზრისით არსებული ხარვეზების აღმოსაფხვრელად.

შიდა აუდიტორები პასუხისმგებელი უნდა იყონ კონსტრუქციული ბიზნეს რეკომენდაციების გასაცემად ბანკის მიერ ახალი პროდუქტებისა თუ მომსახურების დანერგვის თვალსაზრისით. ისინი ასევე უნდა დაეხმარონ ბანკს ახალი პოლიტიკის, პროცედურებისა და პრაქტიკის შემუშავებაში და არსებუ-

ლის გადასინჯვაში. შიდა აუდიტორები ხშირად ასრულებენ გარკვეულ როლს ბანკების შერწყმის, შეძენისა და გარდამავალი პერიოდის დროს. ეს ფუნქცია გულისხმობს დირექტორატისა და მენეჯმენტის დახმარებას უსაფრთხოებისა და კონტროლის, მათ შორის სათანადო დოკუმენტციისა და აუდიტის სამხილის (კვალის) შეფასებაში ბანკის მიერ შეძენის დაგეგმვისა და მისი განხორციელების პროცესში.

სტრუქტურა

ორანიზაციებმა უნდა განახორციელონ შიდა აუდიტორული საქმიანობა არსებული პროფესიული სტანდარტების შესაბამისად.

შიდა აუდიტის ორგანიზაციულ სტრუქტურას უკავშირდება ეფექტური ზედამხედველობის განხორციელებაც. ადეკვატური ზედამხედველობა სარევიზიო კომისიის კომპეტენციაა. სარევიზიო კომისიას უნდა გააჩნდეს ადეკვატური სტრუქტურა, რომელიც უზრუნველყოფს:

1. ბანკში ფუნქციონირებდეს მუდმივი სარევიზიო კომისია, რომელიც შედგება მინიმუმ სამი არა-აღმასრულებელი დირექტორისგან, რომლებიც დამოუკიდებელი იქნებიან ბანკის დირექტორთა ან სამეთვალყურეო საბჭოებისგან, ან სხვა ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოსაგან.

2. ბანკი შეიმუშავებს სარევიზიო კომისიის დებულებას, რომელშიც აღნიშნული იქნება სარევიზიო კომისიის შემადგენლობა, უფლებამოსილება და ვალდებულებები და აგრეთვე სამეთვალყურეო საბჭოსადმი ანგარიშგების მეთოდი.

3. სარევიზიო კომისიის დებულება დამტკიცებული იქნება სამეთვალყურე საბჭოს მიერ და მოხდება მისი პერიოდული გადასინჯვა და განახლება.

4. სარევიზიო კომისიი წევრებს გააჩნიათ მათი მოვალეობების შესრულების გამოცდილება;

5. სარევიზიო კომისიი მინიმუმ ერთ წევრს აქვს ფინანსური ანგარიშგების, ბუღალტრული აღრიცხვის ან აუდიტის გამოცდილება.

6. სარევიზიო კომისიას აქვს ხელმისაწვდომობა ნებისმიერი საჭირო მასალისა თუ ჩანაწერისადმი და შეუძლია გასცეს ნებისმიერი მოკვლევის ჩატარების ბრძანება.

7. სარევიზიო კომისია რეგულარულად განიხილავს:

ა. შიდა კონტროლის სისტემის ფუნქციონირებას და შიდა აუდიტის საქმიანობას;

ბ. ბანკის საქმიანობის სარისკო სფეროებს, რომელთაც შიდა და გარე აუდიტი მოიცავს;

გ. მენეჯმენტისა და გარე მომხმარებლებისთვის მიწოდებული ფინანსური ინფორმაციის საიმედოობასა და სიზუსტეს, ბუღალტრულ აღრიცხვასა და აუდიტთან დაკავშირებულ ნებისმიერ მატერიალურ [მნიშვნელოვან] პრობლემას, რომელიც გარე და შიდა აუდიტის დროს დადგინდა;

დ. ბანკის შესაბამისობას საკანონმდებლო და მარეგულირებელ დებულებებთან, წესდებასთან, კანონებთან, შიდა ნორმატიულ აქტებთან და სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ დადგენილ წესებთან.

8. სარევიზიო კომისია უნდა შეიკრიბოს მინიმუმ კვარტალში ერთხელ და

განიხილოს შიდა აუდიტის ყველა კვარტალური ანგარიში და დაამტკიცოს აუდიტის შედეგები და რეკომენდაციები და მოახსენოს მათ შესახებ სამეთვალყურეო და დირექტორთა საბჭოებს.

9. სარევიზიო კომისიის წევრთა ანაზღაურება უნდა დამტკიცდეს აქციონერთა საერთო კრებაზე.

10. სარევიზიო კომისიამ უნდა მისცეს რეკომენდაციები სამეთვალყურეო საბჭოს გარე აუდიტორის დანიშვნასთან დაკავშირებით და რეგულარულად განიხილოს გარე აუდიტორის საკონტრაქტო პირობები.

შიდა აუდიტის ბაზელის პრინციპები ბანკში შიდა აუდიტის თაობაზე

ქვემოთ გთავაზობთ შიდა აუდიტის ბაზელის თითოეული პრინციპის მოკლე განმარტებას.

პერმანენტული სამსახური – უწყვეტობა

ბაზელის პრინციპები მოითხოვენ, რომ ყოველ ბანკში იყოს მუდმივი შიდა აუდიტის სამსახური. ამ მიზნით, უფროსმა მენეჯმენტმა უნდა გაატაროს ყველა აუცილებელი ღონისძიება, რათა ბანკი უწყვეტად ეყრდნობოდეს შიდა აუდიტის სამსახურს, რომელსაც ექნება სათანადო მოცულობა და შეესაბამება მის მიერ განხორციელებულ საქმიანობას. ამგვარად, უფროსი მენეჯმენტი პასუხისმგებელია უზრუნველყოს შიდა აუდიტის სამსახური შესაბამისი რესურსებითა და კადრებით.

მიუკერძოებლობა და დამოუკიდებლობა

ბაზელის მე-5 პრინციპის თანახმად, „ბანკის შიდა აუდიტის სამსახური დამოუკიდებელი უნდა იყოს იმ საქმიანობიდან, რომლის აუდიტსაც ის ახორციელებს და აგრეთვე ყოველდღიური შიდა კონტროლის პროცესიდან. „ შიდა აუდიტის სამსახურს უნდა გააჩნდეს შესაფერისი სტატუსი ბანკის ორგანიზაციულ სტრუქტურაში. შიდა აუდიტის სამმართველო დამოუკიდებელი უნდა იყოს იმ საქმიანობიდან, რომლის აუდიტსაც ის ახორციელებს, რათა მან შეძლოს სამუშაოს თავისუფლად და ობიექტურად შესრულება და გასცეს მიუკერძოებელი და სამართლიანი დასკვნა.

ამ მიზნით, შიდა აუდიტის სამმართველოს უფროსმა უშუალოდ და რეგულარულად უნდა მოახსენოს სარევიზიო კომისიას. სარევიზიო კომისიამ უნდა უზრუნველყოს, რომ შიდა აუდიტის სამსახურს გააჩნდეს საჭირო უფლებამოსილება დაკისრებული მოვალეობების ეფექტურად შესასრულებლად. მაგალითად, შიდა აუდიტის სამსახურს უნდა შეეძლოს:

1) იმოქმედოს საკუთარი ინიციატივით ბანკის ყველა ფილიალში, განყოფილებასა და სამსახურში.

2) ხელმისაწვდომობა ჰქონდეს აუდიტის სათანადოდ ჩასატარებლად საჭირო ნებისმიერ აქტზე, ფაილზე ან მონაცემზე.

3) ჰქონდეს უშუალო კავშირი სამეთვალყურეო საბჭოსთან, სარევიზიო კომისიასთან, დირექტორთა საბჭოსთან და მენეჯმენტთან. ბანკის ხელმძღვანელობამ უნდა გაატაროს ადეკვატური ღონისძიებები, რათა უზრუნველყოს შიდა აუდიტის სამსახურის დამოუკიდებლობის დაცვა.

როგორც წესი, შიდა აუდიტის სამსახურის ორგანიზაციული სტრუქტურა დამოკიდებულია ბანკის მოცულობაზე, კომპლექსურობაზე, საქმიანობის

მასშტაბებზე და რისკის პროფილზე. მომქმედი კანონებისა და ნორმატიული აქტების თანახმად, ბანკს უნდა ჰქონდეს შიდა აუდიტის თაობაზე დებულება, რომელშიც ჩამოყალიბებული იქნება მინიმუმ შემდეგი:

1. სამსახურის ორგანიზაციული სტრუქტურა;
2. სამმართველოს ფუნქცია, უფლებები და მოვალეობები;
3. სამსახურის საქმიანობის მასშტაბები;
4. სამსახურის ანგარიშვალდებულება ბანკის სარევიზიო კომისიის, სამეთვალყურეო საბჭოსა და დირექტორთა საბჭოს წინაშე, აგრეთვე ამ უკანასკნელის მოვალეობა სამმართველოს წინაშე;
5 ანგარიშვალდებულებითი ურთიერთობა სამსახურსა და ბანკის სხვა სტრუქტურულ ერთეულებს შორის;
6 სამსახურისა და მისი თანამშრომლების უფლებამოსილება და ვალდებულება;
7. შიდა აუდიტის დაგეგმვისა და ჩატარების პროცედურები, აგრეთვე აუდიტის, მისი შედეგების, დასკვნებისა და რეკომენდაციების სარევიზიო კომისიისადმი ანგარიშგების პროცედურები;
8. შიდა აუდიტის საქმიანობაში გამოყენებული მეთოდების კრიტერიუმები.

დებულება უნდა დაამტკიცოს სარევიზიო კომისიამ; იგი გასაგები უნდა ბანკის ყველა თანამშრომლისთვის, ხოლო შიდა აუდიტის სამსახური უნდა ახდენდეს მის რეგულარულ განხილვას. დებულების თანახმად, შიდა აუდიტის სამსახურს უნდა გააჩნდეს ინიციატივის გამოჩენის უფლება და თითოეულ თანამშრომელთან უშუალო ხელმისაწვდომობისა და კავშირის უფლებამოსილება; აგრეთვე, ბანკის ნებისმიერი საქმიანობისა და რგოლის შემოწმებისადმი, ბანკის ნებისმიერი აქტის, ფაილისა თუ მონაცემისადმი, მათ შორის მენეჯმენტის ინფორმაციისა და ყველა საკონსულტაციო და გადაწყვეტილების მიმღები ორგანოს ოქმებისადმი ხელმისაწვდომობის უფლებამოსილება, მათზე დაკისრებული მოვალეობის შესრულების ნებისმიერ მომენტში.

პროფესიული კომპეტენცია

შიდა აუდიტის თანამშრომლებს უნდა გააჩნდეთ საკმარისი ცოდნა, უნარი და დისციპლინა, რათა მათ წარმატებით და პროფესიულად განახორციელონ აუდიტის პროგრამა. შიდა აუდიტორების მთავარი ფუნქცია უნდა იყოს, რომ მათ კიდევ უფრო გაიფართოვონ ანალიზის, ტექნოლოგიების, გადაწყვეტილებების მიღებისა და ურთიერთკავშირების უნარ-ჩვევები. როგორც მინიმუმი, აუდიტის სამმართველოს თანამშრომლები უნდა აკმაყოფილებდნენ სებ-ის #318-ე ბრძანების საკვალიფიკაციო მოთხოვნებს. შიდა აუდიტორების კომპეტენციის განსაზღვრისას, ინსპექტორებმა უნდა გაითვალისწინონ შემდეგი ფაქტორები შიდა აუდიტის სამსახურის თანამშრომლებთან მიმართებაში:

- აქვთ თუ არა მათ სათანადო განათლება და/ან გამოცდილება?
- შეესაბამება თუ არა მათი ორგანიზაციული და ტექნიკური უნარ-ჩვევები მათ პასუხისმგებლობებს?
- აქვთ თუ არა მათ ზეპირი და წერითი კომუნიკაციის უნარ-ჩვევები?
- ესმით თუ არა მათ ბუღლატრული და აუდიტის სტანდარტები, პრინციპები და მეთოდიკა?

- აღიარებენ და აფასებენ თუ არა ისინი ჯანსაღი ბიზნეს საქმიანობისგან გადახვევების მნიშვნელობასა და არსებითობას?
- აღიარებენ თუ არა ისინი არსებულ და მოსალოდნელ პობლემებს და აფართოებენ თუ არა პროცედურებს საჭიროების შესაბამისად?

აუცილებელია, რომ შიდა აუდიტის სამსახურის თითოეულმა თანამშრომელმა, მათ შორის ამ სამსახურის უფროსმა, გაიაროს მუდმივი ტრეინინგი, რათა გააჩნდეთ თანამედროვე აუდიტისა და საბანკო საქმიანობის ტექნოლოგიების საკმარისი ცოდნა. პატარა ბანკებში შიდა აუდიტის სამსახური შეიძლება შედგებოდეს ერთი ადამიანისგან. მიუხედავად ამისა, აუდიტორს უნდა გააჩნდეს აუდიტორისთვის დამახასიათებელი ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი თვისება.

საქმიანობის მასშტაბები

როგორც წესი, შიდა აუდიტის მასშტაბებმა უნდა მოიცვას შიდა კონტროლის სისტემის სისწორისა და ქმედითუნარიანობის შემოწმება და შეფასება და იმ ვითარებისა, რომელშიც მინიჭებული პასუხისმგებლობების განხორციელება ხდება. აქედან გამომდინარე, ბანკის არცერთი საქმიანობა არ უნდა რჩებოდეს შიდა აუდიტის მასშტაბებს გარეთ.

მეტ-ნაკლებად, შიდა აუდიტის სამსახური ბანკის შიდა კონტროლის სისტემის რისკის ანალიზს წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, შიდა აუდიტმა ყოველთვის უნდა მოიცვას შემდეგი საკიხები:

1. ბანკის შესაბამისობა პოლიტიკისა და რისკის კონტროლთან;
2. ფინანსური და მენეჯმენტის ინფორმაციის დროულობა და საიმედოობა;
3. ელექტრონული საინფორმაციო სისტემების უწყვეტობა და საიმედოობა;
4. კადრების განყოფილების ფუნქციონირება.

შიდა აუდიტის მასშტაბების შეფასებისას, ინსპექტორებმა უნდა შეამოწმონ შიდა აუდიტორების მუშაობა ბანკის მოცულობასთან, საბანკო საქმიანობის ბუნებასა და მასშტაბებთან და ბანკის რისკის პროფილთან მიმართებაში. ინსპექტორმა უნდა შეამოწმოს შიდა აუდიტის სამუშაო დოკუმენტაცია და განსაზღვროს, თუ რამდენად ასახავს ეს დოკუმენტაცია პროგრამით გადადგმულ კონკრეტულ ნაბიჯებს, გამოთვლებს ან აქტებით განსაზღვრულ პროცედურებსა და დასკვნებს. ინსპექტორმა უნდა გაითვალისწინოს განახორციელა თუ არა შიდა აუდიტორმა შემდეგი:

1. ანგარიშთა ნაშთების შემოწმება და შედარება, დადასტურება და ფიზიკური დათვლა;
2. შემოსავლებისა და ხარჯების ანგარიშების, დარიცხვების, მოგებისა და/ან ზარალის დაანგარიშებების განხილვა და შემოწმება.
3. ოპერაციებისა და აქტივების ღირებულების შემოწმება, როგორიცაა ინვესტიციები, უზრუნველყოფა და ა.შ.;
4. იურიდიული და დამხმარე დოკუმენტაციის ფიზიკური შემოწმება, მათ შორის გადაცემული უფლებამოსილებების, როგორიცაა სესხების დამტკიცება. ოფიციალური საბანკო დოკუმენტაციის ხელმოწერა და ა.შ.;
5. საინფორმაციო ტექნოლოგიების კონტროლის განხილვა;

6. პოლიტიკის, პროცედურებისა და შიდა კონტროლის განხილვა და შეფასება;
7. კანონებსა და ნორმატიულ აქტებთან შესაბამისობა;
8. ბანკის პოლიტიკასა და პროცედურებთან შესაბამისობა.

იმის დასადგენად, თუ რამდენად ადეკვატურია შიდა აუდიტის პროცედურები და რამდენად სწორად არის იგი დოკუმენტირებული, ინსპექტორმა უნდა შეამოწმოს:

1. აუდიტის დაგეგმვის მემორანდუმი;
2. აუდიტის ჩამონათვალი;
3. შიდა კონტროლის კითხვარი;
4. კონტროლისა და რისკის შეფასება;
5. წინა აუდიტის აქტები, პასუხები და მათთან დაკავშირებული შემდგომი ქმედებები;
6. განხორციელებულ პროცედურებთან დაკავშირებული დოკუმენტაცია;
7. დოკუმენტაცია ჩატარებულ შემოწმებებთან დაკავშირებით.

ყურადღება მიაქციეთ იმ ფაქტს, რომ იმ ბანკებში, რომელთაც აქვთ ფილიალები და შვილობილი საწარმოები საზღვრებს გარეთ, მათმა ძირითადმა საწარმოებმა ან სათაო ოფისებმა უნდა ჩამოაყალიბონ შიდა აუდიტის პრინციპები ადგილობრივი, საკანონმდებლო და მარეგულირებელი დებულებებისა და ინსტრუქციების მიუკერძოებლად. ამგვარად, ძირითადმა საწარმომ ან სათაო ოფისმა უნდა შეიმუშავოს აუდიტის ინსტრუქციები მთელი ჯგუფისთვის, ხოლო სათაო ოფისის ან ძირითადი საწარმოების შიდა აუდიტის განყოფილებებმა მონაწილეობა მიიღონ ადგილობრივი შიდა აუდიტორების დაქირავებასა და შეფასებაში, შეძლებისდაგვარად. ზემოაღნიშნულთან შედარებით უფრო კომპლექსურ შემთხვევაში, შიდა აუდიტის სამსახური ისე უნდა იყოს ორგანიზებული, რომ შესაბამისობაში იყოს ამ სახელმძღვანელოსა და სხვა ავტორიტეტულ ლიტერატურასთან.

ბაზელის პრონციპების თანახმად შიდა აუდიტის სამსახურმა რეგულარულად უნდა განახორციელოს ბანკის მიერ შემუშავებული რისკის მენეჯმენტის სისტემის დამოუკიდებელი მიმოხილვა, სადაც რისკი დაკავშირებული იქნება კაპიტალის დონესთან და განხორციელდება შიდა კაპიტალის პოლიტიკასთან შესაბამისობის მონიტორინგი. ამისათვის, ბანკმა მკაფიოდ უნდა განსაზღვროს ის პირი, ან განყოფილება, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება კაპიტალის პროცედურების შეფასებაზე. როგორც წესი ამას ახორციელებს შიდა აუდიტის სამსახური ან სხვა პირი ან განყოფილება, რომელიც დამოუკიდებელი იქნება ბანკის ოპერაციებისგან. ამ სფეროში, ინსპექტორის შემოწმება უნდა დაეყრდნოს იმ მუშაობას, რომელსაც შიდა და გარე აუდიტორები ახორციელებენ, თუ მათი მუშაობა ადეკვატურია.

შიდა აუდიტის სამსახურის შეფასების ძირითადი ინსტრუქციები

ინსპექტორებმა უნდა შეაფასონ შიდა აუდიტის სამსახური და განსაზღვრონ რამდენად სწრაფ ყურაღებას უთმობს ბანკის მენეჯმენტი შიდა აუდიტის პროცესში აღმოჩენილ პრობლემებს. ამ შეფასებისას, ინსპექტორებმა დიდ ყურადღება უნდა დაუთმონ რისკის შესწავლას. თუ შიდა აუდიტის სამსახური

არაადეკვატურია, ინსპექტორებმა სათნადო ღონისძიებები უნდა გაატარონ, რომელიც გულისხმობს ბანკის მენეჯმენტისათვის ყველა პრობლემის შეტყობინებას და მათი მხრიდან მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარებას.

შიდა აუდიტის სამსახურის შეფასება ბანკებში, ბაზელის შიდა აუდიტის პრინციპების შესაბამისად, ბანკებში ბაზელის შიდა აუდიტის პრინციპების შეფასებისას, ინსპექტორებმა უნდა დაიცვან შემდეგი პროცედურები.

როგორც წესი, ინსპექტორებმა უნდა გააცნობიერონ, რომ გარდა მათი ფუნქციისა შიდა და გარე აუდიტორები დაინტერესებული არიან ადეკვატური შიდა აუდიტის სამსახურის არსებობაში. ინსპექტორები პერიოდულად უნდა ხვდებოდნენ ბანკის შიდა აუდიტის სამსახურს და განიხილავდნენ რისკის სფეროებს და მაკორექტირებელ ღონისძიებებს, აგრეთვე თანამშრომლობის მასშტაბებს. ყურადღება მიაქციეთ, რომ თუ შიდა აუდიტის სამსახურის უფროსი გათავისუფლდება, ინსპექტორი დაუყოვნებლივ უნდა იქნას ინფომირებული ამის შესახებ და ინსპექტორი უნდა შეხვდეს ამ პიროვნებას. ინსპექტორებმა უნდა აწარმოონ რეგულარული განხილვები პოლიტიკის შესახებ, მათ დაქვემდებარებაში არსებული ბანკების შიდა აუდიტის სამმართველოების უფროსებთან ერთად. გარდა ამისა, ინსპექტორებმა ხელი უნდა შეუწყონ კონსულტაციებს შიდა და გარე აუდიტორებს შორის, რათა მათი თანამშრომლობა შეძლებისდაგვარად ეფექტური იყოს. ინსპექტორებმა უნდა იცოდნენ, რომ გარე აუდიტორებს, მათი საქმიანობიდან გამომდიანრე, მნიშვნელოვანი გავლენა აქვთ შიდა კონტროლზე. აქედნ გამომდიანრე, გარე აუდიტორებს უნდა მიაწოდონ რჩევები შესაბამის შიდა აუდიტის აქტებზე და ინფორმირებული უნდა იყვნენ ნებისმიერ მნიშვნელოვან საკითხზე, რომელიც შიდა აუდიტორის ყურადღების ქვეშ მოექცევა და რამაც შეიძლება გავლენა იქონიოს მათ მუშაობაზე. გარდა ამისა, შიდა აუდიტის სამსახურის უფროსმა უნდა უზრუნველყოს, რომ მისი სამსახურის მიერ ჩატარებული სამუშაო არ იმეორებდეს გარე აუდიტორების მიერ გაწეულ საქმიანობას. აუდიტის ამგვარი კოორდინირება გულისხმობს პერიოდულ შეხვედრებს, რომლებზეც ორივი მხარისთვის საინტერესო საკითხები იქნება განხილული, მოხდება აუდიტის აქტებისა და მენეჯმენტის წერილების ურთიერთ-გაცვლა და შემუშავდება ერთიანი მიდგომა აუდიტის ტექნოლოგიების, მეთოებისა და ტერმინოლოგიის მიმართ.

ბანკის ინსპექტორი დაინტერესებულია, რომ არსებობდეს ჯანსაღი შიდა კონტროლის სისტემა, რომელიც ბანკის სტაბილურობისა და უსაფრთხოების გარანტი იქნება. გარე აუდიტორი დაინტერესებულია შიდა კონტროლის შეფასებაში, რათა განსაზღვროს საიმედოობის დონე აუდიტის დაგეგმვისა და ჩატარების პროცესში. გამოსასწორებელი ღონისძიებები უნდა დაუკავშირდეს შიდა კონტროლის სისუსტეებს, რომლებზეც გარე აუდიტის აქტებში იქნება საუბარი და რაც იქნება ერთგვარი „ადრეული გაფრთხილება“ ინსპექტორებისთვის. აქედან გამომდინარე, ინსპექტორისა და გარე აუდიტორის მუშაობა, ანუ „ონსაიტის“ (ადგილზე ინსპექტირების) საუბრები მენეჯმენტთან და მენეჯმენტის წერილები, შეიძლება ორმხრივ სასარგებლო იყოს. მაგალითად, გარე აუდიტორმა შეიძლება იცოდეს ინფორმაცია, რომელიც გამოადგება ინსპექტორს, როგორიცაა მაგალითად კანონის დარღვევა, არსებითად ნეგატიუ-

რი ცვლილება ან მოვლენა, სალიცენზიო დარღვევა, აუდიტორის გადადგომა და ა.შ. უცილებელია, რომ არსებობდეს საკანონმდებლო ბაზა, რომლის საფუძველზეც მოხდება კომუნიკაცია ინსპექტორსა და შიდა აუდიტორს შორის, ბუღალტერთა საერთაშორისო ფედერაციისა და საერთაშორისო აუდიტის საქმიანობის 1004-ე განაცხადთან (ურთიერთკავშირი საბანკო ზედამხედველებსა დ აბანკების გარე აუდიტორებს შორის])დაკავშირებით.

შეფასების მიზნები

შიდა აუდიტის სამსახურის შეფასებას აქვს შემდეგი ფუნქციები:

- გაარკვიოს არსებობს თუ არა სებ-ის N 318 ბრძანების შესაბამისად ჩამოყალიბებული შიდა აუდიტის სამსახური და რომ ის ფუნქციონირებს სწორ კონტექსტში, ანუ ბანკის მოცულობის, ოპერაციების სირთულეების, ზრდისა დონისა და წინა შემოწმებების ბუნებასა და სიმკაცრესთან შესაბამისად.
- შეაფასოს შიდა აუდიტის თანამშრომელთა დამოუკიდებლობა, მიუკერძოებლობა და კომპეტენცია.
- განიხილოს და კომენტარი გაუკეთოს აუდიტორის მუშაობის მასშტაბებს, ადეკვატურობასა და საიმედოობას.
- განსაზღვროს, შემუშავებული აქვს თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურს მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარების ეფექტური სისტემა.
- განსაზღვროს შიდა აუდიტის სამსახურის საერთო ქმედითუნარიანობა.

შეფასების სპეციფიკური პროცედურები

ქვემოთ გთავაზობთ ხუთ სპეციფიკურ პროცედურას, რომელიცფ ინსპექტორმა უნდა გაითვალისწინოს შიდა აუდიტის სამსახურის შეფასების პროცესში:

- დაგეგმოს აუდიტის შეფასება, რათა განსაზღვროს აუდიტის მასშტაბები – მოიპოვოს და განიხილოს შემდეგი დოკუმენტები, რათა დაადგინოს ნებისმიერი ადრე არსებული პრობლემა, რომელიც შემდგომ მუშაობას საჭიროებს:
  ა. შემოწმების წინა აქტი და მთავარი საზედამხედველო ინფორმაცია სებ-ის მონაცემთა ბაზაში.
  ბ. წინა ინსპექტორის მემორანდუმი, აუცილებლობის შემთხვევაში.
  გ. სებ-ის მიერ დაცული აუდიტის შემაჯამებელი მემორანდუმები და წინა შემოწმების სამუშაო დოკუმენტაცია.
  დ. შიდა და გარე აუდიტის აქტები.
  ე. აუდიტის პოლიტიკა და სახელმძღვანელო მითითებები, მათ შორის ისინი, რომლებიც ეხება შერჩევის გეგმებს, რისკზე ორიენტირებულ აუდიტს, ან შიდა აუდიტის სამსახურის მიერ მოწვეულ აუდიტორებს.
  ვ. სარევიზიო კომისიის ოქმები.
  ზ. სარევიზიო კომისიის წევრთა ჩამონთვალი.
  თ. აუდიტის გეგმები და მასშტაბები, მათ შორის ნებისმიერი მოწვეული გარე და შიდა აუდიტორების სამსახურეობრივი (გარიგების) წერილები.
  ი. ოგანიზაციის წლიური ანგარიშები.
  კ. კორესპონდენცია.

- მენეჯმენტთან საუბრების ადრეულ ფაზაში დაადგინოს და მათთან ერთად განიხილოს ყველაზე ბოლოდროინდელი შიდა და გარე აუდიტის აქტები და შეაფასოს:
  ა. როგორ ახდენს მენეჯმენტი აუდიტის ზედამხედველობას.
  ბ. ნებისმიერი მნიშვნელოვანი ცვლილება ბიზნეს სტრატეგიასა თუ საქმიანობაში, რომელმაც შეიძლება გავლენა იქონიოს აუდიტზე.
  გ. ნებისმიერი არსებითი ცვლილება აუდიტის პროგრამაში, მასშტაბებში, განრიგში, ან კადრებში, რომელიც დაკავშირებულია გარე და შიდა აუდიტორულ საქმიანობასთან.
  დ. ნებისმიერი სხვა შიდა და გარე ფაქტორები, რომელმაც შეიძლება გავლენა იქონიოს აუდიტზე.
- მოიპოვოს აუდიტთან დაკავშირებული განუხილავი საკითხების ჩამონათვალი და შეადაროს ისინი აუდიტის აქტებს, რათა დარწმუნდეს მათ სისრულეში და განსაზღვროს გასწორდა თუ არა აუდიტის აქტებში აღნიშნული ყველა ხარვეზი და თუ არ გასწორებულა, დაადგინოს, რატომ არ მოხდა მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარება.
- დაადგინოს შიდა აუდიტის პროგრამები, მათ შორის ისინი, რომლებიც დაკავშირებულია მოწვეული შიდა აუდიტორის საქმიანობასთან, და შეარჩიოს შიდა აუდიტის სამუშაო დოკუმენტაციის მიზანშეწონილი ნიმუში ლეგალიზაციის მიზნით და მოახდინოს მათი კოორდინირება იმ ინსპექტორებთან, რომლებიც ფუნქციონალურ ან სპეციალურ სფეროებს განიხილავენ (მაგალითად, კრედიტებს, კაპიტალის ბაზრებს, შესაბამისობას, საინფორმაციო სისტემებსა და ა.შ.).
- განიხილოს შიდა აუდიტის კითხვარი, ზემოთ მოცემული პროცედურები, წინა განხილვები და ნებისმიერი დამატებითი პროცედურა; შეაფასოს ბანკის აუდიტის სამსახურის ადეკვატურობა [ძლიერი, დამაკმაყოფილებელი, სუსტი] და მოამზადოს წერილობითი კომენტარი ბანკის აუდიტის სამსახურის შესახებ, რომელიც შემოწმების აქტში შევა.

შიდა აუდიტის სამსახური – შიდა აუდიტის განხილვის კითხვარი

„ა“ დანართში მოცემულია შიდა აუდიტის განხილვის კითხვარი. ეს კითხვარი შეიძლება გამოყენებულ იქნას ბანკის შიდა აუდიტის სამსახურის განსახილველად ბანკებში ბაზელის შიდა აუდიტის ჩარჩოებში. ინსპექტორმა ასევე შეიძლება შეავსოს ეს შეკითხვები დამატებითი პროცედურებით, რაც დამოკიდებულია თითოეულ კონკრეტულ ბანკში შიდა აუდიტის სამსახურის პირველად შეფასებაზე.

ამ კითხვებზე პასუხები ინსპექტორებმა უნდა მიიღონ ბანკის შიდა აუდიტის სამსახურის მიერ ჩატარებული დაკვირვებების მეშვეობით, აგრეთვე შიდა აუდიტის სამსახურის შემოწმების აქტებისა და დოკუმენტების, ბანკის პერსონალთან დისკუსიებისა და სებ-ის სხვა ინსპექტორების მიერ ჩატარებული სამუშაოების საფუძველზე. ნებისმიერ პასუხს, რომელიც მიუთითებს შიდა აუდიტის სამსახურის არაქმედითუნარიანობასა თუ არაადეკვატურობაზე ინსპექტორმა უნდა დაურთოს წერილობითი კომენტარი და/ან რეკომენდაცია იმისთან დაკავშირებით, თუ როგორ უნდა მოხდეს შიდა აუდიტის სამსახურში

აღმოჩენილი შეუსაბამობების განხილვა შემოწმების აქტში. ამგვარი პასუხები განხილულ უნდა იქნას ბანკის სარევიზიო კომისიასთან და/ან სამეთვალყურეო საბჭოსთან ერთად.

ინსპექტორმა უნდა დაასაბუთოს მის მიერ ჩატარებული ყველა საუბარი და განხილვის პროცედურები ამ კითხვარის შევსებისას და შეინახოს ასეთი დოკუმენტაცია შემოწმების სამუშაო დოკუმენტებში.

შიდა კონტროლის სისტემის რეიტინგი

ადგილზე შემოწმების ინსპექტორებმა, რომლებიც შემოწმებას დაქვემდებარებული ყველა სფეროდან მოპოვებულ შედეგებსა და დასკვნებს იყენებენ და იცავენ ბანკებში ბაზელის შიდა აუდიტის პრინციპებს უნდა შეაფასონ ბანკის საერთო შიდა აუდიტის სამსახური (ძლიერი, დამაკმაყოფილებელი ან სუსტი) და მოახდინონ ბანკის შიდა კონტროლის სისტემის შესახებ საკუთარი დასკვნების დოკუმენტირება შემოწმების აქტში. იხილეთ „ბ“ დანართი – „შიდა აუდიტის სამსახურის რეიტინგების სახელმძღვანელო დამატებითი ინფორმაციისთვის“.

შემოწმების შედეგები

- განაცხადეთ, არის თუ თუ არა შიდა აუდიტის სამსახური ძლიერი, დამაკმაყოფილებელი ან სუსტი;
- დაურთეთ შესაბამისი კომენტარები შემოწმების აქტის მენეჯმენტის ნაწილში და დაასაბუთეთ თქვენი შეფასებები.
- შესთავაზეთ პასუხისმგებელი ინსპექტორის მიერ გასატარებელი ნებისმიერი რეკომენდაცია ან მაკორექტირებელი ღონისძიება.

სამუშაო დოკუმენტაცია

მოაწესრიგეთ სამუშაო დოკუმენტაცია, რომელიც გაამყარებს თქვენს მიერ გარე აუდიტის აქტის განხილვას და თქვენს დასკვნებს.

I. შიდა აუდიტის სამსახურის შეფასების პროცედურების დანართი N1

შიდა აუდიტის კითხვარი

ამ კითხვარის მიზანია დაეხმაროს ინსპექტორებს ბანკის შიდა აუდიტის სამსახურის, სამუშაო დოკუმენტებისა და მათთან დაკავშირებული ანგარიშგების ხარისხის შეფასებაში. ამ კითხვარის გამოყენება არ არის სავალდებულო. შევსების შემთხვევაში ეს ფურცელი უნდა დაურიგდეს ყველა ინსპექტორს, რაც დაეხმარება მათ შიდა აუდიტის სამსახურის საერთო შეფასებაში. შიდა აუდიტის სამსახურის ხარისხი, ანუ “აუდიტის რეიტინგი” უნდა განისაზღვროს როგორც “ძლიერი”, ან “დამაკმაყოფილებელი”, ან “სუსტი”.

აუდიტის აქტის თარიღი: _____
ბანკის სახელი: _____
პასუხისმგებელი ინსპექტორი _____
შიდა აუდიტის სამსახურის რეიტინგი: _____
მენეჯმენტის პასუხი: ____ დიახ ____ არა; ვეთანხმები პასუხს: __ დიახ __ არა
პასუხი ადეკვატურია: _____ დიახ ____ არა

	შიდა აუდიტის სამსახურის ორგანიზაცია და სტრუქტურა	დიახ, არა ან არ ეხება	კომენტარი
	პერმანენტული სამსახური - უწყვეტობა		
1	შეიქმნა თუ არა ბანკში შიდა აუდიტის სამსახური მთელ შტატზე მომუშავე თანამშრომლებით?		
2	ადეკვატურია თუ არა თანამშრომელთა რაოდენობა?		
	აუდიტორული კანონმდებლობა		
3	სებ-ის #318-ე ბრძანების შესაბამისად, დაწესებულია თუ არა შიდა აუდიტის შესახებ დებულების 2.4. მუხლით:		
ა	სამსახურის ორგანიზაციული სტრუქტურა?		
ბ	სამსახურის ფუნქცია, უფლებები და მოვალეობები?		
გ	სამსახურის საქმიანობის მასშტაბები?		
დ	სამსახურის ანგარიშვალდებულება ბანკის სარეზიო კომისიის, სამეთვალყურეო საბჭოსა და დირექტორთა საბჭოს წინაშე, აგრეთვე ამ უკანასკნელთა პასუხისმგებლობა სამსახურის მიმართ?		
ე	ანგარიშვალდებულებითი ურთიერთობები სამსახურსა და ბანკის სხვა სტრუქტურულ ერთეულებს შორის?		
ვ	სამსახურისა და მისი თანამშრომლების უფლებამოსილებები და ვალდებულებები?		
ზ	შიდა აუდიტის დაგეგმვისა და ჩატარების პროცედურები და აუდიტის, მისი შედეგების, დასკვნებისა და რეკომენდაციების სარევიზიო კომისიისადმი ანგარიშვალდებულების პროცედურები?		
თ	შიდა აუდიტის დროს გამოყენებული კრიტერიუმები და მეთოდები?		
4	ხდება თუ არა დებულების პერიოდული გადასინჯვა შიდა აუდიტის სამმართველოს მიერ?		
5	დაამატკიცა თუ არა დებულება სარევიზიო კომისიამ?		
6	ანიჭებს თუ არა დებულება შიდა აუდიტის სამსახურს უფლებამოსილებას გამოიჩინოს ინიციატივა, ჰქონდეს უშუალო ხელმისაწვდომობა და კავშირი ნებისმიერ თანამშრომელთან, შეამოწმოს ბანკის ნებისმიერი საქმიანობა და უწყება, ჰქონდეს ხელმისაწვდომობა ბანკის ნებისმიერ ჩანაწერზე, ფაილზე, ან მონაცემზე, მათ შორის მენეჯმენტის ინფორმაციაზე და ყველა საკონსულტაციო და გადაწყვეტილების მიმღები ორგანოს ოქმებზე, როდესაც აუცილებელი იქნება მათი მოვალეობების შესასრულებლად?		
7	გაეცნო თუ არა დებულება ორგანიზაციის ყველა რგოლს?		
8	შეუძლია თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურს საკუთარი ინიციატივით განახორციელოს საქმიანობა ბანკის ყველა განყოფილებაში, წარმონაქმნასა და სამსახურში?		
	მიუკერძოებლობა და დამოუკიდებლობა		
9	თავისუფლად შეუძლია თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურს გააკეთოს ანგარიში აუდიტის შედეგებისა და შეფასებების შესახებ და მათი შიდა წესით გამოქვეყნება?		

10	აქვს თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურის უფროსს უფლებამოსილება, საჭიროების შემთხვევაში, უშუალოდ და საკუთარი ინიციატივით ჰქონდეს კავშირი სამეთვალყურეო საბჭოსთან, მის თავმჯდომარესთან, სარევიზიო კომისიის წევრებთან ან გარეაუდიტორებთან იმ წესების თანახმად, რომლებიც განსაზღვრულია ბანკის მიერ აუდიტის შესახებ დებულებაში?		
11	თავისუფალია თუ არა ყველა შიდა აუდიტორი ინტერესთა კონფლიქტისგან ბანკთან მიმართებაში?		
12	ექვემდებარება თუ არა შიდა აუდიტის სამსახური სარევიზიო კომისიის მიერ დამოუკიდებელ განხილვას?		
13	ხდება თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურის შიგნით დანიშვნების პერიოდული როტაცია საჭიროების მიხედვით?		
14	საჭიროების შემთხვევაში, სრულდება თუ არა როტაცია ისე, რომ ზიანი არ მიაყენოს შიდა აუდიტორების დამოუკიდებლობას?		
15	ეკრძალებათ თუ ადგილობრივად დაქირავებულ აუდიტორებს ბოლო თორმეტი თვის განმავლობაში აუდიტორული საქმიანობის ან ფუნქციის სესრულება?		
16	ეკრძალება თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურს ბანკის ოპერაციებსა და შიდა კონტროლის ღონისძიებების შერჩევასა და განხორციელებაში ჩარევა?		
17	არის თუ არა შიდა აუდიტის სამსახური ანგარიშვალდებული მხოლოდ სარევიზიო კომისიის წინაშე?		
18	#318-ე ბრძანების თანახმად, რომელიც ეხება შიდა აუდიტის სამსახურის დაკომპლექტების პოლიტიკას:		
ა	წარადგინა თუ არა სარევიზიო კომისიამ სამუშაო გეგმა და დაამტკიცა თუ არა იგი სამეთვალყურეო საბჭომ?		
ბ	ხდება თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურის უფროსისა და მისი მოადგილის დანიშვნა ან გათავისუფლება დაკავებული თანამდებობიდან მხოლოდ სარევიზიო კომისიის წარდგინებით და მასთან შეთანხმებით?		
გ	ხდება თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურის სხვა თანამშრომელთა დანიშვნა ან გათავისუფლება დაკავებული თანამდებობიდან დირექტორთა საბჭოს მიერ მხოლო შიდა აუდიტის სამსახურის უფროსის წარდგინებით ან მასთან შეთანხმებით? შენიშვნა: სარევიზიო კომისიის თანხმობა შეიძლება ასევე იყოს აუცილებელი ბანკის შიდა პროცედურების თანახმად.		
19	სამეთვალყურეო საბჭოს დამტკიცებით (ყოველგვარი ცვლილებებისა და შესწორებების, ან დაგვიანების გარეშე) ადგენს თუ არა სარევიზიო კომისია:		
ა	შიდა აუდიტის სამსახურის დირექტორის, მოადგილის და სხვა თანამშრომელთა ანაზღაურების ოდენობას?		
ბ	თანამშრომელთა დაწინაურებას შიდა აუდიტის სამსახურში?		

გ	შიდა აუდიტის სამსახურის საქმიანობასთან დაკავშირებულ სხვა ხარჯებს?		
	პროფესიული კომპეტენტურობა		
20	კომპეტენტურია თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურის ყველა თანამშრომელი?		
21	აკმაყოფილებენ თუ არა შიდა აუდიტის თანამშრომლები სებ-ის 318-ე ბრძანებით გათვალისწინებულ საკვალიფიკაციო მოთხოვნებს?		
22	გადის თუ არა ყველა შიდა აუდიტორი შესაბამის უწყვეტ ტრეინინგს, რათა თითოეულ მათგანს გააჩნდეს საკმარისი ცოდნა თანამედროვე აუდიტორული ტექნოლოგიებისა და საბანკო საქმიანობის შესახებ?		
	სარევიზიო კომისია		
23	შედგებ თუ არა მუდმივი სარევიზიო კომისია მინიმუმ სამი არა-აღმასრულებელი დირექტორისგან, რომლებიც დამოუკიდებელი არიან ბანკის დირექტორთა ან სამეთვალყურეო საბჭოებისგან, ან სხვა ბანკის დირექტორთა საბჭოსგან?		
24	არსებობს თუ არა სარევიზიო კომისიის წესდება, რომელშიც აღნიშნულია სარევიზიო კომისიის შემადგენლობა, უფლებამოსილებები და მოვალეობები, აგრეთვე სამეთვალყურეო საბჭოსთვის ანგარიშგების მექანიზმი?		
25	დამტკიცებულია თუ არა სარევიზიო კომისიის წესდება სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ და ხდება თუ არა მისი პერიოდული განხილვა და განახლება?		
26	აქვთ თუ არა სარევიზიო კომისიის წევრებს ისეთი განათლება, რომელიც შეესაბამება კომისიის წევრთა მოვალეობებს?		
27	აქვს თუ არა სარევიზიო კომისიის მინიმუმ ერთ წევრს მაინც ფინანსური ანგარიშგების, ბუღალტრული აღრიცხვისა თუ აუდიტის გამოცდილება?		
28	აქვს თუ არა სარევიზიო კომისიას ხელმისაწვდომა ნებისმიერ საჭირო მონაცემზე ან ჩანაწერზე და გამოკვლევის ჩატარების ბრძანების გაცემაზე?		
29	რეგულარულად იხილავს თუ არა სარევიზიო კომისია:		
ა	შიდა კონტროლის სისტემის ფუნქციონირებას?		
ბ	შიდა აუდიტის სამსახურის საქმიანობას?		
გ	დაწესებულების ოპერაციებთან დაკავშირებულ რისკის ზონებს, რომლებიც უნდა მოიცვას იმ წლის შიდა და გარე აუდიტმა?		
დ	მენეჯმენტისა და გარე მომხმარებლებისთვის მიწოდებული ფინანსური ინფორმაციის საიმედოობასა და სიზუსტეს?		
ე	ბუღალტრულ აღრიცხვასა და აუდიტთან დაკავშირებულ ნებისმიერი არსებით პრობლემას, რომლებიც გარე და შიდა აუდიტის ჩატარებისას დადგინდა?		

29	ბანკის შესაბამისობას სამართლებრივ და მარეგულირებელ დებულებებთან, წესდებასთან, ქვენორმატიულ აქტებთან, ინსტრუქციებთან და სამეთვალყურეო საბჭოს მიერ შემუშავებულ წესებთან?		
30	იკრიბება თუ არა სარევიზიო კომისია მინიმუმ კვარტალში ერთხელ?		
31	განიხილავს თუ არა სარევიზიო კომისია შიდა აუდიტის სამსახურის ყველა კვარტალურ ანგარიშგებას და ახდენს თუ არა აუდიტის დასკვნებისა და რეკომენდაციების დამტკიცებას და მათ ანგარიშგებას სამეთვალყურეო და დირექტორთა საბჭოების წინაშე?		
32	არის თუ არა სარევიზიო კომისიის წევრთა ანაზღაურება ნებადართული აქციონერთა საერთო კრების მიერ?		
33	შეუძლია თუ არა სარევიზიო კომისიას მოსთხოვოს სამეთვალყურეო საბჭოს ნებისმიერი პირის სამსახურიდან დათხოვნა, რომელიც პასუხისმგებელია მაკორექტირებელი ღონისძიებების გაუტარებლობაზე?		
34	აძლევს თუ არა სარევიზიო კომისია რეკომენდაციას სამეთვალყურეო ან დირექტორთა საბჭოს გარე აუდიტორის დანიშვნასთან დაკავშირებით და რეგულარულად განიხილავს თუ არა იგი გარე აუდიტორის მუშაობის პირობებს?		
	მენეჯმენტი		
35	პასუხისმგებელია თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურის უფროსი ამ სამსახურის აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტებისადმი შესაბამისობაზე?		
36	რეგულარულად მოახსენებს თუ არა შიდა აუდიტის სამსახური სარევიზიო კომისიას შიდა კონტროლის სისტემის მუშაობის შესახებ და შიდა აუდიტის სამსახურის მიერ დასახული ამოცანების განხორციელების თაობაზე?		
37	აწვდის თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურს ინფორმაციას სარევიზიო კომისიას აუდიტის გეგმის შესრულებასთან დაკავშირებით?		
38	როგორც საზედამხედველო საქმიანობის ნაწილი, რეგულარულად განიხილავს თუ არა სარევიზიო კომისია შიდა აუდიტის სამსახურის ორგანიზაციასა და რესურსებს [როგორც პერსონალის, ისე სხვა თვალსაზრისით], აუდიტის გეგმას, აქტებს და შიდა აუდიტის რეკომენდაციების მოკლე ჩამონათვალს და მათი განხორციელების მდგომარეობას?		
	სფერო - მასშტაბები		
39	გამოაკლდა თუ არა ბანკის რომელიმე საქმიანობა ან ორგანო, მათ შორის ფილიალებისა და შვილობილი საწარმოების, აგრეთვე საკონტრაქტო საქმიანობა შიდა აუდიტის სამსახურის გამოკვლევის სფეროს?		
40	შედის თუ არა შიდა აუდიტის სფეროში შიდა კონტროლის სისტემის შესაბამისობისა და ქმედითუნარიანობის, აგრეთვე დაკისრებული პასუხისმგებლობების შესრულების შემოწმება და შეფასება?		

41	თუ ბანკს აქვს შვილობილი საწარმო, ატარებს თუ არა ბანკი ან შესაბამისის ძირითადი საწარმო ყველა საჭირო ღონისძიებას, სამართლებრივი და მარეგულირებელი დებულებებისა და ინსტრუქციების დაურღვევლად, რათა უზრუნველყოფილი იყოს მდგომარეობა, როდესაც შიდა აუდიტის სამსახურს შეუზღუდავი ხელმისაწვდომობა აქვს შვილობილი საწარმოების ყველანაირ საქმიანობასა და ორგანოსთან და საჭირო სიხშირით ატარებს ადგილზე შემოწმებას?		
42	შეაფასა თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურმა ბანკის ფულის გათეთრების საწინააღმდეგო სამსახური და თუ შეაფასა არის თუ არა იგი ადეკვატური?		
43	გააკეთეთ კომენტარები გეგმური დოკუმენტების ხარისხზე.		
44	შეესაბამება თუ არა აუდიტის ჩატარების სიხშირე შესაბამის სფეროში ან ერთეულში არსებულ რისკის დონეს?		
45	სრულდება თუ არა შიდა აუდიტის რომელიმე ფუნქცია კონტრაქტით?		
46	უზრუნველყოფილია თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურის უფროსის მიერ, რომ შიდა აუდიტორების მიერ განხორციელებული სამუშაო არ იყოს გარე აუდიტორების მიერ ჩატარებული სამუშაოს დუბლირება?		
	შიდა აუდიტის ფუნქციონირება		
	სამუშაო მეთოდოლოგია		
47	რა ტიპის შიდა აუდიტი ტარდება? მაგ. ფინანსური აუდიტი, შესაბამისობის აუდიტი, ოპერატიული აუდიტი, მენეჯმენტის აუდიტი, ა.შ.		
48	ახდენს თუ არა ბანკი აუდიტს საქმიანობის მიხედვით?		
	აუდიტის გეგმა და რისკის შეფასება		
49	მოამზადა თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურის მენეჯმენტმა ყველა ჩასატარებელი სამუშაოს გეგმა?		
50	შეიმუშავა თუ არა შიდა აუდიტის სამსახურის მენეჯმენტმა რისკის შეფასების მეთოდოლოგიური პრინციპები წერილობითი ფორმით და ხდება თუ არა მათი რეგულარული განახლება შიდა კონტროლის სისტემაში ან მუშაობის პროცესში არსებული ცვლილებების შესაბამისად?		
51	არის თუ არა აუდიტის გეგმა რეალისტური?		
52	დაამტკიცა თუ არა გეგმა შესაბამისმა ორგანომ?		
53	გამოიყენება თუ არა რისკის შეფასების მატრიცა რისკ(ებ)ის შეფასების მიზნით?		თუ კი, მაშინ საკმარისია თუ არა იგი?
54	გამოიყენება თუ არა რისკის შეფასება იმის დასადგენად, თუ როდის ჩატარდეს აუდიტი?		
55	გამოიყენება თუ არა რისკის შეფასება იმის დასადგენად, თუ რომელი სფეროს აუდიტი უნდა ჩატარდეს?		
	აუდიტი/დასკვნები		

56	მზადდება თუ არა პროგრამები აუდიტის განსახორციელებლად?		
57	საკმარისია თუ არა აუდიტის პროგრამები და პროცედურები?		საჭიროების შემთხვევაში, აღწერეთ ხარვეზები:
58	ხორციელდება თუ არა აუდიტის პროცედურები, რათა უზრუნველყოფილი იქნას შესაბამისობა:		
ა	პოლიტიკასთან?		
ბ	პროცედურებთან?		
გ	გეგმებთან?		
დ	სებ-ის #318-ე ბრძანების სტანდარტების შესაბამისად?		
59	მოიცავს თუ არა აუდიტი შემოწმებას შემდეგ სფეროებში:		
ა	ადმინისტრაციული და ოპერატიული კონტროლი?		
ბ	ადმინისტრაციული და ოპერატიული პოლიტიკა?		
60	ხდება თუ არა შესაბამისი მენეჯმენტსს საინფორმაციო სისტემის, როგორც აუდიტის ნაწილის, განხილვა?		
61.	საერთოდ, როგორი ხარისხისაა პროცედურების დოკუმენტაცია?		
	დახმარება		
62.	საკმარისია თუ არა აუდიტის სამხილი?		
63.	რამდენად კარგად აღწერს აუდიტი ცალკეულ ან ჯგუფურ შედეგებში წარმოდგენილ რისკებს?		
64	აღნიშნულია თუ არა აუდიტის საბოლოო აქტში გამონაკლისები და/ან სუსტი მხარეები?		
65.	აქვთ თუ არა აუდიტორებს, მათ შორის კონტრაქტით მოწვეულებს, აუდიტის პროგრამების განხორციელებისთვის აუცილებელი შესაბამისი განათლება და გამოცდილება?		
66.	რამდენად არის გამაგრებული ფაქტებით აუდიტის საბოლოო აქტები?		
67.	ინახავს თუ არა შიდა აუდიტის სამსახური ჩანაწერებს შესრულებული სამუშაოების შესახებ და ჩატარებული აუდიტის აქტებს?		
68.	ყოველთვის ეთანხმებით თუ არა აუდიტის საბოლოო რეიტინგს?		
	შერჩევა		
69.	იყენებენ თუ არა აუდიტორები სტატისტიკურ შერჩევას?		
ა.	ზუსტად არის თუ არა განსაზღვრული მოსახლეობა?		
ბ.	გახსნილია თუ არა ინფორმაცია ნიმუშის შერჩევის მეთოდების შესახებ?		
გ.	გახსნილია თუ არა ინფორმაცია ნიმუშის შერჩევის ტექნოლოგიების შესახებ?		
დ.	შემუშავებულია თუ არა ნიმუშის შეფასებისა და აქტების შედეგების კრიტერიუმები?		
70.	თუ სტატისტიკური შერჩევის არა, მაშინ რომელი მეთოდი გამოიყენება?		

	აუდიტის აქტები		
71.	დროულად გამოიცემა თუ არა წერილობითი აუდიტის აქტები თითოეულ შემთხვევასთან დაკავშირებით?		
72.	გადმოცემულია თუ არა აუდიტის აქტებში შესაბამისი დასკვნები, შედეგები და რეკომენდაციები?		
73.	განხილულია თუ არა აუდიტის აქტებში პრობლემების ძირითადი მიზეზები და მოცემულია თუ არა მათში რეკომენდაციები ამ პრობლემების გადასაჭრელი ღონისძიებების შესახებ?		
74.	რა დონის მენეჯმენტზეა საუბარი აუდიტის შედეგებში?		
ა.	შესაბამისია თუ არა ეს დონე ან ხალხი?		
75.	ეფექტურად იყენებენ თუ არა პასუხისმგებელი აუდიტორები მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემას?		
76.	აქვს თუ არა გარე აუდიტორს ხელმისაწვდომობა შიდა აუდიტის შესაბამის აქტებთან და ხდება თუ არა მისი ინფორმირება ყველა მნიშვნელოვანი საკითხის შესახებ, რომელიც შიდა აუდიტორის ყურადღების ცენტრში ექცევა და რამაც შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს გარე აუდიტორის მუშაობაზე და პირიქით?		
	აუდიტის შემდგომი ფაზა		
77.	არსებობს თუ არა საბუთი, რომ წინა აუდიტის საკითხები სათანადოდ იქნა განხილული მომდევნო აუდიტების დროს?		
78.	არის თუ არა მაკორექტირებელი ღონისძიებების გატარების ვადები ჩართული მენეჯმენტის პასუხებში?		
79.	რამდენად ეფექტური და დროულია მენეჯმენტის გეგმები ხარვეზების გამოსწორებასთან დაკავშირებით?		
80.	საკმარისად და დეტალურად არის თუ არა განხილული გამონაკლისები აქტებში?		
81.	საკმარისად ექცევა თუ არა ყურადღება მაღალი რისკის მქონე სფეროებს/ერთეულებს ან/და უარყოფითი რეიტინგის მქონე სფეროებსა და ერთეულებს?		
82.	ადევნებს თუ არა შიდა აუდიტის სამსახური თვალყურს საკუთარი რეკომენდაციების შესრულებას?		
83.	ყოველკვარტალურად ეძლევა თუ არა სარევიზიო კომისიას ინფორმაცია რეკომენდაციების შესრულების შესახებ?		
	ხარისხის გარანტია		
84.	ექვემდებარება თუ არა აუდიტები ხარისხობრივ შემოწმებას?		
	შეხვედრები აუდიტორებთან		
85.	შეაჯამეთ შიდა აუდიტორებთან ან კონტრაქტით მოწვეულ შიდა აუდიტორებთან გამართული ნებისმიერი დისკუსია (სხვასთან ერთად აქ იგულისხმება: მონაწილეები, თარიღი, საგანი, დასკვნები ან რეკომენდაციები და მონაწილეების პასუხები).		

II. შიდა აუდიტის სამსახურის შეფასების პროცედურების დანართი N2

შიდა აუდიტის სამსახურის რეიტინგების სახელმძღვანელო

ბანკის შიდა აუდიტის პროგრამის ხარისხის შეფასებისას ინსპექტორებმა უნდა გაითვალისწინონ ძირითადი მახასითებელი ნიშნები. არ არის აუცილებელი, რომ შიდა აუდიტის პროგრამამ დააკმაყოფილოს ყველა მახასიათებელი რომელიმე კონკრეტული რეიტინგის, მაგალითად "ძლიერის", "დამაკმაყოფილებლის" ან "სუსტის" მისანიჭებლად. ეს ძირითადი მახასიათებლები, როგორც წესი, გამოიყენება რეიტინგების ერთმანთისგან განსხვავების მიზნით, მაგრამ ინსპექტორებმა, საერთო რეიტინგის შემუშავების მიზნით, ბანკის მოცულობიდან, მისი საქმიანობიდან და რისკის პროფილებიდან გამომდინარე უნდა განსაზღვრონ.

ძლიერი

როგორც წესი, ძლიერი შიდა აუდიტის პროგრამა უმაღლესი დონის აღიარებასა და სიმაღლეებს აღწევს ისეთ ორგანიზაციაში, რომელშიც ძლიერია მენეჯმენტისა და სამეთვალყურეო საბჭოს საქმიანობა და მხარდაჭერა. შიდა აუდიტის როლი კარგად ჩანს და მონაწილეობს რისკის მართვაში, ახალი საბანკო პროდუქტისა და მომსახურების შემოღებაში, სტრატეგიულ, ორგანიზაციულ და სტრუქტურულ ცვლილებებში.

მუდმივი და დამოუკიდებელი შიდა აუდიტის სამსახური – ბანკს უნდა გააჩნდეს მუდმივი შიდა აუდიტის სამსაური, რომელიც შეესაბამება ბანკის მოცულობასა და მის მიერ განხორციელებულ ოპერაციებს. მენეჯმენტმა უნდა გაატაროს სათანადო ღონისძიებები, რათა შიდა აუდიტი, დასახული მიზნების მისაღწევად, უზრუნველყოფილი იყოს ადეკვატური რესურსებითა და თანამშრომლებით. ბანკის შიდა აუდიტის წესდება ხელს უწყობს ბანკში შიდა აუდიტის სამსახურის რეპუტაციისა და ავტორიტეტის ამაღლებას და აწესებს მინიმალურ მოთხოვნებს სებ-ის N 318 ბრძანების შესაბამისად. ბანკის შიდა აუდიტის სამსახური დამოუკიდებელია იმ საქმიანობიდან, რომლის აუდიტიც ხორციელდება და აგრეთვე ყოველდღიური შიდა კონტროლის პროცესებიდან. შიდა აუდიტის სამსახურს შეუძლია საკუთარი ინიციატივით განახორციელოს დაკისრებული მოვალეობა ბანკის ყველა სამმართველოში, განყოფილებაში, წარმონაქმნსა და სამსახურში. მას თავისუფლად შეუძლია საკუთარი დასკვნების, შეფასებებისა და შედეგების შესახებ ანგარიშის გაკეთება და მათი სააშკარაოზე გამოტანა. შიდა აუდიტის სამსახურს უფლება აქვს სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების მიზნით უშუალოდ და საკუთარი ინიციატივით დაუკავშირდეს სამეთვალყურეო საბჭოს, მის თავმჯდომარეს, სარევიზიო კომისიის წევრებსა და გარე აუდიტორებს.

სარევიზიო კომისია – სარევიზიო კომისია (შემდგომში "კომისია"), რომელიც აუდიტორული კონტროლის ფუნქციას ასრულებს, იჩენს ინიციატივას დროულად შეისწავლოს მენეჯმენტთან და რისკის მართვასთან დაკავშირებული საკითხები. კომისიისთვის გადაცემული ანგარიშები და ინფორმაცია გასარკვევად და გასაგებად უნდა აღწერდეს ყველა პრობლემას, რისკებს,

მაკორექტირებელ ღონისძიებებს და მიმდინარე პრობლემების შემოწმებასა და გადაჭრასთან დაკავშირებულ საკითხებს. კომისიას მუდმივი დიალოგი უნდა ჰქონდეს შიდა და გარე აუდიტორებთან, ზედამხედველებთან და მენეჯმენტთან და სათანადო ჯგუფები უნდა ჩართოს ყველა სარისკო ახალ მოვლენასთან, შესაძლო რისკებთან და დაგეგმილ კონტროლთან დაკავშირებულ დისკუსიებში. კომისია აქტიურად მონაწილეობს საერთო წლიური აუდიტის გეგმის განხილვასა და დამტკიცებაში, როგორც შიდა, ისე გარე აუდიტთან მიმართებაში, აგრეთვე შიდა და გარე აუდიტორების მიერ შესასრულებელი ფუნქციის განსაზღვრაში და მათი გეგმური მუშაობის შეფასებაში. გარე აუდიტორების გამოყენების საკითხი მკაფიოდ არის განსაზღვრული გარიგების წერილში.

შიდა აუდიტის მენეჯმენტი და მიმდინარეობა – შიდა აუდიტის მენეჯმენტს უნდა გააჩნდეს ბანკის რისკის პროფილის სირთულისა და მრავალფეროვნების შესაბამისი გამოცდილება და ცოდნა. შიდა აუდიტი დამოუკიდებელია აუდიტის გეგმებისა და პროგრამების განხორციელებასა და სარევიზიო კომისიასთან და ზედამხედველებთან საკითხების განხილვაში. აუდიტის აქტებში ასახული შედეგები გამაგრებული უნდა იყოს დოკუმენტური მონაცემებით. შიდა აუდიტის გეგმებში უნდა აისახოს ყველა სათანადო შესწორება, რომელიც ბანკის რისკის პროფილში შეტანილ მნიშვნელოვან ცლილებებზე იქნება დაფუძნებული.

შიდა და გარე აუდიტის პროცესები უნდა იყოს ეფექტური. აუდიტმა უნდა მოიცვას არსებული ძირითადი რისკებისა და კონტროლის მაჩვენებლების აღწერა. მენეჯმენტის საინფორმაციო სისტემები უნდა იყოს დროული, ზუსტი, სრულყოფილი და საიმედო.

პასუხისმგებლობები შიდა აუდიტსა და რისკის მენეჯმენტის კონტროლის სხვა მექანიზმებს შორის კარგად უნდა იყოს გამიჯნული. საჭიროების შემთხვევაში, რისკისა და სიხშირის მოდელები ეფექტურად გამოიყენება და ზუსტად ასახავს ბანკის საქმიანობის წინაშე მდგარ რისკს. აუდიტის გეგმები ეფექტურია და დროულად განიხილავს აუდიტის საჭიროებას დაბალ და საშუალო რისკის მქონე სფეროებთან დაკავშირებით. აუდიტის მასშტაბები მოიცავს ახალ ბიზნეს ხაზებს, პროდუქტებსა და საქმიანობა, ხოლო საჭიროების შემთხვევაში ბანკების შერწყმასა და შეძენას.

შიდა აუდიტის ანგარიშგება – შიდა აუდიტის აქტები ზუსტად ასახავენ პრობლემების გამომწვევ მიზეზებს და, საჭიროების შემთხვევაში, ზუსტად მიუთითებენ მენეჯმენტთან დაკავშირებულ საკითხებზე. არც თუ ისე დიდი განსხვავებაა ბანკთან დაკავშირებულ აუდიტსა და ინსპექტორების მიერ განხორციელებულ შიდა კონტროლს შორის. შიდა აუდიტის რეიტინგები, გამოყენების შემთხვევაში, კარგად არის განსაზღვრული და ეფექტურად ადგენს იმ სფეროებს, სადაც კონტროლის მექანიზმი სუსტია. სამუშაო დოკუმენტები ეფექტურად ადასტურებენ აუდიტის აქტებში მოცემულ შედეგებსა და მინიჭებულ რეიტინგებს. გარე აუდიტორებს ატყობინებენ მნიშვნელოვანი საკითხების შესახებ და მათ სრული ხელმისაწვდომობა აქვთ შიდა აუდიტის აქტებზე.

აუდიტის შემდგომი ეტაპი/მაკორექტირებელი ღონისძიება – შიდა აუდიტორები ყოველი მომდევნო აუდიტის ჩატარებისას აუცილებლად განიხილავენ წინა აუდიტის დროს აღმოჩენილ პრობლემებს. მენეჯმენტი დროულად განიხილავს ხარვეზებს, ხოლო შიდა აუდიტის სამსახური იცავს მათ რეკომენდაციებს და მონიტორინგს უწევს მათ განხორციელებას. არსებული მდგომარეობა სათანადოდ ეცნობება სარევიზიო კომისიას.

შიდა აუდიტის საკადრო უზრუნველყოფა – შიდა აუდიტის კადრები და გამოცდილება სრულად უნდა შეესაბამებოდეს ბანკის მიერ გაწეულ რისკს. კადრების დენა მინიმალურია, ხოლო ვაკანსიები დაუყოვნებლივ განიხილება და ეს ძალზე მცირე გავლენას ახდენს შიდა აუდიტის გეგმებსა თუ პროცესებზე. კადრების აყვანისა და სწავლების პროცესები უნდა იყოს ეფექტური. შიდა აუდიტს უნდა ყავდეს კომპეტენტური კადრები, სადაც თითოეული წევრი ფლობს მაღალი დონის განათლებას იმ სფეროში, რომლის აუდიტსაც ახორციელებს.

დამაკმაყოფილებელი

როგორც წესი, დამაკმაყოფილებელი შიდა აუდიტის პროგრამა უმაღლესი დონის აღიარებასა და სიმაღლეებს აღწევს ისეთ ორგანიზაციაში, რომელსაც მხარს უმაგრებს მენეჯმენტისა და სამეთვალყურეო საბჭოს საქმიანობა. შიდა აუდიტორის როლი რისკის მართვაში და მისი მონაწილეობა ახალი პროდუქტისა და მომსახურების დანერგვაში, სტრატეგიული, ორგანიზაციული და სტრუქტურული ცვლილებები შეიძლება ლიმიტირებული იყოს, მაგრამ ისინი ეფექტურად ხორციელდებოდნენ.

მუდმივი და დამოუკიდებელი შიდა აუდიტის სამსახური – ბანკში შექმნილია შიდა აუდიტის სამსახური. მიუხედავად იმისა, რომ მენეჯმენტმა უკვე გაატარა ღონისძიებები შიდა აუდიტის სამსახურისთვის რესურსების გამოსაყოფად, იგი [სამსახური], დამატებითი კვალიფიციური კადრების შემთხვევაში, კიდევ უფრო ეფექტურად იმუშავებს. ბანკის შიდა აუდიტის სამსახური დამოუკიდებელია იმ საქმიანობიდან, რომლის აუდიტიც ხორციელდება და აგრეთვე ყოველდღიური შიდა კონტროლის პროცესებიდან. შიდა აუდიტის სამსახურს შეუძლია საკუთარი ინიციატივით განახორციელოს დაკისრებული მოვალეობა ბანკის ყველა სამმართველოში, განყოფილებაში, წარმონაქმნსა და სამსახურში. ამასთან, საბიუჯეტო შეზღუდვების გამო, მის დასაფინანსებლად აუცილებელია სამეთვალყურეო საბჭოს თანხმობა.

სარევიზიო კომისია – სარევიზიო კომისია ეფექტურად ახორციელებს აუდიტის პოგრამას. კომისიისთვის გადაცემული აქტები და ინფორმაცია საკმარისად ასახავს აუდიტთან და კონტროლთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან საკითხებს. კომისია საქმის კურსში აყენებს უფროს მენეჯმენტს მათ დაქვემდებარებაში არსებულ სფეროებში მიმდინარე მოვლენების შესახებ. კომისია კარგად იცნობს შიდა აუდიტის საერთო გეგმას და ესმის მასში გარე აუდიტორების მონაწილეობის მნიშვნელობა, აგრეთვე გარე და შიდა აუდიტორების მიერ განსახორციელებელი ფუნქციის არსი. გარე აუდიტოების გამოყენება მკაფიოდ არის განსაზღვრული გარიგების წერილში. გარე აუდიტი ექვემდებარება სარევიზიო კომისიის ინიციატივით ჩატარებულ ხარისხის კონტროლს.

შიდა აუდიტის მენეჯმენტი და მიმდინარეობა – შიდა აუდიტის მენეჯმენტს უნდა გააჩნდეს სათანადო ცოდნა და გამოცდილება, რათა უზრუნველყოს ბანკის მოცულობის შესაბამისი შიდა აუდიტის ჩატარება. შიდა აუდიტი დროულად, ყოვლისმომცველად, დამოუკიდებლად და ეფექტურად უნდა ახორციელებდეს შედეგების შეფასებასა და მონიტორინგს. შიდა აუდიტის პროგრამები, პროცესები და საინფორმაციო სისტემები უნდა იყოს საიმედო და სრულად შეესაბამებოდეს კონტროლისა და რისკის მენეჯმენტის გარემოს. აუდიტის პოლიტიკა უნდა იყოს ეფექტური და შეესაბამებოდეს მოცულობას, ოპერაციების სირთულესა და რისკის პროფილს. თუ შიდა აუდიტის ფუნქციას ან ამოცანას ასრულებს კონტრაქტორი, მაშინ ბანკი ახდენს ამის ადეკვატურ მართვას.

შიდა აუდიტის აქტები – შიდა აუდიტის აქტები უნდა იყოს გასაგები, ლაკონური და ზუსტად ასახავდნენ ამ სფეროს და პრობლემების წარმოშობის მიზეზებს. ბანკი, გამოყენების შემთხვევაში, ანიჭებს შიდა აუდიტის რეიტინგებს ან ხდება ადეკვატური შეფასებების დადგენა. დასკვნები და შეფასებები შეიძლება განსხვავდებოდნენ შემოწმების შედეგებისგან, მაგრამ ისინი არ ეწინააღმდეგებოდნენ საერთო აუდიტის პროგრამას. შიდა აუდიტის სამუშაო დოკუმენტები და პროგრამები წარმოადგნენ მისი შედეგებისა და დასკვნების დასაბუთებას. გარე აუდიტორებს უნდა გააჩნდეთ აუდიტის აქტებზე სრული ხელმისაწვდომობა.

აუდიტის შემდგომი ეტაპი/მაკორექტირებელი ღონისძიება – შიდა აუდიტის სამმართველო იცავს რეკომენდაციებს და მონიტორინგს უწევს მათ განხორციელებას, ხოლო შედეგების შესახებ აწვდის სარევიზიო კომისიას.

შიდა აუდიტის კადრები – როგორც წესი, შიდა აუდიტის სამსახურს ყავს კომპეტენტური და გამოცდილი კადრები. შეიძლება მოხდეს მათი რეორგანიზაცია ან გაჩნდეს ვაკანსიები, მაგრამ ამან ხელი არ შეუშალოს შიდა აუდიტის გეგმებისა და პროცესის განხორციელებას. კადრების ტრეინინგი უნდა იყოს ადეკვატური.

სუსტი

როგორც წესი, ასეთ დროს შიდა აუდიტის პროგრამა არ წარმოადგენს ორგანიზაციის შემადგენელ ნაწილს. შიდა აუდიტის პროგრამას მხარს არ უჭერს სამეთვალყურეო საბჭო და მენეჯმენტი. შიდა აუდიტის როლი გაურკვეველია და არ გამოიყენება რისკის მართვისას, ახალი პროდუქტისა და მომსახურების გამოყენებისას და სტრატეგიული, ორგანიზაციული და სტრუქტურული ცვლილებებისას.

მუდმივი და დამოუკიდებელი შიდა აუდიტის სამსახური – ამ შემთხვევაში, ბანკს არ გააჩნია მუდმივი შიდა აუდიტის სამსახური, ან აუდიტის სამსახური არ შეესაბამება ბანკის მოცულობასა და მისი მიერ განხორციელებულ ოპერაციებს. მენეჯმენტმა არ გაატარა სათანადო ღონისძიებები და არ უზრუნველყო შიდა აუდიტის სამსახური ადეკვატური რესურსებითა და კადრებით. შესაბამისად, შიდა აუდიტის სამსახურს არ შეუძლია დასახული მიზნების მიღწევა. ბანკის შიდა აუდიტის სამსახური არ არის დამოუკიდებელი არც იმ საქმიანობიდან, რომლის აუდიტიც ხორციელდება და არც ყოველღიური შიდა კონტროლის პროცესიდან. მაგალითად, შიდა აუდიტის სამსახურის

თანამშრომელს დაევალა ფილიალში საკრედიტო განყოფილების მართვა და შემდგომ ამავე ფილიალის საკრედიტო საქმიანობაზე განხორციელებული შიდა კონტროლის აუდიტი.შიდა აუდიტის სამსახურს არ ძალუძს დაკისრებული მოვალეობის საკუთარი ინიციატივით განხორციელება, ვინაიდან სათაო ოფისის გარეთ ჩატარებული ნებისმიერი აუდიტი წინასწარ უნდა იყოს დამტკიცებული გენერალური დირექტორის მიერ. შიდა აუდიტის წესდების თანახმად, შიდა აუდიტის სამსახურის უფროსი არ არის უფლებამოსილი საკუთარი ინიციატივით და უშუალოდ დაუკავშირდეს სამეთვალყურეო საბჭოს, მის თავმჯდომარეს, სარევიზიო კომისიის წევრებს ან გარე აუდიტორებს, საჭიროების შემთხვევაში.

აუდიტის შემდგომი ეტაპი/მამორექტირებელი ღონისძიება – მომდევნო აუდიტის ჩატარებისას, შიდა აუდიტორები არ ადევნებენ თვალს წინა აუდიტის დროს დადგენილ პრობლემების გადაჭრისა თუ გაცემული რეკომენდაციების შესრულების მსვლელობას. მენეჯმენტი იშვიათად განიხილავს ხარვეზებს, ხოლო როდესაც განიხილავს, ამას დროულად არ აკეთებს. შიდა აუდიტის სამსახური არ უწევს მონიტორინგს საკუთარი რეკომენდაციების განხორციელებას. სარევიზიო კომისია არ არის ინფორმირებული მაკორექტირებელი ღონისძიებებისა და მათი მდგომარეობის შესახებ.

შიდა აუდიტის ანგარიშგება – შიდა აუდიტის რეიტინგის ან შეფასების განმარტებები ან არაზუსტია ან საერთოდ არ არსებობს. შიდა აუდიტის აქტები გაურკვეველია და არ ასახავენ ზუსტ დასკვნებსა და პრობლების წარმოშობის მიზეზებს. მნიშვნელოვანი დასკვნა ან შეფასებები სხვაობა არსებობს შემოწმების დასკვნებში. შიდა აუდიტის პროგრამის სამუშაო დოკუმენტაცია, ბევრ შემთხვევაში, არასაკმარისია ან არ შეესაბამება დასკვნებსა და შედეგებს. არ არსებონს კავშირი გარე აუდიტორებთან მნიშვნელოვან მოვლენებთან დაკავშირებით.

შიდა აუდიტის კადრები – შიდა აუდიტის კადრებს აკლია გამოცდილება და სათანადო ცოდნა. შიდა აუდიტის სფერო არ არის საკმარისად დაკომპლექტებული, ან მუშა ხელის ჭარბ შემოდინებას განიცდის, რაც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს შიდა აუდიტის გეგმებსა და პროცესებზე. მენეჯმენტმა ვერ შეინარჩუნა კადრების ის დონე, რომელიც აუცილებელია შიდა აუდიტის სამსახურისთვის. კადრების ტრეინინგი არაადეკვატურია.